

מפתחות

מפתח מקוצר

שער א

תפילה - אין סוף של רחמים

- 15..... פרק א "חסד ורחמים לפני כבודו"
- 34..... פרק ב "המחדש בטובו - מעשה בראשית"
- 44..... פרק ג הטוב כי לא כלו רחמיך
- 47..... פרק ד מהפכות בתפלה, ממהדו"ק למהדו"ב - חיים חדשים
- 57..... פרק ה שינוי הטבע בכח התפלה
- 61..... פרק ו חונן דעת - פוקח עיורים
- 68..... פרק ז יחל ישראל אל ה'
- 72..... פרק ח 'כי אם לידך המלאה'
- 77..... פרק ט 'ממית ומחיה ומצמיח ישועה' גבורות גשמים
- 82..... פרק י "השולח אמרתו ארץ - ישלח דברו וימסם"

שער ב

כח התפילה

- 94..... פרק א ב' חלקי תפלה, "שמע קולנו" - "רצה בתפילתם"
- 104..... פרק ב הכח של תיבות התפלה בעצמם
- 108..... פרק ג "סומך גאולה לתפלה"
- 112..... פרק ד תפלה, כח הפה וכח הלשון, 'בפי' עמו - 'בלשון' חסידיו
- 122..... פרק ה יציאת מצרים וכח המיוחד של תפלה מתוך צרה
- 133..... פרק ו התקרבות אלוקים בתפלה ומתחברים תשובה תורה ותפלה כהדדי למהלך אחד של קירבת אלוקים
- 138..... פרק ז מעלת מאה ברכות בכל יום כעין 'משכן שגנוז' בכלל ישראל

פרק ח.....142.....
הדרכה וחיוזוק בעניני תפלה ממרנא החפץ חיים זצוקלל"ה

שער ג
פרק שירה

פרק א.....150.....
כח של שירה – "אילו פינו מלא שירה" השראת השכינה ע"י שירת הלויים

פרק ב.....154.....
כח של שירה הוא מכח השותפות של הגוף והנשמה

פרק ג.....158.....
'לא שבט לוי בלבד וכו', כח של שירת הלויים "מתוך" בנ"י

שער ד
אמונה וביטחון

פרק א.....162.....
מלך עוזר ומושיע, השתדלות וביטחון

פרק ב.....165.....
"מגן אברהם" בטחון בדרגת "חוסים בך נגד בני אדם"

פרק ג.....169.....
"ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת"

פרק ד.....173.....
עוד בדרגת הביטחון של מגן אברהם בשידוך של יצחק, וביטחון של החשמונאים בנס חנוכה

פרק ה.....179.....
שמירה מיוחדת וביטחון מיוחד, למי ששקוע בתוך התורה

פרק ו.....184.....
"מן" מוצא פי ה' יחיה האדם ה' אלוהיך עמך - לא חסרת דבר

פרק ז.....191.....
כח התפלה של פורים, תפלת עני כי יעטוף, מתוך בביטחון ותלות גמורה

פרק ח.....193.....
"פותח את ידיך", דרך האלף בית - בעולם הטבע

פרק ט.....198.....
לגדולתו אין חקר דור לדור ישבת מעשיך

שער ה
הוי' ואדנות

פרק א.....204.....
הוי' ואדנות – ביטחו בה' עדי עד

פרק ב.....209.....
פנחס - עולם הבא בתוך עולם הזה, הלכה ואין מורין כן

פרק ג.....217.....
בדברי הרמב"ן בהנהגה בשם הוי' ביציאת מצרים, לעומת אדנות אצל האבות - ומתן תורה שורשו בשם הוי', ומידת הרחמים תלוי גם בחילוק הזה בין השמות

פרק ד.....226.....
דברי הבית הלוי בחילוק בין שני סוגים של ניסים, ובדברי הנצי"ב בביאור כי גאה גאה בקריעת ים סוף

פרק ה.....230.....
החילוק בין הוי' לעומת אדנות מקביל לחילוק בין 'בורא חדשות' לעומת 'שודד מזלות', וזה מקביל לחילוק בין 'רחמים' לעומת 'דין' [רמב"ן]

שער ו

'ברכת אבות' - 'הגדול הגבור והנורא'

- 236..... פרק א
ברכת אבות - הגדול הגבור והנורא, שורש התפלה - לעורר את הכח של י"ג מידות הרחמים
- 245..... פרק ב
ברכת ראשונה - אבות, לעורר את האהבה - 'ימינו תחבקני', וכיבוש הדין תחת החסד
- 252..... פרק ג
כח האבות 'הבו לה' בני אליהם', עמידה בנסיונות
- 256..... פרק ד
לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא, ואח"כ יתפלל
- 260..... פרק ה
כח המיוחד של תפלות שבת
- 262..... פרק ו
ברכת אתה גיבור תחייית המתים בעקידת יצחק המקור לשילוב של דין ורחמים בשופר של ר"ה
- 272..... פרק ז
ברכת 'אתה קדוש' - כנגד יעקב אבינו, קדוש קדוש קדוש לפני המלאכים מכת עיקב אבינו, והכל מכת הסולם שראשו בשמים, ומכת המאבק עם המלאך עד כסא הכבוד

שער ז

בגיא צלמוות - אתה עמדי - 'הטיב מטיב יטיב'

- 289..... פרק א
שרשרת אחת שיש בה ג' חוליות, 'הטיב מטיב יטיב' - וכולם אחד
- 297..... פרק ב
בית המקדש בחורבנו - 'בית תפלה'
- 304..... פרק ג
תפילין - גלות וגאולה, של ראש בגלוי ושל יד בסתר
- 308..... פרק ד
ר' מרדכי פגרמנסקי - בתוך גטו קובנא, "כי אתה עמדי"
- 313..... פרק ה
שכינה מתוך חורבן וגלות
- 317..... פרק ו
"במסתרים תבכה נפשי" "עזו וחדוה במקומו"
- 321..... פרק ז
נחמה על כל צרותיהן של ישראל, וענין הנחמה המיוחדת בנס של פורים

שער ח

תפלה עבודה או בקשת צרכיו

- 335..... פרק א
מהות התפלה האם הוא מעורר רחמים לבקשת צרכיו, או שהוא עובד את ה'.
- 341..... פרק ב
דברי הראשונים שיש ב' ענינים בתפלה, בקשת צרכיו, והתוצאה מזה שיש לו הכרה שהקב"ה שומע תפלות
- 348..... פרק ג
מהות התפלה, עבודה גמורה - תלות גמורה "אני עבדך בן אמתך"
- 356..... פרק ד
תפלה על צער השכינה - בתור עבודה

מפתח מפורט

1. מפתח מקוצר.....
4. מפתח מפורט.....

שער א

תפילה - אין סוף של רחמים

15. פרק א.....

"חסד ורחמים לפני כבודו"

תפלה – בקשת צרכיו. < תפלה בקשת רחמים. < תפלה עבודה שכלב. < עוצמתה של התפלה נמצאת בעוצמה של מידת הרחמים. < "המתגאה על חיות הקודש", "חסד ורחמים לפני כבודו". < "ומלוך עלינו אתה ה' לבדך". < "ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו". < כי עם ה' החסד. < 'טוב לחסות בה' מבטוח 'בנדיבים', 'נדיבים' הם מלאכי רחמים. < "עשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת בריקע". < "ממקומו הוא יפן ברחמים". < עומד מכסא דין ויושב בכסא רחמים < צור בכסא כבודך חתור מחילה. < מקום תפלה הוא מקום ק"ק, לפני ולפנים - מקום שאין מלאכים. < קדוש קדוש קדוש ברוך כבוד ה' ממקומו. < "כי הוא לבדו פועל גבורות" < כלל ישראל לפני ממצה המלאכים. < כי היטה אזנו לי < ימינו תחבקני - זו תפלה. < ג' פסיעות - חושך ענן וערפל. < 'אל תהי רשע בפני עצמך' - תנאי בתפלה. < "הראני נא את כבודך". < "ה' צב-אות עמנו" < "התפלה היא למעלה מן הנבואה". < "כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים" < "שנקש על שערי רחמים ונפתחו לו" < יש דרגת השגחה שהקב"ה עמו, וזה יותר גבוה מ'כי מלאכיו יצוה לך'. < ברכת צדיק – לעומת תפלה. < 'בחרבי ובקשתי'. < "ושמי ה' לא נודעתי להם" < בתפלה זוכים לרחמים אף שלא כשורת הדין. < מעלת בקשת רחמים במקום שלומדים בו תורה

"נספח לשער א פרק א" - "תפלת שר לפני המלך ותפלת עבד לפני המלך" - ביאור החילוק בין שר לפני המלך לעבד לפני המלך האם רבים נושעים ביחד או לא. < חילוקים בין "לפני כבודו" לעומת "לפני כסאו". < השר מכניס למערכת המשפטית, והרבה נפקדים, אלא ששם יש גם קטרוגים. < עבד לפני המלך - ופירש רש"י - "בן בית, שנכנס ויוצא שלא ברשות". < דברי הגר"א ששר בתורה ועבד בתפלה. < בחסד וברחמים - וצדקנו במשפט. <

34. פרק ב.....

"המחדש בטובו - מעשה בראשית"

"חסד ורחמים לפני כבודו" < שותפות של רחמים בדין בהנהגת הבריא. < "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית" < חידוש הבריא - רחמים - בשם הוי'. < "זכור רחמיך ה' וחסדיך - כי מעולם המה", להיות מעל המלאכים. < תפלה בעולם הזה - חיי שעה, לא בעולם הבא ולא בעולם המלאכים. < "זורע צדקות מצמיח ישועות". < אתה ה' לבדך. < תפלה – בקשת רחמים, מלחמה בין דין לרחמים. < מלחמה של מידת הרחמים נגד מידת הדין בתפלות בתולדות כלל ישראל. < הטכנולוגיה המתקדמת מפסיקה לעבוד בלי תפלות. < קללות של בלעם, מלחמה גדולה בין מידת הרחמים למידת הדין. < דרכי וטכסיסי המלחמה בין דין ולרחמים על ידי תפלה < "אתה ה' לא תכלא רחמיך ממני", "חסדך ואמתך תמיד יצרוני". < "זכור רחמיך וחסדיך - כי מעולם המה" < תפלה מעוררת רחמים – אדון הנפלאות. < "ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו מים"

44. פרק ג.....

הטוב כי לא כלו רחמיך

המחדש בטובו בכל יום תמיד. < היפלא מה' דבר. < הטוב כי לא כלו רחמיך, בריאה חדשה אין לה הגבלות. < "חדשים לבקרים רבה אמונתך". < "אלקא דמאיר ענינו", "בקשה לניסים - מחדש בטובו כל יום תמיד" < "על נשמותינו הפקודות לך"

47. פרק ד.....

מהפכות בתפלה, ממהדו"ק למהדו"ב – חיים חדשים

מהדו"ק מתחדשת למהדו"ב. < מי שענה ליצחק – הוא יעננו. < שואה - שבוטלה על ידי תפלה. < הצלת כלל ישראל בכל הדורות על ידי תפלה. < כח תחיית המתים בפורים - מדברי המהר"ל. < החולה שצוהק על הרופאים. < חזקיהו מהדו"ק וחזקיהו מהדו"ב. < רבות מחשבות בלב איש – ועצת ה' היא תקום. < היפלא מה' דבר. < 'חתור חתירה' < "את גדלך – זו מידת טובך". < האדם שהתפלל להיות ציפור. < תפלות אחרי חטא המרגלים. < סיום מסכתא של דמעות. < משפיל גאים ומגביה שפלים. < "מאשפות ירים אביון" < תפלת גשמים תפלת תחיית המתים. < בתפלה מגלים עולם חדש, מהצלה מצומצמת מהמכות של השוטרם במצרים ליציאת מצרים וקבלת

התורה, ומהצלת סדום לכח התפלה של דוד המלך. < כח התפלה – בלי גבול – "את גדלך". > חידושים גדולים בתפלה.

57. פרק ה שינוי הטבע בכח התפלה

בקשת רחמים לתחיית המתים ביום פטירתו של רבי. < תפלה לבקשת ניסים > בתפלה - "משנין עליו סדרי בראשית שלו" < המלאך קבע אותו כשהיה טיפה במעי אמו שהוא יהיה טיפש והתפללות ביחד עם השתדלות ועסק גדול הופכים אותו לחכם. > < "אלקא דמאיר ענינו", "בקשה לניסים - מחדש בטובו כל יום תמיד" > < ג' חידושים בכח התפלה א["לשנות הטבע", ב] "להנצל מן הסכנה" ג] "לבטל הנגזר". > < כל מה שנגזר מכח המערכת מבטלו בלא תפלה, אבל בדברים שתלויים במזל צריכים דווקא התפלה שהיא מעל המזל. > < "גדלו וטובו מלא עולם" - "חסד ה' יסובבנו".

61. פרק ו חונן דעת - פוקח עיוורים

אתה חונן לאדם דעת. < "הבטחת החזו"א שתפלתו נשמעת" > < "הרחב פיך ואמלאהו" > כפי השיעור שנקבע ב"המעלך מארץ מצרים" < "אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו". > < הנותן לשכוי בינה. > < פוקח עיוורים עיוור שהצליח לראות חמישים שנה. > < "ואני אמרתי בשלוי" - "הסתרת פניך הייתי נבהל" > < הודו לה' כי טוב – אנא ה' הושיעה נא. > < "יברכך ה' וישמרך" > < נענועים בסוכות, כגמול עלי אימו. > < "תחנונים ידבר רש" > < "אין לבריה כלום אצל בוראו". > < "הטוב כי לא כלו רחמיך".

68. פרק ז יחל ישראל אל ה'

"יחל ישראל אל ה' – הרבה עמו פדות". < "הרבה עמו פדות". > < "גדול אדוננו ורב כח" > < "לתבונתו אין מספר" > < "אין חקר לתבונתו" > < "הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם" > < הכפרי מול החכם. > < הטוב כי לא כלו רחמיך.

72. פרק ח כי אם לידך המלאה'

כח התפלה – מעל הכל. < "כי אם לידך המלאה הפתוחה הקדושה". > < בקשת יעקב ללחם לאכול, וגשמים בארץ ישראל, "ידך הקדושה". > < שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד > < במידת הרחמים יש מצב של 'לא כלו רחמיך'. > < כח התפלה להביא דברים ממרומים בלי הקלקולים של עולם הטבע. > < שידוך - על ידי תפלה דווקא. > < תפלת יעקב לשידוך

77. פרק ט ממיית ומחיה ומצמיח ישועה' גבורות גשמים'

תפלה היא רחמים, הפעלת העולם להחיותה כבריאה חדשה. < כמה תמיהות בתפלה בתחילת הבריאה, 'להכיר בטובתן של גשמים'. > < הכרה בטובתם של גשמים, מעמידה את התפלה בתור 'השתדלות' עיקרית. > < טובתן של גשמים מקבילה לכח התפלה. > < יום של גשמים – יום של מצמיח ישועות. > < הישועה צומחת, כשמשקים אותה בתפלה. > < האדם הגשמי חי כל רגע מכח תפלה, והמלאך לא שייך לתפלה.

82. פרק י "השולח אמרתו ארץ - ישלח דברו וימסם"

הקדמה לפרק. < "כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים" > < "המתגאה על חיות הקדוש", "חסד ורחמים לפני כבודו". > < "עשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע". > < "כי הוא ציוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור", "נאמנים לקיים שליחותם". > < "לא בגבורת הסוס יחפץ לא בשוקי האיש ירצה". > < "והרבה עמו פדות". > < "גדול אדוננו ורב כח" > < "לתבונתו אין מספר" > < "אין חקר לתבונתו" > < "הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם" > < "ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו מים" > < "שבחי ירושלים את ה'" - "כי פי ה' דבר" > < ה' ימלוך לעולם ועד - כי בא סוס פרעה > < שורש העשרה מאמרות הוא בעשרת הדברות. > < "מגיד דבריו ליעקב - חוקיו ומשפטיו" > < "חוקיו ומשפטיו לישראל"

שער ב כח התפילה

94. פרק א ב' חלקי תפלה, "שמע קולנו" – "רצה בתפילתם"

ב' חלקים שונים בתפלה. < תפלת רצה ותפילת שמע קולינו ב' דרגות וחלקים שונים בקבלת תפלה. > < "אנא עבדא דקדושא בריך הוא" > < "כי היטה אזנו לי". > < ימינך תחבקני - זו תפלה. > < הכח המיוחד לקבל את כל התפלות הפגומות על ידי תפלה אחת מעולה. > < תפלתו של מרן הגאון ר' אליעזר יהודה פינקל שהתקבלה מיד. > < "הרגיל לומר ד' דברים אלו זוכה ומקבל פני השכינה, עשה למען שמך וכו'" > < "מיום שחבר ביהמ"ק ננעלו שערי תפלה". > < "בחרבי ובקשתי" > < דברי הזוהר - מובא בשל"ה שהדמעות והצעקה והבכייה בשעת התפילה גורמים שאין התפלה חוזרת ריקם. > < תפלה בצעקה בעת צרה מתקבלת לפניו יתברך ואינה חוזרת ריקם > < התפלות של האבות 'שיחה', 'פגיעה' – 'תיאור' של 'חס'. > < תפילתו של החפץ חיים. > < "הללוהו במרומים הללוהו כל מלאכיו" > < "תנו

לו ואל אשמע קולו". < מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה. < סדר הברכות. < כח התפלה - להכניסו תחת השגחת ה'.

104. פרק ב הכח של תיבות התפלה בעצמם

ב' כחות בתפלה - חרבי וקשתי. < דברי הגר"ה מוולאזין והפני" - כח התיבות עצמם. < פעולתה של התיבות לפתוח ולבקוע רגיעים ולבנות עולמות. < דברי המהרש"א - צריכים כחות מיוחדים לעכב את הכח התפלה שיש בתיבות עצמם. < כח הפרשיות בתורה שהם הכח הפנימי של הבריאה מושרשים בתיבות של התפלה. < קושי' הפנ"י והנפש החיים ב'תפלה בכל לשון', וב' דרכים בישוב הקושי'. < כח ה'חרב' נאבד - אבל מהני עדיין כח ה'קשת' - בכוונה. < כח הקשת לפרוץ דרך שערי תפלה שננעלו. < הרבה ראיות שיש כח לגוף התפלה עצמה.

108. פרק ג "סומך גאולה לתפלה"

יסוד סמיכות גאולה לתפלה דשייכא לכל ברכה וברכה בפני עצמו. < מקור לזה מדברי רש"י בברכות. < שורש חידוש זה נתחדש בקרא ד"אהיה אשר אהיה" דקאי על כל הצרות ועל כל הגאולות. < עוד למדנו מהא שהקב"ה מחזק את הבטחון בכל צרה וצרה, כמו שהוא עשה כן בפורים, וכמו שהוא עשה בגאולת מצרים. < יסוד הנ"ל מרומז בפסוקים, דבנין הבית האחרון הוא "אחרי האחרון" כמו שהאות של דם [לחזק אמונתם] היה אחרי האחרון. < דברי המשך חכמה בקביעת ברכה רביעית על הרוגי ביתר. < ביאור הדברים עפ"י הכלל "יברכך ה' וישמרך" שאצל הקב"ה "הוא הנותן והוא השומר", וזהו החידוש בברכה ש"הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב", דכולה חדא מילתא היא. < סומך גאולה לתפלה. < אהללה ה' בחיי אומרה לאלוקי בעודי. < תפילת "אנא ה' הושיעה נא" באמצע הלל.

112. פרק ד תפלה, כח הפה וכח הלשון, 'בפי' עמו - 'בלשון' חסידי

ה' שפתי תפתח - יש ב' פיות לאדם - נשמה וגוף, מבקשים לפתוח את הפה של הנשמה לתפלה. < בפה של הנשמה הרי הוא מלאך ובפה של הגוף הרי הוא בהמה. < שפתותיו דובבות בקבר, פה של הנשמה בגוף מת. < פה של הגוף יכול להפך להיות גילגול של כלב נובח. < "מפליא לעשות" - גוף ונשמה, 'הפלאה' - כח הדיבור < "ירננו על משכבותם" < "וירם קרן לעמו - תהילה לכל חסידיו" < כח של יעקב - לפניו ממחיצת המלאכים תפלות של ונשגב ה' לבדו - עד לאסור מלכיהם בזיקים. < "חודש סיון" פה ולשון תאומים. < פה של הנשמה - לשון תורה - לשון הקודש דרגת מתן תורה - כמלאכי השרת. < מהולל 'בפי' עמו, משובח וכו' 'בלשון' חסידי. < הקדוש ברוך הוא 'קבע בפינו' כ"ב אותיות. < דברי הרמב"ם בפירוש המשנה שהביא מספר המידות ד' חלקי דיבור. < הוספה של הרמב"ם - שיש ה' חלקים לדיבור.

122. פרק ה יציאת מצרים וכח המיוחד של תפלה מתוך צרה

יסוד סמיכות גאולה לתפלה דשייכא לכל ברכה וברכה בפני עצמו - מהפכות בכל ברכה, משפיל גאים ומגביה שפלים. < שורש חידוש זה נתחדש בקרא ד"אהיה אשר אהיה" דקאי על כל הצרות ועל כל הגאולות. < כח התפלה שבגאולה גם נכנס לחזק הבטחון בשמו"ע. < קבלת התפלה כהוכחה על שלמות מציאות ה' והשגחת ה' והלימוד הראשון מהקב"ה למשה עבור כלל ישראל. < תפלה מתוך שמחה של מצוה שהקב"ה עוזר ודואג לנו. < תיאורים בפסוקים על התפלה ועל קבלת התפלה במצרים. < דברי הרמב"ן לגבי הכח תפלה שהביא לגאולה. < דברי רבינו בחיי לגבי התפלה של כלל ישראל שגרמה לגאולה וזה דווקא תפלה מתוך הצרה. < דברי הרד"ק לגבי התפלה של יונה מתוך הצרה. < דברי האור החיים שהתפלה לא עלתה על ידי אמצעי, אלא ביושר. < הבקשות הפרטיות מוגדרות כתפלות מתוך צרה וכל ברכה וברכה מקבלת 'שם גאולה מצרה' בסמיכת גאולה לתפלה. < התפלה הזו תביא גאולה העתידה. < דברי הרמב"ן שהצעה הגיע לכסא הכבוד. < כלל ישראל מגלים את המצב של 'עמו אנוכי בצרה' ע"י תפלה זו. < לב ועין של הקב"ה מתגלה הסתר פנים נהפך להארת פנים. < תפלות הללו קיבלנו מכחו של יעקב ובאמת שיש גילוי בשם 'ישראל', שהשם הזה קובע שהם נמצאים לפניו ממחיצת המלאכים ע"י תפלה מתוך צרה. < כח התפלה - מגלים עולם חדש ומושגים חדשים מהפכות ממש - תפלתו של אברהם אבינו בהצלת סדום. < הקב"ה רואה את הצרות בדרגות יותר עמוקות ובדרך זו הוא עונה לנו בתפלותינו. < סיכום היסודות תפלה כדרך התפלה של יציאת מצרים.

133. פרק ו התקרבות אלוקים בתפלה ומתחברים תשובה תורה ותפלה כהדדי למהלך אחד של קירבת אלוקים

דברי המהר"ל שיש שכר פסיעות בהולך בית הכנסת - ולא בהולך לסוכה. < חלוק הקירבת אלוקים במצוות מהקירבת אלוקים בתפלה שהרי במצוות, הקירבת אלוקים היא תוצאה מהקיום מצוה, ובתפלה - עצם המעמד של תפלה הוא מעמד של קירבת אלוקים, ונפ"מ בלא עקר רגליו. < מעשה הילוך למצות קירוב הוא מעשה מצוה דומ' לעליה לרגל - ואינו הכשר. < ביאור למה תפלה היא חלק מהותי מעיקרי התשובה. < בלוחות השניות היה תפלה גם בקבלתה וגם בהכנתה במ' יום. < נתחדש בלוחות שניות שהתפלה עצמה היא חלק מגוף התורה וחלק מצורת קבלתה והשגתה. < התורה היינו קירבת אלוקים - "שכינה כנגדו" והוא הולך מהבלי עולם הזה עד השכינה בתוך הסוגי' בפסיעות של הכח הקירוב שיש בתפלה. < "שכינה כנגדו" - תורה ותפלה < קירבת אלוקים בתורה מהני גם לתפלה.

138. פרק ז מעלת מאה ברכות בכל יום כעין 'משכן שגנוז' בכלל ישראל

כמה רמזים במשכן לברכות ותפלה. < הפסוק - "בכל המקום אשר אזכיר את שמי - אבא אליך וברכתיך" מתייחס גם לברכות וגם למשכן. < האדם יוצר מצב של שכינה בתחתונים במטבע לשון של ברוך אתה בכל ברכותיו. < ברכה ושמירה ע"י הברכות. < עיקר כח המשכן הינו ציווי ה' ודבר ה' - וכ"ה בברכות. < האדנים הם היסודות של המשכן עליהם עומד כל הכח של השראת השכינה וכל זה מונח בברכות. < דבקות בה' ויצירת בית המקדש סביבו. < מעלת המשכן שנגנז לעומת המקדש שנחרב.

142..... פרק ח הדרכה וחיווק בעניני תפלה ממרנא החפץ חיים זצוקל"ה

תתפללו בעצמכם - אל תבקשו מאחרים להתפלל. < תפלה בלי כוונה בדורות שלנו. < עצה כשלא כיוון ברוב התפילה והוא עומד בסוף התפילה. < לדעת מה לבקש < כאדם המבקש מאמו, אף בלשון אידיש, בקשות בינו לבין עצמו כשהוא בביתו מעומקא דליבא. < הקב"ה עושה ניסים ע"י תפלה, וגם כשהאדם לא ראוי שיענה לו. < גם האדם שאין בו תורה ולא מעש"ט אל יחשה מלהתפלל לה', ובוודאי יבוא שעה שימלא בקשתו. < ב' תנאים - מעומק הלב, וכוונה שהתפלות ילכו דרך ארץ ישראל. < "וישמע ה' את קולנו" < לא היה מאריך בתפילתו < אמירת תהילים לעומת טרדה בעיון ההלכה. < הפתקה שהחפץ חיים כתב לצדיק הנודע ר' נחומ'קה מהורודנה. < מדבר עם הקב"ה על הגדלות בתורה של כלל ישראל. < תפלה בנחת ובשלוה או ברעש ובקולות. < תפלה נקיה וטהורה בלי שום טומאה.

שער ג פרק שירה

150..... פרק א כח של שירה - "אילו פינו מלא שירה" השראת השכינה ע"י שירת הלויים

בשירה נתחדש מהלך חדש - "אין אנחנו מספיקים", ואדרבה "על כן" - 'אתה יכול בגלל שאתה לא יכול'. < כח השירה של הלויים וכחם להקים את המשכן חדא ניהו, הביטוי של 'אז ירננו עצי היער' - עצי המשכן. < שירה הוא כח מיוחד לצאת מעבר לגבולות, מעבר להשגות האדם ולהתרומם ע"י התפעלות של שירה. < "הן שמי השמים לא יכלכלון" - בדומה לשירה של אין אנחנו מספיקים, ושכינה במשכן היא היא עצם השירה - "אז ירננו עצי היער". < משה ובצאלל - מי קודם, כלים ומשכן, הפרט נגד הכלל, הטוב בתוספת ה'מאד' שיש אחרי הטוב - השירה שייכת לעצמים שיטים, לכלל שבוקע אחרי הפרט מתוך כל פרט ופרט. < המשכן של כלל ישראל, ויקהל משה - כל עצמותי בתורת כלל שרים שירה. < "אז ירננו עצי היער". < איך אדם מתפרץ מעבר לגבולות שלו.

154..... פרק ב כח של שירה הוא מכח השותפות של הגוף והנשמה

שירה דווקא כשאתה לא יכול - ואז האדם מתפרץ מעבר לגבולות. < שותפות מחודשת, בין הגוף שאינו יכול, לנשמה שיכולה. < שותפות של "החכם וכסיל", יצה"ט ויצה"ר. < 'טוב' שנהיה ל'טוב מאד', על ידי כח התנגדות < כח הנשמה להתפרץ מעבר לגבולותיה מונח בהגבולות של הגוף < "ראתה שפחה על הים" < כח מיוחד של שירה בתוך חורבן. < שירת האזינו.

158..... פרק ג 'לא שבט לוי בלבד וכו', כח של שירת הלויים "מתוך" בני'

מה גדר החידוש ב'לא שבט לוי בלבד וכו'. < הכח של הלוי טמון במקורו בתוך הישראל - מתוך בני'. < שירה של תורה

שער ד אמונה וביטחון

162..... פרק א מלך עוזר ומושיע, השתדלות ובטחון

כמה קושיות בענין ההשתדלות והבטחון. < כל ההשתדלויות בעולם הטבע הם כעין בנין התיבה. < מיעוט הנס בבניית התיבה, מבט ראשון מבט שני. < השתדלות - חובה של פרעון מס. < החיים של פרנסה - טישטוש של השתדלות. < "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך"

165..... פרק ב "מגן אברהם" בטחון בדרגת "חוסים בך נגד בני אדם"

דברי המהרש"א על "בך חותמין" בביאור דרגת "מגן אברהם". < דברי ר' אברהם בן הגר"א בדרגת 'מגן' מעל דרגת 'עוזר ומושיע'. < מביא כמה תמיהות בהצלת חנניא מישאל ועזרי'. < מבאר דהצלת חנניא מישאל ועזריא נתחדשה בכבשן אצל אברהם, ונתחדש דנס כלפיו כטבע חשיב ליה, וזה דרגת מגן אברהם. < מוכיח דמהלך זו ממשיך אצל דוד, וזה דרגת מגן דוד, ולמד מאברהם את הבטחון ב"שם ה'". < תוספת דברים

פרק ג.....169....."ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת"

בנוסף התפלה "ותן שכר טוב לכל הבוטחים" > בפלוגת הרמב"ן והטור בחטא של בטחון של אברהם אבינו > מתמה שר"ט בנכיו השכר על הניסים של הכבשן והמלחמה נגד המלכים > בדברי הגרי"ז בטענה על שרה "היפלא מה" דבר" > יסוד גדול בג' דרגות של נס וטבע, ובדרגת בטחון של אברהם אבינו. > מבאר עפ"י"ז את החטא של אברהם אבינו בבטחון > מבאר למה אין ניכוי שכר על הניסים של אברהם > מבאר את הטענה על שרה "למה צחקה". > דוד חידש לדורות מהלך שאין ניכוי שכר ששייך לדרגת מגן אברהם > ביאור בתפלת ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת. > תוספת דברים

פרק ד.....173.....עוד בדרגת הבטחון של מגן אברהם בשידוך של יצחק, ובטחון של החשמונאים בנס חנוכה

כמה קושיות בי' נסיונות של אברהם אבינו > תמוה עיקר היסוד שיש דרגא שנס היינו טבע אצלו. > ביאור השייכות בין ה' נסיונות וה' מאמרות דשייכי אהדדי, והשייכות שלהם למכות במצרים. > מבאר למה אברהם שייך לחידוש הבריאה כל רגע, ולכן אצלו נס זה טבע. > אליעזר לימד אותנו פרשת בטחון בשידוכים, "יבטח בשם ה'" נאמר עליו, והשידוך של יצחק היה בנוי על חידוש העשרה מאמרות מתוך העשרה נסיונות. > בטחון בשידוכים. > נס חנוכה והנצחון של החשמונאים שורשו בנצחון של אברהם אבינו נגד ה' מלכים, וגם שם נאמר דרגת "מגן" דעליהם אמר קרא "ה' צבאו-ת יגן עליהם". > נס חנוכה והנצחון של החשמונאים ששורשו בנצחון של אברהם אבינו נמשך לדורות עד גוג ומגוג. > השם - "מתתיהו בן יוחנן" - מורה על בטחון כזו שזה היסוד של חנוכה, וזה גם שורש השם 'חנינא'.

פרק ה.....179.....שמירה מיוחדת ובטחון מיוחד, למי ששקוע בתוך התורה

יעקב "שימש" בבית עבר י"ד שנה, ו"נטמן" שם, ולכן הוא זכה לשמירה מיוחדת על ידי התורה. > חילוקי שמירה והשגחה פרטית לשימוש תלמידי חכמים. > מי שנטמן בתורה, הוא בגדר 'ממית עצמו עליה', והם השנים שחסרים בתולדות יעקב. > בעיקר הגדר של שימוש ת"ח, 'הבנה בתורה'. > החדרי חדרים בתוך תורתו של הקב"ה, היא היא השמירה המעולה > השייכות של יעקב אבינו לחג הסוכות, והשמירה המיוחדת שלא על ידי שליח. > סוכות, שמירה על ידי התורה. > דברי רש"י בשיר השירים בגדר ענני הכבוד. > זה גם המהלך של רבים בדי מעשים בחנוכה - הך שמירה ממש לדורות.

פרק ו.....184....."מן" מוצא פי ה' יחיה האדם ה' אלוהיך עמך - לא חסרת דבר

כמה תמיהות בעניני 'מן'. > חידושים מיוחדים לגבי הטעמים הרבים שהיה במן. > המקור ל'הרבה טעמים' הוא מהפסוק "ה' אלוהיך עימך לא חסרת דבר", לא יתכן להיות בכזו קירבת אלוהים וחסר לך משהו. > ביאור הפסוק "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם - כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם". > ב' חידושים במן, מצד אחד 'נסיונות' ומצד שני מאמר פי ה'. > תגובה ראשונה "מן הוא", תגובה אחרונה "ויקראו בית ישראל את שמו מן". > מציאות של גוף שכל כך בטל לנשמה, שהגוף מאבד את הכללים הרגילים שלו. > גופו של משה הוא בגדר 'לא ידע איש', והמן הוא בגדר 'לא ידעת ולא ידעון אבותיך', והמושג 'נבלע באברים' באברי הגוף של שמה לתוך אברי נשמה שלו. > "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר כי פי ה' דבר". > כשמתחברים למאמר פי ה' - בדרגת "ה' אלוהיך עמך", אז המן מתקרב לפתח האוהל. > 'לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן', 'כפירים רשו ורעבו - ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב". > בטחון מהמן, הקב"ה "מפרנס ונותן טרף לכל הדברים החלוישים" [כד הקמח]. > הגאון ר' מרדכי פגרמנסקי זצ"ל

פרק ז.....191.....כח התפלה של פורים, תפלת עני כי יעטוף, מתוך בבטחון ותלות גמורה

דברי המהרש"א בביאור מזמור א-לי אלי למה עזבתני > "עליך השלכתי מרחם בטן אימי אלי אתה" > קיום כלל ישראל הוא מתוך התפלות מתוך צרות > 'שושנת יעקב צהלה ושמחה'

פרק ח.....193....."פותח את ידיך", דרך האלף בית - בעולם הטבע

הגדלות שיש בפרנסה, דווקא בדרך הטבע. > 'ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא'. > השגה של אברהם אבינו מהארץ למטה עד השמים למעלה. > "כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו", קודם טבע ולאחר מכן נס. > 'וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו'. > מהולל בפי עמו משובח ומפואר בלשון חסידיו ועבדיו. > 'מעשה שהיה כך היה' > השתדלות ופרנסה

פרק ט.....198.....לגדולתו אין חקר דור לדור ישבת מעשיך

לגדולתו אין חקר - דור לדור ישבת. > "ברוך פודה ומציל" של החפץ חיים. > ברוך חי לעד וקיים לנצח ברוך פודה ומציל > הכפרי מול החכם. > השגחה פרטית במצות תפילין. > שער ה' > הוי' ואדנות - בטחון עדי עד.

שער ה הוי' ואדנות

פרק א.....204.....הוי' ואדנות – ביטחו בה' עדי עד

עוה"ז ועוה"ב הוי' ואדנות, והמקדש והמחשבה כמו עוה"ב. < גדול העונה אמן יותר מן המבקר – צירוף אדנות והוי'. < אדנות והוי' – רחמים ודין. < עוה"ז עוה"ב – קרי וכתוב – פנים וחיצון. < דברי המשך חכמה שרק בחלום עם הסולם מתגלה ליעקב אבינו שם הוי'. < ביאור בפסוק 'אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי'. < יעקב אבינו בבית המקדש אני ה' במקום הזה דווקא וכן הוא בכוונות בתפלה. < 'בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים".

פרק ב.....209.....פנחס – עולם הבא בתוך עולם הזה, הלכה ואין מורין כן

הקדמה < הרבה דברים זכה פנחס על ידי מעשה אחד כהונה, מלאך, מחייה מתים, לעתיד לבא להחזיר את הקבלה, והכל מתוך מעשה אחד של הלכה ואין מורין כן. < המציאות של העולם נקבעת לפי התפיסה של העולם ההוא, יש עולם יותר עמוק ויותר פנימי בלי לשנות מקום. < יש עולם אחד פנימי שהוא מובדל מאיתנו, וזה כולל את עולם המלאכים, ועולם השכל, וקודש הקדשים שהוא מובדל ע"י הפרוכת, ויה"כ וכהן גדול שהוא שייך ליה"כ ולק"ק, מקום וכהונה מובדלת, אבל משה רבינו פורץ את הגבול הזה, אצלו חיצון נהפך ובטל לפנים. < מעשה קנאות אמיתי הוא מעשה מעולם פנימי. < המעשה של פנחס היה מעשה שכל כולו היה מעשה של פנימיות, החיצון בוטל כנגד הפנים. < "הלכה ואין מורין כן", היינו בגדר "כתוב" בלא "קרי", פנים בלי חיצון – כהונה גדולה לכל הדורות, ונהפך למלאך אלוקים, משיב לב אבות על בנים לקראת עולם הבא, ומשחרר ממיתה. < אליהו בתוך פנחס כמו מלאך בתוך אדם, אליהו הוא יסוד האש מארבע היסודות של פנחס. < יסוד כחו להחזיר את הקבלה ולפשט את כל הספיקות והמחלוקות. < סוג אחר של כהונה ששייך לעולם הבא, כהונה מחודשת. < כהונה שנולדה על ידי מעשה רציחה שתמיד פוסלת כהן לעבודה – היה כאן מעשה רציחה שבא בתולדה מאוהב שלום של אהרן הכהן – זה לא פוסל כהונה – רק בעולם הבא יש מעשים בלי 'צדדים' וסתירות, אחדות השלימה. < גדלות – היינו עולם הבא בתוך עולם הזה. < בנות מדין ובלעם מול פנחס וציץ הקודש. < השלמה – איש ואישה שכינה שרויה ביניהם.

פרק ג.....217.....בדברי הרמב"ן בהנהגה בשם הוי' ביציאת מצרים, לעומת אדנות אצל האבות – ומתן תורה שורשו בשם הוי', ומידת הרחמים תלוי גם בחילוק הזה בין השמות

החילוק בין האבות למשה רבינו ביציאת מצרים שלא נתגלה להם בשם הוי'. < חילוק השמות הא שבהוי' הוא 'בורא חדשות בשנוי התולדות' לעומת אדנות שזה 'כח אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי' ומתמה בזה. < מבאר דבשרה היה בגדר 'עשייה' ולא בגדר 'בריאה' – ותלוי בעולמות. < מתן תורה מיתלי תלי בשם הוי' כיון שבשם הזה נברא העולם – וזו סיבת ההנהגה בשם הזה במצרים ותמוה – דמה הקשר בין הדברים. < דברי התורה חיים – שעמלק בא כנגד חתימת הבכורה בשעת יציאת מצרים וזה כנגד הגילוי של בראשית – בשביל ישראל נקרא ראשית. < דברי רבינו ירוחם בביאור מכת בכורות שבא כנגד גילוי הראשית. < דברי ר' צדוק הכהן בכל הנ"ל. < במכת בכורות מתגלה בראשית ברא אלוקים בשביל ישראל שנקרא ראשית. < דברי המהר"ל בזה. < מבאר למה דווקא כאן נאמר אני ולא שליח. < ביאור ברמב"ן שהמהלך של שם הוי' בתחילת הבריאה ובמתן תורה וביציאת מצרים שבכולם יש גילוי הראשית שבהם הבריאה גיגע לתכליתה. < העולם עובר מהפך סדר חדש מהלך חדש נגמרו כ"ו דורות של חסד וכעת דורות של תורה, וכלל ישראל במרכז. < הראשית של מצרים נדחה הצידה והראשית האמיתי נכנס לבריאה. < עשרה מאמרות הם הקליפה החיצונית של עשרת הדברות הסדר של העולם משתנה כשמגיעים עשרת הדברות ולכן חששו שמה הגיע מבול לעולם. < במכת ברד מרוזים גם מכת בכורות וגם מתן תורה. < יש חמישים יציאות ממצרים ובהם נכנסים לחמישים שערי בינה, ויום החמישים בכלל הספירה. < החלק של חמישים בתוך מכת בכורות שייך להקב"ה וזה יום החמישים של אנוכי ה' אלוקים.

פרק ד.....226.....דברי הבית הלוי בחילוק בין שני סוגים של ניסים, ובדברי הנצי"ב בביאור כי גאה גאה בקריעת ים סוף

דברי הבית הלוי לגבי השלשלות העולמות ובהנשא החיות ינשאו האופנים – ואש הגהינם הוא אש התאווה. < כל הניסים רק לפי העולם התחתון ולכן מה שהאש לא שרף את אברהם היה יכול להיות ע"י גבריאל. < מבאר שהצלת כלל ישראל היה 'יד חזקה' ולא שייך ע"י מלאך. < עונש למצרים בתוך העולמות וזה כל המכות שהיו בהסכמתם של מלאכים אבל הגאולה לישראל היא רק בהקב"ה. < ביאור בכל הנ"ל בנוסח אחר. < דברי הנצי"ב כי גאה גאה – סוס ורכבו רמה ביים. < במה שיש לתמוה בסוגי' בחולין שבאים להשוות בין הנס של קריעת סוף, לנס של ר' פנחס בין יאיר כשקרע את הנהר. < חילוק בין כל המכות למכת בכורות. < הנפ"מ בין כל הניסים הוא דבאיזה עולמות נמצא הנס.

פרק ה.....230.....החילוק בין הוי' לעומת אדנות מקביל לחילוק בין 'בורא חדשות' לעומת 'שודד מזלות', וזה מקביל לחילוק בין 'רחמים' לעומת 'דין' [רמב"ן]

ג' חילוקים בין השמות – א] הוי' לעומת אדנות, ב] 'בורא חדשות בשנוי התולדות' לעומת 'כח ידי אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי', ג] רחמים לעומת דין – וכולם שייכי זל"ז. < איך משתלבים מידת הרחמים ביחד עם המידה שבשם הוי' שבו הוא מהווה את הכל בבריאת העולם. < מחדש בטובו מעשה בראשית היינו מידת הרחמים שהשתתף במעשה בראשית כשראה שאינו יכול להתקיים. < הטוב כי לא כלו רחמין – בלי עיכובים. < חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמין, חדשים לבקרים רבה אמונתך". < "את גדלך" פירש"י "זו מדת טובך". < בקשת משה להכנס בתוך ציפור. < ועתה יגדל נא כח ה'. < סיכום הקשר בין מידת הרחמים לשם הוי' של בורא חדשות.

שער ו 'ברכת אבות' - 'הגדול הגבור והנורא'

פרק א.....236

ברכת אבות - הגדול הגבור והנורא, שורש התפלה - לעורר את הכח של י"ג מידות הרחמים

ג' ברכות הראשונות - דברי שבח. < בדברי המהר"ל דווקא מחמת הזכרת האבות הוא דהוי עיקר לגבי צרכו של עולם. < הגדול הגבור והנורא, עיקר השבחים, ובהם כלול הכל, והם כנגד האבות הקדושים. < דברי הרמח"ל, עיקר ההשפעות במידות הללו דרך האבות, ושאר הברכות האמצעיות הם פרטים. < ג' ראשונות כנגד האבות. < כל כח התפלה בברכה ראשונה ובג' ראשונות - והי"ב הם ענפים מהם. < ג' ראשונות כנגד אבות וי"ב אמצעיות כנגד השבטים. < סליחות - י"ג מדות כנגד תפלת שמונה עשרה. < שורש הי"ג מידות רחמים, הוא בשבח של 'הגדול הגיבור והנורא'. < כל התפלה היא כנגד הי"ג מידות רחמים, והשורש של כולם הוא בשבח - 'הגדול הגיבור והנורא'. < ברכת שמע קולינו - סיום הי"ג מידות רחמים. < שמע קולינו כנגד הד' מאות עולמות של רחמים. < יעקב מידת הרחמים אחרי חסד של אברהם ודין של יצחק. < מבאר - שבברכה ראשונה אין כאן 'חפצא של תפלה' אבל יש כאן 'כח של תפלה', שזה הכח שבו מרוכז כל הי"ג מידות רחמים. < במה שיש לתמוה בדברים, האם העיקר הוא הזכרת האבות או שהעיקר הוא הזכרת המדות.

פרק ב.....245

ברכה ראשונה - אבות, לעורר את האהבה - 'ימינו תחבקני', וכיבוש הדין תחת החסד

ג' ברכות הראשונות - הכח לעורר רחמי שמים במידות של האבות - הגדול הגבור והנורא - כנגד הי"ג מידות רחמים. < 'צנור מרכזי' שדרכו מביאים את כל צרכי העיר - ברכה ראשונה. < מתמה דמה העיקר - הזכרת הג' אבות או הזכרת הג' מידות. < ימינו תחבקני - זו תפלה - אהבת עולם. < תפלה - עולם של רחמים - מעל המלאכים - במקום כבודו ממש. < ימינו תחבקני - אהבת עולם - רחמים גדולים - הוא הוא הכח של תפלה. < אהבה ורחמים שייכים זה לזה. < הזכרת האבות היא התעוררות של המידה של ימינו תחבקני, בגדר אני לדודי ודודי לי. < הזכרת אהבת האבות פותח את הצינור המרכזי להשפעות של רחמים דרך אהבה. < כח התפלה בברכות הראשונות. < הזכרת ג' אבות והזכרת ג' מידות, מה העיקר ומה התולדה. < "ומביא גואל לבני בניהם" - בגדר 'אהבת עולם אהבתיך'. < ברכת אתה גבור - כנגד הדין, וזה 'הגבורה המתוקה הנקשרת בחסד'.

פרק ג.....252

כח האבות 'הבו לה' בני אלים', עמידה בנסינות

מעלת בני אלים בברכה הראשונה של אבות. < דרגת האבות שעמדו בנסינות - ולכן נקבע אצלם המושג של אלוהי אברהם בברכות ראשונות. < דוד המלך אינו בדרגת האבות כיון שלא עמד בנסינות, 'תיקון חצות' מתייחס לדוד שהוא למטה מדרגת האבות. < האהבה של הקב"ה לאבות דווקא דרך העמידה בנסינות. < עשרה מאמרות עשרה נסינות. < ביאורים נוספים בכח של 'בני אלים'.

פרק ד.....256

לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא, ואח"כ יתפלל

ג' ברכות הראשונות - דברי שבח. < בטעמא דיסדר שבחו של מקום מתחילה מצאנו כמה טעמים. < לכא' אינו אלא הכשר לתפלה ולמה חשיב כעיקר עד כדי כך דכוונה מעכבת דווקא בה, ומביא שיש בברכה זו כח התפלה של כל התפלה כולה. < מוכיח שבברכה ראשונה יש ב' דינים וילפינן מב' מקורות מדין כח מרכזי בכל התפלה וזה כחו של האבות - ומדין יסדר שבחו של מקום. < נפ"מ בין הנך ב' דינים, לגבי פסוקי דזמרה. < נפ"מ - אי הוי בגדר הכשר בעלמא. < נפ"מ לגבי תפלת יחיד.

פרק ה.....260

כח המיוחד של תפלות שבת

במעלה של תפלות שבת - יותר עוצמה מכל התפלות של השבוע - ומתמה בזה. < מבאר מעלת ימינו תחבקני בברכת אבות. < מעלת 'בית גנזי' בשבת < דברי הגר"א בכחו הגדול של תפלות שבת. < דברי הרשב"א למה יש עת רצון מיוחד לקבל תפלות שבת. < דברי הפרי צדיק במעלת תפלות שבת.

פרק ו.....262

ברכת אתה גיבור תחיית המתים בעקידת יצחק המקור לשילוב של דין ורחמים בשופר של ר"ה

מתמה דברכת אתה גיבור היא כנגד יצחק והיא כנגד דין וקשה דכל תוכן הברכה היינו חסד ורחמים. < מבאר שהברכה של אתה גיבור שייכת ליצחק מחמת התחיית המתים אחרי העקידה וגם מחמת מידת הדין, וקשה - דהאין משתלבים זה עם זה. < בעקידה התחברו חסד ודין שהדין של יצחק נעקד תחת החסד של אברהם. < על פי יסוד הנ"ל מבאר הראשית חכמה את הברכה של אתה גיבור שמדובר בסוג 'גבורה המתוקה' - הנקשרת בחסד'. < מבאר עוד שהחסד של אברהם מתחבר עם הדין של יצחק והגבורה של יצחק לכבוש את יצרו. < כשם שכבש אברהם אבינו את רחמיו, כן יכבשו רחמיו את כעס מעלינו. < שופר של העקידה - כלול בו רחמים ודין והרחמים סביב הדין להגביל אותו - והיינו כנ"ל. < בתחיית המתים בעקידה נתחדשה ליצחק נשמה חדשה ורק מחמת זה הוא יכל להוליד. < כשהדין עקוד בידים של חסד כאן הדין מתהפך להיות כלי לרחמים רבים כמו בכל תחיית המתים. < אברהם ויצחק - מרכבה לשכינה מייצגים את החסד ודין של הקב"ה בעולמו. < מתיר אסורים של יוסף. < ממת ומחיה - ומצמיח ישועה. < על חיינו המסורים בידך - הטוב כי לא כלו רחמיו. < ויוסף ישית ידו על עיניך. < שופר - עקידה,

עקדתם את עצמכם. < בטוחים שיעשה להם הקב"ה נס. > < ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור. > < יצחק כנגד ר"ה ויעקב כנגד יוה"כ אף שלידת יצחק בדווקא אינה בתשרי. > < בדברי הרמב"ן "ראש השנה יום דין ברחמים ויום הכפורים יום רחמים בדין" יצחק ויעקב. > < זה היום תחילת מעשיך. > < שופר לפני ולפנים כמו העקידה - משך חכמה.

פרק ז.....272..... ברכת 'אתה קדוש' - כנגד יעקב אבינו, קדוש קדוש קדוש לפני המלאכים מכת עיקב אבינו, והכל מכת הסולם שראשו בשמים, ומכת המאבק עם המלאך עד כסא הכבוד

ברכת אתה קדוש - ברכה שלישית - וקדושה לפני המלאכים. < כמה תמיהות בעיקר הפרשה של המאבק של יעקב עם המלאך. > < דרכו של התורת חיים שבא לבטל את השבועה על הבכורה וממילא לבטל את הברכות. > < 'בכף ירכו' - גמטרי' 'לפוסלו מן העבודה'. > < מעלת בכורה מעלה רוחנית שדומה להקב"ה, ומעלה שראויה יותר לברכה. > < מלחמת עמלק הוא המשך למלחמה הזו עם המלאך שביציאת מצרים הקב"ה חתם על הבכורה. > < סוגית יעקב ועשיו היא סוגי' של הפרדת הרע מהטוב להחזיר את יעקב אבינו עד דרגת אדה"ר קודם החטא, והמאבק הוא סביב דרגא זו של אדה"ר, שהיא למעלה מהמלאכים שהם רק סביב הכסא, וכן בסולם של יעקב. > < בדברי הרמב"ן שדרגת יעקב היא שמירה מיוחדת מעל המלאכים. > < קדימה של ישראל באמירת קדושה ושירה לפני המלאכים - וזה כלול במאבק הזה. > < ונשוב ה' לבדו - ויותר יעקב לבדו - שורש המאבק. > < מעשה אבות סימן לבנים 'בני בכורי ישראל' היא החתימה על הבכורה ביציאת מצרים. > < בזה נקבע דרגת 'אני ולא מלאך' ביציאת מצרים, ויציאה מבית לבן מקבילה ליציאת מצרים. > < ההודאה על הברכות והשירה של מלאך שניהם שייכים זל"ז. > < ברכת אתה קדוש בשמו"ע, היא כנגד יעקב אבינו. > < מה נורא המקום הזה 'כי הוא לבדו פועל גבורות' "אתה קדוש ושמך קדוש" ולאחר מכן "וקדושים בכל יום יהללוך". > < כח התפלה לעורר רחמים לפני ולפנים - לפני כבודו. > < מכת זכותו של יעקב אנו יכולים להגיע למקום של 'לפני כבודו' - מקום רחמים. > < "וירם קרן לעמו תהילה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו". > < יעקב מידת הרחמים וזה מתגלה אחרי הגילויים בסולם במקום המקדש. > < הרוממות של ברכת 'אתה קדוש' - כניסה לעולמו של רחמים. > < זעקה גדולה ומרה של מרדכי - כנגד צעקה של עשיו

שער ז

בגיא צלמוות - אתה עמדי - 'הטיב מטיב יטיב'

פרק א.....289..... שרשרת אחת שיש בה ג' חוליות, 'הטיב מטיב יטיב' - וכולם אחד

ברכת הטוב והמטיב מה מקומו של הנס של הרוגי ביתר בברכת המזון. < יסוד המשך חכמה בזה. > < שרשרת אחת שיש בה ג' חוליות 'הטיב מטיב יטיב' - וכולם אחד. > < "ומביא גואל לבני בניהם". > < חסדי ה' כי לא תמנו. > < גם כי אלך בגיא צלמוות - אתה עמדי". > < שבטך ומשענתך - המה ינחמוני. > < קריעת ים סוף לכל תקופה גם בתוך ההסתר פנים. > < שירת הים כוללת גם את הגאולה העתידה. > < שירת הים כוללת גם את הגאולות במצב של הסתר פנים, במצב של 'אלמים'. > < "מסמך גאולה לגאולה" "פורים לפסח". > < אגרא רמה לבירא עמיקתא הוא מהלך להגיע לאגרא רמה הבאה. > < מתוך מצב של שפלות - "עפר הארץ" - מתרוממים למעלה - "ופרצת". > < בכל מאודך - כל מידה ומידה.

פרק ב.....297..... בית המקדש בחורבנו - 'בית תפלה'

ב' מצבים של בית המקדש - בנין בסתר ובנין בגלוי. < בית המקדש - מקום קרבנות או מקום תפלה, סתירת הפסוקים בזה. > < כמה מקורות וחידושים בצירוף בבנין ביהמ"ק בין דוד לשלמה. > < הכפילות בבנין, וביאור בלשון הכפול שכתוב אצל שלמה המלך - "בנה בניתי" - הן שמי השמים לא יכלכלוך - ורק מתוך הבנין בלב של דוד נבנה הבית בעולם המעשה - מעצמו. > < עיקרו של ביהמ"ק, קרבנות או בית תפלה, בנינו של דוד הוא בית תפלה ושל שלמה הוא בית קרבנות. > < עולמו של רוח הקודש לעומת עולמו של נבואה. > < בעולמו של תפלה הבית קיימת גם בחורבנו. > < הר המוריה, אפר של יצחק תחת האיל. > < ספר תהילים - הלב של דהמע"ה. > < חזון של הרב מפוניבעז הוא ראה את עולם התורה של מחר 'מוסתר' בתוך המצב של חורבן של היום. > < ג' חוליות של שרשרת אחת של 'בנין' - בגלוי בסתר ושוב בגלוי - 'הטיב מטיב יטיב'. > < ג' פעמים בכל יום כל כלל ישראל מגיעים לארץ ישראל ונכנסים לתוך קודש הקדשים.

פרק ג.....304..... תפילין - גלות וגאולה, של ראש בגלוי ושל יד בסתר

< יסוד גדול מהמשך חכמה. > < תפילין של ראש ושל יד ביהמ"ב שמות, וביחד וראו כל עמי הארץ ויראו ממך. > < גם בשבת יש מ"ב שמות. > < תפילין של יד ושל ראש מרמז על שני הנהגות בכלל ישראל, ביהמ"ק בבנינה ובחורבנה, ולכן הנהגת הסתר פנים מרומז ב"עוד ידו נטויה עלינו". > < "אה-יה אשר אה-יה", ו"אה-יה שלחני עליכם", הם ב' הנהגות, של יד ושל ראש, כנגד השם מ"ב. > < "עיני ולבי שם כל הימים", שתי הנהגות, עין ולב הם בבנינה, בזמן הבנין. > < אהבה שונה מהשגחה, באהבה כולם שוין - אהבה מקלקלת את השורה. > < המנהג להניח תפילין של יד בטה"ב. > < הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב.

פרק ד.....308.

ר' מרדכי פגרמנסקי - בתוך גטו קובנא, "כי אתה עמדי" ציור של 'גם כי אלך בגיא צלמות - כי אתה עמדי'. < > הדרגא בתורה של ר' מרדכי פגרמנסקי. < > דקדוק המצוות שלו. < > בין אדם לחבירו. < > ותלך ותתע' - לעומת הליכה של 'אתה עמדי'. < > רואה את הפסוקים של התוכחה. < > לעלות לדרגות גבוהות מתוך נסיונות. < > הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב. < > עמידה בנסיונות בתוך הצרות והגלות. < > "ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים" - אפילו דמעות הבאות מחמת שמחה.

פרק ה.....313.

שכינה מתוך חורבן וגלות כחו של יעקב לבניו בתוך הגלות להיות מחוברים למקום שכינה. < > כך שרדו היהודים במשך הגלויות - בשואה, בסיביר, והשורש במצרים. < > עמוק בתוך מצרים אבל קשור לאבנים של הכה"ג. < > צרת שעבוד מצרים היא "פרשה סתומה", למדנו מפרשת יוסף לסגור את העיניים - "יוסף ישיב ידו על עיניו". < > "משפטך תהום רבה"

פרק ו.....317.

"במסתרים תבכה נפשי" "עוז וחדוד במקומו" מקשה - למה דרגת שכינה כנגדו בלימוד התורה מתגלה דווקא בתוך חורבן. < > מצב של בכייה וחדוד בייחוד ומחלקים במקומות "בתי גואי - ובתי בראי". < > הרבי מקלוזנברגר בשמחת תורה במחנות. < > הלומד תורה בלילה שכינה כנגדו - גילוי מיוחד דווקא בחורבן מתוך מצב של - רוני בלילה - שפכי כמים לך נוכח פני ה'. < > סיום של דמעות. < > שפכי כמים לך נוכח פני ה' לומד בלילה - 'פתיחת דלתות היכל'. < > ד' אמות של הלכה.

פרק ז.....321.

נחמה על כל צרותיהן של ישראל, וענין הנחמה המיוחדת בנס של פורים

שער ח
תפלה
עבודה או בקשת צרכיו

פרק א.....335.

מהות התפלה האם הוא מעורר רחמים לבקשת צרכיו, או שהוא עובד את ה' תפלה בקשת צרכיו. < > תפלה מעוררת את מידת הרחמים עלינו. < > תפלה בתור עבודה שכלב הוא לברר לעצמו שהכל מהבורא עולם והתפלה פועלת במתפלל. < > פשוט שתפלה אינה 'לימוד מוסר' בצורה מעשית. < > הרבה ראיות שיש כח לגוף התפלה עצמה. < > חלקים שונים של התפלה כנגד עולמות. < > סידור שבחו של מקום. < > כח בגוף התפלה והשגת צרכיו לעורר רחמים, משתלבים זה בזה.

פרק ב.....341.

דברי הראשונים שיש ב' ענינים בתפלה, בקשת צרכיו, והתוצאה מזה שיש לו הכרה שהקב"ה שומע תפלות דברי החינוך שיש ב' ענינים בתפלה, בקשת צרכיו, והכרה שהקב"ה כל יכול. < > דווקא כשמגיע להכרה שהקב"ה שומע לתפלותיו אז הוא קיים עבודה זו - ולא דרך הלול ושבח. < > דברי הרמב"ן שהוראה שלמה - על המציאות - ועל ההשגחה של הקב"ה מגיע דווקא כשרואים מצב של "יקראוני ואענם" - דרך תפלה. < > התפלה עומדת לו בתור 'השתדלות' עיקרית בתוך חיי היום יום. < > תפלה מסתובבת אצלו בתוך כל ההשתדלויות < > ג' הלכות, בקשה תמידית, בקשת כל צרכיהם, בקשת כל חפצת לבם. < > המחשת התפלה ככה שעל ידו ממילא מקבלים בקשותינו. < > דברי הרמב"ל שתפלה היא "ראשית כללי ועיקרי לכל השתדלותו". < > סיכום ב' חלקי התפלה. < > שיטת הרמב"ם ב' דינים, תפלה מדין עבודה ותפלה מדין בקשת צרכיו. < > ביאורים בדברי ר' שלמה אבן גבירול באזהרות.

פרק ג.....348.

מהות התפלה, עבודה גמורה - תלות גמורה "אני עבדך בן אמתך" למה אין העבודה מוגדרת כמשמש את הרב על מנת לקבל פרס < > דברי המהר"ל בזה. < > בקשת צרכיו מעמיד את האדם כשייך להקב"ה - ותלוי בהקב"ה, וזו העבודה. < > עיקר החידוש במהר"ל הוא שזה לא נקרא ע"מ לקבל פרס בעבודה כזו שהוא מעמיד את עצמו בתור עבד. < > יש הבדל בין 'עבדך בן אמתך' לעבד שעובד עבור שכר ועבור פרס. < > עבודה שיש בתפלה היינו בתור "עבדך בן אמתך" - ודו"ק. < > עבד הוא בגדר "עינינו לך תלויות עד שתחננו", וזו סיבה לעורר רחמים. < > "אנא עבדא דקודשא בריך הוא" < > תפלה מתוך שמחה של מצוה שהקב"ה עוזר ודואג לנו. < > נפשו של אדם זו תפלתו, ונפשו של אדם זה רצונו, ונמצא שרצונו של אדם זו תפלתו. < > "רצון יראיו יעשה", היינו שאצלו יש תלות גמורה בהקב"ה, ונמצא שהקב"ה כלול בכל הרצונות שלו ביחד. < > רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם

פרק ד.....356.

תפלה על צער השכינה - בתור עבודה דברי הנפש החיים בתפלה על צער השכינה. < > מעורר דלפי הרמב"ן כנראה שלא קיים מצות תפלה בתפלה כזו למי שלא עומד בדרגא כזו. < > מקור מהנפש החיים שהכל תלוי בדרגתו. < > בדיקה פשוטה לאדם אי עומד בדרגא כזו.

שער א

תפלה

אין סוף של רחמים

פרק א

"חסד ורחמים לפני כבודו".

תפלה – בקשת רחמים. < עוצמתה של התפלה נמצאת בעוצמה של מידת הרחמים. < "המתגאה על חיות הקודש", "חסד ורחמים לפני כבודו". < "עשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע". < "ממקומו הוא יפן ברחמים". < "ה' צב-אות עמנו" < "התפלה היא למעלה מן הנבואה". < יש דרגת השגחה שהקב"ה עמו, וזה יותר גבוה מ'כי מלאכיו יצוה לך'. < ברכת צדיק – לעומת תפלה. < 'בחרבי ובקשתי'. < "ושמי ה' לא נודעתי להם" < מעלת בקשת רחמים במקום שלומדים בו תורה >

תפלה – בקשת צרכיו.

בבית אלוקים [להמבי"ט] בתחילת שער התפלה הגדיר את מהות התפלה – ומתבאר שם שתפלה היינו בקשת צרכי האדם מהקב"ה וכן הוא בחינוך [מצוה תלג] בשרשי המצוה "פתח להם פתח באשר ישיגו כל משאלותיהם לטוב, והוא שיבקשו ממנו ברוך הוא אשר בידו ההסתפקות והיכולת כל חסרונן, כי הוא יענה את השמים לכל אשר יקראוהו באמת".

ובאמת שכן מבואר בשבת [י'] "רבה חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה, אמר מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, והוא סבר זמן תפלה לחוד, וזמן תורה לחוד", ופירש"י – "חיי עולם – תורה, תפלה – צורך חיי שעה היא – לרפואה לשלום ולמזונות", ומשמע שעיקר תפלה בקשת צרכיו בגשמיות – לרפואה לשלום ולמזונות ועיין בהערה ¹ – וכן מתבאר נמי במבי"ט [שם] דלכן ליכא תפלה במלאכים – שתפלה היינו בקשת צרכי עולם הזה וכל מחסוריו וכל זה לא קיים אצל המלאכים.

ויעיין בקרית ספר – הובא בלח"מ [ריש פ"א מהל' תפלה] שהביא מקור לשיטת הרמב"ם דחובת תפלה מה'ת בכל יום, דצ"ב היכן מרומז בפסוקים שיש חיוב מה'ת כל יום, וביאר, דכיון שלחם ומים הוא צורך של כל יום ויום, שוב י"ל דהחובת תפלה הוא כעין הצרכים.

תפלה בקשת רחמים.

ועיי"ש עוד בבית אלוקים שהבקשות הן דווקא בדרך רחמים ותחנונים וכמפורש בדברי חז"ל, ובאמת שדבר זה חוזר על עצמו בנוסח התפלה שוב ושוב – "שמע קולנו חס ורחם עלינו" – שמיעת התפלה עטופה ברחמים, "קבל ברחמים וברצון את תפילתנו" – קבלת התפלה שוב עטופה ברחמים וריצוי – זו תפלה – התעוררות של מידת הרחמים, וחוזרים שוב ושוב, והוא רחום יכפר וכו', זכור רחמך וכו', ה' מלא רחמים רחם עלי וכו', כרחם אב על בנים כן תרחם עלינו, אב הרחמים הוא ירחם וכו', אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו וכו'.

אולם – אין זו הלכה בעלמא שצריכים לבקש דווקא דרך רחמים – אלא אדרבה – כך היא כל הגדרת ומהות התפלה – 'בקשת רחמים' – לעורר מידת הרחמים כנגד מידת הדין – וראיה לכך מהסוגי' בברכות [כ:]: דמבואר דנשים חייבות בתפלה כיון דרחמי נינהו – ופירשו התוס' דכיון דכתיב "ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה" הוי כמצות עשה שהזמן גרמא – וקס"ד לפוטרה – אלא דסו"ס אכתי חייבות כיון דרחמי נינהו – [ופירשו דגם במ"ע דרבנן שייך פטור זמן גרמא] – ועיין בלשון הירושלמי – מובא במאירי [שם] "כדי שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו", ועיין עוד במ"ב [סימן קו ס"ק ד], וכן מוכרח נמי ממה דאמרו בסוטה [לג.] דהא דתפלה מהני בכל לשון הוא משום שתפלה היא רחמים – ופירש"י שלכן יתפלל דווקא בלשון שהוא יודע הכי טוב לכיון.

¹ ויש להעיר ממה שיש בתפלה בקשות גם על עניני תורה וחיי עולם – וכבר עמד בזה בפחד יצחק [ר"ה מאמר ה] ועיי"ש מה שביאר בזה.

עוד מוכרח כן ממה דמצאנו בהרבה מאד מקומות בגמרות² ובמדרשים שהלשון הפשוטה של חז"ל לתאר תפלה היא - 'בעי רחמי' - 'המבקש רחמים', והיינו שמהותה והגדרתה של תפלה - היינו 'בקשת רחמים' - ועיין בלשון הספרי [ברכה ל"ג יב] "שיהיו מתפללים לפני ואני מתמלא עליהם רחמים". ועיין ברשב"א בברכות [ז] - מובא בעין יעקב [שם] "ותפלת ישרים רצונו וגורמת לרבות הרחמים על בריותיו - ותפלת הצדיקים כובשת את הכעס - והוא ענין תפלת אברהם בהפיכת סדום - והוא ענין כל התפלות".

וכ"ה בתשב"ץ על אבות [מגן אבות] - שעיקר תפלה שיצטער כמי שמתעטף כי התפלה קרויה רחמים והמבקש רחמים מדבר בתחנונים - והשם ברוך הוא עונה אותו ביום צרתו, כי הוא בעל רחמים ומרחם לכל מי שצריך רחמים שאפילו נגזר עליו רע, ועל ידי בקשת רחמים מתבטל גזר דינו ונקרע - עיין בהערה³ שהבאנו כל לשונו.

מהפסוק של 'ויתפלל' אברהם על אבימלך למדו חז"ל [ב"ק צ"ב] - שכל ה'מבקש רחמים' על חבריו וכו' - והיינו שלשון ויתפלל הוא לשון 'בקשת רחמים', ועל התפלה המפורסמת של חזקיהו כשהיה חולה נאמר בחז"ל בלשון - 'אל ימנע עצמו מן הרחמים' [ברכות י'] ותפלת משה בעגל [ברכות ל"ב] נאמרה בלשון 'נתחזק בתפלה וביקש רחמים' - ובלשון הגמרא בחולין [ס] מתארים את התפלה של אדם הראשון על הדשאים "ובקש עליהם רחמים" - ועיין בברכות [ס'] בתפלה על עובר - "שלשה ימים הראשונים - יבקש אדם רחמים שלא יסריח וכו' יבקש רחמים שיהא זכר וכו' יבקש רחמים שלא יהא סנדל וכו' יבקש רחמים שלא יהא נפל וכו' יבקש רחמים שיצא בשלום".

ומצאנו שלשון תפלה אצל יצחק היינו "ויעתר יצחק" - וביארו בחז"ל [סוכה י"ד] שזה לשון של הפיכת תבואה ממקום למקום - וגם הכא "תפלת צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממידת אכזריות למידת הרחמים" - ועיין מהרש"א ביבמות [סד] - מובא בהערה⁴.

ועיין עוד להלן [פרק ב'] שהוספנו עוד בכח התפלה לעורר מידת הרחמים - לתאר את המלחמה בין דין לרחמים בתפלה - ועיין עוד להלן [שער ו פרק א] שכל הבנין של תפלת שמו"ע בנויה על הכח המיוחד של י"ג מידות רחמים.

תפלה עבודה שבלב.

אולם יש להעיר - התפלה מתוארת בפסוקים בתור עבודה שבלב - ומצאנו בדברי חז"ל בכמה דוכתי שתפלה דומה ל'עבד שמבקש מרבו' - ומה שייך בקשת צרכיו לעבדות - הרי זה גרע מעובד ע"מ לקבל פרס - הוא פשוט עובד את עצמו - ועיין בזה להלן [שער ח] מה שנתבאר בזה בארוכה ליישב קושי' זו.

² בכמה דוכתי בברכות ובתענית ועוד.

³ כתב התשב"ץ באבות [פרק ב משנה יג] - על המשנה שצריכים לעשות את תפלתו תחנונים - חז"ל: "כי המתפלל צריך שיראה את עצמו כאילו הוא מצטער ומבקש רחמים, וכמו שאמרו בראשון משבת [י.], פכר ידיה ומצלי, כלומר מחבק את ידיו זו עם זו ומתפלל כאדם המצטער - וכן אמרו חכמים במדרש תהלים [מזמור סא ב ד"ה בעטוף] שעיקר תפלה שיצטער כמי שמתעטף, שנאמר 'תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו', [תהלים קב א] כי התפלה קרויה רחמים כמו שאמרו רז"ל בפרק ערבי פסחים [ק"ז:] ובפרק אלו נאמרין בכל לשון [סוטה לב:] ובפרק מי שמתו [ברכות כ:] לחייב נשים בתפלה, שאני תפלה דרחמי ניהו. ובכל מקום מזכירין תפלה בלשון רחמים, בעא רחמי עליה, ולשון הכתוב, 'ורחמין למיבעא מן קדם אל-ה שמיא' [דניאל ב יח]. והמבקש רחמים, מדבר בתחנונים, שנאמר 'תחנונים ידבר רש' [משלי יח כג], והשם ברוך הוא עונה אותו ביום צרתו, כי הוא בעל רחמים ומרחם לכל מי שצריך רחמים. ועל זה אמר הכתוב, 'כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה' [יואל ב יג], שאפילו נגזר עליו רע, על ידי בקשת רחמים מתבטל גזר דינו ונקרע, כמו שאמרו בראשון מראש השנה [טז, יז].

⁴ חז"ל המהרש"א - "ונראה הדמיון כי כמו שהעתר מהפך התבואה להבדיל המדה הרעה שהוא המוץ שבה ממדה טובה שבה כך תפלתן של צדיקים מהפכת להבדיל מדת הדין ממדת הרחמים ונזכר זה גבי יצחק טפי מבשאר אבות לפי שהיתה מדתו מדת הדין כמ"ש פחד יצחק וישבע יעקב בפחד אביו גו' כידוע לחכמים ואף על פי כן בתפלתו הפך מדת הדין למדת הרחמים לשנות בהם טבע העקרונות וכ"ה בב"ר ר"ל שהפך את הגזירה ולפום כן קריין ליה עתא דאפיך אדרא וק"ל", עכ"ל.

עוצמתה של התפלה נמצאת בעוצמה של מידת הרחמים.

כשמתבוננים בעוצמה הגדולה שיש בהנהגה הזו של מידת הרחמים – בזה אנו מעמיקים את תפיסתנו בכח התפלה שעל ידה מעוררים את מידת הרחמים.

המחשה של כח התפלה מצאנו בפורים – הרי הגזירה הנוראה של "להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים" – שזה מידת הדין נוראה, נתחלפה לרחמי שמים בתפלתם – ואמרו חז"ל מגילה [י"ב:] על תפלת מרדכי "בן יאיר בן שהאיר עיניהם של ישראל בתפלתו. בן שמעי בן ששמע אל תפלתו. בן קיש בן שנקש על שערי רחמים ונפתחו לו" – מי שמרבה בתפלה זוכה לפתיחת שערים מיוחדים – "שערי רחמים נפתחו לו"⁵, זה כח התפלה לאחר גזר דין – חז"ל מתארים לנו את תפלתו של מרדכי – "להקיש על שערי רחמים" – זו תפלה שהציל את כלל ישראל בפורים.

"המתגאה על חיות הקודש", "חסד ורחמים לפני כבודו".

"זכות ומישור לפני כסאו – חסד ורחמים לפני כבודו" – למדנו כאן שיש שתי הנהגות והן פועלות בשני מקומות – מצד א' "זכות ומישור לפני כסאו" ומצד שני הנהגה אחרת של "חסד ורחמים לפני כבודו" – לפני כסאו ולפני כבודו.

בסידור הגר"א [אבני אליהו] הביאו מהגר"א שיש ב' הנהגות, הנהגה שתובעת זכויות ומתנהגת על פי ישירות – וזו ההנהגה הרגילה – וזו שייכת למלכותא דרקי – שבזה יש מהלך של 'דינא דמלכותא דינא', ואי אינו יוצא זכאי בהנהגה זו – אז מתחדשת הנהגה אחרת ממידת הרחמים בשם הוי' וזה מזכה אותו ברחמים.

כנראה שכוונתו – ש'לפני כסאו' זה הבי"ד של מעלה שתובעים על פי דין – כסא המלכות בבי"ד של מעלה⁶, ושם יש הרבה מלאכים לכאן ולכאן, יש קטגור ויש סנגור – טענות וקטרוגים – ויש מצבים שהקב"ה רואה שאין לעולם או לאדם קיום בהנהגה כזו – ובזה הוא משתף מידה אחרת – מידה שמקומה למעלה מ'כסאו' ולמעלה מכל הבי"ד של מעלה – זה כבר הקב"ה עצמו בלי הבי"ד – זה המקום ששמו 'לפני כבודו' – והכא מצאנו שהוא לבדו משתף מידת הרחמים לתת קיום גם באופנים הללו.

תחילת הדברים מתחיל במהלך של – "המתגאה על חיות הקודש" – הוא מתרומם בהנהגות יותר גבוהות ונעלות מאשר ההנהגה כשהוא ביחד עם פמלי' של מעלה – והביטוי של ההנהגה היותר גבוהה הוא מה שמחליף ההנהגה של "זכות ומישור לפני כסאו" ומתעלה להנהגת חסד ורחמים "לפני כבודו".
"ונהדר בכבוד על המרכבה" – הקיום של המתגאה על חיות הקודש – היינו במצב של 'לפני כבודו' – והיינו "ונהדר ב'כבוד' על המרכבה".

"ומלוך עלינו אתה ה' לבדך".

בשמונה עשרה אנו מתפללים – "ומלוך עלינו אתה ה' לבדך – בחדס וברחמים וצדקנו במשפט" – ויש להבין את התפלה כפשוטו – אבל יש להבין גם ביותר עומק – וכן הוא באבני אליהו [סידור הגר"א שם] שהמצב של "לבדו" שולל את כל הבי"ד של מעלה – זה כבר מצב של "לפני כבודו" ששם החסד ורחמים שולטים וגורמים למהלך של חסד ורחמים מושלמים – וכלשונו "גם לשאינו כדאי ואינו הגון".

והלשון "וצדקנו במשפט" בא להוסיף – דאף שהחסד ורחמים היה בלי הבי"ד של מעלה אעפ"כ מבקשים שגם המשפט של בי"ד של מעלה יפסקו כפי חסד ורחמים.

⁵ ועיין במהרש"א [שם] שהוסיף "כי כבר ננעלו שערי רחמים – כדאמרי' במדרשות שגור עליהם כליה – לולי תפלתו של מרדכי וצדיקים שבאותו דור שנפתחו להם שערי רחמים שננעלו".

⁶ וכסא היינו מלכותו יתברך וכמבואר בדברי הגר"א בפירושו לאגדות דבב"ה [ב"ב ע"ג]. – אגדתא דהאי גלא דמטבע ספינתא [ובמהר"ל [גבורות ה' הקדמה שלישיית / וע"ע שם פרק ע], ויש בזה ביטוי למשפט במלכות ה', וכמבואר ברש"י סוף בשלה שעמלק הוא סתירה לשלמות של הכסא, אבל לעתיד לבא הכסא יהיה שלם – והביא רש"י שהביטוי בזה כתוב בפסוק "כונן למשפט כסאו".

והביא שמצאנו כן גם בקדיש שמקודם מתפללים תתקבל צלותהון וכו' "קדם אבוהון דשמיא" שזה המצב של "לפני כבודו" - ושוב מבקשים "יהא שלמא רבא מן שמיא" שזה כבר בצירוף הבי"ה.

וכן הביא שזה הפירוש בברכת המזון שאחרי שביקשנו הרחמן וכו' הרחמן וכו' - שוב מבקשים "במרום ילמדו עליהם ועלינו זכות וכו'" והיינו שגם במצב של לפני כסאו יתקבל הפסק - ויהיה מצב של "זכות ומישור לפני כסאו" - ששם ילמדו עלינו זכות.

"ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו".

ע"ד זה פירשו עוד בסידור הגר"א [אבני אליהו] שזה תוכן הבקשה - "ומלפניך מלכנו רקם אל תשיבנו" - והיינו שאף שהתפלות מובאות לפני פמלי' של מעלה שמשמשים לפניו והם שמונה עשרה אלף רבוא - וזה כנגד השמונה עשרה ברכות בשמו"ע - והם מביאים את התפלות לפני ה' יתברך - ולכן אנחנו מתפללים שאף אם לא נמצא זכאי לפני השרים בתפלתנו - אבל - "מלפניך ריקם אל תשיבנו" - והיינו טעמא "כי אתה שומע תפלת עמך ישראל ברחמים" - שהמהלך של שמיעת תפלה הוא מהלך של רחמים - וזה 'מלפניך'.

וכל זה על פי הנ"ל שכאן יש מהלך שמתגאה על חיות הקודש - מהלך של לפני כבודו שעוקף על המהלך של "לפני כסאו".

ועיין להלן [שער ו' פרק א] שנתבאר שבקשה זו מייחסת את הרחמים לי"ג מידות רחמים - שהי"ג מידות הללו קבעו חז"ל בר"ה [יז:] "אמר רב יהודה ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם, שנאמר הנה אנכי כרת ברית" - וזה מידת הרחמים במהלך של 'לפני כבודו'.

כי עם ה' החסד.

בספר כד הקמח [פורים] כתב וז"ל: "גדול כח מדת החסד שהכתוב מייחסה שהיא עם הקדוש ברוך הוא - כמו האור העליון עצמו, שכתוב בו [דניאל ב] ונהורא עמיה שריה, ובמדת החסד כתיב [תהלים ק] כי עם ה' החסד", עכ"ל, הרי לנו שהחסד והרחמים הם לפני כבודו ממש - כ'אור העליון עצמו'.

'טוב לחסות בה' מבטוח בנדיבים',

'נדיבים' הם מלאכי רחמים.

הדברים האלו מבוארים נמי בספר 'שערי אורה' [שער החמישי ספירה שישית] - הביאם הח"ח בספרו אהבת חסד [חלק ב' פרק ד] - וז"ל: "טוב לחסות בה' מבטוח בנדיבים" - מה הוא נדיבים - אלא יש לך לדעת כי שבעים שרים הם עומדים בשורה סביב למרכבה, מהם לימין ומהם לשמאל, ואותן השרים העומדים לצד ימין כולם 'נדיבים' ויותר ותרנים [מלאכי רחמים], אבל העומדים לצד שמאל כולם קשים ואינם נותנים אפילו לאומה שלהם וולתי בדין ובקושי - ולפיכך חזר ואמר בפסוק זה 'מבטוח בנדיבים', אולי תחשוב שיש לו לאדם לבטוח באלו השרים הנדיבים העומדים לצד ימין, גם אלו אינם כלום לבטוח בהם, שאין להם תשועה זולתי מה שנותן להם השם שהוא הוי' יתברך - לפיכך כתוב טוב לחסות בה' מבטוח בנדיבים", עכ"ל.

וביאר בזה הח"ח עוד שאף שמלאכי רחמים הם רובם של בי"ד של מעלה שעומדים מימין הכסא, אפי"ה יש בהם גם דין משא"כ הקב"ה בעצמו לבדו דן ברחמים גדולים.

וביאר בזה את נוסח התפלה - "על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך" - דווקא בידך ודווקא אצל הקב"ה בעצמו - ולמה - והתשובה היא - 'הטוב כי לא כלו רחמין' - והיינו שאצל הקב"ה בעצמו בלי הבי"ד של מעלה - שם יש מצב של 'לא כלו רחמין' - בלי שום עיכובים ומחסומים של מידת הדין.

"עשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע".

ביטוי של שתי צורות ההנהגה נמצא במה שאמרו בסנהדרין [ק"ג] אצל מנשה שמידת הדין מתנגדת לקבלו בתשובה - והדרך היחידה היא לחתור חתירה - והביאו את הפסוק "ויתפלל מנשה אל ה' ויעתר לו" - "מלמד שעשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע, כדי לקבלו בתשובה, מפני מדת הדין".

ופירש"י "מדת הדין היתה מעכבת שלא להקביל פני מנשה בתשובה, ועשה הקדוש ברוך הוא מחתרת ברקיע ופשט ידו וקבלו בלא ידיעת מדת הדין" - הרי שמצינו שהנהגה זו 'מתעלמת' ומתרוממת מעל מידת הדין - "בלא ידיעת מדת הדין".

בירושלמי - [מובא ביפה עינים שם] מבואר שהמלאכים סתמו את החלונות בשמים כדי שלא ישמעו תפלתו - והקב"ה חתר לו חתירה לשמוע ולקבל את התפלה - הרי שיש כאן מהלך של 'מתגאה על חיות הקודש' לקבלת תפלתו במידת הרחמים - 'בלא ידיעתם'.

"ממקומו הוא יפן ברחמים".

"משרתיו שואלים זל"ז איה מקום כבודו" - הרי מלאכי השרת יודעים שכבודו מלא עולם - אבל עדיין שואלים "איה מקום כבודו" שסו"ס מקום כבודו נעלם מהם - ואנו ממשיכים "ממקומו הוא יפן ברחמים" - שמהמקום הנעלם ההוא - "מקום כבודו" - משם הוא יפן אלינו ברחמים.

וכ"כ ביסוד ושורש העבודה [שער החמישי שער הקרבן] - בכוונה על ברוך כבוד ה' ממקומו - וז"ל: "שיכוין ממקומו - ממקום שהוא - שאפילו המלאכים אינם משיגים מקום כבודו ית"ש - ולכן שואלים זה לזה איה מקום כבודו", עכ"ל.

והיינו שהחיות הקודש נמצאים ב'לפני כסאו' - במהלך של "זכות ומישור" - אכן מעל זה יש מהלך של "חסד ורחמים לפני כבודו" - זה מקום כבודו - שהמלאכים לא מכירים ושואלים "איה מקום כבודו", המקום הזה הוא המקום ששם הוא "מתגאה על חיות הקודש" ולכן הם שואלים היכן המקום הזה, ובאמת ששם מקומה של הנהגת הרחמים - "ממקומו הוא יפן ברחמים" - זה המקום של "חסד ורחמים לפני כבודו".

כח הבקשה לזכות במהלך של "ממקומו הוא יפן ברחמים" - היינו "ויחון עם המיחדים שמו ערב בבקר" - יחוד ה', אין שום כחות בבריא שיוכלים להתערב בכחו של הקב"ה - לא למטה ולא למעלה - יחוד ה' ממש - אין עוד מלבדו - זה מעלה אותנו לעולמות של "ממקומו הוא יפן ברחמים".

עומד מכסא דין ויושב בכסא רחמים

ושוב מצאתי השלמה לדברים בדברי הצ"ח [חגיגה יד.] - וכדלהלן:

כתוב בחז"ל [ויקרא רבה פרשת אמור פרשה כ"ט ג'] שבשעה שישראל נוטלין שופר הקדוש ברוך הוא עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים שנאמר ה' בקול שופר, ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם והופך מדת הדין למדת הרחמים, אימתי בחודש השביעי.

והקשה הצ"ח דצריך טעם - דלמה הוצרך כסא בפני עצמו לרחמים, וכי לא היה יכול על כסא זה עצמו שישב בו לדין להתמלא רחמים ולהתנהג במדת הרחמים, עוד הקשה דבקדושה בשבת אנו אומרים 'ממקומו' הוא יפן ברחמים, וקשה דלמה צריך שיפן דווקא 'ממקומו', האם המקום גורם - ולמה צריכים ב' מקומות שונים - מקום לרחמים ומקום לדין - והיינו ב' הכסאות - וכל זה צ"ע.

והביא הצ"ח את מה שנאמר במנשה שהיה קטרוג של המלאכים שלא רצו לקבל את תפלתו וסתמו חלונות של רקיע - וחתר הקב"ה חתירה תחת כסא הכבוד לקבל תפלתו - לעקוף את הקטרוג של מידת הדין, וכתב הצ"ח "ואומר אני שזה הכסא שחתר בו חתירה הוא כסא הרחמים, וכשרוצה להתנהג בדין יושב על כסא

שאיין בו חתירה" - וזו הכוונה במה שאומרים - 'ממקומו הוא יפן ברחמים' - ממקומו דווקא - ועיין בהערה ⁷ מה שהוסיף בזה בביאור הסוגי' בחגיגה [שם].

צור בכסא כבודך חתור מחילה.

והעירוני התלמידים שבאמת דמצאנו לשון בסליחות [סליחות לפני ר"ה - ליום רביעי סימן יב] שכתוב בלשון זה - "פשעים אם עצמו בינינו ובינך להבדילה - פרגוד אם ננעל לפני התפלה - צור בכסא כבודך חתור מחילה - צעקתנו לפניך תבא פני כבודך להתקבלה".
הרי לנו חתירה בכסא הכבוד - וזה לקבלת התפלה שנמנעת מלעבור דרך המהלך של "זכות ומישור" מחמת העוצמה של החטאים - "פשעים אם עצמו" - ולכן היא הולכת בחתירה למקום של 'לפני כבודו' - "לפניך תבא פני כבודך להתקבלה".

מקום תפלה הוא מקום ק"ק, לפני ולפנים - מקום שאין מלאכים.

כתוב בשו"ע בהלכות תפלה [סי' צ"ה סעיף ב'] "ויחשוב כאילו הוא עומד בבית המקדש", וע"ע לעיל מינה [סי' צ"ד סעיף א'] "היה עומד בחו"ל יחזיר פניו כנגד א"י ויכוין גם לירושלים ולמקדש ולבית ק"ק, וכו', היה עומד בירושלים יחזיר פניו למקדש ויכוין ג"כ לבית ק"ק, וכו'", ועיין במשנה ברורה, "ר"ל, יכוין לבו אעפ"י שא"א לו להחזיר פניו נגדם, ור"ל, שיחשוב בליבו ורעיונו כאילו הוא עומד בביהמ"ק אשר בירושלים במקום ק"ק", עכ"ל.
לעמוד במקום ק"ק - היינו לעמוד במקום לפני ולפנים - מקום שאין מלאכים - וכמבואר בירושלמי [יומא פ"ה ה"ב] - המקום הזה הוא מקום רחמים ששם הוא מתגאה על חיות הקודש - ושם הוא המקום תפלה. הקב"ה הוריד לנו מן' מ' שנה - ובסוף נאמר שצריכים להניח אותו בקודש הקדשים למשמרת לדורתכם - ומשם יוכיחו לדורות שסומכים על הקב"ה לפרנסה בכל המצבים.
וביאר הגאון הרוגוטשובר [צ"פ בשלח שם] שמבואר בריש תענית שהמפתח של פרנסה לא ניתנה לשלוחים, ושלוחים היינו מלאכים, ולכן מתאים פרנסה למקום של קדש הקדשים שזה מקום שאין שם מלאכים - והוסיף - שפרנסה שונה מעשירות שעשירות שייכת לשולחן - הרוצה להעשיר יצפין - והרי שם יש מלאכים, שעשירות באה גם על ידי שלוחים, ושם יש גם כהנים, ולכן המן צריך להיות דווקא לפני ה' בלי מלאכים - ודו"ק.
המקום של המן הוא המקום ששם ליכא מפתחות לשום שלוחים - שם הקב"ה בעצמו פועל לבד - זה המקום שנכנסים אליו כל יום להתפלל.

קדוש קדוש קדוש ברוך כבוד ה' ממקומו.

יעיין ביחזקאל [פרק ג' פסוק יב] על הפסוק ברוך כבוד ה' ממקומו - שפירש [שם] במצודת דוד ש'מקומו' היינו קודש הקדשים - וברד"ק [שם] כתב "מעל הכפורת מבין שני הכרובים" - ולפי"ז ברור שמה שנו אומרים ממקומו הוא יפן ברחמים - דהכוונה בזה ממקום הק"ק - וכבר נתבאר שזה המקום שמוחד לתפלה - והיינו כנ"ל שהמקום הזה הוא מעל המלאכים - ושם המקום לרחמים הגדולים.
ויש להוסיף בזה ביאור - הרי מתחילה אנו אומרים "קדוש קדוש קדוש" - והיינו שהוא מקודש בג' עולמות - ועיין בהערה ⁸ שהבאנו את לשון המפרשים שפירשו כן.

⁷ והוסיף הצ"ח לבאר בזה את המבואר בסוגי' בחגיגה [שם] דהביאו מפסוק בדניאל שיש ב' כסאות בשמים, ונחלקו התנאים בזה, שר"ע אמר אחד להקב"ה ואחד לדוד, ואמר לו רבי יוסי הגלילי, "עקיבא עד מתי אתה עושה שכונה חול - אלא אחד לדין ואחד לצדקה", והיינו כסא דין וכסא רחמים.
וחדש הצ"ח שגם ר"ע ס"ל כר"י הגלילי שבעוה"ז צריך אחד לדין ואחד לצדקה, שהרי אי אפשר לעשות צדקה בכסא דין לפי שאין שם חתירה, אבל בביאת בן דוד יבוטל הקטרוג ואין שטן ואין פגע רע, א"כ מיותר כסא אחד, ולכן יהיה אז אחד לדוד.

וכן מבואר בשל"ה הקדוש בעשרה מאמרות [הגה"ה] שביאר שהשלוש קדושות מרמזות על שלושה עולמות קדושות - בריאה יצירה עשייה - שכל אחת מקודשת בקדושה יותר עליונה מבחברתה - 'מלא כל הארץ כבודו' - "רוצה לומר אפילו בעולם העשייה גם כן מלא כבודו והשגחתו, כי אין לך דבר חוץ מקדושתו ח"ו".

ועל זה אנו מוסיפים - ברוך כבוד ה' ממקומו - ופירש בזה רבינו יו"ט מיהלויזען ז"ל [מובא בסדור ווילנא] - "פירושו - שמודה ומשבח שממקום גילוי שכינה יוצא שפע הברכות לג' עולמות שהזכיר בקדושה", עכ"ל.

ולפי"ז א"ש למה המקום הזה הוא המקום תפלה - מקום ק"ק - שהרי זה המקור לשפע לכל העולמות כולם - מלמעלה עד למטה - ושם מעוררים רחמים להשפיע עלינו שפע ברכה.

"כי הוא לבדו פועל גבורות"

מיד אחרי הקדושה בברכת קריאת שמע - גומרים "ברוך כבוד ה' ממקומו" - ואז אומרים "כי הוא לבדו פועל גבורות" - יש כאן תהליך שלם - האדם מחפש פתרונות לכל מיני סוגים של בעיות - ואז פתאום הוא פוגש 'מהלך של מהפכות' - מהלך 'בלי כללים' - מהלך של "פועל גבורות עושה חדשות" - מהלך של "זורע צדקות ומצמיח ישועות" - מהלך של "בורא רפואות נורא תהילות אדון הנפלאות".

עומד לפניו דבר חדש ומחודש - מהלך שכולו 'חידוש' מהלך שכולו 'פלא' - 'כח' כל כך 'מקורי' שלא מתחשב בשום מוסכמות ושום נורמות מוקדמות.

הרי 'עושה חדשות' לא מוגבל כלל וכלל שהרי הכל 'חדש' אצלו - 'אדון הנפלאות' הוא גם לא מוגבל כלל וכלל שהרי אצלו הכל 'פלאי פלאות', 'בורא רפואות' הוא מהלך מקורי מאד שהרי הוא כבר לא מחפש תרופה למחלה - אלא הרבה יותר פשוט - מי שברא את המחלה הוא בורא כנגדה רפואה מתאימה - כמובן מצב כזה הוא 'נורא תהילות'.

הסיום של התפלה הזו הוא כך - 'המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית' - פה מצאנו כותרת ומסגרת שבתוכה קיימת המהלך החדשני הזה - 'מהפכות'.

'מידת הרחמים' שמתחדשת תמיד - זו ההנהגה שעל ידה הקב"ה מחדש כל רגע עולם חדש ובריאה חדשה שמתאימה למצבים שלא היה להם פתרונות - התחלה חדשה לבריאה חדשה - במסגרת הזו קיים ופועל הכח המיוחד של 'זורע צדקות ומצמיח ישועות' - אופטימיות חדשה.

כאמור - תחילת המהלך בזה הוא "כי הוא לבדו פועל גבורות" - והיינו שרק הקב"ה לבדו יכול לחדש את כל המהלך הזה, אלא שהלשון "כי הוא לבדו" מרמז שיש חילוק בין שני המצבים - המצב של 'לפני כסאו' לעומת המצב היותר גבוה של 'לפני כבודו' - שבמהלך של 'לפני כסאו' יש 'זכות ומישור' ושם אין 'מהפכות' מכח מידת הרחמים, ורק במהלך המיוחד של לפני כבודו - שם יש מהפכות של רחמים, ובזה אנו אומרים - "כי הוא לבדו" - במקום שהוא 'לבד' - הקב"ה בלי הבי"ד של מעלה - שם מצאנו את כל המהפכות בלי ההגבלות של 'זכות ומישור' של מידת הדין - וזה המקום שהוא מתגאה על חיות הקודש - "כי הוא לבדו".

כל זה אומרים מיד אחרי הקדושה בברכת קריאת שמע - שמיד כשגומרים "ברוך כבוד ה' ממקומו" - שזה המקום של "מקומו הוא יפן ברחמים" - כאן אנו ממשיכים ואומרים שיש מהלך מהפכני בתוך המסגרת הזו של "כי הוא לבדו" - והמהלך הזה מגיע עד 'המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית'

⁸ ז"ל הרד"ק [ישעיהו פרק ו פסוק ג] "וזכר שלש פעמים קדוש כנגד שלשה עולמות עולם העליון והוא עולם המלאכים והנשמות, ועולם התיכון והוא עולם הגלגלים והכוכבים, ועולם השפל והוא זה העולם, והנכבד בזה העולם הוא האדם, ואמר שהוא קדוש ומרומם ונעלה מג' העולמות ובשני העולמות יקדישוהו וירוממוהו בתהלתם והאדם גם כן בעולם השפל".
וע"ד זה במצודת דוד [שם] "ר"ל שהוא מקודש ומרומם בעולם המלאכים ובעולם הגלגלים ובעולם השפל", ובאופן אחר ובנוסף אחר מבואר במלבי"ם [שם] "ותרגומו - קדיש בשמי מרומא עלאה בית שכינתיה קדיש על ארעא עובד גבורתיה קדיש לעלם ולעלמי עלמא, ר"ל קדוש בשמים שנבדל מן הצורה, קדוש בארץ שנבדל מן החומר, קדוש לעלמי עלמא שנעלה מן ההעדור".

כלל ישראל לפני ממצית המלאכים.

עיקר החידוש שכלל ישראל יכולים להגיע למקומות שמלאכים לא מגיעים אליו הוא דבר פשוט וברור - הרי מצאנו שיש סדר ודיני קדימה באמירת שירה וקדושה - שקודם כלל ישראל אומרים קדושה ורק לאחר מכן המלאכים אומרים - ולמדנו כאן יסוד גדול - שבאמת כלל ישראל הם לפני ממצית המלאכים - כן מבואר במהרש"א בחולין [צא:] - ועיין בכל זה בהערה ⁹. והעירני ידידי הגאון הרב אריאב עוזר שליט"א עוד לדברי רש"י ביבמות [ס"ג:] שעולם הנשמות תחת הכסא הוא למעלה ממקום המלאכים - והעירני עוד לספר 'שם הגדולים' שציין - שכדברי רש"י מבואר בארוכה בספר שערי קדושה לר"ח וויטאל שמחצב הנשמות למעלה ממחצב המלאכים. ויש להוסיף בזה עוד - שדווקא נפשו של אדם הוא זה שיכול להתפלל ולבקש במקום כבודו - מקום הק"ק ועיין בהערה ¹⁰ מה שהעירנו בזה.

כי היטה אזנו לי

"אהבתי כי ישמע ה' את קולי, כי היטה אזנו לי", ולכאן הסדר הוא הפוך שקודם השומע מטה אוזן ורק אח"כ הוא שומע אותו. אלא שהן הדברים - יש שמיעת קולו גם במקום של 'לפני כסאו' מקום המלאכים, אבל יש שמיעה אחרת במקום שהקב"ה לבדו - 'לפני כבודו' - שם האדם עולה לקירבת אלוקים בתפלתו - במקום הזה הקב"ה כבר 'מטה אזנו' לשמוע - אין אחרים שם הוא לבד עם הקב"ה, ורק הקב"ה שומע אותו. כתב רבינו יונה בברכות [כ"ה] שבעת התפלה "יחשוב בליבו כאילו שהוא עומד בשמים" והן הן הדברים - הוא לא נתון תחת הדין והקטרוג של המלאכים - אלא הוא עומד לבד עם הקב"ה למעלה למעלה - בעולם שמקביל לק"ק.

ימינו תחבקני - זו תפלה.

נתבאר שהמצב של 'לפני כבודו' הוא מצב הרבה יותר גבוה מהמצב של 'לפני כסאו' - והיינו מצב של 'היטה אזנו לי' כפשוטו - אבל באמת מצאנו תיאור יותר גבוה בהגדרת הקירבת אלוקים בהנהגת מידת הרחמים שיש בתפלה.

⁹ דיעויין בחולין [צא] שאמרו שאין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה - ופירש בזה במהרש"א "לפי שהם לפני ממצית המלאכים ראויים הם להתחיל בשירה ואח"כ המלאכים כמ"ש קדמו שרים אחר נוגנים קדמו שרים אלו ישראל ואח"כ נוגנים הם המלאכים".

ודבריו שם הם על פי מה שכתב לעיל מיניה [שם] וז"ל: "שאמרו במדרשות למלאכים ניתן קדושה א' שנאמר בגזירת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא ולישראל ב' קדושות שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים ג' העליונים שאין היצה"ר שולט בהן דיין קדושה א' ולתחתונים שהיצה"ר שולט בהן ב' קדושות ולזה אמרו הצדיקים המקדישים עצמן מלמטה מחיצתן לפני מלאכי השרת ומלאכים שואלין אותם מה הורה א-ל כדכתיב כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל וכו' ולזה מבואר כי ישראל הם לפני ממצית המלאכים וצורת יעקב חקוקה תחת כסא הכבוד גם שם נשמתן של צדיקים וע"כ הם הורשו בכל שעה לומר שירה לפניו יתעלה ואחריהם המלאכים היותר קרובים אל השכינה והם מיכאל וגבריאל שאינן מתחלפין יש להן רשות פעם א' בכל יום ואחריהם כתות מתחלפות כפי מעלתן ניתן להם לומר שירה עד הכת שמתחדשים בכל יום ואין אומרים שירה אלא פ"א בעולם", עכ"ל.

והנפש החיים [הגה"ה שער א פרק ו] הביא את הגמרא הנ"ל שאין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה - והוסיף "וכן סדרו אנשי כנסת הגדולה בברכת קדושת השם אתה קדוש וכו' ואחר כך וקדושים בכל יום יהללוך" אלא שהעיר שמהלשון בזוהר [פרשת תרומה קכ"ט ריש ע"ב ושם קס"ד ריש ע"ב] משמע שהמלאכים מקדישים קדושתם אתנו יחד כחדא ממש - ותירץ "היינו משום שקדושתם תכופה ממש תיכף אחר סיום אמירתנו, כחדא קרי לה".

¹⁰ ונראה להוסיף עוד - דיעויין במדרש תהלים [מזמור קג] "ברכי נפשי את ה'". מה הנפש אין אדם יודע אי זה מקומה, כך הקדוש ברוך הוא אין אדם יודע אי זה מקומו, שאפילו חיות הקודש שטעונות כסא הכבוד, אינן יודעות אי זה מקומו ובאי זה מקום הוא נתון, ולפיכך הן אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו [יחזקאל ג יב].

אמר דוד תבא הנפש שאין אדם יודע מקומה, ובאיזה מקום היא נתונה, ותקלס להקב"ה שהוא למעלה מעולמו, ואין אדם יודע אי זה מקומו, עכ"ל - ויתכן שזו באמת הסיבה שגם האדם יכולה להגיע למקום הזה - שאין אדם יודע מקומה.

הרי יש מושג בחז"ל של 'חיבוק השכינה' - וזה מוגדר בדבריהם כהנהגה של 'אהבה שאין לה הפסק' - וחז"ל באו לחלק בין ב' הנהגות - שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני - וביארו שהחרון אף של הדחייה בשמאל הוא לרגע ממש - אבל קירבה של ימינך תחבקני היא הרחמים הוא 'חסד עולם' - ועיין בהערה ¹¹ שהבאנו את דברי חז"ל בפסיקתא זוטרתא בזה.

הזמן שאנו זוכים לחסד עולם של 'חיבוק השכינה' הוא בתפלה - שהרי תפלה בא לעורר את החסד הגדול של הרחמים האין סופי - ודבר זה מבואר במדרש [שיר השירים רבה פרשה ב] "שמאלו תחת לראשי, זו קריאת שמע, וימינו תחבקני, זו תפלה" - והיינו דתפלה באה לעורר את הרחמים הגדולים שיש בהנהגה של 'ימינך תחבקני'.

מצאנו שקירבת אלוקים בתפלה היא בלי חציצה - ועיין בסדר היום [כוונת שמונה עשרה] שכתב "ולא יהיה חוצץ בינו לבין הקיר שיסיר כל המחשבות ולא יהיה דבר מפסיק ומבדיל בין כוונתו לתפלתו לא יהיה קרוב בשפתיו ורחוק מכליותיו. וקיר היינו שכינה כד"א ויסב חזקיה פניו אל הקיר" - והיינו 'ימינך תחבקני' כפשוטו.

אין מקום לקטרוג של מלאכים בהנהגה של ימינו תחבקני - דווקא ביד שמאל יש קצת ריחוק ודווקא שם קיים הקטרוג הזה.

ובעיקר הגדרה זו של תפלה בתור ימינו תחבקני - עיין מה שהארכנו בזה להלן [שער ו פרק ב] לבאר בזה את הכח המיוחד של ברכת אבות, ולהלן [שם פרק ה] הוספנו לבאר בזה את הכח המיוחד של תפלות שבת, עיי"ש.

ג' פסיעות

חושך ענן וערפל - קודש הקדשים

כתב בב"י [או"ח סימן קכג] - "כתב עוד רבינו הגדול מהר"י אבוהב בשם ארחות חיים [סי' כה] שאלו הפסיעות וכו' ועוד וכו' טעם לשלש פסיעות שלאחר התפלה וכו' ועוד נמצא בהגדה שמשא רבינו ע"ה נכנס בחושך ענן וערפל לפני הקדוש ברוך הוא וכשיצא יצא מאלו השלשה ולכך אנו עושים שלש פסיעות" עכ"ל.

עוד הביא שם "ושבלי הלקט [סי' יח] כתב בשם הגאונים טעם לשלש פסיעות מפני שכשאדם עומד בתפלה עומד במקום קדושה ושכינה למעלה מראשו וכיון שנפטר מתפלתו צריך לפסוע שלש פסיעות לאחוריו כדי שיצא ממקום קדושה ויעמוד במקום חול וראיה לדבר שכן הוא כיון שחוזרים לאחוריהם שלש פסיעות נותנים שלום זה לזה כלומר עד עכשיו היינו במקום קדוש ויצאנו למקום חול", עכ"ל.

ולפי מה שמבואר ברמ"א [ריש סימן צה] שיש ג' פסיעות לפני התפלה - שבזה הוא נכנס למקום קדושה למקום שכינה - והכניסה דומה לכניסה של משרע"ה בהר סיני לחושך ענן וערפל לפני הקדוש ברוך הוא - ויעויין בילקוט שמעוני [יתרו רמז שא] - "ויעמוד העם מרחוק ומשה נגש אל הערפל - מבית הבחירה נדבר עמו כמד"א וירא את המקום מרחוק, מלמד שנכנס למקום שאין רשות למלאכי השרת להיכנס שנאמר ומשה נגש אל הערפל - וכן שלמה אמר - ה' אמר לשכון בערפל" [שזה בנין ביהמ"ק] וכן הוא אומר ויהי שם עם ה'", - ויעויין עוד במכילתא [סוף יתרו] "ומשה נגש אל הערפל, לפניו משלש מחיצות, חשך ענן וערפל, חשך מבחוץ ענן מבפנים וערפל לפני ולפנים, שנאמר ומשה נגש אל הערפל".

הרי שתפילת שמו"ע היא במקום שכינה - בלי מלאכים - לפני ולפנים קודש הקדשים - במקום שמשא רבינו נכנס אליו - ובאמת שמשא רבינו ניצח את טענת המלאכים - ואמר לו הקב"ה 'אחוז בכסא הכבוד' [שבת פח] - וביאר המהרש"א שעולם הנשמות של כלל ישראל יותר גבוה ממלאכים - תחת כסא הכבוד - ומבואר עוד במשך חכמה [ריש אחרי מות] שבעולם המלאכים מעולם לא עלה איש - "רק משה פרץ גבול

¹¹ אמרו חז"ל [פסיקתא זוטרתא - לקח טוב - שיר השירים פרק ח] "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני - דחני בשמאל וחבקני בימין, שנאמר [תהלים ל, ו] כי רגע באפו חיים ברצונו. ואומר [ישעיה נד, ח] בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך, וברחמים גדולים אקבצך [שם ז], ואומר [שם] ברגע קטון עזבתיך - שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני. זה חיבוק שכינה, אהבה שאין לה הפסק, שנאמר [יואל ב, כו] ולא יבושו עמי לעולם".

אנושי - וכמו שאמרו בשבת [פח:] מה לילוד אשה בינינו - ולכן אמרו בתורת כהנים [פרשה ה] - אהרן בבל יבא ואין משה בבל יבא - שהוא נכנס למשכן העדות בפנים". והוסיף בזה במשך חכמה בהעלותך [פרק ח פסוק ו] - "דווקא באהרן הבדילה הפרוכת בין קדש לקדשי הקדשים, וכמו שאמר בשמות [כו, לג] "והבדילה הפרוכת לכם" - אבל למשה, בכל מקום שהיה מוכן לנבואה היה שם הכבוד, והיה שם קדש קדשים - ובפרט לתלמידי רבי ישמעאל דאמרו דשכינה היה מדבר עם משה ממזבח העולה", עכ"ל.

הרי מבואר שעולם המלאכים וק"ק מקבילים בכחו של משה לפרוץ לפניו - וזה כחו של כל אחד ואחד בשמו"ע - לפני ולפנים - ק"ק - אחיזה בכסא הכבוד - לפניו ממלאכי השרת.

ג' פסיעות

בנין בית המקדש פרטי לשמו"ע,

למקום של "תוכו רצוף אהבה"

נגד ג' פסיעות של נבוכדנצר להחריבו.

המהרש"א בסנהדרין [פו] הביא שלפי המדרש נבוכדנצר פסע ג' פסיעות [ולא ד' כגירסת הש"ס] ומזה קיבל כחו להחריב את בית המקדש - והביא "שכנגדם - אחר תפילת שמונה עשרה אנו פוסעים ג' פסיעות ואומרים - יהי רצון שיבנה בית המקדש".

הרי שאנו נכנסים לק"ק ממש - ובוהו אנו בונים את המקדש לשמו"ע שלנו שהחריב נבוכדנצר - ואנו זוכים בזה למהלך של "ימנך תחבקני זו תפלה" [מדרש שיר השירים רבה פרשה ב].

וכתב המהר"ל בנצח ישראל [פרק ה] שמקום קדשי הקדשים, הוא מקום חיבור שכינה וישראל - ששם יש ארון ולוחות הברית שכת עם ישראל - "ולפיכך על הארון היו הכרובים, ופניהם איש אל אחיו - וכשעלו לרגל היו מגביהם להם הפרוכת, והיו מראים להם הכרובים [יומא נד.], כלומר שחיבת הקדוש ברוך הוא אל ישראל כמו זכר אל הנקבה דרך משל, ותוך הארון הוא החיבור והדיבוק, וזה על ידי התורה והלוחות".

וסיים שם המהר"ל - שזו כוונת הפסוק "רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה", שכל הפסוק קאי על המשכן, "ותוכו רצוף אהבה" קאי על הכרובים והלוחות.

ונראה שלכן בבית המקדש וק"ק שאנו מחדשים בשמו"ע בג' פסיעות הללו - בזה אנו נכנסים למקום של "ימנך תחבקני" - למהלך של "תוכו רצוף אהבה" - כרובים ממש - וזה מוכרח להיות לפניו מכל המחיצות שחיבוק השכינה הוא בלי חציצות ומחיצות.

אברהם אבינו הנחיל לנו כח

לעשות ק"ק פרטי לתפלינו.

נראה לומר שכח זה קיבלנו מהאבות שתיקנו תפלה - דהנה יעויין במשך חכמה [בראשית פרק כא פסוק יז] שהביא את המבואר בחז"ל שמלאכים הסתובבו בבית אברהם ולכן מצאנו אצל הגר שהמלאכים דברו אליה מקרוב - לא מן השמים.

אולם הקשה שכתוב בעקידה "ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים" - ולמה לא ירד המלאך למטה, ותירץ - "לפי שבעת העקידה שהיה מקריב אברהם בנו להשם יתברך, היה אז התגלות אלוקית כמו שהיה לכהן גדול ביום הכיפורים לפני ולפנים, שעל זה נאמר "וכל אדם לא יהיה באוהל מועד" [ויקרא טז, יז], ופירש בירושלמי [יומא א, ה], אפילו אותן שכתוב "פניהם פני אדם". לכן לא היו יכולים להיות על ההר אז, רק קרא מן השמים, שהמלאך לא היה יכול לגשת אל ההר - לכן אמרו בבראשית רבה [נה י] - כי אברהם היה ככהן גדול אז בעת העקידה, ולכן לא היו יכולים המלאכים לבא שמה, ודו"ק בזה. וזה שאמר - אשר יאמר היום בהר ה' יראה", עכ"ל.

הרי שכחו של אברהם אבינו בהעמדת המקום הזה להיות בית המקדש היה - שגם בלי ק"ק בבנינו אפשר לעשות את המקום למקום ק"ק ממש ביחס לעבודה הזמנית של המעשה המסויים של עבודה שלנו.

וכחו זה הוא כח גם בזמן החורבן לתפלות שלנו - דיעויין בילקוט שמעוני [וזאת הברכה רמז תתקנו] "וכן אתה מוצא, באברהם שראה אותו בנוי וראה אותו חרב וראה אותו בנוי שנאמר ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה הרי בנוי, אשר יאמר היום בהר הרי חרב, ה' יראה בנוי ומשוכלל לעזה"ב". הרי שכאן בעקידה הוא ראה בית המקדש חרב - כמו 'הר' - וחז"ל הביאו את הפסוק "על הר ציון ששמים" על זה - וכאן הכניס לנו את הכח הזה גם בבית המקדש שנחרב.

'אל תהי רשע בפני עצמך'

זה תנאי שמעכב בתפלה.

נתבאר שהאדם נכנס לעולמות של רחמים - לפני מקום המשפט - ולפנים מהמקום של זכות ומישור - והדברים מפורשים בדברי התנא באבות [פרק ב] - "וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע - אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא - שנאמר [יואל ב'] כי אל חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה - ואל תהי רשע בפני עצמך".

ולא איתברר מה המשך המשנה - "אל תהי רשע בפני עצמך" - ומה זה שייך לרישא ¹² - ופירש בזה התפארת ישראל "שגם זה מניעה גדולה בכוונת התפלה, כשיחשוב את עצמו רשע בפני עצמו ויתאש מן הרחמים, ויחשוב שכל תפלותיו לא יועילו לו".

לפי מה שנתבאר לעיל שבכחו של תפלה להגיע למעלה ממידת הדין ששם מקום הרחמים בלי שום קטרוג - וזה כחו להתקבל - שוב מבואר היטב שהן הן הדברים - שזה שהוא רשע או צדיק לא נכנס לעיקר הסוגי' של כח התפלה - שהרי כחו למעלה מזה במידת הרחמים - וזה הרישא של המשנה שלא יתפלל קבע אלא רחמים ותחנונים - והרי שם אין מקום לדון עד כמה הוא רשע או צדיק.

ובאמת דא"כ ראוייה התפלה להתקבל 'מיד' כיון שאין מקום לקטרוג הדין - וכן פירש הרע"ב [שם] - שביאר למה הביאו במשנה את הפסוק "כי אל חנון ורחום הוא" - ופירש - "רוצה בתחנונים, ועל ידי התחנונים הוא מרחם מיד" - והיינו דכבר אין מקום לקטרוג וממילא שהתפלה ראוייה להתקבל מיד.

ונראה עוד שהתנא מרמז לנו את כל המהלך בזה שהרי לשון התנא במשנה הוא - שיעשה את תפלתו "רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא" - ונראה שלשון זה 'המקום ברוך הוא' היינו 'מקומו' שמשם 'הוא' יפן ברחמים'.

"הראני נא את כבודך"

ויעויין בדברי הרמב"ן בפרשת כי תשא [פרק לג פסוק יח] שאחרי שמשמע"ה בקש מהקב"ה - הראני נא את כבודך - שוב אמר לו הקב"ה - "אני אעביר כל טובי על פניך" וביאר הרמב"ן שהכוונה בזה היא - שמה ששאלת לראות את מראה הפנים - "לא תוכל לראותם", אבל במקום זה "וקראתי בשם ה' לפניך" והיינו "שאקרא לפניך השם הגדול שלא תוכל לראותו" שזה השם שבו ועל ידו הוא מרחם עלינו - וכלשון הפסוק "וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם" - ומבאר הרמב"ן "שתדע בקריאה ההיא מדת החנינה ומדת הרחמים אשר יחוננו וירחמו בשמי ובטובי".

והעירני בני הבחור החשוב יהודה נ"י שלכאן קשה שמשמע"ה בקש "הראני נא את כבודך" ובמקום זה הקב"ה מראה לו את השם של מידת הרחמים, והעיר שמזה מוכרח שזה בעצמו קיום במקצת של הבקשה הזו.

והביאור בזה כנ"ל - שכיון שמהמקום ששמו "מקום כבודו" מתגלה ההנהגה של מידות הרחמים והחנינה - "ממקומו הוא יפן ברחמים ויחון עם המיחדים שמו", א"כ ע"כ שבזה מתקיימת מקצת מבקשה זו של הראני נא את "כבודך" - ועיין בהערה ¹³ שהבאנו את כל לשונו.

¹² והרבה פירשוהו בענין אחר.

¹³ וז"ל הרמב"ן [שם] "ויאמר הראני נא את כבודך - בקש שיהיה רואה במראה ממש את כבוד השם. ויתכן כי יהיה כבודך בכאן הכבוד הגדול אספקלריא המאירה. וה' ענה אותו אני אעביר - מדת כל טובי על פניך - שתשיגו ותתבונן בכל טובי יותר מכל האדם, כי מראה הפנים ששאלת לא תוכל לראותם. וקראתי בשם ה' לפניך - שאקרא לפניך השם הגדול שלא תוכל לראותו, וחנותי - בו

"ה' צב-אות עמנו"

כתוב בירושלמי [ברכות פ"ה] – "לעולם אל יהי פסוק זה זו מפיק – ה' צב-אות עמנו משגב לנו אלוקי יעקב סלה [תהילים מ"ו ח]", והוסיפו שם גם את הפסוק שלאחריו – "ה' צב-אות אשרי אדם בוטח בך". הכוונה בזה – שהקב"ה שהוא משגיח והוא מושל על מלאכי השרת – הוא הוא השומר אותנו – [מלבי"ם שם] – וזה הרי המשגב והחזק שלנו.

ההרגשה הפשוטה היא שמצב של "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך" הוא המצב המעולה ביותר, אבל כאן למדנו שיש מצבים יותר גבוהים – 'המתגאה על חיות הקודש' – ובפסוק הזה למדנו שהמצב שלנו הוא מעל "כי מלאכיו יצוה לך" – אצלינו ההנהגה היא – "ה' צב-אות עמנו" – הוא שמושל עליהם – הוא בעצמו "עמנו" – בכבודו ובעצמו.

הרגשה כזו מביאה אחריה חיזוק גדול בביטחון ולכן מיד ממשיכים – "ה' צב-אות אשרי אדם בוטח בך", וכדי להרגיש הרגשה זו באופן תמידי – אמרו – שהפסוקים הללו יהיו תמיד שגורים על פיו – ועיין עוד בביאור דברי הירושלמי הללו בראשית חכמה [שער האהבה פרק ט'].

בתפלה בכמה מקומות – מוסיפים מיד אחרי הפסוקים הללו – "ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו" – והביאור – שבמצבים כאלו לא שייך שום עיכובים מצד מידת הדין – כי הוא כבר נמצא וחי למעלה מכל הקטרוגים, הוא חי בעולמות של 'חסד ורחמים לפני כבודו' – ולכן מיד מוסיפים – "ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו" – 'ביום קראנו' ממש – בלי עיכובים ובלי מעכבים.

"התפלה היא למעלה מן הנבואה".

עיין בברכות [י'] "בימים ההם חלה חזקיהו למות, ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו, כה אמר ה' צו לביתך, כי מת אתה ולא תחיה" ומבואר שם שאמר לו הנביא בשם ה' "מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא" – והנביא ממשיך ואומר לו "כבר נגזרה עליך גזירה".

אמר לו חזקיהו המלך – "כלה נבואתך וצא – כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוואר של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים" – ואז 'ויסב פנו אל הקיר' – התפלל, ונתקבלה תפלתו.

רבינו בחיי [עקב פרק י"א פסוק י"ג] דייק ממה שאמר חזקיהו לישעיהו – "כלה נבואתך וצא" והעיר שבזה נתחדש חידוש גדול, וז"ל: "הודיענו כאן שהתפלה היא למעלה מן הנבואה, כלומר מן המקום שמשם תוצאות הנבואה לנביאים", חזקיהו עלה למעלה בתפלתו מעל המקום של נבואה – וזה התוכן בדבריו – שאמר לו "כלה נבואתך וצא".

"המתגאה על חיות הקודש" – הביטוי של 'המתגאה' הוא להתרומם ולהגיע להנהגה של "חסד ורחמים לפני כבודו" – שהוא מעל ההנהגה של 'זכות ומישר' שזהו רק לפני כסאו – ובתפלה אנו מתרוממים ומתייחסים לדרגות יותר גבוהות – הרי אם עולים על ידי 'בקשת רחמים' למעלה מההנהגה של 'לפני כסאו' – א"כ כנראה שבזה גם אפשר לעלות מעל הדרגות והמקורות של הנבואה.

ומוכרח כן – שהרי רבינו בחיי בריש ויצא כתב בסולם של יעקב – שנבואה היא דרך מלאכים – וכלשונו – "אלו המלאכים שמגידיהם הנבואה אל הנביאים" – ומבואר שהנבואה היא על ידי מלאכים, וכן מבואר ברמב"ם בסיודי התורה [פרק ז' הלכה ו'] שזה אחד מהחילוקים בין נבואת משה [כלי אמצעים] לשאר הנביאים [על ידי מלאכים] וזו הכוונה בפסוק – 'פה אל פה אדבר בו'¹⁴, ובעוד מקום מצאנו כן ברמב"ם [שם פרק ב הלכה ז], ואי בכח התפלה עולים למעלה מן המלאכים וכדמצאנו אצל מנשה – הרי פשיטא א"כ שכח התפלה היא למעלה מנבואה ג"כ – שהרי נבואה היא על ידי המלאכים¹⁵.

את אשר אחזן ורחמתי – בו את אשר ארחם – שתדע בקריאה ההיא מדת החנינה ומדת הרחמים אשר יחוננו וירחמו בשמי ובטובי. ועל זה נאמר [במדבר יב ז] בכל ביתי נאמן הוא, כי טוב האדם בביתו".

¹⁴ וזה דלא כפירוש שאר הראשונים בפסוק שם.

¹⁵ ונראה עוד שיש שייכות בין נבואה למלאכים וכמבואר ברמב"ם [פרק ז סוף הלכה א] – "ובעת שנוח עליו הרוח שתתערב נפשו במעלת המלאכים הנקראים אישים ויהפך לאיש אחר", ואם יכולים להגיע מעל מקום המלאכים למקום כבודו, א"כ ה"ה שיכולים להגיע מעבר למקום הנבואה.

וכל הכח הזה הוא על ידי התעוררות מידת הרחמים – שהוא לפני כבודו – וזה דקדוק לשון חזקיהו – "אל ימנע עצמו מן הרחמים" – שהרי כל הנידון כאן הוא הכח של רחמים – להיכנס על ידו למהלך של חסד ורחמים למקום שהוא של 'לפני כבודו' – הוי אומר "אל ימנע עצמו מן הרחמים".

"כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים"

כל הבריאה מורכבת ממערכות ע"ג מערכות – "אשירה לה" כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים" – וביאר הנצי"ב שסוס הוא הכח והרכב על הסוס מנהיג ומנווט את הכח הזה לפי רצונו – ויש חייל אחד שסוס אחד בשליטתו – אבל יש מאה חיילים תחת שר של מאה – וכולם בגדר סוס כלפיו שהרי הוא מנהיג ומנווט את הכח של כל המאה לפי רצונו והוא הרכב וכולם בגדר סוס כלפיו – וכן למעלה בשר האלף עד פרעה עצמו שהוא הרכב של כל חיל מצרים שכולם הסוס שלו – אבל כל זה בהסתכלות חיצונית אבל האמת הוא שיש שר של מצרים למעלה שמקטרג והוא הכח הפנימי של מצרים נגד ישראל – ונגדו לוחמים – הוא הרכב האמיתי וכל מצרים בעולם הזה אינו אלא סוס כנגדו.

הקב"ה גאה גאה על הכחות כולם – כל הכחות בבריאה כולם בידו – והוא מתגאה על כולם – וכולם מתבטלים – כל מידת הדין של הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז מתבטלת במידת הרחמים על כלל ישראל – ואת כל הקטרוג הגדול "רמה בים" להציל את ישראל מידם – מלאכי השרת היו מקטרגים את הקטרוג של "הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז" – והנהגה של 'גאה גאה' באה להעלותם מעל מלאכי השרת – הרי לנו "גאה גאה" בדרגת "מתגאה על חיות הקודש" להגיע למידת הרחמים של לפני כבודו.

והנה – מבואר בחז"ל [מדר"ר בשלח] שהשטן קטרג על כלל ישראל בקריעת ים סוף והיו נתונים בדין – ואז הקב"ה שלח את השטן לטפל באיוב ובין כך הקב"ה העביר את כלל ישראל והטביע את המצרים – ויש להעיר דמה כל המהלך הזה שמעסיקים אותו בענינים אחרים.

והעירי בזה בני הרב ר' מאיר שמחה נ"י שזה ממש כעין החתירה שחתר למנשה – הקב"ה יצר מהלך של "בלא ידיעת מדת הדין" לעקוף את כחם של המלאכים בפמלי' של מעלה – לעקוף את המהלך ב"לפני כסאו" – להעלותם למהלך של 'חסד ורחמים לפני כבודו'.

מצאנו בחז"ל שנתחדש ב'זה א-לי ואנוהו' שהיה מהלך של 'ראתה שפחה על הים יותר מיחזקאל בן בוזי' – חידוש נורא – אבל באמת הדברים פשוטים וברורים – נבואה היא דרך מלאכים וכתבאר לעיל – והם עלו בתפלתם מעל המלאכים – שהמהלך של 'גאה גאה' להיות 'מתגאה על חיות הקודש' הוא מהלך מעל נבואת יחזקאל בן בוזי.

"שנקש על שערי רחמים ונפתחו לו"

בשואה נחרבו חלק גדול וחשוב של בית ישראל – קהילות קדושות תינוקות של בית רבן אנשים נשים וטף, ישיבות הקדושות רבנן ותלמידהון – היתה גזירה נוראה עם תכנית השמדה – רכבות תאי הגז ומחנות השמדה – היו הרבה נסיונות לבטל ולעצור את השואה, רצו לפוצץ את פסי הרכבת, היו נסיונות להרוג את היטלר ימ"ש וניצל כמה פעמים שלא כדרך הטבע – התפוצץ פצצה מתחת רגליו ויצא בלי כלום.

הרבה שנים לפני כן היתה תכנית השמדה הרבה יותר חמורה – היתה שואה בממדים הרבה יותר גרועים – כל כלל ישראל היו בכלל הגזירה, הכל היה מוכן – אבל ברגע האחרון הצליחו לבטלה.

הרי הגזירה הנוראה של פורים – "להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים" היתה גזירת שואה – והסכימו העליונים לגזר דין – עד שהגיע מרדכי והתפלל – ואמרו חז"ל מגילה [י"ב:] על תפלת מרדכי "בן קיש בן שנקש על שערי רחמים ונפתחו לו" – מי שמרבה בתפלה זוכה לפתיחת שערים מיוחדים – "שערי רחמים נפתחו לו" – ועיין במהרש"א [שם] שהוסיף "כי כבר ננעלו שערי רחמים – כדאמר' במדרשות שגזר עליהם כליה – לולי תפלתו של מרדכי וצדיקים שבאותו דור שנפתחו להם שערי רחמים שננעלו".

על תפלות של פורים מבואר במדרש רבה [אסתר פרשה ט] שהתינוקות של בית רבן היו מתפללים מתוך צום עד כדי כך שאמותיהם חששו לחייהם, ובכיתם עלתה למרום ושמע הקדוש ברוך הוא קול בכיתם ואז "נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ועמד מכסא דין וישב בכסא רחמים" – "באותה שעה נטל הקדוש ברוך הוא אותן אגרות שגזר עליהם שהיו חתומות בחותם של טיט וקרעם והפיל על אחשורוש בהלה באותו לילה – ה"ד בלילה ההוא".

גלגול רחמיו של הקב"ה גרם להקב"ה לקרוע את האגרות שהיו חתומות בחותם של טיט - כמובן שהחתימה שייכת לשטרות של בי"ד של מעלה - וכן מבואר ברש"י [אסתר ריש פרק ד] "ומרדכי ידע את כל אשר נעשה - בעל החלום אמר לו שהסכימו העליונים לכך" - והיינו בי"ד של מעלה. והנה - מצאנו ברמב"ם בהקדמה ליד החזקה בסוף מנין המצוות שביאר את התקנה של קריאת המגילה - "שהנביאים עם בית דין תיקנו וצוו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקדוש ברוך הוא ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועינו, כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל קראינו אליו" - ללמדנו שיש כח התפלה נגד שואה - הרי לנו שבכל מצב - גם כשעומד לפנינו גזירה של 'שואה' - שכבר נחתמה בבי"ד של מעלה וכבר נעלו שערי רחמים - דאעפי"כ אפשר לבטלה בתפלה. החזו"א אמר שהקב"ה הסתיר מכלל ישראל בארץ ישראל את גודל החורבן שבשואה - שאל"כ היו מתפללים הרבה יותר לביטול הגזירה - כנראה שכוונת החזו"א היתה לדברי הרמב"ם הללו. בי"ד של מעלה - היינו בדרגת זכות ומישור לפני כסא, ושם היה חתימה בטיט - אלא שמעל זה יש מקום כבודו - מקום של חסד ורחמים, אלא שנעלו שערי רחמים - והקיש מרדכי בשערים לפותחן - כעין מה שחתר הקב"ה חתירה למנשה לעקוף את מלאכים של מעלה - וכלשון רש"י - 'בלי ידיעת מידת הדין'. מי שידוע את המהות של תפלה מבין שמרדכי לא היה בשושן הבירה - הוא היה למעלה מעולם המלאכים - למעלה מעולם של חיות הקודש - ושם הוא הקיש על שערי רחמים להציל את כלל ישראל.

יש דרגת השגחה שהקב"ה עמו, וזה יותר גבוה מ'כי מלאכיו יצוה לך'.

והנה ברמב"ן כבר מצאנו את יסוד הדברים שיש דרגא בהשגחה ע"י הקב"ה עצמו בלי מלאכים, ומצאנו שכתב עוד שהנהגה זו היא יותר גבוהה מהנהגה של 'כי מלאכיו יצוה לך'. דיעוין בדברי הרמב"ן בריש ויצא לגבי החלום של יעקב - "והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו - הראהו בחלום הנבואה כי כל הנעשה בארץ נעשה על ידי המלאכים והכל בגזרת עליון עליהם, כי מלאכי אלוקים אשר שלח ה' להתהלך בארץ לא יעשו קטנה או גדולה עד שובם להתיצב על אדון כל הארץ לאמר לפניו התהלכנו בארץ והנה יושבת בשלוה או מלאה חרב ודם, והוא יצוה עליהם לשוב לרדת בארץ ולעשות דברו". וממשיך הרמב"ן - "והראהו כי הוא יתברך נצב על הסלם ומבטיחו ליעקב בהבטחה גדולה, להודיע שהוא לא יהיה ביד המלאכים אבל יהיה חלק ה' ויהיה עמו תמיד, כמו שאמר והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך, כי מעלתו גדולה משאר הצדיקים שנאמר בהם [תהלים צא יא] כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך" ¹⁶ - וכנראה שמנשה זכה בתפלתו להגיע להנהגה כעין זו בלי להיות בדרגת יעקב.

ברכת צדיק - לעומת תפלה.

"ותצחק שרה בקרבה לאמר" ופירש בזה הספורנו - "שחשבה שהיה דבר המלאך ברכת נביא בלבד, כענין אלישע ולא חשבה שזו נבואה ושליחות מה' יתברך, וחשבה שלא יושג זה בזקנים בברכת שום נביא, כי אמנם להשיב הבחרות אחר הזקנה הרי הוא תחיית המתים" - הרי לנו שהיתה כאן טעות שחשבה שהיא קיבלה ברכה כעין תחיית המתים וזה לא יתכן. וסיים בזה הספורנו "שלא תהיה זולתי במצות האל פרטית, או בתפלה משגת חן מאתו", והיינו שיש ב' דרכים שיכולות לעשות תחיית המתים, או ע"י ציווי הקב"ה על הדבר הזה, או להשיג כן על ידי תפלה. ובהמשך מבאר הספורנו - "היפלא מה' דבר" - "שהמלאך לא אמר זה על צד ברכה, אבל דבר כמבשר בשמו" - והיינו שבאמת היה כאן ציווי ה' על הענין הזה של תחיית המתים.

¹⁶ וע"ע ברבינו בחיי שם שהביא שדעת הרמב"ם שמלאכי אלוקים היינו נבואה, עיי"ש.

למדנו שתפלה בעצמה יכולה להגיע למקומות שברכת הנביא לא מגיעה לשם, תפלה מכניסה אותנו למהלך של מידת הרחמים – לפני כבודו ממש – למעלה מברכת הנביא וכש"כ מברכת צדיק, [ונתחדש עוד דשייך תפלה בענינים של תחיית המתים - ועיין בזה להלן] [שער א פרק ד] כעין זה].

'בחרבי ובקשתי'.

בפרשת ויחי [מ"ח - כ"ב] פירש התרגום את הפסוק "בחרבי ובקשתי" - "בצלותי ובבעותי", ולהלן [שער ב פרק ב] הבאנו את ביאורו של המשך חכמה שיש שני סוגים של תפלה, א] התפלה המסודרת על הסדר, ב] הבקשה הפרטית של היחיד, והחילוק ביניהם הוא שהתפלה על הסדר מהני גם בכוונה מועטת, לעומת התפלה של היחיד, וזה גם החילוק בין חרב לקשת, שחרב היינו "צלותי" שהיא התפלה המסודרת שיש בה כח מעצמה כמו חרב שהיא בעצמה 'חדה' ויכולה להזיק בלי שום כוונה מיוחדת, לעומת "בעותי" שהיא התפלה המיוחדת של היחיד, וזה כמו קשת שבלי כוונה מיוחדת אין בה כח כלל" - ועיי"ש שהרחבנו בזה. ועיין עוד להלן [שער ב פרק א] שביארנו בזה דרך אחרת שבאמת בכל שמו"ע יש לנו ב' מהלכים, מהלך של חרב ומהלך של קשת, והמעבר בין ברכת שמע קולינו לברכת רצה הוא המעבר בין חרב לקשת - עיי"ש.

אולם יש לומר עוד – שכל תיבה ותיבה של תפלה היא בגדר חרב – וכן"ל, אבל על ידי כל תיבה ותיבה אנו גם מתרוממים בכח של הקשת – מתרוממים להיכנס לפני ולפנים לעולם שכולו רחמים – עוברים את העולם של ברכת הצדיק, עוברים את העולם של הנבואה, עוברים את העולם של המלאכים – ונכנסים למקום ששמו - 'לפני כבודו'.

"ושמי ה' לא נודעתי להם"

עיין ברמב"ן ריש וארא שחילק בין ב' הנהגות, הנהגה של האבות ששייכת למידת הדין¹⁷, והנהגה של יציאת מצרים וזו מידת הרחמים, וכל זה אמר הקב"ה למשה בתחילת הגאולה - "וארא אל אברהם וכו' - ושמי ה' לא נודעתי להם" - עיי"ש דברים עמוקים – הבאנו דבריו להלן [פרק ב] - וכל זה מבואר נמי ברמב"ן לעיל מיניה [שמות פרק ג פסוק ו'] שזה גם השו"ט אצל משה בסנה ששאל 'מה שמו' – וכל הנידון היה באיזה שם מן השמות - והיינו שהשמות הם הנהגות שונות של הקב"ה בבריאה - ועיין להלן [שער ה פרק ג' עד פרק ה'] בארוכה בביאור דבריו.

ויש להעיר בזה ג' הערות שתלויות זב"ז:

א] ביציאת מצרים היה מהלך של אני ולא מלאך – ולהנ"ל היינו הך – המהלך של 'מתגאה על חיות הקודש' שייך ל'מקום כבודו' ממש – וזו מידת הרחמים – ושם ברור שהמהלך הוא 'אני ולא מלאך' – וכדבבאנו במנשה, ופשוט.

ב] נצטינו לסמוך גאולה לתפלה וזוכה בזה לעולם הבא וביאר רבינו יונה [ריש ברכות] שבזה הוא מחזק את הביטחון שלו בהקב"ה כעין הביטחון שהיה לאבותינו ביציאת מצרים ואז הוא מבקש צרכיו מתוך בטחון זה – ועיין בהערה¹⁸ שהבאנו כל לשונו – הרי שלמדנו כאן חידוש שסוג החיזוק בבטחון שמתאים לתפלה הוא בטחון בדרגא של יציאת מצרים – והיינו בהנהגה של 'אני ולא מלאך' שזו דרגא גבוהה – ולפי כל הנ"ל הדברים מתאימים מאד – שתפלה היא בקשת רחמים שמתייחסת לדרגא של לפני כבודו שהיא מעל חיות

¹⁷ דהיינו מידת הדין הרפה.

¹⁸ ז"ל רבינו יונה [שם] בפירוש השני: "איזהו בן העוה"ב זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית - ועוד אמר מורי נר"ו טעם אחר מפני שכשמצריך גאולת מצרים ומתפלל מיד הוא מראה שבוטח בה' בתפלה כיון שמבקש ממנו צרכיו שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום וכן נראה באלה שמות רבה בפרשת בא אל פרעה שאומר לשם שכשראו ישראל הנסים והנפלאות שהיה עושה עמהם הבורא שלא כטבעו של עולם בטחו בו ועל זה נאמר וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' וגו' וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילם ומתפלל מיד נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי עולם הבא"

הקודש – א"כ המהלך הזה מתאים מאד לחיזוק הבטחון המסויים שנצרך לתפלה – והיינו התייחסות למידת הרחמים.

ג] רבינו יונה בברכות [כ"ב: בדפי הרי"ף] כותב "צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה - כלומר שיחשוב בלבו כאילו עומד בשמים ויסיר מלבו כל תענוגי העולם הזה וכל הנאות הגוף" – והדברים מוכרחים שהרי הוא עולה ומתרום ל'מקום כבודו' – מעל חיות הקודש – וא"כ הרי הוא באמת 'עומד בשמים' – ולכן עליו לחשוב כן.

בתפלה זוכים לרחמים אף שלא כשורת הדין.

בכח התפלה מצאנו ברמב"ן שהאדם זוכה לרחמים אף שלא כפי שורת הדין ע"י הצעקה של תפלה - דהנה, שורת הדין הוא שא"צ להחזיר משכון ללווה עד שישלם - אבל יש הלכה שאם הוא עני והוא צריך את המשכון לשכב - אז צריכים להחזיר - וקשה דמה מחייב אותו להחזיר - הרי מעיקר דין זכותו להחזיק את המשכון - ועל זה אמרה תורה [פרשת משפטים פרק כב פסוק כו] שחייבים להחזיר - והטעם לזה שהרי "הוא יצעק אלי - ושמעתי - כי חנון אני" - והיינו שיש מהלך שלא קשור לדין אלא לרחמים - ואני אשמע לו כשיצעק אלי.

וכתב הרמב"ן על הפסוק כי חנון אני "חנון ומקבל תחנת 'כל אדם' אף על פי שאינו הגון, מגזרת חנם" - וביאר הרמב"ן שאין נפ"מ בין צדיק לרשע - וז"ל: "והענין, שלא תחשוב, לא אחבול שלמת הצדיק, אבל שלמת אדם שאיננו צדיק אקח ולא אשיבנו כי צעקתו לא ישמע א-ל לפיכך אמר כי חנון אני ושומע צעקת כל מתחנן לי".

למדנו מהרמב"ן שמה שהקב"ה שומע תפלה הוא משום שתפלה מעוררת רחמים - אף שזה נגד שורת הדין. ע"ד זה למדנו עוד מהרמב"ן [שמות סוף פרק ב] שבפסוק כתוב כמה טעמים לגאולה ממצרים, "וישמע אלוקים את נאקתם" - "וירא אלוקים" - ויזכור אליקים את בריתו" - "וידע אלוקים", "כי ידעתי את מכאוביו" - וביאר הרמב"ן "שאעפ"י שנשלם הזמן שנגזר עליהם לא היו ראויים להגאל, כמו שמפורש על ידי יחזקאל, אלא ע"י הצעקה קבל תפלתם ברחמיו", שוב מצאנו שצעקה מעוררת רחמים אף נגד שורת הדין.

מעלת בקשת רחמים

במקום שלומדים בו תורה

יעויין בסוגי' דברכות [מ'] שיש מעלה מיוחדת של תפלה במקום שלומדים, ונפסק להלכה [או"ח סימן צ'], ועיין בהערה¹⁹ שהבאנו את לשון הגמרא – ונראה שיש להוסיף על כל הטעמים שנאמרו בזה. הרי אמרו בתד"א רבה [פ' ז'] – [מובא בנפש החיים שער ד'], "הביאני המלך חדריו, כשם שיש להקב"ה חדרים וחדרי חדרים בתורתו, כך יש להן לתלמידי חכמים לכל אחד ואחד חדרים וחדרי חדרים בתורתו, ואם ראית יסורין שהן ממשמשין ובאין עליך, רוצ' לדברי תורה ומיד היסורין בורחין ממך, שנאמר לך עמי בא בחדריך [ישעיה כ"ו כ'] לכך נאמר הביאני המלך חדריו".

הרי שהקרבת אלוקים שיש במקום תורה הוא כבחדרי חדריו ממש – וכנראה דגם במקום ששמו "לפני כבודו" יש דרגות שונות, אכן לכאן פשוט שחדרי חדריו הוא ממש 'לפני כבודו' – וזה הד' אמות של הלכה שיש לו להקב"ה בעולמו, וזה העוצמה של 'בית המדרש', וא"כ ברור שזה המקום המתאים לבקשת רחמים - ודו"ק.

¹⁹ ז"ל הגמרא שם – "אמר ליה רבא לרפרם בר פפא: לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא, אמר ליה הכי אמר רב חסדא מאי דכתיב אהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב - אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות.

והיינו דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא, מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. ואמר אביי, מריש הוה גריסנא בגו ביתא ומצלינא בבי כנישתא, כיון דשמענא להא דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא - מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד - לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא. רבי אמי ורבי אסי אף על גב דהוה להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא מצלו אלא ביני עמודי, היכא דהוה גרסי".

וכבר הבאנו להלן [שער ד' פרק ה'] שיש כללים אחרים ודרגא אחרת של השגחה פרטית בלומדי תורה, והיסוד בזה משום שהוא קובע את מעונו בעליונים – וכל זה הבאנו מהפסוק "עליון שמת מעוניך" – עיי"ש – והרי סוף הפרק מחדש חידוש בהלכות תפלה – "יקראנו ואענהו - עמו אנוכי", והן הן הדברים – הוא עם הקב"ה ממש לכן הוא בקירבת אלוקים לשמוע תפלתו בקשת רחמים – הרי זה זה מהותו האמיתי של בית המדרש – "עליון שמת מעוניך".

ואולי יש מקום להוסיף בזה עוד – הרי בסוגי' בשבת [פח] מצאנו שטענת המלאכים בהר סיני היתה ד"מה לילוד אישה בינינו", והשיב הקב"ה, "אחוז בכסא הכבוד", וביאר המהרש"א דטענת המלאכים היה דאף דהחלק הגשמי שיש בכל מצוה ומצוה שייך ל"ילוד אישה", אבל החלק העליון והסודות שבכל מצוה לא שייכי אליו, ואיך יקבלו את המצוות, ותשובת ה' היתה "אחוז בכסא הכבוד" ששם תחת כסא הכבוד הוא המקור והמקום לכל נשמות ישראל, ונמצא דה"ילוד אישה" של כולם שייך ומשתלשל למעלה עד לחלקים הגבוהים של הנשמה עד כסא הכבוד, ולכן שייך גם לגבם כל המצוות עד עומקם ושורשם של כל המצוות – וכבר הבאנו מדברי רש"י ביבמות [ס"ג:] שעולם הנשמות תחת הכסא הוא למעלה ממקום המלאכים. והנה לימוד התורה הוא כ'נתינתה' – וממילא שאם מצאנו בנתינתה מהלך של "אחוז בכסא הכבוד" – א"כ יש מקום לומר שגם בלימוד התורה יש מהלך של "אחוז בכסא הכבוד" [ויש לדחות] – והיינו לפני כבודו – מעל המלאכים.

הקב"ה "מתגאה על חיות הקודש" – אבל כאן משה אוהז בכסא הכבוד להראות את דרגת הנשמות של כלל ישראל שהיא מעל המלאכים, וכנראה שזו הדרגא של חדרי חדרי בתוך תורתו – גם הוא התרומם מעל המקום של לפני כסאו להיות "אחוז בכסא הכבוד" – זה מהותו האמיתי של בית המדרש – מקום שתופסים בו את הבקשת רחמים במצב של 'לפני כבודו' ממש.

נספח לשער א פרק א

תפלת שר לפני המלך ותפלת עבד לפני המלך.

ביאור החילוק בין שר לפני המלך לעבד לפני המלך האם רבים נושעים ביחד או לא. < חילוקים בין "לפני כבודו" לעומת "לפני כסאו". < השר מכניס למערכת המשפטית, והרבה נפקדים, אלא ששם יש גם קטרוגים. < עבד לפני המלך – ופירש רש"י – "בן בית", שנכנס ויוצא שלא ברשות". < דברי הגר"א ששר בתורה ועבד בתפלה. < בחסד וברחמים – וצדקנו במשפט. >

ביאור החילוק

בין שר לפני המלך לעבד לפני המלך.

כתוב בחז"ל בברכות [לד: / סוף פרק ה'] שהחילוק בין רבי חנינא בן דוסא לרבי יוחנן בן זכאי בקבלת תפלה היא – שרבי חנינא בן דוסא דומה לעבד לפני המלך ולכן תפלתו תמיד נענה – משא"כ רבי יוחנן בן זכאי הוא כשר לפני המלך ולכן הוא לא נענה תמיד – והדברים צ"ב. ועיין ברש"י [שם] שכתב שעבד לפני המלך – היינו "בן בית", נכנס ויוצא שלא ברשות", ולעומת זאת שר לפני המלך היינו "שאינו רגיל לבא לפניו" – וצ"ב החילוק בזה. וראיתי בגדולי המפרשים שביארו שמצאנו שנפקדו כל העקרות ביום שנפקדה שרה – ובנקודה זו יש הבדל בין בקשה של 'שר' שאצלו הענייה היא לכל אותם שצריכים לאותה ישועה – וכולם נושעים ביחד כעין הפקידה אצל שרה – לעומת 'עבד' שעונים לו על הבקשה המסויימת שהוא ביקש – בלי הרחבה, ולכן יש הרבה קטרוגים נגד הבקשה של השר, ולכן היא לא מתקבלת בקלות.

חילוקים בין "לפני כבודו" לעומת "לפני כסאו".

ונראה שהדברים מתבארים עפ"י מה שנתבאר לעיל - [שער א פרק א] - שהבאנו מסידור הגר"א שיש ב' מהלכים, 'לפני כסאו' שזה מקום המשפט ויש שם קטגור וסנגור - וסוגים שונים של מלאכים - ושם מתנהלים גם בדין וגם ברחמים - אבל יש מקום לפני ולפנים שזה 'לפני כבודו' ששם הקב"ה נמצא לבדו לרחם עלינו - ובזה ביארו עוד את מה שאנחנו אומרים - 'ומלוך עלינו את ה' לבדך בחסד וברחמים' - והיינו שיש מצב של 'לבדך' שזה במקום של 'כבודו' - מקום בלי מלאכים - ושוב מסיימים 'וצדקנו במשפט' - שגם למשפט במקום של לפני כסאו יגיע הפסק דין הזה עפ"י רחמים גמורים - שגם שם יצדקנו במקום המשפט עצמו.

השר מכניס למערכת המשפטית**ומצד אחד 'הרבה נפקדים', ומצד שני יש גם קטרוגים.**

ונראה שהשר עומד במקום המשפט - במקום של 'לפני כסאו' ושם הדברים צריכים להתקבל בתור חלק מהמערכת המשפטית במלכותא דרקייעא - ולכן זה גורם ממילא שיש הרבה אחרים שיכולים לזכות מכח ההכרעה הזו - אף שלא התפללו עליהם במסויים - כיו שהבקשה התקבלה בתור חלק מהמערכת הכללית, אבל מאידך גיסא זה בעצמו מחייב שיהיה קטרוגים שונים למיניהם - ולעומת זאת - במקום של 'לפני כבודו' יש רחמים אין סוף - ששם הקב"ה נמצא לבדו - אבל שם הדברים לא מתקבלים בתור משפט - וכל הענייה היא נקודתי, והבקשות הללו לא מתקבלות בתור חלק מהמערכת הכללית. משל לשופט שיוצא באמצע המשפט לחדר פרטי לנוח - והבעל דין מצליח להגיע אליו שם - הרי אז המלך מלא רחמים עליו - ושם הוא נמצא בלי מערכת המשפטית - ושם כחו לעקוף את כל המערכת המשפטית - ומרחם עליו באופן פרטי - וזו תפלתו של רחב"ד - ושם אין מקטרגים - שהרי הדבר מתקבל אך ורק בשבילו - אבל המהלך של ריב"ז הוא לעמוד בתור שר במערכת המשפטית - ולא ללכת לחדר הפרטי - ואז הרבה נפקדים עמו ביחד אלא שמאידך גיסא יש גם הרבה קטרוגים.

עבד לפני המלך**ופירש רש"י - "בן בית, שנכנס ויוצא שלא ברשות".**

ונראה שהן דברי רש"י שעבד - היינו "בן בית, שנכנס ויוצא שלא ברשות" - והיינו שתפקידו לשמש את רבו בחדר הפרטי ולדאוג לצרכיו האישיים שלו - ומחמת זה הוא נכנס ויוצא תמיד בלי רשות, ולעומת זאת שר לפני המלך היינו "שאינו רגיל לבא לפניו" - שרק בעניני המלכות הוא מקורב אצלו.

דברי הגר"א ששר בתורה ועבד בתפלה.

ונראה ששורש הדברים מתבארים בדברי הביאור הגר"א [אסתר פרק א פסוק ג ע"ד הרמז] - שהקשה על עיקר סוגי' זו - שמה עומק התשובה של ריב"ז לאשתו - הרי היא שואלת שמצא שרחב"ד יותר גדול ממנו, וגם אחרי התשובה שלו נמצא שבאמת רחב"ד יותר חשוב מריב"ז - ולמה השיב לה 'לאו' - כלומר שהיא 'טועה', הרי אדרבה, האמת איתה - אלא שהריב"ז הסביר לה את החילוק בין ב' דרגות הללו. והגר"א ביאר את הסוגי' כך - "שר - הוא המושל בתורה - והעבד הוא העוסק תמיד ביהודים ובתפילות - והם החסידים הראשונים שהיו מתפללים בכוונה גדולה - וז"ש - 'כלום חנינא גדול ממך' פירוש בתורה - ועל זה השיב לה 'לאו' - אלא שאני דומה כשר - שאני בקי בכל חדרי תורה יותר ממנו - אך הוא כעבד לפני המלך שיכול לבא בכל עת והמלך עושה לו בקשתו - וע"ע בביאורי הגר"א במשלי [פרק יט פסוק ו / פרק

יז פסוק ב] - וגם המהרש"א הלך קצת ע"ד זו - ועיין מה שהוסיף בזה בצדקת הצדיק [אות רי] - ועיין בהערה²⁰ דברי החפץ חיים בזה.

ונראה שהביאור בדבריו הם כך - "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי" - וממילא נמצא ששר בתורה שייך לחוקות שמים וארץ - שהרי הם תלויים בבריתי יומם ולילה של תורה - וממילא שכחו לפעול בחוקות שמים וארץ - ולכן הרבה נפקדו עמו שהכל נכנס למערכת הכללית של הבריאה - ולכן ע"כ שיש הרבה קטרוגים וכו"ל - אבל העבד בכח התפלה לא פועל בגוף החוקות שמים וארץ - אלא שהוא עוקף את הכל והוא הולך במידת הרחמים - בנקודה של הבקשה בלבד.

בחסד וברחמים - וצדקנו במשפט.

ונראה שזה תוכן הבקשה שמבקשים - 'ומלוך עלינו את ה' לבדך בחסד וברחמים' - והרי כבר נתבאר ש'לבדך' - היינו במקום 'כבודו' בלי מלאכים - אלא ששוב מסיימים 'וצדקנו במשפט' - והיינו שגם במשפט עצמו - במקום של 'לפני כסאו' - שגם שם נזכה שיפסקו לנו כך עפ"י המשפט.

ונראה - והיינו עפ"י המשל שהזכרנו מקודם - שהשופט יצא באמצע המשפט לחדר פרטי - והבעל דין כבר הצליח להגיע וריחם עליו בלי מערכת המשפטית - אבל סו"ס - כיון שהוא רק מרחם עליו באופן פרטי - אז עדיין יש לחשוש שיכולים הקטרוגים לעלות ולחדש כיון שכל הבקשה התקבלה בתור לפני משורת הדין - ועפ"י מידת הדין עדיין לא מגיע אליו רחמנות כזו, כיון שהוא עקף את מידת הדין - ולזה אנו מבקשים - שמכח הרחמים של המלך נזכה שהפסק דין שלו ישתלב גם במשפט עצמו - וצדקנו במשפט

²⁰ יש להביא את דברי החפץ חיים על הפסוק [בסוף בהעלותך כשהקב"ה מוכיח למרים] - "מדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה" - ופירש רש"י - "אינו אומר בעבדי משה - אלא בעבדי במשה - בעבדי אע"פ שאינו משה - במשה אפילו אינו עבדי - כדאי הייתם לירוא מפניו וכו"ש שהוא עבדי וכו"ל" - וביאר הח"ח שהכוונה להך ב' דרגות ששניהם התקיימו במשה.

פרק ב

"המחדש בטובו - מעשה בראשית"

"חסד ורחמים לפני כבודו" > שותפות של רחמים בדין בהנהגת הבריא. > "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית" > חידוש הבריא - רחמים - בשם הוי'. > "זכור רחמיך ה' וחסדיך - כי מעולם המה", להיות מעל המלאכים. > תפלה בעולם הזה - חיי שעה, לא בעולם הבא ולא בעולם המלאכים. > "זורע צדקות מצמיח ישועות". > תפלה - בקשת רחמים, מלחמה בין דין לרחמים. > מלחמה של מידת הרחמים נגד מידת הדין בתפלות בתולדות כלל ישראל. > הטכנולוגיה המתקדמת מפסיקה לעבוד בלי תפלות. > דרכי וטכניסי המלחמה בין דין ולרחמים על ידי תפלה > "אתה ה' לא תכלא רחמיך ממני", "חסדך ואמתך תמיד יצרוני". > "זכור רחמיך וחסדיך - כי מעולם המה" > תפלה מעוררת רחמים - אדון הנפלאות. > "ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו מים" >

"חסד ורחמים לפני כבודו"

למדנו לעיל [פרק א'] שיש הנהגה גבוהה של מידת הרחמים - ומקומה מעל חיות הקודש - חסד ורחמים לפני כבודו - ועל ידי תפלה אפשר להגיע להנהגה כזו - ולהתרומם מעל כל הבריא ומעל עולם המלאכים - ובזה הוא מגיע לפני ולפנים - לבקש חסד ורחמים לפני כבודו - וזה יכול לגרום להנהגה שמתנהגת 'בלי ידיעת מידת הדין' - וכדמצינו אצל מנשה - ויש להרחיב עוד בכח הגדול שמצאנו בתפלה לעורר הנהגה זו.

שותפות של רחמים בדין בהנהגת הבריא.

דהנה - במעשה בראשית הביא רש"י [תחילת בראשית וכן להלן פרק ב' פסוק ד'] מדברי חז"ל שבתחילה עלה במחשבה לברוא במידת הדין וראה שאין העולם מתקיים שיתף עמה מדת הרחמים - וא"כ י"ל שכמו שהבריא בתחילתה לא התקיימה בלי מידת הרחמים, כך המשך הבריא והמשך ההנהגה של הבריא לא מתקיימת בלי מידת הרחמים, וממילא - שכל מצב בהנהגת הבריא שהאדם רואה שכבר אין המשך ואין אפשרות של קיום - האדם עומד כנגד בעיות בלי פתרונות, בחייו הפרטיים הוא עומד במצב של 'אין העולם יכול להתקיים' - הוא עומד לפני 'מידת הדין', במצבים כאלו הקב"ה משתף מידת הרחמים לתת אפשרות נוספת - להמשיך את קיומו בעולמו.

מידת הדין מתפרשת בתרי אנפי, א' כשיש קטרוג על החטאים שלו להענישו - במצב כזה יש תביעה מצד ההנהגה במידת הדין, ב' בנוסף לזה - הרי כל חוקי הטבע שהטביע הקב"ה בעולמו לא מאפשרים סטייה קטנה מחוץ לגבולות של הבריא - וגם זה נקרא מידת הדין שבבריא, ומאידך - מידת הרחמים היא המידה של השגחה פרטית שמאפשרת שינויים ליחידים שמושגחים באופן אחר מהבריא, ורק כך יכול העולם להתקיים.

כל זה מבואר במלבי"ם [תחילת בראשית] - שכתב שמידת הדין היינו "שגבל כל כחות הבריא ונתן מדה וקצב וגבול - נקרא בשם אלוקים - שמציין כחות הרבות המוגבלות במדה ובקצב", ומצד שני "שם הוי"ה מורה רחמים - כי מצד שברא והמציא את הכל השפיע בשפע רב במדת טובו וחסדו - והשגחה זו אין לה קשר עם חוקי הטבע שהם מדת הדין הכללי שהעולם נוסס עליהם עפ"י גבולי הטבע, כי מידת הרחמים היא הנהגה אחרת יוצאת משם הוי"ה ב"ה בהשגחתו הפרטית" - הבאנו דבריו במלואם בהערה ²¹ - עיין בהם היטב.

²¹ עיין במלבי"ם [בראשית פרק א פסוק א'] "ונקרא מצד זה אלוקים בלשון רבים ע"ש הכחות הרבות, ואמר תמיד בלשון יחיד בראשית ברא אלהים שהוא אחד ומיוחד בלא שום רבוי כלל, ויש הבדל בין שם הוי"ה לבין שם אלוקים, ששם הוי"ה ב"ה יקרא לפעמים מצד עצמותו, וכשיקרא בו מצד הבריא יציין מה שמהוה כל ההיות, אבל בהשקף מצד שגבל כל כחות הבריא ונתן למו מדה וקצב וגבול נקרא בשם אלוקים שמציין כחות הרבות המוגבלות במדה ובקצב, ומצד זה שם הוי"ה מורה רחמים ושם אלהים מורה דין, כי מצד שברא והמציא את הכל השפיע בשפע רב במדת טובו וחסדו אבל מצד שחוק ונתן גבול לכל דבר בחכמתו וצמצם אורו לפי מה שיוכל הכלי לסבול ימצא הדין לפי המקבלים וע"כ בכל פרשה זו נזכר שם אלוקים לבד, כי אז מדד ונתן גבול לכל

כן מצאנו נמי בדברי הנצי"ב [ריש בראשית] שחוקות הטבע וחוקות התורה – שניהם נקראים מידת הדין, ואדרבה חוקות הטבע נחקקו מתוך חוקות התורה, ופירש שזה גם הפירוש בברכה "אשר יצר אתכם בדין והמית אתכם בדין" – הכל בטבע הבריאה, ולמדנו א"כ שמדת הרחמים היא המידה שיוצרת הנהגה של השגחה פרטית שלא כדרך הטבע.

למדנו א"כ שהבריאה עצמה מתחדשת שוב ושוב על ידי מדת הרחמים – ומידת הרחמים מאפשרת התחדשות באופן שהבריאה תוכל להתקיים – ומידת הדין כבר לא תעמוד כמעכב, וזה עצם תפקיד השותפות של מידת הרחמים – לתת קיום חדש גם באופן שמידת הדין הגבילה את קיומה של הבריאה במצב הקודם – וכל המהלך הזה נכון בין בבריאה הכללית ובין בבריאה הפרטית של כל אדם ואדם.

נמצינו למדים ש'בתחילה' עלה במחשבה 'וכו' 'וראה' וכו' – אין המכוון כאן תחילה וסוף – דלא היה כאן 'שינוי רצון' מצד הבורא כשיתוף עמה מידת הרחמים – וכן מבואר בדברי הגר"א והאור החיים עיין בהערה ²² שהבאנו לשונם – אלא הביאור הוא – שכך היא הנהגה באופן תמידי – לשתף מידת הרחמים כשאין קיום מצד מידת הדין – בכל מצב ומצב בעולם הכללי ובעולם הפרטי.

"המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית"

"המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", היינו שיש מדה מיוחדת שמחמתה מתחדשת הבריאה בכל יום – תמיד, וזה מדת "טובו", "המחדש בטובו".

אולם נראה שהדברים מתפרשים על פי מה שנתבאר ששותפות של רחמים בבריאה היא שותפות תמידית לתת קיום חדש לעולם באופן שמידת הדין מגבילה את המציאות הפרטית של האדם הפרטי – בעיות בלי פתרונות, והבריאה מתחדשת באופן חדש שיש לו קיום.

והנה בפסוק בכי תשא נאמר – "אני אעביר כל 'טובי' על פניך" – ושם נתגלו י"ג מידות של רחמים, ולמדנו א"כ ש'מידת טובו' היינו מידת הרחמים – 'כל טובי' – וזה מה שאנו אומרים "הטוב כי לא כלו רחמיך" במידת טובך מונח אין סוף של רחמים.

למדנו א"כ ביאור חדש לנוסח שאנו אומרים – "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", והיינו שיש מידה מסוימת שמחמתה שייך חידוש הבריאה – והיינו שבהשתתפות מידת הרחמים – מידת טובו, בשותפות זו הוא מחדש את כל הבריאה כל יום – לתת קיום חדש ובריאה חדשה אחרי ההגבלות של הבריאה הקודמת של הרגע לפני כן.

כעין זה מבואר נמי בראשית חכמה [שער האהבה פרק ה] שעולם חסד יבנה – היינו שתחילת הבריאה התחדשה במידת החסד וכך היא מתחדשת תמיד – וזה מידת טובו.

השלמת הדברים לשתי הדרכים – "טוב ה' לכל", מידת טובך מחייבת אין סוף של רחמים ולכן ברור ש"ורחמיו על כל מעשיו" – "כל" מעשיו – היינו אין סוף של רחמים.

בריה וצמצם אורו ושפעו לפי מה שיסבול החומר שיתהוו ממנו, וחומרי העולם הגופים שהם מורכבים מד' יסודות ואין הויה חדשה כי אם ע"י העדר צורה הקודמת וכו'".

ובהמשך הדברים – "אבל מפרשת אלה תולדות השמים והלאה באו שני השמות הויה ואלוקים כי אחר הבריאה ישפיע מדת טובו לפנינו משורת הדין על ידי מדת הרחמים, כי אין ההנהגה מתקיימת במדת הדין, ומן פרשת והאדם ידע ששם מדבר מן ההשגחה האישיית בשכר ועונש לפי המעשים לא בא רק שם הויה לבדו, כי השגחה זו אין לה קשר עם חוקי הטבע שהם מדת הדין הכללי שהעולם נוסס עליהם עפ"י גבולי הטבע, כי הוא הנהגה אחרת יוצאת משם הויה ב"ה בהשגחתו הפרטית, והיא נקראת בכתבי הקודש בשם חסד נגד הנהגת הטבע שנקראת בשם אמת שהוא לפי הדין כמ"ש בכללי הלשון בפ' תהלים [ס"ו] ובכמה מקומות".

²² ז"ל הגר"א באדרת אליהו [בראשית]: "רש"י פירש [תחילת בראשית וכן להלן פרק ב' פסוק ד'] בתחילה עלה במחשבה לברוא במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים שיתוף עמה מדת הרחמים, ח"ו אין בו ית' ש' שינוי רצון, רק סוף מעשה במחשבה תחילה" – ועיין עוד באור החיים בפ' בראשית על הפסוק הראשון [ס"ג] מה שביאר שכך הנהגה תמיד – לשתף עימו רחמים, וע"ע בהערה בהמשך.

"הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" – כאן מבואר שמידת חסדו היינו מידת טובו – וגם מבואר שמידת חסדו היא בגדר "כי לעולם חסדו" – 'לעולם' – מתחילת הבריאה בהנהגה של 'עולם חסד יבנה'.

חידוש הבריאה – רחמים – בשם הוי'.

ובאמת שכנראה שיש כאן תוספת דברים במחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית שדווקא מידת הרחמים היא העיקרית בחידוש זה, דהנה, בשם הוי"ה מצאנו תרתי שהם אחד – הרי מבואר במלבי"ם ריש בראשית – א] שזה השם שהוא מהוה כל ההויות, ב] ששם זה הוא מצד שברא והמציא את הכל והשפיע בשפע רב במדת טובו וחסדו וזו מידת הרחמים, ומידת הדין באה לצמצמו ולהגבילו בחוקות הבריאה. וכל זה מבואר נמי בדברי הרמב"ן ריש וארא – שמבואר שם שיש ב' הנהגות, והנהגה של יציאת מצרים היתה במידת הרחמים, ובזה היא שונה מהנהגה שהיתה אצל האבות, וזה לשון הרמב"ן [שם], שאמר הקב"ה למשה "נראיתי לאבות בכח ידי אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי, אבל בשמי של הוי' אשר בו נהיה כל הווה לא נודעתי להם לברוא להם חדשות בשנוי התולדות, ולכן אמור לבני ישראל אני ה', ותודיע להם פעם אחרת השם הגדול כי בו אני עושה עמהם להפליא, וידעו כי אני ה' עושה כל". ובהמשך הדברים הוסיף – "והנה הענין, שהאבות היה גלוי השכינה להם והדבור עמהם במדת הדין רפה ונהג עמהם בה, ועם משה יתנהג ויודע במדת הרחמים שהוא בשמו הגדול" – וכל זה מבואר נמי ברמב"ן לעיל מיניה [שמות פרק ג פסוק ו'] שזה גם השו"ט אצל משה בסנה ששאל 'מה שמו' – וכל הנידון היה באיזה שם מן השמות – ועיין להלן [שער ה פרק ג' עד פרק ה'] בארוכה בביאור דבריו. למדנו כאן שמידת הרחמים היא המידה ששייכת להנהגה "לברוא להם חדשות בשנוי התולדות" – הרי דאדברה – עיקר חידוש הבריאה תחילתה במידת הרחמים – ולעיל [סוף פרק א'] הוספנו עוד שעיקר סמיכת גאולה לתפלה היא לחזק דווקא את הבטחון הזה של יציאת מצרים לתפלתנו – הרי דהנהגה זו שייכת לתפלתנו.

"זכור רחמיך ה' וחסדיך - כי מעולם המה",

להיות מעל המלאכים.

בבריאת העולם נכנסו החסד והרחמים בתור שותפים בגוף הבריאה – שבלי השותפות הזו לא היה קיום לבריאה – וכנראה שזה הכוונה בנוסח הבקשה שלנו – "זכור רחמיך וחסדיך - כי מעולם המה" – עולם חסד יבנה – מדת החסד היא ההפעלה של בריאת העולם, ומידת הרחמים נותנת קיום בתור שותף בעיקר הנהגת הבריאה.

ולכאוף היה נראה שיש נפ"מ בזה שמידת הרחמים ומידת החסד הם מתחילת הבריאה וכבר אז הם היו שותפים – שלכן מצאנו שמבקשים דווקא בנוסח כזה – "כי מעולם", וכנראה שהביאור בזה הוא שהכח המיוחד של תפלה לשנות דברים ששורשם במעשה בראשית שייך לחידוש הזה – ועיין בזה להלן [פרק ה']. אולם ניתן לומר עוד – כבר נתבאר לעיל [פרק א] שיש מהלך של 'המתגאה על חיות הקודש' – הקב"ה לעצמו יש לו הנהגה גבוהה מעל המלאכים – והמלאכים לא מכירים את הנהגה של מידת הרחמים הגדולים של הקב"ה – ולכן הם שואלים – 'איה מקום כבודו' – יש מקום מסויים ששמו 'ממקומו הוא יפן ברחמים' – היינו במקום ששמו 'לפני כבודו' – וזה מעל המקום ששמו 'לפני כסאו' – ונתבאר שם זה המקום לבקשת רחמים.

ונראה שכאן למדנו שבבקשת רחמים בכחו של האדם לחזור לכחות של תחילת הבריאה – הוא חוזר לכחות שקיימים בשורש הבריאה – הוא מעורר את הרחמים שהשתתף במידת הדין בתחילת הבריאה ממש – ונמצא שבזה הוא חוזר למצב של הבריאה לפני בריאת המלאכים – ברור א"כ שהוא עולה ועוקף את כל המלאכי מעלה לבקש רחמים מאבינו שבשמים – כאן רואים עד היכן אפשר להגיע בכח התפלה.

תפלה בעולם הזה - חיי שעה, לא בעולם הבא ולא בעולם המלאכים.

ענין במשך חכמה [ויחי נ' י'] שמבואר דבעולם המלאכים לא מצאנו תפלה, רק תורה, דמצאנו רק שירה במלאכים, ושירה זו תורה – שוב מצאתי כן גם בבית אלוקים ריש תפלה דליכא תפלה במלאכים. והוסיף בזה שלכן תפלה היא 'חיי שעה' לעומת תורה שהיא 'חיי עולם', שתפלה שייכת רק לעולם הזה, [והיינו כמבואר ברש"י בשבת [י'] – ענין בהערה ²³]. והוסיף עוד שמטעם זה תפלה שייכת לזמנים של ערב בקר וצהרים, שהרי 'זמן' הוא הבריאה הגשמית הכי דקה וכידוע בשם הגר"א, אבל הוא עדיין שייך לעולם הגשמי, וזו הבריאה של 'בראשית' – בריאת הזמן שהיא בריאת הראשית עצמו, ותפלה שייכת לעולם הגשמי, וזהו עומק נוסף ב'חיי שעה' לעומת חיי עולם של תורה שהיא מעל הזמן, עכ"ל המושך חכמה בתוספת ביאור. כפשוטו הביאור למה ליכא תפלה במלאכים הוא כמבואר בבית אלוקים שתפלה היינו בקשת צרכי עולם הזה וכל מחסוריו וכל זה לא קיים אצל המלאכים, אולם יש לומר עוד שכה התפלה היא לעורר את הכח של חידוש מעשה בראשית שהיא היא מדת הרחמים, וזה לא שייך במלאכים – וכדיבואר. דהנה - יעניין באור החיים בפ' בראשית על הפסוק הראשון [ס"ק ג'] שביאר בארוכה שמידת הדין היא תחילת הבריאה, וזה דין ומשפט בלי רחמים, והעולם נשאר כעולם של דין בלי רחמים בעולם המלאכים, ובריאת שמים באמת נשארה דין בלי רחמים, ורק בצירוף הארץ לשמים הצטרף רחמים לדין, והיינו דבעולם של בנ"א שבנויים מחומר וגשם, הכא צריכים לשתף רחמים להך דין, אבל אצל המלאכים מעיקרא לא נתחדש מהלך של שיתוף עמו רחמים - וממילא פשוט שאין מקום לתפלה – והיינו "בעי רחמי" שזה מהות התפלה וכל זה שייך בעוה"ז - בחיי שעה – וע"ע בדברי הגר"א בהערה ²⁴ שהבאנו לשונו. אולם ניתן לומר בזה עוד - שמרומז כאן המהלך של "מתגאה על חיות הקודש" – העולם של רחמים הוא סוג עולם שלא שייך אצל המלאכים, עולם שקדם למלאכים – ואנחנו חוזרים לעולם ההוא לקבל מידת הרחמים.

"זורע צדקות מצמיח ישועות".

האדם מחפש פתרונות לבעיות – הצלחה בלימוד – פרנסה – בריאות – שידוכים – נחת מהילדים – הוא לא רואה פתרונות באופן – ואז פתאום הוא פוגש 'מהלך של מהפכות' – מהלך 'בלי כללים' – מהלך של "עושה חדשות" – מהלך של "זורע צדקות ומצמיח ישועות" – מהלך של "בורא רפואות נורא תהילות אדון הנפלאות".

עומד לפניו דבר חדש ומחודש – מהלך שכולו 'חידוש' מהלך שכולו 'פלא' – 'כח' כל כך 'מקורי' שלא מתחשב בשום מוסכמות ושום נורמות מוקדמות.

הרי 'עושה חדשות' לא מוגבל כלל וכלל שהרי הכל 'חדש' אצלו – 'אדון הנפלאות' הוא גם לא מוגבל כלל וכלל שהרי אצלו הכל 'פלאי פלאות', 'בורא רפואות' הוא מהלך מקורי מאד שהרי הוא כבר לא מחפש תרופה למחלה – אלא הרבה יותר פשוט – מי שברא את המחלה הוא בורא כנגדה רפואה מתאימה – כמובן מצב כזה הוא 'נורא תהילות'.

²³ ענין בשבת [י'] "רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה, אמר מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, והוא סבר זמן תפלה לחוד, וזמן תורה לחוד", ופירש"י – "חיי עולם – תורה, תפלה צורך חיי שעה היא – לרפואה לשלום ולמזונות" – ומשמע שיעקר תפלה היינו לרפואה לשלום ולמזונות, וע"ע בבית אלוקים [תפלה פרק א] – ויש להעיר ממה שיש בתפלה בקשות גם על עניני תורה וחיי עולם – וכבר עמד בזה בפחד יצחק [ר"ה מאמר ה] ועיי"ש מה שביאר בזה. ²⁴ ז"ל הגר"א באדרת אליהו [בראשית]: "רש"י פירש [תחילת בראשית וכן להלן פרק ב' פסוק ד'] בתחילה עלה במחשבה לברוא במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים שיתוף עמה מדת הרחמים, ח"ו אין בו ית"ש שינוי רצון, רק סוף מעשה במחשבה תחילה, וב"י-ה' ה' צור עולמים", עולם הבא ועולם הזה, וסוף מעשה הוא עוה"ב, והוא בינה וגבורה, עלה במחשבה תחילה, וראה שאין העולם מתקיים בלי עולם המעשה, ושיתוף עמה מדת הרחמים, עולם חסד יבנה, והוא עוה"ז, עכ"ל.

מתחדש כאן אופטימיות חדשה שכובשת את המצב של יאוש – החבר, השכן, הקרוב משפחה – ההוא שצרות רבות מקיפות אותו מכל צד ובכל התחומים, הוא צריך 'התחדשות מחודשת של ישועות' ברמה כזו לסדר לו את הכל מחדש.

הסיום של התפלה הזו הוא כך – 'המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית' – פה מצאנו כותרת ומסגרת שבתוכה קיימת המהלך החדשני הזה.

'מידת הרחמים' שמתחדשת תמיד – זו ההנהגה שעל ידה הקב"ה מחדש כל רגע עולם חדש ובריאה חדשה שמתאימה למצבים שלא היה להם פתרונות – התחלה חדשה לבריאה חדשה – במסגרת הזו קיים ופועל הכח המיוחד של 'זרע צדקות מצמיח ישועות' – אופטימיות חדשה.

תחילת המהלך בזה הוא "כי הוא לבדו פועל גבורות" – והיינו שרק הקב"ה לבדו יכול לחדש את כל המהלך הזה, אכן יתכן לומר בזה עוד שהלשון הזה מרמז שיש חילוק בין שני המצבים – הרי לעיל [פרק א'] חילקנו בין המצב של 'לפני כסאו' לעומת המצב היותר גבוה של 'לפני כבודו' – שבמהלך של 'לפני כסאו' יש 'זכות ומישור' ושם אין 'מהפכות' מכח מידת הרחמים, ורק במהלך המיוחד של לפני כבודו – שם יש מהפכות של רחמים, ובזה אנו אומרים – "כי הוא לבדו" – במקום שהוא 'לבד' – הקב"ה בלי הבי"ד של מעלה – שם מצאנו את כל המהפכות בלי ההגבלות של 'זכות ומישור' של מידת הדין – וזה המקום שהוא מתגאה על חיות הקודש – "כי הוא לבדו".

אתה ה' לבדך.

בשמונה עשרה אנו מתפללים – "ומלוך עלינו אתה ה' לבדך – בחדד וברחמים וצדקנו במשפט" – יש להבין את התפלה כפשוטו – אבל יש להבין גם ביותר עומק – המצב של "כי הוא לבדו" הוא מצב חדש – מצב ששולל את כל הבי"ד של מעלה – מצב של "לפני כבודו" ששם החדד ורחמים שולטים וגורמים למהלך של וצדקנו במשפט – ולכן דווקא במצב של כי הוא לבדו מתחדש עושה חדשות אדון הנפלאות וכו'.

תפלה – בקשת רחמים,

מלחמה בין דין לרחמים.

הבאנו לעיל [ריש פרק א'] שהיסוד של תפלה היא רחמים, וזה מה שמודגש בקבלת תפלה – "שמע קולנו חוס ורחם עלינו" – שמיעת התפלה עטופה ברחמים, "קבל ברחמים וברצון את תפילתנו" – קבלת התפלה שוב עטופה ברחמים ורצון – זו תפלה – התעוררות של מידת הרחמים.

בתפלה אנחנו מתארים את ההתמודדות בין חסד רחמים – מול מידת הדין, והוא רחום יכפר עוון – ולא ישחית – והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו – יש כאן תיאור שלם של ההתמודדות החזקה שמתרחשת בין הרחמים לדין.

בכל תפלה יש מלחמה – מידת הדין תובעת את שלה – יש מהלך של זכות ומישור לפני כסאו ואלו המקטרגים והתביעות, ונגד זה התפלה מעוררת רחמים ללחום נגדה.

יש שלבים שונים במלחמה – שלבים של ניצחון זה אחר זה – בהתחלה – "והוא רחום יכפר עוון" – והוא ממשיך עוד לצמצם את הכח של הדין – "ולא ישחית", ומוסיף עוד – "והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו" – מלחמה גדולה עד שזוכים שהרחמים "כובשים" את כעסו הגדול מעלינו – וכנוסה תפלתנו – "ויכבשו רחמיו את כעסו מעלינו" – 'כיבוש מלחמה', לכובשו כפשוטו.

זה עיקר כח התפלה – להעמיד מלחמה נגד מידת הדין – ונראה להביא מקור נוסף שכך המהלך בתפלה – שהרי על הפסוק "ישא ה' פניו אליך" מצאנו שפירש רש"י "כובש כעסו" – ומאידך מצאנו שלשון זה של

נשיאת פנים הוא הלשון של קבלת תפלה – שכן מובא בקבלת התפלה אצל איוב – "וישא ה' את פני איוב" – ועיין עוד בהערה ²⁵ כל המקור לזה – וזה הרי כחה של תפלה – התפלה מעוררת רחמים 'לכבוש כעסו'.

מלחמה של מידת הרחמים נגד מידת הדין בתפלות בתולדות כלל ישראל.

כך מצאנו נמי בתפלות בתולדות עם ישראל – בגזירה הנוראה של המן הרשע – להשמיד ולהרוג את כל היהודים – גזירה יותר גרועה מהגזירה של השואה – וכאן מרדכי הקיש על שערי רחמים – וכמו שאמרו [מגילה י"ב:] "בן קיש" על שם זה שהקיש בשערי רחמים בתפלתו – לכבוש את מידת הדין – ובזה מסתובב כל ההצלה – "ואתה ברחמיך הרבים הפרת את עצתו וקלקלתו את מחשבתו", התגברות הרחמים מפר ומקלקל את מידת הדין הקשה של גזירת המן – ואז ונהפוך הוא – שנעשה ליום שמחה. אולם בחטא העגל זה לא הסתיים כך, שהקב"ה בחטא העגל אומר למשרע"ה – [כי תשא פרק ל"ב פסוק י'] "ועתה הניחה לי ויחר אפי ואכלם" – מידת הדין הנוראה להשמיד את כל כלל ישראל, אלא שהוא מרמז למשרע"ה שהוא יכול לזכות בתפלה – וכמו שפירש רש"י שם – עיין בהערה ²⁶ שהבאנו לשונו. והיינו שהקב"ה מרמז למשרע"ה שיש אפשרות שמידת הרחמים יכבוש את מידת הדין והמהלך הזה מתעורר על ידי תפלה – אבל בחטא העגל ההתמודדות של כיבוש מידת הדין על ידי מידת הרחמים לא הושלמה לגמרי – ולכן אמר לו הקב"ה [כי תשא פרק ל"ב פסוק ל"ד] "וביום פקדי ופקדתי" – ופירש רש"י – שכעת הקב"ה שומע את התפלה והוא לא יכלה אותם יחד "אלא שתמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות, ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל", מידת הדין לא בוטלה לגמרי אלא קיימת ועומדת ותובעת את שלה בכל דור שמתעוררת שוב מידת הדין.

הטכנולוגיה המתקדמת מפסיקה לעבוד בלי תפלות.

הטכנולוגיה התקדמה והגיעו לרמה גבוהה של נשק ששומר על הבטחון של בני ארץ ישראל – האויבים זרקו פצצת אטום – והטכנולוגיה המתקדמת הצליחה להחזיר אותה והיא חיסלה לגמרי את האויב – כך נמשך המצב הרבה שנים וכל מי שקם נגדם לא יכלו לכבוש אותה. בסוף התברר שישב צדיק אחד בבית המדרש והתפלל על שלומה של התושבים – וברגע שהוא שמת – פתאום הטכנולוגיה המתקדמת הפסיקה לתפקד והאויב חיסלו אותם – רח"ל. זה הסיפור שמסופר במדרש באיכה [פרשה ב] בכיבוש של העיר ביתר – בן כוזיבא היה גיבור גדול והוא הציל את כל העיר – הוא היה מקבל אבני בליסטרא באחד מארכובותיו והיה זורקן בחזרה על האויב והיה הורג מהן כמה נפשות – שלש וחצי שנים הקיף אדריאנוס קיסר לביתר ולא הצליח בגלל כחו הגדול של בן כוזיבא. אולם האמת היא שרבי אלעזר המודעי היה בביתר – והוא היה עסוק בשקו ותעניתו – ובכל יום ויום היה מתפלל ואומר – "רבנו של עולם אל תשב בדין היום". הגיע כותי אחד ומצא את אדריאנוס ואמר לו – "אדוני כל יומין דהדא תרגולתא מתגעגע בקיטמא לית את כביש לה" – כוונתו היתה לתפלות של רבי אלעזר המודעי שהם באמת מעכבות את הכיבוש – והבטיח לו שהוא יגרום שיצליח לכובשה.

²⁵ עיין בב"ק [צ"ב] שהביאו מקור מאיוב [פרק מ"ב] שהתפלל בעד חבריו והוא נענה תחלה, ולשון הפסוק באיוב של קבלת תפלה היינו לשון "נשיאת פנים", והיינו שכשהקב"ה אמר שאיוב יתפלל בעדם הוא הבטיח – "כי את פניו אשא", ובקבלת תפלה עצמה גם כתוב לשון "וישא ה' את פני איוב", ופירש רש"י "שהרי פניו אשא לקבל תפלתו" ובהמשך "וישא ה' את פני איוב – וישא כמו נשאתי פניך גם לדבר הזה [בראשית יט] שקבל תפלתו והסביר לו פנים", לשון 'הסביר לו פנים'.

²⁶ "הניחה לי – עדיין לא שמענו, שהתפלל משה עליהם, והוא אומר הניחה לי, אלא כאן פתח לו פתח והודיעו, שהדבר תלוי בו, שאם יתפלל עליהם לא יכלם".

הוא הלך ולחש באוזן של ר"א המודעי בשעה שהתפלל - ובזה הוא גרם שיחשבו שר' אלעזר המודעי רוצה לעשות שלום עם אדריאנוס - וכששאלו את ר"א המודעי מה לחשו לו באוזן - הוא אמר שהוא התפלל ולא שמע כלום.

בן כוזיבא נתמלא עליו כעס ובעט בו ברגלו והרגו - "יצאת בת קול ואמרה [זכריה י"א] הוי רועי האליל עוזבי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו - אמרה לו אתה סימית זרוען של ישראל וסימית עין ימינו, לפיכך זרועו של אותו האיש יבש תיבש ועין ימינו כהה תכהה".

מיד גרמו עוונות ונלכדה ביתר ונהרג בן כוזיבא והביאו את ראשו לאדריאנוס - והוא שאל - מי הרגו - ובסוף מצאו שנחש היה כרוך על צוארו - קם ואמר - רק הקב"ה היה יכול להורגו - וקרא עליו [דברים ל"ב] "אם לא כי צורם מכרם".

קללות של בלעם,

מלחמה גדולה בין מידת הרחמים למידת הדין.

יש אויבים שבאים כנגד כלל ישראל בכל מיני דרכים, טנקים מטוסים ופצצות, אבל אצל בלעם הכל התנהל בשרשים - במידת הדין עצמו שהיא המקטרג שמפעיל את הכל - והמלחמה כנגדו מצד כלל ישראל היתה בהפעלת מידת הרחמים - כל ההתמודדות היתה בשרשים!

דהנה - במעשה בלק ובלעם היו כלל ישראל נתונים בצרה גדולה - דיעויין במאירי אבות [פרק ה משנה ו] לגבי העשרה דברים שנבראו בין השמשות - "והזכיר פתיחת פי הארץ להאמין בעונש הרעים ופי הבאר להאמין בגמול הטובים שהן פנות גדולות בדת, ורמז בפי האתון כל ענין בלעם שאלולא השגחתו יתברך אבדו מכל וכל מצד המזל כאומרו בהושע - 'עמי זכר נא מה יעץ בלק כו' למען דעת צדקות ה' - כלומר ואז תכיר צדקות ה' עם ישראל - וכאומרם ז"ל בברכות [ז'] שלא כעס באותם הימים שאם היה כועס ח"ו לא נשתיר משונאיהם של ישראל שריד ופליט", עכ"ל - וכ"כ במרכבת המשנה לר"י אלשקר [שם].

ומצאנו שהיתה כאן מלחמה סמויה בין דין לרחמים - ואילו היתה מידת הדין מתגברת - היתה כאן 'שואה' ממש - כליון גמור של כלל ישראל.

והנה - מצאנו מדרש פליאה על הפסוק וישם ה' דבר בפי בלעם וגו' חד אמר 'חכה' הדא הוא דכתיב מה אקוב וגו', וחד אמר 'רסן' הדא הוא דכתיב מה אזעום וגו' - ועיין בהערה ²⁷.

ולכאורה דברי המדרש הללו הם סתומים מאוד, וביאר בזה הגר"א בקול אליהו וז"ל: "אמנם יבואר - דהנה החילוק בין רסן לחכה הוא, דחכה הוא מחט כפוף שנכנס בלשון הדג ודוקרו שלא יוכל להוציאו לחוץ, ורסן הוא להיפך - שלוחץ את שפתי הבהמה דוחק עצום עד שמתוך הלחץ זו הדחק מוציאה לשונה לחוץ".

"וי"ל דשני המד"א הנזכרים לעיל לא פליגי, מר אמר חדא ומר אמר חדא - כי באמת לשניהם הוצרך - פעם לחכה לעצור לשונו בתוכו, ופעם לרסן להוציא לשונו לחוץ לדבר יותר".

"והוא - כי תמיד היה חותר רק לקלל את ישראל כי באמת היה שונאם יותר מבלק כפירש"י ז"ל על הפסוק וגרשתיו, ר"ל מן העולם, ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ וכו' ובלעם היה שונאם יותר מבלק עיי"ש" "והנה ידוע דשם אלקים מורה על דין - ותחילתו דהיינו "א-ל" הוא שם מדת החסד כמ"ש הכתוב "חסד אל כל היום", והשם הוי' הוא רחמים, ותחילתו דהיינו יה מורה על דין כמ"ש הכתוב "אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה".

"והנה בלעם, רצה תמיד לעורר הדין על ישראל בהזכירו עליהם שמות המורים על דין, אבל הקב"ה החפץ חסד ברחמיו שם דבר בפיו בעת שרצה לקללם שלא יוכל להזכיר עליהם שמות הדין רק שמות הרחמים דהיינו כשהתחיל להוציא מפיו השם אלקים שהוא דין אז שם בפיו חכה לדקור בלשונו שלא יוכל לגמור כל השם רק התחלתו דהיינו שם א-ל שהוא חסד, וכשהיה רוצה להזכיר עליהם השם יה-ה דהוא ג"כ דין, אז שם רסן בפיו להכריחו להוציא לשונו ולגמור את כל השם הוי' שהוא רחמים כנזכר לעיל".

²⁷ עיין בסנהדרין [ק"ה:] - וישם ה' דבר בפי בלעם, ר"א אומר מלאך, ר' יונתן אומר חכה, ופירש"י "חכה נתן בפי בלעם שלא היה מניחו לקלל".

"וזהו שאמר מה אקוב לא קבה א-ל, פירוש איך אקוב אם זה השם א-ל אינו על הקללה ודין, כי אם על חסד, דהיינו ע"י החכה אין ביכולתי לגמור השם אלקים, ומה אזעום לא זעם הוי', ר"ל איך אזעם אם זה השם של הוי' איננו מורה על זעם ורוגז, דהיינו ע"י הרסן אנכי מוכרח להזכיר רק השם הוי', ואין ביכולתי להוציא מפי רק שתי שמות הללו חסד ורחמים, וז"ש הלא את אשר ישים ה' בפי אותו אשמור לדבר".

על פי כל הנ"ל ביאר הגר"א דבר נוסף וזה לשונו: "כתוב בפסוק - ויען בלעם ויאמר וגו' לא אוכל לעבור את פי ה' אלקי לעשות קטנה או גדולה - ויש לדקדק דהא אם קטנה לא יוכל לעשות ממילא מובן שמכל שכן גדולה לא יוכל לעשות, ולכאורה התיבות או גדולה מיותרות".

ועל פי דבריו הכא פירש הגר"א כך - "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' אלקי, ר"ל שהם שמות רחמים ודין, לעשות 'קטנה' ר"ל דהיינו משם הוי' לקצר באותיות ולומר רק השם י-ה, או 'גדולה' דהיינו לומר השם אלקים, דכשאנכי מתחיל בשם אלקים לא אוכל לגמרו ולהגדילו, כי החכה והרסן עומדים לשטן נגדי, ומכריחים אותי פעם להאריך ופעם לקצר, היינו להקטין ולהגדיל", עכ"ל.

והנה - בלק אמר לבלעם - "לקב אויבי לקחתך והנה ברכת ברך" - ופירש רעק"א שיש רכ"ב ימים שבהם אומרים תחנון והם ימי דין - ויש קל"ב ימים שבהם אין אומרים תחנון והם ימי רצון ורחמים - ובלק ביקש מבלעם לקלל את הימים של רצון ולהפכם לימי דין ולהניח את ימי הדין כימי דין.

אבל הקב"ה הפך את הברכה לקללה - ובלעם בירך את הרכ"ב ימים של דין שיהיו ימי רצון - והקל"ב ימים נשארו כימי רחמים - וזו כוונתו - "לקב אויבי לקחתך" שהוא ביקש ממנו לקלל את הקל"ב ימי רצון - "והנה ברכת ברך" והיינו שהוא בירך את הרכ"ב ימי הדין לעשותם לימי רצון.

כל המלחמה הזו היא ציור חי - האיך נראה התפלות שלנו למעלה - התפלות מעוררות רחמים וכבשים את מידת הדין - 'ויעתר' הוא הכח שעל ידו התפלה הוכפת את מידת הדין למידת הרחמים - מעשה בלעם ממשי!!

דרכי וטכסיסי המלחמה בין דין ולרחמים על ידי תפלה

במלחמה יש דרכי וטכסיסי המלחמה - זמנים ושעות שיותר מצליחים - ועיין בכלי יקר [סוף חיי שרה] שמה שאמרו על תפלת מנחה שיזהר בה כיון שאליהו נענה דוקא בתפלת מנחה, וביאר - שיצחק תיקן תפלת מנחה ובאמצע תפלתו על השידוך הגיע הזיווג - הרי שנענה מיד, וביאר בטעמא דמילתא שיש התגברות של מידת הדין בלילה - לקטרג בה יותר, ושחרית וערבית סמוכים לכח הקטרוג של לילה לעומת מנחה שהיא רחוקה ממנה - הרי שזה כל כחו של תפלה לכבוש את הדין - והכח האלים של תפלה הוא במקום שמידת הדין היא פחותה.

אחד מדרכי המלחמה שבהם מידת הרחמים כובשת את מידת הדין הוא ממה דמצאנו שמעמידים אותה בשני הצדדים של מידת הדין - לכובשה - וזה כח הנצחון במלחמה זו - וזה מבואר בספר כד הקמח ראש השנה [ב] - "ושתי מדות אלו הן רמוזות במצוה זו של תקיעת שופר, התקיעה כנגד מדת רחמים, התרועה כנגד מדת הדין לבאר שהעולם שנברא בתשרי נברא בשתי מדות אלו, ובתקיעת השופר אנו מעוררין הלב למטה ומעוררין הכוונה במידות למעלה, ולעולם התקיעה בראש ובסוף כדי שתתגבר מדת רחמים על מדת הדין, וזהו שאומרים בתפלה ויגולו רחמין על מדותיך שיתגלגלו רחמיו ויהפך מדת הדין למדת רחמים" - רחמים יכול לכבוש את הדין כיון שהוא בשני הצדדים - ועיין בהערה ²⁸ שהבאנו את לשון רבינו בחיי בחומש.

²⁸ וז"ל רבינו בחיי [ויקרא פרק כג פסוק כד] - "כי תקיעות ראש השנה רמז למדות - וכשם שמדת הפחד למעלה - הרחמים מקיפין אותה, שאלמלא כן היה מחריב ושורף את העולם כלו בשלהבותיו, כן התרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, ואילו היינו תוקעין תרועה לבדה היה נראה בזה קצוץ נטיעות - ולפי הדרך הזה הרי בכתוב מפורש כי יום ראש השנה יום הדין הוא מלשון "תרועה", והוא ברחמים מלשון "זכרון", וא"כ יהיה "זכרון תרועה" כמו להלן [כה, ט] שופר תרועה, [במדבר כט, א] יום תרועה, וזה מבואר" - והדברים מבוארים עוד ברמב"ן [שם].

"אתה ה' לא תכלא רחמיך ממני", "חסדך ואמתך תמיד יצרוני".

יש שלשה פסוקים שבאים בתפילתנו - זה אחר זה - והם מתארים את ההתמודדות בין חסד ורחמים - מול מידת הדין:

א] והוא רחום יכפר עוון - ולא ישחית - והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו.

ב] אתה ה' לא תכלא רחמיך ממני - חסדך ואמתך תמיד יצרוני.

ג] זכור רחמיך וחסדיך כי מעולם המה.

כאמור לעיל - בפסוק הראשון יש תיאור שלם של ההתמודדות החזקה שמתרחשת ביניהם, ההתמודדות היא התמודדות של מלחמה שלב אחרי שלב - לעכב את הדין ברמה של - "לא ישחית" - ושוב לעכבו עוד "להשיב אפו", לעכבו עוד "ולא יעיר כל חמתו", זו דרכי המלחמה של כיבוש הכעס מעלינו.

אכן יש המשך לזה בפסוק השני - לא תכלא רחמיך ממני - כאן למדנו שהנצחון של הרחמים תלוי בכח המיוחד של רחמים שהיא בגדר - הטוב כי 'לא כלו' רחמיך - אין סוף ואין גבול - ובכל מצב הרחמים ממשיכים עוד ועוד - "לא כלו" כפשוטו - וזו התפלה הבאה - "אתה ה' לא תכלא רחמיך ממני - חסדך ואמתך תמיד יצרוני", הכח המיוחד של "לא תכלא" - כי לא כלו" בכח זה טמון כח הנצחון של הרחמים, הרי הכעס והדין מוגבלים - והרחמים לא מוגבלים.

הבאנו מהרמב"ן שב'שם הגדול' - שם הוי' - שם של רחמים - בזה הוא מהווה את כל העולמות ולכן אין כאן גבולות וזה הרישא בפסוק "אתה ה' לא תכלא רחמיך ממני" - דווקא בהקדמה של אתה ה' - בשם הוי'.

אולם עדיין לא נגמרה ההתמודדות - דגם אחרי הזכייה של הצלה במידת הרחמים - המלחמה עדיין לא הסתיימה שהרי יש מי שזכה ברחמים אבל עדיין יש קטרוג מצד מידת הדין על מה שכבר זכה ברחמים - להוציא זכותו מתחת ידו - ועל זה צריכים התערבות של מידת האמת - 'לאמת' את הזכייה שכבר קיבל ע"י מידת החסד - וזו שמירה על הרחמים הקודמים.

והיינו שהכח של "לא כלו" ממשיך אחרי הזכייה לשמור - "חסדך ואמתך תמיד יצרוני" - יצרוני הוא הביטוי של השמירה של אחרי הנצחון.

'יברכך ה' וישמרך' ופירש רש"י הוא הנותן והוא השומר - ודלא כבשר ודם שהוא לא שומר לו את המתנה אחרי שהוא כבר נתן לו, והשמירה של הקב"ה היא מידת האמת שמצטרפת לחסד הקודם - 'לאמת' את החסד שימשיך ויתמיד אצלו.

על דרך זו מצאנו אצל יעקב אבינו ריש וישלח, "קטנתי מכל החסדים ומכל האמת", ופירש האור החיים [שם] שמידת האמת באה אחרי שזכה יעקב על ידי חסד ה' לכל העושר מלבן אבל לבן מנסה להוציאו ממנו, ועל הזכות הזו צריכים שמירה, והקב"ה במידת האמת זיכה אותו והשאיר לו את הכל - ונמצא שהקב"ה גם 'לאמת' את החסד וזו השמירה של החסד מפני גזילתו של לבן.

דברי יעקב אבינו - "קטנתי מכל החסדים ומכל האמת" באים להראות את המשך החסד עוד ועוד גם אחרי החסד - וזה במידת האמת - לגרום נצחיות לחסד בגדר 'לא תכלא' - וכך אומר דוד המלך - ההנהגה של "לא תכלא רחמיך ממני" מחייבת גם את ההנהגה של "חסדך ואמתך תמיד יצרוני" - שמירה עוד ועוד של גוף החסד עצמו, לדחות מכל וכל את הקטרוגים השונים שבאים אחרי הדין.

"זכור רחמיך וחסדיך - כי מעולם המה"

הפסוק השלישי בא בתור המשך והסבר לכל ההתמודדות - דהרי יש לשאול - מהיכן נובע הכח המיוחד של 'לא כלו' - 'לא תכלא רחמיך' כפשוטו - תמיד יצרוני.

התשובה - שבבריאת העולם נכנסו החסד ורחמים בתור 'שותפות' בגוף הבריאה - הרי בלי הכחות הללו לא היה קיום לבריאה - "זכור רחמיך וחסדיך - כי מעולם המה" - עולם חסד יבנה - מדת החסד היא ההפעלה של בריאת העולם, וזה שורש הכח של "לא תכלא" - "כי לא כלו", בריאת העולם שמתחדשת כל רגע - בכל יום תמיד מעשה בראשית, חידוש זה 'מאפשר' אין סוף של רחמים בלי הגבלה כלל וכלל.

"חסדך ואמיתך תמיד יצרוני" – אמר הגה"צ ר' משה סולובייצק זצ"ל – יצרוני מלשון יצירה, יש שמירה שהיא בגדר 'יצירה' שמתחדשת כל רגע.

תפלה מעוררת רחמים – אדון הנפלאות.

אחרי שלמדנו שהיסוד של תפלה היינו מלחמה שלמה לכבוש דין ולעורר את מידת הרחמים – לפי"ז על ידי תפלה הוא גם נהיה שותף בבריאה עצמה - לחדש בה עוד ועוד על ידי זה שמעוררים את הרחמים לצרפו לדין שלא נותן המשך לקיום העולם – וע"י הרחמים של תפלה אנו נותנים קיום לבריאה. לא רק בבריאה הכללית אלא גם בבריאה הפרטית של כל אחד – במהלך החיים שלו הוא מעוכב בכל מיני תחומים, בריאות, פרנסה, שידוכים, חינוך הבנים, הרבה פרטי פרטים בשאר העיסוקים שלו – וגם בעולם של רוחניות – ובכולם הוא צריך שיתחדש אצלו המהלך המיוחד והכח העצום של "מצמיח ישועות בורא רפואות נורא תהילות אדון הנפלאות" – אופטימיות חדשה – האיך הוא יגיע לכח המיוחד הזה – להפעיל את הכח לפעול אצלו בחייו הפרטיים - זה מקומו של תפלה – לעורר את הרחמים. "המתגאה על חיות הקודש" – הקב"ה מתגאה עליהם בהנהגה של "חסד ורחמים לפני כבודו" – שהיא מעל ההנהגה של 'זכות ומישור' – ובתפלה אנו מתרוממים לדרגות יותר גבוהות – 'בעי רחמי'.

זה מה שחזקיהו אומר – "אל ימנע עצמו מן הרחמים" – זו תפלה זה רחמים - והיא למעלה מנבואה.

"ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו מים"

בפסוקי דזמרא אנו אומרים כמה פסוקים על כל התהליך של שלג וגשם, והמלבי"ם מסביר שיש כאן תיאור ומשל האיך נראית גזירה רעה מצד מידת הדין והאיך מידת הרחמים כובשת את ההנהגה הזו של דין - ועיין להלן [שער א' פרק י] הרחבה גדולה בזה.

פרק ג

הטוב כי לא כלו רחמיו.

המחדש בטובו בכל יום תמיד. < היפלא מה' דבר. < הטוב כי לא כלו רחמיו, בריאה חדשה אין לה הגבלות. <
 "חדשים לבקרים רבה אמונתך". < "אלקא דמאיר ענינו", "בקשה לניסים - מחדש בטובו כל יום תמיד" < "על
 נשמותינו הפקודות לך" <

המחדש בטובו בכל יום תמיד.

כבר כתבנו לעיל [פרק א' / פרק ב'] שבתחילה עלה במחשבה לברוא במידת הדין וראה שאין העולם מתקיים שיתף עמה מדת הרחמים – שכך היא הנהגת הבריאה תמיד – האדם תמיד עומד כנגד בעיות בלי פתרונות בחייו הפרטיים – מצבים של 'אין העולם יכול להתקיים' – 'מידת הדין', ובמצבים כאלו הקב"ה משתף מידת הרחמים לתת אפשרות נוספת – להמשיך את קיומו בעולמו.

אלו ה' הנהגות – "זכות ומישור לפני כסאו" שזו מידת הדין – מלכותא דרקיע, מהלך של דינא דמלכותא דינא, אבל למעלה מזה "חסד ורחמים לפני כבודו", ששם מתחדשת הנהגה אחרת מהלך של שותפות הרחמים להצילו ולקיימו, ושם הקב"ה הוא בגדר "מתגאה על חיות הקודש" – הוא מתרומם בהנהגות יותר גבוהות ונעלות – הנהגת רחמים, ומה"ט כשאמרו לחזקיהו בנבואה שהוא "מת" – קם ואמר "כלה נבואתך וצא" ואח"כ ויסב פניו אל הקיר והתפלל – וחידש לנו רבינו בחיי – "הודיענו כאן שהתפלה הוא למעלה מן הנבואה, כלומר מן המקום שמשם תוצאות הנבואה לנביאים", חזקיהו עלה למעלה בתפילתו מעל המקום של נבואה – "כלה נבואתך וצא" לתוך מקום מרומם של רחמים ותפלה – בגדר "המתגאה על חיות הקודש", ולכן לעולם "לא ימנע עצמו מן הרחמים" אפילו מידת הדין בפועל – "חרב חדה".
 בכל זה אנו רואים את הגדלות של חידוש הבריאה בכל יום תמיד על ידי מידת הרחמים.

היפלא מה' דבר.

אצל שרה כתוב שהיא צחקה והטענה עליה היתה "היפלא מה' דבר", והקשה הגרי"ז שהרי יש כאן טענה יותר גדולה חוץ מ"היפלא מה' דבר", שהרי יש חיוב להאמין לדברי הנביא "אליו תשמעון", ונאמר לה בנבואה שהיא תלד, ופירש בזה שהיא באמת האמינה לגמרי רק שסו"ס זה היה אצלה כדבר פלא, דאך יתכן לידה בזקנה.

וביאר הגרי"ז על פי התרגום שפירש ותצחק מלשון תימא ותמיהא, והביאור בזה שבודאי שהיא האמינה אבל הטענה עליה היתה בזה שהיא התייחסה לזה כ'דבר תימא', וכבר אמר ר"ח בן דוסא [תענית כ"ה] כשלא היה לו שמן בערב שבת, "דמי שאמר לשמן שידלוק יאמר לחומץ וידלוק", דמאי שנא, וזו הטענה על שרה, עכתו"ד.

ביאור הדברים על פי הנ"ל הוא כך:

כיון שהקב"ה מחדש בטובו כל יום מעשה בראשית – א"כ כמו שבתחילת הבריאה אין שום נפ"מ אי הקב"ה יקבע ששמן ידלוק או שחומץ ידלוק – כך נמי בהמשך הבריאה שייך התחדשות נגד מידת הדין בשיתוף מידת הרחמים – וכלפי המצב הנוכחי אנו עומדים כבתחילת הבריאה.

יש מהדורה קמא של שרה ושוב מהדורה שניה של שרה – המהדו"ק כבר נגמרה – אחרי בלותי יהיה לי עדנה – והתשובה היא שאה"נ שודאי שלא שייך, אבל שייך התחלה חדשה, מהדורה חדשה – ואז מי שאמר לשמן וכו'.

ועיין לעיל [שער א פרק א] מהספורנו על הפסוק ותצחק שרה, ושם מבואר שלדרגא זו אפשר להגיע ע"י תפלה.

הטוב כי לא כלו רחמיו, בריאיה חדשה אין לה הגבלות.

בזה מתבאר הנוסח שאנו מתפללים - "הטוב כי לא כלו רחמיו", שבלשון זה של - "כי לא כלו" - למדנו שאין שום עיכובים, וזה חידוש גדול, היתכן דאין שום מעכב וכי בכל מצב תמיד יש אפשרות להגיע למדת הרחמים, הרי הקב"ה חקק חוקים בבריאיה שעל פיהם העולם מתנהג - גם חוקים בטבע וגם חוקים ברוחניות - מי זכאי לסיוע ברוחניות ומי לא זכאי, וכאן למדנו שרחמים דוחים את כל החוקים שחקק הקב"ה בעולמו - וכנראה שזה שייך לעצם המהות של מידת הרחמים.

הביאור נמצא בלשון המחדש 'בטובו' בכל יום תמיד מעשה בראשית - דנתבאר לעיל שהמהלך בזה הוא שהקב"ה מחדש את הבריאיה באופן תמידי בשיתוף מידת הרחמים - ונמצא שמידת הרחמים היא ההנהגה שמשותפת בבריאיה החדשה ובזה היא נותנת וקובעת ודורשת את הצורה החדשה של הבריאיה החדשה כדי שהיא תוכל להמשיך להתקיים לרגע הבא.

ומעתה מובן - שלא שייך בזה מעכבים, דכל מעכב מגביל את המצב הנוכחי על פי החוקים של אתמול שנחקקו אתמול בבריאיה של 'אתמול', חוקי הטבע וחוקי הבריאיה, אולם אחרי שהבריאיה מתחדשת 'היום' לפי הדרישות והקביעה של מידת הרחמים, ושוב לא שייך שיעמדו עיכובים כנגדם שמקומם של העיכובים הם בתוך ההגבלות של הבריאיה של 'אתמול' - והרי כנגד המעכב של 'אתמול' מתחדשת בריאיה חדשה 'היום' שמעולם לא היו בה את ההגבלות ואת העיכובים של הבריאיה של 'הרגע הקודם'.

הרי פשוט מאד - שכמו שבתחילת הבריאיה אין עיכובים לבריאיה עצמה, שהרי ממילא מתחילה כאן בריאיה חדשה, ומי יעכב על ידו - כך נמי בהתחדשות התמידית של הבריאיה - האיך הרגע הקודם יעכב את הרגע הבא שהוא בעצמו התחלה בפני עצמה - וזה הפשטות במה שאמרו - "מי שאמר לשמן שידלוק יאמר לחומץ וידלוק" - הכל כמו הרגע הראשון של הבריאיה.

אחרי תפלת "המחדש 'בטובו' כל יום תמיד מעשה בראשית" - מידת הרחמים - כבר מובנת מאד התפלה של "הטוב כי לא כלו רחמיו".

זאת ועוד - דהרי הבאנו מהרמב"ן ומהמלבי"ם שמידת הדין היינו גבולות הטבע ומידת הרחמים היא האפשרות של השגחה פרטית שלא כהגבולות הללו, והוסיף שם שהשם של רחמים היינו שם הוי"ה, והיינו שבזה הוא "מהוה כל ההויות" - "מצד שברא והמציא את הכל השפיע בשפע רב במדת טובו וחסדו" לעומת אלוקים שזה הגבולות בחוקי הטבע "שחקק ונתן גבול לכל דבר" - הרי באמת שהכח של חידוש הבריאיה מתחילתה הוא בשם של "מהוה כל ההויות" - כח המחדש בבריאיה - ובזה מונח כל הכח המיוחד של 'כי לא כלו'.

"חדשים לבקרים רבה אמונתך".

נראה לי שהמהלך הזה מפורש בפסוקים במגילת איכה:

כתיב "זאת אשיב אל ליבי על כן אוחיל, חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, חדשים לבקרים רבה אמונתך", הרי שהמידה שעל ידה האדם יכול להוחיל לבטוח ולצפות בכל מצב ומצב, הכח הזה של "על כן אוחיל" - נמצא בתוך המהלך של "כי לא כלו רחמיו".

והיינו דכיון שאין שום עיכובים שוב שייך לצפות בכל מצב ומצב, והמהלך בזה הוא "חדשים לבקרים", שכל בקר ובקר מתחדשת כל הבריאיה - "מחדש בטובו כל יום מעשה בראשית", וממילא פשיטא למה "כי לא כלו רחמיו".

זה באמת היסוד של "רבה אמונתך" - אמונה ובטחון בלי סוף ובלי הגבלה.

"אלקא דמאיר ענינו",**"בקשה לניסים - מחדש בטובו כל יום תמיד"**

מסופר בסוגי' בע"ז [י"ח] על כמה ניסים שנעשו בתפלה של 'אלקא דמאיר ענינו' – ר' מאיר בעל הנס – והקשה המהרש"א [שם] "ויש לדקדק היאך ייחד ר"מ שמו של הקדוש ברוך הוא על עצמו בחייו שהרי אמרו אין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הצדיקים בחייהם שנאמר אלוהי אברהם ופחד יצחק וגו'". ותיירץ – "ויש לומר דלא אמר אלקא דמאיר וכו' רק לסימן בעלמא על שמו ולא נתכוין כל עיקר על שמו רק נתכוין אלקא דמאיר לארץ ולדרים עליה הוא יעננו, או שאמר אלקא דמאיר לנו במלכות יון הקודמת בנס הנרות של חנוכה כמו שייסד הפייט ומי יאיר לך מאיר כו' הוא יעננו להציל אותנו בנס מידיהם". כמדומני שהפירוש בזה הוא כך – למדנו כאן שיש שייכות בין ג' דברים: א] הניסים הגדולים שהתרחשו לר' מאיר בעל הנס. ב] אלו שייכים לזכויות שמצאנו בתפלת ה"מאיר לארץ ולדרים עליה". ג] שייכים עוד לתפילת "אלקא דמאיר לנו במלכות יון הקודמת בנס הנרות של חנוכה". ויש לדייק היטב שנוסח התפלה הוא נוסח של בקשה על נס כפשוטו – וכלשונו "הוא יעננו להציל אותנו בנס' מידיהם" – וזה משום שבתוך מהלך של ניסים של חנוכה יש מקום לבקש על ניסים – וכך הבקשה בברכת המזון למי ששכח – "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים". אולם כאן כתוב חידוש גדול – הרי מה כל זה שייך למהלך של "המאיר לארץ ולדרים עליה" – השמש זורחת בבקר – כל יום מחדש. והתשובה היא – "המאיר לארץ ולדרים עליה ב'רחמים' ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית" – הרי שהתחדשות התמידית של הבריאה היא בכח מידת הרחמים הכח הזה מאפשרת בקשת ניסים – חידוש הבריאה כתחלתה – הוי אומר – "דמי שאמר לשמן שידלוק יאמר לחומץ וידלוק".

"על נשמותינו הפקודות לך"

אדם שקנה רכב – אחרי הרבה שנים כבר ירד לחצי כחו – מנוע ישן – אין מה לעשות ואין מה לצפות ממנו – קצת לחזק אותו אבל חדש הוא לא יהיה, אבל מי שיש לו הסכם שכירות יומית – שכל יום מביאים לו רכב שכור חדש – כל בקר מחדש, אז גם אם לתקופה ארוכה יצא שבמקרה הוא קיבל רכב עם מנוע ישן, אבל ודאי שישתדל ליצור קשר עם החברה שתחליף את הרכב, דממילא זה שכירות יומית שמתחדשת מחדש כל בקר – לא צריכים לחדש את המנוע הישן אלא פשוט מביאים רכב חדש. ז"ל המדרש תהילים [מזמור כה] – "אמר ר' אלכסנדר – בשר ודם מפקדין בידו חדשים, ושוהין אצלו, והוא מחזירן בלויים וישנים, אבל הקדוש ברוך הוא מפקדין בידו בלויין ושחוקין, והוא מחזירן חדשים, תדע לך שהוא כן שהרי הפועל הזה עושה מלאכה כל היום, ונפשו יגיעה עליו ושחוקה, וכשהוא ישן הוא יגע ומשלים נפשו ונפקדת ביד הקדוש ברוך הוא, ולשחרית היא חוזרת לגופו בריאה חדשה, שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך" – מנוע ישן בסוף היום ומנוע חדש בבקר למחרת – היפלא מה' דבר. "מודים אנחנו לך" – "על נשמותינו הפקודות לך" – מפקידים לך כל לילה ומקבלים חדש בבקר – שכירות רכב יומית כפשוטו – אין כל פלא שהמנוע הישן נהיה למנוע חדש. מי שחי באמת את ה"נשמותינו פקודות לך" ממילא חי את "הטוב כי לא כלו רחמך" – כל מה שיש לי בעולמי היא שכירות יומית שמתחדשת כל יום.

פרק ד

מהפכות בתפלה,

ממהדו"ק למהדו"ב – חיים חדשים.

מהדו"ק מתחדשת למהדו"ב. < מי שענה ליצחק – הוא יעננו. < שואה – שבוטלה על ידי תפלה. < הצלת כלל ישראל בכל הדורות על ידי תפלה. < החולה שצחק על הרופאים. < חזקיהו מהדו"ק וחזקיהו מהדו"ב. < רבות מחשבות בלב איש – ועצת ה' היא תקום. < היפלא מה' דבר. < 'חתור חתירה' < "את גדלך – זו מידת טובך". < האדם שהתפלל להיות ציפור. < תפלות אחרי חטא המרגלים. < סיום מסכתא של דמעות < משפיל גאים ומגביה שפלים. < "מאשפות ירים אביון" < כח התפלה – בלי גבול – "את גדלך". < חידושים גדולים בתפלה.

מהדו"ק מתחדשת למהדו"ב.

נתבאר לעיל [פרק ג'] כל המהלך שמצאנו בהנהגת הקב"ה במידת הרחמים – מהלך של "הטוב כי לא כלו רחמיו" שבמהלך הזה נתחדש שאין שום גבולות למידת הרחמים – אין שום עיכובים. המהלך הזה בנוי על יסוד גדול של "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית" – ונתחדש בזה שיש חידוש והתחדשות תמידית בבריאה בהנהגת מידת 'טובך' – שזו מידת 'הרחמים' – ולכן פשוט שאין שום עיכובים מכח המצב הקודם שהרי הכל מתחיל מחדש – 'חדשים לבקרים' ממש. הרי הבריאה התחילה עם שיתוף הרחמים לדין לשמור שיהיה לעולם קיום גם אחרי הגבולות של הדין – ואת הכח הזה הוא מעורר בתפלתו – כל זה נתבאר לעיל בפרקים הקודמים. כח התפלה יכול לעורר מידת הרחמים ברמה כזו שהאדם מתחדש – האדם עובר למצב חדש בחיים עם נתונים חדשים – המהדו"ק של האדם נגמרה ושוב מתחילה המהדו"ב של האדם – חיים חדשים.

מי שענה ליצחק – הוא יעננו.

מבואר באור החיים הקדוש [בראשית פרק י"ח פסוק י' / פרק כ"ב פסוק כ'] שיצחק מתחילת בריאתו לא היה ראוי להוליד ולהתחתן כיון שהיה כנקבה בנשמה שלו, ובעקידה נתחדשה בו בריאה חדשה ובזה הוא נהיה ראוי להוליד, ולכן המלאך שבישר לשרה על הלידה של יצחק אמר לשון כפול – "שוב אשוב אליך", שהרי לפי האמת היה כאן שתי פקידות.

למדנו כאן מושג חדש – בבריאה של יצחק היו ב' יצירות, יצחק מהדו"ק ויצחק מהדו"ב – ב' מהדורות שונות בגברא אחד.

האור החיים הוסיף – דלכן מיד אחרי העקידה התורה מספרת על לידת רבקה – והיינו משום שעד אז הוא לא היה יכול להוליד ולהתחתן – וממילא שכל ההמשך של בניית בית התחדש לאחר מכן – בתור בריאה חדשה אצל יצחק.

בליקוטי אור החיים [פרק י"ח פסוק י'] הביאו ממדרש תלפיות שהוסיף שפרחה נשמתו של יצחק בעקידה ונכנסה לאיל – ולכן שחיתת האיל באמת היתה שחיתת יצחק, אלא שנתחדשה לו נשמה חדשה – והיינו כנ"ל.

עוד מבואר באור החיים [לך לך] דמחמת זה שאמר אברהם להקב"ה 'לו ישמעאל יחיה לפניך' נענש, ולכן גם אחרי שהקב"ה שמע תפילתו וזכה בלידת יצחק, אבל הזכייה לא היתה מושלמת – הוא זכה בכך שלא יוכל להעמיד דורות, ורק על ידי העקידה הושלמה המתנה טובה של יצחק לדורות.

רואים כאן מלחמה עצומה בין רחמים לדין בכמה וכמה שלבים – אברהם אבינו התפלל הרבה תפלות – וסו"ס זכה לרחמי שמים ללידת יצחק, אלא שהרחמים לא כבשה לגמרי את הדין מחמת זה שאמר 'לו ישמעאל'.

כמו שבתחילת הבריאה הקב"ה ראה שאין העולם מתקיים בדין בלי שיתוף רחמים – גם הכא ביצחק ראינו שהעיכוב של דין לא נתן 'לעולם הפרטי' של 'יצחק' להתקיים – ותחילת ההתגברות של מידת הרחמים מחדשת בריאה 'לא מושלמת' – הבריאה של יצחק מהדו"ק שאין לו 'המשך של דורות'.

אלא שבעקידה – שכבש אברהם אבינו את רחמיו – במעשה הזה נתחדש כח מיוחד של התגברות גמורה של הרחמים על הדין – ונתחדשה יצחק מהדורה בתרא. לדורי דורות נתחדש כח מיוחד שעל ידו מתפללים להקב"ה "שיכבשו רחמיהם את כעסך מעלינו כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו" – וכך זה נשאר לדורי דורות – וכמו שבמעשה עצמו היתה התגברות של מידת הרחמים לחדש בריאה חדשה ובזה הושלמה המתנה טובה לאברהם – וזכה ביצחק מהדו"ב – בריאה מושלמת, כך אנו מתפללים שגם בהתגברות הרחמים על הדין בענינים הפרטיים של כל אחד ואחד – שגם כאן תהיה התגברות מושלמת – ונזכה לרחמים אין סוף – הטוב כל לא כלו רחמיהם. זה גם היסוד של התפלה – "מי שענה ליצחק כשנעקד – הוא יעננו", גם המהלך בבקשת רחמים שלנו מחדשת מהדורות חדשות בבריאה – מחדש בטובו מעשה בראשית, יש עיכובים מצד מידת הדין ומידת הרחמים מתגברת, שלב אחרי שלב.

שואה - שבוטלה על ידי תפלה.

בשואה נחרבו חלק גדול וחשוב של בית ישראל – קהילות קדושות תינוקות של בית רבן אנשים נשים וטף, ישיבות הקדושות רבנן ותלמידהון – היתה גזירה נוראה עם תכנית השמדה – רכבות תאי הגז ומחנות השמדה – היו הרבה נסיונות לבטל ולעצור את השואה, רצו לפוצץ את פסי הרכבת, היו נסיונות להרוג את היטלר ימ"ש וניצל כמה פעמים שלא כדרך הטבע – התפוצץ פצצה מתחת רגליו ויצא בלי כלום. הרבה שנים לפני כן היתה תכנית השמדה הרבה יותר חמורה – היתה שואה בממדים הרבה יותר גרועים – כל כלל ישראל היו בכלל הגזירה, הכל היה מוכן – אבל ברגע האחרון הצליחו לבטלה. הרי הגזירה הנוראה של פורים – "להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים" היתה גזירת שואה – והסכימו העליונים לגזר דין – עד שהגיע מרדכי והתפלל. אמרו חז"ל במגילה [י"ב:] על תפלת מרדכי "בן קיש בן שנקש על שערי רחמים ונפתחו לו" – ועיין במהרש"א [שם] שהוסיף "כי כבר ננעלו שערי רחמים – כדאמרי' במדרשות שגזר עליהם כליה – לולי תפלתו של מרדכי וצדיקים שבאותו דור שנפתחו להם שערי רחמים שננעלו". על תפלות של פורים מבואר במדרש רבה [אסתר פרשה ט] "נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ועמד מכסא דין וישב בכסא רחמים" – "באותה שעה נטל הקדוש ברוך הוא אותן אגרות שגזר עליהם שהיו חתומות בחותם של טיט וקרעם". נגמרה המהדו"ק של כלל ישראל – כבר נגזרה עליהם גזירה של כליה – כלל ישראל כבר לא קיים בבי"ד של מעלה – וכך התפלה יכול לחדש כלל ישראל חדש – כלל ישראל של המהדו"ב – מצב חדש התחדש – עד כדי כך שהתחדש בכלל ישראל מתן תורה חדש – הדר קיבלהו מאהבה.

הצלת כלל ישראל בכל הדורות על ידי תפלה.

מצאנו ברמב"ם בהקדמה ליד החזקה בסוף מנין המצוות שביאר את התקנה של קריאת המגילה – "שהנביאים עם בית דין תיקנו וצוו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקדוש ברוך הוא ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועינו, כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל קראינו אליו". למדנו כאן שיש כח התפלה נגד 'שואה' לאחר הגזירה – הרי לנו שבכל מצב – גם כשעומד לפנינו גזירה של 'שואה' – שכבר נחתמה בבי"ד של מעלה וכבר ננעלו שערי רחמים – דאעפי"כ אפשר לבטלה בתפלה. החזו"א אמר שהקב"ה הסתיר מכלל ישראל בארץ ישראל את גודל החורבן שבשואה – שאל"כ היו מתפללים הרבה יותר לביטול הגזירה – כנראה שכוונת החזו"א היתה לדברי הרמב"ם הללו – וידוע שכלל ישראל באירופא לפני השואה לא הצליחו לארגן תפלות כמו שצריך – פשוט שהתפלות היו עוזרים.

כח תחיית המתים בפורים - מדברי המהר"ל.

אמרו חז"ל [מדרש משלי - פרשתא ט]: "כל המועדים עתידים ליבטל וימי הפורים לא בטלים לעולם שנאמר לא יעברו וגו' ר"א אומר אף יום הכפורים לא יבטל לעולם שנאמר והיתה זאת לכם לחקת עולם" ע"כ.

וביאר בזה המהר"ל תפארת ישראל [פרק נג] - וז"ל: "ואם תשאל למה אלו שני המועדים לא יהיו בטלים, דבר זה לפי ענין אלו המצות כי ענין אלו המועדים הם כמו התחיה שאחר שהגיעו למיתה יחזרו לחיים כבראשונה, וכן יום כפורים שהאדם אשר הוא חוטא ונגזר עליו המיתה יחזור לו החיים, ולפיכך פורים אשר הגיעו לחרב וחזר להם החיות אין ספק שהגיע להם דבר זה ממדרגה עליונה שממנה החיות שלא בטבע כי החיות הטבעי כבר נגזר על זה המיתה ואי אפשר רק שפתח להם השם יתברך שער העליון אשר ממנו חזר להם החיים, וכן יום כפורים אחר שנגזר עליו המיתה כאשר יחזור לו החיים אי אפשר רק על ידי עולם העליון ודבר זה מבואר, ולכך ראוי שאלו שני מועדים בפרט לא יהיו בטלים לזמן התחיה כי אלו המועדים הם גם כן ממין אותו העולם ודוגמתו ואין בטול דבר לעתיד כאשר יחזרו לחיות שלהם כי אלו שני המועדים גם כן כך שאחר שנגזר המיתה חזר החיים מן השם יתברך", עכ"ל.

הרי לנו תחיית המתים בפורים - מהדו"ק ומהדו"ב כפשוטו - והכל בכח התפלה - וזו ההוראה לדורות שנלמד מתפלה זו שהקב"ה מחיה מתים בתפלות.

החולה שצוחק על הרופאים.

חולה אחד שכב על מיטתו בבית חולים, הוא סבל מהלב והיה צריך לעשות ניתוח לב פתוח - פתאום הוא לא מרגיש את כל הצד השמאלי שלו וגילו שיש לו גידול בראש - למחרת יש לו קושי בנשימות וגילו שיש לו מחלה חמורה שמאיימת על הריאות שלו - יושבים שלש רופאים סביב מיטתו ודנים על איזה מחלה להתמקד קודם - מצב קשה מאד - כמה זמן הוא יוכל להחזיק מעמד - ותוך כדי הדיון נכנס רופא שמחזיר בדיקות דם והוא מכריז - האסיפה התבטלה - שמצאו אצלו את החיידק הטורף ויש לו פחות משעתיים לחיות.

החולה מתפרץ בצחוק ואומר - "האסיפה כבר התבטלה לפני שכולכם נכנסתם - הרופא שלי הפרטי היה כאן קודם - הוא פרופסור גדול ומבין ברפואה יותר מכולכם - הוא צוחק על כולכם, לכו לדרככם!! אני הולך לחיות!! הרופא שלי הוא הקב"ה - רופא כל בשר - וכשמתפללים אליו הוא מחליף ומחדש את הכל - מהדו"ק מתחדשת למהדו"ב כנגד כל העיכובים וכנגד כל הרופאים וכנגד כל הבדיקות דם".

הסיפור הזה הוא הסיפור של חזקיהו המלך - יעויין בברכות [י'] "בימים ההם חלה חזקיהו למות, ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו, כה אמר ה' צו לביתך, כי מת אתה ולא תחיה" והיינו שאמר לו הנביא בשם ה' "מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא".

הנביא ממשיך ואומר לו "כבר נגזרה עליך גזירה" - אין לך חולה מסוכן וחיידק טורף יותר אליהם מנבואה ישירה כזו מהקב"ה - "מת אתה" - "כבר נגזרה עליך גזירה".

"אמר ליה בן אמוץ - 'כלה נבואתך וצא' כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים" - ואז ויסב פניו אל הקיר והיינו שהתפלל, ונתקבלה תפלתו. הלשון 'כלה נבואתך וצא' מתורגם לשפה שלנו הוא "הרופא שלי הפרטי הוא פרופסור גדול והוא צוחק על כולכם, לכו לדרככם".

הלשון 'כלה נבואתך וצא' מתורגם לשפה יותר עמוקה הוא כדהבאנו לעיל [פרק א] מרבינו בחיי - שבא לומר בלשון הזה - שכח התפלה שייך לעולם יותר גבוה מהעולם של נבואה - ואני שייך לעולם ההוא - ואין לי מה להעתיק עם נבואה שלא מגיע לקרסולי רגליו של תפלה.

חזקיהו מהדו"ק וחזקיהו מהדו"ב.

כמו שמצאנו ביצחק מהדו"ק ומהדו"ב - כך מצאנו אצל חזקיהו ב' מהדורות - הרי בהמשך הסוגי' שם מבואר שחזקיהו עשה ק"ו - "אמר לפניו - רבש"ע - ומה שונמית שלא עשתה אלא קיר אחת קטנה תחיית את בנה, אבי אבא שחפה את ההיכל כולו בכסף ובזהב על אחת כמה וכמה" - והעיר הזה הגאון רבי אהרן

קרייזר זצ"ל - הרי יש כאן בקשה לתחיית המתים' ממש - תחיית המתים מכח הק"ו ממה שהיתה תחית המתים אצל השונמית.

ובאמת שמוכרח כן - דהרי אחרי שהנביא אומר בשם ה' "מת אתה" - הרי אין לך 'גברא קטילא' יותר גדול מזה - וזו הקבלה שקיבל מבית אבי אבא - "אל ימנע עצמו מן הרחמים" - תפלה היינו 'בעי רחמי', לחדש 'בטובו' מעשה בראשית - חידוש ע"י רחמים - במהדורה קמא חזקיהו מת אבל במהדור"ב חזקיהו חי. ומיד אמר לו הנביא - "שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעתך הנני מוסיף על ימיך חמש עשרה שנה" - מהדורה חדשה - עוד חמש עשרה שנה.

כל זה חידוש נורא - אבל יש חידוש יותר גדול מזה - והוא - שלא צריכים להיות גדול הדור כחזקיהו המלך לזכות על ידי תפלה כזו - אלא כל אחד אחד יכול לזכות כן - והדברים מפורשים בחז"ל - שהרי בקשה זו תיקנו חז"ל לכל אחד ואחד בסדר הסליחות - להתפלל ולומר - "מי שענה לחזקיהו - הוא יעננו".

רבות מחשבות בלב איש - ועצת ה' היא תקום.

'פיליפיני' שנתפס על חם בבית של המעביד שלו - ונחרץ דינו למאסר עולם - שכחו כל העולם ממנו, הוא נמצא רחוק מאד מכל האנושות במאסר במקום מאד רחוק, הוא במצב שהוא רחוק מאד אפילו מלראות 'אור יום' - הוא איש זר ממדינה זרה שמיד כשהגיע נתפס ונזרק לבית הסוהר, כבר שכחו ממנו כל העולם ואין לו דרך להפוך את גורלו - 'מסכן אמיתי'.

אחרי הרבה שנים - יש בחירות לראש ממשלה - ופשוט שבכל ה'סקרים' הכי מפותחים - אף אחד לא חשב שהוא ישתחרר וגם שהוא יבחר כראש ממשלה.

פוליטיקאי אחד קיבל מידע פנימי - ונודע לו שיבחרו בו, הרי מיד יהיה לו מהלכים שלמים ופרשנויות שלמות בתהליך פוליטי איך הדבר יקרה - הוא יוכיח שבמקרה היה לו קשרים מפעם עם פלוני ופלוני - ופוליטיקאי גורר פוליטיקאי - וכל התקשורת כולה כבר מדברים על האסיר עולם הזה שהולך להיות ראש ממשלה - ויש כבר הרבה גירסאות ודעות ופרשנויות למה ואיך זה קורה.

זה ודאי שאף אחד לא יחשב שהכל יקרה בצורה פתאומי ביום אחד ממש - מרגע לרגע ממש - בלי אנשים שעוזרים לו, בלי שום מהלך בפוליטיקה - בלי קשרים.

בסופו של דבר - האדם הזה נהיה ראש ממשלה מרגע לרגע - נהפך עליו עולמו - סיפור אמיתי של 'משפיל גאים ומגביה שפלים' - מאשפות ירים אביון, אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה - מרגע לרגע כפשוטו.

זה הסיפור האמיתי מהחיים של יוסף הצדיק - הוא התחיל בבית האסורים במצרים בלי שום קשרים - אדם זר מארץ אחרת - ובלילה אחד על ידי חלום של מלך נהיה ראש ממשלה - חיים חדשים.

זה כח התפלה וכח הבטחון - ועל זה אנו מתפללים תמיד - "מי שענה ליوسف בבית האסורים - הוא יעננו" - יש יוסף מהדורה קמא ויש יוסף מהדורה שניה - חיים חדשים מהתחלה.

היפלא מה' דבר.

הבאנו לעיל [פרק ג] את דברי הגרי"ז שביאר מה היתה הטענה על שרה - כשצחקה - ואמר הקב"ה "היפלא מה' דבר" - וביאר על פי התרגום שפירש ותצחק מלשון תימא ותמיהא, והיינו שבודאי שהיא האמינה - אבל הטענה עליה היתה בזה שהיא התייחסה לזה כ'דבר תימא', וכבר אמר ר"ח בן דוסא [תענית כ"ה] כשלא היה לו שמן בערב שבת, "דמי שאמר לשמן שידלוק יאמר לחומץ וידלוק", דמאי שנא, וזו הטענה על שרה, עכתו"ד.

שורש הטענה הוא שכמו שבתחילת הבריאה אין שום נפ"מ אי הקב"ה יקבע ששמן ידלוק או שחומץ ידלוק - כך נמי בהמשך הבריאה שייך התחדשות נגד מידת הדין בשיתוף מידת הרחמים - וכלפי המצב הנוכחי אנו קיימים כבתחילת הבריאה.

יש מהדורה קמא של שרה ושוב מהדורה שניה של שרה - המהדור"ק כבר נגמרה - אחרי בלותי יהיה לי עדנה - והתשובה היא שאה"נ שודאי שלא שייך, אבל שייך התחלה חדשה, מהדורה חדשה - ואז מי שאמר לשמן וכו'.

'חתור חתירה'

מצאנו אצל מנשה בסנהדרין [ק"ב:] שמידת הדין מתנגדת לקבלו בתשובה - והדרך היחידה היא לחתור חתירה.

"רבי יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא, שנאמר [דברי הימים ב' ל"ג]: ויתפלל מנשה אל ה' ויעתר לו".

ובהמשך [ק"ג.] "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מאי דכתיב וישמע אליו ויחתר לו, ויעתר לו מיבעי ליה, מלמד שעשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע, כדי לקבלו בתשובה, מפני מדת הדין". ופירש"י "מדת הדין היתה מעכבת שלא להקביל פני מנשה בתשובה, ועשה הקדוש ברוך הוא מחתרת ברקיע ופשט ידו וקבלו בלא ידיעת מדת הדין".

כך זכה מנשה לקיום חדש אחרי שבהנהגה של מידת הדין אין לו כלום, הוא זכה להתחדשות - הרי כל הנבראים מתחדשים כל יום מחדש - גם הבריאה הזו ששמה 'מנשה' מתחדשת.

יש מנשה לפני התפלה שלו ויש מנשה חדש אחרי התפלה שלו - מהדורה קמא ומהדורה בתרא - והמידת הדין שלא נותנת קיום נדחתה - ובזה התחדשה המהדורה בתרא של מנשה שלא מוגבלת לנתונים של המהדורה הקודמת של מנשה.

"את גדלך - זו מידת טובך".

משה רבינו התחיל תפלת ואתחנן בהאי לישנא:

"אתה החילות להראות את עבדך את גדלך", "את גדלך" פירש"י "זו מדת טובך", ולא איתברר מה יסוד הך מדה ולמה מדת טובו היא היא הביטוי של גדלות אצל הקב"ה, וכי איך יתכן להגדיר את א' ממדותיו כ"גדול", הרי כל מדותיו בכללותם הם הם גדלותו בהאי עלמא, הרי זה פשוט דלעצמותו יתברך שמו אין לנו שום שייכות, וכל שייכותו אלינו בהאי עלמא הוא רק במידותיו, וכדהאריך בזה הנפש החיים בכמה דוכתי, וע"כ דהכוונה למידה א' ממידותיו של גדלות, ועל זה נאמר שמדת טובך היא הביטוי לגדלות, וקשה דמה נתחדש במסויים במידה זו שנקראת "גדלך".

אלא דהן הן הדברים, כל המידות יש להם מהלכים והגבלות, מתי הקב"ה מפעילם ומתי הם מתעכבים, אבל הביטוי של גדלות נמצא במקום של "כי לא כלו", והיינו שלמידה עצמה ליכא שום מעכב, כשנתעסק במידה שנקודתה המרכזית עומדת על הציר שבו מתחדשת הבריאה מרגע לרגע - הרי במידה זו מוכרח להיות שאין שום עיכובים, וזו הגדלות של "מדת טובך", גדלות של "כי לא כלו".

תפלה היינו "בעי רחמי" - בקשת רחמים ותחנונים - "כי לא כלו רחמיך" - ופשוט למה תפלה מחדשת את האדם מחדש - מהוד"ק נהפך למהדו"ב.

האדם שהתפלל להיות ציפור.

בספרי בסוף האזינו מבואר שמשה רבינו ביקש בתפלת ואתחנן להיכנס לארץ ישראל בתור הדיוט או כציפור.

נתחדש כאן מהלך של בריאה חדשה ממש - הרי מצאנו מושג של 'מחדש דבר בתפלתו' - אבל היכן מצאנו חידוש בדרגא כזו של הבקשה הזו של משרע"ה - להיכנס בתור ציפור - זו מילתא דתמיהא ממש.

אלא שאדרבה - דהן הן הדברים, כל תפלתו היתה בתורת "את גדלך" שפירש"י "זו מדת טובך", בתורת "הטוב כי לא כלו רחמיך", בתורת "מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", במהלך כזו אין נפ"מ בין

בקשה בתורת בריאה חדשה או בריאה שכבר קיימת שכל בריאה היא בריאה חדשה.

אם שייך מהדו"ק של יצחק ומהדו"ב של יצחק, מהדו"ק של חזקיהו ומהדו"ב של חזקיהו, מהדו"ק של שרה ומהדו"ב של שרה - א"כ שייך גם משה רבינו בתור ציפור נכנס לארץ ישראל - את גדלך כפשוטו - בלי שום הגבלות.

תפלות אחרי חטא המרגלים.

הקב"ה רוצה לכלות את כלל ישראל אחרי המרגלים - אכנו בדבר ואורישנו ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו.

משרע"ה מתפלל להציל את כלל ישראל - ונוסח התפלה הוא "ועתה יגדל נא כח ה'" [שלח יד יז] - ועל זה הוא הביא את הי"ג מידות רחמים - ומבואר שבמידת הרחמים יש כאן 'הגדלת כח' - ועיין רמב"ן שמידת הדין היתה מתוחה כנגדם ולכן היה צריך לעורר מידות הרחמים.

משרע"ה מתפלל לחדש מחדש את כל הכלל ישראל 'מההדו"ק נגמרה ועת יתחדש מהדו"ב' - זה כח הרחמים זה כח התפלה - כאן מצאנו הגדלת כחו של הקב"ה.

סיום מסכתא של דמעות.

הייתי נוכח בסיום של מסכת בבא בתרא [חודש אב תשעד] - המסיים בכה בדמעות שלישי לכל אורך ההדרן - נחנק מדמעות - לא היתה עין יבשה בכל הציבור הגדול [כשבעים איש] שהתאספו לסיום. מעשה שהיה כך היה - בא' מהשיבות שאני מבקר מידי פעם בשבתות, בחור מספר לי על זה שהוא לא יכול ללמוד סוגי' בפנים, כל הלימוד הוא בעל פה - מצד אחד הוא יודע לקרא אבל הוא לא יודע להוציא את הסוגי' מהכתב - בעיה שקשורה להבנת הנקרא - והמצב הזה גורר אחריו עוד בעיות. בגלל הבעיה הזו הוא סבל מאד בכל השנים בשנות לימודיו בחדר ובישיבה קטנה - והיה צריך לעבור ממקום למקום - שום מוסד לא החזיק אותו יותר מידי זמן - הוא עבר שמונה מסודות בתקופה של חדר - גם בישיבה גדולה שמצאתי אותו הוא עדיין סבל מאד בגלל הבעיה הזו - והוא לא מצא את עצמו - לא ידעתי מה לייעץ לו.

פעם אחד אני מגיע והוא שואל אותי שאלות במסכת בבא בתרא מיניה ביה בתוך הסוגי' - מאד ניכר ובולט שהוא שולט בסוגי' בפנים ממש - כל הלשונות של הרשב"ם - מהדפים הקודמים לדפים הבאים - והכל ברור לו בפנים - עד כדי כך שאני כבר הסתפקתי האם זה אותו בחור או שאני מתבלבל - אני מגיע לישיבות שונות וזה רק לשבתות ולכן אני לא מכיר את הבחורים בהכירות אישית - ולכן חששתי שאולי התבלבלתי - מתחילה לא העזתי לשאול אותו מרוב שהיה לי ספק האם זה הוא או לא. בסוף החלטתי שאני שואל - אני שואל - 'האם תמיד ידעת ללמוד' - הוא מוציא עלי זוג עיניים - מגמגם - והוא שואל - למה הרב שואל וכו' - ואני מיד מתקן את הדברים ואומר שכנראה שזה בחור אחר משיבה אחרת - והוא מתקן אותי ואומר - 'לא - זה באמת אני', ואני שואל - 'האיך יתכן' - האם קרה כאן נס. הוא מספר שהוא השקיע תפלות בכל האלול וימים נוראים - הוא וההורים - האמא לפני הדלקת נרות - והתחיל אחרי סוכות את ב"ב - ואז פתאום הראש שלו נפתח - אני הגעתי בקיץ שלאחריו - כשהישיבה אחזו כבר בסנהדרין - והוא ממשיך בב"ב - אז הבטחתי לו שאם הוא מסיים אני מגיע לסיום - הלימוד של המסכתא הזו התמשך במשך שנתיים - וכמובן הסיום היה מעמד מאד מרגש לכל המשתתפים ובפרט למסיים.

כח התפלה של בחור צעיר - תפלה על רוחניות - והקב"ה בראו בריאה חדשה - מהדו"ק נגמרה ומהדו"ב התחילה - שנה אח"כ [חודש אב תשעה] קיבלתי הזמנה טלפונית לחתונה שלו - והוא סיפר שבשבת שבע ברכות הוא יעשה סיום שני למסכת ב"ב.

משפיל גאים ומגביה שפלים.

ניגשים לתפלת שמו"ע במצב רוח של 'מהפכות עולם' - מהפכות בלי קשר ותפיסה כלל וכלל לחשיבה הרגילה של האנושות, 'רבות מחשבות בלב איש' - אלו אנשי התקשורת והפוליטיקה - אלו שמנהיגים את כל האנושות - מכתבים להם דרכי חשיבה - מה יקרה מה לא יקרה ואיך יקרה - הם 'מבינים' את הכל - כל ה'מחשבות רבות' שמסתובבות ב'לב איש' ובאים 'לצמצם' את כל הציבור במהלך החשיבה שלהם - ראינו אצל יוסף איך שכל מחשבותם 'בטלים ומבוטלים' לא שרירים ולא קיימים נגד "עצת ה'" - שהיא תקום".

מה שלא יהיה - הקב"ה יש לו מהלך משלו בכל מצב - החכמים והמשכילים אנשי העולם המערבי - מצמצמים ומרעילים את כל מי שמחובר לדעות שלהם בכל חיבור שהוא - תקח חכם אחד - בר דעת גדול - ותחזיר אותו אחורה לחשיבה שהיה לו בגיל כשהיה בגן ילדים - הרי זה צמצום וקטנות נוראה! וזה הרי מצבם של כל מי שחי את העולם הקטן והמצומצם וילדותי של התקשורת!!

איך אפשר להתפלל לבורא עולם בבטחון גמור שהוא באמת הולך במהלכים של 'משפיל גאים ומגביה שפלים' - בלי להיות 'שבו' בתוך החשבונות של כל המהלכים של צמצום וקטנות משלהם.

הרי הקב"ה אחראי על מהלכים של 'גדלות', מהלכים של 'מהפכות', מהלכים של 'רוממות', מהלכים של 'אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה' - וזה החשיבה שלנו בתפלותנו - אין ספק שצריכים 'ניקוי הראש' לטהרו מכל הצמצום ומכל הרעל שלהם לפני שנגשים לתפלה!!

רק אז נוכל לגשת להפנים את הכח החזק של מהפכות - 'משפיל גאים ומגביה שפלים' - וזה מכניס אותנו לאוירה ולחשיבה החדשה לדבר עם הקב"ה - בתפלת שמו"ע.

צריכים לעורר רחמים בתפלה - הרי המידת הדין עיכבה את יוסף שנתיים נוספים - עד שכבש רחמיו את כעסו - ואז יוסף זכה לרחמי הבורא עולם - מי שענה ליוסף בבית האסורים - הוא יעננו.

"מאשפות ירים אביון"

יש מהפכות ורואים מהפכות בהנהגת הבריאה - "מקימי מעפר דל - מאשפות ירים אביון" - הקב"ה יכול להקים אותם והוא יכול להרים אותם מדיוטא התחתונה - אשפות ממש - מה שיך פחות מאשפות.

אבל סו"ס האדם שואל את עצמו - לאיזה גובה אפשר להרים אחד שהסתובב באשפות ממש - להיכן הוא יכול לטפס - כנראה שיש לזה 'שיעור', אבל זו טעות גמורה - אין שום שיעור כלל כלל - לא פחות מהפסגה ממש - "להושיבי עם נדיבי עמו" ממש.

כשרואים מהפכה כזו של "אבן מאסו הבונים" - כל כך מאוס שלא מתקרבים אליה, כל הבונים שמתקרבים לאבן זורקים אותו למרחקים מוקצה מחמת מיאוס - כך היה דוד המלך בעצמו לתקופות ארוכות בחייו, מושפל נרדף ונדחה לצד, אבל בסוף הבנייה הוא זה שעלה למעלה להיות "הראש פינה" - מלכות בית דוד - רגל רביעי למרכבה - כשרואים מהפכה כזו אז יודעים שהמהפכה הזו יש לה כתובת אחת - "מאת ה' היתה זאת - היא נפלאת בעינינו".

"רבים ביד מעטים גיבורים ביד חלשים" - קומץ קטן מאד של אנשים - י"ב אנשים חלשים נגד רבבות חיילים גבורים - מה שיך מהפכה כזו - אלא שיש למהפכה הזו 'כתובת' - "ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם" - כשפותחים את הצינור של "ואתה ברחמיך הרבים" - צינור שעומד מעל הכל - המתגאה על חיות הקודש - לפני כבודו ממש - כאן מתרחשים כל המהפכות הכי לא צפויות.

נגשים לשמונה עשרה מתוך בטחון של יציאת מצרים - וזה כל תוכן הדין של סומך גאולה לתפלה וכמבואר ברבינו יונה [ריש ברכות] - ההגדרה של יציאת מצרים היינו - "משפיל גאים ומגביה שפלים" - אין מהפכה יותר גדולה מיציאת מצרים, מהשפלות של כלל ישראל בעבודת פרך במצרים תחת השלטון הכי חזק בעולם, השלטון הכי מוצלח, השלטון הכי עשיר - והכל הפוך ממש - "משפיל גאים ומגביה שפלים".

החפץ חיים סיפר שהיו צוחקים על הצאר האחרון שהודח במהפכה ברוסיה ונידון למאסר והיה לו זכות לבקש בקשה אחת, וביקש מנה יותר גדולה של לחם ומים בכל יום - צחקו כולם - למה לא ביקש 'מהפכות' - כך אומר הח"ח - גם אנחנו מבקשים מתוך צמצום של מושגים וצמצום של בטחון - הרי היכולות והרצונות של הקב"ה להיטיב לנו הם ברמה כזו של 'אין סוף של רחמים' - 'מבקשים מהפכות ממש'.

תפלת גשמים

תפלת תחיית המתים.

תפלת גשמים - היינו התפלה הראשונה שהיתה בבריא, ועיין להלן [פרק ט] שתפלה זו דומה לתפלות על תחיית המתים ובריאית שמים וארץ - שהרי עולם בלי גשם הוא עולם מת, ועולם עם גשם הוא עולם חי - מהדורה חדשה של העולם, ונמצא שבקשת גשמים היא בקשת תחיית המתים - ומהאי טעמא ברכה זו נמצאת בברכת תחיית המתים - וכמבואר בדברינו [שם].

ברכה זו היא כנגד יצחק משום שהוא אמר ברכת תחיית המתים בעקידה - ועיין בזה בדברינו להלן [שער ו פרק ו] בביאור ברכת אתה גבור. בברכה הזו אנו אומרים שהקב"ה הוא "רופא חולים ומתיר אסורים" - והיינו משום שראינו אצל חזקיהו רפואה בגדר תחיית המתים וראינו אצל יוסף מתיר אסורים בגדר תחיית המתים - מהדורה חדשה של חיים עלי אדמות - ועל שניהם אנו אומרים מי שענה וכו' הוא יעננו. אנו אומרים "ממית ומחיה ומצמיח ישועה" - ולכא' הסדר הוא לא נכון, שהרי תחיית המתים היא בודאי יותר ממצמיח ישועה - אלא שכנראה שהכוונה בזה היא שכמו שממית ומחיה הוא בגדר מהדורה חדשה של חיים עלי אדמות - כך הגדר גם במצמיח ישועה - ישועות כאלו שעל ידם האדם מתחיל מהדורה חדשה של חיים עלי אדמות - וזה התוכן של "אתה גבור" - גבורה של מהפכות, גבורה של מהדורה חדשה של חיים עלי אדמות.

בתפלה מגלים עולם חדש,

מהצלה מצומצמת מהמכות של השוטרים במצרים

ליציאת מצרים וקבלת התורה,

ומהצלת סדום לכח התפלה של דוד המלך.

האדם צריך דחוף מאד עשרת אלפים דולר, מתפלל להקב"ה תפלות מכל הלב, והוא רואה מעטפה יורדת אליו מהשמים - הוא עומד ומשתומם - נס גלוי קורה לו - הוא פותח אותה והוא רואה שטר אחד של עשר דולר בלבד - מבהיל על כל רעיון, מה קורה כאן. אחרי שבוע הוא פוגש את חבריו - והוא מספר לו את מה שקרה לו - אמר לו חבריו, תבדוק היטב בפינה של השטר - שם תראה כוכבית מיוחדת, זה שטר חדש, והוא שוה עשר מליון דולר - יש בנק מיוחד שמתעסק עם השטרות הללו - שם תקבל את כל הכסף שלך. זה הסיפור של אברהם אבינו - הרי תמוה מאד שהתפלה הכי ארוכה ומפורטת בתורה היא התפלה של אברהם אבינו להצלת סדום, הקב"ה לא אמר לו מיד שאין לו על מה להתפלל - ואדרבה - הקב"ה משתף איתו פעולה לגרום לו להמשיך את תפלתו, הוא יורד בהדרגה מחמישים עד עשר, שלב אחר שלב בלי לדלג, והיה נראה שהקב"ה כאילו מעודד את התפלה הזו - ולבסוף מתברר שלא יצא מהתפלה הזו כלום. ועיין בתנחומא בפרשה [שם] שיש אריכות גדולה בענין התפלה - "ילמדנו רבינו כמה ברכות מתפלל אדם בכל יום כו'" וקשה שמה ראו את החשיבות הגדולה של תפלה דווקא כאן בתפלה שלא נענתה. וכבר עמד בכל זה בפרי צדיק [שם] וביאר את הדברים עפ"י חז"ל שדרשו על הפסוק "מצאתי דוד עבדי", ודרשו במדרש רבה [פרשתא נ], "היכן מצאתי - בסדום" - והיינו שיצא מבנות לוט. וביאר את הדברים שדוד המלך ע"ה הוא שורש התפלה שאצלו כתוב "ואני תפלה" והוא הרי השליח צבור של כל כלל ישראל בכל תפלותיהם - יהודי נמצא בצרה, מיד הוא תופס פסוק בתהילים ומתפלל ביחד עם דוד המלך, יהודי יושב מחוץ לחדר ניתוח, יהודי יושב אצל רופא במצב של נפשות, יהודי מסובך בפרנסה, יהודי מחפש שידוך - מי מנחם אותו, מי מחמם את לבו, מי עוזר לו להתקרב ברגעים האלו להקב"ה - כח התפלה של דוד המלך!! וכל זה זכה אברהם אבינו בתפלה זו - ועיין בהערה ²⁹ שהבאנו לשונו. האריכות הגדולה של התפלה כאן אצל סדום - בפסוקים בתורה ובדרשות בחז"ל - כולם באו ללמד שכאן נפתח עמוד התפלה - כח התפלה של דוד המלך. אברהם אבינו היה צריך עשרת אלפים דולר - הצלת עיר שלמה אנשים נשים וטף של העיר סדום, הוא מתפלל להקב"ה תפלות מכל הלב - והקב"ה גורם לו להתפלל עוד ועוד, ולמחרת הוא רואה מעטפה ובה שטר אחד של עשר דולר בלבד - הוא רואה למחרת שרק לוט ושתי בנותיו ניצלו.

²⁹ חז"ל: "והתפלה הראשונה שהתפלל אברהם אבינו היה על סדום. ואף שידע השם יתברך שלא יפעול בתפלתו שלא ימצא אף עשרה צדיקים. מכל מקום הועילה תפלתו להציל את לוט. שממנו יצא דוד המלך ע"ה שנאמר מצאתי דוד עבדי ובמדרש רבה [פרשתא נ] - היכן מצאתי בסדום. ודוד המלך ע"ה שורש התפלה שנאמר ואני תפלה והיה שליח צבור של כלל ישראל. ועל כן פתח המדרש תנחומא פרשה זו מענין התפלה, עכ"ל.

אלא שיש כוכבית מיוחדת בפינה של השטר, וזה מראה שזה שטר חדש, שהוא שוה עשר מליון דולר - יש בנק מיוחד שמתעסק עם השטרות הללו - שם מקבלים את כל הכסף - לא כל הנקים יכולים לראות את דוד המלך עמוד התפלה במעשה של הצלת בנות לוט, דוד המלך טמון שם עמוק רחוק מעיני בשר ודם - רק בראייה הגדולה והעמוקה של הקב"ה רואים אותו - "מצאתי בסדום" - בהשתלשלות הדורות הוא יוצא ומתגלה משם - ואז אברהם אבינו מקבל את העושר הכי גדול, כח התפלה של דוד המלך - דבר נצחי לכל יוצאי חלציו בכל מצב שיהיו - הוא האריך בתפלה זו מאד והוא קיבל את כל ההשקעה שלו. ובאמת שיסוד זה מבואר ומדוקדק בפסוק - שהרי הפסוק אומר - המכסה אני מאברהם וכו' ואברהם היו יהיה לגוי גדול וכו' וביאר בזה המגיד מדובנא, דכוונת התורה היא לבאר למה כדאי להודיע לאברהם על סדום - שהרי יש רווח גדול שאברהם יתפלל על העיר סדום, שגם על הצד שהתפלל לא לתקבלו, עדיין כדאי שהתפלל יהיו שמורים לאותו גוי גדול שיצא מאברהם - והיינו כנ"ל.

הכפרי הפשוט - עובד אדמה - קבע פגישה עם חכם גדול שהוא בעל יכולת גדול מאד ובעל חסד עצום - והוא יושב ומתעסק איתו על כל הבעיות שלו, הוא לא מבין את השפה שלו ולא את העומק שלו ולא את המושגים שלו - אבל דבר אחד ברור אצלו - הוא יודע ומאמין שהרווחים שיכולים לצאת מפגישה כזו הם גדולים ומרוממים הרבה יותר מכל העולם שלו - הוא מכיר את עצמו והוא יודע שהוא חי בכזה צמצום של חשיבה - שברור לו שפגישה כזו יכולה להפוך עליו את כל עולמו ולהביא אותו למקומות ומושגים חדשים - מהפגישה הזו הוא יתחיל את הכל מחדש - זה כח התפלה.

ר' צדוק הכהן [שם] מדגיש שזו היתה התפלה הראשונה של אברהם אבינו - עיי"ש - ובתפלה הזו מתגלה הכח המיוחד הזה של תפלה שמתעסקים בעולם מעל המושגים שלנו - ונראה להוסיף על זה עוד שנקודה זו מתגלה גם בתפלה הראשונה של כלל ישראל בגלות מצרים.

הרי בתפלה הראשונה שלהם כתוב בפסוק בשמות "ראה ראיתי את עני עמי במצרים - ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו - כי ידעתי את מכאוביו" - והבית הלוי מבאר את כוונת הפסוק באופן זה.

וז"ל: "לפעמים האדם בעצמו לא יוכל לדעת את מכאובי עצמו, וכמו עשיר גדול שירד מנכסיו ונעשה עני גדול, והוא בין כך וכך הורגל מעט, וגם נשכח ממנו גודל מעלתו שהיה לו מקדם ומעלת אביו בודאי יהא נשכח ממנו - וע"כ איננו מכיר רק צערו מדחקו של עכשיו - ואינו מבחין בעצמו היאך גדלה נפילתו מאיגרא רמא לבירא עמיקתא".

ממשיך הבית הלוי לבאר "כן ישראל במצרים - רובם לא ידעו כלל מעלתם הגדולה בכל הפרטים, הן בשלימות הנפש והן בענייני גופני בימי אברהם יצחק ויעקב - ולא הרגישו רק דוחק של עכשיו שסובלים עתה - וזהו שאמר הכתוב "ראה ראיתי את עני עמי במצרים - ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו - כי ידעתי את מכאוביו", שהם בעצמם אינם יודעים מכאובם ונפילתם כמה גדלה - ואינם צועקים רק מפני 'נוגשיו' שמהם הם סובלים כעת - אבל 'אנכי ידעתי את מכאוביו'.

כלל ישראל בוכה על המכות של השוטרים - עשרת אלפים דולר - אבל הקב"ה עונה להם ביציאת מצרים - בלידה של אומה הישראלית, בקבלת התורה - ארץ ישראל - הם מקבלים שטר חדש - שטר של "והוצאתי והצלתי וגאלתי לקחתי" - עשר מליון דולר!!!

כח התפלה - בלי גבול - "את גדלך".

- א] ראינו אחד שמידת הדין לא נותנת לקבלו בתשובה - רשע מרושע - ועוקפים את מידת הדין בשבילו - מנשה.
- ב] ראינו בקשה להכנס לארץ ישראל 'בתור ציפור' אצל משרע"ה.
- ג] ראינו תחיית המתים אחרי נבואה מהקב"ה "מת אתה" אצל חזקיהו.
- ד] ראינו מהדורה קמא ומהדורה בתרא של יצחק - יצחק לדורות.
- ה] היפלא מה' דבר - הרי מי ששאמר לשמן שידלוק - זה המהלך של שרה שחזרה לנערותה.
- ו] ראינו יוסף מהדורה קמא ויוסף מהדורה בתרא.
- ז] ראינו תפלות של פורים ביטלו את השואה - התחדשה מהדור' חדשה של שלל כלל ישראל.
- ח] עיקר תכלית הגשמים - התפלה הראשונה בבריאה, היא תפלה לתחיית המתים.
- ט] ראינו מהלכים של 'משפיל גאים ומגביה שפלים' שעל זה מתבסס כל השמו"ע שלנו.

י] עולם חדש מתגלה, מתפללים על מכות של שוטרים ומקבלים יציאת מצרים, מתפללים על הצלת העיר סדום ומקבלים את עמוד התפלה לדורות - דויד המלך.
יא] למדנו מכל זה מה כח התפלה - בלי גבול ממש - וזו הפתיחה של משרע"ה לתפלת ואתחנן - "אתה החילות להראות את עבדך את גדלך", "את גדלך" פירש"י "זו מדת טובך" גדלות בלי גבול ממש.

חידושים גדולים בתפלה.

הרי לנו חידושים גדולים בכח התפלה בתור מהפכות - מהדו"ק ומהדו"ב - אולם יש חידושים יותר גדולים בתפלה - וכדיבוארו להלן [פרק ה'] - ולהלן החידושים בקצרה:
א] הגמרא בב"ק [פ'] חידשה שגם אם הדלת של ההצלחה ננעלת על האדם והיא לא נפתחת כלל - אפילו הכי נתחדש בתפלה דמהני "אפוי רחמי" [רש"י ב"ק] וזה מהני לשנות לו את המעשה בראשית שלו [מאירי שם].
ב] למדנו שיש תפלה של תחיית המתים בלי ידיעה של המתפלל - כמו שהיה אצל רבי, והן הן דברי הספורנו על הפסוק ותצחק שרה בקרבה - ששייך דברים שהם בגדר של תחיית המתים ע"י תפלה וכמבואר לעיל [פרק א] בחילוק בין תפלת צדיק לברכת מלאך.
ג] יש רמה מסויימת וסוג מסויים של ניסים שמתרחשים על ידי תפלה - הרחמן הוא יעשה לנו ניסים.
ד] מדברי המהרש"א למדנו שהמלאך קבע אותו כשהיה טיפה במעי אמו שהוא יהיה טיפש - והתפלות ביחד עם השתדלות ועסק גדול הופכים אותו לחכם.
ה] מדברי הכד הקמח מבואר שכל מה שנגזר מכח המערכת מבטלו בלא תפלה, אבל בדברים שתלויים במזל צריכים דווקא התפלה שהיא מעל המזל.
ו] מדברי המהרש"א למדנו שתפלות במסגרת של 'מחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית' יכולים להיות 'מקבילים' לתפלות לניסים ברמה של הנרות בנס חנוכה.

פרק ה

שינוי הטבע בכח התפלה.

בקשת רחמים לתחיית המתים ביום פטירתו של רבי. < תפלה לבקשת ניסים > בתפלה - "משנין עליו סדרי בראשית של" < המלאך קבע אותו כשהיה טיפה במעי אמו שהוא יהיה טיפוש והתפלל ביד עם השתדלות ועסק גדול הופכים אותו לחכם. > "אלקא דמאיר ענינו", "בקשה לניסים - מחדש בטובו כל יום תמיד" < ג' חידושים בכח התפלה א' > "לשנות הטבע", ב' < "להנצל מן הסכנה" ג' > "לבטל הנגזר". < כל מה שנגזר מכח המערכת מבטלו בלא תפלה, אבל בדברים שתלויים במזל צריכים דווקא התפלה שהיא מעל המזל > "גדלו וטובו מלא עולם" - "חסד ה' יסובבנו". <

בקשת רחמים לתחיית המתים ביום פטירתו של רבי.

לכאן מצאנו מקור מפורש מהגמרא דמהני תפלה על תחיית המתים בתקופת התנאים - דהנה - יעויין בכתובות [ק"ד] - "ההוא יומא דנח נפשיה דרבי - [ביום פטירת רבי], גזרו רבנן תעניתא ובעו רחמי [גזרו תענית ותפלה], ואמרי, כל מאן דאמר נח נפשיה דרבי ידקר בחרב [ואמרו שלא יאמרו בשום פנים רבי מת - ומי שיאמר כן ידקר בחרב]. סליקא אמתיא דרבי לאיגרא [האמה של רבי עלתה על הגג], אמרה, עליונים מבקשין את רבי והתחתונים מבקשין את רבי, יהי רצון שיכופו תחתונים את העליונים" - ועיין בשיטה מקובצת בשם רש"י ישן שביאר "עליונים מבקשים את רבי - מלאכים מבקשים שילך עמהם לההוא עלמא, ורבנן תחתונים מבקשים רחמי שיחיה עמהם רבי ויהיה עמהם בעה"ז, שיכופו שינצחו התחתונים לעליונים ויחיה רבי".

אלא שיש לעיין דלמה אמרו שלא יאמרו בשום פנים רבי מת - ומי שיאמר כן ידקר בחרב - והביא בשם רש"י "דאילו הווי ידעי בבירור דמית לא הווי בעו רחמי עליה דלחיי - דאתחייית המתים לא הווי בעו למבעי רחמי - ואהכי אמר - דאפילו הוא מית ואינהו לא ידעי דלהווי בעו רחמי עליה בחזקת שהוא חי כי היכי דלחיי בתפלתם".

ומפורש דמהני תפלה לתחיית המתים - והעיקר שלא ידעו שיש כאן תחיית המתים, ונראה שהמקור מתפלת חזקיהו שהבאנו לעיל [פרק ד'] מהסוגי' בברכות [י'] ובהמשך הסוגי' שם נאמר שעשה ק"ו - "אמר לפניו - רבש"ע - ומה שונמית שלא עשתה אלא קיר אחת קטנה החיית את בנה, אבי אבא שחפה את ההיכל כולו בכסף ובזהב על אחת כמה וכמה" - הרי שיש כאן בקשה לתחיית המתים בק"ו ממה שהיה השונמית. ויתכן עוד דלכן אמר חזקיהו "כלה נבואתך וצא" - שלא יפורסם שבעולם הנבואה דינו כמת - כעין מה שאמרו אצל רבי "ידקר בחרב".

תפלה לבקשת ניסים

הרמ"א פסק שמי ששכח על הניסים אומר - "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה" - והקשה הישועות יעקב דמבואר בברכות [ס'] דלא מבקשים ניסים גלויים, דאינו מבקש שיולד לו בן זכר אחרי שאשתו מעוברת, ושאני לאה בתפלה שלה על דינה - ולא מזכירים מעשה ניסים - ומה פשר הרחמן זה.

וראיתי בספר 'מועדים וזמנים' שהביא מקור מהתוספתא לרמ"א, וביאר דצריכים לחלק בין סוגים שונים של ניסים - ובאמת דכבר הבאנו לעיל מהשטמ"ק בשם רש"י דיכול להתפלל על ניסים כל עוד שהוא בעצמו לא יודע שהוא מבקש על הנס - שהתפלה עוזרת על הנס אם המתפלל לא ידע מזה.

ובעיקר הסוגי' בברכות [שם] שאין מזכירין מעשה ניסים - עיין בהערה ³⁰ שהבאנו את כל השו"ט בסוגי' - וזה ודאי שהיה קס"ד שיש תפלה של בקשת ניסים כמו אצל לאה, ועיין בהערה ³¹ שהבאנו מהצל"ח שודאי

³⁰ ז"ל הגמרא [שם] - "היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד כו' הרי זו תפלת שוא. ולא מהני רחמי? מתיב רב יוסף, "ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה", מאי ואחר? אמר רב, לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה שנים עשר שבטים עתידין לצאת

לא מהני תפלה למסקנה לשנות את הטבע, אכן עיין היטב בהגהות מר' אלעזר משה שמבואר שלמד שגם למסקנה יש ב' דרכים בזה – ולדרך אחת בסוגי' עדיין שייך דרך של תפלה על נס, ואכתי צ"ע.

בתפלה - "משנין עליו סדרי בראשית שלו"

עיין בב"ק [פ:] "ודלת הננעלת לא במהרה תפתח", ופירש רש"י – "ודלת הננעלת - על האדם מהיות מצליח, לא במהרה תפתח - ונפקא מינה לאפוש ברחמי" וע"ע במאירי וז"ל: "אף על פי שמשפטי האדם מצד תולדתו ומערכת מזלו מבא גדול בעניניו ובהצלחתו ובמקורו, עד שדלת הננעלת לא במהרה היא נפתחת, מ"מ אין בזה עיכוב מכל וכל אלא הדבר מסור לתפלה ולמעשים ולעולם שערי תפלה או מעשים טובים לא ננעלו אלא מגינין בעדו ומשנין עליו סדרי בראשית שלו וזה דבר ראוי ומוכרח באמונה ובגדרי הדת וכבר בארנו הענין יפה בחבור התשובה".

הרי שיש עיכובים, מצד מעשה בראשית מצד מידת הדין – הדלת ננעלת – ועל זה נתחדש שהתפלה היא רחמים שפותחת ושוב "משנין עליו סדרי בראשית שלו".

מהודרה קמא ומהודרה בתרא – האדם מתחדש בכל המעשה בראשית שלו – וזו כוונת רש"י "לאפוש רחמי" – הרי שבמידת הרחמים יש חידוש הבריאה תמיד – מחדש בטובו.

המלאך קבע אותו כשהיה טיפה במעי אמו שהוא יהיה טיפש והתפללות ביחד עם השתדלות ועסק גדול הופכים אותו לחכם.

ידועים דברי הגמרא בנדה [ע:] "מה יעשה אדם ויחכם - אמר להן ירבה בישיבה וימעט בסחורה, אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם, אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה".

והראני בזה חתני הרב ר' ישראל מנדל נוימן נ"י את דברי המהרש"א בחידושי אגדות לעיל מינה [סוף סט:] וז"ל: "המלאך הממונה על ההריון אומר - טפה זו מה תהא עליה חכם או טפש עשיר או עני ואמרינן נמי בעלמא חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא - אבל אמרו הכא - מה יעשה אדם ויחכם לשנות הגזירה שנגזרה עליו להיות טיפש - ואמר שירבה בישיבה כו' כי בהשתדלות ועסק גדול ע"י סיוע דשמיא בתפלה ובזכויות אפשר לשנות הגזירה - כדמסיק דהא בלא הא לא סגיא - וכן הוא הענין בעושר ובבנים שאפשר לשנות הגזירה בהשתדלות עם סייעתא דשמיא כדמסיק", עכ"ל.

הרי לנו כח התפלה - המלאך קבע אותו כשהיה טיפה במעי אמו שהוא יהיה טיפש - והתפללות ביחד עם השתדלות ועסק גדול הופכים אותו לחכם.

"אלקא דמאיר ענינו",

"בקשה לניסים - מחדש בטובו כל יום תמיד"

נחזור בקצרה על מה שהבאנו לעיל [פרק ג]:

מיעקב, ששה יצאו ממני, וארבעה מן השפחות - הרי עשרה, אם זה זכר - לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות, מיד נהפכה לבת, שנאמר "ותקרא את שמה דינה", - ותירצה הגמרא "אין מזכירין מעשה ניסים" ובתירוץ השני תירצו "ואיבעית אימא, מעשה דלאה - בתוך ארבעים יום הוה. כדתניא שלשה ימים הראשונים - יבקש אדם רחמים שלא יסריח, משלשה ועד ארבעים - יבקש רחמים שייהא זכר, מארבעים יום ועד שלשה חדשים - יבקש רחמים שלא יהא סנדל, משלשה חדשים ועד ששה - יבקש רחמים שלא יהא נפל, מששה ועד תשעה - יבקש רחמים שיצא בשלום", והקשו בגמרא – "ומי מהני רחמי? והאמר רב יצחק בריה דרב אמי איש מזריע תחלה - יולדת נקבה, אשה מזרעת תחלה - יולדת זכר, שנאמר "אשה כי תזריע וילדה זכר" - הכא במאי עסקינן - כגון שהזריעו שניהם בבת אחת", עכ"ל הגמרא.

³¹ וז"ל הצ"ח [שם] – "ולא מהני רחמי וכו' ומי מהני רחמי כו'. נראה דמתחלה היה סבר המקשן דרחמי מהני אפילו לשנות הטבע, ולכך הקשה ומי לא מהני רחמי, וכאשר השיב לו אין מזכירין מעשה ניסים אי נמי מעשה דלאה תוך ארבעים הוה, וא"כ אין רחמים מועיל לשנות הטבע כלל, הקשה אם כן אפילו תוך ארבעים יום מי מהני רחמי והא הכל תלוי במי שהזריע תחלה".

מסופר בסוגי' בע"ז [י"ח] על כמה ניסים שנעשו בתפלה של 'אלקא דמאיר ענינו' – ר' מאיר בעל הנס – והקשה המהרש"א [שם] "ויש לדקדק היאך ייחד ר"מ שמו של הקדוש ברוך הוא על עצמו בחייו שהרי אמרו אין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הצדיקים בחייהם שנאמר אלוהי אברהם ופחד יצחק וגו'". ותירץ – "ויש לומר דלא אמר אלקא דמאיר וכו' רק לסימן בעלמא על שמו ולא נתכוין כל עיקר על שמו רק נתכוין אלקא דמאיר לארץ ולדרים עליה הוא יעננו, או שאמר אלקא דמאיר לנו במלכות יון הקודמת בנס הנרות של חנוכה כמו שייסד הפייט ומי יאיר לך מאיר כו' הוא יעננו להציל אותנו בנס מידיהם" – ויש לדייק היטב שנוסח התפלה הוא נוסח של בקשה על נס כפשוטו – וכלשונו "הוא יעננו להציל אותנו 'בנס' מידיהם" – וכנראה שזה משום שבתוך מהלך של ניסים של חנוכה יש מקום לבקש על ניסים – וכדבאנו לעיל שכך נוסח הבקשה בברכת המזון למי ששכח – "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים" – ולעיל [פרק ג'] ביארנו את דברי המרש"א ששייכים למהלך של מחדש בטובו מעשה בראשית – אלא דיעויין בהערה ³² מה שיש לדון בזה מדברי הרמב"ם בתפלות על ניסים כעין פורים וכעין חנוכה – והאם יש מקום לחלק ביניהם.

ג' חידושים בכח התפלה

א [לשנות הטבע, ב] "להנצל מן הסכנה" ג] "לבטל הנגזר".

זה לשון רבינו בחיי [עקב פרק י"א פסוק י"ג]:
 "וצריך אתה לדעת כי כח התפלה גדול אפילו לשנות הטבע ולהנצל מן הסכנה ולבטל הנגזר", – הרי לנו ג' חידושים, א [לשנות הטבע, ב] "להנצל מן הסכנה" ג] "לבטל הנגזר".
 רבינו בחיי הביא סמוכין לכולם, ועיין בהערה שהבאנו כל לשונו ³³ – ובעיקר נתחדש שם ששינוי הטבע אצל יצחק [שהרי רבקה היתה עקרה], וגם נתחדש ביטול הגזירה של "מת אתה" אצל חזקיהו – ולמדנו שבשניהם הוא נכנס לתוך השורשים של הבריאה ליצור בריאה חדשה, והביא עוד בהצלה ממקום סכנה – סערה בדרגות של "יעלו שמים ירדו תהומות" – וההתפלה פועלת – "יקם סערה לדממה ויחשו גליהם".

³² ויש להעיר – דמצאנו ברמב"ם בהקדמה ליד החזקה בסוף מנין המצוות שביאר את התקנה של קריאת המגילה – "שהנביאים עם בית דין תיקנו וצוו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקדוש ברוך הוא ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועינו, כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה כי מי גוי גדול אשר לו אלוהים קרובים אליו כה' אלוהינו בכל קראינו אליו".

הרי שהיה לנו השגחה פרטית שזכינו בה על ידי תפלה, והרמב"ם לא הזכיר כאן חנוכה אף דלעיל מיניה הביא את חנוכה – ויתכן שסובר שאין מהלך של תפלה בנס הנרות, אלא שגם את נס המלחמות לא הזכיר, ואולי לא מפורש ענין התפלה שם ובמגילה מפורש.

³³ זה לשונו: "לשנות הטבע, מיצחק, שנאמר: 'ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו', ודרשו רז"ל: [שיה"ר ב, לא] מפני מה נתעקרו האמהות, מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. בארו לנו בכאן כי לא בא העקרות לאמהות אלא מפני התפלה, וכשהתפללו בזה נשתנה בהן הטבע".

"להנצל מן הסכנה, ממה שכתוב: [תהלים קז, כג] 'יורדי הים באניות' וגו', 'ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו, יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג, ויצעקו אל ה' בצר להם', וכתוב בתריה: 'יקם סערה לדממה ויחשו גליהם', ומכאן שהתפלה מגינה על הסכנה".

"לבטל הנגזר, מחזקיהו שהוסיף לו הקדוש ברוך הוא חמש עשרה שנה בכח התפלה, שנאמר: [ישעיה לח, ה] שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעתך הנני יוסיף על ימך חמש עשרה שנה" ³³.

רבינו בחיי מונה ג' חידושים בתפלה זו לבטל גזירה:

א [הוא מדייק מהלשון "יוסיף" שמכאן רואים "שהיה זמנו קצוב ונגזר – והועילה לו תפלתו לבטל הנגזר".

ב] ודייק עוד – "ואפילו מה שגזר עליו הש"י אפשר לו להתבטל בכח התפלה".

ג] עוד הוסיף לדייק ממה שאמר חזקיהו "כלה נבואתך וצא, כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים" – נתחדש כאן חידוש גדול, "הודיענו כאן שהתפלה למעלה מן הנבואה, כלומר מן המקום שמשם תוצאות הנבואה לנביאים", חזקיהו עלה למעלה בתפילתו מעל המקום של נבואה.

**כל מה שנגזר מכח המערכת מבטלו בלא תפלה,
אבל בדברים שתלויים במזל
צריכים דווקא התפלה שהיא מעל המזל.**

רבינו בחיי בפרשת וילך [פרק לא פסוק יד] ובכד הקמח [סוף ערך פרנסה] ייסד יסוד גדול - וז"ל בכד הקמח: "אמרו רז"ל במו"ק [כח] בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא - אין להבין שיהיה הענין תלוי במזל וכפי משפטי המערכת ושלא תועיל התפלה בהם - שכבר מצינו שבאו שלשתן בזכות התפלה - אבל המאמר הזה בא להודיענו כמה גדול כח התפלה".

וייסד בזה יסוד גדול שיש חילוק בין דברים שנגזרים במערכות לדברים שתלויים במזל, וז"ל: "כי כל מה שנגזר במערכת הכוכבים יכול הקב"ה לבטלו - כי גם חכמי הכוכבים מודים בכך בטענת שהקב"ה הוא הכלל ומערכת הכוכבים הוא הפרט והכלל גדול מן הפרט ויכול הוא לבטל כחו - ובכל מה שנגזר ממקרי האדם מכח המערכת אפשר לו לאדם לבטלו בזכותו בלא תפלה ובלא צעקה כלל - אלא שידאג ויצטער בלבו וכענין שכתוב בתהלים [קמה] רצון יראיו יעשה כלומר - ברצון בלבד שהקב"ה ממלא כל רצונו בלא שישאל כלל - אבל בשלשה ענינים אלו צריך תפלה כי שלשתן תלויין במזל והתפלה על המזל".

וממשיך שם לפרט את הדברים: "וכן מצינו שניתנו שלשתן בכח התפלה שהוא על המזל - בנים ניתנו לרחל שנאמר 'וישמע אליה אלוהים ויפתח את רחמה' - חיי לחזקיה שנאמר 'שמעתי את תפלתך הנני יוסיף על ימך חמש עשרה שנה' - ומזוני לאליהו ולאלישע שמצינו שנתרבו המזונות וניצלו מן הרעב".

וממשיך עוד "והרי המאמר הזה לרז"ל הערה על כח התפלה להודיענו כי הם תלויים במזל ולכך יצטרך ריבוי תפלה בהם כדי לבטל המזל בכח התפלה כמו שנתבטל בשלשתם ע"י תפלה - ומפני שבנתינת המזונות נעשה בהם נס בביטול כח המערכת - המשילו החכמים נתינת המזונות לקריעת ים סוף - ומפני שקריעת הים היה נס מפורסם וזה נסתר לכך אמרו כקריעת ולא קריעת - וכן אמרו בערבי פסחים [ק"ט] - קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף דכתיב לגזור ים סוף לגזרים וכתיב נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו", עכ"ל.

"גדלו וטובו מלא עולם" - "חסד ה' יסובבנו".

"גדלו וטובו מלא עולם" - הרי ברור שהם ממלאים את העולם מצד לצד - זו מידת גדלך וזו מידת טובך - אלו הכחות שבהם מפעילים את העולם החדש - מחדש - שאילולי הכחות הללו הבריאיה היתה נעצרת - גם הבריאיה הכללית וגם הבריאיה הפרטית שלו בחיים הפרטיים שלו - כל מיני עיכובים בכל מיני השפעות של חסד - פרנסה בריאות שידוכים ילדים, הכל מיתלי תלי במידות האלו.

האדם הוא עולם קטן - גם העולם הגדול - כל הבריאיה הכללית מלא גדלו וטובו - וגם העולם הקטן הפרטי שלו "מלא רחמים וטובו".

חסד ה' יסובבנו - מכל הצדדים מסובב בחסד - חונה מלאך ה' סביב ליראיו - ויחלצם, תמיד יש חסד ורחמים מכל הצדדים לשמור עליו מכל המקטרגים שרוצים לעצור את העולם הקטן שלו - כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך - אין דרך שאתה הולך בה שאתה לא צריך שמירה, 'בכל דרכיך'.

פרק ו

חונן דעת - פוקח עיוורים

אתה חונן לאדם דעת. < "הבטחת החזו"א שתפלתו נשמעת" < "הרחב פיך ואמלאהו" כפי השיעור שנקבע ב"המעלך מארץ מצרים" < "אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו". < הנותן לשכוי בינה. < פוקח עיוורים עיוור שהצליח לראות חמישים שנה. < "ואני אמרתי בשלוי" - "הסתרת פניך הייתי נבהל" < הודו לה' כי טוב - אנא ה' הושיעה נא. < "יברכך ה' וישמרך" < נענועים בסוכות, כגמול עלי אימו. < "תחנונים ידבר רש" < "איך לבריה כלום אצל בוראו". < "הטוב כי לא כלו רחמך". >

אתה חונן לאדם דעת.

מכולת קטנה – ומולה עומדת חנות ענקית, החנות היא בנין ענק עם חניה גדולה לפניה, ובכל יום מגיעה משאית גדולה לחניה לפרוק סחורה עבור החנות הגדולה, לעומת המכולת שפעם בשבוע מגיעה אליה סחורה במשלוח קטן, כמה שקיות של כל מיני סחורות למיניהם, בעל המכולת מלא קנאה, הוא לא נרגע, כל יום מחדש הוא צריך לראות את ההצלחה של השכן – ואצלו הכל בצמצום ממש, הוא תמיד חושב לעצמו, אילו הייתי מקבל כמות כל כך גדולה של סחורה – אז ודאי שהייתי מצליח. אחד לומד סוגי, יש לו כמה הערות וכמה סברות בודדות – ושוב הוא פותח את ספרי האחרונים – ברכ"ש חזו"א שיערי יושר – והוא רואה מה הם עשו בסוגי' זו, כמויות אדירות של עמקות ורחבות וקושיות ומהלכים – מה הוא חושב לעצמו – הרי הלומד תורה שכינה כנגדו וה' הוא זה שנותן חכמה – ומפיו דעת ותבונה, הרי הוא מקבל מהקב"ה משאית שלימה כל יום של 'אתה חונן לאדם דעת' – מלא וגדוש, ואני מקבל פעם בשבוע שקית קטנה של 'אתה חונן לאדם דעת' – במשלוח קטן – זה כל ההבדל. עניני עולם שונים מדברי תורה – שהרי בדברי תורה כתיב – הרחב פיך ואמלאהו [ברכות] – ופירש"י "בקש ככל תאוותך" – מה שאתה רואה אצל השני ויש לך תאוה להצלחה ולחכמה ברמה כזו – על זה נאמר "בקש ככל תאוותך" – ואומר לו הקב"ה – ואמלאהו. האדם שמפתח ומעורר את התאוה והתאבון לגדלות של חכמה גורם לעצמו להרגיש כמו אותו בעל מכולת קטנה – הוא לא נרגע לרגע – הוא תמיד מרגיש מסכן גדול. כל יום מחדש הוא חושב מה יהיה אתו, הוא היה יכול להגיע רחוק מאד אם היתה מגיעה אליו משאית מלאה כל יום של 'אתה חונן לאדם דעת', הוא מרגיש שהוא לא מסוגל להמשיך בצורה כזו – וככל שהתאוה גוברת – כך גובר גם המהלך של – "בקש ככל תאוותך" וכך גוברת גם ההבטחה – 'ואמלאהו'.

'הבטחת החזו"א שתפלתו נשמעת'

ז"ל החזו"א [קוב"א ח"ג סימן קנ"א]:
 "והנה אמרו מיום שנחרב ביהמ"ק כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעות – אם יזכה האדם להרגיש את הרע והנמאס בהעדר ידיעת התורה, עד שימס לבבו בבכי לפני המקום ב"ה, הנה ידע האדם כי כבר זכה הרבה ואשרי חלקו, וכבר מובטח שתפלתו נשמעת".
 כמדומני – שהבטחת החזו"א – "כבר מובטח שתפלתו נשמעת" – מתבססת גם על הבטחת דהמע"ה – "הרחב פיך – ואמלאהו".

"הרחב פיך ואמלאהו"

כפי השיעור שנקבע ב"המעלך מארץ מצרים"

אולי נאמר שבקשה כזו היא בגדר חוצפה – כי הרי האחרונים האלו עמלו ביגיעה ולמדו בקדושה ובטהרה ולכן השיגו את כל ההשגות – ומה כל זה שייך לתאוות שלי, האיך מעיזים לבקש בקשה כזו.

כנראה שגם דהמע"ה חשב על טענה כזו והוסיף גדרים לבקשה כזו – "אנוכי ה' אלוך המעלך מארץ מצרים – הרחב פיך ואמלאהו" – לא כתוב "אשר הוצאתיך מארץ מצרים אלא "המעלך מארץ מצרים" – יש כאן ב' דיוקים, 'מעלך' בהווה ולא בעבר - ולשון 'עליה' לעומת לשון יציאה. ה'עליה' ממצרים היא העליה הרוחנית – מהדרגות הנמוכות של מ"ט שערי טומאה עד הדרגות הגבוהות של נעשה ונשמע - תוך זמן קצר מאד - נ' יום.

מה שייכים שני החלקים של הפסוק זה לזה – התשובה היא – שבתחילת הפסוק נאמר כאן "שיעור" למדוד את השיעור של ה'הרחב פיך' של סוף הפסוק – והיינו ש'המעלך' בתחילת הפסוק לומדים מה נכנס בהגדרה של "בקש ככל תאוותך" ומה מוגזם ומה עבור את הגבולות.

על זה קבע דהמע"ה כלל ברור - שכל בקשה שלא עוברת את המרחק הזה בין האדם הכי שפל והכי בזוי בכלל ישראל - לעומת האדם בדרגה הכי גבוהה – כל בקשה שנמצאת בין ב' הגבולות הללו כזו בקשה מוכנסת ומתקבלת בתוך השיעור של 'ככל תאוותך'.

הרי אם תיקח ע"ה גמור בדיוטא התחתונה ברוחניות – ולעומתו תיקח ת"ח בדרגה של הגר"א – הרי המרחק ביניהם הוא הרבה פחות מהמרחק בין הדרגות הנמוכות של מ"ט שערי טומאה לדרגות הגבוהות של נעשה ונשמע – וממילא שדהמע"ה קובע שגם אם העם הארץ הבזוי והשפל יצליח לפתח תאוה להיות בדרגתו של הגר"א בלימוד – שגם במצב כזה הוא יכול לבקש – ובקשתו תתקבל – 'ואמלאהו'. האדם נמצא תמיד במצב ששולחים אליו 'משלוחים' וחבילות של סייעתא דשמיא לעזור לו לצאת מהמצרים הפרטי שלו – לצאת מהגבולות שמגבילים ומכשילים אותו לעלות בתורה לדרגות הכי גבוהות – "המעלך" הוא בלשון הווה.

"אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו".

מקדימים בהקדמה ארוכה - "חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו" – ושוב מתחילים את גוף הבקשה בהקדמה חדשה – "אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו".

אחרי שמכפילים הקדמות אחרי הקדמות - כפול ומכופל - לשונות ועוד לשונות של 'רחמנות' ולשונות ועוד לשונות של 'חמלה גדולה ויתרה' – רק אז מבקשים – "ותן בליבנו להבין".

הרי כל המושג של תפלה אינה אלא בקשת רחמים – כלשון הגמרא בכמה דוכתי - "בעי רחמי" – עיין לעיל [פרק א' ופרק ב'] - אבל כאן צריכים הקדמה מיוחדת לבקשה אחת - "ותן בליבנו להבין" – הרי מי שלא מבין בתורה הוא המסכן הכי גדול שיש – אין לך 'רחמנות' יותר גדולה מזו, ולעומת זאת - להבין בתורה – איזה זכייה גדולה יש בזה, ולכן לבקשה זו מקדימים להקב"ה שכאן לא יספיק המסלול הרגיל של "בעי רחמי" – כאן צריכים לפתוח "ים של רחמים" – רק רחמנות בשיעור של "מים שאין להם סוף" יספיק להביא עלינו את הדעת וחכמה שצריכים כדי להגיע לדרגת דעת של "כמים לים מכסים".

הנותן לשכוי בינה.

הנותן לשכוי בינה - בלשון 'שכוי' יש מחלוקת אי קאי על תרגול [הרבה ראשונים] או על הלב של האדם [רא"ש וטור], ובינה היינו 'הבחנה' שזה כח הלב.

ההבחנה בין יום ללילה של הלב היא רק ההבחנה הראשונה של הלב בכל יום, [וזה קיים גם אצל התרגול], אבל זה דוגמא אחת שבין כל הכחות שהקב"ה נתן לנו בלב להבחין – מטעינים פאלפון בלילה ובלי זה לא עובד בבקר, הקב"ה מטעין את הלב ובלי זה הלב לא עובד בבקר.

לא להבחין בין דברים הפוכים זה לחיות כמו שוטה, ולפעמים ההבדלים הם דקים מאד אבל משמעותיים מאד – בפרט בתקשורת עם אנשים, ובהבנת החיים, ואצל בני תורה הרי כל הלימוד בנוי על ההבחנה הזו בין יום ללילה.

יום ולילה – זמן של פעילות וזמן של חוסר פעילות, והלב מעורר את האדם להיות פעיל – לא להמשיך במהלך רדום – יש כאלו שתמיד הם במצב של 'לקראת שינה', וגם זה כלול בברכה זו.

'בר שטיה' [כתובות כ'] היה לו עתים חלים ועתים וכו' – יום פקח יום שוטה - הברכה הזו דורשת מאיתנו להרגיש כמו בר שטי' - כל יום מחדש יש נידון האם היום יש לו בינה ושכל או לא, היום אפשר ללמוד -

להתפלל - לתקשר עם אנשים נורמלי - או היום כולם צוחקים עלי - כל יום מודים מחדש הקב"ה מכניס לי את כח ההבחנה שבלב.
מבקשים כל יום לקבל 'משאית שלימה' של 'אתה חונן לאדם דעת' - אבל קודם מודים על הכלי קיבול שיש באדם לאכסן את הסחורה שמגיע במשאית - ומכירים שכל יום מחדש מחדשים את הכלי קיבול - כמו בר שטי'.

פוקת עיוורים

עיוור שהצליח לראות חמישים שנה.

ב' שכנים, אחד עשיר מופלג - יש לו רכב מפואר - אין בכל המדינה יותר מחמש כאלו, ויש לו שכן עני מרוד - עובד נקיון, ויום אחד העובד נקיון קיבל עבודה אצל עשיר מופלג אחר - שבמקרה גם הוא יש לו רכב מפואר כמו השכן העשיר.

יום אחד העובד נקיון תופס קשרים עם הבוס שלו החדש ובתור פרגון הוא מתחיל לתת לו בהשאלה את אחד מהרכבים שלו - שזה בדיוק כמו הרכב של השכן - זה כבר נהיה מנהג קבוע עד כדי כך שהבוס שלו דואג שכל יום אחד מהעובדים מחנה את הרכב מתחת לבית העובד מוקדם בבקר - כעת יש שני רכבים חונים למטה - אותו סוג רכב ממש.

העובד נקיון מתחיל להרגיש טוב - והוא מתחיל לעצבן את השכן העשיר - הוא דואג לרדת אתו לחניה ביחד - שניהם לוקחים את הדואר ביחד - שניהם צועדים ביחד לחניה - שניהם מסתכלים על הרכבים המפוארים שלהם ביחד - ונכנסים ביחד - העובד נקיון דואג לתת לעשיר הרגשה של שוויון מוחלט.

יום אחד יורדים וצועדים ביחד - מגיעים לחניה והנה הרכב של העשיר נגנב - הוא צועק - משתולל, מתקשר למשטרה - ואז העובד נקיון אומר לעשיר - קצת בעקיצה - תבא איתי - אני אתן לך 'טרמפ' ברכב שלי - הוא מרגיש בזוי ממש.

מצאו את הרכב הנגנב - ויום למחרת שניהם יורדים שוב ביחד - מגיעים לחניה ביחד - ולא יאומן - היום הרכב של העני העובד נקיון נגנב - היום הוא צועק - היום הוא משתולל היום הוא מתקשר למשטרה - בדיוק כמו שעשה השכן אתמול.

העשיר חיכה להזדמנות הזו - פותח את הפה שלו - אומר לו - אדוני - אתה בעל דמיון - הצלחת לשקר גם על עצמך - מה אתה משתולל כשאתה לא רואה את הרכב - הרי אין לך רכב, הרכב שייך לבוס - הבוס אוהב אותך אבל הרכב אינו שלך - כל יום שיש לך את הרכב מביאים לך אותו במסויים דווקא לאותו היום - היום פשוט לא הביאו את הרכב.

אתה חי בעולם הפוך - הרי היום לא קרה שום חידוש - אדרבה ואדרבה - כל יום שהיה לך רכב קרה חידוש - יש לי עצה בשבילך - כל יום תשמח כשיש לך רכב - כל יום תגיד תודה - ואז לא תצטרך להשתולל ביום שאין לך.

עונה לו העובד נקיון - בא נחזור על כל מה שאמרת - נפנים את המסר העמוק שלך - מילה במילה - אבל בשינוי קל - מילה מילה בלשון רבים.

לי יש בוס שאוהב אותי - ולך יש בוס בשמים שאוהב אותך - הוי אומר לשינוי יש בוס שאוהב ומפרגן לנו. שנינו בעלי דמיונות - שנינו מצליחים לשקר על עצמינו - למה אנחנו משתוללים כשקמים בבקר ואין רכבים - הרי לפי האמת אין לנו רכבים, הרכבים שייכים לבוס - הבוס אוהב אותנו אבל הרכבים אינם שלנו - כל יום שיש לנו זה כי מביאים לנו במסויים לאותו היום - היום פשוט לא הביאו את הרכבים.

יש לי עצה בשבילנו - אנחנו חיים בעולם הפוך - הרי היום לא קרה שום חידוש, אצלי לא נגנב היום ואצלך לא נגנב אתמול - אלא אדרבה ואדרבה - כל הימים שהיה לנו רכבים אז קרה חידוש, ולכן אני מציע מכאן והלאה - שכל יום שנינו נשמח כשיש רכב - שנינו נגיד תודה - ואז לא נצטרך להשתולל ביום שאין לנו.

יש כאן קושי' עצומה - איך אנחנו מודים להקב"ה כל בקר על זה שהוא פוקת עיוורים - הרי מי העיוור כאן - הוא כבר רואה חמישים שנה וכל יום הוא אומר פוקת עיוורים מחדש - כל יום זוקף כפופים - הרי מי הכפוף שזקפו אותו.

אלא שהן הן הדברים – האדם הוא עיוור – אלא שכמו שבכל יום שמים לו רכב מפואר תחת הבית – כך כל יום מכניסים לו את חוש הראייה מחדש – לאותו היום בלבד – וממילא – כל יום מחדש יש נתינה חדשה בחוש הראייה לעיוור.

הבריאות הפרנסה וכל שאר חלקי החיים – כולם לא שלנו – כולם שייכים לבוס – הוא מחזיר לנו לאותו היום בלבד – מודה אני לפניך – שהחזרת בי נשמותי.

כל יום יש חידוש הבריאה – יש דין שמקטרג שאין ראוי להחזיר לו את הנשמה – לא ראוי להחזיר לו את החושים והבריאות – ובזה נכנס כח התפלה – בריאה חדשה – לא כלו רחמיו – ואז מתחדשת החלטה חדשה להביא לו את הבריאות בעולם החדש שנברא היום.

יום אחד הלשינו עליו לבוס – לא כדאי להביא לו את הרכב – הוא לא בסדר אתך, מאחורי הגב הוא מתנהג אחרת – ובזה יש מידת הרחמים – בקשה חדשה להחלטה חדשה להביא לו מחדש את הרכב.

'ואני אמרתי בשלוי' – 'הסתרת פניך הייתי נבהל'

יש שני מצבים באדם, מצב שהכל מסתדר ומצב של בעיות – ויש הרגשה אחרת בשני המצבים, במצב שהכל מסתדר יש הרגשה של 'יציבות' – הכל נוסע חלק הכל נוסע בעצמו.

על זה אמר לנו דהמע"ה – "ואני אמרתי בשלוי – כל אמוט לעולם" – דוד המלך מזהה את ההרגשה של 'יציבות' – אבל אינו כן – שהרי ב'סיבוב אחד קטן' הכל משתנה – גם בלי מעשים מיוחדים להענישו – אלא שבזה שהקב"ה לא מתעניין בו ולא פועל לטובתו עד הסוף – אז ממילא הכל מתמוטט.

'הסתרת פניך הייתי נבהל' – הקב"ה לא עשה כלום – רק פנה לכיוון אחר – והאדם מיד 'נבהל' – כל החיים שלו התמוטט – למדנו כאן שההסתכלות החיובית של הקב"ה היא 'הארת פנים' – 'הבוס אוהב אותי' – והרי בהארת פנים של הקב"ה מונח הכל – הארת פנים היינו ה'אור פניו' של הקב"ה ובו טמון הכל.

"כי באור פניך נתת לנו – תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה וחיים" – רוחניות וגשמיות – הכל ביחד מונח בהארת פנים הזו – ומאידך גיסא – בהסתרת פנים קל – 'נבהל'.

הודו לה' כי טוב – אנא ה' הושיעה נא.

בהלל אנחנו מודים ומהללים – ושוב מבקשים אנא ה' הושיעה נא – מה מקומה של בקשה זו באמצע ההלל – הפשט הוא שאחרי שאנחנו רואים את הכל ממבט חדש – כי ההודאה שיש ב'הודו לה' כי טוב' מחדדת לנו את העובדה הפשוטה שבעצם אין לי כלום, הכל הוא חסדו יתברך – כי לעולם חסדו – הכל שלך ואתה מביא לי את הכל כל יום ויום מחדש, אתה מעמיד את זה עבורי מתחת לבית שלי – מביא את הרכב לחניה – כי לעולם חסדו – בריאות פרנסה משפחה והחיים עצמם.

כעת מתחדש לי מבט חדש גם ביחס לשמירה, עד עכשיו חשבתי שאני צריך לשמור על הכל והכל באחריותי וממילא אני דואג לכל, הרכב שלי הוא באחריותי נגד גנבים ונגד כל מרעין בישין, אבל כעת מתחדש לי שאין לי כלום.

אם זה היה רכב שלי אז אה"נ אני זה שצריך לדאוג ולשמור אותו מהכל – אבל אם זה רכב שלך שאתה מעמיד כל בקר מחדש על יד הבית, אז אני לא דואג לו – אתה שומר אותו וזה באחריותך – זה רכב שלך, זה בריאות שלך, זה פרנסה שלך, וממילא אתה השומר מהכל.

המבט החדש מכח הבהירות של – הודו לה' כי טוב – גורר אחריו בקשה של אנא ה' הושיעה נא – שמור אתה את כל מה שיש לי שהרי אין לי כלום וממילא שהכל שלך לשומרו – חלק מההלל הוא לדרוש שמירה של הקב"ה לכל מה שממילא שייך להקב"ה.

"יברכך ה' וישמרך"

"יברכך ה' וישמרך" - ופירש רש"י - שהקב"ה שונה מבשר ודם שנותן מתנה אבל אינו יכול לשומרו לו - וכאן - הקב"ה "הוא הנותן והוא השומר" ³⁴. נראה לומר שהמהלך הזה של - "הוא הנותן והוא השומר" - אינו חידוש בשמירה אלא חידוש בנתינה, והיינו שכיון שהנתינה היא סוג של נתינה שמתחדשת כל יום מחדש - הרי המתנה אינה צריכה שמירה לאורך זמן - כי גם אם ח"ו משהו קורה למתנה הרי ממילא מביאים לו מחדש למחרת בבקר - א"כ השמירה היא 'פועל יוצא דממילא' מכח הנתינה המתחדשת. למדנו א"כ שהמהלך של "הוא הנותן והוא השומר" מחדש סוג נתינה כזו שהשמירה היא 'פסיק רישא' מהנתינה. "ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם" - הטעות היא שאין מצב מתמשך של יציבות - אלא נתינה מחודשת, ולכן ברור ש'הסתרת פניך הייתי נבהל' - הנתינה המתחדשת מפסיקה.

נענועים בסוכות,**כגמול עלי אימו.**

מבואר בגמ' בסוכה [ל"ז:] דענינים של הנענועים כלולב הוא להכריז שהקב"ה הוא הבעלים בכל ד' רוחות ולמעלה ולמטה, ולכן מנענעים לכל הרוחות ולמעלה ולמטה - להכריז על בעלותו בכל הנך רוחות - עוד מבואר שזה נגד טללים רעים ורוחות רעות. וצ"ע דמה השייכות בין הנך תרתי ששניהם ביחד הם התוכן של הנענועים, הכרזת בעלות על הד' רוחות ושמירה מטללים ורוחות רעות, ועוד, דמה כל זה שייך לחג הסוכות, ויתירא מזו, דמה זה שייך לד' מינים, וכל זה צ"ב. עוד צריכים להבין, דמה הטעם שמנענעים דוקא ב"הודו לה' כי טוב" ודוקא ב"אנא ה' הושיעה נא", ומה טללים רעים וכו' שייכי להנך שתי תפלות במסויים, וצ"ע, ומה ענינה של תפלת הושענא כהמשך לנענועים הללו, וכל זה צ"ב. הסיום של ההושענות הוא בתפלה - "למען דעת כל עמי הארץ כי ה' הוא האלוקים אין עוד" - ונראה שדווקא כאן בסיום של כל התפלה מתבאר הכל. מצות ד' מינים שייכת לחג האסיף, האדם עמל שנה שלימה ואוסף את התבואה שלו, וכעת הוא מחזיק בידיו ד' מינים, הסמל של כל עבודתו במשך שנה שלימה. כשהוא מחזיק בידיו את הד' מינים - הוא מרגיש שהוא מחזיק בידיו את כל ה'כחי ועוצם ידי' שלו - הרי הוא מחזיק בידיו את מה שהוא אסף מהשדה - כל הפרנסה של כל השנה. האדם מצווה תוך כדי החזקה והרגשה זו להכריז - הכל שלך - אתה מעמיד לי את הכל, כל יום מתחת לבית, אלו הד' רוחות של הקב"ה שאני מחזיר את הכל לכתובת הנכונה - אני מחזיר את הכל לידו של הקב"ה בכל הד' רוחות. וממילא אני אומר להקב"ה עוד - אנא ה' הושיעה נא - אם הכל שלך - רכב שלך אחריות שלך, פרנסה שלך אחריות שלך, טללים רעים ורוחות רעות הם ה'סמל' של כל פגעי הטבע - כל הבעיות בעולם הגשמי הם באחריותך. שאלו את הגר"א - עד היכן בטחון - והגר"א ענה כלשון דהמע"ה - "כגמול עלי אימו" - אין לו משלו כלום וממילא שאין לו אפשרות לדאוג לעצמו - הכל שייך לאמא וממילא הכל בידיה של אמא - כל יום מביאים לי עולם חדש, כל הצרכים שלי מגיעים אלי כל יום מחדש.

³⁴ "שהנותן מתנה לעבדו אינו יכול לשמרו מכל אדם, וכיון שבאים לסטים עליו ונוטלין אותה ממנו, מה הנאה יש לו במתנה זו, אבל הקדוש ברוך הוא הוא הנותן והוא השומר".

"תחנונים ידבר רש"

פירש"י "ואתחנן" מלשון "מתנת חנם" וביאר בזה רש"י, ד"אע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים אלא מתנת חנם, עיי"ש.

ותמוה, מה כתב רש"י "אע"פ שיש להם לתלות במעשיהם הטובים", והלא זה נגד גמרא, דאיתא בברכות [י:'] "כל התולה בזכות עצמו כחזקיה תולין לו בזכות אחרים", עיי"ש, א"כ הלא מבואר דאין תולים במעשים טובים, ומאי לשון "אף על פי" שכתב רש"י, וכבר נתקשו בזה, עיין בזה בנחלת יעקב [שם]. ונראה עפ"י מה שיש לדקדק בדברי רש"י בסוג' בברכות [שם] שפירש מה נקרא תליה בזכות עצמו, וז"ל "שאומר בתפלתו עשה לי בזכותי כגון חזק' שאמר זכר נא את אשר התהלכתי וכו'" הרי דמיירי דוקא בתביעה מפורשת, וי"ל דרש"י בחומש אצל משרע"ה קאי בתלייה במעשים בלי תביעה מפורשת, ועל זה אמר רש"י שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם, ואעפ"י כ לא תלה משה במעשיו כלל. אף שמצאנו חילוק על פי מה שמדויק ברש"י – אבל סו"ס עיקר הגדר בזה תמוה דאיזה נפ"מ יש בזה אם הוא תובע כן במפורש או לא.

ונראה שבאמת יש שני סוגים שונים של דרישות ותביעות – והביאור כך:

יש 'דרישה' ותביעה של 'זה תמורת זה' – משיכת חפץ מחייבת תשלומי החפץ ומעשה טוב מחייב שכר – זו תביעה מפורשת – ועל זה הוזהרנו לא לתלות בזכות עצמו, אבל יש תביעה אחרת, והוא שהקב"ה ברא אותי כבריה בעולמו ואני מקיים את התפקיד שלי, א"כ בתור בריה בבריאתו של הקב"ה שהוא ממלא תפקידו – זכאי הוא להתקיים בתור בריה בעולמו – דלא גרע מהשמש והירח ושאר חלקי הבריאה – ובשלמא אי לא היה מקיים תפקידו א"כ הוא לא שייך לעולמו של הקב"ה וגרע טפי משמש וירח שממלאים תפקידם, ולמה צריכים להחזיק אותו בבריאה, אכן מי שמקיים תפקידו הרי הוא שייך לבריאתו של הקב"ה וממילא שהוא זכאי להתקיים בתור חלק מהבריאה שכל הבריאה זכאית להיות קיימת.

מתחדש כאן מהלך אחר לתלות במעשים, והיינו שלא שהמעשים עצמם 'מחייבים' ודורשים תמורה – שבזה איירי בסוג' בברכות אצל חזקיה – שזה אין לעשות – אבל זה בא לאפוקי דווקא תביעה מפורשת – וכאן אנו מדברים בתלייה אחרת במעשים – והיינו שהמעשים שלו מעמידים ומגדירים וקובעים אותו כבריה בעולמו של הקב"ה שממלא תפקידו בתור נברא – ובזה קאי רש"י לומר שמשרע"ה לא תבע אפילו בתור זה שמעשיו יגדירו אותו כבריה בעולמו של הקב"ה אלא מתנת חנם ממש – הוא לא תובע את קיומו בתור נברא.

עומק הדברים נמצאים בדברי המדרש רבא ריש ואתחנן [שם בהמשך]:

כתיב 'תחנונים ידבר רש זו משה', הכא נתחדש שמשה רבינו הוא "רש", שהרי יכולים לתבוע בלי טענה מפורשת על מעשים, יכולים לתבוע בתור בריה בעולמו של הקב"ה שדורש קיום כשמש ושאר חלקי הבריאה, והמעשים טובים קובעים ומוכיחים כן שהרי בזה הוא ממלא תפקידו – וזכותו של כל בריה לתבוע קיום בתור בריה בעלמא – אף שאינו תובע 'תמורת' המעשים עצמם, אבל הכא במשרע"ה אינו כן, הגברא עצמו הוא "רש", אין לו כלום משלו, אינו בעל דבר כלל וכלל, מתנת חנם ממש.

זו כוונת רש"י, דאעפ"י שיש לצדיקים לתלות במעשיהם שעכ"פ מצד מעשיהם נעשו לבע"ד וכאחד ששייך לענין, ועל זה בא החידוש אצל משרע"ה שהוא בא לבקש כאחד שהוא לאו בע"ד כלל, וכמי שאין לו מעשים כלל, ממש כ"רש" שאין לו מעשים בכלל, וזהו שאמרו עליו "תחנונים ידבר רש זו משה".

"אין לבריה כלום אצל בוראו".

בהמשך המדרש נאמר, "אמר רבי יוחנן מכאן אתה למד שאין לבריה כלום אצל בוראו, שהרי משה רבם של כל הנביאים לא בא אלא בלשון תחנונים", והיינו כנ"ל, כאחד שהוא לאו בע"ד כלל, וכאחד שאין לו כלום אצל בוראו, הגברא עצמו הוא "רש" בלי כלום.

ונראה דכאן נאמר תוספת הבנה ביסוד הדברים, והיינו כך:

משה רבינו חידש לנו הסתכלות חדשה על נברא – הוא מחדש דאדרבה – אין לבריה כלום אצל בוראו – שהיה מקום לחשוב שכל נברא עכ"פ אחרי שהוא כבר נברא שוב יש לו מציאות עצמאית, שהרי הוא כבר נברא, ומצד המציאות העצמאית הזו יש לו זכות קיום וזכות תביעה להמשיך להיות קיים.

וחידשו לנו שאינו כן שהרי יש מהלך ששמו - "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", ונתחדש בזה שבכל רגע ורגע הקב"ה מחדש את כל היקום בתור בריאה חדשה, וממילא אין שום רגע שעליו אפשר לומר שהוא תובע והוא בע"ד לתבוע את קיומו בתור נברא, שהרי ברגע זה הכל מתחדש מחדש. הן הן דברי רבי יוחנן - והדברים מדוקדקים מאד, דאדרבה - המציאות הזו של 'נברא' אצל 'בורא' מחייבת שאין לו כלום, וכלשונו "מכאן אתה למד שאין לבריה כלום אצל בוראו". איפכא ממש - לא שיש לו קיום וזכות קיום ככל הנבראים - דאדרבה - הקב"ה מחדש את כל הבריאה אך ורק לרגע זה - וא"כ מה מחייבו לחדשה לרגע הבא - הכל חדש כל רגע ואין כאן תחילת תביעה - "רש" כפשוטו - ודו"ק.

"הטוב כי לא כלו רחמיו".

מצאנו שני חידושים נפלאים בתפלת משה בתפלת ואתחנן - ויסודם אחד בשורש הדברים: תפלת משה בנויה על הקדמה - "אתה החילות להראות את עבדך את גדלך", "את גדלך" פירש"י "זו מדת טובך", כאן נאמר ש'טובך' שהוא 'רחמיו' הוא בגדר "לא כלו" - הטוב כי לא כלו רחמיו - וכבר ביארנו כן בהרחבה לעיל [פרק ד - "את גדלך - זו מידת טובך"] - והיינו שנתחדש שהמהלך של 'לא כלו' נובע מתוך כח תמידי של חידוש והתחדשות - וזו הגדלות של "מדת טובך", גדלות של "כי לא כלו". וביארנו שם שזה גם ההסבר בספרי סוף האזינו שמבואר שמה רבינו ביקש בתפלת ואתחנן להיכנס לארץ ישראל בתור הדיוט או כציפור, הרי שהיה כאן מהלך של בקשה לבריה חדשה ממש. יש להעיר - מצאנו מושג של 'מחדש דבר בתפלתו' - אבל היכן מצאנו חידוש בדגא של הבקשה הזו של משרע"ה - להיכנס בתור ציפור - מילתא דתמיהא ממש. אלא שהן הן הדברים, כל תפלתו היתה בתורת "את גדלך" שפירש"י "זו מדת טובך", בתורת "הטוב כי לא כלו רחמיו", בתורת "מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", במהלך כזה אין נפ"מ בין בקשה בתורת בריאה חדשה או בריאה שכבר קיימת שהרי כל בריאה היא בריאה חדשה. הרי לנו ב' חידושים בתפלתו:

א] בקשה מחודשת להיכנס בתור הדיוט או צפור, והיינו בריאה חדשה.

ב] משרע"ה ביקש בתורת 'תחנונים' באופן שחידש בזה שאין לבריה כלום אצל בוראו, 'תחנונים ידבר רש'.

ששני החידושים יסודם אחד ומחייבים זא"ז, שניהם הם תוצאה ישירה מהבנה נכונה ומבט אמיתי במה שאנו אומרים - "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית" - וזה התוכן של ההקדמה - "גדלך - מידת טובך", אין לו עיכובים כלל, הכל חדש והכל מתחדש בלי שום עיכובים - ה"טוב כי לא כלו רחמיו" - מה שייך במצב כזה זכויות קודמות - הרי הכל מתנת חנם, וממילא דמאי שנא בקשה להיות כציפור או להיות כאדם - הכל מתחדש.

הן הן דברי ר"ח בן דוסא [תענית כ"ה] כשלא היה לו שמן בערב שבת, "דמי שאמר לשמן שידלוק יאמר לחומץ וידלוק", דמאי שנא, וזה פירושו של הגר"ז בטענה על שרה - היפלא מה' דבר - והיינו שכמו שבתחילת הבריאה אין שום נפ"מ אי הקב"ה יקבע ששמן ידלוק או שחומץ ידלוק - כך נמי בהמשך הבריאה שייך התחדשות נגד מידת הדין בשיתוף מידת הרחמים - וכלפי המצב הנוכחי אנו קיימים כבתחילת הבריאה.

פרק ז

יחל ישראל אל ה'

"יחל ישראל אל ה' – הרבה עמו פדות." < "הרבה עמו פדות." < "גדול אדונו ורב כח" < "לתבונתו אין מספר" < "אין חקר לתבונתו" < "הרופא לשבורי לב ומחפש לעצבותם" < "הכפרי מול החכם." < הטוב כי לא כלו רחמיו." <

"יחל ישראל אל ה' – הרבה עמו פדות."

"יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו", וביאר בזה הח"ח, שדוד המלך אומר שיש ג' סיבות לבטוח דווקא בהקב"ה.

האדם מחפש עזרה, למי הוא יפנה קודם, הדבר הראשון הוא שיחפש אדם בעל חסד גדול שמאד דואג לך ורוצה להתחסד אתך, אבל זה לא הסוף – גם אם יהיה לך אדם שמאד דואג לך ומאד רוצה להתחסד עמך – הוא רוצה בטובתך בכל תחום ותחום, הרי אעפ"כ יש גבול לחסד שלו.

אז עדיף למצוא אדם שיש בו את החסד של כל הבעלי חסד שיש בעולם היום וגם שהיו ויהיו בכל העולם מתחילת הבריאה עד סופו – אבל סו"ס גם אז יש גבול לחסדו, משא"כ הקב"ה "כי עם ה' החסד", הרי כל מידת החסד שיש בעולם מתחילת הבריאה עד סופו – הכל ממנו וממילא כל כולה אצלו, וממילא שאין בזה גבול.

גם אם מצאת אדם כזה שאין גבול למידת חסדו – בלי גבול ממש – אבל סו"ס הוא לא יכול לעזור לך בכל הבעיות שלך – כי הרי הוא מוגבל למציאות ולהגבלות שלו, לא בכל תחום הוא מבין ולא לכל בעיה יש לו פתרון – צריכים למצוא אדם שמבין את כל הפרטי פרטים של כל בעיה ויש לו את כל הפתרונות ויודע מה מתאים לכל מצב, מוכשר מאד וחכמה אין סופית – אצל הקב"ה יש מצב של "הרבה עמו פדות", יש הרבה מאד דרכים ואופנים של 'פדיון' והצלה לשחרר אותך מכל הצרות, וגם אם יהיה לך אדם כזה – עדיין תמצא שיש דברים ופרטים ומהלכים שלמים שלא חשבת עליהם ואין לך מושג בהם – זו כבר סיבה לחפש את הקב"ה שאצלו יש מהלך של "הרבה עמו פדות".

גם לו יצויר שמצאת אדם שיש לו את כל הנתונים הללו – אבל עדיין אתה לא בטוח שהוא יוכל לעזור לך – שהרי סו"ס יש עיכובים רוחניים של החטאים שמקטרגים, ועל זה אנו מוסיפים שגם זה בידיו של הקב"ה, "והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו".

אומר הח"ח – אצל הקב"ה מצאנו 'הרכב' של כל הג' סיבות שמכריחות אותנו לבטוח דווקא בו ולפנות דווקא אליו – יחל ישראל דווקא אל ה' – הרי כל הסיבות לבטוח נמצאות אצלו – אין לנו להישען אלא על אבינו שבשמים.

יחל ישראל אל ה' – מג' סיבות, א' כי עם ה' החסד כל החסד של כולם אצלו, ב' והרבה עמו פדות – כל ההבנה והפתרונות בכל הבעיות אצלו, ג' והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו, גם על הקטרוגים הגדולים של חטאים הוא שולט בשליטה מוחלטת.

"הרבה עמו פדות."

אדם מהכפר יש לו בעיה רפואית מסויימת הוא הולך לעיר הגדולה לפרופסור הגדול, אשתו מזהירה אותו שלא יצא משם בלי תרופה, היא שמעה על הרופא שהוא אוהב לפטפט על כל מיני דברים מן הצד – בלי לתת תרופות – והזהירה אותו שוב ושוב – הסבתא היתה אומרת שחייבים תרופה לכל מחלה, אל תצא בלי תרופות.

הוא נכנס לרופא, הוא רואה את הבעיה, הרופא מדבר אתו על המקום עבודה בבית חרושת, כל מיני פרטים צדדיים, האדם מתעצבן, ובסוף הרופא שולח אותו בלי שום תרופה – והוא מבטיח לו שהכל יהיה בסדר. אחרי יומים נגמרה המחלה – מה מתברר – הוא הגיע לעבודה למחרת – ובלי סיבה מחליפים לו את המקום עבודה שלו הקבועה בבית חרושת והוא עובר למחלקה אחרת.

מתברר שהרופא הוא צדיק גדול ובעל חסד אמיתי – הוא תפס מיד שהבעיה היא בחומר מסויים שבבית חרושת שהוא לא מסתדר עם זה, והוא מתקשר לבוס שלו בבית חרושת, וביקש להחליף אותו למחלקה אחרת שלא עובדים עם החומר הזה.

לא כל דבר הוא יכול להסביר לכפרי הפשוט שלא מבין כלום חוץ מתרופות, הוא עזר לו בתחומים שהכפרי לא יודע על קיומם.

לא צריכים להסביר להקב"ה ולפרט לו דרכי ההצלה שנצרכות לך להינצל ולפתור את הבעיות שלך, "הרבה עמו פדות" – יש כל כך הרבה דרכים למקום שאתה לא מכיר – מה לך לתת עצות כלפי מעלה, הוא מבין לבד – רק תבקש הצלה.

"גדול אדוננו ורב כח"

"מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא – גדול אדוננו ורב כח" – ומבאר הגר"א [ברכות] שכל הבריאה כולה בנויה בדרכי השפעה דרך הכוכבים, כל כוכב ממונה על כח והשפעה אחרת, וזה סוד המזלות, והקב"ה מנהיג את הכל דרך המסלולים האלו.

אנו מכירים מעט מאד כחות, חכמה עושר בריאות נחת מילדים שידוכים פרנסה שמחה עצבות – וכדומה – אבל יש הרבה יותר כוכבים, וזו הוכחה ברורה שיש הרבה כחות והשפעות בבריאה שאנחנו לא מכירים והרי הקב"ה מנהיג ומתעסק עם כולם – שהרי הוא זה שנותן שמות לכל הכוכבים – הוא מגדיר את כחו של כאו"א בעצם קריאת השמות, "מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא" לכל אחד ואחד.

הדבר הזה הוא עדות גמורה ש"גדול אדוננו ורב כח" – הרבה כחות שאין לנו השגה בהם – זו הגדלות ה'הרב כח' שמתגלה בריבוי הכוכבים.

"הרבה עמו פדות" – יש כל כך הרבה דרכים למקום שאתה לא מכיר – מה לך לתת עצות כלפי מעלה, הוא מבין לבד – רק תבקש הצלה.

"לתבונתו אין מספר"

"אין חקר לתבונתו"

כשמדברים על תבונה – והבנה – הרי הגדרים הם גדרים של 'עומק' – יותר הבנה היינו יותר עומק – הבנה למעלה מהשגתינו – וכאן מתאים הלשון 'לתבונתו אין חקר'³⁵, – ולא מובן לשון הפסוק שאמר דוד בתהילים – "גדול אדוננו ורב כח – לתבונתו אין מספר" – מה שייך 'מספר' להבנה – הרי 'מספר' הוא 'כמות' והבנה היא 'איכות', אטו יש 'כמות לאיכות' [שוב הראוני נוסח דומה לשאלה זו בסדור הגר"א שם]. אלא שהן הן הדברים – יש אחד שמבין יותר עומק בסוגי' שאתה לומד – אתה מתמודד בנקודה שלו, אבל יש אחד שמראה לך שיש כל כך הרבה סוגיות אחרות ששייכות לנקודה המרכזית שעליה את חושב – והוא מראה לך שלא התחלת – הכל בטל ומבוטל לפניו.

זה למדנו כאן – מלבד ה'אין חקר' לתבונתו שזה העומק עצמו של התבונה, הרי התחומים השונים והכחות השונים שבהם מתעמקת התבונה של הקב"ה – הרי הם בעצמם בלי מספר.

כל הכחות הללו שמושפעים ומשפיעים בבריאה דרך ריבוי הכוכבים, יש ריבוי שאנחנו בכלל לא מכירים את השמות של הכחות הללו, כולם הם כחות של עומק וכחות שיש בהם תבונה, ונמצא שמלבד הדרגה של "אין חקר" בתבונה יש בנוסף לזה מצב של "אין מספר" לתחומים הרבים שבהם מתעסקת התבונה הגדולה של הקב"ה.

'הרבה עמו פדות' – אין לנו השגה בסוגים השונים של דרכי פדות לכל צרה וצרה, ולא רק בעומק של המהלכים בכל סוג וסוג – גם אין 'חקר' וגם אין 'מספר'.

הכפרי שיושב מול הרופא הגדול יודע שבתחום של תרופות הוא לא מבין – הוא יודע שיש עומק גדול שהוא לא יודע אותו – 'אין חקר', אבל הוא לא יודע שיש עוד הרבה סוגים שונים של תבונה שקשורים לעניינים אחרים שגם דרכם יש פתרונות למחלות – 'אין מספר'.

³⁵ כלשון הפסוק בישעיהו [פרק מ פסוק כ"ח] – "אין חקר לתבונתו".

"הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם"

"הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם" – האדם רואה אחד שהוא הסמל של 'שבורי לב' – יש לו אלפי סיבות להיות שבור ורצון, לא נראה שיש מהלך אחד שיכול לעזור לו, בכל התחומים כולם לא טוב לו – גם נחת מהילדים גם פרנסה גם בריאות גם שלום בית גם תקשורת עם אנשים גם שידוכים – וכל נסיון להצליח ולהציל בכל תחום רק סיבך לו את הענינים עוד ועוד – "חפצא" של "שבורי לב". ממשיך דהמע"ה – כשמסתכלים בעינים של בשר ודם – הכל מצומצם – הכל מוגבל – הכל הסתכלות של 'קטנות'.

אצל הקב"ה המבט הוא מבט של רחבות – הכל אפשרי – אופטימיות חדשה – אצלו יש כיוונים חדשים שלא חשבנו עליהם – "מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא". המבט אצלנו הוא מבט של קטנות אבל אצל הקב"ה יש מבט של גדלות – עד הכוכבים – גבוה מעל גבוה – הוא מתעסק בריבוי הכחות שיש בבריאה – כי הרי הקב"ה מנהל את כולם, "גדול אדונו ורב כח – לתבונתו אין מספר" – גדלות ממש עד כדי כך שיש ריבוי כחות עד שהתבונה שנמדדת במושגים של 'עומק' נהפכת להגדרה חדשה של 'אין מספר' – מי שהוא בעלים על הרבה כחות חושב אחרת ורואה אחרת. הכלל הוא אחד – הכפרי הפשוט והמצומצם שהבנתו רדודה – הוא לעולם לא יבין את החשיבה והמסוללים המחוברים של הרופא הגדול – 'הרבה עמו פדות'. ועיין להלן [פרק י] שיש המשך לכל הנ"ל בביאור כל הפרק הזה בפסוקי דזמרה.

הכפרי מול החכם.

הכפרי הפשוט – עובד אדמה – קבע פגישה עם חכם גדול שהוא בעל יכולת גדול מאד ובעל חסד עצום – והוא יושב ומתעסק איתו על כל הבעיות שלו, הוא לא מבין את השפה שלו ולא את העומק שלו ולא את המושגים שלו – אבל דבר אחד ברור אצלו – הוא יודע ומאמין שהרווחים שיכולים לצאת מפגישה כזו הם גדולים ומרוממים הרבה יותר מכל העולם שלו – הוא מכיר את עצמו והוא יודע שהוא חי בכזה צמצום של חשיבה – שברור לו שפגישה כזו יכולה להפוך עליו את כל עולמו ולהביא אותו למקומות ומושגים חדשים – מהפגישה הזו הוא יתחיל את הכל מחדש – זה כח התפלה. ועיין בזה להלן [שער ד פרק ט] שביארנו שם שבתפלה אנחנו מתעסקים עם גדלות של "אין חקר" – גדלות של "דור לדור ישבח" – ואין לנו מושג בעוצמה של הגדלות להיכן הדברים הולכים – יש מהלך שפודה ומציל מצומצם ויש פודה ומציל של חי לעד וקיים לנצח – שתי מציאויות שונות. ועיין עוד בזה לעיל [שער א סוף פרק ד] על תפלת אברהם אבינו להצלת סדום – מבט מצומצם שמתרחב עד המבט הרחב של דוד המלך שליח ציבור של כל יוצאי חלציו – ועל תפלת כלל ישראל להנצל מהמכות של השוטים – מבט מצומצם שמתרחב עד המבט הרחב של יציאת מצרים מתן תורה.

הטוב כי לא כלו רחמיו.

נתבאר לעיל [פרק ד'] שהכח המיוחד של "לא כלו" מתחבר עם הכח המיוחד של מידת הרחמים שהיא שותפה בחידוש הבריאה – ולכן מצאנו כל מיני סוגים של חידושים בבריאה הפרטית, אצל יצחק אצל שרה, אצל חזקיהו, וכל זה הוא כח התפלה – לעורר רחמים ולהתחבר לחידוש הבריאה. כעת למדנו עוד – הבריאה האמיתית היא למעלה למעלה – דרכי ההשפעה פועלות דרך הכוכבים, השורש של השפעת כל השפע של העולם הזה – במנגנון מפותח מאד – אבל יש שרשים גם למעלה מהכוכבים. הרי זה אנחנו יודעים היטב – "טובים מאורות שברא אלוקינו" ויודעים גם ש"כח וגבורה נתן בהם להיות מושלים בקרב תבל" – הוא נתן כחות במאורות האלו – אבל סו"ס הוא הנותן את הכח לכל הכחות כולם, וגם ידוע שאין מספר לכחות הללו, הרי ממילא שאין גבול ל"טובו הגדול", ריבוי כחות עד אין מספר – 'לא כלו' כפשוטו.

אחרי כל הדיבורים יש הסתכלות חדשה כללית בכח הגדול של "כי לא כלו רחמיו" – הרי יש עיכובים שונים למיניהם בכל אדם שנמצא בכל צרה שהיא – צרה גדולה או צרה קטנה – ומחמת כל העיכובים הוא לא מצליח להשתחרר מהצרה.

העיכובים באים מכמה סיבות, או שיש הגבלות אצל זה שמשחררו שלכן הוא לא עוזר עד הסוף – הגבלות ברצון שלו או הגבלות במידת ההטבה שלו או הגבלות בכחות שלו או שיש לו חוסר ידע בסוגים השונים של "דרכי פדות" – הוא לא מספיק מכיר את המקצוע והתחום ואת כל הפרטי פרטים שבזה, או שיש עיכובים רוחניים של עבירות – ו"הטוב כי לא כלו" מתגבר ומסדר נגד כל ההגבלות הללו – לא כלו ממש.

פרק ח

'כי אם לידך המלאה'.

כח התפלה – מעל הכל. < "כי אם לידך המלאה הפתוחה הקדושה". > בקשת יעקב ללחם לאכול, וגשמים בארץ ישראל, "ידך הקדושה". < שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד > במידת הרחמים יש מצב של 'לא כלו רחמך'. < כח התפלה להביא דברים ממרומים בלי הקלקולים של עולם הטבע. > שידוך - על ידי תפלה דווקא. < תפלת יעקב לשידוך >

כח התפלה – מעל הכל.

בפרקים הקודמים [פרק א ופרק ב] ביארנו מה כח התפלה שהיא באה לעורר את מידת הרחמים - ולעלות על ידה למקומות גבוהים במרומים – מעל מקום המלאכים, למקום שהמלאכים אומרים עליו 'איה מקום כבודו' והמקום הזה הוא המקום שממנו 'הוא יפן ברחמים' על עמו שמייחדים שמו, המקום ששם הוא 'מתגאה על חיות הקודש' – מעל שורש הנבואה - ומשם אנו מבקשים ומשם אנו מקבלים ברחמים, והמקום הזה הוא מתחילת הבריאה - שכבר אז שיתף את מידת הרחמים לקיום העולם, וזה המקום שהיה קיים לפני בריאת המלאכים. כל זה נתבאר בארוכה לעיל – ויש הוספות בזה.

"כי אם לידך המלאה הפתוחה הקדושה".

מבקשים בברכת המזון – לא לידי מתנת בשר ודם – "כי אם לידך המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה" – 'מלאה פתוחה ורחבה' מובנים לנו, אבל מה הנפ"מ אי יש בה קדושה או לא ³⁶ – וכעין זה קשה בתפלה המיוחדת על פרנסה, שמבקשים דווקא "משפע בריכה עלינוה" – ומה הנפ"מ מאיזה מקום זה בא.

אולם הכא קשה טפי - דאף אי יש נפ"מ מאיזה מקום זה בא - אכן סו"ס קשה דמה זה שייך לבקשה הזו, למה לא נקבעה כבקשה אחרת בפני עצמה – ומשמע שיש תוספת עוצמה בעצם הרשימה הזו של 'מלאה פתוחה ורחבה' בזה שיש קדושה – וזה קשה טובא - שהרי המלאה מוסיפה בעוצמה של הפתוחה והפתוחה מוסיפה בעוצמה של הרחבה, וכולהו כהדדי יוצרים צירוף כחות של מלאה פתוחה ורחבה – אכן מה שייך קדושה לכאן.

והנה ב'מ' נאמר – "הנח אותו לפני ה' למשמרת לדורתכם" – והיינו בקדש הקדשים – ומשם יוכיחו לדורות שסומכים על הקב"ה לפרנסה בכל המצבים, וביאר הגאון הרוגוטשובר [צ"פ בשלח שם] שמבואר בריש תענית שהמפתח של פרנסה לא ניתנה לשלוחים, ושלוחים היינו מלאכים, ולכן מתאים פרנסה למקום של קדש הקדשים שזה מקום שאין שם מלאכים וכמבואר בירושלמי [יומא פ"ה ה"ב], ופרנסה שונה מעשירות שעשירות שייכת לשולחן – הרוצה להעשיר יצפין – והרי שם יש מלאכים, שעשירות באה גם על ידי שלוחים, ושם יש גם כהנים, ולכן המן צריך להיות דווקא לפני ה' בלי מלאכים – ודו"ק.

מן הוא בגדר נתינה ישירה מאת ה' ושם היה מצב מושלם של 'מלאה פתוחה ורחבה' – אמנם בלי עשירות אבל סו"ס לא היה שום חסרון, כל מה שצריך ברחבות ובשפע היה להם – וכלשון הפסוק לגבי המן שמוגדר כמצב של "לא חסרת דבר".

המצב הזה שייך לנתינה המיוחדת שבאה ממקומות עליונים שהם כעין 'קודש הקדשים' – מצבים של לפני ה' – וזה ה'ידך הקדושה' – יד שבא ממקום מופרש וממקום מובדל - בלי שנמסר לשום מלאך, ושם יש את כל הרחבות שצריך בלי צורך להזדקק לעשירות.

³⁶ ויש גורסים 'קדושה' מטעם זה – וכן נקט מרן בעל הקה"י.

וממילא דאדרבה – הגבול הברור והמושלם של 'מלאה פתוחה ורחבה' בלי ליפול לעשירות – כל זה רק בא כשאחד מהתנאים הם 'קדושה' – קודש הקדשים לפני ה' – ולמדנו שהתנאי המרכזי בכל הצירוף הזה הוא קדושה – ובזה מתקיימת המשמרת לדורותיכם וכך היה המן – מצב מושלם של "ידך המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה".

עשירות ועניות הם שני מצבים הפוכים של נסיונות שיכולים להרחיק את האדם מהקב"ה – וכדברי המסילת ישרים [פרק א'] "כי כל עניני העולם בין לטוב בין לרע הנה הם נסיונות לאדם, העוני מצד אחד והעושר מצד אחד כענין שאמר שלמה – פן אשבע וכחשתי ואמרת מי ה', ופן אורש וגנבתי" – אבל מן הוא מצב שמקרב אותו להקב"ה – מצב של 'לבו לשמים' – פנוי לעבודת ה'.

הפסוק במן אומר – "זה ארבעים שנה ה' אלוך עימך לא חסרת דבר" – יש כאן שני דברים שתלויים זה בזה, מצב של ה' אלוך עימך ומצב של לא חסרת דבר – המצב של ה' אלוך עימך מחייב מצב של לא חסרת דבר, המצב של ה' אלוך עימך שולל חסרון – וזו הבקשה – 'מלאה פתוחה ורחבה' בשלמות ממש – בלי שום חסרונות לרבות החסרון הגדול של עשירות – וזה רק מידך הקדושה.

ועיין במהרש"א [ברכות מח:] שברכת הזן בברכת המזון – "דהיינו אכל דבר ששבע ממנו 'ומיזן' – כדאמר לעיל שמשנה תקנו אירידת המן שהיו ג"כ שבעים ממנו", ונוסיף – שזה המהות של מן – מצב של "תמיד לא חסר לנו ולא יחסר לנו" כנוסח הברכה שתיקן משה.

ויש לעיין הרי דוד ושלמה תיקנו ברכה זו על ירושלים ובית המקדש – וקשה שמה שייך בקשה זו של "כי אם לידך וכו'" לבית המקדש – אלא דהן הן הדברים – שזה המזון של מן – שמקומו בקודש הקדשים לפני ה' ממש בבית המקדש.

ה' אלוך עימך – זה קודש קדשים – לפני ולפנים, להתייחד עם הקב"ה, ומן מחייב 'לבו לשמים', ידך הקדושה.

ועיין להלן [שער ד פרק ו] שהארכנו בעניני 'מן' לבאר את הענין של "זה ארבעים שנה ה' אלוך עימך לא חסרת דבר" – מיתלי תלי זב"ז.

בקשת יעקב ללחם לאכול,

וגשמים בארץ ישראל,

"ידך הקדושה".

מצאנו עוד אופנים של ידך הקדושה כעין מן – שיעקב אבינו התפלל "והיה ה' לי לאלוקים" – ועיין ברמב"ן שפירש שגדול מעלתו משאר הצדיקים שנאמר בהם כי מלאכיו יצוה לך והכא הקב"ה בעצמו שומרו וזה מרומז בזה שה' ניצב עליו, וזו בקשתו "והיה ה' לי לאלוקים".

וע"ד זה ביאר הגאון הרוגוטשובר [צ"פ ויצא שם] שסולם שמלאכי השרת עולים ויורדים בו – זה השפע הרגיל בעולם הזה, במלאכים עולים ויורדים בסולם יש נתינה 'בהדרגה' – ובזה יש מלאכים עולים ויורדים, והמלאכים הם זה מתחת זה, מלאך מעליו מלאך מתחתיו, ויעקב ביקש בלי הסולם – רק הקב"ה בעצמו – הרי לנו שגם יעקב ביקש פרנסה כעין 'מן' שעומד לפני ה' בקודש הקדשים – וזה התפלה של ידך הקדושה.

ועיי"ש שהוסיף בזה עוד שכל זה דומה למעלת ארץ ישראל שאין בה מים חוץ מהגשמים – והיינו ששם הקב"ה בעצמו משקה על ידי מפתח של גשמים שג"כ לא נמסר למלאכים – ולא בא על ידי שליח, לעומת כל העולם שניזון על ידי שליח.

והוסיף עוד – שגם לענין חכמה יש נתינה ישירה – 'מפיו דעת ותבונה', וזה מה שאמרו – "יבקשו רחמים ממך שהחכמה שליו" [נדה ע:'], ופירש"י [שם] "נתנה להם מפיו ולא מאוצר אחר" – גם כאן זה 'ידך הקדושה' ולא על ידי שליחים.³⁷

³⁷ ועיין עוד בצפנת פענח [בשלה שם] – שחילק בין מי שעולה בכמה מדרגות בודדות לכסא למי שעולה בהרבה מדרגות בסולם לכסא, שהסולם הוא מציאות בפני עצמו ולכן הוא חוצץ וקובע מקום בפני עצמו – לעומת מדרגות שלא חוצצות והעומד על

שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד

המשך הברכה – אחרי הבקשה של – ידך המלאה הפתוחה וכו' – אנו מבקשים – "שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד" – מה קשר הדברים ³⁸ – אלא שהן הן הדברים – הצד השווה של 'מן' וגשמים בארץ ישראל הוא ששניהם באים מידך הקדושה – בלי מלאכים ושליחים באמצע – אבל מאידך – שניהם מחייבים מצב מושלם של לבו לשמים, דהרי במן אין לו היום את הלחם של מחר – "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים – דבר יום ביומו" – המן מחייב לחיות בבטחון גמור של לבו לשמים – וכך נמי החיים בארץ ישראל – אין מצב טבעי של כלכלה בא"י – הכל מיתלי תלי בשמים עיני ה' אלוקיך בה מראשית השנה – מי שחי את העולם הזה באופן כזה – אז בטוח שלא יפול בנסיונות של עושר ועוני – תמיד לבו לשמים, ואז ברור שלא מגיע לו לסבול מ'אוי לו מאותה בושא ואוי לו מאותה כלימה" שממנו מפחדים לעתיד לבא – וזה סיום הברכה – "שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד".

במידת הרחמים

יש מצב של 'לא כלו רחמיך'.

יש גם הסבר והבנה למה באמת במן יש את כל הרחבות בלי סוף ובלי הגבלות ולמה מן יכול להוסיף בשלמות המצב של 'מלאה פתוחה ורחבה'.

הרי נתבאר לעיל [פרק א' פרק ב'] שמידת הדין שולטת מתחילת הבריאה, ונתבאר שזה כולל גם את הקטרוג על חטאים וגם כל גבולות הטבע נקראים מידת הדין, אלא שהרחמים הצטרפו לדין כשותף בבריאה – ובזה עוקפים את מידת הדין, עוקפים את ההנהגה של 'זכות ומישור לפני כסאו' ונכנסים למקום גבוה ששם הוא 'מתגאה על חיות הקודש' – ושם מבקשים ושם מקבלים, שם אין מלאכים, הם למטה 'לפני כסאו' – ומידת הרחמים נמצאת במצב של חסד ורחמים לפני כבודו – ומנשה הצליח להגיע בתפילתו לשם לעקוף מידת הדין – ולכן 'כי לא כלו רחמיך' – רחמים הוא בלי גבולות.

הגבולות של הבריאה – מידת הדין – לעומת השגחה פרטית של רחמים – זו הנהגה יותר גבוהה בלי מלאכי השרת – בלי הסדר הרגיל של הבריאה שרואים בסולם של יעקב.

הפרנסה המיוחדת הזו של מן הוא מקודש הקדשים – זה מקום בלי מלאכים – לפני כבודו ממש – מבקשים מידך הקדושה מלפני ולפנים לפני ה' ממש – 'לפני כבודו'.

במקומות הללו יש רחבות בלי גבול, שם הקב"ה נותן בהנהגת 'רחמי האב על הבן' – מצד ההנהגה של "כי לא כלו רחמיך" – שם אין שום עיכובים.

כל המכלול של "מלאה פתוחה ורחבה" מקבל פנים חדשות אחרי הצירוף של רחמי האב על הבן – והמקור לזה הוא מתוך קודש הקדשים – 'ידך הקדושה' דווקא – שהרי היא היא 'הרחבות' בלי שום צמצום ובלי עיכובים של דין – וגם במהלך של 'מלאה פתוחה ורחבה' שייך עיכובים לולי הצירוף של ידך הקדושה.

כח התפלה להביא דברים ממרומים

בלי הקלקולים של עולם הטבע.

"כי אם לידך המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה" – כבר ביארנו את הענין של 'ידך הקדושה' – ויש כאן תוספת דברים:

המדרגות מקומו על הכסא שהמדרגות טפלות לכסא, והוסיף שהשיעור של ג' מדרגות הוא עדיין בטל לכסא, ואז העומד על המדרגות הללו בטל גם ליושב על הכסא, משא"כ ד' מדרגות היינו שיעור סולם והוא במקום בפני עצמו – ועיי"ש שהוכיח כן. והנה בסולם יש נתינה 'בהדרגה' – ובזה יש מלאכים עולים ויורדים, והמלאכים הם זה מתחת זה, מלאך מעליו ומלאך מתחתיו, ויעקב ביקש השפעות והשגחה בלי הסולם – רק ע"י הקב"ה בעצמו.

מהאי טעמא ביאר נמי שבמנורה היה ג' מדרגות בלבד – בגדר כסא ולא בגדר סולם, וזה משום שגם לענין חכמה יש נתינה ישירה – וכדלעיל – 'מפיו דעת ותבונה', "יבקשו רחמים מי שהחכמה שלו" [גדה ע"י:], ופירש"י [שם] "נתנה להם מפיו ולא מאוצר אחר".

³⁸ ועיין מהרש"א בסנהדרין [ק"ח:] שהמצפה לשלחן חבירו חיו אינם חיים, עיי"ש.

הנצי"ב [ריש תולדות כ"ה / כ"א] כותב שהטעם שרבהק היתה עקרה הוא משום שרצה הקב"ה שלא יהיה לה בנים בדרך הטבע, שהרי בדרך הטבע היה צריך להיות שהמידות רעות של לבן ובתואל היו עוברים לבנים של רבקה – כאחי האם, אבל אם תקבל בדרך נס שהיא עקרה – שוב אין מהלך טבעי שמחייב את המידות הללו - עכתו"ד הנפלאים.

והנה חז"ל ביארו שהיו עקרות כיון שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, וכפשוטו זה טעם אחר – אכן נראה שזה עומק המהלך בדרכו של הנצי"ב.

והיינו שהקב"ה מתאוה לתת מתנות הללו של 'בנים' – שלשלת באבות הקדושים - דווקא על ידי תפילתן של צדיקים שהכח המיוחד להפקיע מההשפעות והקלקולים של עולם הטבע הוא לקבל מתנה דרך תפלה, הרי הקב"ה היה יכול לגרום להם להתפלל בהרבה אופנים אחרים – בבריאות ובפרנסה – אבל כאן התאוה לא היתה על התפלה גרידא – אלא התאוה היתה על הנתינה של בנים דווקא דרך תפלה.

זו גם כוונת חנה – 'אל הנער הזה התפללתי' – שאותו השגתי על ידי תפלה וזו השלמות המיוחדת שיש בנער הזה, והעירני אחי הרה"ג ר' יהודה שליט"א לדברי המדרש³⁹ ריש וישב שיש הרבה דברים דומים בין יעקב ליוסף – ונאמר בתוך הדברים "מה זה אמו עקרה אף זה אמו עקרה" – והמעלה בזה שהגיע על ידי תפלה.

כשהקב"ה נותן מיד ליד – נתינה ישירה, אז יש תכונות אחרות במתנה, אין לו מהקלקול שנמצא בהשפעות של עולם הזה, וזה הנתינה של מן – נתינה של 'לא חסרת דבר' – גם את החסרונות של עשירות אין לו – כל הקלקולים של טבע האחים בבן לא קיימים.

וכעין זה כתב בבית אלוקים על תפלה שכתוב בפסוק שעל ידי תפלה – 'ועבדתם את אלוקיכם' – ואז – 'וברך את לחמך ואת מימך', והיינו שתחול ברכה בלחם עצמו שהלחם יוסיף בריאות וחיוזק - ולא יהיה לו את החסרונות של לחם רגיל.

כשמצטרפים "מלאה הפתוחה הקדושה והרחבה" – הקדושה היא הנתינה שצריכה להיות על ידי תפלה מידו ממש – מהמקום שמופרש לגמרי – קדושה מלשון מופרש - וכאן הכל בשלמות בלי הקלקולים של עולם הטבע, ואז הדרגות של "מלאה פתוחה ורחבה" הם בשלמותם.

וזה מה שנתבאר לעיל – דהנה המלבי"ם [בראשית] פירש שמידת הדין היינו הגבולות הטבע, ורחמים, היינו שיוצאים מהטבע בהשגחה פרטית – והן הן הדברים - שכחו של תפלה היינו לקבל בהשגחה פרטית בלי הקלקולים וההגבלות שמלווים את כל חוקי הטבע בבריאה.

הגאון הרוגטשובר [צ"פ בשלח שם] הוסיף שיש איסור לינה במן - ומה ההיתר המיוחד ללינה של מן בקודש הקדשים למשמרת, וביאר שבמצב של ק"ק לפני ה' – שם אין 'זמן' - והיינו שהאיסור לינה הוא רק מה שהבריאה של זמן פועל גריעותא בחפצא, והפעולה הזו של זמן בחפצא לא קיימת בק"ק - לפני ה' - הלכך ליכא פסול לינה שם.

הרי לנו שהמקום הזה של 'ידך הקדושה' הוא מקום בלי גבולות הטבע, ששם גם הבריאה של 'זמן' לא פועלת גריעותא בחפצא - וכש"כ שכל שאר קלקול שיש בבריאה או בטבע לא שולטים שם.

³⁹ מדרש רבה ריש וישב – "א"ר שמואל בר נחמן אלה תולדות יעקב יוסף לא היה צריך קרא למימר כן אלא אלה תולדות יעקב ראובן, אלא מה ת"ל יוסף אלא שכל מה שאירע לזה אירע לזה, מה זה נולד מהול אף זה נולד מהול, מה זה אמו עקרה אף זה אמו עקרה, מה זה אמו ילדה שנים אף זה אמו ילדה שנים, מה זה בכור אף זה בכור, מה זה נתקשה אמו בלידה אף זה נתקשה אמו בשעת לידה, מה זה אחיו שונא אותו אף זה אחיו שונאים אותו, מה זה אחיו בקש להרגו אף זה בקשו אחיו להרגו, מה זה רועה אף זה רועה, זה נשטם וזה נשטם, זה נגנב שתי פעמים וזה נגנב שתי פעמים, זה נתברך בעושר וזה נתברך בעושר, זה יצא לחוצה לארץ וזה יצא לחוצה לארץ, זה נשא אשה מחוצה לארץ וזה נשא אשה מחוצה לארץ, זה הוליד בנים בחוצה לארץ וזה הוליד בנים בחוצה לארץ, זה ליווהו מלאכים וזה ליווהו מלאכים, זה נתגדל ע"י חלום וזה נתגדל ע"י חלום, זה נתברך בית חמיו בשבילו וזה נתברך בית חמיו בשבילו, זה ירד למצרים וזה ירד למצרים, זה כלה את הרעב וזה כלה את הרעב, זה משביע וזה משביע, זה מצוה וזה מצוה, זה מת במצרים וזה מת במצרים, זה נחנט וזה נחנט, זה העלו עצמותיו וזה העלו עצמותיו".

שידוך - על ידי תפלה דווקא.

בשידוך של יצחק מצאנו שיצחק מתפלל – ויצא לשוח בשדה – וביאר הספורנו שרואים כאן את תפלת יצחק על השידוך שמיד נענה – הרי באמצע התפלה הגיעו רבקה ונערותיה – ועיין בהערה ⁴⁰ במה שיש להעיר בדברי הספורנו – ויש להעיר – הרי התפלה התחילה אחרי שהכל כבר היה נגמר בפועל – והכל היה אך ורק בגדר מחוסר זמן – ומה התועלת בתפלה כזו.

ועיין בחת"ס שהוסיף בזה – דהרי בדרך לחפש את רבקה היתה קפיצת הדרך לאליעזר – אבל בדרך חזור עם רבקה לא היתה קפיצת הדרך – וזה משום שיצחק עדיין לא התפלל – ולכן המתין הקב"ה עד שיתפלל ולא היה ענין לקפיצת הדרך, הרי שיש ענין מיוחד שיקבל דווקא על ידי תפלה.

ועיין נמי באור החיים הקדוש – שאברהם אבינו התפלל על עצם השידוך ולאחר מכן מצאנו תפלת אליעזר – והיינו שמלבד עצם השידוך היה תפלה לאליעזר שהוא יזכה להיות שותף בשידוך להביאו בפועל – עכ"ד. נמצא דג' מתפללים וג' תפלות היו כאן – בכל שלב ושלב – מתחילה אברהם מתפלל, ושוב אליעזר מתפלל שהוא יהיה השליח, ויצחק משלים את התפלה שהוא יזכה לקבל את התוצאות בפועל.

כל מה שמגיע על ידי תפלה מגיע ממקור אחר יותר גבוה – ויש בה רמה אחרת ומעלות אחרות – ואלו דברי חנה – 'אל הנער הזה התפללתי' – מעלה בבן עצמו שהגיע על ידי תפלה – 'ידך הקדושה'.

תפלת יעקב לשידוך

אמרו חז"ל במדרש ריש ויצא שיעקב התפלל לשידוך – והנוסח היה בשיר המעלות – "מאין יבא עזרי – אליעזר עבד אברהם בשעה שהלך להביא רבקה מה כתיב ביה ויקח העבד עשרה גמלים, אני לא צמיד אחד ולא נזם אחד וכו', אלא עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ" – המסקנה של יעקב היה "עזרי מעם ה'". וביאר המגיד מדובנא – יעקב אבינו רצה שתפלתו תהיה כל כולה תפלה – בלי שיש לו מצד עצמו שום אפשרות מדרכי הטבע – ואז הוא סומך על הקב"ה לגמרי.

⁴⁰ דיעויין בריטב"א [ע"ז ז:] שכתב בביאור הסוגי' – "דהא ודאי תפלת יצחק מסתמא תפלת מנחה קבועה היתה וצרכי רבים ולא שאלת צרכיו כי לא היה צריך לשום דבר, וגם תפלת החסידים לעולם על הרבים היא ולא על עצמם", עכ"ל.

פרק ט

'ממית ומחיה ומצמיח ישועה' 'גבורות גשמים'

תפלה היא רחמים, הפעלת העולם להחיותה כבריאה חדשה. < כמה תמיהות בתפלה בתחילת הבריאה, 'להכיר בטובתן של גשמים'. < הכרה בטובתם של גשמים, מעמידה את התפלה בתור 'השתדלות' עיקרית. < טובתן של גשמים מקבילה לכח התפלה. < יום של גשמים – יום של מצמיח ישועות. < הישועה צומחת, כשמשקים אותה בתפלה. < האדם הגשמי חי כל רגע מכח תפלה, והמלאך לא שייך לתפלה.

תפלה היא רחמים,

הפעלת העולם להחיותה כבריאה חדשה.

הבאנו לעיל [פרק א ופרק ב] שמבואר שהיסוד של תפלה הוא רחמים, וזה שמה וכל מהותה – בקשת רחמים – "בעי רחמי", ששמה של תפלה היינו רחמים, עוד מבואר שהרחמים השתתפו בתחילת הבריאה – שכשהקב"ה ראה שהעולם לא מתקיים במידת הדין, הוא שיתף את מידת הרחמים לתת לעולם קיום. הבריאה צריכה צירוף של רחמים לעצם קיומה – תפלה לרחמים היא זאת שמפעילה את הכל, שהרי הקב"ה לא המטיר גשם על הארץ לפני שהאדם התפלל – ונמצא שכל העולם היה עולם ב'בכח' – עולם שאין לו קיום בפועל – הכל מוכן, דשא אילנות וכו' ואין כלום בפועל, ה'מנוע' שמפעיל את הכל להחיות את כל העולם – לתת לו קיום ומציאות וחיות הוא התפלה.

בריש תענית מבואר שג' מפתחות לא מסרם הקב"ה לשליחים – מפתח של תחיית המתים ומפתח של חיה [לידה] ושל גשמים – וכמו שחיה ותחיית המתים הם עצם ה'חיות' עצמה – כך הוא גם במפתח של גשם – שהרי הבריאה כל כולה היא בגדר מת בלא גשם.

בזה מבואר נמי מה שאמרו חז"ל "גדול יום הגשמים כיום שנבראו שמים וארץ" [תענית ז:]: שהרי בלי גשמים שמים וארץ קיים אבל בלי שום חיות והפעלה והגשמים נותנים מציאות וקיום לכל הבריאה של שמים וארץ.

בזה מבואר נמי למה תיקנו 'גבורות גשמים' בברכת מחיה מתים – ואמרו חז"ל ששקולה כנגד תחיית המתים [ברכות ל"ג], והביאור כנ"ל.

והדברים מבוארים בדברי הריטב"א [ריש תענית] שכתב שגשם דומה ממש לתחיית המתים כיון שהזרעים 'מתים באדמה' והגשמים מצמיחים אותם ומביאים להם חיות חדשה, והוסיף עוד שגם בנ"א חוזרים לחיות על ידי גשם כיון שמזונותיהם מתעכבים בלי גשם ולכן גם הם דומים למתים בלי גשמים – ועיין בהערה ⁴¹ שהבאנו כל לשונו.

⁴¹ ז"ל הריטב"א ריש תענית: "מאימתי מזכירין גבורות גשמים. מפרש בגמ' דלהכי קרי להו גבורות גשמים לפי שירידים בגבורה, שמפתח של גשמים לא נמסרים ביד שליח אלא [בידי הקדוש ברוך הוא] כדי לרדות בהם את הבריות שחיי בני אדם בעוה"ז תלויים בהם, וקבעוהו חכמים בתחיית המתים לפי ששקולה כתחיית המתים שהוא ענין דומה לו שהזרעים נקברים תחת הקרקע וצומחים על ידי הגשמים ויוצאים בכמה לבושים, והוא ג"כ לראיה על תחיית המתים כדאמרינן בכתובות [ק"א:]: ק"ו מחטה לענין שאמר הכתוב [תהלים ע"ב] ויציצו מעיר כעשב הארץ, וגם שבני אדם כשהגשמים נעצרים ומזונותיהם נמנעים הם נחשבים למתים והקב"ה מחיה אותם על ידי הגשמים, ועוד שכל ענין החסדים שבברכה זו מבטל מערכת הכוכבים ולפיכך נקראת ברכת גבורות, וכן ענין ירידת גשמים, ולפיכך קבעוהו בברכת תחיית המתים, וכן תמצא באותה ברכה שמזכיר ג' פעמים מחיה המתים, והאחרון שבברכה הוא בלבד על תחיית המתים ממש באמרו ונאמן אתה להחיות מתים, ועל דרך הנגלה, הראשון הסמוך לגבורת הגשמים הוא על ענין שאמרנו שמחיה בני אדם על ידי הגשמים שמכין בהם מזונותיהן, והשני הסמוך לסומך נופלים הוא על בני אדם שקרב קצם למות והקב"ה מאריך ימיהם וישלח דברו וירפאם, והשלישי שאומר מלך ממית ומחיה הוא על המתים שמתו ממש שהוא מחיה בעוה"ז על ידי נביאיו כמתים שהחיה אליהו ואלישע, ועל אותם שמחיה בעולם הנשמות, אח"כ אומר על העתיד לבא ונאמן אתה להחיות מתים, ועל זה שנינו בברכות מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים, עכ"ל.

לפי"ז - בתפלה לגשמים אנו רואים בפועל את דברי חז"ל שראה הקב"ה שאין לעולם קיום במידת הדין בלי שיתוף של מידת הרחמים - שהרי העולם בלי גשם הוא בגדר מת - הוא בלי קיום - והרחמים נותנים קיום מכח התפלה.

כמה תמיהות בתפלה בתחילת הבריאה, 'להכיר בטובתן של גשמים'.

ידועים דברי רש"י [בראשית פרק ב פסוק ה] "וכל עשב השדה טרם יצמח - עדיין לא צמח, ובשלישי שכתוב ותוצא הארץ, על פתח הקרקע עמדו עד יום ששי" - "כי לא המטיר - ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים".

דברי רש"י צ"ב - הרי בתחילת דבריו כתוב שהסיבה שלא צמחו היא משום שאין כאן אדם - "ואין מי שיכיר בטובתם של גשמים" - ולפי"ז - הצמיחה היתה צריכה להיות תלויה בעובדה הפשוטה שהאדם 'יכיר' בטובתן של גשמים, והפתרון היה שהיינו צריכים ללמדו חכמת הבריאה 'בכלל' - וחכמת הגשמים 'בפרט' - ואז הוא היה מבין ומכיר את הטובה המיוחדת שיש בגשמים.

אכן בסוף דברי רש"י מבואר שזה לא הפתרון - שהרי לא כתוב שבא אדם 'ולמד' והכיר מה טובתן של גשמים אלא כתוב - "כשבא אדם וידע שהם צורך לעולם - 'התפלל' עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים" - וקשה מה ענינה של תפלה בתור 'הכרה' בטובתן של גשמים.

ונוסיף עוד - הרי הכרת הטוב בעלמא בין אדם לחבירו ובין אדם למקום לא מחייבת 'תפלות ובקשות' למי שעושה לו טובות - אלא הודאה בעלמא סגי, וכאן רואים שהיו צריכים דווקא 'תפלה' ולולי התפלה היה חסר בהכרת הטובה של גשמים - וזה פלא - דמה ענינה של תפלה אצל הודאה.

ויש להעיר עוד - דהרי לא כתוב שהיו צריכים הכרה בטובה של 'נותן הגשמים' - שלזה אולי באמת היה קצת מתאים תפלה ל'נותן הגשמים' - אלא הכרה בטובתן של 'הגשמים עצמם' - וזה פלא גדול - דמה ענינה של תפלה כאן.

עוד צריכים להבין - למה לא היה עיכוב גם בעצם הבריאה של הדשא - היה צריך להיות גם מצב שלא יברא את ה'דשא' עצמו - עד שיהא מי שיכיר בטובתו של 'דשא' - ומה ההבדל בין גשמים לדשא - למה דווקא גשמים צריכים 'הכרה' ודשא לא צריך 'הכרה'.

ובעיקר הענין צריכים להבין שהפשטות בפסוק היא "שאדם אין לעבוד את האדמה" - ורש"י מפרש שאין אדם 'להתפלל' - איך פירושו של רש"י משתלב עם פשוטו של מקרא - ובפרט שרש"י מזכיר את לשון הפסוק "שאדם אין לעבוד את האדמה" בתוך דבריו - ומה ענין עבודת האדמה לתפלה.

הכרה בטובתם של גשמים, מעמידה את התפלה בתור 'השתדלות' עיקרית.

נחدد את הדברים על ידי 'משל' - איך תפלה מביאה אתה אדם לתלות גמורה בהקב"ה בהשגת צרכיו. היה אחד שהיה לא יוצלח בכל התחומים בחיים - והוא רצה לפתוח חנות לפרנסתו, אלא שהמקום שבו הוא רצה לפתוח את החנות היה מקום מוסתר ורחוק - בלי שום עוברים ושבים, ולא היה שום סיכוי שיבואו לקוחות לקנות בחנות, ובנוסף לזה גם הבנקים לא סמכו עליו שהכירו אותו כאדם לא מוצלח - וגם הספקים של הסחורה לא סמכו עליו מעטעם הנ"ל - והדבר היחיד שהיה לו הוא הדוד שלו שהיה עשיר גדול וכולם סמכו עליו - וכולם גם רצו ליצור קשר איתו.

הוא פתח את החנות, והבנקים והספקים מיד ניצלו את ההזדמנות ליצור קשר עם הדוד העשיר - לברר אם הוא יעזור לו - והוא הבטיח שהוא מסדר לבעל החנות בכל הענינים - הוא אמר - "רק תתן לו את כל מה שהוא מבקש ואני אשלם את החשבונות".

הדוד גם פירסם בכל העיר שכל מי שקונה בחנות ההיא יכול להגיע למשרד מסויים באמצע העיר ושם הוא יקבל הנחה של חמישים אחוז - וכמובן שהפרסומת הזו גרמה להרבה לקוחות להגיע לחנות - והעסק התחיל לצמוח.

בעל החנות לא התייחס לכל מה שהדוד שלו עושה עבורו - והוא עבד בחנות עם כל הכחות שלו, הוא השקיע הרבה כחות לשמור על קשרים טובים עם הבנקים ועם הספקים, הוא דאג לשמור קשר טוב עם כל הלקוחות שמגיעים לחנות, אבל כל ההשתדלות הזו עבדה לרעתו שהוא לא הבין בזה כלום. הוא היה לא יוצלח בכל התחומים ממש - הוא היה גם נודניק גדול - והוא לא ידע כלל וכלל איך ליצור קשרים בריאים וטובים עם הלקוחות וכל מה שהוא ניסה עבד לרעתו - ולמרות הכל העסק הצליח - לא בגלל הכחות שהוא השקיע בחנות - אלא אך ורק בגלל הדוד העשיר שעמד מאחורי הכל - ובגללו הכל זרם - והעסק הצליח מאד.

אילו היה בעל החנות יודע ומכיר את התמונה האמיתית, אז הוא היה משקיע את כל הכחות שלו בבקשות ובתחזונים לדוד שלו שימשיך להטיב לו בכל התחומים, והוא היה גם ממעט בכל ההשתדלויות בכל התחומים אחרים.

הוא היה משנה את כל המהלך שלו - שמצד אחד - בכל התחומים עם ספקים והבנקים והלקוחות הוא היה ממעט בהשתדלות - והוא היה עובד 'בדיעבד' עבודה של 'לצאת ידי חובה', ולעומת זאת - בתחום השני בהשקעה לחזק את הקשרים לו עם הדוד - שם הוא היה מחזק את הקשרים עוד ועוד כדי שהדוד ימשיך למצא עניין בחנות ולהמשיך להשקיע בעסק שלו.

זו עבודת התפלה - עבודת התפלה לא באה לגרום שינוי במבט שלנו בחיים - אלא שהיא באה לבנות את החיים של האדם מחדש - בצורה אחרת - הקב"ה יצר מערכת של תפלה שבו אנחנו משתפים אותו בכל תחום בחיים, קטן כגדול - ואם האדם מתרגל לשתף את הקב"ה בכל פרט ופרט בחייו ע"י תפלה - אז כל המערכת הזו של תפלה יוצרת תלות בהקב"ה.

המתפלל מחדיר לעצמו שוב ושוב - שבכל פרט ופרט בחיים אנחנו לא יכולים לפעול לבד - האדם מחדיר לעצמו שהוא 'לא יוצלח' לא רק בלפתוח חנות אלא בכל תחום ותחום בחייו - האדם קולט שאין לו שום אפשרות להתעסק בעצמו בלימוד התורה ובחינוך הבנים ובפרנסה ובבריאות ובשידוכים - בכל תחום אין לו מהלך לעצמו - ולכן בתור ההשתדלות הולכים עם הקב"ה בכל צעד ושעל - זו תפלה.

במצב כזה - לא מספיק להכיר טובה על ידי הודאה בעלמא - כאן צריכים להכיר את 'המערכת' בעצמה - איך העניינים זורמים - צריכים להכיר מה המשקל האמיתי שיש לכל הפעולות שלו נגד כל המעשים של הדוד - לתפוס מבט נכון.

זה נקרא להכיר את הטובה בעצמה - לא רק להכיר את ה'מיטיב' - אם האדם ימשיך בכל ההשתדלויות שלו בכל התחומים האחרים עם כל העוצמה שהיה רגיל בה גם אחרי ההודאה מכל הלב לדוד, אז יש ראייה ברורה שהוא באמת לא קלט ולא הבין - הוא לא מכיר כלום, מצב כזה מחייב שהוא ישנה את כל הכיוון של ההשתדלויות שלו - כשהוא פונה רק לכיוון השני - אז הוא מכיר, ועד אז הוא לא מכיר.

האדם עובד את האדמה - הוא עובד קשה מאד - הוא מרגיש שהוא עושה תשעים אחוז והקב"ה מוסיף את העשר אחוז, אבל דבר אחד הוא לא חשב עליו, איך היה נראה כל עבודתו בלי גשם - עבודת האדם בארץ בלי גשם הוא כמו לחמם מים בקומקום בלי להכניס את התקע לשקע.

בכל השלבים של עבודתו הגשם זורם ומזרים כחות - בכל המערכת כולה - מהשלבים הראשונים של הכנת האדמה עד השלבים האחרונים של היניקה האחרונה להביא את הפירות לבישול גמור.

אילו היה מכיר בטובתו של גשמים, אז הוא היה משקיע יותר בהשתדלות של תפלה - הוא היה משתדל בתפלה בתור עבודת האדמה ולא רק בתור דרגות רוחניות - ככה דואגים שהחשמל זורם בכל המערכת - מתחברים לבורא עולם, מכניסים את התקע לשקע בכל המקומות שיש חיבור לדאוג שהכל זורם טוב.

הטובה של גשמים היא לתת תוקף וחיות ומציאות לכל הבריאה שכל כולה היא בגדר 'מת' והגשמים מפעילים ועושים את הבריאה ל'בריאה חיה' - 'בריאה מופעלת'.

החזו"א היה מתייחס לתפלה בתור ההשתדלות הכי טובה [בלי לפטור את האדם לגמרי מהשתדלות] - הוא היה אומר שהרבה פעמים ההשתדלויות האחרות ממילא אינם ברורות - יש הרבה מצבים של ספקות, אבל התפלה בתור 'השתדלות' היא השתדלות ברורה - וכזה רב.

שאלנו - כתוב "והאדם אין לעבוד את האדמה" - לא כתוב "והאדם אין להתפלל" - אלא שהן הן הדברים, כאן האדם מתפלל בתור 'חלק מהותי' ובתור 'השתדלות מרכזית' בעבודתו באדמה - 'הפעלת כל המערכת' - לא תפלות של השתקקות ודרגות רוחניות - אלא תפלה בתור 'ג'ישה' לעבודת האדמה.

ולהלן [שער ח פרק ב] הבאנו מהרמח"ל בדרך ה' שתפלה היא "ראשית כללי ועיקרי לכל השתדלותו" - ושאר ההשתדלות נמשכת ממנה - ודבריו שם משלימים לדברים כאן.

טובתן של גשמים מקבילה לכח התפלה.

כאמור - הטובה של גשמים היא לתת תוקף וחיות ומציאות לכל הבריאה שכל כולה היא בגדר 'מת' והם מפעילים ועושים את הבריאה ל'בריאה חיה' - 'בריאה מופעלת', ומטעם הנ"ל מובן למה "גדול יום הגשמים כיום שנבראו שמים וארץ" [תענית ז:], וכבר הבאנו את הריטב"א שדומה ממש לתחיית המתים שהזרעים הם בגדר 'מתים באדמה' ושוב צומחים וחיים על ידם, וגם בנ"א דומים למתים בלי מזונותיהם והגשם מחזירם לחיים.

ונראה להוסיף נקודה נוספת בדברי רש"י:

הטובה של 'מידת הרחמים' שמתעוררת על ידי תפלה 'מקבילה' ודומה לטובה של גשמים בבריאה - יש 'רחמים' שמתעוררים בתפלה ויש 'טובה' בגשמים - בשניהם יש ביטוי אחד - לתת חיות לעולם שמעוכב מלהמשיך לרגע הבא של חיות.

כשיש עיכוב של מידת הדין - בפרנסה או בשידוך או בבריאות או בנחת מהילדים או בהצלחה בשאר עיסוקיו - הרי הכל נמצא - יש חתן יש כלה אבל לא מכירים זה את זה, יש מוכר ויש לוקח אבל אין ביניהם קשר, יש חולה ויש רופא ותרופות ולא מכירים זה את זה - השיתוף של מידת הרחמים בא לקשר ביניהם ולתת חיות למצב שעומד כמו מת - מצב שלא חי.

זה גם המצב של כל הבריאה כשהיא עומדת וממתנה לגשם, כל החלקים נמצאים ואין כלום בפועל - "גדול יום הגשמים כיום שנבראו שמים וארץ" כפשוטו ממש.

וכשהגשם זורם בכל המערכת - הוא מפעיל את כל המערכת, ובוה הכל חוזר לחיות, וכך גם התפלה, מעוררת רחמים והכל זורם מחדש, פרנסה בריאות והצלחה בכל הענינים - ברחמים שבאים על ידי תפלה יש ביטוי לטובתן של גשמים - ולכן הקב"ה המתין דווקא עם הגשם - לא עם הדשא וכדומה - ושם בא כח התפלה כעין גשם להראות לנו שאף שהכל קיים ונמצא צריך את המחיה.

יום של גשמים - יום של מצמיח ישועות.

חז"ל בתענית [ז:]: גילו לנו דבר נורא שמתרחש ביום הגשמים, שביום זה יש ריבוי של ישועות כיון שאז 'מליצי זכות' נכנסים לפני הקב"ה להזכירם לישועה כיון שיש 'שעת רצון מיוחדת' ביום הזה - ועיין בהערה ⁴² שהבאנו את לשון הסוג' ואת לשון רש"י בזה - וצריכים להבין - מה ענין הגשמים למליצי זכות להזכיר לפניו את הישועות.

אלא שהן הן הדברים - הישועות מעוכבות על ידי מידת הדין, המצב בלי הישועה הוא מצב של מיתה - הכל מעוכב, אין התקדמות ולא קורה כלום, והתעוררות של רחמים בתפלה מקבילה ודומה לזרימה החדשה של גשמים.

הדוד לא מזרים כספים ועזרה לחנות כבר תקופה ארוכה, הוא לא מתקשר לבקנים והוא לא מתקשר לספקים - כל החנות במצב של כריסה - לא זו כלום, יום אחד מגיע הדוד בעצמו לחנות לבדוק את השטח ובידו כמה צ'קים פתוחים - זה היום הגדול לבקש עוד ועוד על כל הבעיות שהתעוררו בקיומה של החנות. המפתחות של גשמים לא ניתנו לשום שליח, זה המפתח של הקב"ה בלבד, ביום הזה הקב"ה בעצמו בא להחיות את המצב מחדש - זה הזמן הראוי שמליצי זכות צריכים לבא לפני הקב"ה - שהרי תפקידם לכבוש את כעסו של הדין - ובוה הם משחררים את הכח של הישועה להתגבר ביום זה של שעת רצון.

⁴² ז"ל הגמרא - "גדול יום הגשמים, שאפילו ישועה פרה ורבה בו - שנאמר תפתח ארץ ויפרו ישע" ופירש רש"י - "ישועה פרה ורבה בו - מליצי זכות נכנסין לפניו ביום הגשמים, שנזכר לישועה מתוך שעת רצון, הוא לישנא דקרא ויפרו ישע ואימתי - בזמן שהשחקים יזלו צדק".

הישועה צומחת,**כשמשקים אותה בתפלה.**

"ממית ומחיה ומצמיח ישועה" – בלי גשמים יש מיתה – הכל נמצא אבל אין חיות – לא מחוברים לשקע - גשמים הם בגדר תחיית המתים.
וכן בכל ענין - בלי הישועה המצב הוא בגדר מיתה, מחכים ואין כלום, לא מוצאים את הרופא הנכון, לא מוצאים לקוחות, לא מוצאים שידוך, והישועה יורדת עם הגשמים להחזיר את החיות.
"ממית ומחיה" כפשוטו – הוא הוא המצב של "מצמיח ישועה" – הישועה צומחת כמו כל הדברים שצומחים על ידי הגשמים, מתחילה יש מצב של רקבון ולאחר מכן הישועה צומחת מתוך המצב הזה – וכדבריו הידועים של הבית הלוי על הפסוק 'אודך כי עניתני' - האור יבא דווקא מתוך החושך.
כולם מבינים שצריכים להשקות את הצמחים כדי שיצמחו – וכאן למדנו שצריכים להשקות את הישועות על ידי תפלה ואז "יצמחו הישועות".

האדם הגשמי חי כל רגע מכח תפלה,**והמלאך לא שייך לתפלה.**

בריש ב"ק למדנו שהאדם מיקרי 'מבעה' – מלשון תפלה – 'ואני תפלה' – למדנו מכאן שכל המציאות של האדם הוא מתפלל.
לעומת זאת ראינו לעיל [פרק ב] ובמשך חכמה שמלאכים לא שייכים לתפלה – שרק בעולם הגשמי שייכת תפלה – 'חיי שעה' – האדם והמלאך הם ב' הפכים ממש בתפלה, האדם בלי תפלה אינו כלום, והמלאך לא שייך לתפלה כלל.
ולכא' קשה – הרי נתבאר שהטעם שהאדם חייב תפלה הוא משום שהאדם בתור חלק מהבריאה חייב לעורר רחמים לעצם קיומו בעולם הזה – הרי בתחילת הבריאה נאמר שראה הקב"ה שאין העולם מתקיים במידת הדין ולכן הוא שיתף עמה מידת הרחמים – וכך המצב גם בבריאה של כל אדם פרטי, וא"כ למה בבריאה של המלאכים אין צורך לשיתוף של מידת הרחמים בתפלה.
ועיין לעיל [פרק ב'] שביארנו - שכל המהלך של שיתוף רחמים לדין לא קיים אצל מלאכים ולכן אין להם תפלה, והבאנו גם טעם נוסף לזה מהבית אלוקים.
אולם כאן נראה לחדש עוד – שגם אם היה להם את הצורך והתועלת והמהלך של תפלה, עדיין לא שייכת תפלה בעולם שלהם – ונבאר את הדברים.
המכונה יש בה את כל החלקים – הכל תקין – הכל קיים, אבל בלי חיבור לחשמל – חיבור של 'תקע לתוך שקע', אין שום 'הפעלה'.
החיבור הוא עצם ההכרה - "להכיר בטובתן של גשמים" – ההכרה עצמה שהכל מגיע וזורם כל רגע ורגע מחדש מהקב"ה הוא החיבור של החיות – כך מכניסים את הבריאה לחיבור שלה האמתי – התקע נכנס לתוך השקע - ובלי זה כל חלקי הבריאה קיימים בתור 'מתים' – בלי חיות – מכונה בלי חיבור לחשמל.
כל זה בעולם הגשמי שהוא מכסה את הגילויים של יד ה' בבריאה – אבל עולם המלאכים הוא עולם של 'גילוי' – עולם של 'השגות' ובהירות – שם הכל ברור – שם המציאות היא מציאות קיימת ועומדת ומתמשכת של "הכרה בטובתן של גשם" – התקע תמיד בתוך השקע – מה צריך תפלה כשיש מצב תמידי של תפלה גם בלי תפלה.

פרק י

"השולח אמרתו ארץ - ישלח דברו וימסם".

הקדמה לפרק. < "כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים" > "המתגאה על חיות הקודש", "חסד ורחמים לפני כבודו". < "עשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע". < "כי הוא ציוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור", "נאמנים לקיים שליחותם". < "לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה". < "הרבה עמו פדות". < "גדול אדונו ורב כח" < "לתבונתו אין מספר" < "אין חקר לתבונתו" < "הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם" < "ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו מים" < "שבחי ירושלים את ה'" < "כי פי ה' דבר" < ה' ימלוך לעולם ועד - כי בא סוס פרעה < שורש העשרה מאמרות הוא בעשרת הדברות. < "מגיד דבריו ליעקב - חוקיו ומשפטיו" < "חוקיו ומשפטיו לישראל"

הקדמה לפרק.

דהמע"ה מתאר את השלג - התחלת השלג - "השולח אמרתו ארץ עד מהרה ירוץ דברו" - ובסופו - "ישלח דברו וימסם - ישב רוחו יזלו מים" - מה למדנו כאן. כל הפרק מורכב מכמה ענינים שצריכים להבין את השייכות שלהם זה לזה, מונה מספר לכוכבים, ירושלים ב' פעמים - לא בגבורת הסוס ולא בשוקי האיש - בונה ירושלים שבחי ירושלים, תהליך של שלג וקרח, ומסיים במגיד דבריו ליעקב - תורה של כלל ישראל.

"כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים"

כל הבריאה מורכבת ממערכות ע"ג מערכות - "אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים" - וביאר הנצי"ב שסוס הוא הכח והרכב על הסוס מנהיג ומנווט את הכח הזה לפי רצונו - ויש חייל אחד שסוס אחד בשליטתו - אבל יש מאה חיילים תחת שר של מאה - וכולם בגדר סוס כלפיו שהרי הוא מנהיג ומנווט את הכח של כל המאה לפי רצונו והוא הרכב וכולם בגדר סוס כלפיו - וכן למעלה בשר האלף עד פרעה עצמו שהוא הרכב של כל חיל מצרים שכולם הסוס שלו - אבל כל זה בהסתכלות חיצונית אבל האמת הוא שיש שר של מצרים למעלה שמקטרג והוא הכח הפנימי של מצרים נגד ישראל - ונגדו לוחמים - הוא הרכב האמיתי וכל מצרים בעולם הזה אינו אלא סוס כנגדו. הקב"ה גאה גאה על הכחות כולם - כל הכחות בבריאה כולם בידו - והוא מתגאה על כולם - וכולם מתבטלים - כל מידת הדין של הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז מתבטלת במידת הרחמים על כלל ישראל - ואת כל הקטרוג הגדול "רמה בים" להציל את ישראל מידם.

"המתגאה על חיות הקודש",

"חסד ורחמים לפני כבודו".

"זכות ומישור לפני כסאו - חסד ורחמים לפני כבודו" - למדנו כאן שיש שתי הנהגות והן פועלות בשני מקומות - מצד א' "זכות ומישור לפני כסאו" ומצד שני הנהגה אחרת של "חסד ורחמים לפני כבודו" - לפני כסאו ולפני כבודו. בסידור הגר"א הביאו מהגר"א שיש ב' הנהגות, הנהגה שתובעת זכויות ומתנהגת על פי ישרות - וזו הנהגה הרגילה - וזו שייכת למלכותא דרקיע - שבזה יש מהלך של 'דינא דמלכותא דינא', ואי אינו יוצא זכאי בהנהגה זו - אז מתחדשת הנהגה אחרת ממידת הרחמים בשם הוי' וזה מזכה אותו ברחמים.

כנראה שכוונתו - ש'לפני כסאו' זה הבי"ד של מעלה שתובעים על פי דין - כסא המלכות בבי"ד של מעלה⁴³, ושם יש הרבה מלאכים לכאן ולכאן, יש קטגור ויש סנגור - טענות וקטרוגים - ויש מצבים שהקב"ה רואה שאין לעולם או לאדם קיום בהנהגה כזו - ובזה הוא משתף מידה אחרת - מידה שמקומה למעלה מ'כסאו' ולמעלה מכל הבי"ד של מעלה - זה כבר הקב"ה עצמו בלי הבי"ד - זה המקום ששמו 'לפני כבודו' - והכא מצאנו שהוא לבדו משתף מידת הרחמים לתת קיום גם באופנים הללו. תחילת הדברים מתחיל במהלך של - "המתגאה על חיות הקודש" - הוא מתרומם בהנהגות יותר גבוהות ונעלות מאשר ההנהגה כשהוא ביחד עם פמלי של מעלה - והביטוי של ההנהגה היותר גבוהה הוא מה שמחליף ההנהגה של "זכות ומישור לפני כסאו" ומתעלה להנהגת חסד ורחמים "לפני כבודו". "ונהדר בכבוד על המרכבה" - הקיום של המתגאה על חיות הקודש - היינו במצב של 'לפני כבודו' - והיינו "ונהדר ב'כבוד' על המרכבה".

גם כאן היה קטרוג של חיות הקודש ומלאכי השרת - "הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז" - וההנהגה של 'גאה גאה' באה להעלותם מעל הקטרוגים - בגדר "מתגאה על חיות הקודש".

"עשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע".

ביטוי של שתי צורות ההנהגה נמצא במה שאמרו בסנהדרין [ק"ג] אצל מנשה שמידת הדין מתנגדת לקבלו בתשובה - והדרך היחידה היא לחתור חתירה - והביאו את הפסוק "ויתפלל מנשה אל ה' ויעתר לו" - "מלמד שעשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע, כדי לקבלו בתשובה, מפני מדת הדין".

ופירש"י "מדת הדין היתה מעכבת שלא להקביל פני מנשה בתשובה, ועשה הקדוש ברוך הוא מחתרת ברקיע ופשט ידו וקבלו בלא ידיעת מדת הדין" - הרי שמצינו שהנהגה זו 'מתעלמת' ומתרוממת מעל מידת הדין - "בלא ידיעת מדת הדין".

בירושלמי - [מובא ביפה עינים שם] מבואר שהמלאכים סתמו את החלונות בשמים כדי שלא ישמעו תפלתו - והקב"ה חתר לו חתירה לשמוע ולקבל את התפלה - הרי שיש כאן מהלך של 'מתגאה על חיות הקודש' לקבלת תפלתו במידת הרחמים - 'בלא ידיעתם'.

גם כאן מבואר בחז"ל [מדר"ר בשלח] שהשטן קטרג על כלל ישראל בקריעת ים סוף והיו נתונים בדין - ואז הקב"ה שלח את השטן לטפל באיוב ובין כך הקב"ה העביר את כלל ישראל והטביע את המצרים - גם כאן הקב"ה יצר מהלך של "בלא ידיעת מדת הדין" - כעין מה שמצאנו אצל מנשה - להעלותם למהלך של 'חסד ורחמים לפני כבודו'.

"כי הוא ציוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור", "נאמנים לקיים שליחותם".

כל המערכות וכל הכחות כולם אינם אלא בגדר שליחים מהקב"ה - למדנו מרבתינו ששליחות היינו מסירת כחות פעולה לשליח - והיינו מה שאומרים "כח וגבורה נתן בהם להיות מושלים בקרב תבל" - אין שמש וירח - יש שליח שקיבל כחות לשליחותו.

"רוח סערה עושה דברו" המציאות של שליח הוא "עושה דברו" - יש לו את הציווי של המשלח והוא פועל על פיו - גם ברוח סערה שהגגות עפים והאילנות נעקרים ממקומם - חפצא של 'סערה' - כל הסוגים של סערה - גם סערה טבעית וגם סערה בין מדינות וראשי ממשלה - הכל נראה כבלבול גדול בלי שליטה - אבל האמת שאינו כן - ואדרבה - הכל בשליטה ממש - שליחות ממש - עושה דברו כפשוטו.

האדם חולה על מיטתו - יסורים גדולים - והוא מתפלל להקב"ה - מה באמת תוכן תפלתו, ולאור הדברים הללו היה נראה כך - הרי הפסוק בכי תבא אומר "חליים רעים ונאמנים" ופירש רש"י "נאמנים לקיים שליחותם" - ונמצא שגם מחלה היא שליחות בעלמא והתפלה היא בגדר ביטול השליחות וכמבואר

⁴³ וכסא היינו מלכותו יתברך וכמבואר בדברי הגר"א בפירושו לאגדות דבב"ח [ב"ב ע"ג]. - אגדתא דהאי גלא דמטבע ספינתא [ובמהר"ל [גבורות ה' הקדמה שלישית / וע"ע שם פרק ע], ויש בזה ביטוי למשפט במלכות ה', וכמבואר ברש"י סוף בשלח שעמלק הוא סתירה לשלמות של הכסא, אבל לעתיד לבא הכסא יהיה שלם - והביא רש"י שהביטוי בזה כתוב בפסוק "כונן למשפט כסאו".

בקידושין [נ"ט] שזה מהלך של "אתי דיבור ומבטל דיבור" - [דיבור של ביטול נגד דיבור של מינוי] - והיינו שהתפלה היא שהדיבור של הרחמים יבטל את הדיבור של הדין, הרי זה כל הבריאה - שליחיות עם ציווי המשלח כפשוטו.

פעם ישב החזו"א ודברו והגיע זבוב והתחיל להסתובב בחדר ולבסוף הזבוב נגע במצח של החזו"א פעמיים ויצא מהחדר - שאל החזו"א ליושבים שם - מה קרה כאן - כולם חשבו שמא הוא מתכוין לגלגול וכדומה - ואמר החזו"א דברים פשוטים ממש - אם היינו מאמינים ממש היינו שומעים את הזבוב מדבר לעצמו ואומר, "שלחו אותי לגעת במצח של אברהם ישעיה בבני ברק - עד שמצאתי את בני ברק, כעת אני צריך לחפש את המצח של אברהם ישעיה", זו אמונה חושית - שליחות עם ציווי המשלח כפשוטו.

המלבי"ם ביאר את הפסוק [תהילים קי"ט, פ"ט] "לעולם ה' דברך ניצב בשמים", בתחילת הבריאה היו עשרה מאמרות - והמאמרות הללו לא היו חד פעמי אלא שהם ממשיכים לקיים את הבריאה - 'מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית' - ועל זה אומר דהמע"ה - שהמאמר של תחילת הבריאה עומד לעולם לקיים את הבריאה - וזה לשונו - "הדבור שאמרת שיהיו שמים ושיהיו מאורות, הדבור הזה נצב שם לעולם מבלי השתנות, והוא חיות השמים וקיומם, שאם יסולק 'כח הדבור' הזה מהם ישובו אל התהו והבהו", עכ"ל, הרי שזה כל הבריאה - כח הדיבור המשלח לשליח - "עושה דברו".

וע"ד זה ביאר בעל ההפלאה [בפנים יפות בראשית ריש פ"ב] את הפסוק [תהילים ל"ג, ט], "כי הוא אמר ויהי הוא ציוה ויעמוד", שציווי ומאמר הבריאה ממשיך להעמיד ולקיים את הבריאה, והוסיף לבאר בזה את הפסוקים [תהילים קמ"ח, ה'-ו'] "כי הוא ציוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור", ועיין בכל זה במדרש שוחר טוב תהילים [קי"ט].

שליחות פשוטה - ציווי המשלח בתחילת הבריאה בכח וגבורה שנתן בהם להיות מושלים - מסירת כחות של שליחות שממשיכה עוד ועוד - ויעמידם לעד לעולם.

"לא בגבורת הסוס יחפץ לא בשוקי האיש ירצה".

"לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה" - יש בבריאה כחות של 'סוס' ויש כחות של 'רכב' - כל המערכות בבריאה, כח אחד מנהיג את הכח השני - יש כחות גדולים מערכות עצומות וכמו שמצאנו בקריעת ים סוף ב'סוס ורכבו' שזה מסמל את כל המערכות עד למעלה - 'שרו של מצרים' - אבל האמת היא שהכל כלום לאלו שמבינים שיש מהלך 'גבוה מעל גבוה' - אלו שיודעים שיש מהלך של 'חסד ורחמים לפני כבודו' לא מתרגשים מכל המערכות - ואלו הם 'המיחלים לחסדו' - מיחלים למהלך של 'גאה גאה' - האנשים האלו מרחיבים אופקים ומגיעים למשלח עצמו והם לא צריכים להצטמצם לפי הגבולות של השליח - זה המהלך ששולל 'גבורת הסוס' ושולל 'שוקי האיש' - ובמקומם הוא בוחר את אלו שמיחלים לחסדו - מיחלים למהלך יותר גבוה, חוזרים למשלח ועוקפים את השליח.

בפרשת משפטים אמר הקב"ה - הנה אנכי שולח מלאך לפניך והקב"ה מזהיר את כלל ישראל - "שמע בקולו אל תמר בו - כי לא ישא לפשעכם" - ופירש רש"י "כי לא ישא לפשעכם - אינו מלומד בכך, שהוא מן הכת שאין חוטאין, ועוד שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו".

השליח מוגבל לעצם 'דבר השליחות' עצמה ולכן הוא אינו יכול לסלוח - ולזה אנו צריכים לעלות למעלה להקב"ה - לחתור חתירה 'בלי ידיעת מידת הדין' - ועולים לדרגת "מיחלים לחסדו".

"והרבה עמו פדות".

אדם מהכפר יש לו בעיה רפואית מסויימת הוא הולך לעיר הגדולה לפרופסור הגדול, אשתו מזהירה אותו שלא יצא משם בלי תרופה, היא שמעה על הרופא שהוא אוהב לפטפט על כל מיני דברים מן הצד - בלי לתת תרופות - והזהירה אותו שוב ושוב - הסבתא היתה אומרת שחייבים תרופה לכל מחלה, אל תצא בלי תרופות.

הוא נכנס לרופא, הוא רואה את הבעיה, הרופא מדבר אתו על כל עניני הכפר - מאד מענין - מדבר על מקום עבודה בבית חרושת, כל מיני פרטים צדיים, האדם מתעצבן, ובסוף הרופא שולח אותו בלי שום תרופה.

אחרי יומים נגמרה המחלה - מה מתברר - הוא הגיע לעבודה למחרת - ובלי סיבה מחליפים לו את המקום עבודה שלו הקבוע בבית חרושת והוא עובר למחלקה אחרת.
מתברר שהרופא הוא צדיק בעל חסד - הוא הבין מיד שהבעיה היא בחומר מסויים שבבית חרושת שהוא לא מסתדר עם זה, והוא מתקשר לבוס שלו בבית חרושת, וביקש להחליף אותו למחלקה אחרת שלא עובדים עם החומר הזה.
לא כל דבר הוא יכול להסביר לכפרי הפשוט שלא מבין כלום חוץ מתרופות, הוא עזר לו בתחומים שהכפרי לא יודע על קיומם.
לא צריכים להסביר להקב"ה ולפרט לו דרכי ההצלה שנצרכות לך להינצל ולפתור את הבעיות שלך, "והרבה עמו פדות" - יש כל כך הרבה דרכים למקום שאתה לא מכיר - מה לך לתת עצות כלפי מעלה, הוא מבין לבד - רק תבקש הצלה.

"גדול אדוננו ורב כח"

"מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא - גדול אדוננו ורב כח" - ומבאר הגר"א [ברכות] שכל הבריאה כולה בנויה בדרכי השפעה דרך הכוכבים, כל כוכב ממונה על כח והשפעה אחרת, וזה סוד המזלות, והקב"ה מנהיג את הכל דרך המסלולים האלו.
אנו מכירים מעט מאד כחות, חכמה עושר בריאות נחת מילדים שידוכים פרנסה שמחה עצבות - וכדומה - אבל יש הרבה יותר כוכבים, וזו הוכחה ברורה שיש הרבה כחות והשפעות בבריאה שאנחנו לא מכירים והרי הקב"ה מנהיג ומתעסק עם כולם - שהרי הוא זה שנותן שמות לכל הכוכבים - הוא מגדיר את כחו של כאו"א בעצם קריאת השמות, "מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא" לכל אחד ואחד.
הדבר הזה הוא עדות גמורה ש"גדול אדוננו ורב כח" - הרבה כחות שאין לנו השגה בהם - זו הגדלות והרב כח' שמתגלה בריבוי הכוכבים.
"הרבה עמו פדות" - יש כל כך הרבה דרכים למקום שאתה לא מכיר - מה לך לתת עצות כלפי מעלה, הוא מבין לבד - רק תבקש הצלה - הכפרי לא יכול להבין את כל המרחב - יש לו מבט מצומצם אבל הקב"ה הוא "רב כח" - השליחים שעומדים לרשותו הם בכל מיני תחומים ובכולם יש מהלך ששליחות של "מסירת כחות" - וזה אמור להרגיע אותנו שהוא יודע בכל מיני תחומים שאנחנו לא מבינים.

"לתבונתו אין מספר"

"אין חקר לתבונתו"

כשמדברים על תבונה - והבנה - הרי הגדרים הם גדרים של 'עומק' - יותר הבנה היינו יותר עומק - הבנה למעלה מהשגתנו - וכאן מתאים הלשון 'לתבונתו אין חקר'⁴⁴, - ולא מובן לשון הפסוק שאמר דוד בתהילים - "גדול אדוננו ורב כח - לתבונתו אין מספר" - מה שייך 'מספר' להבנה - הרי 'מספר' הוא 'כמות' והבנה היא 'איכות', אטו יש 'כמות לאיכות' [שוב הראוני נוסח דומה לשאלה זו בסדור הגר"א שם].
אלא שהן הן הדברים - יש אחד שמבין יותר עמוק בסוגי' שאתה לומד - אתה מתמודד בנקודה שלו, אבל יש אחד שמראה לך שיש כל כך הרבה סוגיות אחרות ששייכות לנקודה המרכזית שעליה את חושב - והוא מראה לך שלא התחלת - הכל בטל ומבוטל לפניו.
זה למדנו כאן - מלבד ה'אין חקר' לתבונתו שזה העומק עצמו של התבונה, הרי התחומים השונים והכחות השונים שבהם מתעמקת התבונה של הקב"ה - הרי הם בעצמם בלי מספר.
כל הכחות הללו שמושפעים ומשפיעים בבריאה דרך ריבוי הכוכבים, יש ריבוי שאנחנו בכלל לא מכירים את השמות של הכחות הללו, כולם הם כחות של עומק וכחות שיש בהם תבונה, ונמצא שמלבד הדרגה של "אין חקר" בתבונה יש בנוסף לזה מצב של "אין מספר" לתחומים הרבים שבהם מתעסקת התבונה הגדולה של הקב"ה.

⁴⁴ כלשון הפסוק בישעיהו [פרק מ פסוק כ"ח] - "אין חקר לתבונתו".

'הרבה עמו פדות' – אין לנו השגה בסוגים השונים של דרכי פדות לכל צרה וצרה, ולא רק בעומק של המהלכים בכל סוג וסוג – גם אין 'חקר' וגם אין 'מספר'. הכפרי שיושב מול הרופא הגדול יודע שבתחום של תרופות הוא לא מבין – הוא יודע שיש עומק גדול שהוא לא יודע אותו – 'אין חקר', אבל הוא לא יודע שיש עוד הרבה סוגים שונים של תבונה שקשורים לעניינים אחרים שגם דרכם יש פתרונות למחלות – 'אין מספר'.

"הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם"

"הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם" – האדם רואה אחד שהוא הסמל של 'שבורי לב' – יש לו אלפי סיבות להיות שבור ורצון, לא נראה שיש מהלך אחד שיכול לעזור לו, בכל התחומים כולם לא טוב לו – גם נחת מהילדים גם פרנסה גם בריאות גם שלום בית גם תקשורת עם אנשים גם שידוכים – וכל נסיון להצליח ולהציל בכל תחום רק סיבך לו את העניינים עוד ועוד – "חפצא" של "שבורי לב". ממשיך דהמע"ה – כשמסתכלים בעינים של בשר ודם – הכל מצומצם – הכל מוגבל – הכל הסתכלות של 'קטנות'.

אצל הקב"ה המבט הוא מבט של רחבות – הכל אפשרי – אופטימיות חדשה – אצלו יש כיוונים חדשים שלא חשבנו עליהם – "מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא". המבט אצלנו הוא מבט של קטנות אבל אצל הקב"ה יש מבט של גדלות – עד הכוכבים – גבוה מעל גבוה – הוא מתעסק בריבוי הכחות שיש בבריאה – כי הרי הקב"ה מנהל את כולם, "גדול אדונו ורב כח – לתבונתו אין מספר" – גדלות ממש עד כדי כך שיש ריבוי כחות עד שהתבונה שנמדדת במושגים של 'עומק' נהפכת להגדרה חדשה של 'אין מספר' – מי שהוא בעלים על הרבה כחות חושב אחרת ורואה אחרת. הכלל הוא אחד – הכפרי הפשוט והמצומצם שהבנתו רדודה – הוא לעולם לא יבין את החשיבה והמסלולים המחודשים של הרופא הגדול – 'הרבה עמו פדות'.

"ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו מים"

מידת הרחמים מול מידת הדין ברופא לשבורי לב הוא מהלך אחד של ריבוי כחות וריבוי תבונה של מהלכים שונים להוציא את האדם מתחת הקטרוג של מידת הדין – להצילו ממחלות שנאמנות לקיים שליחותם – והקב"ה מנווט את הכחות של של הדין לכיוונים אחרים – והכל מסתדר עם מהלכים של שליח מבטל שליח. ונקדים – מידת הדין מתפרשת בתרי אנפי, א] כשיש קטרוג על החטאים שלו להענישו – במצב כזה יש תביעה מצד ההנהגה במידת הדין, ב] בנוסף לזה – הרי כל חוקי הטבע שהטביע הקב"ה בעולמו לא מאפשרים סטייה קטנה מחוץ לגבולות של הבריאה – וגם זה נקרא מידת הדין שבבריאה, ומאידך – מידת הרחמים היא המידה של השגחה פרטית שמאפשרת שינויים ליחידים שמושגחים באופן אחר מהבריאה, ורק כך יכול העולם להתקיים.

כל זה מבואר במלבי"ם [תחילת בראשית] – שכתב שמידת הדין היינו "שגבל כל כחות הבריאה ונתן מדה וקצב וגבול – נקרא בשם אלוקים – שמציין כחות הרבות המוגבלות במדה ובקצב", ומצד שני "שם הויה" מורה רחמים – כי מצד שברא והמציא את הכל השפיע בשפע רב במדת טובו וחסדו – והשגחה זו אין לה קשר עם חוקי הטבע שהם מדת הדין הכללי שהעולם נוסס עליהם עפ"י גבולי הטבע, כי מידת הרחמים היא הנהגה אחרת יוצאת משם הויה ב"ה בהשגחתו הפרטיית" – הבאנו דבריו במלואם לעיל [פרק ב] – עיין בהם היטב – והיינו שהמצב של אין סוף של השפעה היא השם הוי' שעל ידו מתחדשת הבריאה כסדר כסדר – וכעין זה הבאנו שם לעיל בשם הנצי"ב.

המלבי"ם מסביר שכל התהליך הזה מצטייר בשלג וגשם, יש כאן תיאור ומשל האיך נראית גזירה רעה מצד מידת הדין והאיך מידת הרחמים כובשת את ההנהגה הזו של דין. וזה לשונו – "השולח אמרתו ארץ – גם אם לפעמים הוא שולח אמרתו ארץ לגזור עליך איזה גזרה רעה, לא יארכו ימי הרעה, כי עד מהרה ירוץ דברו, תיכף ירוץ דבור אחר להשיב את האמירה הרעה ולבטל את הגזרה, ומפרש זה במשל".

"הנותן שלג כצמר - ממשיל האמירה ששלח לרע בציור השלג והכפור והקרח שמקפא את המים, כן מדת הדין יקפא מי החסד ויעצור את השפע הנוזל ממעיני הישועה - ור"ל אם שלח אמרתו ארץ, ובאמירה הזאת הוא נותן שלג כצמר ויפזר כפור כאפר וגם משליך קרחו כפתים עד שלפני קרתו מי יעמד, ואין עומד בפני הרעה, בכל זאת - עד מהרה ירוץ דברו, כי".

"ישלח דברו וימסם, ר"ל ישיב את הגזרה ויבטלנה, והשפע תרד כמו בתחלה, וישב רוח והמים יזלו בשפע רב ולא יהיו מוקפאים ר"ל יבטל את הרע".

למדנו כאן שוב את השליחות של ציווי המשלח - "השולח אמרתו ארץ עד מהרה ירוץ דברו" - זה כל הבריאה וכל המערכות כולם - ולמדנו עוד שתמיד יש מהלך של שליחות מצד מידת הדין - וכנגדו שליחות של רחמים שבא לבטלו - בגדר אתי דיבור ומבטל דיבור ככל ביטול שליחות - וזה "אמירתו" שמתחילה את השליחות - וכנגדה - "ירוצו דברו" שזה הדיבור שבא לבטל אמירתו וזה הכח של מידת הרחמים - והדיבור השני מתגלה בסוף בהנהגה של "ישלח דברו וימסם" - וכך מתנהלת כל הבריאה - שליחות מול שליחות בציווי המשלח הגדול וכל הבריאה היא בגדר "עושה דברו".

אבל נראה שכאן מרומזת נקודה עמוקה:

הרי החסד והרחמים של 'יזלו מים' מגיע מתוך השלג עצמו - והיינו שהשלג עצמו כולל בו את הרחמים העתידיים שיצאו ממנו - יש כאן אור שבא מתוך החושך - הוא 'מצמיח ישועה' מתוך המכה עצמה - זה כחו של רחמים מול דין - כי לא כלו רחמיו כפשוטו, הרחמים גובר בסוף כיון שהוא נמצא בתוך כח הדין עצמו.

מצאנו בסוגיות של הלכות ביטול שליחות [ריש השולח] שיש מהלך בשליחות שהמשלח יכול 'להוסיף עד תנאו' של השליח ולעכבו חודש או חדשיים - ובמהלך הזה השליחות הראשונה עדיין קיימת אלא שיש בה כח העיכוב של דיבור של המשלח שבא לעכבו זמנית - עיין בזה בהערה ⁴⁵ - דבר זה מצאנו בבריאה שיש שליחות של גשם שיש בשליחות עצמה עיכוב של השליחות של שלג.

"שבחי ירושלים את ה'" - "כי פי ה' דבר"

כשמוציאים את הספר תורה בשבת אומרים ב' פסוקים בישעיהו - "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון" - ושוב מוסיפים - "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר".

ועיין בנפש החיים [ש"ג פי"א] שביאר את הדברים - הרי העשרה מאמרות שבהם נברא העולם עדיין עומדים ומקיימים את העולם, דהיינו דיבורו של הקב"ה הוא נצחי, ויש לו קיום לעולם, והוא המעמיד והמחדש את הבריאה, וכתבאר לעיל לעולם דברך נצב בשמים, וזהו הביאור בפסוק - "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר", והיינו שלעיתיד לבוא תזדכך הראיה שלנו, ונראה שדבר ה' קיים לנצח ב' מאמרות, והוא המעמיד את כל חלקי הבריאה.

כל המהלך של הבריאה - שליחות של עושה דברו כי הוא ציוה ונברא - נאמנים לקיים שליחותם - "השולח אמרתו ארץ עד מהרה ירוץ דברו" - כל המהלך הזה לא נראה לעין שכל העולם בהסתר - אבל התפיסה האמיתית הזו מתבררת אצלנו במצב של לעתיד לבא שאז המהלך הוא מהלך גלוי - "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון" - לעתיד לבא עיני בשר מקבלים מבט חדש וברור - ואז "וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר" - רואים את כל הבריאה בתור פי ה' דבר כפשוטו ממש - ציווי המשלח לשליח.

כל התהליך של הבריאה היא להגיע למצב של גילוי כבוד ה' - מצב של - בונה ירושלים ה' - ובזה אנו מגיעים לדרגת שבחי ירושלים את ה' - השבח שבוקע מתוך ירושלים הוא הראייה הברורה של כל המזמור, כל המהלך של מונה מספר לכוכבים - גדול אדונינו ורב כח - הכל נהיה יותר ברור ובהיר.

בדרגת ותחזנה עינינו בשוכך לציון ברחמים מתגלה המהלך של "לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה" בתור מהלך של "סוס ורכבו רמה בים" - כל השלג והגשם מתגלה לעתיד לבא שאז יש 'עולם שכולו רחמים' - בשוכך לציון 'ברחמים'.

⁴⁵ ועיקר המהלך הזה מתבאר בדברי רש"י ריש השולח - ועיין בברכ"ש [שם] - והדברים מובאים ומוסברים בדברינו באמרות אברהם [ריש השולח], והיינו שיש ציווי בתוך ציווי ולכן מהני להוסיף על תנאי באמצע השליחות.

ההתחלה של בונה ירושלים ה' הוא תהליך שהולך ונבנה ומתגלה שלב אחרי שלב עד הגאולה השלימה, ותוך כדי הגילוי של המהלך הזה מתקיימות שליחויות שונות - הרופא לשבורי לב וכו' וכו'.

ה' ימלוך לעולם ועד - כי בא סוס פרעה

שירת הים מתחילה במצרים וקריעת ים סוף ומסתיימת בלעתיד לבא - ה' ימלוך לעולם ועד - ועלו מושיעים בהר ציון - אבל באמצע כל המהלך בסוף השירה שמתייחסים ללעתיד לבא - שם יש פסוק - "כי בא סוס פרעה ברכבו ופרשיו בתוך הים" - וקשה - שמה השייכות לכאן, הא מקומו בתחילת השירה. וביאר הנצי"ב - התגברות הרחמים בפסגה שלה היתה בקריעת ים סוף כשבנ"י הולכים בתוך הים ממש - ביבשה בתוך הים מתגלה רחמים עצומים להצילים - אבל ברגעים הללו ממש יש התגברות הדינים בפסגה שלה - שהרי כל חיל מצרים נמצאים איתם ביחד ביבשה בתוך הים - ורודפים אחריהם, ומתקרבים אליהם וברגע אחד ממש הולכים להורגם - "אריק חרבי תורישמו ידי" - ובתוך הדינים עצמם מגיעה התגברות הרחמים להטביע אותם - "וישב עליהם את מי הים".

גאולה ראשונה וגאולה אחרונה הם במהלך אחד - כל המהלך של הרחמים לעתיד לבא הולך במהלך של גאולה ראשונה - כל המהלך של ה' ימלוך לעולם ועד - ועלו מושיעים בהר ציון - ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד - זה המהלך של גילוי שם הוי' - שזה גילוי רחמים גדולים - עומדים בפסגה של 'עין בעין יראו בשוב ה' ציון' - גילויים ממש - אבל למדנו כאן שבאמצע התהליך הזה נצטרך לדעת שהמהלך בגאולה האחרונה הוא ממש כמו בגאולה הראשונה - שבפסגה של רחמים יש מצב של "כי בא סוס פרעה בתוך הים" - כל המערכות וכל המלכים של "סוס ורכבו" שכולל כל כחות הרע עד למעלה שרו של מצרים - הכל נמצא בתוך הרחמים ושם הוכלים ומתגברים הדינים - וצריכים לדעת ששם נמצאת הישועה הגדולה של גילוי הרחמים.

בתוך המצב של שבחי ירושלים את ה' בגאולה העתידה כשעלו מושיעים לשפוט את הר עשיו - שם יש מהלך של שלג - דין, ובתוך הדין עצמו "ישלח דברו וימסם" - ויזלו כל המים של כל הישועות.

שורש העשרה מאמרות הוא בעשרת הדברות.

מגיד דבריו ליעקב - נקדים הקדמה אחת:

בשפת אמת [שבועות] מבואר בשם הזוהר, ששורש העשרה מאמרות הוא בעשרת הדברות, והביאור בזה, דקוב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא, וידוע שעשרת הדברות הם שורשם של כל התרי"ג מצוות, וכך גם בבריאת העולם, העשרה מאמרות הם שורש כל הכחות שנתן הקב"ה בבריאה, וממילא יסודם ושורשם הוא בעשרת הדברות, שהם שורש כל התורה.

ועוד הוסיף בזה [שפת אמת שם תרל"א יום א', תרל"ג בהתחלה, תרמ"ב] שבאמת העשרה מאמרות דומים לעשרת הדברות, דבבריאת העולם מצאנו שבתחילה היה מאמר אחד כללי, ואח"כ נתחלק לעשרה, וכדמצאנו במשנה [אבות ריש פ"ה] "והלא במאמר א' היה יכול להיבראות וכו'" ⁴⁶, וכעין זה גם בעשרת הדברות, בתחילה היה דיבור א' ואח"כ נתחלק לעשרה דברות, וכמבואר ברש"י [שמות כ', א'] בקרא ד"וידבר אלוקים את כל הדברים".

והוסיף השפת אמת דמצאנו ביניהם השוואה נוספת, והיא לענין השיתוף של מדת הרחמים עם מדת הדין, דחלוקת המאמר האחד לעשרה מאמרות היא השיתוף של רחמים בדין, שהמאמר הראשון הכללי היה במידת הדין, ושוב שיתף עמו הקב"ה מדת הרחמים, ועיין רש"י [בראשית א', א'], והחלוקה לעשרה מאמרות היתה כדי ליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימים את העולם שנברא בעשרה מאמרות [וכמבואר במשנה באבות שם], וזה מצד מדת הרחמים.

⁴⁶ ועיין עוד ברבינו בחי [ריש בראשית] שהביא מדברי המדרש שר' נחמיה אמר שכל מעשה בראשית נבראו ביום הראשון יש מאין, והושלמו פריטיהם אח"כ בששה ימים, וביאר בזה רבינו בחי את הפסוק [תהילים ל"ג, ט'], "כי הוא אמר ויהי", באמירה אחת, ואח"כ "הוא ציוה ויעמוד" כל בריאה ובריאה במאמר בפני עצמו הושלמו ונקבעו במקומם בכל יום יום, וכן מתבאר מדברי רש"י [בראשית ב', ד'].

וגם בעשרת הדברות השיתוף של רחמים לדין מוזכר כשנחלקו לעשרה דברות, וכך מדויק בפסוקים, דבתחילה נאמר "וידבר אלוקים את כל הדברים", והיינו במידת הדין, ואח"כ כשנחלקו לעשרה נאמר "אנכי ה'" בלשון הוי' שהוא במדת הרחמים, וזה כדברי המשנה במכות [כ"ג:] "רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות", ועד"ז גם הכא, חלוקת המצוות להרבה היא לטובת ישראל - וע"ע בזה בהערה ⁴⁷.

עיקר השייכות בין עשרת הדברות לעשרה מאמרות מבוטאת היטב בפחד יצחק [חנוכה, ד', ו', ז'], ועיי"ש שביאר שמשום כך נקראות חכמות העולם "חכמות חיצוניות", שהם שייכים לעשרה מאמרות שהם החלק החיצון של עשרת הדברות, והחלק הפנימי של הנך חכמות "חיצוניות" הוא חכמת התורה שנמצאת בעשרת הדברות.

וכתב החסיד יעב"ץ [אבות ריש פ"ו ד"ה ולא עוד] דכבר מרמזת התורה על השייכות בין עשרת הדברות לעשרה מאמרות, דמה"ט מצאנו ז' תיבות וכ"ח אותיות בפסוק "בראשית", וכנגדן ז' תיבות וכ"ח אותיות בפסוק ד"וידבר ה' את כל הדברים" בתחילת עשרת הדברות.

"מגיד דבריו ליעקב - חוקיו ומשפטיו"

והנה - נאמר בפסוק "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר, קול גדול ולא יסף" [ואתחנן], ויש שפירשו לשון "לא יסף", שהכוונה "ולא פסיק", והיינו דקול מתן תורה קיים לעולם, וקשה דל"ל המשך הקול לעולם ומי שומע את הקול הזה, עוד יש לעמוד בהא דאמרו [בב"ב] "מיום שחרב בית המקדש אעפ"י שניטלה הנבואה מהנביאים, מן החכמים לא ניטלה" דלא ברור על איזו נבואה מיירי, ובאיזה חכמים מיירי. וביאר בזה בתורת חיים [ב"מ פ"ה] וז"ל, "דכבר אמרו דכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש כבר ניתנה מהר סיני, והביאור, דבעת מתן תורה יצא השפע מאתו ית' והשפיע על הר סיני כל התורה כולה שבכתב ושבעל פה מדרש ואגדה, הכל נאמר לו למשה מסיני, ואותו השפע קיים לעולם ועד, וכל תלמיד ותיק העוסק בתורה לשם שמים, השפע ההוא מחזר עליו ונח עליו, וזוכה לחדש חידושי תורה ע"י השפע ההוא, שהוא כדמות רוח הקודש....שקול שפע מתן תורה לא פסק עד היום וקיים לעולם וכו', וקרי ליה נבואה לחידושי תורה לפי שכל מה שהחכמים מחדשים בתורה הוא ע"י קול שפע הבא מאיתו ית' על הר סיני, וזה כדמות נבואה, כי הנבואה מתחלקת לכמה פנים....והמחדש חידושי תורה לא רואה ולא שומע רק קול שפע בא מאתו ית' ונחה עליו".

והוסיף, דלפי"ז מובן היטב מה שתיקנו בברכת התורה לשון "נותן התורה", דהנתינה עדיין ממשיכה - עכתו"ד, ויש להוסיף, דבהקדמה של ר' חיים פאלאגלי לאחד מספריו [כמדומני ספר נפש חיים] מבוואר דמי שלא כותב חידושי תורה הרי זה ככובש נבואותו, והן הן דברי התו"ח.

⁴⁷ ובאמת שכבר ביאר ברוח חיים [אבות ריש פ"ה] שהחלוקה לעשרה מאמרות היא רחמים גם לצדיקים וגם לרשעים, שלצדיקים יש עי"ז שכר על כך שהם מקיימים את העולם שנברא בעשרה מאמרות, וכדברי המשנה שם, אך יש בזה רחמים גם לרשעים, שאם היה העולם נברא במאמר א', היו הרשעים פוגמים בחטאיהם עד שורש כל הבריאה, והיה עונשם נצחי ללא תכלית, וע"י שנתחלק לעשרה מאמרות אין הפגם מגיע עד השורש, ונמצא שהחלוקה היא רחמים גם לרשעים. ועיי"ש שביאר בזה את לשון המשנה "להיפרע מהרשעים", שאם היה הפגם נצחי לא היה שייך פירעון על זה, כי על פגם נצחי מגיע עונש נצחי שאין לו תכלית ויש להעיר שלא משמע כן מדברי המלבי"ם [בראשית א', ב'], דיעו"ש שביאר את חלוקת המאמרות מאחד לעשרה עפ"י דברי חז"ל שהקב"ה היה בורא עולמות ומחריבן, וביאר בזה, דבבריאת העולם מצאנו אופנים של "פושט צורה ולובש צורה", ולמשל, במאמר "תוצא הארץ דשא" נאמר שצורת הדומם תתפשט מהארץ, ותתלבש בצורת צומח, וכן הוא בכל הבריאה תמיד, כי העולם נברא באופן של השתלשלות והדרגה, והתחדשות זו שייכת רק כשיש אפשרות של הפסד והעדר, דבדבר שלם וגמור לא שייך הפסד, וא"א שישתנה לדבר חדש, אבל כיון שנברא העולם בעשרה מאמרות, שייך בו ענין זה של שינוי והתחדשות. ולפי"ז ביאר שם את דברי המשנה שהחלוקה לעשרה מאמרות נתחדשה כדי ליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימים את העולם ולהיפרע מן הרשעים שמאבדים את העולם, והיינו שבחלוקה לעשרה התחדשה אפשרות של הפסד והקלקול ע"י מעשי הרשעים, ואפשרות של בנין וקיום ע"י מעשי הצדיקים, וממילא יש שכר ועונש. וכל זה שייך רק אחרי חלוקת המאמרות לעשרה, שאם היה העולם נברא במאמר אחד, לא היה חל שום שינוי במאמר ה', ולא היה שייך בו שום הפסד והעדר, ולא היה למעשי הרשעים שום השפעה על הבריאה, וממילא לא היה שייך ליתן שכר לצדיקים ועונש לרשעים, עיי"ש בדבריו. ובפשטות היה משמע שזה איפכא מהבנת הגר"ח ברוח חיים בביאור ענין המאמר האחד, דלפמש"כ הגר"ח הרי אדרבה, אם היה נברא העולם כך היה הפגם בחטאי הרשעים גדול יותר, וכנראה שבשורש הדברים אין כאן מחלוקת, ולא באתי אלא לעורר.

דהמע"ה מגלה לנו עומק חדש בכל ההסתכלות על הבריאה - הרי זה נכון שכל הבריאה כולה אינה אלא המשך של העשרה מאמרות - שליחות של המשלח בציווי המשלח - אבל זה רק הקליפה החיצונית של הבריאה - שהרי הפנימיות של כל הדיבורים וכל האמירות לכל השליחויות בבריאה נמצא ב'קול גדול ולא יסף' שממשיך תמיד לקיים את כל הבריאה.

כל מה שיש מצב של המשך למאמרות בגדר "לעולם דברך נמצא בשמים" - כל זה בנוי ומושרש מכח הקול גדול ולא יסף עוד ועוד.

והן הן סיום דברי התורת חיים [שם] - שמה"ט לא אמרו "הגיד דבריו ליעקב" אלא "מגיד דבריו ליעקב", הכל ממשיך בהך קול עצמו שהיה בשעת מתן תורה.

והן הן הדברים - המשך המאמרות מיתלי תלי כסדר בהמשך המגיד דבריו ליעקב לכל תלמיד ותיק שלומד ומבין וקולט את דבר ה' בתורה.

"חוקיו ומשפטיו לישראל"

יש כאן הוספה - "יגעת ומצאת תאמין" - התורה מגיע אלינו בשני שלבים - קודם לא מבינים ואחרי יגיעה מבינים - אבל ההבנה לא מגיע מתוך היגיעה אלא 'מציאה' בפני עצמה - ונמצא שיש ב' נתינות של מגיד דבריו ליעקב - נתינה של גוף הדברים באופן שהדברים מעוכבים ומוגבלים - ואז הדברים לא נכנסים אצלינו - ושוב נתינה שניה של מציאה ממש - עכשיו הכל נכנס אצלינו ויש השפעה אין סופית של הבנה ועומק וחיבור לדברים.

ה'מגיד דבריו ליעקב' הוא מהלך כפול - ממש כעין המהלך של גשם בתוך השלג - "השולח אמרתו ארץ" אבל הכל מוקפא ומעוכב - אבל אחרי היגיעה מתקיים "עד מהרה ירוץ דברו" - זה התהליך של מגיד דבריו - חוקיו ומשפטיו ביחד - חוקים לא מובנים ומשפטים מובנים - ב' חלקים בתוך המגיד ליעקב עצמו.

שער ב

כח התפלה

פרק א

ב' חלקי תפלה,

"שמע קולנו" – "רצה בתפילתם".

ב' חלקים שונים בתפלה. < תפלת רצה ותפלה שמע קולנו ב' דרגות וחלקים שונים בקבלת תפלה. < "אנא עבדא דקודשא בריך הוא" < "כי היטה אזנו לי". < כח המיוחד לקבל את כל התפלות הפגומות על ידי תפלה אחד מעולה. < תפלתו של הגאון ר' אליעזר יהודה פינקל שמתקבלת מיד. < "הרגיל לומר ד' דברים אלו זוכה ומקבל פני השכינה, עשה למען שמך וכו'" < "מיום שחרבה ביהמ"ק ננעלו שערי תפלה". < "בחרבי ובקשתי" < דברי הזוהר - מובא בשל"ה - שהדמעות והצעקה והבכייה בשעת התפילה גורמים שאין התפלה חוזרת ריקם. < תפלה בצעקה בעת צרה מתקבלת לפניו יתברך ואינה חוזרת ריקם. < תפלות של האבות 'שיחא', 'פגיעה' – 'תיאור' של 'יחס'. < תפילתו של החפץ חיים. < "הללוהו במרומים הללוהו כל מלאכיו" < "תנו לו ואל אשמע קולו". < מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה. < תפלה מדין עבודה ותפלה מדין בקשת צרכיו. < סדר הברכות. < כח התפלה - להכניסו תחת השגחת ה'.

ב' חלקים שונים בתפלה.

התפלה מורכבת מב' חלקים בתפלה:

א] האדם מבקש בקשות מהקב"ה ויש כח בבקשה עצמה לעורר רחמי שמים על ידי הנוסח של הברכה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה - ובכחו להפוך דין לרחמים להוציא מצרתו, כל בקשה באה לעורר רחמים להצילנו מכל צרותינו, בסליחה ברפואה בפרנסה, והיינו כמבואר בדברי הרמב"ן בהשגות לספר המצוות להרמב"ם [מצות עשה ה] שזה עיקר מצות תפלה – וכלשונו - "שהיא מצוה לעת הצרות שנאמין שהוא יתברך ויתעלה שומע תפלה והוא המציל מן הצרות בתפלה וזעקה, והבן זה" – זו תפלה – לבקש צרכיו מהקב"ה שרק הוא יכול להושיעו ולהאמין שרק הוא המושיע – ועיין להלן [שער ח פרק ג] על תפלה לצער השכינה - וכמבואר בנפש החיים - ודו"ק.

ב] עצם העמידה לפני ה', הרי ידוע מהגר"ח [בספרו על הרמב"ם] דתפלה בלי כוונה שהאדם עומד לפני ה' אינה תפלה, ודין זה לא שייך להלכות כוונה בפירוש המילים – שהכוונה של פירוש המילים מתייחסת לבקשות עצמם ושם יש מקומות שזה לעיכובא ויש מקומות שאינה לעיכובא, אבל הכוונה שהוא עומד לפני ה' מעכבת בכל התפלה - וזה משום שכוונה זו היא כל החפצא וכל המציאות של תפלה, שהוא עומד ממש לפני ה' - ועי' בעמק ברכה שהאריך בזה.

והנה אף שהכח בבקשות והמציאות של עומד לפני ה' הם ב' חלקים שונים בתפלה – אולם עדיין הם שייכים זה לזה, שהרי העמידה לפני ה' היינו בתור אחד שמבקש בקשות מה' הוא עומד לפניו ומבקש, וממילא שכל תוספת שלימות בצורה של העמידה לפני ה' היא תוספת בצורת ובכח הבקשה, וכן איפכא, מי שמבקש בקשות ביותר עומק ומגלה יותר תלות בהקב"ה – הרי אצלו הכח שבבקשות מתחזק וביחד עם זה העומד לפני ה' גם מגיע ליותר שלימות – עבד שתלוי ברבו לכל צרכיו עומד לפניו בצורה אחרת.

ואף ששני החלקים שייכים זל"ז - אבל מצאנו חילוק ביניהם - דהנה - מצד אחד מבואר בחז"ל "שהכל שוין בתפלה לפני המקום" – עיין בהערה ⁴⁸ שהבאנו מהמדרש שתפלת משה ותפלת עני שוין זה לזה – ומאידך מצאנו חילוקים בקבלת תפלה - וכמו שאמרו בברכות [ל"ד:] – "אמרה לו אשתו [של ר' יוחנן בן זכאי] – "וכי חנינא גדול ממך [שתפלתו תתקבל], אמר לה לאו, אלא הוא דומה 'כעבד לפני המלך', ואני דומה 'כשר לפני המלך'".

⁴⁸ יעויין במדרש [בשלח פרשה כא] "אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן אלא הכל שוין לפניו הנשים והעבדים והעניים והעשירים, תדע לך שהרי משה רבן של כל הנביאים כתוב בו מה שכתוב בעני, במשה כתיב [תהלים צ] תפלה למשה איש האלוקים ובעני כתיב [שם קב] תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו, זו תפלה וזו תפלה, להודיעך שהכל שוין בתפלה לפני המקום, תדע לך כשיצאו ישראל ממצרים רדף אחריהם פרעה שנאמר ופרעה הקריב, וכתיב ויצעקו אל ה' התחיל משה אף הוא מתפלל לפני המקום א"ל הקדוש ברוך הוא למשה מה אתה עומד ומתפלל כבר התפללו בני ושמעתי תפלתן שנאמר מה תצעק אלי".

הרי שיש חילוקים – שר ועבד – אלא שצ"ל כנ"ל – שמצד הכח שיש בגוף הבקשה עצמה – בזה שוין זל"ז – אבל הצורה של עמידה לפני ה' משתנה ביניהם, זה עומד ומבקש כ'עבד' וזה עומד ומבקש כ'שר'.

תפלת רצה ותפילת שמע קולינו

ב' דרגות וחלקים שונים בקבלת תפלה.

יש כפילות בתפילת שמע קולינו ותפלת רצה, דמצד אחד בשניהם התפלה היא על קבלת תפלה, אולם מאידך מצאנו שיש ביניהם שינויים, שבשמע קולינו הבקשה לקבלת תפלה היא כפשוטו – אל תשיבנו ריקם וכו' – אבל ברצה קבלת התפלה מתחברת עם דברים נוספים ומעלות נוספות, עם קבלת קרבנות עד ותחזינה עינינו – שיבת ציון, ויתירא מזה – הרי כל הגדר של קבלת תפלה כאן הוא בגדר של ריצוי – "רצה" – "תקבל ברצון – ותהי לרצון", וזה כמו שהביא בשיח יצחק שריצוי מהקב"ה היא דרגא גבוהה של קירבת אלוקים – וכמבואר ברבינו יונה.

עוד יש להעיר – ברצה לא מוזכר רחמים לגבי קבלת התפילות אבל מוזכר במקום זה אהבה – "ותפלתם באהבה" תקבל ברצון – ולעומת זאת – בשמע קולינו מוזכר 'חוס ורחם' – 'תקבל ברחמים' – ולא מוזכר אהבה – הלא דבר הוא.

ועיקר החילוק בזה מוכרח – שהרי ברכת רצה ע"כ שהיא 'סוג אחר' של ברכה במהותה – שהרי ברכה זו כבר שייכת לג' אחרונות – וביארו חז"ל שהג' ברכות אחרונות כבר לא שייכות לבקשות אלא שזה כבר בגדר "עבד שנפטר מהאדון" – ומאידך ברכת שמע קולינו היא סוף הבקשות והיא כוללת את כל הברכות והבקשות כהדי וברכה זו שייכת לעבד המבקש מרבו – ב' חלקים שונים בתפלת שמו"ע – וע"כ דמוכרח דתיתי ניהו, ואעפ"כ חוזרים על הענין והנושא של ברכת שמע תפלה – אלא שכל זה צ"ב – דמה פשר כל הכפילות ומאידך מה שורש כל השינויים – כן העירני בני הרב ר' מאיר שמחה נ"י.

וכנראה שלמדנו מכאן שיש ב' חלקים בתפלה – וכדלעיל – א] הכח של הבקשה עצמה, שבכחה לעורר רחמי שמים על ידי נוסח של הברכה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה שבכחה להפוך דין לרחמים להוציאו מצרתו, ב] עצם המצב של עומד לפני ה', וכן"ל מהגר"ח.

שמע קולינו – היינו קבלת הבקשות להצילם מצרתם ולעורר מידת הרחמים על מידת הדין – וזה כל נוסח התפלה 'חוס ורחם' – 'קבל ברחמים' 'שומע תפלות ברחמים' – כל בקשה באה לעורר רחמים להצילנו מכל צרותינו, בסליחה ברפואה בפרנסה, ובשמע קולינו כוללים את כל הבקשות וקבלתם.

רצה – זו תפלה של העבד שנפטר מרבו – בקשה להביאו לדרגות הכי גבוהות של קירבת אלוקים מתוך מעמד של תפלה להיות עומד לפני ה' ממש – ריצוי וקירבת אלוקים בדרגות של קבלת הקרבנות – בדרגות של עבודת מקדש ואשי ישראל שיהיו לרצון וריח ניחוח – הוא ממשיך לבקש קירבת אלוקים עד כדי כך שמגיעים ל"ותחזינה עינינו בשובך" – "רצונינו לראות את מלכינו", ומתוך מצב כזה הוא מעמיד את עצמו לפני הקב"ה בתפלה ובקשה – וכל זה מחזק את ההרגשה של 'עבד הנפטר מרבו' – רוצים להרגיש קרוב גם בלי שעומדים בתפלה, כעין שמיני עצרת שקשה עלי פרידתכם – צורת הפרידה הזו של נפטר מרבו באה להנציח ולשמור את הקירבה באופן שהפרידה לא מפרידה בינינו – "ותחזנה עינינו" – השתוקקות אין סופית.

הערנו הערה: בברכת רצה לא מוזכר רחמים לגבי קבלת התפילות אבל מוזכר במקום זה אהבה – "ותפלתם באהבה" תקבל ברצון – ולעומת זאת – בשמע קולינו מוזכר 'חוס ורחם' – 'תקבל ברחמים' – ולא מוזכר אהבה – אלא שהאהבה היא הקשר בעצמה – והרחמים הוא ההרגשה שגורמת למילוי הבקשות – האהבה מגדירה את העבד שעומד לפני רבו – ומרגיש קרוב ומבקש יותר ויותר קירבה עד דרגת 'ותחזנה עינינו' – הוא לא רוצה להפרד בכלל – ומתוך כזו קירבה של אהבה הוא נפטר מרבו – אבל לפני כן הוא מבקש למילוי הבקשות מתוך רחמים שהיא תוצאה של הקשר של אהבה.

"אנא עבדא דקודשא בריך הוא"

הצורה האמיתית של עמידה לפני ה' – העמידה המושלמת של 'עבד שעומד לפני רבו' בבקשות תחנונים – היא בגדר "אם כעבדים – עינינו לך תלויות עד שתחננו" – תלות אין סופית.

בפתיחת הארון - בתפלת בריך שמיא - אנו אומרים שהקב"ה הוא שליט על הכל וזו והוא מפרנס את הכל - ורק אז הוא יכול להכריז - "אנא עבדא דקוב"ה" - והוא ממשיך להצהיר את המשמעות של עמידה לפניו בתור 'אנא עבדא' - "לא על אנש רחיצנא וכו' ביה אנא רחיצ" האדם מכריז שאין לי על מי לסמוך ולבטוח חוץ ממך - אין לי כתובת אחרת לפנות אליה - זה כל מהותו וכל מציאותו של עבד הנפטר מרבו - 'עיינינו לך תלויות', הרי מה שקנה עבד קנה רבו.

כתוב בספר מדרגת האדם שאם האדם היה אומר להקב"ה שבלי העזרה והישועות שלו - הרי אין אף אחד בעולם שיכול לעזור לו, והאדם היה מאמין בזה באמונה שלימה וניגש לתפלה בהרגשה כזו - הרי בקשה כזו מחייבת רחמים גם בבשר ודם - וזו באמת הרגשת עבד שאין לו כלום מעצמו - מה שקנה עבד קנה רבו. בסוף הלכות עבדים מבואר ברמב"ם שיש מצוה לרחם על העבדים ולא להעבידם בפרך משום שעניי עבדים אל יד אדוניהם, ויתנהג במידת הרחמים לפנים משורת הדין - וא"כ כש"כ במי שמעמיד את עצמו כלפי הבורא עולם בצורה כזו שכך יתנהג עימו במידת הרחמים - הרי לנו שהצורה המושלמת של עמידה לפני ה' כעבד היא זאת שמשלימה את ההתעוררות של מידת הרחמים לקיים בקשותיו - וזה כל כח התפלה.

יש כאן הערה - מי שמרגיש שהוא מצליח בעבודת ה' שלו - הוא מרגיש שהוא מגיע לדרגות מסוימות בעבודה - הרי באיזה מקום הוא מסוגל להרגיש שבתור עבד זכותו לבקש מהאדון בקשות יותר מאחרים שלא משקיעים בעבודת ה'.

אולם פשוט שהרגשה זו היא פסולה בתור הרגשה בתפלה - ואדרבה - דווקא מי שמרגיש את עצמו שבתור עבד ה' הוא לא במצב טוב - הוא זה שיכול לבקש מצד רחמים, שהרי זה תנאי בתפלה - לבקש דווקא דרך תחנונים ולא דרך תביעה - תחנונים ידבר רש - וממילא דווקא הלא מוצלח יכול לומר "אנא עבדא דקוב"ה" - כל התלות שלי היא עליך ורק עליך שהרי אני מצד עצמי לא זכאי בכלום. ועיין עוד בארוכה להלן [שער ח] בעיקר מהות התפלה בתור עבודה של עבד.

"כי היטה אזנו לי".

"אהבתי כי ישמע ה' את קולי, כי היטה אזנו לי", ולכאורה הסדר הוא הפוך שקודם השומע מטה אוזן ורק אחר"כ הוא שומע אותו, אלא שהן הן הדברים - השמיעה היינו קבלת התפלה עצמה לעורר רחמים על הדין - אבל יש דרגות והשגות למעלה מזו - וזו הקירבת אלוקים של עומד לפני ה' שיש במעשה התפלה, וזו המציאות שמרגישים שיש הטיית אוזן מצד הקב"ה לכיוון של המתפלל, וזו כבר דרגא נוספת מעל עיקר קבלת הבקשות, זו דרגת ה'רצה' אחרי דרגת ה'שמע קולי'.

כתב הגר"ח מואלוזין [נפש החיים ש"ב פי"ד] דתפלה היינו "ואשפוך נפשי לפני ה'", והיינו שהוא מקריב עצמו ממש, עומק נפשו ונשמתו, ומביאו לפני ה', ממש כקרבן, ולזה היו צריכים שעה אחת לפני התפלה לסלק מעל עצמו את כל עניני הגוף כדי שהגוף יתבטל לנפש להתעלות איתו לעולמו של הנפש - קירבת אלוקים היא היא ההטיית אוזן של הקב"ה.

כתב רבינו יונה בברכות [כ"ה] שבעת התפלה "יחשוב בליבו כאילו הוא עומד בשמים" והן הן הדברים דזהו החפצא של תפלה, עומד לפניו ממש עד כדי כך שהקב"ה מטה לו אוזן לשמוע לו - וזו תפלת 'רצה'.

ימינך תחבקני - זו תפלה.

יש מושג בחז"ל של 'חיבוק השכינה' - וזה מוגדר בדבריהם כהנהגה של 'אהבה שאין לה הפסק' - וחז"ל באו לחלק בין ב' הנהגות - שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני - וביארו שהחרון אף של הדחייה בשמאל הוא לרגע ממש - אבל קירבה של ימינך תחבקני היא הרחמים הוא 'חסד עולם' - ועיין בהערה ⁴⁹ שהבאנו את דברי חז"ל בפסיקתא זוטרתא בזה.

⁴⁹ אמרו חז"ל [פסיקתא זוטרתא - לקח טוב - שיר השירים פרק ח] "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני - דחני בשמאל וחבקני בימין, שנאמר [תהלים ל, ו] כי רגע באפו חיים ברצונו. ואומר [ישעיה נד, ח] בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך, וברחמים גדולים אקבצך [שם ז], ואומר [שם] ברגע קטון עזבתיך - שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני. זה חיבוק שכינה, אהבה שאין לה הפסק, שנאמר [יואל ב, כו] ולא יבושו עמי לעולם".

הזמן שאנו זוכים לחסד עולם של 'חיבוק השכינה' הוא בתפלה - שהרי תפלה בא לעורר את החסד הגדול של הרחמים האין סופי - ודבר זה מבואר במדרש [שיר השירים רבה פרשה ב] "שמאלו תחת לראשי, זו קריאת שמע, וימינו תחבקני, זו תפלה" - והיינו דתפלה באה לעורר את הרחמים הגדולים שיש בהנהגה של 'ימינך תחבקני'.

מצאנו שקירבת אלוקים בתפלה היא בלי חציצה - ועיין בסדר היום [כוונת שמונה עשרה] שכתב "ולא יהיה חוצץ בינו לבין הקיר שיסיר כל המחשבות ולא יהיה דבר מפסיק ומבדיל בין כוונתו לתפלתו לא יהיה קרוב בשפתיו ורחוק מכליותיו. וקיר היינו שכינה כד"א ויסב חזקיה פניו אל הקיר" - והיינו 'ימינך תחבקני' כפשוטו.

התחושה של ימנך תחבקני מוגדרת היטב במצב של "כי היטה אזנו לי" - קירבת אלוקים בגדר אני והקב"ה ביחד - אין חציצה.

הבאנו לעיל שבברכת רצה מוזכרת 'האהבה' שהעומד לפני רבו מרגיש בתפלתו - ומתוך זה הוא מבקש עוד קירבה ואהבה עד כדי "ותחזינה עינינו" - אבל בשמע קולינו הוא מבקש את מילוי הבקשות בפועל מתוך רחמים - והן הן דברי חז"ל בפסיקתא [מובאים לעיל בהערה] שהביאו את הפסוק "ברחמים גדולים אקבצך" ביחד עם הפסוק "וימינו תחבקני" - זה חיבוק שכינה - אהבה שאין לה הפסק" - המצב הזה של אהבה בתוך החיבוק שכינה גורמת לרחמים גדולים - שמע קולינו ביחד עם ברכת רצה.

הכח המיוחד לקבל את כל התפלות הפגומות על ידי תפלה אחת מעולה.

החת"ס [תורת משה הפטרת שופטים] הביא מקדמונים שמי שמתפלל תפלה אחת בשלימותה, בזה הוא מעלה את כל התפלות הפגומות למעלה, וכולם מתקבצים ביחד, וביאר החת"ס שזה מרומז בקרא, שנא' "קול צופיך", והיינו קול התפלה של אלו שהם "צופיך" והיינו תפלה בכוונה שצופיך הם אלו שרגילים לראות בנועם ה' ולכן הם מתפללים בכוונה וזה כמבואר שתפלות לעתיד לבא יהיו יותר בכוונה מחמת זה שיהיו רגילים לחזות בנועם ה', וממשיך הפסוק, "נשאו קול", והיינו שקול זה הרים ונשא איתו עוד "קולות" של תפלות פגומות, "יחדיו ירננו", והיינו שכל התפלות כעת מרננים ביחד לפני ה'.

וכ' שם עוד דגם תפלות הימים הנוראים בכחם למשוך תפלות של כל ימות השנה, וזה ע"ד הנ"ל, ומרומז בקרא "שמע ה' קולי אקרא, וחנני וענני", עכתו"ד.

אולם דבר זה צ"ב, דלא מצאנו בשאר מצוות שכשעושה מצות ציצית פגומה, נוכל להכשירה ע"י פעם אחרת שיקיים המצוה בשלימותה, דמה קיום מצוה אחת שייכת להברתה, ומ"ש תפלה מכל המצוות.

ונראה, דכמו דביאר הגר"ח דתפלה בלי כוונה של עומד לפני ה' אינה תפלה, וכנ"ל שזו כל החפצא וכל המציאות של תפלה, כמה הוא עומד ממש לפני ה', כמו כן נראה לאידך גיסא ש"מעלות מיוחדת" של תפלה שלימה על פני תפלה "פגומה" נמדדות בעוצמה של דרגת "העומד לפני ה'" שיש בתפלה.

ומעתה יש לומר, דתפלה בדרגה נמוכה דומה למי ששולח מכתב למלך, ותפלה יותר טובה דומה למי שמדבר בטלפון, והתפלה היותר טובה מכולם היא התפלה שבה הוא הגיע ממש לתוך הארמון, ועומד ממש לפני המלך, ומי ששולח הרבה מכתבים וקצת טלפונים, ובסוף הוא מגיע בעצמו בבקשה חדשה, הרי עכשיו הוא גם מייצג את כל המכתבים וכל הטלפונים הקודמים, "הנה הגיע בעל המכתבים, בעל הטלפונים", וזה מכניס יותר פנימה את כל הבקשות למיניהם, וא"ש.

זה מה שנאמר בפסוק, הלשון הוא "קול צופיך" ולא לשון "קול המכוונים" - והיינו שמה שהוא יותר "צופה ומביט", הוא עומד ממש לפני ה', זהו הכח, זהו המשיכה וזהו הגורר, זהו ה"נשאו קול", וכן בימים נוראים, יש שם מצב של "בהיותו קרוב" ומצב של "המצאו", ואז ממילא 'העומד לפני המלך' הוא יותר עוצמתי, ודו"ק.

וכשנבחון בזה עוד - הרי "קול צופיך" - "צופה ומביט" - הוא הוא דרגת 'רצה' בשלומותו - הרי הוא עומד כבר בסוף הדרגה בדרגת "ותחזינה עינינו" - "כי עין בעין יראו - בשוב ה' ציון" - באמצע תפלתו הוא כבר בגדר "צופה ומביט" עוד לפני שיבת ה' לציון - הוא עומד לפני ממש.

הרי לנו שברמה מסוימת מתקיים אצלנו בכל שמונה עשרה 'תהליך' של 'קול צופיך' - להרים את כל הקולות ביחד של כל הברכות - והתהליך הזה נמצא 'במעבר' בין שמע קולינו לרצה - כאן הוא נכנס עם כל

הבקשות כולם - לפני ולפנים "עין בעין" - "כי היטה אזנו לי" - כעבד שמבקש תחנונים ואין לו כלום מעצמו - כל האלמה ודרגא נוספת ברצה מחזקת את כל השמונה עשרה - כל ה'שמע קולי' - ואז 'יחדי' ירננו' כל הברכות של שמונה עשרה.

תפלתו של

מרן הגאון ר' אליעזר יהודה פינקל שהתקבלה מיד.

הגאון רבי אליהו ברוך פינקל זצ"ל סיפר סיפור כשישב שבעה על אמו ז"ל - והסיפור מורכב משתי חלקים - ומעשה שהיה כך היה.

חלק א' של הסיפור הוא כך:

אביו הגאון ר' משה בנו של הגאון ר' אליעזר יודל זצ"ל - היה עוזר לאביו הגאון ר' אליעזר יודל זצ"ל בכספי הישיבה אבל הוא בעצמו לא לקח מאומה לעצמו - והיו חיים בדחקות נוראה ובתנאים קשים מאד - ופעם א' בתו של הגאון ר' אליעזר יודל זצ"ל הלכה לביתו של אחיה הגאון ר' משה זצ"ל וראתה את המצב. היא חזרה לאביה לספר לו - ואמרה לו שהוא אחראי על הנכדים שלו שלא יחיו במצב כזה נוראה - וענה לה הגאון ר' אליעזר יודל זצ"ל שהוא ניסה הרבה פעמים לתת לו כסף והוא לא קיבל - והיא אמרה לו שוב ושוב שזו אינה תשובה - שסו"ס הרי הם הנכדים שלו - הגאון ר' אליעזר יודל זצ"ל קיבל את דבריה ועמד בפניה והתפלל כמה דקות - ואמר לה עשיתי את כל מה שאני יכול לעשות.

חלק ב' של הסיפור הוא כך:

הגאון ר' אליהו ברוך פינקל זצ"ל סיפר שכשהיה קטן אמר להם הרבי בחדר שהמדקדקים אוכלים מצה שמורה כל הפסח והוא חוזר מהחדר ושאל את אביו למה הם לא אוכלים מצה שמורה כל הפסח - והוא אמר לו שאין להם כסף - ואם יהיה להם כסף אז הוא יקנה מצה שמורה, והוא אמר לו שהוא קונה כרטיס הגרלה כל שבוע - ואם הוא יזכה יאכלו מצה שמורה.

הגאון ר' אליהו ברוך פינקל זצ"ל שאל אותו מה המספר של הכרטיס - וביום של ההגרלה הוא הלך למקום וראה שאביו זכה - והוא רץ הביתה - אביו לא האמין לו עד שבסוף הוא הכריחו לבא והם זכו בדירה בתל אביב - ומכרו את הדירה למישהו אחר שקנה מהם את הכרטיס ביותר כסף [כדי ללבוש כספים] וקיבלו את הכסף - ומיד הוא נתן חומש לשיבה - ובאותו הפסח הם אכלו מצה שמורה.

הגאון ר' אליהו ברוך פינקל זצ"ל ידע רק את החלק השני של הסיפור - אבל הרבה שנים אח"כ שאלה אותו הדודה - בתו של הגאון ר' אליעזר יודל זצ"ל - האם הוא זוכר את הסיפור כשאביו זכה בכרטיס הגרלה - והוא אמר שהוא זוכר ואז הוא סיפר לה את כל הסיפור ביחד עם זה שהם אכלו מצה שמורה.

ואז היא הוסיפה לו את הסיפור הראשון - שהגאון ר' אליעזר יודל זצ"ל עמד בפניה והתפלל - והיא הוסיפה לו - שהתפלה ההיא היתה באותו שבוע שהם זכו.

"הרגיל לומר ד' דברים אלו זוכה ומקבל פני השכינה,

עשה למען שמך וכו'"

כתב הטור [סי' קכ"ב], "הרגיל לומר ד' דברים אלו זוכה ומקבל פני השכינה, עשה למען שמך וכו'", וכן הביא השו"ע [סוף סי' קכ"ב], וכבר ביאר הב"ח שם את הכח הזה, וז"ל, "לפי שבאותן ד' דברים הוא מייחד את רגלי המרכבה, שמך זו עטרת, ימנך חסד, תורתך תפארת, קדושתך זו גבורה", עכ"ל, ויש להבין דמה הענין כאן בסוף התפלה לזכות לקבלת פני השכינה, ולמה דוקא עכשיו, ואיך זה מתחבר לסוף התפלה.

והנה, ראיתי בסידור של החת"ס בסוף שמונה עשרה שביאר כך, כתוב את קשתי נתתי בענן, קשת"י ראשי תיבות "קדושתך, שמך, תורתך, ימנך", וארז"ל מיום שחבר ביהמ"ק ננעלו שערי תפלה, ולמדו כן מהפסוק "סכותה בענן לך מעבור תפלה", וכתב הטור, שבשעה שאומרים ישראל בסוף התפלה "עשה למען שמך עשה למען ימנך וכו'" נעשה רעש גדול בעליונים, והענין, מאחר שננעלו שערי תפלה בעוונותינו הרבים, אנו אומרים שגם אם תפילתינו לא עשתה רושם, מ"מ עשה למען שמך וכו', וזה רמוז בקרא "את קשתי

נתתי בענן, "קדושת שמי תורת ימיני" נתתי בענן בעת סכות בענן לך מעבור תפלה תאמרו עשה למען קדושת וכו', עכ"ד החת"ס.

הרי דאף דכח התפלה מעמיד את האדם ממש לפי קונו, אבל עדיין יש מחיצה של ברזל מחמת החסאים שגרמו חורבן וריחוק, ואיך עוברים את המחיצות, ולזה עשה לנו הקב"ה כח מיוחד שהוא כח ה"קשת", וכח זה מעביר אותנו דרך הענן ומעמיד אותנו "לקבל פני השכינה", ומביא את תפילתו בידו, פנים אל פנים ממש, זהו כח הקשת!

על ידי כח מיוחד של 'קשת' אפשר להכנס דרך השערים גם בזמן החורבן, כך למדנו מהחת"ס, וזה קבלת פני השכינה בסוף התפלה, אין זה ענין וסגולה צדדית בסוף התפלה לזכות בקבלת פני שכינה אלא זה השלמה בדרגת "כי היטה אזנו לי" - זו דרגת רצה בשלמותה אחרי דרגת שמע קולינו - ותחזינה עינינו ממש - כאילו שלא היה חורבן, עקף את ה"סכותה בענן לך" ובוזה הוא נכנס למצב של 'תוך הענן' - כאילו שהוא לפני החורבן, מתקיים אצלו ה'בשובך לציון' ברחמים לפני זמנו - למפרע - 'כי עין בעין יראו' - קבלת פני השכינה ממש.

"מיום שחרב ביהמ"ק ננעלו שערי תפלה".

אמרו חז"ל בב"מ [נ"ט] מיום שחרב ביהמ"ק ננעלו שערי תפלה, וקשה דמה השייכות ביניהם, ועיין במהרש"א שכל התפלות מתקבלים דרך הביהמ"ק, ולכן מתפללים כנגד ק"ק, וע"י החורבן נפגם בית המקדש, ולכן ננעלו השערים של התפלה ורק על ידי רחמים גדולים נפתחים השערים, וצריכים להבין מה הפשרה הזו, אי נפגמה נפגמה ומה מהני רחמים גדולים להחזיר למצב הקודם.

המהלך הוא כנ"ל - חורבן הוא ריחוק מהקב"ה וריחוק זה מתבטא בנעילת שערי תפלה, והיינו דגוף התפלה מתקבל בזמן שלו ובצורה שלו - שזה כחו של תפלה - לא לחזור ריקם, עם בית המקדש ובלי בית המקדש, דהרי על זה הובטחנו שהקב"ה תמיד שומע תפלות, וזה יסוד מצוות תפלה שהקב"ה שומע לנו בבקשתינו שבעת צרתינו - וכדברי הרמב"ן שזו עיקר מצות תפלה להתפלל בעת צרה - והיינו משום שהקב"ה שומע. אכן - יש בתפלה ענין נוסף - והוא מה שהוא עומד לפני הקב"ה בקירוב מקום, ויש כאן ריצוי וקירבה מיוחדת, וזה דבר נוסף שיש בתפלה, ואת הדבר הנוסף נפגם בחורבן.

תמיד מה שמתפללים דרך בית המקדש הוא משום שבוזה אנחנו מתקרבים לשכינה ששוכנת בתוכינו בכותל המערבי - שלא זוהי משם השכינה גם בזמן החורבן, 'תלפיות' תל שכל הפיות פונות שם לתפלה - ודייק המשך חכמה "אפילו כשהוא תל" זמן החורבן, אלא שהקירבה הזו נפגמה על ידי נעילת השערים של בית המקדש בחורבן ולכן כבר א"א לעמוד לפניו ממש - כעת שולחים מכתבים ומדברים בטלפון - כיון שיש נעילת שערים - אין כניסה - חסר בהטיית אוזן.

רחמים גדולים פותחים את השערים - שערי דמעות - זה הכח המיוחד של 'קשת' דרכו אפשר להכנס לעבור דרך השערים גם בזמן החורבן, כך למדנו מהחת"ס, וזה הקבלת פני השכינה בסוף התפלה, בזה חל כאן חיזוק ב'רצה', חיזוק ב'שובך לציון ברחמים' - בתפלה שלו הוא פתח שערי המקדש ונכנס לעולם של בית המקדש בבנינו.

"בחרבי ובקשתי"

"בחרבי ובקשתי" - צלותי ובעותי - ידועין דברי המשך חכמה בזה - עיין בזה להלן [שער ב פרק ב] - אולם נראה בזה עוד - שמרומז בזה ב' כחות של תפלה.

החרב הוא הכח הרגיל והפשוט של תפלה שתפלה צריכה להתקבל בזמן שלה ובצורה שלה - אין תפלה חוזרת ריקם - וזה הכח בגוף התיבות של התפלה עצמה - וכדיאר המשך חכמה - מובא שם - שזה הסמל של חרב שהכה בחרב עצמו, אבל סו"ס יש מחסומים שא"א לעבור ולעמוד לפניו ממש, שהרי השערים ננעלו, ובוזה נתחדש כח של 'הקשת' - דרך הקשת עוברים את המחסומים דרך הענן, האדם בעצמו מתרומם ועולה לתוך הענן והוא מעמיד את עצמו לפני בוראו

דווקא יעקב אבינו הוא זה שאמר בחרבי ובקשתי – שהרי המעשה אבות סימן לבנים של גלות וחורבן וחושך מתקיים אצלו – עיין בזה בהערה ⁵⁰ מדברי המשך חכמה בזה, דוקא אצלו נתחדש החידוש הנוסף בזה של 'קשת' בתפלתו – לפתוח פתחים בזמן נעילת שערים, וזה תוכן התפלות של יעקב אבינו.

דברי הזוהר - מובא בשל"ה שהדמעות והצעקה והבכייה בשעת התפילה גורמים שאין התפלה חוזרת ריקם.

כתב השל"ה הקדוש [מסכת תמיד - דרך חיים ז] שגדולה צעקה ובכיה בתפלה שקורע גזר דינו של אדם - והביא על זה את דברי הזוהר בפרשת שמות [ח"ב כ.], וז"ל "האי מאן דצלי ובכי, וצעק עד דלא יכיל למרחש בשפותיה, האי צלותא שלימתא דהיא בלבא, ולעולם לא הדרה ריקנית כו", עכ"ל. והביא עוד את דברי הזוהר בפרשת ויחי [ח"א כג.], וז"ל, "כל בר נש דאושיד דמעין [דמענות] קמי קודשא בריך הוא, ואף על גב דיתגזר עליה עונשים יתקרע, ולא יכיל ההוא עונשא לשלטאה ביה - מנא לן, מלאה, דהא לאה אתגזר לה למיהוי לה חולקא בעשו, והיא בבעותא אקדימת ליה ליעקב ולא אתייהיבת ליה", עכ"ל. והביא עוד מהזוהר בפרשת תרומה [עמוד רצ"ב / ח"ב קסה:] שהאריך בבזה מאוד, וסיים שם - וז"ל: "זכאה חולקיה דההוא בר נש דאושיד דמעין קמיה קודשא בריך הוא בצלותיה", עכ"ל. והביא עוד מהזוהר בפרשת פקודי [עמוד ת"א / ח"ב רמה:] שהאריך בענין הדמעות - והסיק שם השל"ה הקדוש "כללו של דבר - הדמעות בשעת התפילה גורמים שאין התפלה חוזרת ריקם".

תפלה בצעקה בעת צרה מתקבלת לפניו יתברך ואינה חוזרת ריקם

יעוין בפרי צדיק [פרשת ואתחנן] שמבאר שיש ב' סוגים של תפלה - ובפסוק של הקול קול יעקב מרומזים שני בחינות התפלה - וביאר בזה שסתם תפלה להשם יתברך אין להגביה קולו והוא מקטני אמנה, אבל יש תפלה מסוג אחר - וז"ל: "אבל לפעמים כאשר צר לאדם מאוד והוא לא יכול עוד להכיל את הצער בקרבו מאיזה ענין שצריך לישועה - אז הוא צועק מעומקא דלבא - והוא אין מכוון להגביה קולו לפני השם יתברך - רק הצעקה הוא מקירות לבו שאין לו שום עצה והיינו כמו שאמרו חז"ל על הפסוק ויצעקו בקול גדול - שאמרו בייא בייא שהוא בלשון אחר גוואלט גוואלט - שהיה צר להם מאוד מסיבת היצר הרע שהיה מסבב אותם ואין עצה להמלט".

ומוסיף בזה ר' צדוק הכהן [שם] "ולזה מביא המדרש ענין תפלת חנה שלא יגביה קולו על פרשת ואתחנן שהוא תפלת משה רבינו ע"ה שיכנס לארץ - מפני ששניהם בסיגנון אחד נאמרו - כי חנה לא היה אפשר

⁵⁰ יעוין במשך חכמה [ויגש פרק מ"ו פסוק ב'] שביאר למה אומרים - "יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב" [תהלים כ.] – ולא נאמר אלוהי אברהם ויצחק – שדווקא אצל יעקב התחדש גילוי האלוהות במצבים של צרה וגלות, ומהאי טעמא אנו מוצאים שדוקא אצל יעקב הקב"ה דבר אליו "במראות הלילה", - "ויאמר אלקים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב – ולא מצאנו כן אצל אברהם ויצחק ובוזה הקב"ה מראה לו "שאף בלילה בחשכת הגלות שורה שכינה בישראל, כמו שאמרו, גלו לבלב, שכינה עמהם [מגילה כ"ט.].

והוסיף בזה שלכן אברהם תיקן תפילת שחרית, ויצחק מנחה, ויעקב ערבית [ברכות כ"ו:] - והם האיברים ופדרים שהם קרבים בין ביום ובין בלילה [ברכות ב.], וכל מהותם של האברים אינם אלא בתור 'סוף עבודה' – גמר העבודה של היום – המשך להקרה של היום, ולמדך – "שכאשר ישראל אוהזים אל הקבלה הנאותה, והולכים בדרכי ולמודי אבותיכם, אז הישראלי הוא 'גוי איתן עתיק יומין', אשר נגלו אליו האלקים בהיות המקדש על מכונ, אז שורה השכינה עמהם גם בחוצה לארץ, גם במצבים של לילה". יש התגלות אלוהית מיוחדת בלילה וביום צרה – אלא שכל כולה בנויה על זה שאנחנו "גוי עתיק יומין" – אנחנו מעמידים את עצמינו כהמשך לעבר של ההתגלות – אנחנו קשורים למקדש בבנינו – קשורים לירושלים של קדושה וטהרה – ולא חלילה לירושלים ש"מושפלת עד שאול תחתיה" – בכל מיני טומאות וכפירה תוך כדי חילול כל דבר שבקדושה. מוסיף המשך חכמה - שאמרו חז"ל שאין השכינה שורה בחו"ל רק למי שהיה רואה בארץ ישראל, כמו שאמרו על יחזקאל סוף מועד קטן [כ"ה.] – כל ההתגלות האלוהית היא בתור 'המשך' כאברים ופדרים, וזה הכח המיוחד שירשנו מיעקב אבינו, אבל "בזמן ששכחו ברית אבותיהם, ואינם הולכים בדרכיהם, אז כשהם בפני עצמם, הלא אין שכינה שורה בחו"ל - ונסתלקה שכינה מהם, ונתונים למשיסה ולבוז, כי אינו חושב עצמו לגוי עתיק 'שכבר ראה', 'היה דבר ה' אליו', ודו"ק".

להיות לה צעקה בלב על דבר זה שהיתה מתפללת על בנים כי באמת אשה אינה מצווה על פריה ורביה רק שהיתה משתוקקת לבנים, ולכן היתה מדברת על לבה ולא בקולה מאחר שלא היתה לה הצעקה מקירות לבה, וכמו כן בתפלת משה רבינו ע"ה לכנוס לארץ הגם שאמרו ז"ל בסוטה [י"ד.] - וכי לאכול מפריה הוא צריך אלא שרצה לקיים מצות הנוהגת בארץ, אבל על כל פנים לא היה מחוייב בזה מאחר שכן הוא רצון השם יתברך אלא שהוא בעצמו היה משתוקק לזה ממילא אין מקום להצעקה בקול".

וחידש בזה עוד דבר: "ומפני זה לא נענה גם כן בתפלתו - אבל הצעקה שהוא מפנימיות הלב מפאת הדוחק ואין לו עצה להמלט כזה בודאי מתקבלת".

והסיק בזה "ועל זה רמזו חז"ל על פסוק הקל קול יעקב - כי בפסוק זה מרמזים שני בחינות התפלה - קל הראשון בלא ו' מרמז על תפלה בחשאי - וקול השני עם האות ו' - מרמז על הצעקה שמקירות הלב שהוא ממשיך חיות הישועה ואינה חוזרת ריקם".

התפלות של האבות

'שיחה', 'פגיעה' - 'תיאור' של 'יחס'.

האבות התפללו הרבה תפלות, והתורה מפרטת את הבקשות בהרבה מהתפלות שלהם - אבל התפלות שעליהם קבעו חז"ל שתפלות אבות תיקנום - שם לא כתוב פירוט הבקשה.

"אל המקום אשר עמד לפני ה'" [וירא יט כז], זו תפלת אברהם בלי פירוט הבקשה - "ויצא יצחק לשוח בשדה" [סוף חיי שרה] - זו תפלת יצחק בלי פירוט הבקשה - "ויפגע במקום" [תחילת ויצא] - זו תפלת יעקב בלי פירוט הבקשה.

למה לא נבחרו תפלות אחרות, הרי מצאנו הרבה תפלות של האבות שאנחנו יודעים על מה הם ביקשו, תפלת אברהם על סדום, תפלת אברהם על אשתו שהיתה עקרה שבזה הוא נענה למאה שנה, ותפלתו לאבימלך כמפורש בתורה ויתפלל אברהם, תפלת יצחק של 'ויעתר יצחק כנגד אשתו כי עקרה היא - ויעתר לו ה', ביעקב כשהגיע למקום בלילה כתוב 'ויפגע במקום' ולמחרת ביום מובא תפלה ארוכה בפירוט - 'אם יהיה אלוקים עמדי ושמרני וכו' - ודווקא בחרו בתפלה של הלילה - התפלה של אברהם לפני הפיכת סדום היא תפלה עם פירוט והתפלה אחרי הפיכת סדום היא בלי פירוט - והיא נבחרה - תמיד בחרו את התפלות בלי פירוט הבקשה - הלא דבר הוא.

יתירא מזו - הרי בכל התפלות הללו לא כתוב כלל וכלל שהיתה בקשה בפועל - לא כתוב פעולות, לא פעולה של תפלה ולא פעולה של בקשה, כל מה שכתוב הוא סוג מסויים של פעולה שהתוכן של הפעולה מגדירה אותם במצב מסויים של - לפני ה' - יש כאן 'תיאור' של 'יחס' בינם להקב"ה - "אשר עמד לפני ה'", "לשוח בשדה" 'שיחה' - "ויפגע במקום" 'פגיעה' - פעולות שעל ידם רואים מערכת יחסים ביניהם להקב"ה.

כנראה שעיקר כח התפלה שלנו מהאבות - היינו החלק של ה'כי היטה אזנו לי' - ההרגשה של 'קירבת אלוקים' - החלק של 'עומד לפני אדוני' - הכח של 'הרצה', שזה הכח מעל הכח של ה'שמע קולי'.

תפילתו של החפץ חיים.

ידוע על הח"ח שהיה מתפלל בנחת בלי הרבה תנועות וצעקות, ופעם הגיע רב חסידי לראדין והתפלל תפלה בקולות וברקים עם כל מיני תנועות למיניהם בכל עצמותיו, ואמר לו ר' אריה לייב בנו של הח"ח, למה אתה צריך להתפלל יותר מהח"ח, אטו נימא שאתה שייך לדרגות יותר גבוהות.

ענה לו אותו רבי, שנים ששוחים ביס, א' שיועד טוב שוחה פשוט וחלק בלי כל ה"מסביב", אבל מי שלא יודע, אצלו העסק מאד לא רגוע, ויש הרבה מים שמסתובבים לכל הכיוונים - ולכן דווקא הח"ח שיועד להתפלל, אצלו הכל יותר רגוע.

נראה, שאין הפשט שהיה לו יותר ריכוז ויותר כוונות עמוקות, אלא שכל הענין של לעמוד לפני ה' היה יותר חי ומוחשי - יותר אמיתי ויותר חלק מהחיים של שויתי ה' לנגדי כפשוטו, מי שפחות חי את העומד לפני ה' צריך להתאמץ יותר להגיע ולהמחיש את זה.

"הללוהו במרומים הללוהו כל מלאכיו"

כתב הגר"ח מוולוז'ין שהאדם יחשוב באומרו "הללוהו במרומים הללוהו כל מלאכיו" שכעת הוא עומד במרומים ושם הוא מהלל את הקב"ה, ביחד עם מלאכי השרת, באמצע פסוקי דזמרה עולים למעלה באופן פתאומי – אלא שדוד המלך הכין לנו הקדמה – מסיימים את הפרק הקודם – מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל, ולא רק שקיבלנו תורה אלא שלא עשה כן לכל גוי – הרי לנו שכאן אנו מציינים את הקירבת אלוקים שיש לנו על ידי התורה.

והנה - כבר אמרו בתד"א רבה [פ' ז'] – [מובא בנפש החיים שער ד'], "הביאני המלך חדריו, כשם שיש להקב"ה חדרים וחדרי חדרים בתורתו, כך יש להן לתלמידי חכמים לכל אחד ואחד חדרים וחדרי חדרים בתורתו, ואם ראית יסורין שהן ממשמשין ובאין עליך, רוצ' לדברי תורה ומיד היסורין בורחין ממך, שנאמר לך עמי בא בחדריך [ישעיה כ"ו כ'] לכך נאמר הביאני המלך חדריו" – הרי לנו קירבת אלוקים עד כדי כך שלא רק שהוא הוציא את כל הגוים מהתורה – בל ידעום – אלא קירב אותנו למעלה למעלה לתוך המקומות הכי פריים שלו.

סדר הפסוקי דזמרה הוא כך - שמיד אחרי הרגשת קירבת אלוקים בדרגות הללו - לא עשה כן לכל גוי - אז ניגשים לפרק הבא - "הללוהו במרומים הללוהו כל מלאכיו" כדברי הגר"ח הרי כעת הוא עומד במרומים ושם הוא מהלל את הקב"ה, ביחד עם מלאכי השרת - מתוך הקירבת אלוקים הזו פשוט שאין שום קושי לגשת להרגשות שטמונות בקירבת אלוקים בפסוקים הבאים – הרי מדרגת חדרי חדריו של הקב"ה רק יורדים, ואדרבה - אז 'יורדים' למרומים ואז 'יורדים' למלאכים – ובקלות מהללים - "הללוהו במרומים הללוהו כל מלאכיו".

"תנו לו ואל אשמע קולו"

איתא בגמרא בתענית [כ"ה] שהיה בצורת והעם קבעו תענית למחר, ועוד לפני התענית נענו, ושמחו העם שמחה גדולה, אמר שמואל הקטן, זה דומה לעבד שבא לבקש דבר מרבו והרב אומר "תנו לו ואל אשמע קולו".

בסוגי' זו מצאנו קבלת תפלה מצד שמע קולינו בלי הרצה - הקב"ה לא רצה את הקשר, הוא לא רצה לקיים אצלו את 'כי הטא אזנו לי', כאן חסר בעמידה לפני המלך בתפלה.

מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה.

אנו אומרים בסליחות, מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה - הוא יענו, והמקור מהמשנה בתענית בתפלת כ"ד ברכות [ויש שם קצת נוסח אחר], וצ"ב מה הקשר בין זה שהוא ענה להם בעת צרתם לבין זה שהוא יענה לנו, וכי תפלה זה 'מיגו' או 'כח טענה', ועוד אטו אנו צריכים ראיות שהקב"ה שומע תפלה הא כל מה שיש לנו בעולם הוא ע"י תפלה, ומה התפלה שלנו שייכת לתפלה שלהם הא להם היו זכויות אחרות, ועיין במהרש"א בתענית שם מש"כ בזה.

עוד יל"ע, דאיתא במדרש פרשת ואתחנן [כי מי גוי גדול] שיש תפלות שנענות לג' ימים, כמו יונה ששהה במעי הדגה ג' ימים ורק אז נענתה תפלתו, ויש תפלה שנענית רק למאה שנה, וכמו אברהם שנולד לו יצחק בגיל מאה, וכפשוטו, הכוונה שהתפלות הצטברו במשך הזמן הזה ורק אז נענו, והיינו שיש כח תפלה שמורכב ממאה שנה של תפלות ורק אז התפלה משיגה את התועלת והישועה, אך הקשה הרש"ש דהרי יונה לא התפלל בכל שלושת הימים ששהה במעי הדגה, שהרי הוא היה בדג זכר ולא התפלל ורק בסוף העבירו הקב"ה לנקבה ואז היה דחוק והתפלל, ומוכרח שלא התפלל ג' ימים, ויש להוסיף, הרי אברהם ודאי לא התפלל על זרעו מרגע שהוא נולד, ואין כאן ק' שנה של תפלה, ומה הכוונה במדרש שהתפלה נענתה אחר מאה שנה.

ונראה שהביאור כך – דהנה - הרש"ש על המדרש בפרשת ואתחנן הנ"ל [שיש תפלה הנענית למאה שנה] מציין למדרש שמואל, ושם יש הקדמה לכל הנך תפלות שהתקבלו במשך תקופה ארוכה, וההקדמה היא שה' בוחן ומייסר לכל צדיק וצדיק, כל אחד לפי כחו, וזו הפתיחה למש"כ שיש תפלה שנענית למאה שנה, וצ"ב

מה הקשר, דלפי"ז כבר אין הכוונה לכח של מאה שנה של תפלה - אלא נסיונות ויסורים של ק' שנה ומה שייך כאן יש תפלה שנענית.

ונראה שהביאור כך:

הפסוק שעליו דרשו חז"ל את כל הדרשה של יש תפלה שנענית - היינו "ומי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל קראנו אליו".

ונראה שהפסוק מדבר על זה שכשאנו קוראים לה' אנו עומדים לפניו ומתקרבים אליו - הטיית אוזן וקירוב, לא רק קבלת תפלה, וכנגד זה אמרו שיש תפלה של הטיית אוזן וקירוב בק' שנה.

המאה שנה שלקח לאברהם עד שזכה ליצחק - אין זה הזמן שבו התפלל תפלות בפועל, אלא שזה הזמן שלקח לו להגיע לדרגה של עמידה לפני הקב"ה - נסיונות ובחינות ויסורים - ובסוף הוא מעמיד את עצמו יותר ויותר לפני המלך ממש, בקירבת מקום ממש - חזרי חזריו ממש, וכך נענתה תפלתו.

הלשון 'ענייה' בתפלה אינו לשון של קבלת תפלה אלא לשון של קירוב, הקב"ה עונה לו, איפכא ממש מהתגובה של "תנו לו ואל אשמע קולו" ששם זה בגדר קבלת תפלה של שמע קולינו בלי ה'רצה בעמך ישראל' - אולם הענייה היא ההטיית אוזן - דרגת 'רצה' - וכדי להגיע לתפלה של ענייה צריכים לפעמים ק' שנה של עבודה ונסיונות.

וזה מש"כ - מי שענה לאברהם הוא יעננו - גם בלשון 'ענייה', קירוב למתפלל, התוכן של התפלה הזו היא שכמו שה' היה קרוב אליהם - כך יהיה קרוב אלינו בתפלתנו.

ואין כאן התייחסות לקבלת תפלה, שהרי קבלת תפלות לא צריכה ראיות - אכן הקירוב שיש בתפלה היא תפלה בפני עצמה, ומתפללים שתקרב אותנו אליך ותעמיד אותנו באותו מקום ובאותו קירבה שעמד אברהם אצל הבורא עולם.

סדר הברכות.

הכוזרי [מאמר ג' י"ט] כתב דכל הברכות שייכות זו לזו, דאחרי אתה חונן שיש לו דעת הוא מבקש תורה ותשובה לכיין את הדעת בדרך התורה, וכן אחרי סלח לנו מבקש לצאת ולהגאל מהצרה, ואחרי רפואה צריכים פרנסה להחזיק אותם בחיים, וכן הלאה, ואחרי שמע קולינו יש תפילת ותחזינה ענינו לראות השכינה עין בעין, ועד כדי כך עומדת השכינה לפנינו עד שכבר צריך כריעה במודים כנגדו, עכ"ל.

הרי לנו, דשמע קולינו הוא השמיעה לתפלה, אבל ברצה הוא כבר עומד ממש לפני ה' - שזה הרי כל מעשה התפלה, והעמידה היא ברמה כזו שכבר אומר ותחזינה עינינו - 'עין עין' - וזה כבר מחייב מודים.

כח התפלה - להכניסו תחת השגחת ה'.

לדעת הרמב"ן רק בעת צרה הוא מתחייב בתפלה מה"ת, והגדר בחיוב זה לדעת הרמב"ן נלמד מלשונו בספר המצוות שכתב בזה"ל, "ותהיינה עינינו ולבנו אליו כעיני עבדים אל יד אדוניהם".

והחינוך [מצוה תל"ג] הוסיף בזה עוד, וז"ל, "ומי שצר לו ולא קרא אל ה' ית' להושיעו", ע"ז כותב החינוך, א[ביטל עשה זה כדעת הרמב"ן], ב[עונשו גדול מאד, שהוא כמסיר את השגחתו מעליו].

והנה - מבואר ברמב"ן עה"ת בכמה דוכתי דאיכא כמה דרגות של השגחה, ואיכא אנשים שהקב"ה נותנם ביד המקרים, ונראה שחלק מהחשובות הללו תלויים גם בתפלה, דמי שלא מתפלל אליו כשצר לו, אז הרי "הוא כמסיר את השגחתו מעליו", ומאידך, אם הוא מתפלל אליו הוא מחזיר אליו את ההשגחה, ודין הוא שהרי יש מדה כנגד מדה, וכיון שאצלינו יש הסתכלות של "עינינו ולבנו אליו - כעיני עבדים אל יד אדוניהם", א"כ גם כלפי הקב"ה הוא כן.

פרק ב

הכח של תיבות התפלה בעצמם.

ב' כחות בתפלה – חרבי וקשתי. < דברי הגר"ח מוולאזין והפנ"י – כח התיבות עצמם. < דברי המהרש"א – צריכים כחות מיוחדים לעכב את הכח התפלה שיש בתיבות עצמם. < כח הפרשיות בתורה שהם הכח הפנימי של הבריאה מושרשים בתיבות של התפלה. < קושי' הפנ"י ונפש החיים ב'תפלה בכל לשון', וב' דרכים בישוב הקושי'. < כח ה'חרב' נאבד – אבל מהני עדיין כח ה'קשת' – בכוונה. < כח הקשת לפרוץ דרך שערי תפלה שנעלו. < הרבה ראיות שיש כח לגוף התפלה עצמה.

ב' כחות בתפלה – חרבי וקשתי.

בפרשת ויחי (מ"ח - כ"ב) פירש התרגום את הפסוק "בחרבי ובקשתי" - "בצלותי ובבעותי", וביאר בזה המשך חכמה שיש שני סוגים של תפלה, א] התפלה המסודרת על הסדר, ב] הבקשה הפרטית של היחיד, והחילוק ביניהם הוא שהתפלה על הסדר מהני גם בכוונה מועטת, לעומת התפלה של היחיד ששם נאמר "אין תפילתו של אדם נשמעת אלא אם כן ישים נפשו בכפו" [תענית ח']. וזה החילוק בין חרב לקשת, שחרב היינו "צלותי" שהיא התפלה המסודרת שיש בה כח מעצמה כמו חרב שהיא בעצמה 'חדה' ויכולה להזיק בלי שום כוונה מיוחדת, לעומת "בעותי" שהיא התפלה המיוחדת של היחיד, וזה כמו קשת שבלי כוונה מיוחדת אין בו כח כלל, וזהו שאמרו, "שמע ה' תחינתי" שזה התפלה והבקשה המיוחדת, אבל "ה' תפילתי יקח" – והיינו שיש ק"ו שמעצמו התפלה נלקחה, שזה הסדר תפלה, עכתו"ד. כח ה'חרב' שיש בתפלה היינו הכח שיש בתיבות עצמם – העוצמה שבתוך התיבות – ועל תפלה זו נאמרה "ה' תפילתי יקח" - "שמעצמו יקח" – התיבות עולות מאליהן בלי מאמץ.

דברי הגר"ח מוולאזין והפנ"י – כח התיבות עצמם.

הפנ"י כותב בברכות [כ"ח:]: "שמספר התיבות והאותיות מצד עצמותם ומצד הסוד שבהם יכולים לעשות רושם למעלה עד כדי שיתקיים המכוון שבאותו ברכה", זה כח החרב שיש בתפלה. כדבריו כבר דיין הגר"ח מוולאזין [נפש החיים ש"ב - פי"ג] שהמגיד אמר לבית יוסף, "שיכוין בתיבות התפלה עצמם", ודייק מזה הנפש החיים שלא יכוין בכוונות התיבות אלא שיכוין בגוף התיבות עצמם, כי כל מה שביארו לנו בכוונת התפלה אינו אלא טיפה מן הים, ולכן יכוין בתיבות עצמם שבהם יש כח ועוצמה. עוד כתב הגר"ח שם "שבעת שהאדם מוציא מפיו כל תיבה מהתפלה, יצייר לו אז במחשבתו אותה התיבה באותיותיה כצורתה, ויכוין להוסיף על ידה הקדושה שיעשה פרי למעלה, להרבות קדושתם ואורם", והוסיף, דלכן תפלה מיקרי "דברים העומדים ברומם של עולם", והיינו שהדברים עצמם עומדים שם למעלה – ועל זה אמר במשך חכמה – שהתפלה מעצמה עולה למעלה וזה הכח של החרב שיש בתפלה.

פעולתה של התיבות לפתוח ולבקוע רקיעים ולבנות עולמות.

וכל זה מבואר בנפש החיים בארוכה לעיל מינה [שער ב פרק י' וז"ל: "כי כל תיבה מהתפלה או של איזה ברכה, היא העולה למעלה מעלה ע"י מארי קלין וגדפין דנטלין לה - לפעול פעולתה בשרשה העליון המיוחד לה - והוא נעשה בזה כביכול שותפו של יוצר בראשית - לבנות ולנטוע כמה וכמה עולמות". ועיי"ש שהביא מתיקונים [תקון י"ח ל"ה ב] שאמרו שם שמה שכתוב בפסוק שעוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים וכו' שזה מדובר בקול ובתיבות של התפלה - והקב"ה לוקח את התיבות האלו והוא בונה מהם עולמות.

עוד כתב שם "והמשכיל יבין מדעתו שלא לחנם הוצרכו לתיקון תחנה קטנה ותפלה קצרה כזו ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים - אלא שהמה השיגו ברוח קדשם והשגת נבואתם העליונה ונהירא להו שבילין דכל סדרי בראשית ופרקי המרכבה - לזאת יסדו ותקנו מטבע ברכות והתפלות באלו התיבות דוקא - מאשר ראו

והשיגו איזה דרך ישכון אורה של כל תיבה פרטית מהם אשר היא נצרכת מאד לתיקון ריבוי עולמות וכחות עליונים וסדור המרכבה".

עוד כתב שם "ולכן קראו רז"ל את ענין התפלה דברים העומדים ברומו של עולם - [ברכות ו:] - היינו שהדברים עצמם הם תיבות התפלה - עומדים ברום העולמות", עכ"ל.

עוד הביא מהזוהר [ויקהל ר"א א] על ענין התפלה שהיא בוקעת אוירין ובוקעת ריקיעין ופותחת פתחים ועולה למעלה - וכן הביא מהזוהר בהמשך⁵¹ שכתבו "נוראות ונפלאות בענין עליית כל מלה ומלה של תפלה" - וכן הביא מהזוהר [ריש ואתחנן ר"ס ריש עמוד ב] - עוד הביא שכחו של המילים והתיבות של התפלה לעורר בקולו של משה את הקול העליון - הקול גדול הידוע בזוהר - וביאר שזה מה שאמרו 'הקול קול יעקב' - והיינו "שלקול תפלת האדם מתעורר לעומתו הקול העליון".

וביאר בזה את לשון הגמרא בתענית [ט"ז:] על הפסוק "נתנה עלי בקולה ע"כ שנאמרה" ואמרו שם שזה שליח צבור שאינו הגון - וביאר שהכוונה בדברי חז"ל הוא: "שלא נמצא אלא קולו לבד ולא גרם קולו לעורר גם הקול העליון שמו - ז"ש נתנה עלי בקולה - לבד".

דברי המהרש"א – צריכים כחות מיוחדים לעכב את הכח התפלה שיש בתיבות עצמם.

הדברים מבוארים עוד בדברי המהרש"א בסוטה [מ"א] - שאמרו בגמ' שני דברים על מי שיש בו חנופה, א] הוא מביא 'אף' לעולם, ב] אין תפילתו נשמעת, ולומדים את שני הדברים מפסוקים, וכתוב בפסוק "לא ישועו כי אסרם" ומכאן למדנו שאין תפילתם נשמעת⁵², ועיין במהרש"א שפירש שבאמת שני הדברים שנאמרו שם שייכים זה לזה, וז"ל, "ועוד יש לפרש שמביא 'אף' לעולם שאף הוא אחד ממלאכי משחית כדאמרינן בפרק ארבעה נדרים ואמר ש'לא ישועו' שאין תפילתם נשמעת מפני אותו 'אף' - שמלאך משחית הוא המקטרג ואסר תפילתם במאסר שלא תבא לפניו יתברך", עכ"ל, והיינו לשון "כי אסרם".

מבואר כאן שבכל תפלה של 'בעלי חנופה' מתעוררת מלחמה שלמה, יש 'בית הסוהר' ויש תפלה שרוצה לברוח, ואם לא יתפסו אותה היא ממילא תעלה וממילא תשמע תפילתו, וצריכים מלאך מיוחד שהוא ממונה על הבית הסוהר הזה.

רואים כאן את כח התפלה שהיא מעצמה פועלת בכח עצום, וצריכים 'מהלך שלם' לעצור אותה לעכבה מהפעילות שלה.

כח הפרשיות בתורה שהם הכח הפנימי של הבריאה מושרשים בתיבות של התפלה.

מבואר בטור [סי' קט"ו] דמנין התיבות בברכת אתה חונן הוא י"ז, וזה כמנין התיבות בפסוק "ואתה תדבר אל כל חכם לב", וכעין זה מבואר נמי באידך ברכות, שיש פסוקים בתורה שבהם מרומזים עניני הבקשות ומנין התיבות בברכות הוא כמנין התיבות בפסוק.

ומבואר כאן יסוד גדול מאד – הרי הבריאה נבראת בכח התורה - וע"י התורה ממשיכה הבריאה להתקיים, עד כדי כך שאומר הגר"ח מוולאזין שאם יהיה רגע אחד של עולם בלי תורה דאז יחזור כל העולם לתוהו ובוהו, וחוקות שמים וארץ תלויים ממש באם בחוקותי תלכו.

ונראה דבזה מבואר הענין למה יש בברכה את מספר התיבות שיש בפרשה בתורה - ש"ל שהשפעה בבריאה של 'חכמה' שייכת ונמצאת בהך קרא של "ואמלא אותם חכמה" – שהרי כל חלקי קיום הבריאה מיתלי תלי בתורה - חוקות שמים וארץ עומדים ע"י חוקת התורה⁵³, וכיון שכח 'נתינת החכמה' מונח בהך קרא של "ואמלא אותם חכמה", לכן חז"ל הכניסו את הכח של פסוק זה בתוך תפלה זו – לתוך "מנין

⁵¹ עמוד ב שם וכן להלן ר"ב עמוד א ותחילת עמוד ב.

⁵² ורש"י פירש את הלשון "כי אסרם" - דהיינו דגם תפלה בשעת יסורין [אסרם] לא נשמעת.

⁵³ וגדולה מזו מצאנו בשבת [קט"ו:] וברש"י לגבי מקומה של פרשת ויהי בנסוע – שלעתיד לבא לא יצטרכו להפסיק בין פורעניות לפורעניות ואין מקומה האמיתית של פרשה זו שם – הרי שגם 'מקומה' של הפרשה בתורה בכחה להפסיק ולעכב פורעניות – כן העיר מו"ר הגר"ח פרידנלדר זצ"ל [שפתי חיים - פרד"ס התורה] – ונראה דכש"כ שהתוכן של הפרשה בכחו להשפיע מעין אותה פרשה.

התיבות" שבברכה זו, כן נראה בביאור דברי הטור בזה – וכן הוא ברפואה - שהכח של רפואה בבריאה שורשו בתורה בפסוקים של רפואה – הכל בכח התורה – והכניסו את הכחות בתוך התיבות עצמם.

קושי הפנ"י והנפש החיים ב'תפלה בכל לשון', וב' דרכים בישוב הקושי'.

ומה"ט הקשו הפנ"י [שם] והנפש החיים [שם בהגה"ה] דאיך שייך 'תפלה בכל לשון' ולמה אמרו 'אלו נאמרין בכל לשון', הרי אין לו לא את התיבות ולא את האותיות – ובפרט אחרי דברי הטור שיש מנין מיוחד של הפרשה בתורה – וזה ודאי לא מתקיים אלא בלשה"ק, ופשוט שענין זה יחסר לו בתפלה בלשונות אחרים.

ואמרו בזה ב' תירוצים:

הפנ"י תירץ דכיון ד'רחמנא ליבא בעי' - לכן גם בלשונות אחרים אם יכוין ליבו היטב – הרי אותה התפלה עושה רושם על אותו הדרך שתיקנו אנשי כנסת הגדולה, אולם הנפש החיים תירץ דא"נ, דבאמת כל מה דמהני תפלה בכל לשון היינו דוקא לצאת ידי"ח תפלה, אבל אינו דומה כלל לתפלה בלשון הקודש. ובפשוטו משמע שיש כאן מחלוקת, שהפנ"י הדגיש "על אותו דרך שתיקנו", ומשמע שיש לזה את אותו הכח, ודלא כהגר"ח שמפורש בהדי' שזה כח ומהלך פחות.

כח ה'חרב' נאבד – אבל מהני עדיין כח ה'קשת' - בכוונה.

אולם נראה ש"ל שאין כאן מחלוקת, והדברים מבוארים עפ"י מה שהבאנו לעיל שיש ב' כחות בתפלה – חרב וקשת – החרב היא התפלה המסודרת על הסדר, והקשת היא הבקשה הפרטית של היחיד, החרב היא הכח המיוחד של חז"ל בכל תיבה ותיבה של תפלה, לעומת הקשת שזה כח המתפלל – כמה הוא מתאמץ ועל זה נאמר "ישים נפשו בכפו".

הרי שהכח של 'חרב' - היינו מה שנמצא בתוך התיבות עצמם – גוף הכח והעוצמה בעצמה שבתוך התיבות – ועל תפלה זו נאמר "ה' תפילתי יקח" - "שמעצמו יקח" – התיבות עולות מאליהן בלי מאמץ - וזה פשוט דלכו"ע צריכים לזה לשון הקודש, ובשאר לשונות באמת מהני רק בתורת 'קשת', וזו כוונת הגר"ח מוולאזין ששני דברים שונים ניגהו, והוא מפסיד את כל הכחות הגדולים שהכניסו חז"ל לתוך הנך תיבות – הכח המיוחד של חרב נאבד – והוא לא קיים בקשת.

אולם גם הנפש החיים מודה שסו"ס ב'קשת' יש כח אחר לגמרי – כח נוסף של תפלה – ב'קשת' אנו מפסידים אמנם את הכח של החרב אבל סו"ס יש לקשת כח משלה - וזה כעין תפילת היחיד, והיינו דהכא ע"י כוונה עצומה תפילתו נשמעת - והן הן דברי הפנ"י שעל ידי 'רחמנא ליבא בעי' הוא זוכה שתפילתו תהא נשמעת.

הרי לנו דהגר"ח רק בא לבאר דכבר לא מהני בתורת 'חרב' ונאבד כח החרב, אבל הפנ"י בא לחדש דאף שזה נכון אבל עכ"פ בתורת 'קשת' ודאי מהני, ונפ"מ דקשת בעי כוונה גדולה, ודו"ק.

כח הקשת לפרוץ דרך שערי תפלה שננעלו.

יש עוד דוגמא לזה, ראיתי בסידור של החת"ס בסוף שמונה עשרה - כתוב בפרשת נח "את קשתי נתתי בענן", 'קשתי' - ראשי תיבות "קדושתך, שמך, תורתך, ימנך", וארז"ל מיום שחרבה ביהמ"ק ננעלו שערי תפלה, ולמדו כן מהפסוק "סכות בענן לך מעבור תפלה", וכתב הטור, שבשעה שאומרים ישראל בסוף התפלה "עשה למען שמך עשה למען ימנך וכו'" נעשה רעש גדול בעליונים, וזה לשון הטור [סי' קכ"ב], "הרגיל לומר ד' דברים אלו זוכה ומקבל פני השכינה, עשה למען שמך וכו'", וכן הביא השו"ע [סוף סי' קכ"ב].

והענין - מאחר שננעלו שערי תפלה בעוונותינו הרבים, אנו אומרים שאם גם תפילתנו לא עשתה רושם, מ"מ עשה למען שמך וכו', וזה רמז בקרא "את קשתי נתתי בענן", "קדושתי שמי תורת ימיני" נתתי בענן בעת סכות בענן לך מעבור תפלה תאמרו עשה למען קדושתי וכו', עכ"ד החת"ס בסידורו. הרי לנו, שגם הכח העצמי שיש בתפלה נעצרת מחמת הך ענן, החרב נעצר, אכן יש קשת, יש כח נוסף שדוחף את התפלה מבחוץ, וזה "קדושתי שמי תורת ימיני".

וכבר ביאר הב"ח שם את הכח הזה, וז"ל, "לפי שבאותן ד' דברים הוא מייחד את רגלי המרכבה, שמך זו עטרת, ימנך חסד, תורתך תפארת, קדושתך זו גבורה", והתפלה עוברת את הענן דרך המחיצה של ברזל לאבינו שבשמים.

הרבה ראיות שיש כח לגוף התפלה עצמה.

יש לדעת - שרבים חושבים שכל פעולת התפלה אינה אלא לפעול על המתפלל שהוא יכיר שהכל בא מהקב"ה - ובזה הוא יכשיר את עצמו ויפעול בעצמו שיוכל לקבל השפעות ומתנות מהקב"ה - ואז ממילא הקב"ה יוכל לתת לו - אבל אין התפלה פועלת כלום מצד עצמה לגרום שהמתנה וההשפעה תגיע אליו - וברור שזו טעות - ויש כמה הוכחות שאינו כן - ואדרבה - יש כח לגוף התפלה עצמה לפעול את פעולתה - ועיין להלן [שער ח] שהבאנו הרבה ראיות לזה.

פרק ג

"סומך גאולה לתפלה".

יסוד סמיכות גאולה לתפלה דשייכא לכל ברכה וברכה בפני עצמו. < מקור לזה מדברי רש"י בברכות. > שורש חידוש זה נתחדש בקרא ד"אהי-ה אשר אהי-ה" דקאי על כל הצרות ועל כל הגאולות. < עוד למדנו מהכא שהקב"ה מחזק את הבטחון בכל צרה וצרה, כמו שהוא עשה כן בפורים, וכמו שהוא עשה בגאולת מצרים. > יסוד הנ"ל מרומז בפסוקים, דבנין הבית האחרון הוא "אחרי האחרון" כמו שהאיות של דם [לחזק אמונתם] היה אחרי האחרון. < דברי המשך חכמה בקביעת ברכה רביעית על הרוגי ביתר. > ביאור הדברים עפ"י הכלל "יברכך ה' וישמרך" שאצל הקב"ה "הוא הנותן והוא השומר", וזהו החידוש בברכה ש"הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב", דכולה חדא מילתא היא. < סומך גאולה לתפלה. > אהללה ה' בחיי אומרה לאלוקי בעודי. < תפילת "אנא ה' הושיעה נא" באמצע הלל. >

יסוד סמיכות גאולה לתפלה דשייכא לכל ברכה וברכה בפני עצמו.

בבעל הטורים [סוף בהר] העיר דכתוב "תשע עשרה" פעמים לשון גאולה בפסוקים שם, וביאר שבא לרמז לדין סמיכת גאולה לתפלה – והרי יש בתפלה י"ט ברכות.

ונראה לומר שכתוב כאן חידוש, דהנה - מבואר ברבינו יונה בברכות דענין סמיכת גאולה לתפלה הוא שיגיע לביטחון של בנ"י ביציאת מצרים שעל ידו זכו לניסים, ובביטחון זה יגש לתפלה ויזכה שהקב"ה ישמע לתפילתו כמו ביציאת מצרים.

ונראה, דהיסוד בניסים של יציאת מצרים היה "משפיל גאים ומגביה שפלים", כל המהלך היה מהלך של "מהפכות", מצרים אומה חזקה מסודרת ומרוממת טבעו בים, ועם ישראל עבדים שפלים מתרוממים לעילא לעילא, "מהפכות", ובבטחון כזה שהקב"ה הוא 'בעה"ב מוחלט', ובידו להפוך מן הקצה אל הקצה, בזה הוא ניגש להתפלל.

ונראה דכתוב בבעל הטורים חידוש, דכפשוטו מבינים שיש סמיכות גאולה לתפלה פעם אחת בתחילת התפלה, אבל כאן כתוב שיש "תשע עשרה" לשונות של גאולה, והיינו הגאולה בריש התפלה מתייחסת לכל ברכה וברכה בפני עצמה, ויש כאן "תשע עשרה" סמיכות של גאולה לתפלה, ודו"ק.

והיינו, שההקדמה ל"סלח לנו" היא שגם מי ששקוע עמוק בחטא יכול לבקש כיון שכבר ראינו "מהפכות", וגם לחולה מסוכן שייך ברכת רפאנו, "מהפכות", וכן בכל ברכה וברכה, "ברכת רפאנו" עם הבטחון שיש לי מהמהפכות [משפיל גאים ומגביה שפלים] של יציאת מצרים, "ברכת פרנסה" עם הבטחון שיש לי מהמהפכות של יציאת מצרים, "ברכת סלח לנו" עם הבטחון שיש לי מהמהפכות של יציאת מצרים, תמיד יש תקוה תמיד יש ביטחון.

מקור לזה מדברי רש"י בברכות.

יש מקור לזה מדברי רש"י בברכות [ד:]: דמבואר דדוד המלך כבר רמז לסמיכת גאולה לתפלה, שבסוף פרק י"ט אומר "יהיו לרצון וכו' ה' צורי וגואלי", וזה הגאולה, וסמך ליה בתחילת פרק כ' "יענך ה' ביום צרה", וזה תפלה, ועי' בעץ יוסף [סידור] דלכן אומרים "צור ישראל וכו' גואלינו וכו'" שזה ע"ש הפסוק "צורי וגואלי" וזה הגאולה של סמיכות גאולה לתפלה.

והנה, בסוף השמונה עשרה אנו אומרים הך קרא ד"יהיו לרצון וכו'", ולכא' היה יותר מתאים להבאי פסוק ששייך לתחילת השמו"ע שהרי שם מתקיימת סמיכת גאולה לתפלה, אלא דלדברינו אדרבה, הסמיכת גאולה לתפלה נמשכת ממש עד סוף השמונה עשרה.

שורש חידוש זה נתחדש בקרא ד"אהי-ה אשר אהי-ה" דקאי על כל הצרות ועל כל הגאולות.

יש מקור מיציאת מצרים עצמו לחידוש זה, דהנה, מובא לעיל בתחילת הפרק בשם רבינו יונה בברכות דענין סמיכת גאולה לתפלה הוא שיגיע לביטחון של בנ"י ביציאת מצרים שעל ידו זכו לניסים, ובביטחון זה יגש לתפלה ויזכה שהקב"ה ישמע לתפילתו כמו ביציאת מצרים.

והיסוד בזה כמבואר בשפת אמת [שמות], שמה שהקב"ה אמר למשה במצרים "אהי-ה אשר אהי-ה", הכוונה שהקב"ה יהיה איתם בכל צרותם, ונתחדש הכא דגלות מצרים היא השורש לכל הצרות וגלויות, וגאולת מצרים היא השורש של כל הגאולות והישועות, וא"כ פשוט דזה כבר המקור לסמיכת גאולה לתפלה.

וזה מקור לעיקר דברינו בבעל הטורים, דכל גאולה וגאולה של כל יחיד ויחיד בכל בקשותיו לבורא עולם, שורשה ביציאת מצרים, ושפיר מסמיך גאולת מצרים לכל בקשה ובקשה.

עוד למדנו מהכא שהקב"ה מחזק את הבטחון בכל צרה וצרה, כמו שהוא עשה כן בפורים, וכמו שהוא עשה בגאולת מצרים.

כלול בזה עוד, שיש פרט וכח נוסף בבטחון של יציאת מצרים שנצרך לכל תפלה וכל גאולה פרטית. דהנה, בנס פורים כל הפרטים וכל הפרטי פרטים כולם משתלבים זה עם זה ונהיו לדבר א', וזה בלא זה לא מהני, חוץ מהסיפור שהרכיבו את מרדכי על הסוס בחוצות העיר, דלא צריכים לכל האי נס, ומיותר הוא לכל הענין.

וביאר בסידור הגר"א [בן הגר"א] דהכא הקב"ה נתן את כח הבטחון לכלל ישראל, שפתאום ראו שבתוך החושך הקב"ה עדיין עמהם, ובבטחון זה נתחזקו ועזר להם לבטוח בישועה הגמורה – ובלי הבטחון הגמור לא היו זוכים לישועה – ולכן הוא עזר להם להגיע לבטחון ע"י סיפור הזה, וזה המהלך בכל הצרות, וזה מיקרי "משען ומבטח לצדיקים, דזהו ה"משען" להעלותו כדי להגיע למצב של "מבטח", עכ"ל.

נראה דגם מהלך זה שורשו בבטחון של יציאת מצרים, דהנה, ביציאת מצרים היה שו"ט בין משה להקב"ה האם יאמינו בני"א או לא, והיו ג' אותות לזה, וקשה דמה כל הנידון ומה כל השו"ט בזה, הרי אם הקב"ה שולחו אז הוא יודע שיאמינו.

וביאר בזה השפת אמת [שמות], שאחרי שנתחדש בקרא ד"אהי-ה אשר אהי-ה", דמצרים הוא שורש כל הצרות וגלויות, וגאולת מצרים הוא השורש של כל הגאולות וישועות, ממילא נמצא דכל השו"ט בין משה להקב"ה בהנ"ל אינו על יציאת מצרים בלבד אלא שזה כולל גם את אמונתם של ישראל בשאר צרותיהם, ועל זה התפלל משה שגם כשלא יהיה להם ביטחון יהני להם הגאולה.

ונראה דהמהלך בזה הוא ע"ד "משען ומבטח", דזה כלל ברור דליכא שום גאולה בלי בטחון, רק דהקב"ה מחזק את הבטחון ע"י "משען", ושורש מהלך זה היה כבר במצרים, דשלא אותות לחזק אמונתם בבחינת "משען" לפני "המבטח", ומזה זכינו לכל הדורות דכן הוא בכל הגאולות, ונס פורים איכלל בכלל הנהגה זו, וכן הוא תמיד.

יסוד הנ"ל מרומז בפסוקים,

דבנין הבית האחרון הוא "אחרי האחרון"

כמו שהאות של דם [לחזק אמונתם] היה אחרי האחרון.

יש רמז לענין זה בפסוקים שם דמהך ביטחון אנו שואבים ביטחון לכל הדורות בכל המצבים. דהנה, שאלו את הרשב"א, דהאיך מאמינים בבנין הבית השלישי, הא כתיב גדול יהיה כבוד הבית האחרון יותר מן הראשון, ומדקרי ליה לשני אחרון משמע דאין אחריו כלום, ותירץ הרשב"א מדאמרינן באותות שאם לא יאמינו לאות הראשון [מקל נחש] והאמינו לאות האחרון [ידו מצורעת], ואם לא יאמינו גם לאחרון, אז יהיה אות של דם, ואף דקרי ליה אחרון אכתי איכא אחריו עוד.

הרי דלמדנו מהאות של "דם" ששייך אחרון אחרי האחרון, וזה למדנו לגאולה העתידה ולבנין ביהמ"ק, ואמר החת"ס, "והיה לכם הדם לאות על הבתים", דבפסוק זה מרומז, דאות דם [אות אחרון אחרי האחרון] הוא האות על הבנין של הבתים [בנין אחרון אחרי האחרון].

ויתכן, דביציאת מצרים עצמו איכא מהלך לדורות של "משען ומבטח", וה"משען" באחרית הימים נתחדש דאחרי שכבר ליכא אמונה כלל, וכלל ישראל נמצאים בדרגא דמאמינים שהבית השני הוא האחרון, והיינו מצב של יאוש שלא שייך עוד גאולה אחריה, ואחרי הך אחרון נתחדש עוד "משען", וזהו האמונה המיוחדת

שנתחדשה ב"דם" שגם הוא בא אחרי החיזוק האחרון באמונה, ואחרי שהאחרון לא עזר אז יש חיזוק מיוחד של "דם", וזה אחרון אחרון. כל החידוש והחיזוק הגדול באמונה של "משען" להגיע לאמונה של מבטח, כל זה כלול ביציאת מצרים, ובכל זה אנו מתחזקים לקראת התפלה בסומך גאולה לתפלה, שגם כשאין שום תקוה, הכל חושך הכל שחור הכל יאוש, גם אחרי האחרון אכתי איכא "אחרון נוסף".

דברי המשך חכמה בקביעת ברכה רביעית על הרוגי ביתר.

המשך חכמה בפרשת עקב הק' קושי' עצומה, הרי כל הברכות בברכת המזון הם ברכות על דברים יסודיים ומרכזיים בימות עולם של כלל ישראל, דברכת הזן הוא כנגד המן שהוא מסמל את נס קיומו של כלל ישראל בתחילת דרכו בארץ לא זרועה, ברכת הארץ היא על הכניסה של כלל ישראל למקומו ארץ ישראל, וברכת ירושלים היא הברכה על מלכות בית דוד וביהמ"ק. אולם הברכה הרביעית הוא ברכה שנתקנה אח"כ על הרוגי ביתר דזכו לקבורה, וזה תמוה שזה נס פרטי שלא שייך לענין מרכזי בימות עולם של כלל ישראל, ולמה זה קובע ברכה בפני עצמו, וצ"ע. וביאר בזה, דלולי נס זה היה קס"ד שכל הטובות של הקב"ה לכלל ישראל אינם אלא כשהם קרובים להקב"ה בזמן גאולה, אכן בזמן הסתר וגלות, אז אין לו חיבה אליהם, ואז הם ככל האומות תחת יד הטבע, אכן כשראו דגם בתוך החורבן של הרוגי ביתר, גם אז שמר הקב"ה על כבודם, וגם לאחר הריגתם הוא דאג לכבודם לקבורם, ודלא כאומה של עבדים מושלכים ע"פ האדמה, כאן הראה לנו חיבתו ושמירתו שהיא בכל המצבים, ונפשו קשורה בנפשו, הרי דרך כבודם ואצילותם הם השמירה בשפלות הגלות, וכלי "כבוד" זה הרי הם כ"צוענים" וככל אומה שאין להם שום קיום ומושלים מכאן לשם בלי שום כיוון, והנס של הקבורה היה גילוי שכל עת יהיה להם שמירה וקיום, עכתו"ד.

ביאור הדברים עפ"י הכלל "יברכך ה' וישמרך"

שאצל הקב"ה "הוא הנותן והוא השומר",

וזהו החידוש בברכה ש"הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב", דכולה חדא מילתא היא.

נראה דהכא מרומזת הברכה "יברכך ה' וישמרך", ופירש"י דבמתנת בשר ודם הוא נותן ואינו שומר אח"כ, אבל אצל הקב"ה "הוא הנותן והוא השומר", והיינו שטובתו שלימה, ואם מתחיל להטיב כבר מוכרח להיות המשך, והוא ימשיך לשמור על הטובה ההיא שיהיה לה קיום והמשך, ואם הוא הוציא אותנו ממצרים והרים קרנינו לעם נבחר בא"י ובביהמ"ק, א"כ גם במצבים שהכל נחרב, עדיין הוא ממשיך איתנו, שטובתו שלימה.

"הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב", רגילים להבין שיש כאן ג' הודאות, אכן אינו כן, אלא דזה שהוא הטיב, הוא כבר סיבה ומחייב שכבר מטיב וע"כ שהוא גם יטיב, שטובתו שלימה, ו"הוא הנותן והוא השומר", וזהו באמת התוכן של ההודאה על הרוגי ביתר, שבכל המצבים אפשר לסמוך עליו.

למדנו מהכא, דמה שראינו ש"הוא הטיב" ביציאת מצרים, זה כבר מחייב ש"הוא מטיב" גם בהרוגי ביתר, וממילא אפשר לסמוך עליו כבר ש"הוא יטיב", ודו"ק.

ועיין להלן [שער ז] שהארכנו הרבה בדברי המשך חכמה הללו - והבאנו שהדברים מבוארים גם בנוסח התפלה ומביא גואל לני בניהם למען שמו באהבה.

סומך גאולה לתפלה.

זהו נמי העומק במה שנתבאר לעיל בדין סומך גאולה לתפלה, שבזה הוא מתפלל להקב"ה דע"כ דכל הגאולות והישועות מונחים כבר בתוך הטובה הזו של יציאת מצרים, הכל מונח שם ש"הוא הנותן והוא השומר", הוא דואג לכל מחסורינו כיון שטובתו שלימה, ובכל ברכה וברכה אנו מבקשים שימשיך במהלך של "הוא הנותן והוא השומר".

וע"ד זה ביאר הגר"ח ויסוקר זצ"ל למה בד' לשונות של גאולה מצאנו נמי לשונות של "ולקחתי והבאתי" שהם טובות בפני עצמן בלי שייכות לעיקר הגאולה, ולהנ"ל א"ש, דהכל מונח בעיקר הגאולה – וע"ע תוספת דברים בהערה ⁵⁴.

אהללה ה' בחיי אזמרה לאלוקי בעודי.

דוד המלך ע"ה אמר: "אהללה ה' בחיי אזמרה לאלוקי בעודי", וביאר בזה המלבי"ם, ד"חיי" היינו היום עצמו, אבל "בעודי" הוא מלשון "עוד", ובא להודות על מה שלכל א' יש תוספת מיוחדת בחיים שלו מה שהקב"ה נתן לו בפרטות, וזה תוספת ויתרון בהשגחה מעבר לחיים בעצמם. אכן י"ל ע"ד הנ"ל, שיש לידה של היחיד ויש לידה של האומה, לידה של האומה זה יציאת מצרים וזה מונח כל הטובות של הקב"ה להמשך קיום עמינו, וכמו כן בלידה של היחיד, "אהללה ה' בחיי" היא ההודאה על גוף הלידה, ובטובה זו מונח כבר כל הטובות, וממילא שיש כבר "אזמרה לאלוקי בעודי".

תפילת "אנא ה' הושיעה נא" באמצע הלל.

העולם שואלים למה באמצע הלל איכא בקשה "אנא ה' הושיעה נא", הא עסקינן בהודאה ולא בבקשות, וביאר בזה הגר"א ארלנגר שליט"א עפ"י הטור הארוך שכתב לגבי ההודאה של לאה בלידת יהודה - שלא התפללה עוד, ולכן היא לא המשיכה ללדת, ומבואר דהודאה מחייבת בקשות. ונראה דהביאור בזה הוא עפ"י הנ"ל, דמי שבטחונו חזק ויודע שטובתו שלימה, א"כ כשאנו מתפלל עוד הרי בזה חסר בכל ההודאה, דההודאה על זה שהטובה היא טובה שלימה – זה מונח בבקשה הלאה, וזהו ההודאה ש"הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב", והיינו שהשלמת ההודאה על זה ש"הוא הטיב" מונח בבקשה הלאה ש"הוא יטיב".

⁵⁴ ראיתי מביאים שיש כמה מקורות דספירת העומר שייכא לחג הפסח, והיינו שזה לא רק הכנה לשבועות אלא שזה גם שייכא לפסח עצמו.

א] יש פסוק ביחזקאל [פרשת החודש] דפסח נקרא חג השבועות, ופירש"י כיון דמתחילים בו בספירת העומר, ב] לדעת המאירי ושבלי להקט ברכת השהחיינו של חג הפסח הוא השהחיינו של ספירת העומר, ג] השו"ע של הלכות ספירת העומר נמצא בהלכות פסח, ד] יש קס"ד בספר החינוך דסופרים מליל הסדר.

ונראה דכתוב כאן חידוש בכל המתן תורה, דשורשו ביציאת מצרים עצמה, ואינה כיחידה בפני עצמה, הלכך כל ההכנה אליה שייכא לחג הפסח, ויציאת מצרים אינה היכי תמצא בעלמא שיוכלו לקבל את התורה, אלא דכל המתן תורה נמצאת ביציאת מצרים עצמה. ונראה שהביאור כנ"ל - דמה"ט נמי כל הספירת העומר וכל המתן תורה שייכא ליציאת מצרים עצמו, דהכל חדא מילתא היא, שהרי למדנו כבר שיש מהלך של "הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב", שטובתו שלימה, ו"הוא הנותן והוא השומר", וע"כ שכל המתן תורה מונח ביציאת מצרים.

פרק ד

תפלה,

כח הפה וכח הלשון,

'בפי' עמו - 'בלשון' חסידיו.

ה' שפתי תפתח - יש ב' פיות לאדם - נשמה וגוף, מבקשים לפתוח את הפה של הנשמה לתפלה. < בפה של הנשמה הרי הוא מלאך ובפה של הגוף הרי הוא בהמה. < שפתותיו דובבות בקבר, פה של הנשמה בגוף מת. < פה של הגוף יכול להפך להיות גילגול של כלב נובח. < "מפליא לעשות" - גוף ונשמה, 'הפלאה' - כח הדיבור < "ירננו על משכבותם" < "וירם קרן לעמו - תהילה לכל חסידיו" < "חודש סיון" < פה ולשון תאומים. < פה של הנשמה - לשון תורה - לשון הקודש. < מהולל 'בפי' עמו, משובח וכו' 'בלשון' חסידיו. < הקדוש ברוך הוא 'קבע בפינו' כ"ב אותיות. < דברי הרמב"ם בפירוש המשנה שהביא מספר המידות ד' חלקי דיבור. < הוספה של הרמב"ם - שיש ה' חלקים לדיבור.

ה' שפתי תפתח - יש ב' פיות לאדם - נשמה וגוף,

מבקשים לפתוח את הפה של הנשמה לתפלה.

מתחילים את השמו"ע בבקשה - ה' שפתי תפתח - ונראה לומר - שהתוכן של הבקשה הזו מתבאר על פי דברי הגר"ח מוולאזין שיש כח ועוצמה במילים עצמם של התפלה לפעול פעולות - וכנתבאר לעיל [פרק ב] - וממילא שמוכרחים אנחנו להתפלל ולבקש על הפה וכל כלי הדיבור שיהיו ראויים לפעולה זו - ויתכן שגם זה כלול כחלק מהתוכן של בקשה זו.

ויש לומר עוד דאחרי שנאמר על תפלה שזה בגדר "דברים העומדים ברומו של עולם" - והבאנו שהגר"ח מוולאזין ביאר שהדברים עצמם מתרוממים למעלה - א"כ ע"כ שהכח שיש בפה צריך להיות פה שיכול להתייחס גם למקומות העליונים - למעלה ברומו של עולם - הפה של העולם הפשוט והעולם הרדוד הוא פה אחר מהפה של מעלה - ומי אמר שיש לו יחס של פה במקומות עליונים.

הרי אומרים בתפלה - "ברוך ומבורך בפי כל נשמה" - ונאמר כאן שני חידושים, א' הנשמה עצמה יש לה פה משל עצמה, לא רק הגוף, ב' תפקידו ודיבורו של הפה הזה הוא לברך ברכות ותשבחות, ולהלל ולהודות - "נשמת כל חי תברך את שמך ה'" הנשמה עצמה מברכת - יש לה פה וזה תפקידו - וזו הבקשה שהפה של תפלה יהיה הפה של הנשמה שיוכל לפעול פעולות ע"י הכח והעוצמה של המילים של תפלה - ורק הפה הזה הוא הפה שיכול להתייחס למקומות העליונים - לא הפה של האי עלמא.

מצאנו בקשה מיוחדת בענין הדיבור, "מי יתן והיה לי ב' פיות, א' לדבר בו צרכי ביתי, וא' לדבר בו עם קוני", [ירושלמי ברכות מובא בשמירת הלשון פרק י'], וקשה דלמה דוקא בדיבור מצאנו בקשה זו, הרי למה לא ביקשו עינים ואזנים לתורה ולדברי חולין, ומה נשתנה בזה הפה מכולם.

וע"כ כנ"ל שבאמת יש פה אחר לנשמה - והוא לא הפה של הגוף - "ברוך ומבורך בפי כל נשמה" כפשוטו - והם באמת ב' אברים - אלא שנעשו ונתחברו להיות אבר אחד בבנין האדם - והבקשה היא שיהיו שנים כפי המציאות האמיתית שלהם - והבקשה בה' שפתי תפתח היא לפתוח את הפה של הנשמה לבקש במרומים.

בפה של הנשמה הרי הוא מלאך

ובפה של הגוף הרי הוא בהמה.

'מי יודע רוח בני אדם העלה היא למעלה ורוח הבהמה הירדת היא למטה' - [קהלת ג, כא] - וביאר השל"ה הקדוש [שער האותיות אות ש"ן - שתיקה] שכאן מבואר שהאדם יכול לעלות בדיבורו להיות כמלאך ולרדת להיות כבהמה.

והיינו שמה שכתוב "רוח בני אדם" - הכוונה לכח הדיבור - והרי עיקר מעלה האדם הוא שהוא 'מדבר' - רוח ממלא - וכסדר הבריאה - דומם, צומח, חי, מדבר - וביאר שעל ידי הדיבור האדם שוה ממש למלאכים, ובטעמא דמילתא ביאר "שהדיבור החיצוני נמשך מהדיבור הפנימי" כיון שמדרגות האדם ברוחניות שכלו מתחלקים לנפש רוח ונשמה, שהן מעשה [נפש] דיבור [רוח] מחשבה [נשמה].

והביא מכמה מקומות בזהר הקדוש "שהדיבור הוא מחיות הקודש" - שהוא מדרגות הרוחות - וכמו שכתוב [תהלים קד, ד] 'עשה מלאכיו רוחות' - וממילא שהאדם - על ידי הדיבור - יש בו כח לידבק בקדושה - להיות שוה למלאך.

אולם - "אם הדיבור היוצא מפי האדם אינו דיבור של קדושה, רק הבל פיו, הוא הבל שיש בו חטא. ואף אם אין בו חטא רק הוא דבר ריק, אזי ההבל הבל הבלים, והוא הבל ורעות רוח, ואז אין רוח האדם העולה למעלה, רק הוא ובהמה שוים".

ועל זה הביא את הפסוק בקהלת "מי יודע רוח בני אדם" - כח הדיבור - "העלה היא למעלה ורוח הבהמה הירדת היא למטה".

למדנו מדבריו הקדושים שבאמת יש כאן ב' פיות - פה לדבר עם קונו ופה לצרכי הגוף - והם ב' אברים שונים - והאדם בדיבורו קובע איזה פה שולט באבר הזה של פה - ועד כדי כך חשיב כפה בפני עצמו שלא שייך לאברי הגוף שהפה של הנשמה באמת שייך למלאכים ולמרומים שאין להם גוף - ולכן הוא שוה עם המלאכים בפה שלו.

עוד למדנו שכחו של הפה המיוחד הזה הוא בשורש הקדושה ולכן ע"כ ששם פעולתו וכחו, והפה של הגוף הוא באמת הפה של הבהמות שאינם בעלי נשמה.

מטעם זה האבר של הגוף יכול לשלוט ולהוריד אותו להיות כבהמה - והבקשה של ה' שפתי תפתח היא - דאדרבה - רצוננו לפתוח את הפה של המלאך שנמצא בנשמה - שהרי הכתובת של הפה הזה ומקומו האמיתי הוא בעולם המלאכים העליונים - ובזה נוכל לזכות שהדברים שיוצאים מהפה יהיו 'דברים העומדים ברומו של עולם'.

בהמשך דבריו שם הוסיף השל"ה הקדוש - שהדיבור - מקורו בהשכל מצד הנשמה, אבל מצד הגוף שתיקה טובה מהדיבור, וזהו שאמר התנא [אבות פ"א מ"ז] "שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה" ולשונו קשה - מה ההקדמה של כל ימי גדלתי בין החכמים - ומה זה שאמר לשון 'גוף' וכו' - וביאר - "כל ימי גדלתי בין החכמים" - היינו שמצד החכמה - הדיבור הוא באמת טוב, ואדרבה - לזה נברא הדיבור, אבל 'לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה', כי מצד 'הגוף' הוא דיבור גשמי - על כן אמר בלשון שלילה - 'לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה' - כל 'אלא' היא חזרה ממה שהזכיר בראשונה, וכן הוא בכאן, כי מצד שגדלתי בין החכמים, מצד החכמה הדיבור טוב, אבל מצד הגוף אינו כן, אלא שתיקה טוב.

כוונתו - אחרי שיש פה אחד שמורכב מב' אברים - צריכים להשתיק את הפה של הגוף שמתעסק בצרכי גופו - לייחדו להיות הפה של הנשמה - ובקשתינו בתפלה שבתפלה עצמה הפה של הנשמה יתפקד לבד.

שפתותיו דובבות בקבר,

פה של הנשמה בגוף מת.

יש כאן ב' אברים שונים - פה נפרד לנשמה שלא שייך לאברי הגוף ופה נפרד לגוף שלא שייך לאברי הנשמה - והחלוקה הזו היא קיצונית ממש - שמצאנו שהפה של הנשמה כל כך מנותק מהגוף והוא ממש כמו הפה של המלאכים שאין להם גוף כלל - ודבר זה מוכרח - הרי הפה של הנשמה יש לו כח לדבר בתוך דומם מת בקבר - בלי שיש שם פה של הגוף כלל וכלל, וזה המושג של "שפתותיו דובבות בקבר" [יבמות פ"ו] - לא מצאנו שום פעולה של שום אבר בקבר כשהגוף מושבת מתפקודו לגמרי - חוץ מהפה שכמו שמלאכים שאינם בעלי גוף יש להם פה - כמו כן הפה של האדם הוא כך כשהוא בקבר והפה של הנשמה מדבר דברי תורה.

המהלך של שפתותיו דובבות בקבר הוא מהלך כעין תחיית המתים - שזה מהלך שבזה "אפשר לאדם לגור בשני עולמים" [גמרא שם] - ובאמת שכן מבואר בדברי ר' חיים מוואלזין - עיין בזה בהערה ⁵⁵, ועצם הך

⁵⁵ הרי בסוגי' הביאו פסוק [תהלים ס"א] "אגורה באהלך עולמים", וביארו, "וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים, אלא אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר".

יסוד זה הוכיח לי ידידי הגאון רבי יצחק עהרנעפלד שליט"א מסברא, שהרי המלאך הממונה על הנשמות נקרא דומה, וזהו שאנו אומרים ולא כל יורדי דומה, הרי למדנו מהכא שהיסוד והחפצא של מיתה הוא שתיקה, וממלא שכשיש איזשהו מהלך של דיבור - א"כ ע"כ שיש כאן חיות, וזה ע"כ כעין תחיית המתים. ויש להוסיף - למען יזמר כבוד ולא ידום - ומבואר בבעל המאור [בהקדמה לחידושו על ברכות], דכבוד היינו הנשמה - הרי לנו שהפה של הנשמה צריך לתפקד כל רגע בשירים וזמירות להקב"ה - ואל"כ - אם הוא יפסיק לזמר - אז מיד הוא בגדר "דומם" - וזו הדממה של הנשמה - והשירה של הפה של הנשמה בגוף מת יכול להחיות אותו בדיבור זה.

פה של הגוף יכול להפך להיות גילגול של כלב נובח.

כמו שיש פה של נשמה בלי גוף בשפתותיו דובבות בקבר - כמו כן יש גם צד הפוך - יש פה שעל ידו הוא נהפך לבהמה ממש, וכמו שהבאנו מהשל"ה הקודש - שרוח הבהמה יורדת למטה וכדיבואר - וזה הפה של הגוף.

הרי מצאנו שמדבר לשה"ר נהיה גילגול של כלב נובח, [מבואר בשמירת הלשון בשם החרדים דמי שמדבר לשה"ר נהיה גילגול בתוך כלב, והח"ה שם הביא עוד בשם הגר"א דנהיה גילגול בתוך כלב נובח], וילפינו כן מ"לכלב תשליכון אותו" - ונראה שכתוב כאן שעד כדי כך הפה של הגוף כפוף לגוף והגוף שולט עליו - שבמדברי לשה"ר הפה שלו יורד עד הדרגא של כלב נובח.

יש היום מושג בפני עצמו של פה - וזה הפה של 'התקשורת' - הפה הזה הוא מציאות של דבור ודבור ועוד דבור - בלי הפסק כלל - סוג דיבור שלא מביא לידי כלום. אולי יש מקום לחדש שמי שנפסק דינו להיות גלגול של כלב נובח [וכמבואר בחרדים לעיל] שיש מקום לגלגל אותו לתוך הפה של התקשורת - דהיינו הך.

"מפליא לעשות" - גוף ונשמה, הפלאה' - כח הדיבור

והנה - כבר עמד בזה הגר"י הוטנר [פסח] דלשון ו"מפליא לעשות" הוא הפלא של גוף ונשמה כהדדי, וכן מבואר ברמ"א, והעיר עוד דלשון זה בא בין הברכה של אשר יצר שזה שבח אברי הגוף לברכה של אלוקי נשמה [ברכה הסמוכה לחברתא] שזה שבח של אברי הנשמה, והעיר עוד, דכח הדיבור הוא המחבר בין גוף לנשמה, ומה"ט נקרא "הלכות הפלאה", שבדיבור מצאנו את הפלא הזה⁵⁶.

ונראה להוסיף בגדר הדברים על פי כל הנ"ל, שבאמת יש פלא נוסף בפלא של הלכות הפלאה שזה כבר פלא יותר גדול מכל שאר האברים, והחיבור של גוף ונשמה בפה הוא חיבור יותר פלאי מכל חיבור אחר, דהכא נתחדש שיש ב' אברים נפרדים א' של הגוף וא' של הנשמה, והצטרפו להיות אבר אחד, וזה הפה ששייכת לברכת אשר יצר והפה ששייכת לברכת אלוקי נשמה, ומכא הנך תרי פיות נוצרה תורת האדם וחל בו 'שם אדם' אחר, וא"ש טובא הבקשה, והיינו שיתקיימו כל א' כמות שהיא נפרדים זה מזה.

ומצאתי בספר ביאורי הגר"ח מוולוז'ין [על המקראות] שהביאו מהגר"י שאמר בשם הגר"ח מוולוז'ין לבאר את הפסוק "בצל החכמה בצל הכסף" דקאי על מעלת מחזיקי תורה כמבואר בפסחים, וסיפא דקרא הוא, "ויתרון הדעת החכמה תחיה את בעליה", וביאר, דאע"ג דאיכא מעלת מחזיק תורה, אכן הנפ"מ והמעלה של "יתרון הדעת" שהוא הלומד עצמו, דאצלו אמרינן ד"החכמה תחיה את בעליה" והיינו דהחיות לאחר מיתה מצד "שפתותיו דובבות" הוא רק אצל הלומד עצמו. ויש לדייק דבפסוק מבואר דשפתותיו דובבות הוא במהלך של תחיית המתים, ועיין גם בהקדמה למשאת המלך עה"ת שכתב שמלבד הזכות של לימוד התורה ללמדה לאחרים, הרי מעבר לזה יש כאן סגולה מיוחדת "לגור בשני עולמים", ומבואר כאן שמה שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז הרי זה כמין תחיית המתים, והיינו כמו שדייקו מהגר"ח. ⁵⁶ ועוד, דדיבור מאבר זה מחייבת גם את הנשמה וגם את הגוף ביחד ע"י נדר.

"ירננו על משכבותם"

יעויין בפסיקתא רבתי [איש שלום - פיסקא ב - מזמור שיר חנוכת] - "ד"א מה ירננו על משכבותם - אמר רבי יוחנן בשעה שהזקן יושב ודורש ואומר כך אמר רבי עקיבא כך אמר רבי שמעון בן יוחי שפתותיהם רוחשות שם כמה שנאמר דובב שפתי ישנים [שה"ש ז' י'] - לכך נאמר 'ירננו על משכבותם' לפיכך אמר דוד אגורה באהלך עולמים [תהלים ס"א ה] - וכי עלתה על דעתו של דוד שהוא חי לעולם אלא מהו הדבר הזה שאמר אגורה באהלך עולמים אמר רבי רצון שיאמרו בשמי לעולם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות" - וז"ל המלבי"ם - "ורומז שגם בעת הגויה והשכיבה בקבר ירננו, כי מי שדבקה נפשו בה' בחיים ימות מיתת נשיקה ודבק בו ברננה ושמחה והלולא רבה כנודע".

ונראה שיתכן דמה שנאמר שם "יעלוזו חסידים בכבוד" שלשון 'כבוד' היינו הנשמה וכדהבאנו לעיל מהבעל המאור בפרוש לשון למען יזמר כבוד - והיינו שאצל חסידים יש שירה מיוחדת שאצלם הפה של הנשמה יכול לתפקד ולשיר שירה בלי הגוף כלל וכלל - עד כדי כך שגם במיתתם יכולים לשיר בתור שפתותיו דובבות בקבר.

ועיין בהערה ⁵⁷ בשם התנחומא שג"כ ביארו שמדובר כאן על שירה בשעת מיתה - וכלשונם - "אפילו בשעת מיתתן מברכין ומודין לפני הקדוש ברוך הוא" ועיי"ש שהוסיפו להביא בזה גם את המשך הפסוק - "רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם" - וכנראה מדבריהם שגם הפסוק הזה הוא המשך של הפה המיוחד של הנשמה - שעד כדי כך עומד בדרגא בפני עצמו שזה הכח תפלה של שעת מלחמה - לעשות נקמה בגוים. ואולי מרומז בזה מה שאמר יעקב אבינו בחרבי ובקשתי ותירגמו - שחרב היינו תפלה - וכאן נאמר שיש חפצא של 'חרב מיוחד' של 'תפלה' לעשות נקמה בגוים - ובחרב שלהם יש לו ב' פיות נפרדים - ויתכן שזה פה של הנשמה בתור פה בפני עצמו - ופה של הגוף לדאוג לצרכי הגוף - "פיפיות" - והכח של הפה של הנשמה יש לו ביטוי בפני עצמו בלי הגוף.

הפרק הזה בפסוקי דזמרה מתחיל - "שיר חדש - תהלתו בקהל חסידים" - בדרגת חסידים יש שיר חדש - ואולי החידוש והדבר חדש בשירה הזו הוא שהפה הוא 'פה חדש' - פה נקי של הנשמה - אצל חסידיו התקיימה הבקשה של ה' שפתי תפתח במלואה ובשלמותה והתקיימה גם הבקשה לשני פיות.

"וירם קרן לעמו - תהילה לכל חסידיו"

הפרק הזה הוא המשך של הפרק הקודם שסיימו - "וירם קרן לעמו - תהילה לכל חסידיו - לבני ישראל עם קרובו" - חסידיו יש להם תהילה מיוחדת - בתהילה שלהם מתרוממים - "וירם קרן לעמו" וכל זה הוא בכחו של "עם קרובו".

המלבי"ם מקשר את ב' הפרקים זל"ז לגבי התהילה המיוחדת של חסידיו - עיי"ש - ויש בדבריו תוספת דברים - שהפרק הקודם מדבר בשיר ושבח של כל הבריה - ויש מעגל - מתחילים מלמעלה עד למטה ושוב חוזרים למעלה - מתחילים במרומים במלאכיו - יורדים לשמש וירח - יורדים עוד לארץ תנינים - אש וברד - רוח סערה עד ההרים וגבעות - מלמעלה עד למטה ממש.

ושוב עולים ויש סדר עלייה מדומם לצומח לחי למדבר - עץ פרי ארזים - חיה וכל בהמה - ציפור - מלכי ארץ שרים בחורים עם בתולות - והפסגה היא "וירם קרן לעמו - תהילה לכל חסידיו - לבני ישראל עם קרובו" בזה כבר חזרנו לתחילת המעגל - "מלאכיו במרומים".

⁵⁷ יעויין במדרש תנחומא [פרשת וזאת הברכה] - "הצדיקים אפילו במיתתן קרויין חיים שנאמר וכו' אבל הרשעים אפילו בחייהם קרויין מתים וכו' - מפני שרואה חמה זורחת ואיני מברך יוצר אור, שוקעת אינו מברך מעריב ערבים, אוכל ושותה ואינו מברך עליה, אבל הצדיקים מברכין על כל דבר ודבר שאוכלין ושותין ושרואין ושומעין - ולא בחייהם בלבד - אלא אפילו במיתתן מברכין ומודין לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר "יעלוזו חסידים בכבוד - ירננו על משכבותם - רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם".

"ירננו על משכבותם" היינו אפילו בשעת מיתתם - ויתכן לפרש שהכוונה בזה לשפתותיו דובבות בקבר - שיש מושג של 'רינה של תורה' בשעת מיתתם ממש בקבר.

נראה לומר - יש פה שונה לכל הדרגות השונות של הבריאה - כולם שרים וכולם מהללים אבל כל אחד לפי הפה שלו - הפה הכי גבוה הוא הפה של מלאכים במרומים ומשם יורדים ושוב חוזרים לאותו פה - הפה של "תהלה לכל חסידיו".

הן הן דברי השל"ה שהאדם יורד עד הפה של הבהמה ועולה למעלה עד הפה של מלאכי השרת - וזו דרגת התהלה של החסידים - פה של נשמה בלי גוף - פיפיות - ירננו על משכבותם.

כח של יעקב - לפנים ממחיצת המלאכים תפלות של ונשגב ה' לבדו - עד לאסור מלכיהם בזיקים.

"תהלה לכל חסידיו של עם קרובו" מגיע אחרי "כי נשגב ה' לבדו" - כבר עברו את דרגת המלאכים - ובכח זה ממשיכים בפרק הבא "לשיר חדש בקהל חסידים" - ושם הם זוכים לכח מיוחד של תפלה - הרי כח התפלה שלהם הוא עד כדי כך שזוכים במלחמות "לעשות נקמה בגוים - לאסור מלכיהם בזיקים - נכבדיהם בכבלי ברזל".

ונראה שהשורש של הכל התחיל אצל יעקב אבינו - דהנה - עיין להלן [שער ו פרק ז] שהבאנו מחז"ל שיש נקודה של השוואה בין "הנאים והמשובחים שבכלל ישראל" להקב"ה - ומובא [שם] שהביטוי של ההשוואה הוא שדרגת "ונשגב ה' לבדו" אצל הקב"ה שייכת גם אצל יעקב שכתוב בו "ויותר יעקב לבדו". עוד הבאנו [שם] שהמצב והדרגה הזו של "ויותר יעקב לבדו" הוא תחילתו של המאבק עם המלאך - ודרגת "לבדו" היינו לפנים ממחיצת המלאכים - ששם הקב"ה הוא לבדו - ולפנים ממחיצה זו נכנסו כלל ישראל - ומכאן זה כלל ישראל אומרים קדושה ורק לאחר מכן המלאכים אומרים קדושה.

עוד הבאנו מהרשב"א שכתב על הברכה של 'אתה קדוש' בשמו"ע שברכה זו מתייחסת ליעקב אבינו - וכתב על זה "שכזרעו של יעקב נתאמת כי אמתת השלטון והנצחון לשי"ת, לא לגלגל ולא למלאך - כי שרה עם אלוקים ועם אנשים ויוכל" - כל הכח הזה מתחיל במאבק עם המלאך - ובברכה זו כתוב שכלל ישראל אומרים אתה קדוש - ורק לאחר מכן "קדושים יהללך" - המלאכים מקדשים שמו - שדמות דיוקנו של יעקב אבינו הוא תחת כסא הכבוד לפנים ממחיצת המלאכים.

עוד הבאנו שם מדברי חז"ל שהאבק שהיה במאבק ההוא עם המלאך - "נטלו הקדוש ברוך הוא ונתנו תחת כסא הכבוד שלו" - "מלמד שהעלו אבק מרגלותם עד כסא הכבוד" - והבאנו שחז"ל מפרטים כמה וכמה הצלחות של כלל ישראל לדורותיה שכולם הגיעו אליהם בזכות האבק - ההצלחות של כל הרוכלות של ישראל בעולם הזה - ההצלחות של כל הפרקמטיא של ישראל בעולם הזה - ההצלחות בכל המלחמות שלהם - כל תורה שישאל עושין בעולם הזה בזכות יעקב אבינו - מכל זה למדנו את העוצמה של המאבק ההוא.

ונראה שכאן יש ביטוי ומקור לדברי דוד המלך - "וירם קרן לעמו - תהילה לכל חסידיו - לבני ישראל עם קרובו" - עם קרובו היינו לפני ולפנים ממחיצת המלאכים - בדרגת "כי נשגב ה' לבדו" - והתוצאות הם "שיר חדש" - והיינו שהשירה שלנו הוא שירה לפני המלאכים - "כי שרית עם אלוקים - ותוכל" - ומכאן זה הם זוכים במלחמות "לעשות נקמה בגוים - לאסור מלכיהם בזיקים - נכבדיהם בכבלי ברזל" - הכל בזכות האבק "שנטלו הקדוש ברוך הוא ונתנו תחת כסא הכבוד שלו" במאבק ההוא.

"חודש סיון"

פה ולשון תאומים.

השפת אמת [סוף שבועות] הביא את דברי הזוהר הקדוש בפרשת יתרו [בחודש השלישי] שחודש סיון הוא תאומים, וביארו בזוהר דהיינו של הפה והלשון שהם תאומים בחודש סיון - ועיי"ש מה שביאר - ובתוך דבריו מתבאר דקאי על חג הפסח וחג השבועות, והיינו דבפסח נתחדש "פה סח", ועיי"ש מה שכתב לגבי שבועות - וממילא דבחודש סיון בקבלת התורה הצטרפו כהדדי ונהיו תאומים פה ולשון עיי"ש בכל דבריו דהיינו שהפה של פסח מצטרפת ללשון של שבועות בשבועות.

ובאופן אחר היה נראה על פי מה שראיתי בשל"ה הקדוש [מסכת פסחים] דפירש הא דאמרין "הא לחמא עניא" בלשון ארמית, וביאר דדרגת לשון הקודש הוא מעל דרגת ארמית, ובשעת גאולת מצרים עדיין לא היו בדרגת לשון הקודש - ורק בשעת מתן תורה עלו לדרגת לשון הקודש, וזה שאמר הכתוב במתן תורה

"כה תאמר לבית יעקב – בלשה"ק" ולכן רק בשבועות הגיע לדרגת "ורוממתנו מכל הלשונות", דרך אז זכו ללשה"ק שם, ומה"ט פותחים בהגדה של פסח ב"הא לחמא עניא" בלשון ארמית. והוסיף לי ידידי הגאון רבי יצחק עהרנפעלד שליט"א, דזה מובן יותר עפ"י דברי הגר"א דהמעשה אבות סימן לבנים של יציאת מצרים היה ביציאת יעקב מבית לבן, ומה"ט מתחילים בהגדה של פסח לספר על "ארמי אובד אבי", ומצאנו הרבה דברים מקבילים בין שני היציאות ואכמ"ל, עכ"פ לבן הוא "ארמי אובד אבי", וזכינו ליציאת מצרים לדרגת לשון ארמית. ועפ"י הדברים האלו נראה דבאמת הן הן שני הפיות שהם התאומות של חודש סיון, פה ולשון, 'פה' של ארמית ביציאת מצרים ו'לשון' של לשון הקודש במתן תורה.

פה של הנשמה - לשון תורה - לשון הקודש

דרגת מתן תורה - כמלאכי השרת.

יתכן להוסיף - במתן תורה "כה תאמר לבית יעקב – בלשה"ק" והיינו משום שלשון היינו הפה של הנשמה - פה של לשון הקודש - זו הנשמה שקיבלה תורה בהרי סיני - ופרחה נשמתן - ואז היה להם 'נשמה בלי גוף' והנשמה הזו מדברת בלשון הקודש - לעומת פסח דעדיין בדרגת פה - אז הם דברו בלשונות ששייכים לגוף.

במתן תורה כלל ישראל אמרו נעשה ונשמע - ומפורש בחז"ל שזו דרגת המלאכים - מי גילה רז זה לבני, וכבר הבאנו לעיל מהשל"ה הקדוש שביאר את הפסוק 'מי יודע רוח בני אדם העלה היא למעלה ורוח הבהמה הירדת היא למטה' - שהאדם מתרומם מעלה מעלה בכח הדיבור שלו - שזה רוח בני אדם - והביא מכמה מקומות בזהר הקדוש "שהדיבור הוא מחיות הקודש" - שהוא מדרגות הרוחות - וכמו שכתוב [תהלים קד, ד] 'עשה מלאכיו רוחות' - וממילא שהאדם - על ידי הדיבור - יש בו כח לידבק בקדושה - להיות שוה למלאך - ונראה שכאן עלו מדרגת פה לדרגת לשון.

והעירני תלמיד אחד לדברי הגמרא בחגיגה [טז]. שאמרו - "ששה דברים נאמרו בבני אדם, שלשה כמלאכי השרת, שלשה כבהמה - שלשה כמלאכי השרת, יש להם דעת כמלאכי השרת, ומהלכין בקומה זקופה כמלאכי השרת, ומספרים בלשון הקדש כמלאכי השרת - שלשה כבהמה, אוכלין ושותין כבהמה, ופרין ורבין כבהמה, ומוציאין רעי כבהמה" - הרי שהפה של המלאך הוא פה של לשון קודש והדמיון שלנו למלאכים הוא בלשון הזה - וזו דרגת מתן תורה.

ויפה העיר הגאון רבי יצחק פנחס גולדווסר שליט"א שכל שלושת המעלות של כלל ישראל כמלאכים מבוארים בברכת אהבה רבה - שאומרים - "ותולכנו 'קוממיות' לארצנו" - זה קומה זקופה, וכמו שפירש רש"י בחוקותי [כ"ו י"ג] ואולך אתכם קוממיות - בקומה זקופה, ואומרים "ובנו בחרת מכל עם ולשון" - היינו שמספרים בלשון הקדש כמלאכים, "ואומרים להודות לך ויחדך באהבה" שזה קשור לדעת.

ונראה שהביאור כנ"ל - שכל הדרגות הללו קשורים לברכת אהבה רבה - שזו קבלת התורה והמשך קבלתה בלימוד התורה - והרי במתן תורה הגענו לדרגות הללו של מלאכי השרת - מי גילה רז זה לבני.

ועיין מה שהבאנו בהערה ⁵⁸ שאדה"ר לפני החטא דבר בלשון הקודש, ואחרי החטא בלשון ארמית, ויש להוסיף על זה - שא"כ מובן למה חזרו ללשון קודש במתן תורה - שהרי כלל ישראל במתן תורה הגיעו

⁵⁸ דהנה - ראיתי בשו"ת [דברי יציב יו"ד סימן נב] שהביא מהשו"ע [או"ח סי' פ"ה ס"ב] שדברים של חול מותר לאמרם בביה"כ ובמרחץ וכו' בלשון הקדש, וכתב המג"א [ס"ק ב'] ומדת חסידות הוא להחמיר, והוא מספר חסידים [תתקצ"ד], וכתב בהגהות חתם סופר שם, "ונראה לי דה"ה במקום גילולים ועיין לעיל [סימן נ"ה] במגן אברהם [ס"ק ט"ו] [היינו שעבודה זרה מפסקת לענין תפלה], ונראה לי דמשום הכי הנהיגו אבותינו את בניהם מבלי לספר בלה"ק ונשכח מאתנו לגמרי בעוה"ר, משום שגלו לבבל שהיתה מלאה גילולים" עכ"ל.

ושב הביא את הסוגי' דשבת [מא] ובדברי רש"י שם שיש היתר בבית המרחץ לומר להביא כלי לחפוף את הראש וכתב רש"י "ואפילו בלשון קודש" - וביאר שכוונתו דקס"ד שמכח קדושת לשון הקודש הוא שזה מיוחד רק לענין קדושה ולא לשמש בו לדברי חול, ולכך נקרא לשון הקודש - וגם כיון שבזה הלשון נברא העולם על ידי השי"ת, כאשר הוא ברש"י על חומש [בראשית ב' כ"ג] - והמקור מבראשית רבה [פרק י"ח ס"ז].

לדרגה של פסקה זוהמתן - ועלו לדרגת אדם הראשון לפני החטא - וממילא פשוט למה חזרו ללשון הקודש, לעומת יציאת מצרים שהיו בדרגת לשון ארמית כאדם הראשון אחרי החטא. "אנוכי ה' אלוך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו" - יש כאן הרחבה של הפה עוד ועוד עד שהפה מצטרף עם הלשון של תורה של שבועות.

ראיתי בסידור התפלה לרוקח שפירש את מה שאומרים כי כל פה לך יודה וכל לשון לך תשבע שזה קאי על השבועה של הנשמה לפני שנכנסת לגוף שנשבע לא לעשות חטאים - עיין בהערה ⁵⁹ שהבאנו כל לשונו - ונמצא שלשון היינו כדברינו שזה הפה של הנשמה בלי הגוף - וההודאה של הפה [פה לך יודה] היינו ההודאה של הגוף על המעשים שלו כשמוציאים את הנשמה מן הגוף - הרי לנו פה של הגוף ולשון של הנשמה - והמשך הוא שהברך תכרע והקומה תשתחוה - שזה הגוף בשעה שהנשמה יוצאת ממנו. ובעיקר החילוקים בין פה ללשון עיין היטב בהערה ⁶⁰ לגבי המבואר אצל משה - כבד פה וכבד לשון. ועיין עוד בשפת אמת שם - שפירש שהפה של פסח 'מודה' - דהיינו 'פה סח' - והודאה להקב"ה היא על יציאת מצרים - והלשון של שבועות נשבע שבועת הר סיני.

ויש להעיר - דמה הענין "שלא יחרץ כלב לשונו" דווקא בליל הגאולה, ושמעתי מידידי הגאון רבי יצחק עהרנפלד שליט"א באופן זה, שבמצרים כתוב 'אכן נודע הדבר' והיינו שהם 'דלטורין', וזה עיכוב הגאולה, וזה משום שביציאת מצרים יצאו מ"עם לוועז", היה כאן גאולה של הדבור, ובגאולה זו הפה של הגוף כבר מתחיל להיות שולט על הגוף, וממילא שכבר אין מקום לכלב נבח, ה"רוח ממללא" נגאל מתחת שליטת מצרים ששם הפה משתלט על הגוף, וזהו השיעור קומה של האדם ⁶¹ - זו תחילת התהליך - אבל הגמר הוא הלשון הקודש של שבועות.

והקשה [שם] מהסוגי' בסנהדרין [ל"ח:] - "אמר ר' יהודה אמר רב - אדם הראשון בלשון ארמי סיפר" והביא שכבר הקשה כן ביפה תואר על המדרש שם - ותיירץ בנור הקודש [שם] שיתכן שזה אחרי החטא שירד ממעלתו לדבר גם כן דברים של חול, ע"כ בלשון ארמי סיפר - כי נודע ליודעי חן שלשון ארמי הוא מקליפת נוגה.

⁵⁹ וז"ל הפירוש בסידור התפלה לרוקח [תפלת נשמת כל חי] - "כי כל פה לך יודה כל הבריות מודה לך - וכל לשון לך תכרע כל אדם קודם שיכניסו אותו בטיפת הזרע משביעין אותו פן יחטא, והוא נשבע שלא יחטא, זהו וכל לשון לך תשבע. וכל ברך לך תכרע כורעת מיראתך, כשהנשמה עתידה לצאת, הקדוש ברוך הוא מזמן לה אותו מלאך שהיה שומר אותה כשהיתה בטיפה הנזרעת באם, ואומר לה אותו מלאך צאי צאי מנדן הגוף, מיד צועקת בקול מר וקולה כנחש ילך, ומיד שהנשמה יוצאה מן הגוף האדם מיד 'כורעת' ונופלת על פניה ו'מודה' ופורטת כל מעשיה, ו'משתחוה' לפני אדוניה, לפני חוקר לב ובוחן כליות, אשר נשבע לה פן תמירנו, זהו כל לשון לך תשבע כל ברך לך תכרע וכל קומה לפניך תשתחוה - וגם לפי ענינו כל פה לך יודה וכל לשון לך תשבע בשמך. כל ברך לך תכרע, מכרוע על ברכיו מפני יראתך, וכל קומה לפניך תשתחוה מיראתך".

⁶⁰ יש להעיר מהמבואר באוצר המדרשים [עקיבא] - "ובשביל שאמר משה כי כבד פה וכבד לשון אנכי ולא איש דברים אנכי זכה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לא כן עבדי משה פה אל פה אדבר בו - וזכה שאמר אלה הדברים. ובשביל שאמר משה ואנחנו מה - זכה שאמר לו הקדוש ברוך הוא אתה אומר כי כבד פה וכבד לשון אנכי חייך אני נותן לך פתחון פה ומענה לשון יותר מכל באי עולם. שכל חדרי תורה וכל גנוי חכמה שיש לי במרום לא יראו אלא על ידיך שנאמר ואנכי אהיה עם פיך והורתיך, אם נאמר אהיה עם פיך למה נאמר והורתיך ואם נאמר והורתיך למה נאמר אהיה עם פיך - אלא מלמד שזה שאמר אהיה עם פיך זו פתיחת פה ומענה לשון, וזה שאמר והורתיך זה גנוי חכמה שגלה לו הקדוש ברוך הוא כדי שיהא רואה בחכמתו כל סדרי בראשית".

⁶¹ והוסיף: "אכן נודע הדבר", ופירש רש"י שמחמת דילטורין שיש בהם לא זוכים לגאולה, וביאר המהר"ל ד"אכן" זה שני מילים, "כן" זה גמטרי' ע' כנגד ע' אומות, וא' הוא כנגד ישראל, וההבדל בזה הוא, דכן הוא הגלוי לפניך, וא' הוא אות שבסוף מילה אינה נשמעת, מוצנע, והדיבור של הע' אומות הוא דיבור גלוי, אין לו דיבור פנימי, לעומת ישראל שיש להם דיבור פנימי כמו האות א', ודילטורין הוא מי שמגלה סודות, והיינו שיש לו רק את הדיבור החיצוני והופך פנים לחיצון, וזהו הלשון "אכן", שהאות א' מצטרפת לע' של הדיבור החיצון של האומות, והוסיף, דגם ישראל יש להם תכונה של "פלא" שזה גם אותיות "אלף", והיינו לכסות את הפנים, וזהו הפלא הגדול.

והוסיף בזה ידידי הגאון רבי יצחק עהרנפלד שליט"א, דבשעת גאולת מצרים כתוב "אשר יפלא ה' בין ישראל לבין מצרים", וזהו מלשון "ומפליא לעשות" ומלשון "הלכות הפלאה", דכאן התקיים הפלא הגדול דהאות "אלף" חזרה להיות לבד, וחזרו לדרגתם הפנימי.

מהולל 'בפי' עמו,

משובח וכו' 'בלשון' חסידיו.

"מהולל בפי עמו - משובח ומפואר בלשון חסידיו ועבדיו" - יש כאן ב' חילוקים - פה ולשון "בפי עמו" לעומת "בלשון חסידיו ועבדיו" - ועוד - הלול לעומת משובח ומפואר - ונראה שהחסידים שהפה הוא פה של הנשמה - על משכבותם - זה פה של לשון הקודש לשון תורה לעומת הפה של הגוף וזה מיקרי "לשון" מצד הכח של לשון תורה שבו לעומת 'בפי עמו' שזה הפה של הגוף [עמו] - דרגת פסח לעומת דרגת שבועות.

[ואגב יש להעיר מלשון הזוהר [רעיא מהימנא פרשת צו] שמשמע שהלשון היינו בתורה שבכתב - והפה היינו בתורה שבעל פה - עיין בהערה ⁶² שהבאנו לשונו - ויתכן שזה משום שתורה שבכתב היינו לשון הקודש ותורה שבעל פה היינו בכל הלשונות].

אולי יש מקום להוסיף - "אילו פינו מלא שירה כים - ולשונינו רינה כהמון גליו" - ההבדל בין הים והמון גליו של הים הוא שהים אמנם כולל את כל הכמות וכל הרחבות וכל 'האין סוף' שיש בו - אבל הגלים הם הרוממות והעוצמה שהים עצמו מתרומם ועולה עוד ועוד - זה כח הנשמה שמרוממת את הגוף מעבר לגבולות שלו - ולכן 'פה עמו' הוא הפה של 'הים', לעומת 'לשון חסידיו' שהוא הלשון של 'המון גליו'.

יש מושג של 'לשון הרע' ולא 'פה רע' - כאן מצאנו איפכא - עוצמה של הפה לרע - הכח להרוג את חברו בסתר על ידי כח ועוצמה מיוחדת שיש בפה.

הלשון יכול לצאת מעבר לגבולות הטבעיות של הפה - גם הגלים של הים יכולים לעבור את הגבולות הטבעיות של הים - כך כח הנשמה יכול לצאת מעבר לגבולות הטבעיות של הגוף.

הקדוש ברוך הוא

'קבע בפניו' כ"ב אותיות.

עוד הביא שם השל"ה הקדוש [שער האותיות אות שי"ן - שתיקה] מספר יצירה [פ"ד מ"ג] שאמר, "שהקדוש ברוך הוא קבע בפניו כ"ב אותיות בה' מוצאות" והביא מהראשית חכמה [שער הקדושה פ"י, אות יט - כא], מה שפירש בזה מדברי רבו ע"ה [ראה בפרדס רמונים שער כ"ז שער האותיות, פרק כ"ז].

וז"ל: "מלת 'קבועות בפה' הנאמר שם, מורה לנו ענין גדול, והוא מציאות חמש מוצאות שרשם למעלה מעלה לראש, והם שורש לכל הנמצאות כמבואר באידרא [זהר ח"ג דף רצ"ה ע"ב]. אמנם הם יורדים ומתגלים מעולם לעולם בבחינת אצילות בריאה יצירה עשייה.

והקדוש ברוך הוא לאהבתו את האדם, קבע בפיו האותיות האלה, כדי שיוכל להזדבק בבוראו, כי בהזכירו למטה אותיות אלו בתורתו או בתפלתו, מנענע ומעורר למעלה השרשים העליונים. והיינו מלת 'קבע', שהוא כעין התוקע השלשלת, ראשה אחד במקום אחד וראשה השני במקום אחר, כי אף על פי שיהיה המקום ההוא רחוק, בנענע האדם ראש השלשלת שבדיו, מנענע כל השלשלת, אף על פי שיהיה גדולה כל מה שאפשר להיות. וכן אמר גם כן בסוף ספר יצירה קשר, עשרים ושתים אותיות בלשונו, והמקום גילה לו סודו. ומלת 'קשר' מורה גם כן על הנדרש במלת 'קבע', עכ"ל.

וביאר בזה השל"ה - "ובזה נבין מעלת הראשונים ע"ה, שהיתה תפלתם נשמעת מיד, מפני שהיו נוהרים שלא לפגום כ"ב אותיות, שהם חמש מוצאות הקבועות בפיהם, בשיחה בטלה, ושאר הדברים הפוגמים הלשון, לכך היתה תפלתם בוקעת הרקיעים, ועולה עד למעלה מעלה לעורר הרחמים. וכן אמרו בזהר [ח"ב דף י"ד ע"ב], כי בשעה שהיה רבי שמעון בן יוחאי ע"ה עוסק בתורה, היו כמה אלף ורבות מלאכי השרת שומעים קולו. והטעם, כי מפני שהיו חמש מוצאות היוצאים מפיהם טהורים, היו קושרים ומייחדים כל העולמות, כי קול ודיבור היוצא מפיהם היה נעשית נחת רוח למעלה. אמנם, בהיות פגם בחמש מוצאות, הבל התפלה והתורה היוצא מפיו, יוצא על ידי פגם וסירכא, ואי אפשר שיתייחד למעלה, 'כי כל [איש] אשר בו מום לא יקרב' [ויקרא כא, יח], עכ"ל.

⁶² "בגין דהיכי דהוינא בקדמי כבד פה וכבד לשון, והכי יוקים לי קודשא בריך הוא - פה באורייתא דבע"פ - וכבד לשון באורייתא שבכתב דלא יימרון אלין דלא אשתמודעין לי אחרא איהו".

דברי הרמב"ם בפירוש המשנה שהביא מספר המידות ד' חלקי דיבור.

נסיים בדברי הרמב"ם בפירושו למשנה [אבות פרק א' משנה יז] "כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה וכל המרבה דברים מביא חטא".
הרמב"ם בפירוש המשנה האריך כאן בענין השתיקה והביא מספר המידות ד' חלקי דיבור - וכדלהלן:
וז"ל:

"נאמר בספרי המידות, כי אחד מן המתלמדים נראה מרבה בשתיקה, עד שלא היה מדבר אלא מעט מזער. ואמרו לו: מה סיבת הפלגת שתיקתך, ואמר בחנתי הדיבור, ומצאתיו מתחלק לארבעה חלקים: החלק האחד - דיבור שהוא כולו נזק מבלי תועלת, כקללת אדם ודבר נבלה וכיוצא בהם, שאמירת זה שגוען גמור.

החלק השני - דיבור שבו נזק מצד אחד ותועלת מצד אחר, כשבח אדם כדי לקבל תועלת ממנו, ויהיה בשבח ההוא מה שיכעיס את שונאו, ויזיק לזה ששבחו. וצריך להניח זה בגלל זה, ולא לדבר בזה החלק מן הדיבור גם כן.

החלק השלישי - דיבור שאין בו לא תועלת ולא נזק, כרוב דיבורי ההמון: איך נבנתה חומת העיר, ואיך נבנה ארמון פלוני, ותאור יפי בית פלוני, ורוב פירות מדינה פלונית, וכיוצא באלה מדיבורי המותרות. אמר: הרי הדיבור בזה החלק גם כן למותר, אין תועלת בו.

החלק הרביעי - דיבור שהוא כולו תועלת, כדיבור בחכמות ובמעלות, ודיבור האדם במה שמיוחד לו מאשר בו קיום חייו והמשך מציאותו. ובזה ראוי לדבר.

והסיקו שם - "ובכל עת שאשמע דיבור, אני בוחנו, ואם אמצאהו מזה החלק הרביעי - אדבר בו, ואם יהיה מן החלקים ההם - אשתוק ממנו. אמרו בעלי המידות: התבונן בזה האיש וחכמתו, שהוא חסר שלושה רבעים מהדיבור, וזו חכמה שראוי להתחנך בה.

הוספה של הרמב"ם - שיש ה' חלקים לדיבור.

הרמב"ם מוסיף בזה - וז"ל: "ואני אומר, כי הדיבור יתחלק לפי חיוב תורתנו לחמשה חלקים: מצווה, ואסור, ומאוס, ואהוב, ומותר.

החלק הראשון, והוא המצווה, הוא קריאת התורה ולימודה והעיון בה, וזו מצות עשה מחויבת: "ודברת בם", והיא כמו כל המצוות. וכבר בא בחיזוק בלימוד מה שיקצר זה הדיבור מהכיל קצתו.

החלק השני, הוא הדיבור אשר נאסר, והוזהר ממנו, כעדות שקר וכזב ורכילות ומלשינות וקללה, ופסוקי התורה יורו על זה החלק, וממנו נבלות פה ולשון הרע.

החלק השלישי, הוא הדיבור המאוס, והוא הדיבור אשר אין תועלת בו לאדם בנפשו, ולא משמעת ולא מרי, כרוב סיפורי ההמון במה שארע ומה שהיה, ואיך מנהג מלך פלוני בארמונו, ומה היתה סיבת מות פלוני, או עושר פלוני, ואלה יקראו אצל החכמים סיחה בטלה, ואנשי המעלה ישתדלו בנפשם להניח זה הדיבור, ונאמר על רב תלמיד ר' חייא שהוא לא סח סיחה בטלה מימיו. ומזה החלק גם כן שיגנה האדם מעלה, או ישבח פחיתות, בין שהיתה מידותית או שכלית.

החלק הרביעי, והוא האהוב, הוא הדיבור בשבח המעלות השכליות והמידותיות, ובגנות הפחיתויות משני המינים גם יחד, והערת הנפש לאלה בסיפורים ובשירים, ומניעתה מההן באותן הדרכים עצמן. וכן לשבח המעולים ולהללם במעלותיהם, כדי שייטב מנהגם בעיני בני אדם וילכו בדרכם, ולגנות הרעים בפחיתויותיהם, כדי שיתגנו מעשיהם וזיכרם בעיני בני אדם, ויתרחקו מהם ולא ינהגו במנהגם. ויש אשר יקרא זה החלק - רצוני לומר: לימוד המידות המעולות והרחקת המידות הפחותות - דרך ארץ.

החלק החמישי, והוא המותר, הוא הדיבור במה שמיוחד לאדם מסחורתו ופרנסתו ומאכלו ומשתהו ולבושו ושאר מה שצריך לו, וזה מותר, אין אהבה בו ולא מיאוס, אלא אם ירצה ידבר בו במה שירצה, ואם ירצה ימנע."

והסיק הרמב"ם שבחלק החמישי ישובח לאדם מיעוט הדיבור, ומן הריבוי בו יוזהר בספרי המוסר, "אבל האסור והמאוס, הרי אין צריך לדברים ולא לציווי שראוי לשתוק ממנו לגמרי, ואמנם המצווה והאהוב, אם יוכל האדם לדבר כל ימיו בהם - הרי זו היא התכלית."

אולם הרמב"ם מוסיף ב' תנאים בדיבור האהוב והמצווה:
וז"ל - אבל ראוי לו עם זה שני דברים:
האחד - שיהיה מעשהו מתאים לדיבור, כמו שיאמרו: "נאים דברים היוצאין מפי עושיהן", ועל זה הענין
אמר כאן: "לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה", והחכמים יאמרו לאיש מעלה שילמד המעלות: "דרוש,
ולך נאה לדרוש", ואמר הנביא: "רננו צדיקים בה", לישרים נאווה תהלה".
והענין האחר - הקיצור, ושישתדל להרבות העניינים במעט הדברים, לא שיהיה הענין בהפך, והוא אומרם:
"לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה" - עכ"ל.

פרק ה

יציאת מצרים וכח המיוחד של תפלה מתוך צרה.

יסוד סמיכות גאולה לתפלה דשויכא לכל ברכה וברכה בפני עצמו - מהפכות בכל ברכה, משפיל גאים ומגביה שפלים. < שורש חידוש זה נתחדש בקרא ד"אהי-ה אשר אהי-ה" דקאי על כל הצרות ועל כל הגאולות. < כח התפלה שבגאולה גם נכנס לחזק הבטחון בשמו"ע. < דברי הרמב"ן - שקבלת התפלה היא הדבר שמלמד על שלמות מציאות ה' והשגחת ה' - וזה היה הלימוד הראשון שהקב"ה אמר למשה ללמד את כלל ישראל. < תיאורים בפסוקים על התפלה ועל קבלת התפלה במצרים. < דברי הרמב"ן לגבי הכח תפלה שהביא לגאולה. < דברי רבינו בחיי לגבי התפלה של כלל ישראל שגרמה לגאולה - וזה דווקא תפלה מתוך הצרה. < דברי הרד"ק לגבי התפלה של יונה מתוך הצרה. < דיוקו של האור החיים בלשון הפסוק. < הבקשות הפרטיות מוגדרות כתפלות מתוך צרה - וכל ברכה וברכה מקבלת 'שם גאולה מצרה' בסמיכת גאולה לתפלה. < התפלה הזו תביא גאולה העתידה. < דברי הרמב"ן שהצעה הגיע לכסא הכבוד. < כלל ישראל מגלים את המצב של 'עמו אנוכי בצרה' ע"י תפלה זו. < לב ועין של הקב"ה מתגלה - הסתר פנים נהפך להארת פנים. < תפלות הללו קיבלנו מכוח של יעקב - ובאמת שיש גילוי בשם 'ישראל' שהשם הזה קובע שהם נמצאים לפנים ממחיצת המלאכים ע"י תפלה מתוך צרה. < סיכום היסודות - תפלה כדרך התפלה של יציאת מצרים. < כח התפלה מגלים עולם חדש ומושגים חדשים - מהפכות ממש. < תפלות של אברהם אבינו בהצלת סדום. < הקב"ה רואה את הצרות בדרגות יותר עמוקות - ובדרך זו הוא עונה לנו בתפלותינו.

יסוד סמיכות גאולה לתפלה דשויכא לכל ברכה וברכה בפני עצמו - מהפכות בכל ברכה, משפיל גאים ומגביה שפלים.

בבעל הטורים [סוף בהר] העיר דכתוב "תשע עשרה" פעמים לשון גאולה בפסוקים שם, וביאר שבא לרמז לדין סמיכת גאולה לתפלה - והרי יש בתפלה י"ט ברכות.

ועיין לעיל [שער ב פרק ג] שביארנו שכתוב כאן חידוש, דהנה - מבואר ברבינו יונה בברכות דענין סמיכת גאולה לתפלה הוא שיגיע לביטחון של בני" ביציאת מצרים שעל ידו זכו לניסים, ובביטחון זה יגש לתפלה ויזכה שהקב"ה ישמע לתפלתו כמו ביציאת מצרים.

ונראה, דהיסוד בניסים של יציאת מצרים שמוזכר בתפלת עזרת אבותינו לפני שמו"ע הוא "משפיל גאים ומגביה שפלים", כל המהלך היה מהלך של "מהפכות", מצרים אומה חזקה מסודרת ומרוממת טבעו בים, ועם ישראל עבדים שפלים מתרוממים לעילא לעילא, "מהפכות", ובבטחון כזה שהקב"ה הוא 'בעה"ב מוחלט', ובידו להפוך מן הקצה אל הקצה, בזה הוא נגיש להתפלל.

ונראה דכתוב בבעל הטורים חידוש, דכפשוטו מבינים שיש סמיכות גאולה לתפלה פעם אחת בתחילת התפלה, אבל כאן כתוב שיש "תשע עשרה" לשונות של גאולה, והיינו הגאולה בריש התפלה מתייחסת לכל ברכה וברכה בפני עצמה, ויש כאן "תשע עשרה" סמיכות של גאולה לתפלה, ודו"ק.

והיינו, שההקדמה ל"סלח לנו" היא שגם מי ששקוע עמוק בחטא יכול לבקש כיון שכבר ראינו "מהפכות", וגם לחולה מסוכן שייד ברכת רפאנו, "מהפכות", וכן בכל ברכה וברכה, "ברכת רפאנו" עם הבטחון שיש לי מהמהפכות [משפיל גאים ומגביה שפלים] של יציאת מצרים, "ברכת פרנסה" עם הבטחון שיש לי מהמהפכות של יציאת מצרים, "ברכת סלח לנו" עם הבטחון שיש לי מהמהפכות של יציאת מצרים, תמיד יש תקוה תמיד יש ביטחון.

שורש חידוש זה נתחדש בקרא ד"אהי-ה אשר אהי-ה" דקאי על כל הצרות ועל כל הגאולות.

יש מקור מיציאת מצרים עצמו לחידוש זה - והיינו שמה שאמר רבינו יונה בברכות דענין סמיכת גאולה לתפלה הוא להגיע לביטחון של בני" ביציאת מצרים שעל ידו זכו לניסים - דהיינו שבביטחון זה יגש לכל ברכה וברכה בתפלה שיזכה שהקב"ה ישמע לתפלתו כמו ביציאת מצרים.

דהנה בברכה ראשונה של שמו"ע אנו אומרים - "ומביא גואל לבני בניהם" - ופירש בזה באבודרהם וז"ל: "וכל זה הלשון הוא הווה על העבר ועל העתיד - כלומר - בכל יום גומל חסד וקונה הכל וזוכר חסדי אבות

ומביא גואל לבני בניהם - כי גאל את ישראל ממצרים והם היו בני בניהם של אבות - וגם גואלנו בכל יום - ועתיד לגאלנו - ועיי"ש שהוסיף עוד - "באהבה - ע"ש [ירמ' לא, ג] ואהבת עולם אהבתיך".
הרי בני בניהם של האבות זכו לגאולת מצרים מכח הזכות של "זוכר חסדי אבות" - והרי לעתיד לבא תהיה גאולה גם בלי הזכות אבות אלא "למען שמו באהבה" - ושתי הגאולות כהדדי מוזכרות כגאולה אחת ביחד עם הגאולות של כל יום ויום - זו עדות על "אהבת עולם אהבתיך" - "באהבה" - אין מצבים שונים אלא הכל שרשרת אחת שכוללת עבר הווה ועתיד - שרשרת שכוללת את הגאולה ראשונה וגאולה אחרונה ביחד עם הגאולות הפרטיות של כל אחד בכל יום ויום בהווה - ועם הכח הזה אנו ניגשים לבקש תחנונים ותפלות בכל העניינים כולם.

רפאנו - אתה חונן דעת - סלח לנו - ברך עלינו - הסייעתא דשמיא נצרכת בכל תחום ותחום בכל רגע ורגע - הכח והעוצמה הפנימית לבקש ולהתחנן על כל פרט ופרט בחיים יוצא מהאהבה שראינו ונראה בכל הגאולות - זה הביאור הפשוט בפסוק "אהבת עולם אהבתיך" - דהיינו שיש שרשרת אחת שכוללת עבר הווה ועתיד - וכל זה התחיל ביציאת מצרים.

ועיין להלן [שער ז פרק א] שנתבאר שבאמת יש כאן שרשרת אחת של הטבה מהקב"ה - וזה עומק ברכה הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב - הוא הטיב מתייחס לעבר - מהדורה קמא של כלל ישראל מיציאת מצרים עד בנין הבית - הוא יטיב מתייחס לעתיד - מהדורה בתרא של כל ישראל בגאולה אחרונה עד הבית השלישית - והוא מטיב מחדש שהמהדורה האמצעית אינה מציאות אחרת - אלא שיש כאן שרשרת אחת עם ג' חוליות - 'הטיב מטיב יטיב' - יחידה אחת ומציאות אחת - המצב של 'מטיב' קיים אתנו בכל תוקפו כחלק מהשרשרת אלא שהוא מוסתר - והיינו שגם במצבים של הסתר פנים אין שינוי באהבה עצמה - אלא שהיא במצב של הסתר - בבחינת מציץ מן החרכים - אחר כתלינו ולכן גם בחורבן של הרוגי ביתר שייך ברכה של הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב - עיי"ש.

ונראה להוסיף שהמקור לזה הוא ממה שהקב"ה אמר למשה במצרים "אהי-ה אשר אהי-ה", ופירש רש"י שהכוונה שהקב"ה אמר בזה שהוא יהיה איתם בכל צרותם כמו בגלות מצרים, וביאר בזה בשפת אמת [שמות] שנתחדש הכא דגלות מצרים היא השורש לכל הצרות וגלויות, וגאולת מצרים היא השורש של כל הגאולות והישועות, וא"כ פשוט דזה כבר המקור לסמיכת גאולה לתפלה - ולכל ברכה וברכה בתפלה.
וזה מקור לעיקר דברינו בבעל הטורים, דכל גאולה וגאולה של כל יחיד ויחיד בכל בקשותיו לבורא עולם, שורשה ביציאת מצרים, ושפיר מסמיך גאולת מצרים לכל בקשה ובקשה - וע"ע לעיל [שער ב' פרק ג] מה שהארכנו עוד בזה.

כח התפלה שבגאולה גם נכנס לחזק הבטחון בשמו"ע.

אולם נראה שיש כאן סוגי' אחרת שג"כ אמורה להיכנס לשמו"ע - לכל ברכה וברכה בפני עצמה - ולרומם ולחזק את האמונה של יציאת מצרים בתוך כל בקשה ובקשה - והיינו - שמלבד הסוגי' של מהפכות - "משפיל גאים ומגביה שפלים" שמוזכר בתפלת עזרת אבותינו - והכח העצום הזה מוכנס לכל ברכה בפני עצמה וכתבאר - הרי יש גם סוגי' אחרת שנכנס לכל ברכה וברכה.

דהנה - יש רשימה שלימה של הנקודות המרכזיות ביציאת מצרים שנו אומרים סמוך לתפלת שמו"ע היא - והנקודה האחרונה והסופית שמוזכרת שם היא - "ועונה לעמו בעת שועם אליו" - ונראה שזו הנקודה שסביבה מסתובבת כל הגאולה וכל הבטחון בגאולה - שהקב"ה שומע תפילותינו בעת צרה - שהרי בדרך זו היתה הגאולה עצמה.

בפרשת שמות הפסוקים מתארים את סוג התפלה ואת כח התפלה ואת חשיבות התפלה בתור כח מרכזי בגאולה ביציאת מצרים - והפסוקים מתארים גם את צורת הקבלה של התפלה - והראשונים הוציאו מהכתובים דברים גדולים ומרוממים שנוכל על ידם לרומם את התפלות ואת הברכות בשמו"ע שלנו - ובזה נוכל להפוך אותם לבקשות ולברכות של "מהפכות" ולברכות של "עונה לעמו בעת שועם אליו".

קבלת התפלה כהוכחה

על שלמות מציאות ה' והשגחת ה'

והלימוד הראשון מהקב"ה למשה עבור כלל ישראל.

ובאמת שדבר זה הוא פשוטו של מקרא לפי דרכו של הרמב"ן - וכדיבואר - דהנה - משה רבינו שאל את הקב"ה - מה צריכים לענות לכלל ישראל כשישאלו מה שמו של הקב"ה - והקב"ה ענה - אהיה אשר אהיה, ורש"י הביא מהגמרא בברכות [ט:] "אהיה עמכם בצרה זו ואהיה עמכם בצרות אחרות, אמר לפניו רבונו של עולם דיה לצרה בשעתה, אמר לו יפה אמרת, כה תאמר לבני ישראל וגו'", ולא מובן כל השו"ט בזה. וביאר בזה הרמב"ן [פרק ג פסוק יג ד"ה והנה ענהו] - וז"ל: "והכוונה להם בזה, כי משה אמר לפניו יתברך, ואמרו לי מה שמו, שיגיד להם השם שיוורה הוראה שלמה על המציאות ועל ההשגחה" - והיינו שירצו לדעת את השם שהוא מורה "הוראה שלמה" - על המציאות - ועל ההשגחה" - רוצים לדעת איך רואים את המציאות של ה' ואת ההשגחה של ה' בשלמותם.

ומבאר הרמב"ן את התשובה של הקב"ה - "והקב"ה השיבו - למה זה ישאלו לשמי, אין להם צורך לראיה אחרת - כי אהיה עמכם בכל צרתם - יקראוני ואענם, והיא הראיה הגדולה שיש אלקים בישראל קרובים אלינו בכל קראנו אליו ויש אלוקים שופטים בארץ", עכ"ל.

כשבאים לקשר את כל הצרות ואת כל הגאולות בשרשרת אחת - אומר הקב"ה בתחילת הגאולה ממצרים - "אהיה עמכם בצרה זו ואהיה עמכם בצרות אחרות" - והביאור בזה - שהביטוי שהקב"ה נמצא עמו בצרה הוא בקיום של "יקראוני ואענם" וברור שכוונת הרמב"ן בזה לרמז לדברי דוד המלך "יקראני ואענהו עמו אנוכי בצרה" - והיינו שמזה שיש מהלך של "יקראני ואענהו" - מזה למדנו שיש מהלך של "עמו אנוכי בצרה".

נמצא שהקיום הבפועל של "אהיה עמכם בצרה זו ואהיה עמכם בצרות אחרות" הוא שכשם שראו את הקב"ה עמהם בצרה במצרים בזה שהוא ענה את התפלות שלהם, כך תמיד יראו את הקב"ה בעניית התפלות.

והן הן הדברים - הרי תפלת שמו"ע יש לה הקדמה ופתיחה - "ועונה לעמו בעת שועם אליו" - יש לה התחלה שזה מההלך של "ומביא גואל לבני בניהם" - מהלך אחד ושרשרת אחת, שבהם מתגלה הענייה בתפלה שהגילוי הראשון בזה התחיל במצרים והגילוי הזה ממשיך בכל צרותיהם.

כשהרמב"ן כותב "שיש אלקים בישראל - קרובים אלינו - בכל קראנו אליו" - הרי ברור שכל שמו"ע כלול בזה - והלימוד הראשון לכלל ישראל בתחילת היציאה ממצרים הוא שמלמדים אותנו - שהוא תמיד קרוב "בכל קראנו" ממש.

זה התוכן הפנימי של ההשוואה בין צרה זו לצרות אחרות, שהקב"ה בא לדמות את המצב של "עמו אנוכי בצרה" שהיתה במצרים שהביטוי שלו הוא בשמיעת התפלות - למצב של עמו אנוכי בצרה בשאר הצרות שיהיו - וזו כוונת חז"ל כשקבעו בתפלה את מההלך של "ועונה לעמו בעת שועם אליו" כפתיחה לשמו"ע.

תפלה מתוך שמחה של מצוה

שהקב"ה עוזר ודואג לנו.

ויש לדעת שהביטחון של תפלה לא בנוי אך ורק סביב הסוגי' של גדלות ורוממות של הקב"ה בהשגחתו על כל הבריאה בכללותה, אלא שהוא בנוי במסויים סביב זה שהקב"ה דואג לנו ועושה לנו את כל מה שאנו צריכים - וזה מחזק את התלות שלנו בו.

והדברים מפורשים ברש"י - דהנה יעוין בברכות [לא]. שכתוב "אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך שיחה [ליצנות - רש"י], ולא מתוך קלות ראש [חילוף של כובד ראש, מתוך זחות לב ועתק - רש"י], ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה".

בגדר שמחה של מצוה כתב רש"י "כגון דברי תנחומים של תורה - כגון סמוך לגאולת מצרים, או סמוך לתהילה לדוד שהוא של שבח ותנחומים, כגון רצון יראיו יעשה, שומר ה' את כל אוהביו, וכגון מקראות הסדורות בתפלת ערבית כי לא יטוש ה' את עמו, וכיוצא בהן", עכ"ל.

מרש"י למדנו שההקדמה לתפלה אינה רק להכיר בגדלות הבורא - שא"כ כל הפרק של תהילה לדוד שווה בזה - וכל הפסוקים בשחרית וערבית שווים בזה, אלא שרש"י מצא פסוקים מיוחדים שבהם רואים שהקב"ה עוזר לנו ודואג לנו - ובזה יש חלוקה, שיש דברים שמתייחסים באופן כללי לגדלות ולרוממות וליכולות של הקב"ה כלפי כל הבריאה כולה, ויש דברים מיוחדים שבהם הוא מראה שהוא דואג לנו במסויים.

וזהו שכתב רש"י, [א] גאולת מצרים, [ב] רצון יראיו יעשה, [ג] שומר ה' את כל אוהביו, [ד] כי לא יטוש ה' את עמו, ודו"ק.

תיאורים בפסוקים על התפלה ועל קבלת התפלה במצרים.

בפסוקים [שמות סוף פרק ב] יש כמה תיאורים ואריכות דברים שנוגעים לתפלות שהביאו את גאולת מצרים, משתי בחינות, [א] גוף התפלה עצמה מצד כלל ישראל, [ב] ומאידך, הקבלת תפלה מצד הקב"ה - וכדלהלן:

[א] "ויאנחו בני"י מן העבודה ויזעקו".

[ב] "ותעל שועתם אל האלוקים מן העבודה".

[ג] "ויזכור אלוקים את בריתו - את אברהם את יצחק ואת יעקב".

[ד] "וירא אלוקים את בני ישראל".

[ה] וידע אלוקים".

מיד לאחר מכן כשהקב"ה מתגלה למשה רבינו - שם הוא מספר לו איך הו מקבל את התפלות הללו - עיי"ש [פרק ג פסוק ו] כמה תיאורים נוספים ואריכות דברים:

[א] "ראה ראיתי את עני עמי וכו'".

[ב] "ואת צעקתם שמעתי וכו'".

[ג] "כי ידעתי את מכאוביו".

[ד] "ועתה הנני צעקת בני ישראל באה אלי".

[ה] "וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם".

דברי הרמב"ן לגבי הכח תפלה שהביא לגאולה.

הראשונים למדו הרבה יסודות והרבה חידושים מהפסוקים הללו - ויש דרך לרומם את שמו"ע שלנו עם היסודות הללו - וכדיבואר.

דהנה - יעויין בדברי הרמב"ן [שמות פרק ב פסוק כה] - וז"ל: "והאריך הכתוב להזכיר טענות רבות בגאולתם, וישמע אלוקים את נאקתם ויזכור אלוקים את בריתו, וירא אלוקים, וידע אלוקים, כי ידעתי את מכאוביו - כי אף על פי שנשלם הזמן שנגזר עליהם לא היו ראויים להיגאל, כמו שמפורש על ידי יחזקאל [יחזקאל כ ח], אלא מפני הצעקה קבל תפלתם ברחמיו".

למדנו יסוד גדול - שתפלה מהני לצאת מן הצרות גם בלי שיהיו ראויים - וכן מבואר בלשון רבינו בחיי [שם פסוק כג] - וז"ל "כי אף על פי שהגיע הקץ כבר לא היו ראויים לגאולה, אלא מרוב שצעקו אל ה' מן העבודה קבל תפלתם".

יסוד זה מצאנו ברמב"ן במקום אחר - לא רק בציבור ולא רק בכלל ישראל אלא גם ביחידים בענינים הפרטיים של עצמם, שהם מתפללים עליהם.

דהנה - במשכון אמרה תורה [פרשת משפטים פרק כב פסוק כו] שחייבים להחזיר לעני - והטעם לזה הוא שהרי "הוא יצעק אלי - ושמעתי - כי חנון אני" - וכתב הרמב"ן [שם] על הפסוק כי חנון אני: "חנון ומקבל תחנת כל אדם" אף על פי שאינו הגון, מגזרת חנם" - וביאר הרמב"ן שאין נפ"מ בין צדיק לרשע - וז"ל: "והענין, שלא תחשוב, לא אחבול שלמת הצדיק, אבל שלמת אדם שאיננו צדיק אקח ולא אשיבנו כי צעקתו לא ישמע א-ל לפיכך אמר כי חנון אני ושומע צעקת כל מתחנן לי".

למדנו חידוש בפתיחה לשמו"ע - "ועונה לעמו בעת שועם אליו" - הוא לא עונה דווקא מתי שראויים אלא "בעת שועם" - וזה היה הכח הראשון של יציאת מצרים - בכח הזה של תפלה למי שאינו ראוי התחילה כל

הגאולה - והכח הזה קיים אצל כל יחיד על הבעיות הפרטיות שלו, ובכח הזה ניתן להכנס לשמו"ע לכל ברכה וברכה - והיינו שגם צעקה של אדם שאיננו צדיק ואינו ראוי שתתקבל התפלה מתקבלת - 'אתה חונן' גם בלי להיות ראוי, 'רפאנו' ופרנסה בלי להיות ראוי - הכל מחמת המהלך הפשוט של "כי חנון אני" - שמו"ע שכל כולה רחמים שלא על פי דין.

דברי רבינו בחיי

לגבי התפלה של כלל ישראל שגרמה לגאולה

וזה דווקא תפלה מתוך הצרה.

יש הוספת דברים בזה ברבינו בחיי בכמה נקודות:

רבינו בחיי מוסיף עוד לדייק דלמה כתוב בפסוקים שהזכרנו שהזעקות היו 'מן העבודה' - וביאר כך: "והזכיר שני פעמים 'מן העבודה', 'ויאנחו בני ישראל מן העבודה', 'ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה', ללמדך שאין תפלתו של אדם שלמה כאותה שהוא מתפלל מתוך הצרה והדוחק" - שלמות התפלה היא מתוך צרה.

רבינו בחיי מוסיף לבאר ולפרט מעלה זו של תפלה בעת צרה - וז"ל: "שהיא יותר מקובלת והיא העולה לפניו יתברך", גם מתקבלת יותר וגם עולה יותר.

רבינו בחיי מוסיף ללמד עוד שמצאנו חידוש זה גם ביחיד המתפלל לעצמו - וכלשונו "וכן תמצא ביונה הנביא ע"ה שבאר הענין הזה, הוא שאמר: "בהתעטף עלי נפשי את ה' זכרתי ותבא אליך תפילתי אל היכל קדשך" [יונה ב, ח], הבטיח הנביא שהתפלה שהיא מתוך הצער ועטיפת הנפש היא הנכנסת לפניו אל היכל קדשו יתברך".

דברי הרד"ק

לגבי התפלה של יונה מתוך הצרה.

את היסוד הזה של תפלה מתוך צרה למדנו גם מדברי הרד"ק [יונה פרק ב פסוק ב] שהעיר על לשון הפסוק שיונה התפלל "ממעי הדגה" - והעיר הרד"ק דלמה לא כתוב במעי הדגה ומה לשון ממעי הדגה, ופירש וז"ל: "רצה לומר כי מתוך הצרה התפלל, וכן מבטן שאול שועתי, ממעמקים קראתיך ה', מן המצר קראתי י-ה", והיינו שבכל המקומות כתוב שהתפלה היתה מתוך המעמקים של הצרה - ולמדנו שהמעמקים של הצרה הוא המקום תפלה הכי נעלה.

עוד כתוב אצל יונה ברד"ק [שם] וז"ל: "ויתפלל יונה - נס גדול היה שהיה במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות והוא חי עוד נס אחר שלא נדהם אלא עמד בדעתו ובשכלו והתפלל" - הנס השני הוא שהיה לו כח לעמוד בדעתו ובשכלו להתפלל בתוך הצרה - והיינו מתוך המקום תפלה המיוחד הזה.

דברי האור החיים שהתפלה

לא עלתה על ידי אמצעי,

אלא ביושר.

באנו מהראשונים שדייקו את הלשון 'מן העבודה' שהוזכר בתפלתם ב' פעמים ללמד שהיה תפלה מתוך צרה - אכן באור החיים הוא למד שיש ב' דברים מתייחסים לעבודה.

ועיין בדבריו שהביא את הפסוק "מן המצר קראתי י-ה ענני במרחב י-ה" וביאר בכוונת הפסוק - "כי אחת מהתפלות המתקבלות היא תפלה שמתוך צרה, וכן הוא אומר [יונה ב] קראתי מצרה, והוא אומר ותעל שועתם וגו' מן העבודה פי' לצד שהיתה מצרת העבודה" - והיינו כדברי הראשונים.

אלא שהוסיף שלשון 'שועה' מתייחס לתפלה ולשון ויזעקו מתייחס לצעקת כאב הצרה וכוונת הפסוק הוא שמחמת 'הצעקה של כאב' מתוך העבודה נגרמה תהליך שהתפלה מהעבודה עלתה מעצמה - וזה שיעור הפסוקים - שמקודם צעקו צעקה של כאב - "ויאנחו בני" מן העבודה ויזעקו", וזה גרם קבלת התפלה מהצרה - והיינו "ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה".

והוסיף עוד לדייק את לשון הפסוק - "מן העבודה אל האלוקים" - "שלא הגיעה השועה לפני ה' על ידי אמצעי אלא ביושר עלתה - מן העבודה אל האלוקים - שלא על ידי בעל כנפים יגיד דבר [קהלת י' כ] - והיינו ע"ד רבינו בחיי שסוג כזה של תפלה "נכנסת לפניו אל היכל קדשו יתברך".

הבקשות הפרטיות מוגדרות כתפלות מתוך צרה

וכל ברכה וברכה מקבלת 'שם גאולה מצרה' בסמיכת גאולה לתפלה.

למדנו כמה חידושים בתפלה המיוחדת של תפלה בעת צרה - והיה מקום לחקור ולדון בעיקר הגדר של תפלה מתוך צרה - שאיזה תפלות נכללו בזה - דכפשוטו דווקא תפלה בזמן שקורה אסון שמוציא אותו מהמסלול הרגיל של החיים נקרא תפלה בעת צרה.

אכן נראה שמדברי הגמרא בע"ז [ז] מבואר שכל הבקשות הפרטיות שהאדם מבקש בשמע קולנו מוגדרות בתור צרות - שהרי הגמרא מתעסקת בדין של שואל אדם צרכיו - מתי הזמן הראוי בשמו"ע לבקש עליהם, ויליף מקראי - ומתבאר בסוגי' שהפסוק "צרתי לפני אגיד" קאי על הבקשות הללו.

ולמדנו מהאבודרהם - מובא לעיל - שיש שרשרת אחת של גאולות - והגאולה של כל יחיד ויחיד מכל צרה וצרה שלו היא חלק מהמהלך הכללי של "ומביא גואל לבני בניהם" - שתחילתה במצרים וסופה בגאולה האחרונה - וכל הסוגים של גאולות מצרות תלויים בזה - גם הגאולות מהצרות של יחיד ויחיד - וזה מה שהביאו כאן הראשונים את תפלת יונה ממעי הדגה, וזה מה שהביאו את דברי דוד המלך עליו השלום על הצרה של כל יחיד - "ממעמקים קראתיך ה', מן המצר קראתי י-ה".

ונראה שמדברי הבעל הטורים - מובא לעיל - למדנו שיש גאולה כעין גאולת מצרים בכל ברכה וברכה - והיינו שבכל ברכה יש רמה מסוימת של גאולה מצרה - ולא רק בבקשות הפרטיות - אלא כל ברכה קיבל 'שם גאולה' מצרה - ולכן מוזכר הלשון גאולה י"ט פעמים כנגד הי"ט ברכות - וכנראה שזו נמי כוונת האבודרהם שלכן אומרים בתחילת שמו"ע כהקדמה כל הי"ט ברכות של שמו"ע שהקב"ה מביא גואל בכל צרתם.

ידוע הסיפור עם הנצי"ב - שהגרשש"ק התחיל להיות תלמיד שלו אחרי ששאלו על רשב"ם בב"ב ואמר לו שהתפלל הרבה פעמים על קברי אבות על הרשב"ם הזה, וידוע איך שהחזו"א היה מתפלל באמצע הלימוד כשלא הבין - מה שייך יותר צרה מלא להבין סוגי' - כך הופכים אתה חונן לאדם דעת להיות בגדר "צרתי לפני אגיד".

התפלה הזו תביא גאולה העתידה.

נתבאר כאן שיש שרשרת אחת של כח התפלה - מהגאולה הראשונה עד הגאולה אחרונה - והדברים מבוארים בהמשך דברי רבינו בחיי - שמוסיף בזה עוד "ואפשר לומר כי הפרשה הזאת היא רמז לגאולתנו זאת העתידה - שהיא תלויה בתשובה ובתפלה, כי כן בגאולת מצרים חזרו בתשובה והתפללו אל ה' העונה בעת צרה, ונתקבלה תפלתם ובא להם הגואל מיד, ועל כן סמך לו "ומשה", לרמז כי ביאת הגואל תלויה בתשובה ובתפלה", עכ"ל.

דברי הרמב"ן שהצעקה הגיע לכסא הכבוד.

בספרים מובא תיאור מפורט על המסלול של התפילות בקבלתם - לאיזה מקומות זה הולך ואיזה מלאכים מעבירים אותם ממקום למקום - עיין בזה בספר תולעת יעקב - ונראה שיש בזה חידוש מיוחד בתפלה בעת צרה - דיעויין ברמב"ן [שמות פרק ג פסוק ט] על הפסוק - "ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי" שהקב"ה בסנה מספר למשה על התפלות של כלל ישראל - ומבאר הרמב"ן "אף על פי שאמר [פסוק ז] ואת צעקתם 'שמעתי', חזר ואמר 'כי באה אלי', והנה הגיע צעקתם אל כסא כבודי" - והן הדברים בכל תפלה יש שמיצה אבל בתפלה הזו יש חידוש מיוחד - שהיא נכנסת לכסא הכבוד - וכבר הבאנו שביונה הפסוק קרא למקום קבלת תפלות הללו "היכל קדשו".

כלל ישראל מגלים את המצב של 'עמו אנוכי בצרה' ע"י תפלה זו.

יש נקודה נוספת בתפלות הללו - והיא - שכלל ישראל מגלים את המצב של 'עמו אנוכי בצרה' ע"י תפלה זו - והקב"ה רואה את גוף הצרות עצמם לפניו ממש - והוא גם מתחבר להם - דיעויין ברמב"ן שמוסיף על כל הנ"ל לבאר את האריכות בפסוקים - "וידע אלוקים" - "כי ידעתי את מכאוביו" וביאר שזה בא ללמד 'סוד גדול' - "ועל דרך האמת יש בכתוב הזה סוד גדול מסתרי התורה, לומר כי עלה ענויים למאור פניו וקרב אותם אל הדעת".

והיינו שהכאב והעינויים עצמם עולים לפניו יתברך - "למאור פניו" - והביא על זה את הפסוק של תפלת חבקוק [פרק ג] שמתוך הסתר פנים של הגלות הוא ישמע לתפלות - ועיין בהערה ⁶³ שהבאנו את דבריו. מבואר ברמב"ן שהצרות בעצמם עולות לבורא עולם - כשבאים להתפלל מתוך צרה אז האדם מפרט את הצרות שלו ומעמידם לפני הקב"ה - ובזה המתפלל זוכה לגלות ולראות שהקב"ה רואה ונמצא איתם ביחד בצרות עצמם - ובזה הוא זוכה שההסתר פנים נהפך לגילוי פנים.

ונראה שחידוש זה הוא פשוטו של מקרא - דהנה הפסוק אומר - "וישמע אלוקים וכו' וירא אלוקים וכו' וידע אלוקים" - ומיד אח"כ אחרי השמיעה והראייה והידיעה רואים שהקב"ה מתגלה למשה בסנה - ובגילוי הזה רואים "שהסנה בוער באש" - ורש"י פירש שזה גילוי על המצב של "עמו אנוכי בצרה" - ומבואר כאן שהגילוי על זה שהקב"ה באמת נמצא עם כלל ישראל בצרה לא היה גילוי להם עד קבלת התפלות הללו - ורק לאחר קבלת התפלות משה רבינו הגיע לסנה - הרי שלמדנו מכאן שדווקא ע"י תפלתם מתגלה להם המצב של "עמו אנוכי בצרה".

בפסוק כתוב "ידעתי את מכאוביו" - ונראה שידיעה הוא לשון 'חיבור' - ולמדנו כאן שהקב"ה מחובר לצרות שלנו ע"י הצעקה מתוך הצרה - ודבר זה הוא פשוטו של מקרא "יקראני ואענהו" - עמו אנוכי בצרה" - החיבור מגיע מתפלה מתוך צרה - בלי התפלה לא מרגישים את הקרבת אלוקים - וע"י התפלה זוכים להרגשה שהקב"ה קרוב אליו בתוך צרתו.

והן הן דברי הרמב"ן שהזכרנו לעיל שכתב מפורש שהמהלך של "כי אהיה עמהם בכל צרתם" - יקראוני ואענם, והיא הראיה הגדולה שיש אלוקים בישראל קרובים אלינו בכל קראנו אליו" - הוי אומר שדווקא בתפלה מתגלה המהלך של עמו אנוכי בצרה.

לב ועין של הקב"ה מתגלה הסתר פנים נהפך להארת פנים.

הדבר הזה שיש מהפכה מהסתר פנים לגילוי פנים בתפלה מתבאר יותר ברור מתוך המשך הפרשה עצמה - הרי מבואר כאן שהתפלות יוצרות מצב של וירא אלוקים ומצב של וידע אלוקים. והנה על הפסוק "וירא אלוקים" - וידע אלוקים" כתוב ברש"י "נתן עליהם לב ולא העלים עינו מהם" - והרמב"ן פירש את דבריו שיש הנהגה של הסתר פנים - והנהגה הזו מתהפכת להארת פנים - ופירש שזו כוונת רש"י - "וז"ל: "ונכון הוא על דרך הפשט, כי בתחילה היה מסתיר פניו מהם והיה לאכול, ועתה שמע אלוקים נאקתם וראה אותם - לומר שלא הסתיר פניו עוד מהם וידע את מכאובם וכל הנעשה להם ואת כל הצריך להם" - האדם נמצא במצב של 'הסתר פנים' והתפלה יכולה לשנות את המצב להארת פנים. והן הן דברי דוד המלך "הסתרת פניך הייתי נבהל - אליך ה' אקרא" - והתוצאה היא "הפכת מספדי למחול לי" - ההסתר פנים והצרות עצמם נהפכו לגילוי של קירבת אלוקים.

⁶³ והיינו שמבואר שם שחבקוק התפלל אחרי ששמע את הנבואה על אורך הגלות האחרון - ואמר "בקרב שנים תודיע - ברגז רחם תזכור", והיינו 'בקרב השנים' של הגלות האחרון "תודיע" - והיינו שחבקוק ביקש שיקבע מהלך לראות את הצרות בתוך מצב של 'רגז' - והיינו שבעצם יש כאן זמן של הסתר פנים - ודווקא שם לרחם ולראות לפניו את הצרות - והיינו לזכרו מהלך של "רחם" בתוך מצב של "רגז".

תפלות הללו קיבלנו מכחו של יעקב
ובאמת שיש גילוי בשם 'ישראל',
שהשם הזה קובע שהם נמצאים לפני ממצית המלאכים
ע"י תפלה מתוך צרה.

הבאנו לעיל שמבואר ברמב"ן שהמקום שאליו מגיעות התפלות הללו מתוך צרות הוא כסא הכבוד - ונראה שכח זה להגיע עד שם בתפילותיו נתחדש בכחו הגדול של יעקב אבינו שזכה לעמוד לפניו ממחיצת המלאכים - וזכה שצורתו חקוקה על כסא הכבוד - ודרגא זו מושלמת כשיעקב נקרא בשם ישראל מחמת זה שהוא הצליח להשתלט על המלאך - ואז נקבע אצלו הדרגא של "כי שרית עם אלוקים" - "שר" על המלאך - וכמבואר בסוג' בחולין [צב] - ועיי"ש במהר"ל ובמהרש"א - והארכנו בזה להלן [שער ו פרק ז] בביאור ברכת אתה קדוש בשמו"ע.

ולמדנו מדברי החת"ס שדבר זה מרומז כאן בסדר קבלת התפלות - דהנה - כתוב בפסוק שהקב"ה מספר למשה בסנה [פרק ג פסוק ו] "ראה ראיתי את עני עמי וכו' ואת צעקתם שמעתי וכו' כי ידעתי את מכאוביו" - לשון ראייה לשון שמיעה ולשון ידיעה, וכנגדם היה בתפלות עצמם - [סוף פרק ב] "וישמע אלוקים - וירא אלוקים - וידע אלוקים" - "ידיעה שמיעה וראיה" - וכתב החת"ס [פרק ג פסוק ו - ראה ראיתי] שיש כאן ג' דרגות, והשם 'ישראל' מרמז - 'ישר' -א-ל', אותיות 'ישר', ידיעה שמיעה ראייה -א-ל', הקב"ה מתנהג איתם בג' דרגות הללו - קירבה שאין כדוגמתה - וזה בתפלות שמביאים אותנו עם כל הצרות שלנו לפני הכסא הכבוד ממש.

ונראה שיש מקור לעיקר המהלך הזה - שבאמת שכח התפלה בעת צרה קיבלנו מיעקב - שהרי לפני שיעקב נפש עם עשיו והד' מאות איש כתוב בחז"ל במדר"ר [וישלח פרשה עה] "אמר יעקב לפני הקדוש ברוך הוא - רבון כל העולמים אם תבואנה צרות בבני לא יהיו זו אחר זו אלא יהא רוח להם מצרותיהם, אותה שעה נשא עיניו וראה את עשו ותלה עיניו למרום ובכה וביקש רחמים על עצמו לפני הקדוש ברוך הוא ושמע תפילתו - והבטיחו שמושיען מכל צרותיהן בזכותו שנ' יענך ה' ביום צרה - אלוהי יעקב סלה" - ועד"ז זה מצאנו נמי במדרש [ריש פרשת ואתחנן / ילקוט תהילים - רמז תפט] "כך אמר דוד לישראל - מי שענה ליעקב הוא ענה אתכם - מה התפלל יעקב ואעשה שם מזבח לא-ל העונה אותי ביום צרתי אף אתה יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב - אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע כשתהא רואה בנך בצער ואין מי שיבקש רחמים עליהם מיד ענה אותן אמר לו הקדוש ברוך הוא משה חייך בכל שעה שיקראו אותי אני אענה אותם דכתיב - כה' אלקינו בכל קראנו אליו".

והנה עיקר המהלך של "ישגבך שם אלוהי יעקב" התחדש בתוך המאבק ההוא - שאז הוא קיבל את השם ישראל - שהרי מצאנו על הפסוק "וירא כי לא יכול לו" מר' חיים פלטיאל ⁶⁴ בזה"ל: "ומדרשו שנשא את בניו לעבור הנחל וראה את עשו בא ויעקב תלה את עיניו למרום ובכה ובקש רחמים לפני ה' ושמע תפילתו והבטיחו שהוא יושיענו מכל צרותיו בזכותו הלא הוא דכתיב יענך השם ביום צרה ישגבך שם אלוהי יעקב".

הרי לנו שכל זה מתחדש בקביעת שם "ישראל" - והיינו כדברי החת"ס שידיעה שמיעה וראייה שמצאנו בתפילות הללו שייכים לשם 'ישראל' - שבשם ישראל כינו לענייה המיוחדת של תפלה בעת צרה. ועצם החידוש שתפלה מתוך הצרה יש לה סגולה להגיע עד כסא הכבוד - מרומז בלשון הפסוק "אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד" - העמדת הצרות לפניו - 'צרתי לפניו' ושם יש לשון 'שיחה' - לשון שיחה היינו 'פנים אל פנים' - "דאגה בלב איש ישחנה לאחר" - לאיזה אחר - למי שהכי קרוב אליך - והיינו הקב"ה - דרגת 'לפני כבודו' ממש.

⁶⁴ ספר 'פירושי התורה' מאת רבי חיים פלטיאל הוא לקט של פירושים על התורה מבית מדרשם של בעלי התוספות בעריכת בנו של ר' חיים פלטיאל.

כח התפלה - מגלים עולם חדש ומושגים חדשים מהפכות ממש - תפלתו של אברהם אבינו בהצלת סדום.

האדם צריך דחוף מאד עשרת אלפים דולר, מתפלל להקב"ה תפלות מכל הלב, והוא רואה מעטפה יורדת אליו מהשמים - הוא עומד ומשתומם - נס גלוי קורה לו - הוא פותח אותה והוא רואה שטר אחד של עשר דולר בלבד - מבהיל על כל רעיון, מה קורה כאן.

אחרי שבוע הוא פוגש את חבריו - והוא מספר לו את מה שקרה לו - אמר לו חבריו, תבדוק היטב בפינה של השטר - שם תראה כוכבית מיוחדת, זה שטר חדש, והוא שוה עשר מליון דולר - יש בנק מיוחד שמתעסק עם השטרות הללו - שם תקבל את כל הכסף שלך.

זה הסיפור של אברהם אבינו - הרי תמוה מאד שהתפלה הכי ארוכה ומפורטת בתורה היא התפלה של אברהם אבינו להצלת סדום, הקב"ה לא אמר לו מיד שאין לו על מה להתפלל - ואדרבה - הקב"ה משתף איתו פעולה לגרום לו להמשיך את תפלתו, הוא יורד בהדרגה מחמישים עד עשר, שלב אחר שלב בלי לדלג, והיה נראה שהקב"ה כאילו מעודד את התפלה הזו - ולבסוף מתברר שלא יצא מהתפלה הזו כלום.

ועיין בתנחומא בפרשה [שם] שיש אריכות גדולה בענין התפלה - "ילמדנו רבינו כמה ברכות מתפלל אדם בכל יום כו" וקשה שמה ראו את החשיבות הגדולה של תפלה דווקא כאן בתפלה שלא נענתה.

וכבר עמד בכל זה בפרי צדיק [שם] וביאר את הדברים עפ"י חז"ל שדרשו על הפסוק "מצאתי דוד עבדי", ודרשו במדרש רבה [פרשתא נ], "היכן מצאתי - בסדום" - והיינו שיצא מבנות לוט.

וביאר את הדברים שדוד המלך ע"ה הוא שורש התפלה שאצלו כתוב "ואני תפלה" והוא הרי השליח צבור של כל כלל ישראל בכל תפלותיהם - יהודי נמצא בצרה, מיד הוא תופס פסוק בתהילים ומתפלל ביחד עם דוד המלך, יהודי יושב מחוץ לחדר ניתוח, יהודי יושב אצל רופא במצב של נפשות, יהודי מסובך בפרנסה, יהודי מחפש שידוך - מי מנחם אותו, מי מחמם את לבו, מי עוזר לו להתקרב ברגעים האלו להקב"ה - כח התפלה של דוד המלך!! וכל זה זכה אברהם אבינו בתפלה זו - ועיין בהערה ⁶⁵ שהבאנו לשונו.

האריכות הגדולה של התפלה כאן אצל סדום - בפסוקים בתורה ובדרשות בחז"ל - כולם באו ללמד שכאן נפתח עמוד התפלה - כח התפלה של דוד המלך.

אברהם אבינו היה צריך עשרת אלפים דולר - הצלת עיר שלמה אנשים נשים וטף של העיר סדום, הוא מתפלל להקב"ה תפלות מכל הלב - והקב"ה גורם לו להתפלל עוד ועוד, ולמחרת הוא רואה מעטפה ובה שטר אחד של עשר דולר בלבד - הוא רואה למחרת שרק לוט ושתי בנותיו ניצלו.

אלא שיש כוכבית מיוחדת בפינה של השטר, וזה מראה שזה שטר חדש, שהוא שוה עשר מליון דולר - יש בנק מיוחד שמתעסק עם השטרות הללו - שם מקבלים את כל הכסף - לא כל הנקים יכולים לראות את דוד המלך עמוד התפלה במעשה של הצלת בנות לוט, דוד המלך טמון שם עמוק רחוק מעיני בשר ודם - רק בראייה הגדולה והעמוקה של הקב"ה רואים אותו - "מצאתי בסדום" - בהשתלשלות הדורות הוא יוצא ומתגלה ממש - ואז אברהם אבינו מקבל את העושר הכי גדול, כח התפלה של דוד המלך - דבר נצחי לכל יוצאי חלציו בכל מצב שיהיו - הוא האריך בתפלה זו מאד והוא קיבל את כל ההשקעה שלו.

הכפרי הפשוט - עובד אדמה - קבע פגישה עם חכם גדול שהוא בעל יכולת גדול מאד ובעל חסד עצום - והוא יושב ומתעסק איתו על כל הבעיות שלו, הוא לא מבין את השפה שלו ולא את העומק שלו ולא את המושגים שלו - אבל דבר אחד ברור אצלו - הוא יודע ומאמין שהרווחים שיכולים לצאת מפגישה כזו הם גדולים ומרוממים הרבה יותר מכל העולם שלו - הוא מכיר את עצמו והוא יודע שהוא חי בכזה צמצום של חשיבה - שברור לו שפגישה כזו יכולה להפוך עליו את כל עולמו ולהביא אותו למקומות ומושגים חדשים - מהפגישה הזו הוא יתחיל את הכל מחדש - זה כח התפלה.

⁶⁵ חז"ל: "והתפלה הראשונה שהתפלל אברהם אבינו היה על סדום. ואף שידע השם יתברך שלא יפעול בתפלתו שלא ימצא אף עשרה צדיקים. מכל מקום הועילה תפלתו להציל את לוט. שממנו יצא דוד המלך ע"ה שנאמר מצאתי דוד עבדי ובמדרש רבה [פרשתא נ] - היכן מצאתי בסדום. ודוד המלך ע"ה שורש התפלה שנאמר ואני תפלה והיה שליח צבור של כלל ישראל. ועל כן פתח המדרש תנחומא פרשה זו מענין התפלה, עכ"ל.

הקב"ה רואה את הצרות בדרגות יותר עמוקות ובדרך זו הוא עונה לנו בתפלותינו.

ר' צדוק הכהן [שם] מדגיש שזו היתה התפלה הראשונה של אברהם אבינו - עיי"ש - ובתפלה הזו מתגלה הכח המיוחד הזה של תפלה שמתעסקים בעולם מעל המושגים שלנו - ונראה להוסיף על זה עוד שנקודה זו מתגלה גם בתפלה הראשונה של כלל ישראל בגלות מצרים.

הרי בתפלה הראשונה שלהם כתוב בפסוק בשמות "ראה ראיתי את עני עמי במצרים - ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו - כי ידעתי את מכאוביו" - והבית הלוי מבאר את כוונת הפסוק באופן זה.

וז"ל: "לפעמים האדם בעצמו לא יוכל לדעת את מכאובי עצמו, וכמו עשיר גדול שירד מנכסיו ונעשה עני גדול, והוא בין כך וכך הורגל מעט, וגם נשכח ממנו גודל מעלתו שהיה לו מקדם ומעלת אביו בודאי יהא נשכח ממנו - וע"כ איננו מכיר רק צערנו מדחקו של עכשיו - ואינו מבחין בעצמו היאך גדלה נפילתו מאיגרא רמא לבירא עמיקתא".

ממשיך הבית הלוי לבאר "כן ישראל במצרים - רובם לא ידעו כלל מעלתם הגדולה בכל הפרטים, הן בשלימות הנפש והן בענייני גופני בימי אברהם יצחק ויעקב - ולא הרגישו רק דוחק של עכשיו שסובלים עתה - וזהו שאמר הכתוב "ראה ראיתי את עני עמי במצרים - ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו - כי ידעתי את מכאוביו", שהם בעצמם אינם יודעים מכאובם ונפילתם כמה גדלה - ואינם צועקים רק מפני 'נוגשיו' שמהם הם סובלים כעת - אבל 'אנכי ידעתי את מכאוביו'.

כלל ישראל בוכה על המכות של השוטר - עשרת אלפים דולר - אבל הקב"ה עונה להם ביציאת מצרים - בלידה של אומה הישראלית, בקבלת התורה - ארץ ישראל - הם מקבלים שטר חדש - שטר של "והוצאתי והצלתי וגאלתי לקחתי" - עשר מליון דולר!!!

סיכום היסודות

תפלה כדרך התפלה של יציאת מצרים.

נאמרו כאן כמה יסודות.

א] גם בלי שראויים לגאולה, כח התפלה גורם שיזכו לגאולה.

ב] יש כח מיוחד לתפלה שבא ממקום הצרה עצמו, וזה כוונת הפסוק "מן העבודה".

ג] הכח המיוחד אינו רק מצד זה שהוא "יותר מקובלת" אלא שיש כאן תוספת דברים "שהיא העולה לפניו יתברך".

ד] על היסוד הזה הוא מוסיף שכן הדבר גם ביחיד - וכדמצינו בלשון הפסוק ביונה "ותבא אליך תפילתי אל היכל קדשך", ועל זה פירש "שהתפלה שהיא מתוך הצער ועטיפת הנפש היא הנכנסת לפניו אל היכל קדשו יתברך".

ה] הוספת האור החיים - "מן העבודה אל האלוקים" - "שלא הגיעה השועה לפני ה' על ידי אמצעי אלא ביושר עלתה".

ו] המקום שאליו מגיע התפלה - היינו "שנכנסת לפניו אל היכל קדשו יתברך" - והוסיף הרמב"ן דהיינו לפני כסא כבודו.

ז] הקב"ה מתחבר לצרות עצמם - "ידעתי את מכאוביו" - חיבור של שמיעה ראייה וידעה - וחיבור יותר לעומק של הצרות הללו.

ח] זוכים לקירבת אלוקים ע"י התפלות הללו - כסא הכבוד - לפני ממצית המלאכים - שייכים לדרגת שם "ישראל".

ט] הגאולה העתידה ג"כ מיתלי תלי בזה - שיתפללו - ולפי כל הנ"ל למדנו שצריכים תפלה מתוך הצרה דווקא.

י] הבקשות של 'אתה חונן לאדם דעת' וגם של 'רפאנו' - האדם א"צ לחשוש שמא אינם ראויים שתתקבלו בקשות הללו - שהרי האדם הופך את הנושאים של דעת ובריאות לנושאים של צרות - הוא מרגיש אבוד לגמרי בלי השפע התמידי של הבורא עולם, וממילא הוא מרגיש את ה'עת צרה' בתפלתו - הוא מכיס אתה יציאת מצרים לכל בקשה - והקב"ה נמצא עמנו בצרה זו במצרים וכן בשאר הצרות.

יא] "ידעתי את מכאוביו" - הקב"ה יש לו ידיעה הרבה יותר עמוקה לכאבים וצרכים שלנו - והוא נכנס עמוק עמוק לתוך הצורת עצמם - לקבל תפלינו ברמה אחרת ובמושגים גבוהים ומרוממים - הרבה יותר מהתפיסה שלנו - "ידעתי את מכאוביו".

פרק ו

התקרבות אלוקים בתפלה ומתחברים תשובה תורה ותפלה כהדדי למהלך אחד של קירבת אלוקים.

דברי המהר"ל שיש שכר פסיעות בהולך בית הכנסת ולא בהולך לסוכה. < חלוק הקירבת אלוקים במצוות מהקירבת אלוקים בתפלה - שבמצוות, הקירבת אלוקים היא תוצאה מהקיום מצוה - ובתפלה - עצם המעמד של תפלה הוא מעמד של קירבת אלוקים, ונפ"מ בלא עקר רגליו. < מעשה הילוך למצות קירוב הוא מעשה מצוה - דומי' לעליה לרגל - ואינו הכשר. < ביאור למה תפלה הוא חלק מעיקרי התשובה. < בלוחות השניות היה תפלה גם בקבלתה וגם בהכנתה במ' יום. < נתחדש בלוחות שניות שהתפלה עצמה היא חלק מגוף התורה ומצורת קבלתה והשגתה. < התורה היינו קירבת אלוקים - "שכינה כנגדו" - והוא הולך מהבלי עולם הזה עד השכינה בתוך הסוגי' בפסיעות של הכח הקירוב שיש בתפלה. < "שכינה כנגדו" - תורה ותפלה < קירבת אלוקים בתורה מהני גם לתפלה. <

דברי המהר"ל שיש שכר פסיעות בהולך בית הכנסת - ולא בהולך לסוכה.

יעויין בסוטה [כ"ב.] שיש ללכת אל בית הכנסת שהוא יותר רחוק מן האדם מפני שהוא נוטל שכר פסיעות - וכתב המהר"ל [נתיב העבודה פרק ה'] "ויראה כי אין הדין הזה גבי סוכה שאם יש לו שתי סוכות האחת קרובה והאחת רחוקה שאין לו לילך אל הסוכה הרחוקה בשביל שהוא נוטל שכר פסיעות, כי אם גבי בית הכנסת אמרו וכדאמר הכתוב אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי וגו' מזוזות פתחי, וזה כי השם יתברך מצוי בבית הכנסת כמו שאמרנו ז"ל במגילה [כ"ט.] כי בית הכנסת הוא מקדש מעט ולכך השם יתברך מצוי בבית הכנסת, ולפיכך כאשר הולך לבית הכנסת הוא נמשך אל השם יתברך להיות לו דביקות בו יתברך". ומוסיף שם בביאור הענין "וידוע כי המתנועע אל דבר הוא דביקות גמור עם המתנועע יותר ממי שהוא קרוב לו כבר, כי המתנועע אל דבר הרי אינו עמו ועם כל זה הוא הולך אליו וזהו דביקות וחבור גמור, ודבר זה בארנו למעלה גם כן. ולכך אמר שהקדוש ברוך הוא מונה פסיעתך כי אף פסיעה אחת יותר רחוק הקדוש ברוך הוא מונה כי הכל הוא לפי התנועה יש לו דביקות בו יתברך כי אם הולך מרחוק הרי זה מורה דביקות גמור בו יתברך לכך הולך מרחוק, ואמר גם כן שלא יהיה זו מבתי כנסיות ומבתי מדרשות ואם אתה עושה כך אתה מקבל פני שכינה, וזה כמו שבארנו שכאשר עושה כך מורה זה על דיבוק השכינה פנים אל פנים, וזה שאמר כי מוצאי מצא חיים, כי כאשר יש לו דביקות בו כתיב ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום ובזה מקבל פני שכינה גם כן", עכ"ל.

חלוק הקירבת אלוקים במצוות מהקירבת אלוקים בתפלה שהרי במצוות, הקירבת אלוקים היא תוצאה מהקיום מצוה, ובתפלה - עצם המעמד של תפלה הוא מעמד של קירבת אלוקים, ונפ"מ בלא עקר רגליו.

וביאר בזה בפחד יצחק [ר"ה מאמר ה'] שחלוק הקירבת אלוקים במצוות מהקירבת אלוקים בתפלה שבמצוות, הקירבת אלוקים היא תוצאה מהקיום מצוה - אכן בתפלה - מלבד הקיום מצוה שבתפלה שבזה לא גרע תתפלה מכל המצוות שנוצרה בזה קירבת אלוקים, אכן הכא בתפלה - עצם המעמד של תפלה הוא מעמד של קירבת אלוקים, יש כאן מעשה ועשייה של קירבת אלוקים בעצם העומד לפני המלך. ויש בזה נפ"מ למעשה, דבתפלה מצאנו שיש כמה דיני תפלה למי שלא עקר את רגליו אף שסיים את תפלתו, וביארו הפוסקים, דעדיין חשוב כעומד לפני המלך, והרי פשוט מאד דלא יתכן לומר כן בשום מצוה אחרת, ועוד דבתפלה עצמה ודאי שאחרי שגמר להתפלל אף בלא עקר את רגליו אכן מצות תפלה הסתיימה, אלא שהמעשה והמעמד של תפלה עדיין לא הסתיימה - והמעמד והקירבה הזו מצריכה עקירת רגליו לבטל את המצב הזה - ולכן בדברי חכמים מיקרי מעשה זה מעשה של 'נפטר מרב'.<

מעשה הילוך למצות קירוב הוא מעשה מצוה דומי' לעליה לרגל - ואינו הכשר.

ועל פי זה ביאר שהגדרה של קדושת בית הכנסת אינה מוגדרת כמקום של קיום מצות תפלה אלא מקום של קירבת אלוקים ועמידה לפני המלך, וממילא שכשאנו עוסקים במציאות של 'קירבת אלוקים', הכא כל ההליכה למקום הזה מוגדר כמעשה קירבה - ושוב נכלל בעיקר המציאות של קירבת אלוקים במעמד זה, ואינו הכשר בעלמא למעשה תפלה - אלא גוף התפלה עצמה - שכל שמתקרב יותר הרי הוא יותר עוסק בתפלה עצמה - וכמו שמעשה תפלה ממשיך אחרי שגמר להתפלל ולא עקר את רגליו, כמו כן המעשה של קירבת אלוקים בתפלה מתחיל לפני כן בהליכה להתקרב - אף שמצות תפלה לא התחילה - וזה החילוק למה איכא שכר פסיעות בהולך לבית הכנסת וליכא שכר פסיעות בהולך לסוכה.

והוכיח יסוד זה מהריטב"א בסוכה דעולה לרגל מיקרי עוסק במצוה ממש ולא עוסק בהכשר מצוה - ואף שהמצוה עצמה היא להיות בעזרה אכן כיון שהמצוה היא התקרבות - א"כ הליכה עצמה נכללת במצוה עצמה.

ביאור למה תפלה היא חלק מהותי מעיקרי התשובה.

והוסיף עוד שמבואר ברבינו יונה בעיקרי התשובה [עיקר י"ז] שתפלה על מחילת עוונות היא חלק מהעיקרי התשובה - וביאר שזה ודאי דמצד הלכות תפלה פשוט שצריכים להתפלל על זה שהצורך במחילת עוונות לא גרע משאר צרכיו - אלא שהחידוש בזה הוא שהתפלה על מחילת עוונות הופכת להיות חלק מהחובת תשובה - ועיי"ש מה שביאר בטעמא דמילתא איך התפלה מתחברת לגוף התשובה להיות חלק ממנה ונראה קצת באופן אחר - הרי היסוד של תשובה היינו קירבת אלוקים - לשוב אל המקום שהוא שמשם הוא התרחק ע"י החטא שהרי בכחו של החטא להרחיק את האדם מהקב"ה - ותשובה היינו לשוב אליו ולהתקרב - ויסוד זה מבואר מהמבי"ט - וכבר מוכרח כן מכל השו"ט אי תשובה היא מעבר לים או בשמים והמסקנה שהוא בלב - והיינו כנ"ל.

וממילא נראה דגם בתשובה הגדר של הקירבת אלוקים דומה לקירבת אלוקים של תפלה - והיינו שהוא לא תלוי בקיום מצות תשובה אלא שהמעשה של תשובה היינו השבה להיות לפני המלך - בדומה לתפלה. ומעתה נראה - הרי נתחדש שפסיעות שלא מועילות כלל וכלל לעצם המצוה - ואעפ"כ הם מתחברים למצוה - וזה מחמת התוספת במעשה של קירבת אלוקים שבאה על ידי הפסיעות הללו.

ונראה דע"ד זו ממש יש לומר בתפלה על תשובה - שכיון שהתפלה מקרבת את האדם להקב"ה - א"כ כשמתפלל על תשובה להקב"ה מחטאיו - הרי בזה הוא משתמש בפסיעות של קירבה של תפלה בתוך המסלול של תשובה - הוא הולך מהחטא עד האלוקים בפסיעות של תפלה - בכח הקירוב שיש בתפלה - ותפלתו נעשית לו לתשובה.

בלוחות השניות היה תפלה גם בקבלתה וגם בהכנתה במ' יום.

והנה - בלוחות שניות נתחדש כח חדש של כלל ישראל להתחבר להקב"ה דרך הלוחות - וכידוע שהיו שינויים בלוחות שניות שנעשו מכח האדם - פסל לך - לעומת הראשונות שהיו מכתב אלוקים - ולכן בלוחות השניות שלט בהם שכחה וצריכים כנגדה עמלות ויגיעה - דומי' דפסל לך, לעומת הראשונות שלא שלט בהם שכחה - דומי' דמכתב אלוקים - ועיין בהרחבה בה בהקדמה לשערי יושר ובספר מכתב מאלהו אולם מצאנו עוד ב' הבדלים חשובים ביניהם:

א] בירידה מן ההר עם הלוחות שניות ביוה"כ - אז ביחד עם הלוחות קיבלו את התפלה של י"ג מידות רחמים - וכמבואר בפסוקים בפרשת כי תשא.

[ב] עוד מצאנו חילוק שבכל המ' שמשרע"ה היה בשמים ללוחות הראשונות אז הוא למד את התורה - אבל בלוחות שניות - אז הוא התפלל לקבלת תשובה של כלל ישראל - וכנגד התפלות הללו יש לנו את הסליחות ותחנונים של אלול ועשי"ת - עיין בזה בהערה⁶⁶ מה שהבאנו בזה מתורתו של הגר"א.

נתחדש בלוחות שניות שהתפלה עצמה היא חלק מגוף התורה וחלק מצורת קבלתה והשגתה.

הרי שהתורה בלוחות שניות התחברה עם תפלה - גם בעצם קבלתה בסוף המ' יום - וגם בהכנתה במ' יום עצמם - ונראה שכאן נתחדש חידוש גדול בקשר בין תורה לתפלה - והוא - דמלבד מה שתורה בלוחות שניות צריכה יגיעה, עוד נתחדש בה שהתפלה עצמה היא חלק מגוף התורה ומצורת קבלתה והשגתה. דהנה - לעיל הבאנו מהפחד יצחק שחידש שתשובה ותפלה מתחברים לאחד - ותפלה על תשובה אינה כתפלה על שאר צרכיו אלא שזה מתחבר לגוף התפלה עצמה - וע"ד זה נראה שנתחדש גם בלוחות שניות לגבי תורה ותפלה שאין תפלה על תורה כמו תפלה על שאר צרכיו אלא שזה חלק מגוף התורה.

⁶⁶ דהנה - מצאנו ב' שיטות בענין המ' יום שמשרע"ה היה בהר, דבסדר עולם [פרק ו', מובא ברשב"ם בב"ב קכ"א]. מבואר דעלה ג' פעמים, בראשונה הוא עלה ללוחות הראשונות מ' ניסן עד י"ז בתמוז ואז הוא ירד ושבר את הלוחות, ושוב עלה להתפלל מ' יום אמצעים מ"ח תמוז עד כ"ח אב, ושוב עלה למ' יום האחרונות ללוחות אחרונות מכ"ט אב עד יו"כ, וכן מבואר נמי בתנחומא [ו']. אולם מאידך, בפרקי דר"א [מובא ברמב"ן כי תשא ל"ג - ז'] מבואר דהמ' ימים האמצעים הוא היה במחנה, וכל הפרשה של "ומשה יקח את האוהל" קאי בהנך מ' יום, ועיין ברמב"ן [שם] שדן בשיטת הפרקי דר"א, ורש"י [כי תשא ל"ג - י"א, עקב ט' - י"ח] נקט בפשיטות כהסדר עולם ותנחומא.

והנאון ר' אהרן קרייזר זצ"ל העיר בזה דמתורתו של הגר"א למדנו שני חידושים בענין זה:
א) כתב הגר"א באדרת אליהו [שם] וז"ל "ומ' יום הראשונים למד פ' המשכן והבגדים עד וינפש, אבל במ' יום האחרונים לא עשה אלא התנפל עליהם, וע"כ נתקן אלו המ' יום לתחנונים, וביניהם נתרצה השי"ת להם", עכ"ל, ומדברי הגר"א מבואר דחלוקים המ' אחרונים מהמ' הראשונים, דהראשונים לא היו אלא ללמוד את כל הפרשה עד וינפש וללמוד את פרשת המשכן, אבל הימים האחרונים היו רק להתפלל, והפסוק בפרשת עקב "ואתפלל לפני ה' כראשונים", לדעת הגר"א קאי בימים האחרונים.
ב) עוד חידש הגר"א בביאורו והגהותיו לסדר עולם [שם] וז"ל, "בד"ה עלה ב"ח, "פירוש עלה להר להתפלל, ולא להיות שם כל המ' יום, אלא כל המ' יום האמצעים היה בתוך המחנה, אלא היה עולה בכל יום על ההר להתפלל וירד תיכף, וכן היה כל הארבעים יום, עכ"ל, והיינו דאף דלפי הסדר עולם שגם האמצעים היו בהר לתפלה, אבל שאני הנך אמצעים בעיקר מהותם, דבהנך אמצעים הוא לא היה בהר גם ביום וגם לילה, אלא דמיד לאחר התפלה ירד, ודלא כהאחרונים שהיה שם על המ' יום.
והעיר בזה עוד, דהגר"א [אד"א שם] הוכיח בשני ראיות כהפרי דר"א וכנגד הסדר עולם, דהנה, חז"ל תיקנו כנגד המ' ימים אחרונים ימי רצון ותחנונים באמירת סליחות [מר"ח אלול עד יו"כ], וזה פשוט דלא תיקנו ימי רצון ותחנונים באמירת סליחות כנגד המ' ימים הראשונים, שאלו הימים לא היו אלא ללימוד התורה, אבל הימים האחרונים היו רק להתפלל, וכנתבאר לעיל מהגר"א [שם].

אולם זה אכתי קשה, דמדתיקנו דוקא את המ' ימים האחרונים לימי רצון ותחנונים באמירת סליחות [מר"ח אלול עד יו"כ] מוכרח עכ"פ דהאמצעים לא היו ימי תחנונים ותפלה בהר, ולפי הסדר עולם קשה, דלמה לא תיקנו ימי תחנונים גם נגד הנך ימים, וז"ל, "אבל במ' יום האחרונים לא עשה אלא התנפל עליהם, וע"כ נתקן אלו המ' יום לתחנונים", וכוונתו לאפוקי מהראשונים וגם להוכיח שלא היה אמצעים.

עוד הוכיח הגר"א כנגד הסדר עולם, דבמ' ימים האחרונים כתיב וירד ה' בענן, וכתוב ואיש לא יעלה עמך, ומוכרח דלפני כן במ' ימים האמצעים לא היה ענן ושכינה על ההר, וע"כ דאז לא עלה להר כלל.
ובישוב קושי' זו הביא הגאון הנ"ל זצ"ל לדייק מדברי הגר"א עצמו בביאורו לשו"ע [או"ח תקפ"א] שכתב לבאר את מה שאמרו שם דנוהגין לומר סליחות מר"ח אלול וכתב על זה הגר"א, "עיין מש"כ בסדר עולם רבא", וכוונתו למה שהוא חידש [שם] דאף לסדר עולם שבאמצעים היה בהר, אבל שאני הנך אמצעים שאז הוא לא היה בהר גם ביום וגם לילה, אלא דמיד לאחר התפלה ירד, וכוונתו ליישב את המנהג, דרק קבעו את המ' יום האחרונים כימי רצון כיון שאז הוא היה בהר גם ביום וגם בלילה.
הרי לנו דלפי הגר"א [בשיטת הסדר עולם] מצאנו שני סוגים שונים של ימי רחמים ותחנונים שהיו בתפלות משה בהר, א) התפילות ותחנונים כשהיה בהר מ' יום רצופות ביום ובלילה והיינו האחרונים, ודוקא באלו קבעו לדורות ימי תחנונים, ב) התפילות ותחנונים כשהיה בהר מ' יום רק בשעת התפלה, [ולא רצופות ביום ובלילה], והיינו האמצעים, וכנגד אלו לא קבעו לדורות ימי תחנונים. אולם יש לתמוה בכל זה, דאיזה חילוק יסודי איכא בנפ"מ זו, הרי סו"ס תרווייהו היו ימי תפלה של משה בהר, ומ"ש דאלו נקבעו לדורות ואלו לא, וצ"ב - ונתבאר במקום אחר.

וכדוע שהחזו"א היה מייגע את עצמו בתפלה יותר מהיגיעה של תורה - והיגיעה של תורה אצלו היה במושגים שאין כדוגמתם - ואעפ"כ הוא היה מייגע את עצמו בתפלה יותר מתורה - והוא תלה יותר הצלחה בתורתו ויראתו שהגיע מכח תפלתו ממה שהגיע מכח תורתו. כשרעק"א כותב בסוף הקוש' - וה' יאיר עיני - הרי לשון זה הוא לשון תפלה - ומה מקומו כאן בקוש' - הרי סוף הקוש' הוא הלשון 'וצריך עיון גדול' והלשון הנוסף וה' יאיר עיני הוא לשון תפלה - ולמדנו מרעק"א שאין גבולות ברורות בין תורה לתפלה עד כדי כך שהתפלה נכנסת לגבולות של תורה - ורעק"א מצא מקום תפלה חדש - בתוך הקוש' על הגליון של הגמרא - ולמדנו שחברותא שלמדו תוס' ביחד - ואחד סיים את התוס' - וחבירו סיים את התוס' אבל הוא גם התפלל עליה - הרי שלחבירו יש עוד כמה שורות בגוף התוספות - ולראשון חסר כמה שורות - והבנתו בתוספות חסרה מחמת השורות שחסרות לו.

התורה היינו קירבת אלוקים - "שכינה כנגדו" והוא הולך מהבלי עולם הזה עד השכינה בתוך הסוגי' בפסיעות של הכח הקירוב שיש בתפלה.

ונראה שהמהלך בזה הוא ע"ד מה שנתבאר לעיל בתשובה ותפלה - והיינו שמצאנו שכר פסיעות בתפלה שזו מעשה התקרבות - ולכן מצטרפות פסיעות נוספות שלא נצרכות לתפלה זו - ולכן אם הוא מתפלל על תשובה להקב"ה מחטאיו - הרי בזה הוא משתמש בפסיעות של קירבה של תפלה בתוך המסלול והדרך של תשובה - והרי הוא הולך מהחטא עד האלוקים בפסיעות של תפלה - בכח הקירוב שיש בתפלה - ותפלתו נעשית לו לתשובה.

וע"ד זה נראה גם בתורה - שהתורה היינו קירבת אלוקים - וכמו שאמרו בסוגי' בתמיד [לב:] - "תנא רבי חייא, כל העוסק בתורה בלילה - שכינה כנגדו" וגם הכא ניתן לומר שהוא הולך מהבלי עולם הזה עד השכינה בתוך הסוגי' בפסיעות של תפלה - והיינו בכח הקירוב של שכינה כנגדו שיש בתפלה - ונמצא שתפלתו נעשית לו לתורתו.

'שכינה כנגדו' - תורה ותפלה

והעירני אחת שהדברים מפורשים בדברי חז"ל מיניה וביה - הרי הבאנו מהסוגי' בתמיד [לב:] - "תנא רבי חייא, כל העוסק בתורה בלילה - שכינה כנגדו" - אולם הסוגי' הביאו על זה את הפסוק באיכה "שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נכח פני ה'" - ויש כאן דבר נפלא - הרי הלשון נוכח פני ה' בא לומר שבשעת הלימוד 'שכינה כנגדו' והלשון 'רוני בלילה' היינו לומר שמדובר על תורה בלילה - אכן יש הפסק ביניהם - שהרי כתוב בפסוק - קומי רוני בלילה - 'שפכי כמים לבך' - נכח פני ה'. והרי הלשון 'שפכי כמים לבך' הוא לשון תפלה - עיין בזה בפסיקתא זוטרתא [לקח טוב - איכה פרק ב] - "שפכי כמים לבך" - לכן אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים את לבו כמים - נוכח פני ה' - כל המתפלל בלילה כאילו שכינה כנגדו, מפני שלבו פנוי ואינו מהרהר בצרכי העולם והוא מתפלל בכוונה" - וע"ע בבעל הטורים [בראשית פרק טז] "וכן התפלה נמשלה למים דכתיב [איכה ב יט] שפכי כמים לבך" - הרי לנו שהתורה והתפלה מצטרפים זה עם זה כלפי הנוכח פני ה' שיש בתורה - והיינו הקירבת אלוקים - והן הן הדברים.

ומהאי טעמא נמי מצאנו חיבור של הקרבת אלוקים בין תורה לתשובה - שהרי כתיב: "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'", ואמרו בתד"א [א"ז פ"ט] "אמר הקב"ה לישראל, בואו והכניסו עצמכם לתורה, דברו עמי בד"ת, כאדם המדבר עם חבירו, שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה'", הרי לנו דדווקא בנקודה של קירבת אלוקים בתורה - וכלשונם "דברו עמי בדברי תורה, כאדם המדבר עם חבירו" - כאן מתחברים תורה ותשובה - והן הן דברי חז"ל בילקוט שמעוני [בראשית רמז ד] - "ורוח אלוקים מרחפת [א, ב] - זה רוחו של משיח דכתיב ונחה עליו רוח ה' - באיזה זכות ממשמת ובאה בזכות תשובה שנמשלה למים שנאמר שפכי כמים לבך" - הרי לנו שהפסוק כולל גם תורה וגם תשובה בנוכח פני ה' - והיינו כנ"ל.

קירבת אלוקים בתורה מהני גם לתפלה.

ומצאנו איפכא - שהקירבת אלוקים בתורה מהני גם לתפלה - דהנה - עיין במרומי שדה לנצי"ב בברכות [ג:] שהביא את הפסוק בתהלים [פ"ח ב] "יום צעקתי בלילה נגדך - תבא לפניך תפילתי" - וביאר שמבואר כאן שיש צעקה בלילה שעוזר לתפלה של היום - ופירש שזה מדובר בצעקה בדברי תורה - וביאר שאותו היום שבלילה שלפניו צעקתי בד"ת עזר לו למחרת לתפלתו - והוכיח כן משני מקורות. [א] הוא הביא את הדרשה של חז"ל בתמיד [ל"ב:] על הפסוק קומי רוני בלילה וגו' שפכי כמים לבך - שכל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו - וביאר שזה הלשון של "צעקתי בלילה נגדך". [ב] עוד הביא ממשכת ע"ז [ג.] "כל הלומד בלילה חוט של חסד משוך עליו ביום שנא' יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירו עמי תפלה לא-ל חיי" - וביאר שכאן כתוב שהחוט של חסד מתורה בלילה מועיל שהתפלה מתקבלת ביום - וזה המשך הפסוק "בלילה שירו עמי" - תורה בלילה - ושוב "תפלה לא-ל חיי" - תפלה ביום.

וביאר שזה הביאור בפסוק - "יום צעקתי בלילה נגדך - תבא לפניך תפילתי" - וביאר - שהכוונה שאותו היום שצעקתי בלילה שלפניו נגדך - אז למחרת ביום "תבא לפניך תפילתי" - ועיין בהערה ⁶⁷. ועיין עוד בדברי המרומי שדה בע"ז [שם] שפירש שהלשון 'חוט של חסד' קאי על קבלת תפלה - שמצאנו לשון זה אצל הקב"ה - "ישא ה' פניו אליך - ויחונך" - והעיר שזה דלא כרש"י בע"ז [שם]. וע"ז זו מצאנו נמי באלשיך [איכה פרק ב] שתורה עוזר לתפלה מחמת הנוכח פני ה' שיש בתורה - וז"ל: "רנה זו היא תורה, שמכאן אמרו אין עיקר רנה של תורה אלא בלילה [שמות רבה מז ה], ויתכן לפי זה יאמר סדר הראוי, והוא כי בחצי הלילה שהוא ראש לשתי אשמורות כמדובר, שאז משתעשעת עם הצדיקים השכינה בגן עדן, ומקשיבים לקול העוסק בתורה בעת ההיא, ושעליו נאמר [שיר השירים ח יג] חברים מקשיבים לקולך, אז קומי רוני בעסק התורה, כי אז שכינה וצדיקים שותקים כאמור בספר הזוהר, ואומרים נשמע את חברנו פלוני שעוסק בתורה - נמצאת בעסקך בתורה שאתה נוכח פני ה', היא השכינה שעם הצדיקים, ואין לך עת רצון גדול מזה - לכן אז שפכי כמים לבך בדמעה ותפלה בכוונת הלב - למה - שאז אתה נוכח פני ה' על ידי התורה שעסקת, ותקשב ותשם פניה אליך", עכ"ל.

⁶⁷ וקרום לזה כתב הגר"ז בתהלים [שם] - וז"ל 'ב' דברים עשה א. "יום צעקתי" דהיינו תפילה. ב. "בלילה נגדך" דהיינו לעסוק בתורה בלילה, דהא העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו, וזה דאמר נגדך - ומסיים "תבוא לפניך תפילתי" היינו על התפילה שהתפלל, "הטה אזנך לרנתי" היינו על התורה שעסק דרנה הוא תורה כמש"ה לעיל בפסוק שהבאנו - וע"ע ברשימות שיעורים בברכות [לא.] חידוש נוסף בכל הנ"ל.

פרק ז

מעלת מאה ברכות בכל יום כעין 'משכן שגנוז' בכלל ישראל.

כמה רמזים במשכן לברכות ותפלה. < מביא שהפסוק - "בכל המקום אשר אזכיר את שמי - אבא אליך וברכתיך" - מתייחס גם לברכות וגם למשכן. < האדם יוצר מצב של שכינה בתחתונים במטבע לשון של ברוך אתה בכל ברכותיו. < ברכה ושמירה ע"י הברכות. < עיקר כח המשכן - היינו ציווי ה' ודבר ה' - וכ"ה בברכות. < האדנים הם היסודות של המשכן - עליהם עומד כל הכח של השראת השכינה - וכל זה מונח בברכות. < דבקות בה' - ויצירת בית המקדש סביבו. < מעלת המשכן שנגנו לעומת המקדש שנחרב.

כמה רמזים במשכן לברכות ותפלה.

מצאנו כמה ענינים של ברכות שקשורים משכן - דהנה - כתוב בפרשת פיקודי שהיו "מאת האדנים" במשכן וכותב על זה הבעל הטורים שזה כנגד מה שתיקנו מאה ברכות בכל יום [מנחות מג:] - וצ"ב דמה הקשר בין המה ברכות למה אדנים.

עוד כתוב בפרשה [שם] שעל כל דבר ודבר במשכן נאמר "כאשר צוה ה' את משה" וכותב הבעל הטורים שזה כנגד מה שאמר משה מחני נא [פרק לב פסוק לב] לכן הרבה להזכירו, אכן כתב שם עוד שיש י"ח פעמים שכתוב "כאשר צוה ה' את משה" ופעם אחד כתוב "וכל אשר צוה ה' את משה" - וכתב שם שזה כנגד מה שתיקנו י"ח ברכות בשמו"ע, ומה שכתוב "כאשר צוה ה' כן עשו" [לעיל לט מג], ולכן תיקנו כנגדו ברכת המינים - וצ"ב בכל הענין בזה - שברכות ומשכן שייכי זל"ז.

עוד הוסיף שבכל הנ"ל יש מאה ושלוש עשרה תיבות - והמספר הזה מופיע גם בסוף של הברכות בשמו"ע - והיינו כל התיבות של ברוך אתה ה' מגן אברהם, ברוך אתה ה' מחיה המתים, שביחוד יש קי"ג תיבות - ובנוסף לזה כתוב קי"ג פעמים בחומש את המילה "לב" - וזה משום שצריכים כוונת הלב בכל הנ"ל - וכמבואר בברכות [לד:] - עכתו"ד - הרי לנו שברכות ומשכן שייכי זל"ז - וצ"ב.

הפסוק - "בכל המקום אשר אזכיר את שמי - אבא אליך וברכתיך"

מתייחס גם לברכות וגם למשכן.

ונראה להקדים - הרי מבואר בספורנו בהקדמה [כוונות התורה] - שלפני חטא העגל לא היה צורך במשכן - אלא אצל כל אחד ואחד היתה השראת השכינה - ולא נצטוו על עשיית משכן וכליו וכהנינו ומשרתיו ולא על שום קרבן לחובת צבור או יחיד כלל לפני חטא העגל - ולכן מיד אחרי מתן תורה כתוב "מזבח אדמה תעשה לי" - והיינו שבא לומר שאם יתנדבו עולות ושלמים - אז יספיק להם במזבח אדמה - וזה ההמשך בפסוק "בכל המקום אשר אזכיר את שמי - אבא אליך וברכתיך" - שהכוונה בזה "שבכל המקום אשר אזכיר את שמי והוא כל מקום שיקרא באמת בית אלוקים כענין בתי מדרשות וזולתם אבוא אליך וברכתיך" - ועיין בהערה ⁶⁸ שהבאנו כל לשונו - ויסוד זה כתב נמי בקצרה בפירושו על התורה בסוף יתרו [פרק כ' פסוק כא] וכ"ה בפרשת שמיני [פרק יא פסוק ב] - והארכנו ביסוד זה במאמרים [פרשת ויקהל].

⁶⁸ וזה לשונו: "ותקן ענין ישראל בחטא העגל בהשיב שכינתו בתוכם באופן מה - וזה בעשיית משכן וכליו ומשרתיו וקרבנותיו ובהרחיק כל מיני הטומאה ובמיני הטהרה מהם בטבילה והזאת מי חטאת וכפרת קצת הטמאים בקרבן למען ישיב שכינתו בתוכם כאמרו ית' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ככל אשר אני מראה אותך וזה עם תבנית המשכן וכליו כלומר ולא באופן אחר ועם כל זה אמר יתעלה השוכן אתם בתוך טומאתם.

ובכן ראוי להתבונן כי אמנם קודם לחטא העגל תיכף אחר מתן תורה לא היו ישראל צריכים לכל אלה למען השרות שכינתו בתוכם ולא נצטוו על עשיית משכן וכליו וכהנינו ומשרתיו ולא על שום קרבן לחובת צבור או יחיד כלל זולתי אחר מעשה העגל כאמרו יתברך כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח אבל הודיעם אז תיכף שאינם צריכים לכל אלה ולשום אמצעי להשרות שכינתו בתוכם ולא התחייבו לשום זבח ולא משכן וכלי ואמר שאם יתנדבו עולות ושלמים

והנה בזה הקדוש ריש פרשת עקב יש אריכות לבאר את ההשפעות שיש בכל העולמות מכה הברכות שהאדם מברך - ומבואר שם - שהאדם שהוא המברך הוא תחילה לכל ההשפעה של הברכות - וממנו מתפשטות כל הברכות לכל העולמות, והביאו על זה פסוק זה - "בכל המקום אשר אזכיר את שמי - אבא אליך וברכתיך" - עיין בהערה ⁶⁹ שהבאנו לשונו.

האדם יוצר מצב של שכינה בתחתונים במטבע לשון של ברוך אתה בכל ברכותיו.

ונראה שכתוב כאן שהמשכן הפרטי של כל אחד שהוא המשכן העיקרי - שהרי כתוב מצד "ושכנתי בתוכם - בתוך כל אחד ואחד" - הרי מבואר כאן שגם אחרי שיש משכן כללי אבל עיקר המשכן הוא אצל היחיד - ומהזוהר למדנו שעיקר המשכן הפרטי הוא בברכות שהוא מברך - ונראה שכל זה הוא מקור גדול לדבר הבעל הטורים שהביא שיש רמזים גדולים על הברכות מתוך עשיית המשכן. ויתכן שהסבר הדברים הוא כך - הרי ענינו של משכן - היינו "שכינה בתחתונים", והאדם שמדבר עם חבירו 'פנים אל פנים' מדבר בלשון נוכח - ואל"כ הוא היה מדברי בלשון נסתר - ובברכות יש את החלק של הברכה שאומרים "ברוך אתה" - והחלק הזה של הברכה קובע שהקב"ה נמצא מולו ממש - ולכן הוא מדבר אליו בלשון נוכח - הרי שנקבע כאן בברכה זו מציאות של "שכינה בתחתונים".

ברכה ושמירה ע"י הברכות.

והנה - הטור [סימן מן] מביא שתיקנו כן על המגפה של ק' נפשות שהיו מתים כל יום - ודוד המלך ראה ברוח הקודש שצריכים לקן על זה ק' ברכות - ועל זה נאמר 'הוקם על' - בגימטרי' ק' - והביאור כנראה שהברכה במשכן ומקדש הפרטי של כל אחד מביאה השפעות גדולות של ברכה ושמירה נגד המגיפה ההיא - ומתקיים בזה ההבטחה של הפסוק "אבא אליך וברכתיך" - כפשוטו ממש. והנה - בקריאת שמע אנו אומרים "ובשכבך ובקומך" - ועיין בבעל הטורים [שם פרשת ואתחנן] שכתב שיש תגין על האות ק' של "ובקומך" - לומר לך שכשיעמוד בבוקר - יתפלל ק' ברכות - "ואז ינצל מצ"ה קללות ועוד שנים, גם כל חלי וכל מכה" - הרי לנו שורש כל הברכות וסילוק כל הקללות נמצא בק' ברכות - והיינו קיום של הבטחה של אבא אליך וברכתיך.

עיקר כח המשכן

היינו ציווי ה' ודבר ה' - וכ"ה בברכות.

ונסיף עוד - שזה התוכן של ההדגשה על מספר התיבות של "כאשר ציוה ה' את משה" - והיינו שהחלק העיקרי של השראת השכינה במשכן היא בגלל שהכל היה עפ"י ה' ממש - וכמו שהאריך בזה הבית הלוי - ונמצא שבעשייה של המשכן קבעו שהקב"ה והציווי של הקב"ה הוא ההתחלה והוא הסוף - ובדבר ה' עצמו

יספיק מזבח אדמה ואמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי והוא כל מקום שיקרא באמת בית אלוים כענין בתי מדרשות וזולתם אבוא אליך וברכתיך.

וכל אלה באר תיכף אחר מתן תורה כאמרו כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם וכו' ואחרי כן תיכף נתן המשפטים ובכך ברדת משה רבינו אז מן ההר אל העם אשר עמדו מרחוק בראתם הגיד להם את כל דברי ה' אשר בפרשה כה תאמר הנזכר ואת המשפטים אשר תיכף אחריה ולא הגיד דבר ממצות משכן וכליו ועבודותיו ומשרתיו כלל אבל בנה מזבח והקריבו הבכורות עולות ושלמים בלבד ועליהם כרת הברית וכו'.

אמנם אחר חטאם בעגל גם כי בתפלת משה בחירו נעתר לשאת חטאתם ולהשרות שכינתו בתוכם עכ"ז אמר ועשו לי מקדש וכו' ולא באופן אחר כי לא השיבה כלל אל מדרגת מעלתם שהיו בה קודם - ובכך הורה באופן תבנית המשכן וכליו ומקומם ומשרתיו וקרבנותיו ומיני טהרות וכו', עכ"ל.

⁶⁹ ז"ל הזהיר [רעיא מהימנא כרך ג פרשת עקב / רעא.] - "ומאן דמברך לקודשא בריך הוא אתברך ונטיל חולקיה מאינון ברכאן בקדמיתא דכל עלמא לתתא, כיון דשמא דקודשא בריך הוא מתברך מתמן נחית ושרא על רישיה חולקא קדמא, והא אוקימנא דכתיב [שמות כ] בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך [אזכיר כמה דאת אמר [תהלים כ] יזכור כל מנחותיך], כיון דהיה ברכה אתיאה ושריאה על רישיה מתמן אתפשט בכל עלמא", עכ"ל.

מונח הכל בכל מכל - ועיקר החידוש בזה הוא שאחרי כל החכמה וכל תבונה וכל דעת שניתן לכל חכמי לב כדי לעשות את המשכן - אבל עיקר הכח שפועל כאן הוא אך ורק דבר אחד - ציווי ה' - ותו לא. החלק הזה של הברכה - ברוך אתה ה' - קובע לנו את הרעיון הזה שכל הכחות בכל הבריאה שהקב"ה קבע - אכן סו"ס הקב"ה בעצמו הוא מקור כל הברכות - הוא ציווה ונבראו ויעמידם לעד לעולם - הציווי של ברכת ה' בבריאה ממשיך עוד ועוד - והיינו שבדבר ה' עצמו מונח הכל בכל מכל. כמו שקובעים במשכן שציווי ה' ומאמר פיו מחזיק את הכל ומכחו יש את הכל - כך גם המשכן הפרטי של האדם בברכה זו - הכל הולך סביב הברוך אתה ה' - שבוה הוא קובע שהקב"ה עומד מולו ממש - מקור הברכות לפניו - הוא עומד במשכן שהוא המקור לכל הברכות - לפניו ממש.

האדנים הם היסודות של המשכן עליהם עומד כל הכח של השראת השכינה וכל זה מונח בברכות.

האדנים הם היסודות של המשכן - עליהם עומד כל הכח של השראת השכינה - וגם הברוך אתה שיש בכל ברכה מעמיד את השראת השכינה מולו. והנה מצאנו במדרש פשט חדש בפסוק "נדבות פי רצה נא ה'" - דיעויין בתנחומא [פקודי ט] "אמר הקדוש ברוך הוא, בעוה"ז נדבתם למשכן שהוא מתכפר עליכם, ולעתיד לבא אני מכפר עליכם ואוהב אתכם נדבה שנאמר [הושע יד] ארפא משובתם 'אוהבם נדבה', אמרו אין לנו לא משכן לא מקדש - תהא לפניך תפלת פינו נדבת המשכן, אמר דוד נדבות פי רצה נא ה' [תהלים קיט] - "כאן למדנו שיש חשיבות נוראה לנדבות הללו עד כדי כך שהתפלות לעתיד לבא יתקבלו - בלי משכן ובלי מקדש - בזה שמחשיבים אותם כמו הנדבות הללו - ומשמע שהתחליף למשכן ומקדש שחסר לנו הוא שעכ"פ יש לנו שייכות לנדבות הללו. ולמדנו כאן שהתפלות מעוררות את הכח הפנימי שיש במשכן - וכאן מצאנו הרחבה בזה לגבי הק' ברכות.

דבקות בה' ויצירת בית המקדש סביבו.

ומצאנו עומק נוסף בכל הנ"ל בדברי הבעל הטורים [פרשת ואתחנן] על הפסוק "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם" שג"כ העיר שיש תגין על הק' של "דבקים", לרמז לנו לברך ק' ברכות בכל יום - וכנראה שהכוונה בזה היא שאנו דבוקים בבורא עולם - והיינו שהאדם במקום המשכן ממש - שזה מקום שכינתו בתחתונים - וזו דבקות ממש. כמו שהמשכן הוא בלב של כל אחד - כך הברכה צריכה להיות בלב של כל אחד - ולכן כתוב אותו מספר של "לב" בתורה כמו המספר של התיבות של "ברוך אתה" בכל הברכות של שמו"ע שאז הקב"ה מולו ממש בדרגות הכי גבוהות. יש חידוש יותר גדול מכל הנ"ל - והוא שע"י הברכות של שמו"ע הוא יוצר בית המקדש עם הלכות מקדש - סביב עצמו - דהנה כתוב במ"ב לגבי שמו"ע שיחשוב עצמו כאילו עומד בק"ק - והיינו שהוא יוצר בברכות של השמו"ע את מקום המקדש סביבו - מקום קדוש - וכן מבואר בט"ז [אורח חיים סימן קב] - ועיין בהערה ⁷⁰ שהבאנו לשונו - שלכן אסור לישב תוך ד' אמות של המתפלל - הרי לנו 'קיום ממש' של הדין שבכל מקום שאזכיר את שמי 'אבא אליך' - כפשוטו ממש - מקדש על הלכות מקדש - ודו"ק.

⁷⁰ יעויין בט"ז [אורח חיים סימן קב] - "ואפשר לומר טעם אחר - שהמקום שהמתפלל עומד אדמת קודש הוא כ"ז שהוא מתפלל וע"כ צריך לאותו שהוא באותו מקום דהיינו תוך ד"א לנהוג בו כבוד וכל שיושב ואינו עוסק ג"כ בדבר קדוש הוי כאלו לאו קדושה שם והוה כשאר מקומות שבבית ע"כ צריך שיעמוד להראות שיש כאן קדוש' אבל אם עוסק בתפלה או בד"ת אפילו יושב הוי עליו ג"כ קדושה - זה נ"ל טעם נכון לאותם שסוברים גם ד"ת מהני כמ"ש אח"כ ומ"מ כתב ב"י לחלק דדוקא כשמוציא בשפתיו ד"ת אז סגי שקדושה יתירה היא משא"כ בהרהור בד"ת בלב דלא סגי וחילוק נכון הוא", עכ"ל.

מעלת המשכן שנגנו לעומת המקדש שנחרב.

אלה משכן העדות אשר פקד מפי משה וכו' - וביאר הספורנו שבא הפסוק לספר את מעלות המשכן לעומת המקדש - דהנה המשכן לא נפל ביד האויב, אלא שנגנו - וזה הפוך ממה שקרה למקדש של שלמה וכליו - וזה מבואר בחרבן בית ראשון על ידי נבוזראדן, שלא נזכר שם דבר מעניני משכן משה רבנו ע"ה [דברי הימים ב - לו, ז, ו - יח] - ויותר מזה מצאנו - שבמשכן כתוב "עצי שטים עומדים - שעומדים לעד ולעולמי עולמים" [יומא עב.], וזה לא מצאנו במקדש - וביאר בזה הספורנו שהפסוק מספר למה המשכן נהיה נצחי ונגנו - איפכא מהמקדש - וזו כוונת הפסוק בריש פיקודי - עיי"ש שביאר ודקדק את כל הפרטים שמובאים בפסוקים כאן.

והנה - ראיתי חידוש בשם החידושי הרי"ם דאיך יתכן שמגילת תענית בטלה - והיינו שהיו ימים של איסור הספד ותענית ששייכים לדברים הטובים שקרו לכלל ישראל בזמן שהיה המקדש קיים וכל הימים הללו נתבטלו בחרבן הבית, ולעומת זאת - מה שלא מספידים בחודש ניסן ששייך למילואים וחנוכת המשכן לא בטלה - הרי מה כחו של משכן יותר ממקדש.

ותירץ שמשכן נגנו ומקדש נחרב - וכנ"ל - ומהאי טעמא כחו של משכן הוא יותר גדול בחרבן המקדש שאז אורו זורחת עוד - וא"כ אדרבה - דווקא אז יש סיבה להרגיש יותר את קיומו של המשכן - ולכן לא מספידים גם בניסן היום - אלא שסו"ס צריכים לבאר - שמה הביטוי של הכח הזה שקיים גם אחרי שנגנו המשכן - עד כדי כך - שלכן אומרים שעצי שטים עדיין קיימים ועומדים - ועיין בדברינו במאמרים [פרשת פקודי] שהארכנו בזה עוד.

ונראה להוסיף שכאן יש היכי תימצי ברור שבו מצאנו שהמשכן שנגנו בתוכנו בא לידי ביטוי - והיינו לא רק במה שלא אומרים תחנון בכל ניסן - וכנתבאר - אלא בזה שהברכות יוצרות אצלינו מצב של משכן.

פרק ח

הדרכה וחיזוק

בעניני תפלה

ממרנא החפץ חיים צוקלל"ה.

תתפללו בעצמכם - אל תבקשו מאחרים להתפלל. < תפלה בלי כוונה בדורות שלנו. > < עצה, כשלא כיוון ברוב התפילה והוא עומד בסוף התפילה. > < לדעת מה לבקש > < כאדם המבקש מאמו - אף בלשון אידיש - בקשות בינו לבין עצמו כשהוא בביתו מעומקא דליבא. > < הקב"ה עשה ניסים ע"י תפלה - וגם כשהאדם לא ראוי שיענה לו. > < גם האדם שאין בו תורה ולא מעש"ט אל יחשה מלהתפלל לה' - ובוודאי יבוא שעה שימלא בקשתו. > < ב' תנאים - מעומק הלב, וכוונה שהתפלות ילכו דרך ארץ ישראל. > < "וישמע ה' את קולנו" > < לא היה מאריך בתפילתו > < אמירת תהילים לעומת טרדה בעיון ההלכה. > < הפתקה שכתב לר' נחומ'קה מהורודנה. > < בגדלות התורה של כלל ישראל. > < תפלה - בנחת ובשלוה, או ברעש ובקולות. > < תפלה נקיה וטהורה בלי שום טומאה.

תתפללו בעצמכם - אל תבקשו מאחרים להתפלל.

כאשר בא הח"ח בשנת תרפ"ד לגרודנא לאסיפת 'ועד הישיבות' נתמלא ביתו מיד מאות יהודים שבאו מקרוב ומרחוק לראות את רבן של כל ישראל ולבקשו להתפלל בעדם - הח"ח פנה אז אליהם בדברים אלו - "בני, לשם מה אתם מבקשים אותי שאתפלל עבורכם, הרי אתם יודעים שרצון האב שכל אחד מבניו יביא את בקשתו אליו ולא לבקש ע"י שליח - כן הוא עם אבינו שבשמים, הקב"ה רוצה שכל יהודי יבוא אליו בעצמו וישפוך לפניו את ליבו - ואולי מרגישים אחדים לפעמים שהאב מעט כועס עליהם, הריני להבטיחכם שהוא [השי"ת] נוח להתרצות אתו - הוא מצפה ומחכה שנשוב אליו - בעצמכם - אחים יקרים, התפללו לה' בעד שלומכם אושרכם וטובכם" [מעשה למלך עה"ת פרשת נח].

סיפר לי רב חשוב אחד, כי במעמדו בא אל מר אבא איש בבקשה עבור אחד, ששלחו לקבל ברכה עבורו, וענהו אבי במנוח ראש - "עני מבקש את חברו העני, לילך לבקש ישועה מעני שלישי, אם לא צחוק הוא - לכו ישר אל מי שלו הכסף ולו הזהב, ואל מי שיוכל להושיע, כאמור 'לי הכסף ולי הזהב', ונאמר עוד 'כי לה' הישועה'" [דוגמא מדרכי אבי].

פעם בעת ביקורו בעיר אחת, וקהל רב התאסף מסביבו לבקש אותו להתפלל עבורם, פנה אליהם רבי ישראל מאיר ואמר - "אב איננו מרוצה כשבנו האחר שולח אליו את בקשתו באמצעות בנו האחר - הרי כולם בנים למקום, ועל כל אחד לפנות ישר אליו בבקשותיו - ואם יש מי שהוא בקרבנו המרגיש שאבינו שבשמים מתרעם עליו קצת, הריני מבטיח לכם שהוא מתאוה מאד מאד שנרצה ונפייס אותו, ומצפה לתפילתו ולשובנו אליו" [המאורות הגדולים].

תפלה בלי כוונה בדורות שלנו.

אחד התאונן לפני הח"ח צ"ל שלרגלי טרדות הפרנסה אינו מכוין בתפילתו כראוי - ניחם אותו הח"ח ואמר, בשנים כתיקונן כשמביאים הכפריים לסוחר את תבואתם, הוא לוקח קצת תבואה לדוגמא, ומניח על המאזניים, ולפי המשקל יודע הסוחר אם וכמה חול ואבנים נתערבבו בתבואה, ולפי זה הוא קובע את המחיר, אולם בשנת בצורת, בשעה שהתבואה אזלה מן השוק והעם דורש לחם ואין, אין הסוחר מקפיד כל כך על טיב התבואה ועל נקיונה, אלא מקבל כל מה שמביאים לו ואינו בודק.

כך הוא עם התפילה - בשנים כתיקונן שכולם היו יראי ה', שמרו מצוותיו בדקדוק, אז דקדקו גם בכל מצווה בשמים, ותפילה שלא בכוונה לא נתקבלה, כי בדקו אותה אם היא נקיה מכל דבר זר - אולם בעונותינו הרבים בדורות שלנו, שרבו החטאים ופורקי העול, וגם טרדות הפרנסה מקיפות אותנו מכל צד, הרי זה כמו בשנות בצורת שאין הקב"ה מדקדק כל כך וכל תפילה, אם היא רק לשם שמים, אף שלא כיוונו בה כראוי, מתקבלת על ידי אדון כל [דוגמא משיחת אבי צ"ל - מבנו של הח"ח].

עצה

כשלא כיוון ברוב התפילה
והוא עומד בסוף התפילה.

שמעתי בשם גאון אחד, ששאל אדם אותו - אם לא כיוון ברוב התפילה והוא עומד בסוף התפילה, באיזה אופן יעורר את נפשו להתחיל לכוון - והשיבו - משל למה הדבר דומה, לקטנה אחת שעמדה על השוק בסל גדול של ירקות למכור, ופגע בה אנס אחד והתחיל לחטוף מהסל, ונבהלה ולא ידעה שום עצה איך לעשות - פיקח אחד עמד למרחוק, אמר לה - "מה תעמדי, על מה תמתיני עד שיחטוף כולו - הנה הוא חוטף, גם את חטפי, וכל מה שיעלה בידך יהיה שלך".

כן הדבר ממש בענין התפילה - הנה היצר מתגבר על האדם ומפיל עליו עצלות ומחשבות זרות, עד שעל ידי זה לא בכמה וכמה ברכות מהתפילה - גם אתה, חטוף וזרז את עצמך בכל כוחך לכיון בברכות אשר עדיין הם לפניך [הקדמה לשמירת הלשון].

לדעת מה לבקש

בדברו פעם לפני בני הישיבה על התפילה, הזכיר את אשר מספרים על הצאר הרוסי האחרון ניקולאי, שהורידהו מכסאו בעת המהפכה הקומוניסטית והגלהו לעיר טובולסק, ובהיותו שם הגיש בקשה להסיף לו על מנת הלחם שהיה מקבל, משום שאין היא מספיקה לו - וכשנודע הדבר צחקו כולם על טיפשותו של הצאר, שלא מצא - בעת צרה זו לו ולמשפחתו לבקש דבר חשוב יותר מאשר לחם. ומה אנחנו מבקשים בעת עמדינו בתפילה לפני הבורא יתברך שמו, באותם הימים שהו קרוב לנו, האם לפחות יודעים אנחנו מה לבקש, ולא להסתפק בבקשה להוסיף על מנת הלחם היומית שאנחנו מקבלים ממנו יתברך [דוגמא מדרכי אבי].

כאדם המבקש מאמו,

אף בלשון אידיש,

בקשות בינו לבין עצמו כשהוא בביתו

מעומקא דליבא.

כשאדם עומד בתפילה לפני השי"ת, יבקש ממנו ית' כאילו מבקש מאמו יולדתו והוא יודע שאף פעם לא תכעס אף אם ירבה לבקשה - וזה שאמר דוד המלך ע"ה "כגמול עלי אמו" כלומר שהוא מתפלל אל ה' כאילו מבקש מאמו - ואף על פי שדרך בשר ודם כשמעתירים עליו הרבה הוא מתרגז ומקפיד על זה, אבל הקב"ה אינו כן, אלא ככל שמרבים לבקש ממנו כן הוא נעתר וממלא רצונו של האדם [דוגמא מדרכי אבי]. "ואל תתנו דמי לוי" [ישעיה סב', ז'] - כיוון שהוא נתן לך רשות לבקש, למה תחשה - כתיב "כגמול עלי אמו" [תהלים קלא] כמו שתינוק רץ תמיד לאימו, כן היה דוד המלך פונה לה' יתברך - האדם צריך לדבר לפני ה' יתברך מה שעל ללבו, כאדם המדבר לפני אביו - ויכולים לדבר אף בלשון אידיש [דוגמא מדרכי אבי].

פעם באו אליו אנשים נשים בבכי תמרורים וסיפרו לו שבעליהן נלקחו לצבא, וביקשו שיתפלל עבורן - אמר להן - "למה באתן אלי לכנה לבית המדרש פתחו את הארון קודש ושפכו דמעותיכן לפני מי שאמר והיה עולם, ספרו לו את הכל באידיש פשוטה - הרי הקב"ה בכבודו ובעצמו מבקש שתדרשו ממנו, ואל תתנו דמי לו - אין צריך בתחינות מיוחדות, אלא יש לפתוח לפניו ית' את כל הלב ולספר לו כל מה שנצטבר בלבבך" [שיחות הח"ח].

לא יסתפק האדם במה שמתפלל השמו"ע ג"פ בכל יום, אלא כמה פעמים ביום צריך לשפוך תפילות ובקשות בינו לבין עצמו כשהוא בביתו מעומקא דליבא, כי השלושה תפילות הם אצלו שגורות בפיו ואינו נותן לב להם כ"כ, משא"כ אם יתבונן כל אדם בינו לבין עצמו ויעשה חשבון הנפש על מצבו ומעמדו, גודל עניונו וטרדותיו הרבות, על כולם הוא משתכר רק על לחם צר ומים לחץ ואזי ישפוך לבו כמים נגד השי"ת, והתפילה תצא אז בכוונה עמוקה ובלב נשבר ורוח נמוכה, תפילה כזו בוודאי לא תשוב ריקם [ליקוטי אמרים פ"י].

היה מרבה להפיל תחינתו לפני השי"ת באידיש, ומדבר כבן המתחטא לפני אביו במלים פשוטות היה מספר את אשר אירע לעם היהודי בתפוצותיו ובמיוחד תחת השלטון הקומוניסטי, על בזיון התורה [שיחות הח"ח].

הקב"ה עושה ניסים ע"י תפלה,

וגם כשהאדם לא ראוי שיענה לו.

הנה יש עוד עיקר גדול שמקרב את הגאולה, והוא התפילה והצעקה, וכמו שהיה במצרים, וכדכתיב "ונצעק אל ה' אלוקי אבותינו וישמע ה' את קולנו", ואף אנו צריכים להתנהג גם באופן זה, וכדאיתא במדרש רבה על הפסוק "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'" – לפי שישראל אומרים אנו אין לנו קורבן, אמר להם הקב"ה – "דברים אני מבקש, ואין דברים אלא תורה" – אמרו לו – "אין אנו יודעין" – אמר להם – בכו והתפללו לפני – וכי אבותיכם לא פדיתי אותם – שנאמר 'ויאנחו בני ישראל מן העבודה' – ובימי יהושע – וכי לא בתפילה עשיתי להם ניסים – הרי אין אני מבקש לא זבח ולא קרבנות אלא דברים, שנאמר "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'".

ואיתא במדרש – אין הקב"ה חפץ לחייב כל בריה, אלא מבקש שיתפללו לפניו ויקבלם – ואפילו אין אדם כדאי לענות לו בתפילתו ולעשות עמו חסד, כיון שמתפלל ומרבה בתחנונים אני עושה חסד עמו – מכל זה אנו רואים שהקב"ה חפץ שירבו בתפילה לפניו, ועל ידי זה יגאל אותנו.

ועל כן גם אנו בזמננו צריכים להתחזק בתפילה וצעקה לה', כי אחרי שהקב"ה מבקש שנתפלל לפניו – למה נחשה בעת הזאת [ובאמת כבר רמז לנו שלמה המלך ע"ה בקהלת ואמר – "עת לחשות ועת לדבר", ופירש רש"י – "עת לדבר" – כגון "אז ישיר משה", "קחו עמכם דברים" – וביאורו, בעת השמחה צריך האדם לשורר לה', כמו בעת יציאת מצרים, וכן לעתיד לבוא, כמו שנאמר "שירו לה' שיר חדש" – ובעת צרה שצריך האדם לבקש לה', צריך לקח עמו דברים להעתיר לפניו – וכמו שמצינו בחזקיהו מלך יהודה בשעת הנס, שהיה צריך לומר שירה ולא אמר, עשה שלא כהוגן בזה – כן בעת צרה שצריך לדבר בתפילה לה', ואם נחשה ימצאנו עוון בזה – וזהו שנאמר "עת לדבר".

ומלשון 'ונצעק' וכן ממה שכתוב "וישמע ה' את קולנו" ולא כתיב 'את תפילותנו', משמע שאין די בתפילה בלחש כמו שאנו מתפללים בכל יום, אלא צריכים להתאסף ביחד ולצעוק לה', כגון באמירת 'אבינו מלכינו' וכיוצא בזה, עד שישמע ה' צעקת עמו וישלח ישועתו.

והנה כל אלה הדברים שכתבנו בפרק הזה – דברים עיקריים הם, שצריך לשים לב לאחוז בהם, וימרה ה' על ידי זה לגאלנו גאולת עולם במהרה בימינו אמן [חומת הדת פ' י"ד].

גם האדם שאין בו תורה ולא מעש"ט

אל יחשה מלהתפלל לה',

ובוודאי יבוא שעה שימלא בקשתו.

אפילו אם יודע האדם שאין בו תורה ולא מעש"ט, אעפ"כ אל יחשה מלהתפלל לה', שכוח התפילה והתחינה הוא גדול מאד – וכדאיתא בתנא דבי אליהו – אמר הקב"ה הרי אני מודיעך מקצת דרכי – כשאני רואה בני אדם שאין בהם שבת תורה ומעש"ט לא במעשה ידיהם ולא במעשה אבותיהם, ורק שהם עומדים ומברכים ומרבים בתחנונים לפני, אני נזקק להם, שנאמר "פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם".

וכן איתא במדרש תנחומא, שאפילו אין אדם כדאי לענות בתפילתו ולעשות חסד עמו, כיון שמתפלל ומרבה בתחנונים עושה חסד עמו.

ואחז"ל על הפסוק "כי מי גוי גדול וגו' כה' אלוקינו בכל קראינו אליו" – ר' יודן אמר, בשר ודם יש לו פטרון, אם באת אצלו צרה אין נכנס אצלו פתאום, אלא הולך ועומד לפני חצירו של פטרונו וקורא לבן ביתו ואומר – איש פלוני בחוץ" – אבל הקב"ה אינו כן, אם באת לך צרה לא יקרא למיכאל ולא לגבריאל אלא צווח והוא עונה, הדא הוא דכתיב "כל אשר יקרא בשם ה' ימלט".

ואפילו אם העתיר לה' והרבה להתפלל ולא נענה, אעפ"כ יאמץ לבו לחזור ולהתפלל, ובוודאי יבוא שעה שימלא בקשתו – וכדאיתא במדרש רבה ואתחנן על הפסוק הנ"ל – אמרו רבנן, יש תפילה שנענית לארבעים יום, ויש תפילה שנענית לג', ויש ליום אחד, ויש שנענה לעונה, וכדכתיב "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" –

אמר ר' חייא רבה, כתיב "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'", הוי מתפלל וחוזר ומתפלל ויש שעה שיענו לך [מחנה ישראל פ"י].

ב' תנאים - מעומק הלב, וכוונה שהתפללות ילכו דרך ארץ ישראל.

והתפילה שיתפלל על ענין זה לה' איננו דווקא בתפילת שמו"ע, אלא בכל עת שירצה יוכל להעביר לה' - וגם תפילה זו איננה דווקא בלשה"ק, אלא אפילו בלשון שמורגל בה מנעוריו - אך העיקר צריך שלא יחסר בה שני דברים - א' - שתהיה מעומק הלב ולא מהשפה ולחורץ, ואם יוכל לעורר לבו לבכי - מה טוב וכמאמרם ז"ל - "כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה שלא ננעלו" - ב' - שיכוון שתלך תפילתו דרך ארץ ישראל, ומשם עד ירושלים, ומשם לבית קדשי הקדשים - וכמו שנאמר במקרה הנ"ל שהבאתי "והתפללו אליך דרך ארצם שנתת לאבותם והבית אשר בנית לשמך", וע"ז מסיים הכתוב "ושמעת השמים מכון שבתך את תפילתם ועשית משפטם" - וכמו שאמרו בברכות [כט'] לענין תפילת שמו"ע - וכשיעשה כן, בוודאי לא תשוב תפילתו ריקם [מחנה ישראל פ"י].

"וישמע ה' את קולנו"

"ונצחק אל השם אלוקי אבותינו וישמע ה' את קולנו" [דברים כו'] לא כתיב 'תפילתנו', רק 'קולנו' - צריך לצעוק אל ריבוננו של עולם, ובגלל הקול הזה הוא עונה מהר יותר לאדם - לפעמים הקב"ה עונה מהר יותר לאדם - לפעמים הקב"ה עונה מיד - לפעמים כעבור מספר ימים - ולפעמים כעבור זמן רב יותר - כמובא במדרש - "יש תפילה אפילו לכמה שנים", וכשמבקשים צריך לבקש עבור כל כלל ישראל - כי תפילה למען הכלל, מקבל ריבוננו של עולם מהר יותר. בעיקר לאחר עשיית מצוה, צריך לבקש מריבוננו של עולם, כי זכות המצוה מסייעת שהקב"ה יענה - על כן אומרים 'הרחמן' לאחר ברכת המזון, כי זה אחר קיום מצות ברכת המזון [דוגמא מדרכי אבי]. כל הצרות הרבות הבאות עלינו שאיננו ניצולים מהם, המה מפני שאין אנו צועקים ומרבים בתפילה עליהם - כי לו התפללנו ושפכנו שיח לפני הקב"ה, בוודאי לא ישובו תפילותינו ובקשותינו ריקם [ליקוטי אמרים פ"י].

לא היה מאריך בתפילתו

לא היה מאריך בתפילתו, אם כי בדרך כלל לא הספיק לסיים תפילת שמו"ע עם הציבור והיה מסיימה עם הש"ץ, משום שהיה מרבה להרהר בענייני תפילה ושוקע במחשבותיו - אמנם קרה לפעמים שבאמצע תפילה פרץ בבכי רב, וכשראה שהציבור מחכה לו דפק על העמוד שלא ימתינו לו [דוגמא מדרכי אבי].

אמירת תהילים

לעומת טרדה בעיון ההלכה.

לא נהג לומר תהילים בכל יום, משום שהיה טרוד תמיד בעיון ובהלכה - כן לא ראה אותו בנו הגרא"ל לומר "תיקון חצות", מלבד בימים שבין י"ז בתמוז לתשעה באב, שאמר התיקון אחר חצות היום ביחדות בבית הכנסת.

אמנם שפך לבו לפני יוצרו לפעמים לפני אור הבוקר, במיוחד לעת זקנתו - אבל בחורי הישיבה שלנו בביתו הרבו לספר ששמעו אותו [משום שהיו מתעוררים משנתם בשמעם תחינותיו ושיחתו הלבבית עם בוראו] כיצד הוא מדבר לפני ה' יתברך באידיש כדבר איש אל רעהו [דוגמא מדרכי אבי].

אמו היתה אשה צדקנית וצנועה מאד, דקדקה מאד במצוות, וכמעט כל היום לא משו מידה ספרי התחינה, הסידור והתהלים - בעיקר היתה מרבה בתפילה ובתחנונים שבנה יגדל ליהודי ירא שמים.

כעבור שנים רבות לאחר מותה, מצאו בביתה תהילים ישן והביאוהו לרבי ישראל מאיר הכהן - בהגיע ספר התהילים לידו העתיר עליו בנשיקות, ותוך דמעות בעיניו פנה לנוכחים ואמר - "האם יודעים אתם כמה

דמעות שפכה אימי זכרונה לברכה על ספר תהילים זה - בכל יום לפנות בוקר היתה מתפללת בו ובוכה שהילד שלה יהיה יהודי טוב ונאמן" [מאורות הגדולים].

הפתקה שהחפץ חיים כתב לצדיק הנודע ר' נחום'קה מהורודנה.

הפתקה שכתב לצדיק הנודע ר' נחום'קה מהורודנה - על מציאותה של פתקה זו סיפר חתנו של ר' נחום'קה, הרב הגאון המפורסם הישיש ר' גבריאל זאב, הידוע בכינויו "ר' וולוול" מרגליות זצ"ל - בערב שבת אחד בין השמשות בשנת תרכ"ו הריק ר' נחום לרגל קדושת השבת את כיסיו בחיפזון - מצא אז ר' גבריאל זאב - שהיה באותו פרק אברך סמוך על שולחן חותנו - בין יתר פיסות הנייר, מכתב קצר שתוכנו היה כדלקמן. "אני מבקש מאד מהוכ"ק שיואל נא בטובו להתפלל עלי שהבית"ש יחזק את לבי כדי שאזכה לעבוד אותו באמת ובלב תמים - אני יודע את מך ערכי כי חוטא ופושע אנכי - הכותב בלב דואב נשבר ונדכה - ישראל מאיר בר' ארי' זאב הכהן מעיר ראדין" [הח"ח חייו ופעליו עמ' סו].

מדבר עם הקב"ה על הגדלות בתורה של כלל ישראל.

"ראה נא ריבונו של עולם את הכבוד שעמך ישראל חולק לך, ראה את הכתרים שהכתירו בהם את תורתך - נתת לישראל תורה זעירה - ראה את המגדלים הענקיים שהקימו עליה, לא החסירו ממנה כחוט השערה, את הכל ייפו וקשטו, כל אות וכל תג הבהירו, את הכל האירו כפנינים יקרות וכספירים, למען אפשר את הגישה ההבנה לכל אחד ואחד - ראה את שני התלמודים הבבלי והירושלמי, ואחרי כן את העטרת לאין ספור, את המדרש הזוהר הספרא ספרי מכילתא תוספתא רבינו אלפס רמב"ם ראשונים ואחרונים לאין קץ - ובאיזה תנאים יצרו את כל זאת בגלות קשה ומרה, בתנאים האיומים ביותר וללא נשוא ממש בין האש לחרב למדו וכתבו, ומה לך מתרעם עליהם - ריבונו של עולם, היש לך עם אחר שיוכל להדמות להם - ההוכיח כזאת מישוהו - עד כמה, איפוא אבא, תניח עוד את עמך ישראל הגולה ומעונה בנכר". כך היה מתחנן ותובע מאת ה' כשתפילותיו מלוות בבכיות קורעות לב ודמעות חמות כתינוק המתחטא לפני אביו [הח"ח חייו ופעליו עמ' פה].

תפלה בנחת ובשלוח או ברעש ובקולות.

אברך אחד מתלמידי הישיבה נוהג היה להתפלל ברעש ובקולות - נטפל אליו ר' לייב בנו של ה'חפץ חיים', וטען עמו על שהוא מתבלט במנהגו זה, בעוד שעליו לקחת לו לדוגמא את אביו ה'חפץ חיים' שתפילתו במתינות ובנחת - השיב אותו אברך לר' לייב - "הכיצד אוכל להשוות את עצמי אל ה'חפץ חיים'". צא וראה, אדם שהוא מייטיב לשחות במים הריהו קופץ לתוך המים ושוחה במהירות מבלי להשמיע שום קול לא בקפיצתו ולא בשחייתו, ואילו מי שאינו בקי בחכמה זו טופח בידיו וברגליו וכל כולו סואן ברעש אף זה כן, ה'חפץ חיים' הבקי ומנוסה בחכמת התפילה - הוא יכול להתפלל בנחת ובשלוח, בעוד שאני איני מומחה לאותו דבר הנני נאלץ לעמוד על נפשי מפני גלי המים הזידונים של מחשבות זרות, מבלי שיהיה סיפק בידי לברור באמצעים".

תפלה נקיה וטהורה בלי שום טומאה.

צריך האדם לדעת כי תפילתו שצריכה לעלות לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה צריכה להיות נקיה וטהורה בלי שום טומאה - וכשהוא מדבר כל היום דיבורים אסורים שמהם נטמאים השפתיים, כמו שנאמר "כי איש טמא שפתיים אנכי", ואחר כך הוא בא באותו פה המלוכלך ומסדר תפילתו הלא מרחפת טומאה עליה למעלה ולא תהיה לרצון - אלא צריך מקודם לרחוץ ולהגעיל יפה יפה את הפה, כדי שיהיה ראוי להתפלל בפני נקי וטהור - והתרופה לזה הוא שיהרהר בתשובה קודם שמתחיל להתפלל, ויסכים בדעתו שלא לדבר עוד דיבורים אסורים, ואז תהא תפילתו נשמעת [זכור למרים פכ"ד].

שער ג

פרקי שירה.

פרק א

כח של שירה – "אילו פינו מלא שירה" השראת השכינה ע"י שירת הלויים.

בשירה נתחדש מהלך חדש – "אין אנחנו מספיקים", ואדרבה "על כן" – 'אתה יכול בגלל שאתה לא יכול'. < כח השירה של הלויים וכחם להקים את המשכן חדא נינהו, הביטוי של 'אז ירננו עצי היער' – עצי המשכן. < שירה הוא כח מיוחד לצאת מעבר לגבולות, מעבר להשגות האדם ולהתרומם ע"י התפעלות של שירה. < "הן שמי השמים לא יכלכלוך" – בדומה לשירה של אין אנחנו מספיקים, ושכינה במשכן היא עצם השירה – "אז ירננו עצי היער". < משה ובצלאל – מי קודם, כלים ומשכן, הפרט נגד הכלל, הטוב בתוספת ה'מאד' שיש אחרי הטוב – השירה שייכת לעצים שיטים, לכלל שבוקע אחרי הפרט מתוך כל פרט ופרט. < המשכן של כלל ישראל, ויקהל משה – כל עצמותי בתורת כלל שרים שירה. < "אז ירננו עצי היער". < איך אדם מתפרץ מעבר לגבולות שלו. <

בשירה נתחדש מהלך חדש – "אין אנחנו מספיקים", ואדרבה "על כן" – 'אתה יכול בגלל שאתה לא יכול'.

"אילו פינו מלא שירה כים, ולשונינו רינה כהמון גליו וכו' אין אנחנו מספיקים להודות וכו', על כן אברים שפילגת בנו, וכו' הן הם יודו ויברכו", וידועה השאלה, הא איך האברים שלנו יכולים לשיר אם כל האברים הרחבים והגדולים לא יכולים לשיר, ויש לדייק עוד שמלשון השירה מבואר עוד – שיש כאן נתינת טעם – "על כן אברים וכו'" – לא כתוב כאן – "למרות" ההגבלה אנו שרים – אלא "בגלל" ההגבלה אנו שרים, וצ"ע.

ונראה שכתוב כאן שהיסוד של שירה הוא שדווקא בגלל שאתה לא יכול לשיר לכן אתה יכול לשיר – 'אתה יכול בגלל שאתה לא יכול' ואם אתה יכול אתה ודאי לא יכול.

ונראה שהמקור לזה הוא מפסוק מפורש – "אשירה לה' כי גאה גאה", ופירש"י, דהקב"ה מתעלה ומתגאה מעל כל הקילוסים שאנו נקלס אותו, "כי גאה גאה", ולעומת בו"ד דאפילו מה שמקלסים אותו אין בו. וקשה, דהרי אם הוא מתגאה יותר ממה שאנו נוכל לקלס, א"כ למה זה 'סיבה' שנקלס – "כי גאה גאה" – 'כי' בתורת 'נתינת טעם' לעיקר השירה, "אשירה לה' כי גאה גאה", ואם זה לא ביכולתנו א"כ למה נשיר – שוב למדנו חידוש בשירה – אתה יכול דווקא בגלל שאתה לא יכול – וצ"ב דמה המהלך בזה.

כח השירה של הלויים וכחם להקים את המשכן חדא נינהו, הביטוי של 'אז ירננו עצי היער' – עצי המשכן.

מבואר בערכין דבשעת החורבן לא גמרו הלויים את השירה ולא אמרו "יצמיתם ה' אלוקיננו", ושמעתי בשם הגר"ז⁷¹ ששמע שאם היו מסיימים לא היה חורבן, הוי אומר שכתוב כאן ששירה בשלמותה היא סתירה לחורבן, וצ"ב המהלך בזה.

ונראה לי שכן מבואר נמי במשך חכמה [בהעלותך ובנוחה יאמר שובה ה'] שהביא תוס' בב"ק דהשראת השכינה היא דווקא בכ"ב אלף מקרא דרבבות אלפי ישראל והקשו דסגי בעשרה ותימצו דקאי על הנביאים ומשכן, וזה תמוה, והמשך חכמה תיקן וגרס 'לויים ומשכן', והיינו שהם בחניות הקימו את המשכן – 'ובנוחה' – ובזה הם החזירו את השכינה, וזה הפסוק שהביאו בסוגי' [שם] – שובה ה' רבבות אלפי ישראל – והיינו שהכ"ב אלף לויים גרמו למצב של שובה ה' – והיינו השראת השכינה בהקמת המשכן בכל חניה ומבואר כאן שכח השירה הוא הכח של הלויים וזהו הכח של השראת השכינה במקדש, ולכן בסילוק השכינה היה חסר בשירה – חורבן לעומת בנין, ונמצא ששני הכחות של הלויים חדא נינהו, הכח להקים את המשכן ובזה מחזירים את השראת השכינה והכח של שירה.

⁷¹ כך אמר לי אחי ר' שלמה דוד בשם הגר"ד סולובייצק שליט"א.

ונראה שהצירוף של הנך תרי כחות מצאנו במדרש – שכתוב בפסוק בתהילים, "אז ירננו עצי היער" ומבואר בתנחומא בתרומה דהאי קרא נאמר בבניית המשכן, דהקשרים שהם העצי שיטים עומדים – הם עצי היער ששרו שירה בשעת בניית המשכן – הרי דשוב מצאנו השראת השכינה בשירה, ונמצא ששירת הלויים במשכן מתייחסת לעצי שיטים – שהם בעצמם הקימו אותם בכל חניה וחניה – לגרום להשראת השכינה. והדברים צ"ב – דמה ענינה וכחה של שירה בהשראת השכינה במשכן – בלויים ובעצי היער.

שירה הוא כח מיוחד לצאת מעבר לגבולות,

מעבר להשגות האדם ולהתרומם ע"י התפעלות של שירה.

למדנו כאן מהותה של שירה מהי, תחילתה של שירה אינה 'הכרת הטוב' בעלמא, דעל כל "הטבת ה'" נקבע ברכת השבח, ובשירה איכא ב' תנאים, א' הטבת ה' ב' גבורות ה', ובגבורות ה' בעינן דוקא נס שיוצא מגדר הטבע, ואל"כ הוי בגדר ברכת השבח – וכמבואר בארוכה בספר עמק ברכה [בענין הלל על הנס]. ונראה, דנתחדש הכא תוספת חידוש דבגבורות ה' איכא תנאי, והוא, דדווקא גבורות העולות מעל השגותיו מחייבות שירה, דדווקא כשברור לו שאין לו תפיסה והשגה בגבורות ה' – ההתפעלות הזו היא זאת שמחייבת ומאפשרת שירה – במצב כזה הוא יצא מכלל "ברכת השבח" ובזה הוא דנכנס לכלל "שירה". למדנו כאן ששירה היא כח מיוחד לצאת מעבר לגבולות, מעבר להשגות ולתפיסה הרגילה והשקולה של האדם, להתרומם למעלה ע"י התפעלות של שירה. כל זה מתחיל דווקא אחרי הבהירות המוחלטת שיש מצב של – "כי גאה גאה" – ברור לו שגם באברים הכי רחבים ומפותחים, גם אז "אין אנחנו מספיקים", דווקא בכה"ג מתחדשת ומתאפשרת שירה – הכח המיוחד הזה הוא רק כשהוא לא יכול ודווקא בזה הוא יכול – אם הוא יכול מצד עצמו אז שירה אין כאן, ורק ברכת השבח יש כאן.

ושמעתי מידיד נפשי הגאון רבי עקיבא עהרנפלד זצ"ל דבר נפלא בענין זה – דהרי בשירה נאמרה הלכה דבעינן 'אריח ע"ג לבינה' [מגילה טז:] – ופירש"י "אריח – הוא הכתב, לבינה – הוא חלק, שהוא כפליים מן הכתב, והאריח חצי לבינה" – וביאר, שהחלק שהוא חלק וחסר שם נמצאים הרגשות של האדם שהוא לא מסוגל לאומרם בפה מלא, וזו תופעה בשירה – וזה גם תנאי בשירה שתמיד יש מצב של 'גאה גאה', ונראה דהן הן הדברים שנתבארו כאן.

"הן שמי השמים לא יכלכלוך" – בדומה לשירה של אין אנחנו מספיקים,

ושכינה במשכן היא היא עצם השירה – "אז ירננו עצי היער".

"אז ירננו עצי היער" – איך עצי היער שרים שירה – והתשובה – בגלל שאין להם השגה לכן הם אלו ששרים.

הביטוי האמיתי של השראת השכינה במשכן – היינו לתפוס ולהשיג את מה שאינו בר תפיסה והשגה – הרי הטענה הבסיסית נגד בניית המשכן היא כמבואר בדברי הימים [ב' – פרק ו' פסוק י"ח] שמצאנו שמקשים שם קושי – "הנה שמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי" – והיינו שאם שמי השמים לא יכלכלוך, א"כ איך שייך לבנות בית לצמצם את השכינה – שמי השמים אין להם תפיסה והשגה בהשראת השכינה – והתשובה היא שנתחדש במשכן כח מיוחד – כמה אמות לכל צד וכמה קרשים לכל צד, ואז "ושכנתי בתוכם", והיינו דאדרבה, זה גופא ענינו של משכן, להכיל ולתפוס את מה שהוא לאו בר תפיסה ולא בר השגה, השראת השכינה במשכן בתוך הגבולות של העצי שיטים היא היא מציאות של שירה – דווקא 'אז' – ירננו עצי היער.

והיינו שכמו שבשירה רק בגלל שאתה לא יכול אתה יכול – כמו כן במשכן רק בגלל שאתה לא מחזיק אתה מחזיק – השראת השכינה במשכן – היא היא עצם השירה.

כח הלויים הוא כח של שירה וכח של השבת השכינה בהקמת המשכן – הנך תרתי חדא נינהו – שובה ה' רבבות אלפי ישראל – ולכן סילוק השכינה בחורבן צמוד לחסרון בשלמות השירה – יצמיתם ה' אלוקינן.

משה ובצלאל – מי קודם, כלים ומשכן, הפרט נגד הכלל, הטוב בתוספת ה'מאד' שיש אחרי הטוב – השירה שייכת לעצים שיטים, לכלל שבוקע אחרי הפרט מתוך כל פרט ופרט.

אכן נראה דדוקא הקרשים שרו שירה ולא הכלים, דלגבי שירה עדיפא משכן מכלים, ולמדנו מזה דבר גדול, ונבאר את הדברים:

הנה, כתוב שהקב"ה אמר למשה לבנות משכן ואח"כ כלים, משה הפך את הסדר ובצלאל שוב חזר כמו הקב"ה ואמר לו משה בצל א-ל היית [ברכות נ"ה], וביאר המשך חכמה [ריש ויקהל ל"ה ל"א] על פ' יסוד גדול.

בכל הבריאה מצאנו תמיד שמכל פרט ופרט נוצר כלל, אבל הכלל עצמו הוא הרבה יותר לאין שיעור מכל הפרטים כהדדי על אף שהמציאות של הכלל אינה מציאות בפני עצמה מלבד הפרטים שיש בכלל – ונמצא שכל פרט מקבל מציאות חדשה מצד היותו חלק מהכלל למרות שכל מציאותו של הכלל הוא מצירוף הפרטים – דבר פלא.

דהנה – בבריאת העולם כתוב וירא אלוקים כי טוב, אבל בסוף, "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", מה התחדש כאן חוץ מצירוף פרטים של כל יום ויום של הבריאה, ולמה א"כ נתחדש "מאד" אחרי ה"טוב".

והתשובה היא – דהרי מיניה וביה קשה – הרי ההגדרה של "טוב מאד" אינה מוגדרת כלל וכלל, דהרי טוב הוא שלימות של טוב – לא חסר כלום בטוב וא"כ מה שייך דרגא של טוב מאד, אטו אחרי שנתחדש דרגת טוב מאד אמרינן שמתברר שהטוב הוא פחות מטוב – הרי אינו כן, הרי טוב הוא שלימות של טוב וא"כ מה נתחדש בטוב מאד.

אלא הן הן הדברים – ה"מאד" היא התוספת אחרי השלימות הגמורה של "טוב", יש כאן שלימות גמורה של טוב בכל פרט ופרט, אבל בצירוף של הפרט לכלל ובתור להיות חלק מהכלל, בזה אין שיעור כלל וכלל לפרט, הוא פשוט צורה ולבש צורה, החשיבות החדשה בתור חלק מהכלל מתייחסת לפרט עצמו עד כמה שהפרט הוא חלק מהכלל, ולכן ה'טוב' שיש בפרט מצד עצמו הוא בדרגת 'טוב', אבל הן טוב עצמו בתור חלק מהכלל הוא 'טוב מאד' – כבר אין לו גבולות, הוא פריך הרבה אחרי הכחות שלו בתור פרט.

כל יחיד מפסיד מההגבלות של הציבור – גם בציבור גבי רוחניות ובין בצבור לגבי עניני גשמיים – הרי כל בן ישיבה מפסיד מחלק של ההגבלות של ישיבה – פלוני צריך יותר עיון ופלוני צריך יותר בקיאות – וכדומה – וכן לגבי כללים אחרים בצורת הישיבה, ויש לשאול – הרי מי זה הישיבה – הרי אינו אלא צירוף פרטים של בני ישיבה, וא"כ מה זכותו של הכלל להגביל את הפרט אם אין בכלל אלא מה שיש בפרט, אלא דאדרבה, הציבור היא מציאות חדשה – מציאות שנותנת ליחיד פי אלפי אלפים ממה שהיחיד צריך להקריב עבור הציבור – השקעה רווחית ביותר.

הרי המציאות החדשה של ציבור היא המציאות של ה'מאד' אחרי הטוב – לגדול ולצמוח בלי הגבלות, זו מציאות חדשה שהיחיד קיבל מכח הציבור – הוא לא נותן הוא לוקח.

בתורת פרטים ודאי שארון וכלים קדושתם יותר מהקרשים ויריעות ולולאות, מנורה בדרום משפיעה חכמה בכל העולמות, ושלחן משפיע עשירות, אבל מה מצאנו בקרשים ולולאות, והתשובה היא שיש מציאות חדשה ששמה "והיה המשכן אחד" – לפני הן מציאות כל כלי וכלי יש לו מעלה עצמית, מעלות בתורת פרטים, אבל כשנהיו בתורת כלל נתחדשה מציאות חדשה אצל כל אחד ואחד, היריעות ולולאות הם "האחד" – הם הכלל – הם מוסיפים את ה"מאד" מעבר לגבולות של ה"טוב", כל כלי לובש צורה חדשה אחרי המציאות החדשה של והיה המשכן אחד.

משה דן מצד פרטים ובצלאל חידש את הכלל, בצלאל עשה כפי סדר החשיבות שבא אחרי הצירוף, שאז המשכן הוא ה"מאד" שיש אחרי ה"טוב", ובזה יש לו קדימה לפני הארון.

אמרו חז"ל שחכמת בצלאל היתה "לצרף בהם אותיות שנבראו בהם שמים וארץ" [ברכות שם], כח ה'צירוף' – להפוך ששת ימי בראשית לבריאה אחת – וירא אלוקים את כל אשר עשה – כח מיוחד בפני עצמו, וזה הכח להפוך כלים ומשכן למציאות החדשה של "והיה המשכן אחד", אבל משה רצה לבנות כפי הסדר של כל פרט בתורת פרט, ובזה אה"נ דהכלים הם לפני המשכן – אלו דברי המשך חכמה – בתוספת ביאור והסבר.

עצי שיטים – הם הכלל ולכן הם השירה – שירה בוקעת מעל הכח ומעל התפיסה הפשוטה של האדם, מה שהוא לא יכול הוא יכול, וזה הכח של פרט בתור כלל.
דוקא הלוויים שהם בנו ופירקו את המשכן – הקימו את העצי שיטים, הם שרים שירה, הם היו אלו שעשו את המשכן "לאחד" לצרפו, זה כח השירה, "ובנוחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל" שמכאן למדו שאין השכינה שרויה אלא ע"י כ"ב אלף מישראל, בכל מחנה ומחנה הנך "רבבות אלפי ישראל", שבט הלוויים, הם אלו שעל ידם "שובה ה'", השראת השכינה.

המשכן של כלל ישראל,

ויקהל משה – כל עצמותי בתורת כלל שרים שירה.

והוסיף המשך חכמה - המשכן זה כלל ישראל, ושכנתי בתוכם בתוך כל אחד ואחד, כל יחיד ויחיד שונה בקדושתו, יש קדושת ארון יש מנורה ויש מזבח, אבל כלל ישראל בתורת כלל הוא המשכן המצרף ואין למעלה ממנו, כל הבריאה כולה בתורת כלל אכתי אינה כלל ישראל, דכלל ישראל הוא ה"בראשית" של כל הבריאה כולה, בשביל ישראל שנקראו ראשית, עכתו"ד המשך חכמה – בהרחבה.
ואולי אפשר להוסיף - "ויקהל משה" את כל עדת בני"ז היתה ההקדמה לבניית המשכן, לצרף את כל היחידים של כלל ישראל לכנסת ישראל, ליצור יחידה אחת, היא היא היסוד של בניית המשכן, "אתר די ביה יחדון רוחין ונפשינ".
ושכנתי 'בתוכם' – ב'תוך' כל אחד ואחד, ה'בתוך' של כל אחד ואחד משתנה אחרי שה'תוך' של כל אחד נהיה לתוך אחד כללי – חלק מה'בתוכם'.
לכן פשוט למה ע"י שנאת חינום נחרב הבית ולא נבנה עוד - והרי אמרו חז"ל שהחורבן השני מכח שנאת חינום הוא חורבן יותר חמור מהחורבן על ידי ג' עבירות שהיה במקדש ראשון, והביאור כנ"ל - בשנאת חינום חסר בכל היסוד, היסוד הוא כלל ישראל בתורת כלל, ונפל היסוד נפל הבנין.
בסיומה של שירת נשמת אנו אומרים, שהכח של שירה הוא "כל עצמותי תאמרנה", "וכל קרבי את שם קדשו", כל אבר בפני עצמו מוגבל, אבל היינו בתורת פרטים, הכח המיוחד של שירה הוא שכללות האברים כהדדי בתורת כלל שרים בבחינת "כל עצמותי תאמרנה", דווקא היכא שהשירה היא שירה של "וכל קרבי את שם קדשו" אז נכנס ה"מאד" לתוך ה"טוב", והרי "מאד" אין לו שיעור, "הן הם יודו ויברכו", השירה של נשמת היא "הן הם" ביחד, ולכן כח השירה הוא הכח של השראת השכינה במקדש.
דוקא הלוויים שהם בנו ופירקו את המשכן, הם השרים שירה, הם היו אלו שעשו את המשכן "לאחד" לצרפו, זה כח השירה, "ובנוחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל" שמכאן למדו שאין השכינה שרויה אלא ע"י כ"ב אלף מישראל, בכל מחנה ומחנה הנך "רבבות אלפי ישראל", שבט הלוויים, הם אלו שעל ידם "שובה ה'", השראת השכינה.

"אז ירננו עצי היער".

"אז ירננו עצי היער", השירה היא דוקא מכח העצי שיטים עומדים, והיינו המשכן בכללותו, לא מכל כלי באופן פרטי, שזהו כח השירה של המשכן בכללותו.

איך אדם מתפרץ מעבר לגבולות שלו.

אולם צריכים עדיין לשאול - הרי איך אדם מתפרץ מעבר לגבולות שלו - איך בשירה הוא מתפרץ מעבר לגבולותיו ולהשגותיו - להתרומם למעלה - הרי רק אחרי דנתקיים תנאה ד"כי גאה גאה", ורק אחרי דברור לו דגם באברים הכי רחבים ומפותחים אכתי "אין אנחנו מספיקים", רק אז ורק בכה"ג הוא דנתחדש ונתחייב בדין שירה - וקשה - דהאיך מתפרצים מעבר לגבולות - ועיין בזה להלן [פרק ב] בזה.

פרק ב

כח של שירה הוא

מכח השותפות של הגוף והנשמה.

שירה דווקא כשאתה לא יכול – ואז האדם מתפרץ מעבר לגבולות. < שותפות מחודשת, בין הגוף שאינו יכול, לנשמה שיכולה. < שותפות של "החכם וכסיל", יצה"ט ויצה"ר. < 'טוב' שנהיה ל'טוב מאד', על ידי כח התנגדות < כח הנשמה להתפרץ מעבר לגבולותיה מונח בהגבלות של הגוף < "ראתה שפחה על הים" < כח מיוחד של שירה בתוך חורבן. < שירת האזינו.

שירה דווקא כשאתה לא יכול – ואז האדם מתפרץ מעבר לגבולות.

נתבאר לעיל [פרק א] ששירה היא רק על נס שיש בו גבורות ה' – והנך 'גבורות' עולות מעל השגותינו, ורק כשברור לנו שאין לנו שום אפשרות להודות ולהלל על הנך גבורות, אז הוא דיצא מכלל "ברכת השבח" ורק אז הוא דנכנס לכלל "שירה", הרי שעצם זה שא"ל לשיר זה מאפשר שירה – דווקא כשהוא לא יכול – אז הוא יכול. שירה היינו להתפרץ מעבר לגבולותינו ולהשגותינו, להתרומם למעלה, וזה רק אחרי דנתקיים תנאה ד"כי גאה גאה", רק אחרי דברור לו דגם באברים הכי רחבים ומפותחים אכתי "אין אנחנו מספיקים", רק אז ורק בכה"ג הוא דנתחדש ונתחייב בדן שירה.

שותפות מחודשת, בין הגוף שאינו יכול, לנשמה שיכולה.

האפשרות להתפרץ מעבר לכחות וההשגות באה ע"י "שותפות", שותפות בין הגוף והאברים לנשמה, השירה מתחילה ב"נשמת כל חי", הגוף האברים והעצמות אין להם שום תפיסה ושום אחיזה, הם לא יכולים אפילו להתחיל, ההתעוררות ע"כ מתחילה דוקא מהנשמה העליונה, וזו הפתיחה, "נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלוקינו", אבל בסיום השירה מסיימים, "כל עצמותי תאמרנה", כל הגוף עם העצמות המגושמות, הגוף שבגוף, כולם מתעלות ומצטרפות לשירה, הנשמה מרוממת את הגוף להשגותיו האמיתיות, דוקא בשותפות זו שייך שירה. וחדוש זה במהלך של שירה למדנו מדוד המלך שאמר "ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו", וזהו באמת הסיום של שירת "נשמת", תחילתה של שירה חייבת להתחיל ב"ברכי נפשי", החלק העליון הוא המתחיל, ורק אחריו נגררים "כל קרבי", כל העצמות היבשות. גם זה נאמר בהקדמה של השירה, "אז ישיר משה", ופירש"י, "אמר לו לבו לומר שירה", "ולמדנו שהיו"ד [י'שיר] על שם המחשבה נאמרה", תחילתו של שירה היא כשהנשמה מדברת לגוף, ואז הנשמה מרוממת אותה למעלה למעלה. "ע"כ אברים שפלגת בנו, ורוח ונשמה שנפחת באפינו וכו', הן הם יודו ויברכו" דוקא ה"שותפות" של האברים והנשמה, כהדדי, "הן הם" יכולים להתרחב ולעבור את הגבולות. אולם "שותפות" זו לא ברורה לנו, הרי "זה יכול [נשמה] וזה אינו יכול [גוף]", הנשמה לא צריכה את הגוף והגוף צריך את הנשמה, א"כ איך מגדירים את השותפות הזו של שניהם כהדדי, "הן הם", ועיין בהערה ⁷² בזה.

⁷² ואמר לי ידידי הגאון הרב רבי יצחק קליימן שליט"א, שהיכולת בשירה להתרומם להשגותיו של הנשמה, באה מזה שהאברים בעצמם הם "חצאי אברים", שלמותם אינם בתוך עצמם אלא בצירוף הנשמה העליונה שמשלימה אותם, "אברים שפילגת בנו", היינו "חצאי אברים", "פלג גופא", אשר השלמתם באה ע"י "הרוח ונשמה שנפחת באפינו", ונמצא דבכוח המוגבל נמצא הבלתי

שותפות של "החכם וכסיל", יצה"ט ויצה"ר.

יש עוד "שותפות" לא מובנת, "בכל לבבך", ודרשו חז"ל, "ביצה"ט וביצה"ר", הרי זה יכול [יצה"ט] וזה אינו יכול [יצה"ר], ואיך א"כ נוצרת ביניהם שותפות.

ומדברי הקצוה"ח למדנו ישוב לכל הנך קושיות, דבאמת נתחדש שותפות חדשה בשותפות של "החכם וכסיל".

ונקדים, "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", וביארו בחז"ל, "טוב זו היצה"ט, מאד זו היצה"ר", וביאר בזה בעל הקצוה"ח בהקדמה לש"ש, עפ"י דברי המהר"ם אלמושנינו ז"ל בביאורו לקהלת, "יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט", ותמוה איך החכם מכל אדם יתיחס לסכלות כתוספת על החכמה עצמה, וביאר, "דהישרים בלבם אינם חריפים כ"כ, דהחריפות אינו אלא אגב שבשתא, ולפי שאלו שאין שכלם ישר, ויש להם מעכב בשכלם, כאשר יגבר השכל עולה השכל בחריפות גדול כאשר אנו רואים בתבערת אש כאשר יוצק עליו מעט מים אז יתגבר ויתלהב האש ביתר שאת ויתר עז ממוקדה מקדם בלעדי מעט המים, כן הדבר הזה, אם יש לשכל קצת מנגד, והא הסכלות מעט, ואז יתגבר עליו השכל ויהיה מחודד יותר ויותר", עכ"ל.

ועפ"י ביאר בש"ש, דהיצה"ר מיקרי כסיל, ויצה"ט מיקרי חכם, לזה, כאשר יהיה התנגדות מצד הסכלות, שהוא היצה"ר, אל צד החכמה שהוא היצה"ט, ויתגבר השכל שהוא היצה"ט על הסכלות, ויעלה למעלה במעלות רבות מאשר היה מקדם, משא"כ, אם לא היה יצה"ר, מנגד לא היה התגברות, והיה טוב מצד עצמו אבל לא היה מאד, וע"י היצה"ר המתנגד מתגבר היצה"ט ונעשה טוב מאד.

ובזה ביאר את דברי חז"ל, "אשרי איש ירא את ה' במצוותיו חפץ מאד", אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש, והיינו כשיש לו התנגדות מצד היצה"ר, ויתגבר עליו, ואז יהיה במצוותיו חפץ מאד, אבל אם הוא זקן וכלו כחותיו ויצרו, אע"ג דחפץ במצוות, לא יהיה ב"מאודיות", וכן"ל, עכתו"ד.

'טוב' שנהיה ל'טוב מאד',

על ידי כח התנגדות

ביאור הדברים, שהחכם מתחכם נגד כל טענותיו של הכסיל שלא מבין, החכם מתגבר על כל הצדדים וצדי צדדים של הכסיל וחכמתו מתרבה, בכל "טוב" איכא שלימות, אבל בתוך השלימות של ה"טוב" טמון תוספת ע"ג תוספת, וזהו ה"מאד" שיש בתוך הטוב, וכל הביטוי של ה"מאד" בא רק ע"י הכנגד. ה"מאד" שצומח וגודל מתוך ה"טוב", ובזה הוא נהיה ל"טוב מאד", זה פרי עמלה של השותפות של החכם והכסיל, אלו פירותיו.

ונראה דזה עומק דברי המהרש"א בשבת:

במתן תורה א"ל הקב"ה למשרע"ה "החזר להם תשובה" למלאכי השרת, א"ל "מתירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם", א"ל הקב"ה "אחוז בכסא הכבוד וחזור להם תשובה", [שבת פ"ח:], וביאר המהרש"א, שהבל פיהם הוא רוחני לגמרי, ויותר מוכן לקבל רוחניות התורה, ועל זה א"ל הקב"ה, האדם מצד א' הוא גופני, אבל בצד השני הוא יכול לאחוז במקום נשמתו, למעלה למעלה שמקומן של נשמות ישראל צרורים תחת כסא כבודו, וזה יותר למעלה.

מלחמת הגוף והנשמה היא השותפות של החכם הכסיל, ובשותפות זו הגוף מעלה את הנשמה עד למעלה מעולם המלאכים, עד "אחוז בכסא הכבוד".

מוגבלת, נפיתה מהקב"ה היא כבר בלתי מוגבל, ותר"י"ג אברים וגידים בגוף וכנגדם תר"י"ג אברים וגידים בנשמה, זה כבר עובר את כל הגבולות כיון שהבלתי מוגבל כבר נמצא בתוך האברים עצמם.

כח הנשמה להתפרץ מעבר לגבולותיה מונח בהגבלות של הגוף

הרי יש כאן טענה נגד כח האדם לשיר שירה, "אין אנחנו מספיקים", האברים הכי רחבים הם עדיין מוגבלים, והתשובה היחידה לטענה זו היא אדרבה - השירה מעלה את האדם שיוכל להגיע ל"מאד" שב"טוב", עוברים את הגבולות של הטוב, ופעולה זו היא פרי עמלה של השותפות של החכם והכסיל, ורק ע"י שותפות זה הוא יוכל להגיע לשירה.

"ע"כ אברים שפלטת בנו, ורוח ונשמה שנפחת באפינו, הן הם יודו ויברכו", שותפות זו של "הן הם", הגוף והנשמה, החכם והכסיל, בזה אנו עוברים את הגבולות, הנשמה מתפרצת הלאה מעבר לגבולותיו, מה ש"פלטת" בנו אברים מוגבלים, זה גופא מאפשר לו להגיע ל"נפיעה" של הבורא עולם בנשמתו - עיין בהערה ⁷³, נפיעה מדיליה הוא נפיעה של "אין סוף", ובזה האדם מתעלה להשגותיו של הנשמה ש"אתה נפחת בי", נפיעה בלי גבול, באופן שהאברים הם "פלטת בנו", האברים מוגבלים, הם ה"סכלות מעט", אז יש התגברות לדרגת "טוב מאד", "הן הם יודו ויברכו", תרומתו כהדדי, ודו"ק.

"ראתה שפחה על הים"

"ראתה שפחה על הים יותר ממה שראה יחזקאל בן בוזי", וקשה - דהאיך נהיה דבר כזה - אלא שהביאור בזה הוא שהגילויים של קריעת ים סוף דחו מעליהם את כל המ"ט שערי טומאה של מצרים, והזיזו מהם את כל הסכלות שעמד מכנגד, והאש של ההשגות התפרצה נגד החושך הגדול והסכלות העצומה של מ"ט שערי טומאה - עד שעלה והתעלה האש למעלה למעלה, יותר ממה שראה יחזקאל בן בוזי.

כח מיוחד של שירה בתוך חורבן.

חורבן היינו סילוק השירה וכנתבאר בחז"ל - מובא לעיל [פרק א] - אכן בסוף מכות ר"ע ראה שועלים והתחיל לצחק - הוא ראה שיש אור שצומח מתוך החושך - הוא ראה שבכל נפילה יש התרוממות - הצחוק של ר"ע הוא כח מיוחד של שירה בזמן החורבן - כח מיוחד להתרומם מתוך החורבן של כל אחד ואחד ולצאת ולבנות בנינו הרוחני דווקא מתוך האבנים הנהרסות.

"אשירה לה' בחיי אומרה לאלוקי בעודי" - לכל אחד ואחד יש חיים אבל זה רק תחילת השירה - הזמר שזה שלמות השירה הוא "בעודי" - כל אחד ואחד יש לו "ועוד" המיוחדת שלו - כל אחד יכול להתרומם מעבר להשגות שלו - למדנו בפרקי אבות [פרק ו] שבכח של תורה לשמה יש כח מיוחד של "מרומתו על כל הבריות" - "בעודי" - תורה לשמה יש בה "שירה".

שירת האזינו.

העירני תלמיד אחד נ"י - מה התוכן של 'שירת האזינו' בתור 'שירה' - הרי שירה זו נמנית כאחת השירות - ועיין בר"ן על הרי"ף [סוף פ"ק דמגילה] שדן למה לא כתובה אריח ע"ג לבינה - ועכ"פ זה ברור שהרי היא שירה גמורה, ולכא' קשה דמה התוכן של השירה.

ונראה כך - דיעויין בדברי המשך חכמה בפרשת עקב שהק' קושי' עצומה, הרי כל הברכות בברכת המזון הם ברכות על דברים יסודיים ומרכזיים בימות עולם של כלל ישראל, דברכת הזן הוא כנגד המן שהוא

⁷³ עיין בנפש החיים [ש"א פט"ו] שביאר שלשון נשמה משמעותו נשימה, והכוונה למה שנאמר בבריאת האדם [בראשית ב', ז'] [ויפח באפיו נשמת חיים], והיינו שנברא מנשימת פיו יתברך כביכול, והביא את המשל לנשימת פיו של האומן בכלי הזכוכית בעת עשיית הכלי, שהבחינה הראשונה היא הנשימה שעדיין בתוך פיו, קודם בואו לתוך חלל השפופרת החלולה, שאז אין לקרותה אלא "נשימה", [וזוהי הנשמה], הבחינה השנית, כשנמשך ההבל כמו קו לתוך השפופרת, וזה נקרא "רוח" [וזוהי הרוח], והבחינה השלישית, כשיוצאת הרוח מהשפופרת לתוך הזכוכית ומתפשטת בתוכה עד שנעשית ככלי, [וזוהי הנפש], ונקראת "נפש" מלשון שביטה ומנוחה. וביאר שם, שרק הנפש נמצאת כולה בגוף האדם, והרוח בא בדרך עירוי מלמעלה, והוא קשור לחלק התחתון של הנשמה, אבל הנשמה עצמה היא כביכול בתוך נשימת פיו יתברך, ורק אדם הראשון לפני החטא ומשה רבינו זכו שתכנס הנשמה לתוך גופם, עכתו"ד.

מסמל את נס קיומו של כלל ישראל בתחילת דרכו בארץ לא זרועה, ברכת הארץ היא על הכניסה של כלל ישראל למקומו ארץ ישראל, וברכת ירושלים היא הברכה על מלכות בית דוד וביהמ"ק. אולם הברכה הרביעית הוא ברכה שנתקנה אח"כ על הרוגי ביתר דזכו לקבורה, וזה תמוה שזה נס פרטי שלא שייך לענין מרכזי בימות עולם של כלל ישראל, ולמה זה קובע ברכה בפני עצמו, וצ"ע. וביאר בזה, דלולי נס זה היה קס"ד שכל הטובות של הקב"ה לכלל ישראל אינם אלא כשהם קרובים להקב"ה בזמן גאולה, אכן בזמן הסתר וגלות, אז אין לו חיבה אליהם, ואז הם ככל האומות תחת יד הטבע, אכן כשראו דגם בתוך החורבן של הרוגי ביתר, גם אז שמר הקב"ה על כבודם, וגם לאחר הריגתם הוא דאג לכבודם לקבורם, ודלא כאומה של עבדים מושלכים ע"פ האדמה, כאן הראה לנו חיבתו ושמירתו שהיא בכל המצבים, ונפשו קשורה בנפשו, הרי דרך כבודם ואצילותם הם השמירה בשפלות הגלות, ובלי "כבוד" זה הרי הם כ"צוענים" וככל אומה שאין להם שום קיום ומושלכים מכאן לשם בלי שום כיוון, והנס של הקבורה היה גילוי שכל עת יהיה להם שמירה וקיום, עכתו"ד.

ובנוסח אחר – בנס זה ראו שקיומם של כלל ישראל הוא לא רק כשיש אפשרות טבעית להתקיים – אלא שיש להם קיום גם כשאין קיום.

וכתב רש"י על הפסוק בהאזינו – "הרנינו גוים עמו" – "לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו, יודעים היו בטובו ובשבחו" – הרי שזה שבחו וטובו מה שיש להם קיום ויש אפשרות להדבק בהקב"ה גם כשהוא כביכול לא איתנו.

השירה המיוחדת של האזינו פורצת מעבר לגבולות – שירה בתוך תוכחה גלויה שמוחקת לגמרי את אפשרות קיומם – והם בכל זאת ממשיכים להתקיים – השירה הזאת גורמת ל"הרנינו גוים".

והעירני תלמיד אחד נ"י שבאמת שהדברים יותר עמוקים – דמבואר בדעת תבונות [סימן לד] שכל ימות עולם מרוכזים בשירת האזינו ומתוך כולם יוצא היחוד הגמור לעתיד לבא – וזו חתימת השירה "ראו עתה כי אני אני הוא" – הרי לנו שמתוך ההסתר בוקעת השירה של כל "ונשגב ה' לבדו".

ויש מקום להוסיף – למען יזמרח כבוד ולא ידום – כבוד היינו הנשמה – הנשמה יכולה לשיר תמיד, גם בנפילות וירידות – לא ידום כפשוטו – האיך – שהרי שבע יפול צדיק וקם – גם אחרי סידרה שלימה של נפילות, כל אחד יותר עמוקה מחבירתה – ואעפ"כ הוא קם – זה השירה של האזינו במישור הפרטי של כאו"א – אבל שירת האזינו נקבעה כשירה במישור הכללי של כנסת ישראל.

פרק ג

'לא שבט לוי בלבד וכו', כח של שירת הלויים "מתוך" בני"י

מה גדר החידוש ב'לא שבט לוי בלבד וכו'. < הכח של הלוי טמון במקורו בתוך הישראל – מתוך בני"י. < שירה של תורה >

מה גדר החידוש ב'לא שבט לוי בלבד וכו'.

ברמב"ם מבואר בסוף ספר זרעים [הלכות שמיטה ויובל פרק י"ג הלכה י"ב ו"ג] וז"ל, "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל השם שנאמר ברכ ה' חילו, והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר אני חלקך ונחלתך".

וממשיך הרמב"ם, וז"ל, "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני יי לשרתו ולעובדו לדעה את יי והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים, הרי דוד ע"ה אומר ה' מנת חלקי וכסי אתה תומיך גורלי" עכ"ל.

מבואר ברמב"ם דכל ישראל יש להם כח "להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו" אשר זהו יסוד כחם של הלויים.

יש כאן פלא גדול – הרי אחרי הבדלה במוצאי שבת אין שום אפשרות להיות כמו שבת וכעין שבת, שבת וימות החול תרתי נינהו ולמה ישראל ולוי שגם ביניהם יש הבדלה אבל סו"ס אינם תרתי, שהישראל יכול להיות כמו הלוי – ומה הבדל בין שתי ההבדלות הללו.

הכח של הלוי טמון במקורו בתוך הישראל – מתוך בני"י.

ונראה לחדש – הנה – בפסוק בתחילת בהעלותך מבואר שצריכים לקחת את הלויים "מתוך בני ישראל", והך לשון חוזר על עצמו הרבה פעמים, ובשם הגר"ח זונפלד שמעתי שאמר שאם לוקחים את המילה ישראל, ולוקחים כל אות והופכים אותו למילה, דהיינו אות י' הוא יו"ד, ואות ש' הוא שי"ן וכו', אז האות האמצעית של כל מילה הוא "לויים" [שלא כסדרן], וזה להורות שהכח של הלוי טמון בתוך בני"י. החת"ס ביאר באופן אחר הך לשון "מתוך בני"י", שהאות האמצעית של ישראל היא אות ר', וכשהופכים אותה למילה הרי זה "ריש", וכשהופכים את המילה לכיוון השני אז נהיה "שיר".

ויסוד הדברים נראה – שהרי כח הבכור הוא כח שיש בישראל ונתקלקל כח זה בחטא העגל, ונקבע אצל הלוי, אבל סו"ס שורשו בישראל – בפנים של הפנים – תוך תוכם של הישראל יש כח של שירת הלויים. ונראה דאלו דברי הרמב"ם – שזה שכל ישראל יכולים להיות כמו שבט לוי הוא פשוט ואינו חידוש, דאדרבה, כל כחו של לוי בא מהפנימיות של ישראל, החידוש הוא שלוי הוא לוי לא שישראל יכול להיות לוי, החידוש הוא שיש קביעות של הדרגא מהפנימיות של ישראל בתוך הלויים – אכן זה פשוט שהישראל שחי את עצמו בפנים שבפנים הרי הוא חי את הנקודה עצמה שנמסרה ללוי - ובזה הוא מחזיר את הלוי שהי בו מתחילה.

ההבדלה של שבת וימות החול שונה, כאן בלויים ההבדלה אינה הבדלה בין הלוי לישראל בתור ישראל אלא הבדלה בין הלוי לישראל שחי בדרגות הפשוטות של חיים כחלק מדרכי עולם אבל ישראל עצמו שנבדל מדרכי עולם וכלשון הרמב"ם - הרי הוא חוזר לתוך תוכו, והרי ממנו מעיקרא לא חיילא שום הבדלה - והוא והלוי חדא נינהו.

כח זה הוא היציאה מעבר לגבולות, הכח של שירה - להשראת השכינה במשכן, וע"י ד' אמות של הלכה אנו זוכים להמשיך השראת השכינה שהיתה במקדש.

שירה של תורה

ידועין דברי מרן הגרי"ש מפוניבז' זצ"ל לבאר את דברי הגמ' מגילה [ג']. והתוס' על מה שאמר יהושע למלאך, "הלנו אתה אם לצרינו", האם באת על ביטול דברי תורה שנאמר בהם תורה צויה "לנו" משה, או האם באת על ביטול הקרבנות שמגינים עלינו מ"צרינו", וא"ל, "עתה באתי", באתי על עסקי ביטול תורה דכתיב בהם "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", והק' הגרי"ש דלמה החליף המלאך קרא ד"תורה צויה לנו משה", ובא בטענה מקרא ד"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", וביאר שכשתורה היא בבחינת שירה, אז גם באמצע מלחמת שייכת דרגות גבוהות של תורה, וזהו תוכן התביעה.

שירה היא ההתפרצות למעלה מכל גבול, כנגד כח השירה אין טענת "אין אנחנו מספיקים", יוצאים מגבולותיו של הטוב, ונכנסים ל"מאוד", גם כנגד ההגבלות והטרדות של מלחמה מתפרצים הלאה.

הכח של שירה ושל תורה הוא שרק מי שידע שהוא לא יכול הוא זה שיכול - יגעת ומצאת - אחרי כל היגיעה זה מתנה בגלל שזה באמת מתנה - דמה שייך שילוד אישה ישיג חכמה אלוקית - ולכן ע"כ שזו מתנה אחרי היגיעה - ולכן הוא ע"כ לא יכול להשיג כלום - גם בשירת התורה למדנו שהוא יכול רק בגלל שהוא לא יכול - יגעת ומצאת.

שער ד

פרקי בטחון.

פרק א

מלך עוזר ומושיע, השתדלות ובטחון.

כמה קושיות בענין ההשתדלות והבטחון. < כל ההשתדלויות בעולם הטבע הם כעין בנין התיבה. > מיעוט הנס בבניית התיבה, מבט ראשון מבט שני. < השתדלות – חובה של פרעון מס. > החיים של פרנסה – טישטוש של השתדלות. < "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך" >

כמה קושיות בענין ההשתדלות והבטחון.

מזונותיו של אדם קצובין מראש השנה [ביצה ט"ז], וא"כ מה כל עול הפרנסה ומה העסק הגדול סביבו, ומה התוכן האמיתי של כל ההשתדלויות אם ממילא הכל כבר קצוב, ולכיוון השני גם לא מובן, איך שייך השתדלות בדברים מעבר ליכולת שלנו, ולדוגמה, מה שייך לדבר על השתדלות כשצריכים לחתן עשר ילדים, הרי הסכומים הם גדולים יותר ממשכורת של עשירים, ואיך סומכין על הנס בענין זה, ואם יש סיבה שכאן סומכין על הנס, א"כ למה להשתדל כלל אחרי שממילא סומכין על הנס. בעשיית התיבה הקשה הרמב"ן שאפילו עשר תיבות לא יכלו להחזיק את כל הבהמות וכל האוכל, וע"כ שהיה כאן נס, וא"כ למה היה צריך תיבה כ"כ גדולה אם ממילא היה כאן נס, ותירץ הרמב"ן "למעט הנס", וזה המהלך בכל הניסים, "לעשות את כל מה שבידם לעשות והשאר בידי שמים". מבואר במדרש [אסתר] שאפילו אבנים נשחקו במי המבול הרים נמסו, עד שאמרו שנה ראה עולם חדש, ומצד שני מבואר [רש"י נח] שנה עשה כופר מבית ומחוץ ולא כמו ב"תיבת משה" שעשו רק בחוץ, וזה מחמת "חוק מי המבול", וק' דאיך יהני כופר נגד המים אם הרים נמסו מחוץ המים, וע"כ כהנ"ל, והיינו "לעשות את כל מה שבידם לעשות והשאר בידי שמים".

כל ההשתדלויות בעולם הטבע הם כעין בנין התיבה.

ונראה להציע מהלך בכל הנ"ל – והדברים שמבוססים על דברי מרן הגה"צ בעל האור יחזקאל בספרו על אמונה⁷⁴ – והעמדת וצורת הדברים משתנה כפי הבנתי. כל ההשתדלויות בעולם הטבע הם כעין בנין התיבה, שבאמת יש כאן נס גמור, לא שייך שהאדם יסדר את עניניו אפילו הפשוטים ביותר, לא ברופאים ולא בפרנסה ולא בחינוך בניו, הכל תלוי לגמרי ביד הבורא שהוא הבעה"ב על הכל, וכמו שלא הועיל כלום כל מה ש"נח" השתדל בעשיית התיבה דממילא היו צריכים נס גם אחרי כל מה שהוא עשה, כך לא מועיל כל ההשתדלויות שלנו כלום. נמצא, שההשתדלות ממילא לא מועילה, וכל מה שאנו מתעסקים בה הוא ממש כמו בתיבה "כדי למעט הנס", ותו לא, וע"כ שזה גזה"כ בעלמא, וכדברי הרמב"ן "שיעשה את כל מה שיכול והשאר בידי שמים". אלא דסו"ס צריכים להבין, דאיזה "מיעוט הנס" יש בעשיית התיבה, הרי יש הגבלות בבריאה, מי שיכול לעבור את ההגבלה של זמן ולהגיע היום למחר, או להגיע היום לאתמול, הרי אם כבר עבר את הגבול הזה, שוב אין חילוק אם הוא מגיע למחר או למחרתיים, שהכל נס אחד, וכמו"כ בנד"ד, להכניס "עשר מטר" לתוך "תשע מטר" אינו פחות נס מלהכניס "עשר מטר" לתוך "שתי מטר", שגוף הנס הוא לעבור את ההגבלה של "מקום", וא"כ הקושי' במקומה עומדת, דסו"ס איזה מיעוט הנס יש בנס בעשיית תיבה גדולה שממילא לא יכלה להכניס את כולם.

⁷⁴ מאמר "ובחרת בחיים".

מיעוט הנס בבניית התיבה,**מבט ראשון מבט שני.**

אלא ע"כ דאין זה מיעוט הנס כפשוטו, וע"כ שכל המיעוט בנס אינו אלא בנקודה דקה מאד, והביאור בזה הוא, שכל מי שרואה את העסק הגדול והעבודה הרבה וכל ההשתדלות של נח, כזה בנין גדול, והכל עם זפת, ב"מבט ראשון" הוא מתרשם ומתפעל, ואמר בלבו, "תראה איך שנח הצליח להציל את כל הבריא, כוחו ועוצם ידו, בנין ענק הרבה הרבה מקום והרבה הרבה תיכנון, נפלא ביותר!"

אלא דאחרי מחשבה וקצת חשבונות פשוטים אנו מגלים את הטעות, ב"מבט שני" מתגלה שכל העיסוק הגדול אינו כלום, לא שוה כלל וכלל, אין לזה שום התחלה של כיוון, אפילו עשר כמותו לא יכלו להועיל. למדנו כאן איפוא חל "מיעוט הנס", ב"מבט השני" הכל גלוי, נס עם כל העוצמה של נס, ב"מבט הראשון" הכל "טבע" הכל "כוחי ועוצם ידי", תיכנון מחשבה בנין עוצמתי וכו', מיעוט הנס הוא רק ל"רגע קט", לפני שהצליח להתקדם מנקודת ה"מבט הראשון" לנקודת "מבט השני".

אבל יש חשיבות רבה ועוצמה רבה ל"רגע" זה, רגע זה יכול לכבוש את הכל ויש לו המשך להרבה זמן, הרי האדם נהנה לחיות בתוך החושך, האדם נהנה לראות את הכל כפי המבט הראשון השיטחי, בהסתכלות זו החיים הם "יותר ברשותו", ההשתדלות של נח "מיעט את הנס" לאלו שרוצים לחיות בטישטוש הזה.

"מיעוט הנס" ב"מבט הראשון" מספיק, לא צריך יותר, שהרי להתקדם ולצאת מהטישטוש ממילא לא נוח לנו, אבל מצד שני, מי שרוצה לבא ולראות את יד ה' הגלוי, רק מתחיל לעשות חשבון קטן ופשוט, ופתאום הוא מגלה שבעצם כל מה שהוא עשה הוא "צחוק גדול", אין בו שום התחלה של כיוון.

"המבט הראשון" תופס אותנו בעוצמה רבה, מקטין ומצמצם לנו את השכל, לא רואים שום דבר בפרופורציה, הכל מטושטש, ואנחנו ממשיכים לצעוק, "השיטה שלי מצליחה", ו"המהלך שאני הלכתי בו", "אני הצלחתי בגלל...", וכל הטישטוש לא נותן לנו להתקדם ולשאול את עצמינו אלף שאלות אחרות, לא מגיעים ל"מבט השני", פסיעה אחת קטנה קדימה.

בעצם רק צריכים לשאול את עצמינו שאלה אחת מאד קטנה, "איך הכניסו את הכל לתיבה", ואז הכל גלוי וידוע ברור כשמש, באמת "יד ההשגחה" עובדת כ"כ בגלוי כ"כ פתוח לא מוסתר כלום, ואנחנו לא רואים כלום.

השתדלות – חובה של פרעון מס.

חכם אחד אמר שיהודי חרדי שמחתן עשר ילדים הוא נס יותר גדול מהניצחון במלחמת ששת הימים, והדברים כפשוטם, הוא יכול בקושי לבנות "חצי תיבה", ואחרי כל ההתרוצצויות, חובות גמחי"ם, הוא מוצא את עצמו אחרי "עשר תיבות", כולם התחתנו.

יד ההשגחה פועלת בגלוי ממש, "מתחת לאף" ממש, ולא רוצים להגיע ולראות עד "סוף האף", סוגרים את העיניים ואומרים דעות.

ההשתדלות היא חובה עלינו של פרעון מס וכדברי המסילת ישרים [פרק כ"א], אבל אין לזה אפילו התחלה של כיוון להגיע למטרה, משתדלים במקום אחד וקוצרים פירות במקום אחר, והכל כדי שנוכל להמשיך להיות בעלי בחירה ונוכל להכריח את עצמינו בכוח להשאיר בטיפשות של ה"מבט הראשון", והחושך של העולם הזה עוזר לנו, הרחוב החילוני וגם החרדי לא מפסיק לרגע לדבר על "כוחי ועוצם ידי", זה "כדאי" וזה לא "כדאי", זה מצליח וזה לא מצליח, וכל הדברים מטושטשים ונשארים בחושך.

"מלך עוזר ומושיע ומגן", יש כאן ג' מהלכים בהשגחה פרטית, יש דברים ששייך בהם השתדלות, בדברים האלו הקב"ה מצרף את הנס שלו להשתדלות שלנו ומתגלה כאן "עוזר", אבל יש דברים שלא שייך כלל השתדלות, שם הקב"ה הוא במהלך של "מושיע", ויש דברים שצריכים את ה"מגן", לפני שנכנסים לכל הצרה צריכים שמירה מראש, כן ביאר בשיח יצחק [שם].

החיים של פרנסה – טישטוש של השתדלות.

אולם לאחר התבוננות, באמת כל המהלכים כולם עובדים ביחד, ונסביר את הדברים בדרך משל.

הרי השטח הכי מלא בהשתדלות הוא הפרנסה, אחד קיבל פרנסה טובה, עבד ברצינות, קיבל קידום, אחרי עשר שנים הוא בראש המערכת, והוא מסתכל אחורה, הוא עבד בשקידה בחכמה במסירות, הרבה מחשבה והרבה תיכנון, שמר מאד על יחסים טובים עם כולם, בלי איחורים, תמיד היה רציני, ועכשיו הוא מרגיש טוב לראות את ההצלחה שמתאימה להשקעה.

זה המבט הראשון, אבל בא נשאל אותו כמה שאלות:

[1] מי הציע לך את העבודה מלכתחילה, משהו הכיר אותך?? יש לך חבר שלא הציעו לו, ולמה הציעו דוקא לך??

[2] יש לך חבר נוסף שהיו לו חיסורים ואיחורים, הרי זה היה בגלל המצב הקשה שלו בבית, וא"כ צריכים לשאול, הרי מי החליט שאצלך זה לא יקרה, הרי מי החליט לשנות את המצב שלך כדי שלא יהיה לך את כל האיחורים האלו??

[3] אחרים יכלו לקלקל את היחסים שלך עם כולם כמו שבאמת קרה לחבר שלישי שלך, למה לך לא עשו כן?? מי החליט שאצלך זה לא יקרה??

[4] ומה עם החבר הרביעי שלך שהשקיע והצליח הרבה יותר ממך אבל למזלו הרע העסק נמכר לחברה אחרת והוא מצא את עצמו בחוץ, מי החליט שאצלך זה לא יקרה??

[5] ומה עם החבר החמישי שלך שעבד לא פחות, והצליח לא פחות, אבל העסק פשט את הרגל, וכל זה לא קרה לך, מי החליט שאצלך זה לא יקרה, מה הבדל ביניכם??

יש באמת "אלף שאלות" מהסוג הזה, ופתאום אנו רואים "אלף דברים" שאינם ביכולתך וברשותך כלל ולא תחת השליטה גם אחרי ההשקעה המרובה שלך.

"כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך"

אלא הדבר פשוט, "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך", מלאכים מכל הצדדים שומרים, "על כפים ישאונך פן תיגוף באבן רגליך", בידים של הקב"ה, "על נסיך שבכל יום עמנו", הוא שומר עליך מהכל, הפעולות שלך אולי מסתכמות ב"תיבה אחת", ולהצליח ממילא צריכים "עשר תיבות", אז מה בעצם עשית??

אלא שיש גזה"כ של השתדלות, צריכים ל"מעט את הנס", שתוכל לחיות בטשטוש המציאות, לא לוקחים ממך את הבחירה, והקב"ה "עוטף" את כל ההצלחה ב"תיבה הקטנה" שלך.

אבל הבוחר בטוב שמחפש לראות ב"מבט השני", הוא מחפש לראות את הבורא, הרי הכל גלוי וידוע לפניו, יד ההשגחה מתגלה לו על כל צעד ושעל, יש גם "עוזר" וגם "מושיע" וגם "מגן" מעורבבים זה בזה, וכולם בתוך השטח הכי מלא בהשתדלות.

פרק ב

"מגן אברהם"

בטחון בדרגת "חוסים בך נגד בני אדם".

דברי המהרש"א על "בך חותמין" בביאור דרגת "מגן אברהם". > דברי ר' אברהם בן הגר"א בדרגת 'מגן' מעל דרגת 'עוזר ומושיע'. > מביא כמה תמיהות בהצלת חנניא מישאל ועזרי'. > מבאר דהצלת חנניא מישאל ועזריא נחתדשה בכבשן אצל אברהם, ונתחדש דנס כלפיו כטבע חשיב ליה, וזה דרגת מגן אברהם. > מוכיח דמהלך זו ממשיך אצל דוד, וזה דרגת מגן דוד, ולמד מאברהם את הבטחון ב"שם ה'". > תוספת דברים >

דברי המהרש"א על "בך חותמין" בביאור דרגת "מגן אברהם".

איתא בסוגי' בפסחים [קי"ז:] "אמר רבי שמעון בן לקיש, ואעשך לגוי גדול - זהו שאומרים אלוקי אברהם, ואברכך - זהו שאומרים אלוקי יצחק, ואגדלה שמך - זהו שאומרים אלוקי יעקב, יכול יהו חותמין בכולן - תלמוד לומר והיה ברכה - בך חותמין, ואין חותמין בכולן".

הרי דמבואר ד"בך חותמין" דאף שכל האבות הוזכרו בברכה ראשונה, אבל חותמין דוקא ב"מגן אברהם", ומבואר בסוגי' דילפינן ליה מקרא ד"והיה ברכה" [ריש לך לך], ועיין מהרש"א [שם] דהא דאנו אומרים דוקא בלשון 'מגן אברהם' ולא אלוקי אברהם כמו שכתוב במטבע הברכה על כל האבות, שזה על שם הפסוק שאמר לו הקב"ה "אנוכי מגן לך" [לך לך ריש פט"ו], וכן הוא בבעלי התוספות על הפסוק [שם]. עוד מבואר במהרש"א דכל זה מפורש להלן [קי"ח:] שהמלאך גבריאל רצה להציל את אברהם כשהיה בתוך כבשן האש, ואמר לו הקב"ה לגבריאל "אברהם יחיד בעולמו ואני יחיד בעולמי, נאה ליחיד להציל את היחיד", הרי דבזה התקיים הבטחון הקב"ה שאמר "אנוכי מגן לך" - והיינו שהקב"ה מצד היותו יחיד הצילו בעצמו.

עוד מבואר במהרש"א ש'בך חותמין' היינו שהשם הוי"ה נקרא על אברהם, וזה ילפינן מ"והיה ברכה", והלשון 'והיה' זה אותיות הוי"ה, וגם החתימה עצמה היא בשם ה' ⁷⁵, וזה עומק הכוונה "אנוכי מגן לך" ד'אנוכי' הכוונה לשם הוי"ה לעומת שם אלקות, והוסיף המהרש"א דההבדל בין "אנוכי מגן לך" שהכוונה ל'שם הוי"ה' לעומת שם אלקות שכתוב במטבע של הברכה אצל כל האבות, היינו דבזה שייך ניסים גלויים ולא רק ניסים נסתרים, עכתו"ד המהרש"א שם.

דברי ר' אברהם בן הגר"א בדרגת 'מגן' מעל דרגת 'עוזר ומושיע'.

יש כאן תוספת דברים לגבי הלשון "מגן" שאנו אומרים ב"עוזר ומושיע ומגן" באבני אליהו לר' אברהם בן הגר"א - בסידור הגר"א בתפלת שמו"ע בשלשה רגלים, ונראה דעפ"י דבריו נוכל להעמיק בכוונת המהרש"א.

וז"ל: "מלך עוזר ומושיע ומגן - כמו שדרכי הבטחון הם שלושה כן דרכי הישועה הם שלשה, דרכי הבטחון הם:

א] שיעשה אדם סיבה שעל ידה ינצל וה' יתברך בעוזרו.

ב] שלא יעשה מאומה והקב"ה הושיעו, על שני אלו נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' שהוא עושה סיבה וה' עוזר לו, שנית שאין עושה מאומה וה' הוא לבדו מבטחו, שמושיעו בלי שום סיבת מעשה אדם ותחבולתיו".

ג] והוא למעלה מכולן שיעשה אדם סיבה נגדית לשכלו בעבור ה', ימסור עצמו לסכנה, וה' מגן לו שלא ישלוט בו האש או אויביו".

⁷⁵ וזה לשונו שם "ואמר יכול בכולן חותמין כי החתימה בשם של ד' שם אחדות על כולן נאמר ת"ל והיה ברכה בך חותמין כו' והי"ה הן אותיות של שם ד", עכ"ל.

וממשיך ר"א בן הגר"א, "וכן הם דרכי הישועה, עוזר, שמברך מעשה ידיו של האדם, ומושיע, בעצמו בלי סיבה כלל, ומגן הוא לכל החוסים בו נגד בני אדם והשכלותם למסר עצמו לסכנה בעבור קדוש שמו יתברך ויתעלה, ואברהם אבינו בטח בה' בתכלית הבטחון שמסר עצמו בכמה סכנות בעבור כבוד שמו יתברך, לכן אמר לו במחזה, אנכי מגן לך להושיעך מכל הסכנות, שלא ישלטו בך מאומה, וזה שכרך הרבה מאד על גודל הבטחון שלו", עכ"ל.

ויש להעיר דלשון ר"א בן הגר"א הוא "ומגן הוא לכל החוסים בו נגד בני אדם והשכלותם", והוא הרכיב בזה ב' פסוקים, בתהילים י"ח כתיב "מגן הוא לכל החוסים בו" ובתהילים ל"א כתיב "פעלת לחוסים בך נגד בני אדם" והוא למד מזה דשני חידושים נאמרו על כל החוסים בך, א' בתהילים ל"א למדנו ששיעור הדרגה של כל "החוסים בך" היינו שזה כבר "נגד בני אדם", שאצל בני אדם לא מקובל כזה מהלך הוא עושה כן כיון שהוא בכלל 'החוסים' בהקב"ה, ב' בתהילים י"ח למדנו שהשכר של החוסים בך היינו "מגן הוא".

ונראה ששני הדברים נכללים בכלל "מגן אברהם", שהרי שניהם נתקיימו אצל אברהם אבינו שבכל הסכנות שהוא הכניס את עצמו בהם, הוא עמד בהם 'נגד בני אדם', גם בכבשן האש וגם במלחמה כנגד המלכים, ולכן הבטיחו הקב"ה על זה ש"אנוכי מגן לך", וזה עומק הדרגה של 'בך חותמין' במגן אברהם, שיש כאן בטחון בשם הוי"ה, ודו"ק, [ויש להוסיף, עפ"י המהרש"א שחילק בין "אנוכי מגן לך" שהכוונה ל"שם הוי"ה" לעומת שם אלוקות באלוהי אברהם וכו', דהיינו דבזה שייך ניסים גלויים ולא רק ניסים נסתרים].

ובאמת דיעויין במדרש רבה על הפסוק "אנוכי מגן לך", שהביאו על זה את הפסוק בתהילים [י"ח] "מגן הוא לכל החוסים בך", ומשמע דחד דרגה הוא, ויש מזה מקור דדברי ר"א בן הגר"א ודברי המהרש"א משלימים זה את זה, ודו"ק, ויתירא מזו, הרי דרשו בזה את כל הפסוק, "האל תמים דרכו אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו", "האל תמים דרכו זה אברהם שנאמר [נחמיה ט] ומצאת את לבבו נאמן לפניך, אמרת ה' צרופה, שצרפו הקב"ה בכבשן האש, מגן הוא לכל החוסים בו, אל תירא אברם אנכי מגן לך", הרי מפורש דדרגת אמונת אברהם הוא בזה שהוא קפץ לכבשן האש, ובזה נתקיים ההצלה של "מגן הוא לכל החוסים בך".

מביא כמה תמיהות בהצלת חנניא מישאל ועזרי'.

ונראה להוסיף ביאור בהך דרגה של "מגן הוא לכל החוסים בך" שהוא דרגת "מגן אברהם", דמה החידוש המיוחד בדרגה זו של בטחון וישועה.

ונקדים בג' קושיות מהגאון ר' אהרון קרייזר זצ"ל בהצלת חנניא מישאל ועזרי' מכבשן האש:

א' אמרו במדרש תהילים [הובא בילקוט תהילים פרק ל"א], "מזמור לדוד בך ה' חסיתי וכו' אומר להם הקב"ה, בטחו בשמי והוא עומד עליכם, שנאמר יבטח בשם ה', ולמה, שכל מי שבוטח בשמי אני מצילו, תדע לך שכן הוא, חנניא מישאל ועזריה בטחו בשמי והצלת אותם וכו', אמר דוד הואיל וכך הוא הבטחון, שכל הבוטח בך אתה מצילו, כך אני בוטח", ע"כ, ועיין בהערה ⁷⁶, וקשה דלמה הוצרך דוד ללמוד בטחון דוקא מחנניא מישאל ועזרי', אטו ליכא מצות בטחון בתורה, ומה המיוחד בחנניא מישאל ועזרי'.

ב' איתא בסנהדרין [צ"ב:], "תנו רבנן: ששה נסים נעשו באותו היום [שהשליכן לכבשן – רש"י], ומנו שם שש ניסים, ובתוכם שהכבשן התרומם שיכלו כולם לראות, ושהקירות נפלו ואלו שהשליכן נשרפו בהבל וכו', ועיין בהערה ⁷⁷ שהבאנו את לשון הגמ', ותמוה, אמאי לא מנו חז"ל את הצלתם של חנניא מישאל ועזרי' מכבשן האש מכלל הנסים שבאותו היום, הלא זהו עיקר הנס, וצע"ג.

⁷⁶ וזה מפורש הצלתם מכוח בטחונם, דיעויין במדרש תנחומא [פ' נח בפיסקא צ"ו מן התיבה] וז"ל התנחומא שם, "כיון שהסיקו את הכבשן, השליכו אותו אסורין, כיון שירדו לתוך הכבשן תלוי עיניהם להקדוש ברוך הוא ואמרו רבון העולמים אתה יודע שלא בטחנו במעשינו אלא בשמך, לא לנו ה' לא לנו, כי לשמך תן כבוד וגו' [תהלים קט"ו].

⁷⁷ "ואלו הן: צף הכבשן [שהכבשן היה משוקע בארץ כעין כבשן של סיד, וצף ועומד על גבי קרקע, כדי שיראוהו כל העולם – רש"י], ונפרץ הכבשן [נפלו קצת כותליו, כדי שיוכלו כולם לראות בתוכו – רש"י], והומק סודו [נשפל גאותו, כמו סורו רע [קדושין פ"ב], לישנא אחרינא: הומק סודו – כמו יסודו נשתלשל, וכן לימדני רבי יעקב בן יקר, אבל מורי גרס, והומק סידו – סיד הכבשן נמסה מרוב חמימות, כך שמעתי, והיתה מושכת למרחוק, ומהבל של אותו הסיד נשרפו אותו שהשליכו חנניא מישאל ועזריה לתוך כבשן האש – רש"י], ונהפך צלם על פניו [צלם של זהב על פניו – רש"י], ונשרפו ארבע מלכיות [ארבע מלכיות –

[ג] בסוגי' פסחים [ק"ח.]. מצאנו שהקב"ה אמר לגבריאל אחרי שאמר שהוא יציל את אברהם, שהוא גם יציל את חנניא מישאל ועזרי', ומשמע ששני הדברים שייכים זה לזה, וכן מבואר נמי בריש פ' לך לך במדרש רבה [פרשה ל"ט - ג] דהצלת חנניא מישאל ועזרי' שייכא להצלת אברהם אבינו מהכבשן, וקשה אטו כל נס של מים שייך לקריעת ים סוף וכל נס של אש שייך לכבשן של אברהם אבינו.

מבאר דהצלת חנניא מישאל ועזריא נתחדשה בכבשן אצל אברהם, ונתחדש דנס כלפיו כטבע חשיב ליה, וזה דרגת מגן אברהם.

והגאון ר' אהרן קרייזר זצ"ל יישב הנך קושיות ביסוד גדול, שיש ג' דרגות, דרגא של טבע ומעליו דרגא של נס ומעליהם יש דרגא של בטחון שהנס כבר חשיב אצלו כטבע, וזה דרגא גבוהה של בטחון, ובדרגא זו של בטחון כבר אין שום נס בהצלה מאש, דזה כבר טבע, ומה"ט לא מנו את הנס הזה בכלל השש ניסים בחנני' מישאל ועזרי', והיינו דמוכרח מהכא דהצלתם היתה בגדר טבע ולא נס, וע"ד מה שאמרו מי שאמר לשמן שידלוק יאמר לחומץ שידלוק, ועיין בהערה שהביא ⁷⁸ לזה ראייה נוספת, וחידוש זה התחדש כבר אצל אברהם אבינו, וזה השייכות להצלת חנני' מישאל ועזרי' דכבר אצל אברהם נתחדש שמהלך זה חייל לדורות אצל חנני' מישאל ועזרי', ולכן שייכי הנך שני ניסים להדדי, וזהו החידוש המיוחד שלמד דוד מחנני' מישאל ועזרי', דהכא הוא מצא דרגא מיוחדת של בטחון שהבוטח זוכה להנהגה ניסית והצלה ניסית שכל כולו אינו אלא טבע כלפיו, עכתו"ד העמוקים והנפלאים, ועיין בהערה ⁷⁹.
ובמכתב מאליהו [ח"א עמוד 197] הוכיח יסוד זה דאיכא דרגא שנס וטבע חדא ניהו מר"ח בן דוסא [תענית כ"ה] שלא היה לו שמן בערב שבת ואמר "דמי שאמר לשמן שידלוק יאמר לחומץ וידלוק", וקשה דלמה לא המציא לו הקב"ה שמן ע"י נס, אלא ע"כ דאצלו הנס והטבע כבר חדא ניהו, ועיין בהערה ⁸⁰.

מוכיח דמהלך זו ממשיך אצל דוד, וזה דרגת מגן דוד, ולמד מאברהם את הבטחון ב"שם ה'".

ונראה להוסיף במהלך זה עוד:

[א] בסוגי' בפסחים [ק"ז:] מבואר דדוד המלך גם זכה להך חתימה של אברהם במגן אברהם וזהו שאנו אומרים בברכת הפטרה "מגן דוד", ומשמע דגם אצל דוד היה מהלך כזה, ולפי הנ"ל א"ש שדוד למד מחנני' מישאל ועזרי' דכבר נקבע לדורות כל המהלך של "מגן אברהם", וזה המהלך של "אנוכי מגן לך" וכדברי המהרש"א דבזה נעשית ההצלה של אברהם, ומהלך זה נקבע לדורות אצל חנני' מישאל ועזרי', ודוד המשיך מהלך כזה ועל זה נאמר "מגן דוד".

מלכים ואנשיהם שסייעו לנבוכדנצר להשליך חנניא מישאל ועזריה לתוך האור – רש"י], והחיה יחזקאל את המתים בבקעת דורא", עכ"ל הגמרא.

⁷⁸ וראייה לזה מסוגי' אחרת בסנהדרין [צ"ג] דאיתא התם, "ורבנן, [חנניא מישאל ועזריה - רש"י] להיכן אולו[כשיצאו מן הכבשן, דתו לא מזכר להו בכולהו כתובי - רש"י], אמר רב: בעין הרע מתו [שהיו מסתכלים בהן על שהיו תמהין בהן - רש"י], ושמאל אמר, ברוק טבעו [באותו רוק שרקקו אומות העולם בישראל, שאומרים: אלוה כזה יש לכם והשתחוויתם לצלם - רש"י], ורבי יוחנן אמר, עלו לארץ ישראל, ונשאו נשים והולידו בנים ובנות", עכ"ל, וקשה שאם הצלתם היה בנס, א"כ בודאי בדין היה שישארו בחיים, ולא שימותו בעין הרע או ברוק, אלא דודאי דהצלתם אין זה ענין נס, אלא מכח מידת הבטחון.

⁷⁹ והגאון הנ"ל זצ"ל ביאר את הדברים עפ"י המדרש רבה [פרשת שופטים פ"ט ט"ז], "א"ר סימון בשם ריב"ל כל מי שבוטח בה' זוכה להיות כיוצא בו, מנין שנאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו", דהכא נתחדש מהלך מיוחד של בטחון, שהרי יש בבטחון הרבה דרגות, והכא נתחדש דרגא עליונה דנשתנה מציאותו של הבוטח עד שנהיה כמותו יתברך כביכול, ובדרגא כזו הרי הטבע של אש שאינו שולט בו, ולכן הנס הוא טבע, ונראה דעיקר דבריו מפורשים בחז"ל הנ"ל, דמפורש שם שהסיבה שהקב"ה הציל את אברהם ולא גבריאל, היינו משום שאמר לו הקב"ה לגבריאל "אברהם יחיד בעולמו ואני יחיד בעולמי, נאה ליחיד להציל את היחיד", הרי מפורש שהוא נעשה כיו"ב כמו הקב"ה כביכול, וזה גם סיבת הצלה וזו דרך ההצלה, כן דרכו בביאור חידוש זה, אולם להלן ביארנו את הדברים באופן אחר.

⁸⁰ ועי"ש איך דביאר דרגא זו, שיש דרגא שהוא כבר רואה שהטבע הוא לא טבע כלל, והוא רק רואה בה את מעשה ה', וממילא דכבר אין ביניהם הפרש, ועיין להלן מה שביארנו בזה עוד.

[ב] יש להוסיף, שהרי דוד היה בתוך צרת אבשלום ואמר "רבים אומרים לנפשי אין ישועתה, ואתה ה' מגן בעדי", הרי שהם אמרו לו שלא רק שבטחון של דרגת "עוזר" אין כאן אלא גם מדרגא של "מושיע" אין כאן וכלישנא דקרא "אין ישועתה", אבל הוא התפלל לדרגא השלישית של מגן "ואתה ה' מגן בעדי", ודו"ק.

[ג] ונוסיף עוד, הרי הדברים נפלאים ממש, שהרי בתהילים ל"א חידש דוד המלך את המהלך של "בך ה' חסיתי" מכה חנניא מישאל ועזרי' וכדהבאנו מחז"ל, והיינו דכאן נתחדש המהלך של "מגן" שזה נגד בני אדם, והרי שם בהמשך באותו קפיטעל הוא חידש את היסוד ש"מגן הוא לכל החוסים בו", ששם אמר דוד "פעלת לחוסים בך נגד בני אדם", והר"א בן הגר"א ביאר דזהו דרגת אברהם אבינו של "מגן הוא לכל החוסים בו", והיינו שכאן הוא חידש כן לכולם, ל"כל החוסים בו".

[ד] ונראה דכאן גם כתוב את עומק דברי המהרש"א שהוא בוטח בשמו של ה' שהוא שם הוי"ה, שהרי לשון המדרש אצל דוד הוא כך, "אומר להם הקב"ה, בטחו בשמי והוא עומד עליכם, שנאמר יבטח בשם ה' [ישעיה נ']", ולמה, שכל מי שבוטח בשמי אני מצילו", הרי יש כאן הדגשה של 'בטחון בשמי', ועל זה הביאו את הפסוק "יבטח בשם ה'", והכוונה בזה עפ"י המהרש"א שיש בטחון מסויים בשם הוי"ה, שזה מהלך של "אנוכי מגן לך" שלא גבראל הצילו אלא הקב"ה בעצמו.

[ה] ויש להוסיף בכל זה: "נפשינו חיכתה לה' עזרינו ומגיננו הוא כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו" [תהילים - פסוקי דזמרא], ומתבאר שהקב"ה הוא לא רק עוזר אלא גם מגן, "עזרינו ומגיננו הוא", וכל כך למה כיון ש"בשם קדשו בטחנו", לא סתם בטחון אלא בטחון בשם קדשו.

[ו] עוד הוסיף לי ידידי הרה"ג ר' אלימלך רטמן שליט"א דמצאנו ברש"י [י"ד כ"ד] אצל אברהם אבינו אחרי המלחמה שחילק את השלל לאלו שישבו על הכלים ביחד עם הלוחמים, שממנו למד דוד ותיקן כן לחוק ומשפט שגם השומרים יקחו מהשלל כמו הלוחמים, וביאר במלבי"ם שאברהם אמר "הרימותי ידי אל ה'" והוסיף, "ולא תאמר אני העשרתי את אברהם", והיינו שהידים לא יאמרו לאברהם שהם העשירו אותו, שהרי הכל מהקב"ה, 'הרימותי ידי', וממילא שלא שייך לתת ללוחמים יותר מהאחרים, ודוד היה בהך דרגא של אמונה שהוא עשאו למשפט שמבינים את טעם התקנה, והעירו לי עוד, דמצאנו בחידושי הגרי"ז עה"ת פרשת חיי שרה שדייק מהמשנה בסוף קידושין ומהרמב"ם שאברהם אבינו ודוד המלך שניהם חיו במהלך של בטחון של רשב"י ודלא כרבי ישמעאל, והיינו כנ"ל, הרי דדוד בנה בטחונו בהקב"ה מאברהם.

תוספת דברים

על פי כל הנ"ל יבואר לנו עוד הרבה חידושים בבטחון של מגן אברהם – ועיין בזה להלן [פרק ג ופרק ד].

פרק ג

"ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת".

בנוסח התפלה "ותן שכר טוב לכל הבוטחים" > בפלוגת הרמב"ן והטור בחטא של בטחון של אברהם אבינו > מתמה שו"ט בנכוי השכר על הניסים של הכבשן והמלחמה נגד המלכים > בדברי הגרי"ז בטענה על שרה "היפלא מה דבר" > יסוד גדול בג' דרגות של נס וטבע, ובדרגת בטחון של אברהם אבינו. > מבאר עפי"ז את החטא של אברהם אבינו בבטחון > מבאר למה אין ניכוי שכר על הניסים של אברהם > מבאר את הטענה על שרה "למה צחקה". > דוד חידש לדורות מהלך שאין ניכוי שכר ששייך לדרגת מגן אברהם > ביאור בתפלת ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת. > תוספת דברים

בנוסח התפלה

"ותן שכר טוב לכל הבוטחים"

בתפלת שמו"ע - בברכת על הצדיקים - אנו מתפללים, "ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת", ויש לעיין בתרתי, מהו הלשון "שכר טוב", וכי איכא שכר טוב ושכר שאינו טוב, עוד יש לעיין מהו הלשון "כל הבוטחים בשמך באמת" שיש כאן הדגשה של בוטחים באמת ומשמע שיש בוטח שאינו באמת, ויש עוד הדגשה על "בוטחים בשמך" לעומת "בוטחים בכך". עוד צ"ב דאיזה מין בקשה זה ש'שים חלקינו עימהם', הרי אם באמת גם אנו בוטחים א"כ הרי שאנחנו בכלל הבקשה הראשונה של ותן שכר טוב לבוטחים ואם לא אז מה יעזור הבקשה ועוד שהוא אומר מפורש בסוף כי כך בטחנו שהוא בכלל הבטחון וא"כ הרי הוא כבר ביקש לכל הבוטחים, וכל זה צ"ב.

בפלוגת הרמב"ן והטור בחטא של בטחון של אברהם אבינו

כתב הרמב"ן ריש פ' לך לך [פרק י"ב באמצע פסוק י'] וז"ל, "ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלוהים כח לעזור להציל, גם יציאתו מן הארץ שנצטווה עליה בתחילה מפני הרעב עוון אשר חטא כי האלהים ברעב יפדנו ממות, ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה, במקום המשפט שמה הרשע והחטא", עכ"ל, וכבר תמהו המפרשים טובא בדבריו ופירשו באופנים שונים את החשבון של אברהם לבאר למה לא היה חסרון בטחון, עיין בר"ן ובתולדות יצחק ובמעשי ה'. אולם עיין בפירוש הטור הארוך [עה"ת ריש פ' לך לך] שדחה את הרמב"ן מטעם אחר, וז"ל, "ואין נראה חטא לאברהם באמרו על שרה אחותי היא, אדרבה זכות אני מלמד עליו, שלא רצה לסמוך על הנס, וקרוב הדבר שיהרגוהו, כי המצריים רועי זימה הם", עכ"ל, והיינו דלגבי שרה פשיטא שאין סומכין על הנס, וצ"ע דמה סברת הרמב"ן בזה.

מתמה שו"ט בנכוי השכר

על הניסים של הכבשן והמלחמה נגד המלכים

אמר לו הקב"ה לאברהם אבינו "אל תירא אברם אנוכי מגן לך שכרך הרבה מאד" [לך לך ריש פרק ט"ו], ועיין ברש"י וברמב"ן, ושיטת חכמים במדרש רבה [פרשה מ"ד פיסקא ד'], וז"ל רבנן אמרי לפי שהיה אברהם אבינו מתפחד ואומר ירדתי לכבשן האש ונצלתי, ירדתי למלחמת המלכים ונצלתי, תאמר שנתקבלתי שכרי בעוה"ז ואין לי כלום לעתיד לבא, אמר הקב"ה אל תירא אברהם אנכי מגן לך וכל מה שעשיתי עמך בעוה"ז חנם עשיתי עמך, אבל שכרך מתוקן לעולם הבא, שכרך הרבה מאד, היך מה דאת אמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך", עכ"ל. הרי דפחדו של אברהם אבינו היה על ניכוי השכר מחמת שעשה לו הקב"ה נס, וכמפורש בלשון רש"י, "אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים והיה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל צדקותי", ומה תשובת הקב"ה, דמאי שנא אברהם אבינו שאין בו ניכוי שכר ע"י שעושים לו נס, וצ"ע.

בדברי הגרי"ז בטענה על שרה "היפלא מה" דבר"

אצל שרה כתוב שהיא צחקה והטענה עליה היתה "היפלא מה" דבר", והקשה הגרי"ז שהרי יש כאן טענה יותר גדולה חוץ מ"היפלא מה" דבר", שהרי יש חיוב להאמין לדברי הנביא "אליו תשמעון", ונאמר לה בנבואה שהיא תלד, ופירש בזה שהיא באמת האמינה לגמרי רק שסו"ס זה היה אצלה כדבר פלא, דא"כ יתכן לידה בזקינה, והתרגום פירש ותצחק מלשון תימא ותמיהא, והיינו שודאי שהיא האמינה אבל הטענה עליה היתה רק שהיא התיחסה לזה כדבר תימא, וכבר אמר ר"ח בן דוסא [תענית כ"ה] כשלא היה לו שמן בערב שבת, "דמי שאמר לשמן שידלוק יאמר לחומץ וידלוק", דמאי שנא, וזו הטענה על שרה, והדברים ישרים ומדוקים.

אלא שיש לעיין בזה, הרי אבותינו אמרו על ים סוף "נורא תהילות עושה פלא" וזו שירה לדורות, הרי דודאי דנס הוא 'דבר פלא', ומה הטענה על שרה בזה.

**יסוד גדול בג' דרגות של נס וטבע,
ובדרגת בטחון של אברהם אבינו.**

לעיל [פרק ב] הבאנו יסוד גדול מהגאון ר' אהרון קרייזר זצ"ל שיש ג' דרגות בנס וטבע, א' דרגא של טבע ב' מעליו דרגא של נס ג' מעליהם יש דרגא של בטחון שהנס כבר חשיב אצלו כטבע, וזה דרגא גבוהה של בטחון, ובדרגא זו של בטחון כבר אין שום נס בהצלה מאש, דזה כבר טבע, ומה"ט לא מנו את הנס של הצלתם מהאש בכלל השש ניסים ביום השלכת חנני' מישאל ועזרי' לכבשן האש, והיינו דמוכרח מהכא להצלתם היתה בגדר טבע ולא נס, וע"ד מה שאמרו מי שאמר לשמן שידלוק יאמר לחומץ שידלוק. עוד נתחדש שם שחידוש זה התחדש כבר אצל אברהם אבינו, וזה השייכות להצלת חנני' מישאל ועזרי' דכבר אצל אברהם נתחדש שמהלך זה חייל לדורות אצל חנני' מישאל ועזרי', ולכן שייכי הנך שני ניסים כהדדי, וזהו החידוש המיוחד שלמד דוד מחנני' מישאל ועזרי', דהכא הוא מצא דרגא מיוחדת של בטחון שהבוטח זוכה להנהגה ניסית והצלה ניסית שכל כולו אינו אלא טבע כלפיו, עכתו"ד העמוקים והנפלאים. עוד נתבאר שהדרגא המיוחדת הזו היא היא דרגת מגן אברהם, וזה המשיך בדוד בתור דרגא של מגן דוד – והכל במהלך של מגן הוא לכל החוסים בו נגד בני אדם.

מבאר עפי"ז את החטא של אברהם אבינו בבטחון

עפי"ז נראה ליישב את מה שהקשינו לעיל⁸¹, דהנה, הבאנו מהרמב"ן ריש פ' לך דאברהם אבינו חטא גדול בשגגה בשרה שהיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלוהים כח לעזור להציל, והבאנו את טענת הטור ד"אדרבה זכות אני מלמד עליו, שלא רצה לסמוך על הנס, וקרוב הדבר שיהרגוהו, כי המצריים רועי זימה הם", עכ"ל, והיינו דלגבי שרה פשיטא שאין סומכין על הנס, ומה סברת הרמב"ן בזה.

ועפ"י הנ"ל י"ל שהיה כאן טענה מסויימת על אברהם אבינו מצד בטחונו שנס אצלו הוא בגדר טבע – בדברגא כזו של מגן אברהם היה מהלך של טבע, ואין כאן שום נס, ובטל דינא דאין סומכין על הנס.

מבאר למה אין ניכוי שכר על הניסים של אברהם

ובזה יתיישב עוד מה ששאלנו בתחילת דברינו דמה ענה לו הקב"ה "אל תירא אברם אנוכי מגן לך שכרך הרבה מאד" אחרי "שהיה אברהם אבינו מתפחד שמא תאמר שנתקבלתי שכרי בעוה"ז ואין לי כלום לעתיד לבא", דמאי שנא אברהם שאין כאן ניכוי השכר מחמת הניסים שנעשו לו. ולפי הנ"ל א"ש דבהך דרגא של כך ה' חסיתי, הנס עצמו כטבע – וממילא שאין כאן שום נס, וממילא אין כאן דין ניכוי שכר ע"י נס, דהכל בכלל הטבע.

⁸¹ ונתעוררתי לדברים ע"י הגאון ר' אהרון קרייזר זצ"ל שהלך בזה בדרך דומה.

מבאר את הטענה על שרה "למה צחקה".

ובזה מבואר נמי מה היתה הטענה על שרה על זה שצחקה על שאמר הקב"ה "היפלא מה דבר", וביאר הגרי"ז דעיקר הטענה היתה דלמה זה היה אצלה בבחינת פלא, שהרי כבר אמר ר"ח בן דוסא [תענית כ"ה] "דמי שאמר לשמן שידלוק יאמר לחומץ וידלוק", דמאי שנא, וזו הטענה על שרה, ותמהנו, הרי אבותינו אמרו על הים סוף "נורא תהילות עושה פלא" וזו שירה לדורות, הרי דודאי דנס הוא 'דבר פלא', ומה הטענה על שרה בזה, אלא דלפי הנ"ל א"ש, דהתם קריעת ים סוף היה בגדר נס לבני ישראל, אבל שרה אשת אברהם היתה צריכה להיות בזה בדרגת אברהם, דהכא הנס הוא כבר טבע, וכבר אין כאן פלא, ודו"ק.

דוד חידש לדורות מהלך**שאין ניכוי שכר ששייך לדרגת מגן אברהם**

ונראה להוסיף בזה עוד, שהמהלך הזה שאצל בעל בטחון אינו נס אלא טבע נתחדש לדורות אצל דוד, וזו דרגת מגן דוד כמו מגן אברהם, וממילא פשוט שגם החידוש הנוסף שאין 'ניכוי שכר' נתחדש גם לדורות, שהרי תלויים זה בזה וכתבאר, ונראה דגם זה מפורש בדברי חז"ל. דהנה, רישא דקרא ד"פעלת לחוסים כך נגד בנ"א" שזה הולך על המהלך של מגן אברהם שהנס הוא טבע - הוא "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך". והנה - המדרש אצל אברהם אבינו ששם הבטיחו הקב"ה ש"שכרך הרבה מאד" ואין שום ניכוי כלל, על זה הביאו שם במדרש את הפסוק "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" לומר שזה מקביל לפסוק אצל אברהם "שכרך הרבה מאד", וא"ש דסיפא דהאי קרא הוא "פעלת לחוסים כך נגד בני אדם" שזה הקיום דין של "מגן הוא לכל החוסים בו", וכדבאנו מהר"א בן הגר"א וזה מקביל לתחילת הפסוק "אנוכי מגן לך". ובקצרה, הרי דבהאי קרא ד"אנוכי מגן לך שכרך הרבה מאד" נתחדש תרתי, דמכא דדרגא של מגן לך נהפך הנס לטבע, ושוב ממילא פשיטא דשכרך הרבה מאד, והנך תרתי נתחדשו כהדדי לדורות בקרא ד"מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים כך נגד בני אדם" דתלויים זה בזה, ותרוייהו נקבעו בפרק שההקדמה שלו הוא כך ה' חסיני שכאן הוא לומד מחנני' מישאל ועזרי' שנקבע לדורות מהלך של מגן אברהם.

ביאור בתפלת ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת.

הדרגא לקמייתא לברכת על הצדיקים שאנו מתפללים, "ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת", ושאלנו, דמהו הלשון "שכר טוב", וכי איכא שכר טוב ושכר שאינו טוב, עוד שאלנו על הלשון "כל הבוטחים בשמך באמת", שיש כאן הדגשה של בוטחים באמת ומשמע שיש בוטח שאינו באמת, ויש עוד הדגשה על "בוטחים בשמך" לעומת "בוטחים כך", עוד שאלנו, דאיזה מין בקשה זה ש'שים חלקינו עימם', הרי אם באמת גם אנו בוטחים הרי שאנחנו בכלל הבקשה הראשונה של ותן שכר טוב לבוטחים ואם לא אז מה יעזור הבקשה ועוד שהוא אומר מפורש בסוף כי כך בטחנו שהוא בכלל הבטחון וא"כ הרי הוא כבר ביקש לכל הבוטחים, וכל זה צ"ב. ולפי הנ"ל זה כבר ה'תפלה לדורות' שאין כאן ניכוי שכר, כיון שבדרגא המיוחדת של בטחון של מגן אברהם, הרי שם כל נס הוא בבחינת טבע, וזה מרומז בלשון שכר טוב על שם הפסוק "מה רב טובך" ששם נתחדש שכר שאין בו ניכוי שזה ה"שכר טוב" שזה "צפון ליראיך", וזה רק שייך לדרגא השלישית של בטחון של "חוסים כך נגד בני אדם", וזהו ה"בוטחים באמת" שזה "בטחון נגד בני אדם", וזה גם הבטחון 'בשמך' דוקא, והיינו בשם 'הוי"ה' וכדברי המהרש"א דלעיל. שוב מצאתי במפרשי התפלה [אבודרהם ור"י בן יקר] שהביאו על הלשון 'שכר טוב' את הפסוק של "מה רב טובך", והביאו גם את הפסוק ויבטחו כך יודעי שמך על הלשון 'בוטחים בשמך באמת', ות"ל שכיוונתי לדבריהם.

"ושים חלקינו עימם - ולא נבוש - כי כך בטחנו", ושאלנו, הרי איזה מין בקשה זו - דממנפ"ש קשה, אלא דידועין דברי הגרי"ז ששכר הבטחון הוא הבטחון עצמו שזוכה לדרגא יותר גבוהה של בטחון ע"י הבטחון עצמו, ויליף ליה מקרא דקוה אל ה' חזק יאמץ לבך וקוה אל ה', ובזה הוא עולה מדרגא אחת של בטחון

לדרגא חדשה של בטחון, והמתפלל אומר "כי כך בטחנו", הוא עוד לא הגיע לדרגא של "בוטחים בשמך באמת", רק "בך", אבל יש בקשה שיזכה לשכר על הבטחון בדרגת "בך" לעלות לבטחון של ב"שמך באמת", ואז להיות "חלקינו עימם" כשבאמת יזכה לדרגא של "בוטחים בשמך באמת", ואז יהיה חלקו עמם, ודו"ק.

תוספת דברים

עיין להלן [פרק ד] שהוספנו עוד בביאור דרגא זו - לבאר נקודות חדשות בכל הנ"ל – ומה עיקר הך דרגא שהנס היינו טבע.

פרק ד

עוד בדרגת הבטחון של מגן אברהם בשידוך של יצחק, ובטחון של החשמונאים בנס חנוכה.

כמה קושיות בי' נסיונות של אברהם אבינו < תמוה עיקר היסוד שיש דרגא שנס היינו טבע אצלו. > ביאור השייכות בין הי' נסיונות והי' מאמרות דשייכי אהדדי, ושייכותם למכות במצרים. < מבאר למה אברהם שייך לחידוש הבריאה כל רגע, ולכן אצלו נס זה טבע. > אליעזר לימד אותנו פרשת בטחון בשידוכים, "יבטח בשם ה'" נאמר עליו, והשידוך של יצחק היה בנוי על חידוש העשרה מאמרות מתוך העשרה נסיונות. < בטחון בשידוכים. > נס חנוכה והנצחון של החשמונאים שורשו בנצחון של אברהם אבינו נגד הד' מלכים, וגם שם נאמר דרגת "מגן" דעליהם אמר קרא "ה' צבאות יגן עליהם". < נס חנוכה והנצחון של החשמונאים ששורשו בנצחון של אברהם אבינו נמשך לדורות עד גוג ומגוג. > השם - "מתתיהו בן יוחנן" - מורה על בטחון כזו שזה היסוד של חנוכה, וזה גם שורש השם 'חנינא'.

כמה קושיות

בי' נסיונות של אברהם אבינו

נקדים בכמה קושיות:

- א] שאלנו לעיל - מה המיוחד של אברהם אבינו לעומת שאר האבות לגבי הענין של הי' נסיונות שמנו בו חז"ל ולא מצאנו כמותם בשאר האבות.
- ב] עוד יש לעיין ממה דמצאנו במדרש רבה [שמות פרשה ט"ו אות כ"ז] "והביא הקב"ה עליו י' מכות כנגד י' נסיונות שעמד בהם אברהם אבינו", וצ"ב דמה השייכות ביניהם.
- ג] עוד צ"ב במשנה באבות - י' מאמרות י' מכות י' נסיונות וכו' - דמשמע שיש שייכות בין בריאת העולם בל' מאמרות לי' נסיונות של אברהם אבינו - וצ"ב.
- ד] עוד מצאנו במדר"ר [בראשית] עה"פ "בהבראם" שזה אותיות אברהם, ושוב מצאנו שייכות בין אברהם לבריאת העולם, וכל זה צ"ב.

תמוה עיקר היסוד שיש דרגא שנס היינו טבע אצלו.

עוד יש לעיין - דהנה נתחדש לעיל [פרק ב ופרק ג] שיש מהלך חדש של בטחון שגם נס הוא טבע כלפיו - והבאנו כן מהגאון ר' אהרון קרייזר זצ"ל לגבי מנין הניסים אצל חנני' מישאל ועזרי' וכן מבעל המכתב מאליהו על "מי שאמר לשמן שידלוק".

אולם עצם החידוש תמוה דענינו של נס הוא שלילת הטבע, והרי נשלל הטבע, ולמה כלפיו מיקרי טבע, ויתירא מזו, הרי באמת טבע הוא נס נסתר וכדהאריך בזה הרמב"ן סוף פרשת בא, ורק משום שהקב"ה קבע מהלך מסויים של נס בצורה מסודרת לכן זה נקרא בשם אחר שהוא 'טבע', ועיין בזה בבית הלוי ריש בראשית, וא"כ כל מהותו של נס הוא רק בזה שיש שינוי מהמהלך הזה, וא"כ מה שייך לומר דאין זה נס, הרי אדרבה - זה כל המציאות של נס - מה שנשתנה המהלך הרגיל של הניסים הרצופים שנקראים טבע, וצ"ע.

ביאור השייכות בין הי' נסיונות והי' מאמרות דשייכי אהדדי, והשייכות שלהם למכות במצרים.

ונראה דהביאור בזה הוא כך:

מבואר באבות [ריש פ"ה] שהעולם נברא בעשרה מאמרות, וכן היו עשרה דורות מאדם עד נח, ועשרה דורות מנח ועד אברהם, ועשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו, ועשרה מכות הוכו המצרים, ועשרה ניסים נעשו לאבותינו במצרים, ועשרה ניסים היו בבית המקדש, ובפירוש החסיד יעבץ [אבות פ"ה מ"ה] כתב בשם הר"י בן שושן, ששבעה ענינים אלו שייכים כולם זה לזה.

וביאר עפ"י יסוד שמבואר בכמה מקומות שהעשרה מאמרות קיימים בעולם ומקיימים את העולם עוד ועוד, דיעויין בנפש החיים [ש"א פ"ב] שביאר את מה שאנו אומרים בברכת יוצר אור "המחדש בטובו בכל יום

תמיד מעשה בראשית", דהיינו שהקב"ה מחדש את כל הבריאה תמיד, בכל רגע ממש, והראיה לכך היא כמו שאנו אומרים בסיום הברכה, "כאמור לעושה אורים גדולים", בלשון הווה. ועוד הוסיף בזה [ש"ג פ"א], שהעשרה מאמרות שבהם נברא העולם, עדיין עומדים ומקיימים את העולם, דהיינו דדיבורו של הקב"ה הוא נצחי, ויש לו קיום לעולם, והוא המעמיד והמחדש את הבריאה. והוא הביאור בקרא [ישעיה מ', ה'] "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר", שלעתיד לבוא תזדכך הראיה שלנו, ונראה שדבר ה' קיים לנצח בי' מאמרות, והוא המעמיד את כל חלקי הבריאה. והמלבי"ם ביאר בזה את הפסוק [תהילים קי"ט, פ"ט] "לעולם דברך ה' ניצב בשמים", דקאי על המאמר של תחילת הבריאה, ומאמר זה עומד לעולם, וכן הוא בשפת אמת [ר"ה תרל"ב]. וע"ד זה ביאר בעל ההפלאה [בפנים יפות בראשית ריש פ"ב] את הפסוק [תהילים ל"ג, ט'] "כי הוא אמר ויהי הוא ציוה ויעמוד", שציווי ומאמר הבריאה ממשיך להעמיד ולקיים את הבריאה, והוסיף לבאר בזה את הפסוקים [תהילים קמ"ח, ה'- ו'] "כי הוא ציוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור", ועיין בכל זה במדרש שוחר טוב תהילים [קי"ט].

וממשיך בזה החסיד יעב"ץ, דבחסאי עשרת הדורות הראשונים לבריאת העולם נפגם בכל דור מאמר אחד מהעשרה מאמרות, עד שבעשרה דורות נפגמו כל העשרה מאמרות, ולכן בימי נח הביא הקב"ה מבול להחריב את העולם, וכך היה צריך להיות בעשרה דורות שמנח עד אברהם, שחטאו וקלקלו במעשיהם את קיום עשרת המאמרות, אלא שהקב"ה החזיר את השראת השכינה לעולם ע"י העשרה נסיונות שנתנסה בהם אברהם אבינו, ובכל נסיון חיזק מאמר אחד, עד שהחזיר את כח כל עשרת המאמרות. ובמצרים מצאנו שהבריאה עצמה מענישה את החוטאים, והנך עשרה מאמרות נהפכו לעשרה עונשים למצרים, והם עשרת המכות, ואלו הם עשרת הניסים שנעשו לישראל, שעל ידי עשרת המכות ראו ישראל את העשרה מאמרות שבבריאה, וכמו שנאמר [שמות י', ב'] "וידעתם כי אני ה'". והנה, ביהמ"ק הוא מקום השראת השכינה, ושם נמצאים העשרה מאמרות במציאותם האמיתית בלי שום הגבלות של העולם הגשמי, ולכן לא הסריח הבשר ולא נמצא זכוב בבית המטבחים וכו', והיינו ששם קיימת הבריאה בטהרתה כפי שורשה בעשרה המאמרות עצמם, ועיי"ש בחסיד יעב"ץ מש"כ עוד בזה.

מבאר למה אברהם שייך לחידוש הבריאה כל רגע, ולכן אצלו נס זה טבע.

ומעתה מבוארים היטב דברי המדרש רבה [שמות פרשה ט"ו אות כ"ז] "והביא הקב"ה עליו י' מכות כנגד י' נסיונות שעמד בהם אברהם אבינו", שעשרת המכות שלקו המצרים במצרים שפיר שייכים לעשרה נסיונות שעמד בהם אברהם אבינו, ודו"ק.

ומתבאר עוד, דאברהם אבינו הוא המעמיד את כל הבריאה שנטל שכר כולם והוא העמיד את כל העשרה מאמרות, והוא החזיר את האור ואת התוקף לכל מאמר ומאמר, והוא שייך לבריאת העולם ממש, "בהבראם אותיות אברהם" כפשוטו, ודו"ק, והוסיפו על זה במדרש תנחומא ריש חיי שרה "אמר הקב"ה לאברהם, אני בורא אותך בריה חדשה ומחדשך", ובזה ביאור את הפסוק "ואעשך לגוי גדול", ועיין בהערה ⁸² שהבאנו את כל לשון התנחומא.

אצל אברהם אבינו נתחדש המהלך של מחדש בטובו כל יום מעשה בראשית, ולכן אמר לו הקב"ה "אני בורא אותך בריה חדשה ומחדשך" - בדרגא זו הרגע הזה שעומד כעת לפנינו הוא ממש כמו הרגע של הבריאה של בראשית וממילא הוא לא שייך כלל לרגע הקודם, כעת אנו אוהזין ממש בבראשית כמו שבבראשית עמדנו בבראשית, במדרגה הזו אין שום שינוי הטבע של נס אלא שהכל הוא טבע, דכמו שבבריאה של אתמול כל כח האש לשרוף היה מכח מאמר ה' של הבריאה של אתמול, ואם היה נטבע אז בטבע שאפשר ליפול לכבשן האש ולא להשרף הרי אז לא היה בזה שום שינוי בטבע, דאדרבה זה טבעו של

⁸² מדרש תנחומא פרשת חיי שרה [סימן ו'] "ד"א ואברהם זקן. שקנה שני עולמות, בראשונה היה שמו אברם, ועכשיו נוסף לו ה', שירש שני עולמות, שבזכותו נבראו העולם הזה והעולם הבא. אמר ר' חלפתא בר כהנא, כתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם [בראשית ב' ד'], הן הן האותיות שבאברהם, הן שבזכותו נבראו העולם הזה והעולם הבא, הוא שאמר לו הקב"ה ואעשך לגוי גדול [בראשית י"ג ב'], למה לא אמר לו ואשימך אלא ואעשך, אמר ר' ברכיה הכהן בשם ר' חייא אביו, שאמר בשם רב יהודה בר יחזקאל ורבתינו משום רבותינו שבגולה, אמר הקב"ה לאברהם, אני בורא אותך בריה חדשה ומחדשך".

האש, כמו כן י"ל שגם כאן עד עכשיו היתה לפנינו בריאה ששורפת את אלו שנופלים לכבשן האש, אבל היום יש כבר בריאה חדשה מתחילת הבראשית, והבריאה של היום הוא בריאה שמאמר ה' אומר שהאש כבר לא תשרוף את אברהם.

וזה עומק דברי ר"ח בן דוסא [תענית כ"ה] "דמי שאמר לשמן שידלוק יאמר לחומץ וידלוק", הרי שיש כאן דגש על מי ש"אמר" לשמן שידלוק שהוא "יאמר" לחומץ וידלוק, כפשוטו, הדגש הוא המאמר, מאמר של היום ומאמר של אתמול, ואין כאן שום שינוי טבע בצורת נס, דכל המהלך של אתמול כלפי היום לא שייך בדרגת י' מאמרות שהכל זה היום ואין האתמול, ומדוקדקין מאד דברי הגרי"ז שטענת הקב"ה על שרה היתה מכח סברת ר"ח בן דוסא דאין לחלק ביניהם.

ונראה דזה עומק הדרגא של "בוטח בשם ה'" וכמו שאנו אומרים "הבוטחים בשמך באמת", שהמהרש"א כתב שזה שייך לדרגת אברהם דוקא שעליו נאמר 'והיה ברכה' אותיות הוי"ה ד"בך חותמין", ונראה דעומק התוכן בזה הוא לחיות עם "שם הוי"ה" שזה "היה הווה ויהיה", זה ענין של עשרה מאמרות, שכל רגע ורגע הוא תחילת הבריאה ממש, ה'היה' ו'הווה' ו'יהיה' כולם אחד, זהו "שם הוי"ה", זהו בוטח בשם ה', שכל רגע ורגע הכל מתחיל מחדש, כל הבריאה כולה היא מאמר פיו יתברך ותו לא, ודו"ק.

והנה - דרגת אברהם אבינו היא דרגת "מגן אברהם" שזה הדרגא של גילוי העשרה מאמרות בבריאה, וזהו מה שמצאנו דוקא אצלו את הענין של ה' מאמרות יותר משאר האבות, שהרי "בך חותמין".

אליעזר לימד אותנו פרשת בטחון בשידוכים,

"יבטח בשם ה'" נאמר עליו,

והשידוך של יצחק היה בנוי על חידוש העשרה מאמרות מתוך העשרה נסיונות.

הבאנו שדוד למד מחנניא מישאל ועזרי' שדרגת הבטחון של אברהם אבינו שייך לדורות, הבאנו שדוד המלך מתבסס על דוקא על הפסוק "יבטח בשם ה'", ובאמת דהך קרא ד"יבטח בשם ה'" [ישעיה נ'] קאי על אליעזר עבד אברהם שהוא הדולה ומשקה מתורת רבו, ועליו דרשו את כל הפסוק וכדיבואר.

"מי בכם ירא ה', שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו יבטח בשם הוי"ה וישען באלוקיו" [ישעיה נ'], ודרשו במדר"ר [ריש חיי שרה] דקאי על הבטחון הגדול של אליעזר [שומע בקול 'עבדו'] כשבא למצא שידוך ליצחק ובטח בה', שאז הוא היה שרוי בחושך, איך הוא ימצא שידוך לממשיך של רבו הגדול במקום שהוא לא מכיר אף אחד, והקב"ה האיר לו, ועיין בהערה⁸³ שהבאנו את לשון המדרש.

הרי שאליעזר שהיה תלמידו המובהק, דולה ומשקה מתורת רבו, מהו התורת רבו שהוא השאיר לנו, הוא השאיר לנו את ה"יפה שיחתן של עבדי אבות", שזה פרשת שידוכין, פרשה של ביטחון בשידוכין ששם כולם תולים את עצמן בכל מיני השתדלויות, שם הוא לימד אותנו פרשת ביטחון של רבו איך מביאים את זה ללמעשה, זה מה שאליעזר למד מאברהם ודוד למד מאברהם דוקא מכח הפסוק הזה שבפסוק הזה שהולך על תלמידו הגדול של אברהם, הכא מצא דוד את תורתו של אברהם, "מגן אברהם", לכן הביאו דוקא את הפסוק הזה כלפי דוד.

אולם באמת דכל השידוך הזה היה בנוי ממש על כל המהלך של מגן אברהם שסודו בעשרה מאמרות שנעמדו על העשרה נסיונות, ונבאר את הדברים.

דהנה מבואר באור החיים הקדוש [פרק י"ח פסוק י'- פרק כ"ב פסוק כ'] שיצחק מתחילת בריאתו לא היה ראוי להוליד ולהתחתן כיון שהיה כנקבה בנשמה, ובנסיון של העקידה נתחדשה בו בריאה חדשה והיה ראוי להוליד, ולכן כתוב בבשורה על לידתו "שוב אשוב אליך", שהיה כאן שני פקידות, יצחק הראשון ויצחק השני, ולכן מיד אחרי העקידה נאמר על לידת רבקה שעד אז הוא לא היה ראוי להוליד ולהתחתן, ובלקוטי

⁸³ בראשית רבה [פרשה ס' - א'], "ויאמר ה' אלהי אברהם הקרה נא לפני היום וגו' [ישעיה נ'] מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו אמר מי בכם ירא ה' זה אברהם, שומע בקול עבדו וגו' אשר שמע הקב"ה בקולו של עבדו, אשר הלך חשכים, שבא מאספמיא ומחברותיה ולא היה יודע היכן, כאדם שהוא שרוי בחושך, ואין נוגה לו, ומי היה מאיר לו הקב"ה היה מאיר לו בכל מקום שהיה הולך, יבטח בשם ה' וישען באלהיו, ומצאת את לבבו נאמן לפניך".

אור החיים [פרק י"ח פסוק י'] הוסיפו ממדרש תלפיות שפרחה נשמתו של יצחק בעקידה ונכנסה לאיל ולכן שחיטת האיל באמת היתה שחיטת יצחק, רק שנתחדשה לו נשמה חדשה. כל החידוש הזה רק שייך מתוך הנסיון של העקידה, מתוך אחד מעשרה נסיונות שיסודם חידוש בעשרה מאמרות, הרי העקידה הוא חידוש המאמרות ככל הנסיונות, ולכן דוקא מתוך חידוש המאמרות נעשה כאן חידוש במעשה בראשית ממש, יצחק לא היה יכול להתחתן, ונולד כאן 'חתן חדש' בחידוש של העשרה נסיונות שהן הן חידוש ה' מאמרות, מי ש'אמר' לשמן 'יאמר' לחומץ. את החיזוק הזה של בטחון לקח אליעזר עבד אברהם לתוך השידוך עצמו, מי ש'אמר' לשמן 'יאמר' לחומץ, דוקא ה'בטחון בשם ה'' הוא שעמד לו, שם "הוי"ה", מהווה כל העולמות, היה הווה ויהיה, זה סוד הבטחון של "מגן אברהם" וזה הוא למד מתורת רבו, וזה התורה שהוא "משקה" לדורות.

בטחון בשידוכים.

למדנו הסתכלות נכונה של בעל בטחון בתוך שידוכים מדברי רבינו בעל המשך חכמה: כתוב בפסוק: "ויהי הוא - טרם כילה לדבר והנה רבקה יוצאת", וקשה - דמה הכוונה בלשון "ויהי הוא", דהול"ל "ויהי טרם כילה לדבר", ומה התוספת לשון "הוא". וביאר דבאמת אחרי כל הסיפור פשוט שאליעזר סיפר את כל ההשגחה, הוא התפלל תפלה מפורטת ובדיוק כמו שהוא התפלל ככה נעשה השידוך, אבל למדנו כאן שאינו כן, אלא אדרבה, הרי רבקה עמדה לצאת להציע לו ככל שהוא יבקש ממנה, ומה"ט הקב"ה שם נוסח כזה של תפלה בפיו. ונמצא שהפסוק מקדים לנו - "ויהי הוא" - זאת אומרת - מה באמת היה עימו - ואומר הפסוק שבאמת - "טרם כילה לדבר" היתה כבר סיבה, והיינו ש'והנה רבקה יוצאת' היא היא הסיבה, ורק מחמת זה הוא התפלל כך, הכל בידי הקב"ה, "ומה" מענה לשון", גם איך להתפלל. כך הבטחון האמיתי בעניני שידוכים - כל הסיבה ומסובב שרגילים לתלות זה בזה - והכל הפוך ממש - הקב"ה מתכנן את כל הפרטי פרטים הכי קטנים להגיע לקיום של הבת קול - 'בת פלוני לפלוני' - כל הפרשנויות של כל ה'מבינים' - מי זוכה במי ולמה - כולם בטלים ומבוטלים במהלך הכללי של 'רבות מחשבות בלב איש' - כל המחשבות הללו אינם אלא כקליפת השום נגד עצת ה' - שעומדת ושתעמוד לעד - בלי שום מחוייבות לדרכי הטבע - הבת קול של עצת ה' קדמה לכל וכולם נגררים אחריה - עד הפרט הכי קטן - אפילו איזה נוסח של תפלה לבחור, גם בזה אין לנו בחירה - הכל נגרר כפי מה שמתוכנן מראש.

נס חנוכה והנצחון של החשמונאים שורשו בנצחון של אברהם אבינו נגד הד' מלכים, וגם שם נאמר דרגת "מגן" דעליהם אמר קרא "ה' צבאו-ת יגן עליהם".

במלחמת החשמונאים נגד היוונים היה כאן מהלך נגד הטבע וכמבואר ברש"י [וזאת הברכה] "י"ב חשמונאים ואלעזר נגד כמה רבבות", ונראה לבאר דגם הכא הדברים שייכים לדרגת "מגן אברהם". ונקדים, דהנה, ידועה השאלה למה מדליקים ח' ימים, וכבר תירצו בזה בפר"ח ובמאירי דיום א' קאי על המלחמה, וכן מפורש בפיוט של הנרות הללו שאומרים "הנרות הללו אנחנו מדליקים וכו' ועל המלחמות", וקשה דמאי שייכא שני הניסים כהדדי, ושמעתי ממו"ר הגרא"ז גורביץ זצ"ל שאומרים "בני בינה ימי שמונה קבעו", שעל ידי "בינה" שהוא להבין דבר מתוך דבר הגיעו להבנה של שמונה ימים, שגם המלחמות היו נס כמו הנרות.

ונראה להוסיף בזה עוד, ונקדים בזה, דהנה, הנביא זכרי' [פרק ט' פסוק י"ג] ניבא על נצחונם של החשמונאים במלחמתם על היוונים, עיין שם בפסוק "ועוררתי בניך ציון על בניך יון ושמתוך כחרב גיבור", ועיין בכל המפרשים⁸⁴ דנבואה זו קאי על נצחונם של החשמונאים, אלא דלשון הפסוק "ושמתוך כחרב גיבור" צ"ב דעל איזה גיבור קאי קרא.

⁸⁴ רש"י [שם] ואבן עזרא [שם פסוקים ט' י"א] רד"ק [שם פסוק י"ב] מהר"י קרא [שם פסוק י"ג] מלבי"ם [שם פסוק י"ג], וכן פירש הגר"א [שמואל א' פרק ב' פסוק ט'].

ומצאתי במדרש רבי דוד הנגיד לפרשת וישב⁸⁵ שהביא מחז"ל בזה"ל, "ושמתיך כחרב גבור – חרב אברהם שהיה נוטל עפר וקש וזורקם על אמרפל וחביריו והיו נעשים לחרבות וחיצים וכו' וכך אירע לבני חשמונאי", והיינו דקאי על נצחוננו של אברהם אבינו במלחמה נגד הד' המלכים, וזו כוונת הפסוק "ושמתיך כחרב גיבור" דהיינו אברהם.

ונראה להוסיף דאצל אברהם נאמר "מגן אברהם" ד"בך חותמין", והך דרגא של בטחון הוא למעלה מכולם שזוכים בה אחרי דרגת "עוזר ומושיע", והבאנו דמבואר במהרש"א ובבעלי התוס' דזכה לזה ב"אנוכי מגן לך", וזה אחרי מלחמת הד' מלכים, והבאנו מהגר"א שזה דוקא כשעושים בדרגת "חוסים בך נגד בני אדם" דעל זה קאי קרא ד"מגן הוא לכל החוסים בך", והנה, שם בזכר' בסוף נאמר "ה' צבאות יגן עליהם", ופירושו המפרשים [מהר"י קרא שם] דקאי על החשמונאים, וכדלעיל מיניה, והיינו דמרומו הכא הך דרגא של בטחון של "מגן אברהם".

ומצאתי בשפת אמת [חנוכה תרל"א ליל ה'] וז"ל, "ובזה נ"ל לפרש מה ששמעתי מאא"ז מו"ר זצלה"ה [החידושי הרי"ם] נכון לבו בטוח בה' סמוך - סופי תיבות - חנוכה", עיי"ש מה שביאר בזה, ונראה להעיר, דהמדרש רבה [בראשית פרשה מ"ג] על הפסוק "וישמע אברם כי נשבה אחיו" הביא את הפסוק בתהילים [קי"ב] "משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה' סמוך לבו לא יירא עד אשר יראה בצריו", ודרשו בזה – "משמועה רעה לא יירא, זה אברהם כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה, נכון לבו בטוח בה', ומצאת את לבבו נאמן לפניך, סמוך לבו לא יירא שנאמר [בראשית ט"ו] אל תירא אברם, עד אשר יראה בצריו, ויחלק עליהם לילה", הרי דקרא זה קאי בבטחוננו של אברהם אבינו בכל דרכו בנסיונות עד שבבטחון הזה הוא לחם את המלחמות נגד המלכים להציל את לוט, והכא בפסוק מרומו בסופי תיבות את הנצחון של חנוכה, הרי דה'שיריים' של נס נצחוננו של אברהם אבינו, היינו ה'סופי תיבות' נמצאים אצל החשמונאים.

והנראה בזה - שכמו שאברהם אבינו הלך למלחמה לבד עם אליעזר נגד כמה מלכים, וזו דרגת "חוסים בך נגד בני אדם", דאין בזה שום הגיון ושום סברא של נצחון עפ"י הטבע, היפך ההשתלדות, כמו כן החשמונאים עשו כן, וכדהבאנו מרש"י [וזאת הברכה] "י"ב חשמונאים ואלעזר נגד כמה רבבות", והיינו דכבר אצל אברהם נתחדש הנצחון של "רבים ביד מעטים" של חנוכה.

ובמלבי"ם [בראשית י"ד כ"ד] בסוף מלחמת אברהם עם המלכים כתוב שכל מה שכלל ישראל מצליחים בכל ישועות ודרגות אין זה אלא מכח האבות הקדושים שכל מעשיהם הם בבחינת חפירת בורות של מים חיים לעולם, שהם פתחו לנו את המקורות ואנחנו שותים מכוהם לדורי דורות.

גם הכא יסוד הבטחון היה "יבטח בשם ה'", דיעויין במדרש לר' אחאי גאון לחנוכה במלחמת חשמונאים, וז"ל, "רבש"ע, גלוי וידוע לפניך, שאין אנו בטוחין לא בחרבינו ולא בקשתינו ולא בגבורתינו, אלא בשמך הגדול", ובאמת דכן אנו אומרים בתפלת על הניסים "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך", הכל ע"י הבטחון ב"שם ה'".

ונראה להוסיף בזה רמז, דלשון הפסוק אצל אברהם הוא "וירק את חניכיו", ופירש רש"י דקאי על אליעזר שחינכו במצוות, ורש"י הביא שלשון חינוך היינו כדמצאנו בחנוכת המזבח וחנוכת הבית, הרי דאיכא הכא רמז לנצחון של חנוכה במלחמת אברהם, עכ"פ מבואר הכא שנצחונם של החשמונאים שורשו במעשה אבות של אברהם אבינו נגד המלכים, וזהו דרגת "אנוכי מגן לך".

והנה כבר נתבאר דדרגת אמונת אברהם בנויה על חידוש העשרה מאמרות ע"י העשרה נסיונות, עד כדי כך שנס הוא טבע דכל רגע הוא תחילת הבריאה, וזה הטבע של הבריאה ברגע זה, עד כדי כך שיש טענה על שרר שנס אינו פלא, וזו הטענה של "היפלא מה' דבר", ועל זה הביא הגרי"ז את דברי חז"ל "מי שאמר לשמן שידלוק יאמר לחומץ שידלוק", ונס זה היה מיותר שהיה יכול להביא לו שמן בנס, אלא דכלפי מי שנס הוא טבע כבר אין נפ"מ, וכדביאר בזה במכתב אליהו.

גם הנס של השמן בנרות חנוכה היה מיותר שהרי טומאה הותרה בצבור, אבל אחרי שהמלחמות כבר היו בדרגת האמונה של אברהם אבינו, בדרגת "ה' צבאות יגן עליהם" שזו דרגת "אנוכי מגן לך", א"כ כבר שפיר שייך הנס אף בלי צורך, וכטענת הגה"צ הרב ר' אליהו דסלר זצ"ל במי שאמר לשמן שידלוק יאמר

⁸⁵ מדרשותיו של בנו של ר"א בן הרמב"ם והם לקט מדרשים ופירושים כדוגמת מדרש הגדול.

לחומץ שידלוק שגם שם זה היה מיותר, והגדר בזה, דממילא זה כבר הטבע של אותו יום, וא"ש טובא, דדוקא בדרגת המלחמות של אברהם הגיע לדרגא של נס המנורה, וזוכרים את הניסים של המלחמות האלו דוקא ע"י הנר שדולק בלי צורך לשמונה ימים.

נס חנוכה והנצחון של החשמונאים ששורשו בנצחון של אברהם אבינו נמשך לדורות עד גוג ומגוג.

"בך חותמין, ואין חותמין בכולן", ואמרו בשם המגלה עמוקות דכאן מרומז הנסיון של הדור האחרון שזה היה הנסיון של אברהם אבינו נסיון האמונה, "בך חותמין" - חתימת הדורות, וידוע מה שאמרו דנסיון האמונה בדור הזה יהיה כמו לטפס על קיר חלק, ומו"ר הגה"צ הרב ר' חיים פרידלנדר זצ"ל אמר דמה שנס חנוכה לא ניתן להכתב היינו משום שהוא נס שהוא ממשך עד סוף הדורות, ואמר לי ידידי הרה"ג הרב רבי אלימלך רטמן שליט"א שבפסוק שם בזכר' כתוב [פרק ט' פסוק י"ב] "גם היום מגיד משנה אשיב לך" דקאי על מלחמת גוג ומגוג, והיינו דנבואה אחת קאי על שני תקופות, והיינו כדברי הגר"ח הנ"ל, ונראה עפ"י דברינו דכבר הבאנו דבפסוק מרומז בסופי תיבות את הנצחון של חנוכה, ולמדנו מהכא שה'שיריים' של נס נצחוננו של אברהם אבינו, היינו ה'סופי תיבות', שהם נמצאים אצל החשמונאים, ונראה עוד, דה'סופי תיבות' ממשיכים ונמשכים עד סוף דורות ממש עד גוג ומגוג, והיינו יסוד הנבואה הנ"ל.

השם - "מתתיהו בן יוחנן" - מורה על בטחון כזו שזה היסוד של חנוכה, וזה גם שורש השם 'חנינא'.

ונראה להוסיף, השם "מתתיהו בן יוחנן" מורה על המות, ועיין בפרי יצחק [בראשית חנוכה פסקא י"ד עמוד 163] שיש בשמות הללו שם הוי"ה וחזן מזה יש לשון "מתת" ולשון "חנן", והיינו ששם הוי"ה תמיד חונן לאדם ונותנת מתנות, וזה כל הבריאה, זה ממש הבטחון של חנוכה, והביא על זה את המהרש"א על הגמרא בברכות [נ"ז:] "שהרואה חנינא ויוחנן בחלום נסי ניסים נעשו לו", וביאר, שזה מלשון חן ומתנות חיים, והיינו כנ"ל, והוסיף בזה מו"ר הגה"צ הרב ר' חיים פרידלנדר זצ"ל [שפתי חיים מועדים ח"ב עמוד ט'] שר' חנינא בן דוסא גם נקרא בשם זה, וזו דרגתו בבטחון, והוסיף שזו גם דרגתו בבטחון נגד כשפים וכמבואר בחולין [ז:'] ששאל ר' יוחנן - הרי יש בכחם של כשפים להכחיש פמלי' של מעלה, ור' חנינא אמר - אין עוד מלבדו "ואפילו כשפים", ועל זה אמרו בגמרא "שאני ר' חנינא דנפישא זכותי", והיינו שזו דרגת הבטחון שלו ולכן בזה נפישא זכותי וזה מה שאמר שם ר' חנינא בסוגי' שם ש"אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה".

פרק ה

שמירה מיוחדת ובטחון מיוחד, למי ששקוע בתוך התורה.

יעקב "שימש" בבית עבר י"ד שנה, ו"נטמן" שם, ולכן הוא זכה לשמירה מיוחדת על ידי התורה. < חילוקי שמירה והשגחה פרטית לשימוש תלמידי חכמים. < מי שנטמן בתורה, הוא בגדר 'ממית עצמו עליה', והם השנים שחסרים בתולדות יעקב. < בעיקר הגדר של שימוש ת"ח, 'הבנה בתורה'. < התדרי חדרים בתוך תורתו של הקב"ה, היא היא השמירה המעולה < השייכות של יעקב אבינו לחג הסוכות, והשמירה המיוחדת שלא על ידי שליח. < סוכות, שמירה על ידי התורה. < דברי רש"י בשיר השירים בגדר עניי הכבוד. < זה גם המהלך של רבים בדי מעטים בחנוכה – הק שמירה ממש לדורות. <

יעקב "שימש" בבית עבר י"ד שנה, ו"נטמן" שם, ולכן הוא זכה לשמירה מיוחדת על ידי התורה.

בתחילת פרשת ויצא כתוב, "וישכב במקום ההוא", ופירש"י, "במקום ההוא שכב אבל י"ד שנה ששימש בבית עבר לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה", ובסוף תולדות בחשבון של תולדות יעקב חסר י"ד שנה, ופירש"י שלמדנו מכאן שנטמן בבית עבר י"ד שנה".
הרי דרש"י שינה את לשונו בהגדרת הי"ד שנה, דבפרשת ויצא השנים מוגדרים כשנים של "שימוש בתורה" ובפרשת תולדות השנים מוגדרים כשנים של "הטמנה" - וע"כ שתי פרשיות ושתי סוגיות נינהו, ורש"י פי' בכל סוגי' כפי ענינה.
דהנה, יעקב זכה בברכה בחלום שהקב"ה ישמרנו, וביאר הרמב"ן, דמבטיחו בהבטחה גדולה, ד"גדול מעלתו משאר הצדיקים" שנאמר בהם "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך", והוא לא יהיה ביד המלאכים, אבל יהיה "חלק ה' עמו", ויהיה עמו תמיד, שנאמר "והנה אנכי עמך ושמרתיך", עכתו"ד.
אולם קשה שבסוף תולדות רבקה בירכה את יעקב - ופי' בילקוט שבירכה אותו בברכה של "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך", וזה סותר לדברי הרמב"ן, וע"כ דמהכא מוכרח שרק בי"ד שנה שהיו בין ברכת רבקה להבטחת הקב"ה, בשנים הללו הוא זכה למעלה זו, ובזה פירש רש"י "שימש בבית עבר", דבעינן מעלת "שימוש" לשמירה זו.

חילוקי שמירה והשגחה פרטית לשימוש תלמידי חכמים.

ומקור מפורש לדברי רש"י הוא מדברי התד"א פי"ח [מובא בנפש החיים שער ד'], "אם יש באדם דרך ארץ ומקרא מוסרים לו מלאך א' לשומרו, קרא אדם תנ"ך מוסרין לו ב' מלאכים לשומרו שנא' כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך, אבל קרא אדם תורה נביאים וכתובים ושנה משנה ומדרש הלכות ואגדות ושימש ת"ח הקב"ה שומרו בעצמו, שנא' ה' שומרך ה' צילך".
ולמדנו מכאן תלת:
א) יש חילוקי מדרגות בהשגחת ה' על ברואיו, וכן מבואר ברמב"ן הנ"ל, ומבואר עוד ברמב"ן בראשית [י"ח י"ט] שיש אפי' אנשים שניתנים תחת מיקרי הטבע פגעי הזמן.
ב) חילוקי המדרגות תלויים במדרגתו בתורה, וכבר אמר פעם מרן הרב שך זצ"ל לא' שיצא מכולל פוניבז' לעבוד בחנות רהיטים של חמיו לכמה שעות ביום, והוצרך להוסיף עוד שעות כדי לפרנס משפחתו, ושאל האם להוסיף עוד, ואמר לו שיוסיף, ושאלו איך חבריו בכולל מצליחים לפרנס בלי לצאת כלל, ואמר שיש השגחה מיוחדת ללומדי תורה שמוסרים נפשם ומשא"כ למי שכבר יצא, ונראה שאלו דברי דהמע"ה בתהילים – "ישראל בטח בה' עזרם ומגינם הוא בית אהרן בטח בה' עזרם ומגינם הוא בטח יראי ה' בה' עזרם ומגינם הוא – דרגת ה"עזרם ומגינם" - משתנה כפי דרגת הבטח בה'.
ג) למדנו מכאן ששינוי סוג השמירה וההשגחה, מהשגחה ע"י מלאכים להשגחה מהקב"ה בעצמו נמצאת בדרגת שימוש ת"ח.

והן הן דברי רש"י שיעקב זכה לשמירה מהקב"ה בלי מלאכים ע"י ה"ד שנה שהיה בבית עבר, וע"כ שהיו שנים של "שימוש".

**מי שנטמן בתורה,
הוא בגדר 'ממית עצמו עליה',
והם השנים שחסרים בתולדות יעקב.**

איברא, דבסוף תולדות נתקשה רש"י דאיך החסירו י"ד שנה מתולדותיו, ופירש ש"נטמן בבית עבר", וכוונתו לפרש איך השמיט את השנים החשובים האלו מתולדותיו. ועומק כוונתו הוא, שיש ציבור א' שאין לו שום שייכות לחדשות ופוליטיקה וכדומה, לפני הבחירות ואחרי הבחירות הכל אותו דבר, לא מורגש כלום אצלם - זה הציבור בבית הקברות - וכבר למדנו ש"אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה", והיינו ניתוק גמור, הוא לא בענינים הוא לא בחדשות. להיות "נטמן" בתוך הסוגיות הכוונה כעין הלשון "ויטמנהו בחול", וידוע דאיסור הטמנה בשבת היינו דוקא במכוסה מכל הצדדים, וזהו גם ה"שיעור" בהטמנה בד"ת, ניתוק גמור לא בשטח לא בענינים, לא רואה ואינו נראה, ואז מתקיימת תורתו. והן הן דברי רש"י, הפסוק לא השמיט את השנים הללו - אלא אדרבה, הכתוב התייחס לשנים הללו בהגדרה מדויקת עד מאד, השנים של "הטמנה" בדברי תורה הם שנים שהם "חלל" בתולדות האדם, הם שנים שהאדם פשוט לא מסתובב בחיים הרגילים שהוא בבחינת "ממית עצמו עליה". ההשמטה של השנים האלו מתולדותיו היא הגדרתם המדויקת - וכבר תמה המהרש"א [מגילה י"ז] דאיך כתוב "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה", הוא היה בבית עבר באמצע, וע"כ כדברינו ברש"י, שההשמטה היא היא ההגדרה האמיתית של הנך שנים. הרי שהלשון "נטמן" באה לבאר את הסוגי' דסוף תולדות שבאו לבאר את השמטת השנים האלו מתולדותיו, ולשון "שימש" בא לבאר את הסוגי' שבריש ויצא איך זכה יעקב לצאת משמירה דמלאכים לשמירה מהקב"ה בעצמו.

**בעיקר הגדר של שימוש ת"ח,
'הבנה בתורה'.**

כשנעיין בדברים נראה דהנך תרי דרגות תלויים זה בזה, וחדא נינהו. דהנה, רבים טועים במהות הנכונה של "שימוש ת"ח", דמצאנו באור שמח [הל' ת"ת] ובמשך חכמה [פ' וילך] שפירש ד"גדול שימושה" אינו כתפיסה הפשוטה של העולם, שהביא שכבר הגדיר לנו רש"י [ברכות מ"ז, סוטה כ"ב, וב"מ ל"ג] דשימוש ת"ח, היינו לימוד בעיון להבין טעמי המשנה ועומק יסודותיה, והוא כעין לימוד הגמ', והוא נקרא "שימוש ת"ח" משום שלימוד זה היה באסיפת ת"ח, עיי"ש דברים מפורשים הרי לנו שדרגת שימוש ת"ח היינו הדרגא של הבנה עמוקה בתורה. ובפרשת האזינו כתוב, "יבוננהו, יצרנהו כאישון עינו" ופירש"י "יבוננהו, בתורה ובינה", הרי שנתחדש הכא שמירה מיוחדת של "אישון עינו", ומהותה ותכונתה של שמירה זו היא שהשמירה היא "שלא ע"י שליח", והזכייה לשמירה זו אינה ע"י תורה גרידא אלא על ידי "בינה בתורה", וכן מפורש בהושענות בשבת חוה"מ "אום נצורה כבבת, בוננת בדת נפש משיבת", הרי לנו שבהבנה ובעמקות בתורה הוא יוצא מתחת שמירת המלאכים ובוה הוא נכנס תחת שמירת הקב"ה עצמו - וזה ע"י לימוד התורה בדרגת "שימוש", והיינו ממש כהגדרתו של רש"י ב"שימוש ת"ח", והן הן דברי התד"א ודברי רש"י בפרשת ויצא.

**החדרי חדרי בתוך תורתו של הקב"ה,
היא היא השמירה המעולה**

ונראה שמהלך הדברים הוא פשוט מאד:

ידוע שתורה היא 'שמותיו' של הקב"ה⁸⁶, וממילא שמי שיוּרד לעומק ההבנה בד"ת, הרי בזה הוא נכנס לתוך הדברי תורה עצמן, שם הוא חי ושם הוא נמצא, "טמון" בתוך "חדרי התורה", וכבר אמרו בתד"א רבה [פ' ז'] "הביאני המלך חדריו, כשם שיש להקב"ה חדרים וחדרי חדרים בתורתו, כך יש להן לתלמידי חכמים לכל אחד ואחד חדרים וחדרי חדרים בתורתו, ואם ראית יסורין שהן ממשמשין ובאין עליך, רון לדברי תורה ומיד היסורין בורחין ממך, שנאמר לך עמי בא בחדריך [ישעיה כ"ו כ'] לכך נאמר הביאני המלך חדריו", שמירה מהקב"ה בעצמו הוא בזה שהוא מטמין עצמו בתוך הדברי תורה עצמן. והנה, ידועין דברי הפנ"י בהקדמה שסיפר איך שנפל ביתו עליו בשריפה שהיתה בעירו ובעודו תחת ההריסות בסכנה, נדר להקב"ה שאם יצילנו יכתוב פירוש על הש"ס, ומיד נעשה לו שכל ויצא בשלום, וכעין זה סיפר החזו"א שכשהיה במינסק באמצע מלחמת עולם הראשונה, והיה כרוז שמי שימצא בעיר בלי המסמכים הדרושים יהרג על המקום, והחזו"א ניסה לברוח ליער ובטעות הלך לכיוון של החיילים, והלך בין ב' שורות של חיילים ולא ראו אותו, וידע שינצל כיון שבאותו היום הוא גמר לכתוב על עירובין, והדברים תמוהים, שסו"ס איך ניצלו, מה קרה להריסות ומה קרה לחיילים!

וקושי' זו כבר הק' דוד המלך ע"ה בתהילים, "יפול מצדך אלף ורובה מימינך אליך לא יגש", וזה פלא גדול, ותשובתו בצידו, "כי אתה ה' מחסי עליון שמת מעוניך", ופירש המלבי"ם, "כאילו אינך שוכן בין התחתונים ואין מגורתך בעוה"ז רק בעולם העליון אצל ה' שהוא מחסי" – פשוט מאד - 'עברת כתובת'.

הרי שכל הקושי' מתחילה במי שנמצא בתוך האלף ורובה, והוא נמצא תחת ההריסות והוא נמצא בין שורות החיילים, אבל מי שנמצא למעלה במעונו של הקב"ה בגדר "עליון שמת מעוניך", שם אין הריסות שם אין חיילים ושם אין אלף ורובה, ופשוט.

הרי לנו שהחדרי חדרים של הפנ"י והחזו"א, הלימוד של "בינה" ועמקות, הלימוד של "שימוש", הם הם השמירה המעולה, שעל ידם הוא נכנס לתוך הדברי תורה.

בתולדותיו של יעקב חסרים כמה שנים, שנים שהוא אינו בשטח והוא אינו בענינים, הוא בגדר "עליון שמת מעוניך", מוטמן בחדרי תורה ע"י שימוש לתוך העיון והעומק.

השייכות של יעקב אבינו לחג הסוכות,

והשמירה המיוחדת שלא על ידי שליח.

מצאנו שיעקב אבינו שייך לחג הסוכות, דבטור [ס' תי"ז] מבואר דסוכות כנגד יעקב דכתיב בו ולמקנהו עשה סוכות, וכ"ה באדרת אליהו [בלק מהדו' תליתאה] ובזוהר מבואר דהך קרא דויעקב נסע סתה מרמז על סוכות, ועיין בבני יששכר [כסליו מאמר א'] שיעקב נסתלק מהעולם ביו"ט הראשון של חג⁸⁷, והדברים צ"ב.

והנה הבאנו שבתחילת פרשת ויצא יש הבטחה לשמירה – ושמרתך בכל אשר תלך, והבאנו מהרמב"ן שכאן נתחדש שהקב"ה שומרו בשמירה יותר גדולה מכל הצדיקים, והיינו שלא על ידי שליח, ובאמת שחידוש זה מצאנו נמי בסוכות שהרי הענני כבוד הם שייכים לסוכות, והענני הכבוד באה בזכות אברהם אבינו, וכמבואר בב"מ [פ"ח], ושם מפורש שכל מה שאברהם אבינו עשה שלא ע"י שליח נתקיים בבניו שלא ע"י שליח, והיינו ענני הכבוד, עיי"ש, ומפורש שיש שייכות בין השמירה של יעקב לשמירה של הענני הכבוד בנקודה זו.

ובאמת דבפרשת וישלח - מיד לאחר הצלתו מעשיו – אז כבר בנה סוכות, וכמבואר שם בפסוק, וזה השייכות של יעקב לחג הסוכות, והיינו שבזה הוא ראה בחוש את השמירה שלא על ידי שליח שהובטחה לו בתחילת ויצא

⁸⁶ עיין ברמב"ן בהקדמה לפירוש התורה, וכן בדרשת תורת ה' תמימה.

⁸⁷ עיין בר"ה י': שאברהם ויעקב מתו בתשרי.

סוכות,

שמירה על ידי התורה.

ולפי כל הנ"ל הדברים מבוארים - אחרי שראה יעקב איך שהקב"ה שמר אותו מעשיו ולכן, דנתקיימה הך הבטחה של "ושמרתיו", מיד כתוב שבנה סוכות, ומהכא למדנו דחג הסוכות הוא כנגד יעקב [טור או"ח סי' תי"ז].

והנה - סוכה היא השמירה של הקב"ה ע"י התורה וכמבואר בגר"א [יונה ד-ה'] דצילתה מרובה מחמתה הוא בגדר תורתו קבע ומלאכתו ארעי, ובכד הקמח לרבינו בחיי מבואר שכל השיעורים של הסוכה הם כנגד כל חלקי התורה, וזהו שכתוב בתרגום יונתן שיעקב בנה לעצמו בית המדרש.

ובאמת שכן מבואר במדרש - שבאמת יש סתירת המדרשים, דמצד אחד בילקוט בתהילים [י"ט] [מובא בנפח"ה ש"ד-פי"ז] דרשו שלעתידי לבא יוציא הקב"ה את השמש, והצלת הצדיקים תהיה על ידי התורה, ודרשו כן ממה דאמרינן "ואין נסתר מחמתו" ואעפ"כ "תורת ה' תמימה", ומאידך מצאנו בילקוט באמור [כ"ג-תרנ"ג] שהצלת הצדיקים יהיה ע"י סוכות, שהקב"ה יטמין אותם בהם, ודרשו כן מ"כי יצפנני בסוכה ביום רעה" - או שמירה על ידי תורה או שמירה על ידי סוכות - וע"כ שכח השמירה בסוכה היא היא השמירה ע"י הקב"ה בעצמו, והיא היא כח התורה שבה.

בקצוה"ח בהקדמה מבואר ד"כי יצפנני בסוכה ביום רעה" בא כהמשך ל"אחת שאלתי" שזה לימוד התורה, וזו שמירה מעל שמירת המלאכים, עיי"ש, והיינו נמי כנ"ל ששמירה ע"י הקב"ה באה מכח התורה. ויש להעיר בזה עוד, ד"צל בסוכה" הוא ה"צל של התורה" וזה שמירה שבאה מהקב"ה בעצמו, דיעוין בנפש החיים [ש"ד-פי"ח] דהביא דרשת הזוהר על קרא ד"בצל ידי כיסיתך" דהך צל הוא הצל ושמירה של לומדי התורה.

וכבר ביארנו דכל זה בא מהכח של "בינה" של עומק העיון, דרק מתוך "יבוננהו" איכא "יצרנהו", וגם נקודה זו מצאנו בסוכה, דכתב הכד הקמח דסוכה הוא מלשון 'יסכה' [שהכל סוכין ביפה] והיינו לשון הסתכלות וראייה, וזה קאי על לימוד התורה, עיי"ש, והנה לשון 'ראייה' מצאנו בתורה שבע"פ בלימוד של עיון והבנה, וכמבואר ברש"י סוף קוהלת ד"רואות" [עינים] היינו הבנת הלב בגמ', ולכן פירש"י בב"מ [ל"ג] שכשכתוב רבו "שהאיר עיניו במשנה אחת", לא קאי על רבו שלמדו משנה רק על גמ' דזה הבנה, וזהו נמי תוכן התפלה ד"והאר עינינו בתורתך".

וזה מדוקדק נמי בספרי בקרא ד"יבוננהו" דדרשינן דהיו "מסתכלים" בכל דיבור ודיבור [מעשרה דברות] וידעו כמה הלכות וגז"ש וק"ו היו בה, הרי דלימוד של הבנה הוא הלימוד של ראייה, ומתוך הך "ראייה" הבינו כל פרטי המצוה, ולהכי אמרו בקהלת [י"א-ז'] "וטוב לעינים לראות את השמש", ופירש"י "ואשריהם תלמידים שעיניהם רואים הלכה מלובנת ומחוררת על בוריה", הרי דבחינת "יבוננהו" היא "ראיית ההלכה".

ויש חידוש בירושלמי [ברכות ה'-א'] דילפינן מקרא ד"פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך" דיש לימוד שלא ישכח, וקאי על לימוד של "ראו עיניך", והיינו "למיסבר תלמודו", והיינו לימוד העיון "שרואה בעיני שכלו" [כמבואר בחרדים שם].

דברי רש"י בשיר השירים בגדר ענני הכבוד.

הדברים מפורשים ברש"י בשיר השירים [פ"א פסוק ד'] על הפסוק - "משכני אחריו נרוצה - הביאני המלך חדריו", דמפרש דקאי על משיכה של הקב"ה לכלל ישראל בראשית דרכם להיות בגדר נשואה להקב"ה, באהבה ובשמחה, עיין בהערה⁸⁸ הבאנו לשוננו, ומוסיף רש"י "ולפי דוגמתו הם מזכירים לפניו חסד נעורים אהבת כלולות לכתם אחריו במדבר ארץ ציה וצלמות וגם צדה לא עשו להם והאמינו בו

⁸⁸ וז"ל רש"י שם: "משכני אחריו נרוצה - אני שמעתי משלוחיך רמז שאמרת למשכני ואני אמרתי אחריו נרוצה להיות לך לאשה", וממשיך הפסוק "הביאני המלך חדריו - וגם היום הזה עודנה לי גילה ושמחה אשר נדבקתי בך", "נזכירה דודיך - גם היום באלמנות חיות תמיד אזכיר דודיך הראשונים מכל משתה עונג ושמחה", "מישרים אהבוך - אהבה עזה אהבת מישור בלי עקיבה ורכסים, אשר אהבוך אני ואבותי באותן הימים זהו פשוטו לפי עניינו".

ובשלוחו ולא אמרו היאך נצא למדבר לא מקום זרע ומזונות והלכו אחריו והוא הביאם לתוך חדרי היקף ענניו, בזו עודם היום גלים ושמחים בו אף לפי עניים וצרתם, ומשתעשעים בתורה ושם מזכירים דודיו מיין ומישור אהבתם אותו".

למדנו שבזכות האמונה, שלא שאלו האיך נתקיים במדבר משכם לתוך הענני הכבוד בגדר "הביאני המלך חדריו" – לתוך חדרי היקף ענניו, והוסיף שעד היום הם עדיין שמחים בו אף במצב של עוני וצרות, הרי שהמהלך של עליון שמת מעוניך, להכנס לחדרי חדריו של הקב"ה התחיל באמונה בתחילת דרכם במדבר, וזה הביטוי של ענני הכבוד – ונמצא שהמהלך של ענני הכבוד קיים לעולם לכל יהודי בעת עוני וצרה – 'עליון שמת מעוניך'.

אולם יש המשך לפסוק – "נזכירה דודיך מיין, מישרים אהבך".

ופירש רש"י – "ומשתעשעים בתורה ושם מזכירים דודיו מיין ומישור אהבתם אותו", והיינו שסוף הפסוק של 'הביאני המלך חדריו' היינו "נזכירה דודיך מיין, מישרים אהבך" וכל זה נמצא בתוך אהבת התורה ואהבת הקב"ה מתוך תורתו.

מה עושים בתוך ענני הכבוד שזה הסוכות לדורות, "ומשתעשעים בתורה", וזה גוף השמירה עצמה.

זה גם המהלך של רבים בדי מעטים בחנוכה – הק שמירה ממש לדורות.

"רבים ביד מעטים", ופירש"י [וזאת הברכה] "י"ב חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות", ואיך יתכן ואיך שייד, תשובתו בצידו, "וזדים ביד עוסקי תורתך", שמירה בחדרי התורה, טמון בתוכו, "עליון שמת מעוניך", וא"כ אין שום פלא ואין שום קושי, הרי אין הרבבות יכולים להגיע ל"עליון שמת מעוניך" והנצחון מוכרח, אבל תנאי איכא ב"עוסקי תורתך", והיינו "בני בינה" דאצלם יש שמירה מיוחדת, "יבוננהו יצרנהו כאישון עינו".

וכבר הביאו בשם המגלה עמוקות דפחים קטנים של יעקב אבינו מרמזים על כך השמן, ובשם הים התלמוד [מובא בהקדמה לב"ק] שכתב בשם הש"ך, שיעקב אבינו יצק שמן על האבן ששם מראשותיו, ואותו פך שנגלה לו הוא הפך שנגלה לחשמונאים ונעשה בו נס חנוכה, ובזה תירץ את קושי' הב"י למה ח' ימים, שהרי גם היום הראשון היה נס, עכתו"ד.

והיינו – מיד אחרי ההבטחה שה' עצמו שומרו, והיא ע"י דרגת "שימוש" של "בינה" בתורה, בזה עצמו זכה לנס חנוכה, "זדים ביד עוסקי תורתך", והדברים נפלאים.

"בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חוקי חיים", מה הקשר בין ביטחון לתורה – וביאר בזה החמדת שלמה [בהקדמה ליבמות] שמי שבטח בהקב"ה צריך לקבל שמירה ע"י הקב"ה בעצמו, ולא ע"י שליח, וזה רק שייד למי שיש לו כתר תורה, ולכן מחמת הביטחון שיש לו הוא חייב לזכות בתורה, וכן פירש בברכה בשמונה עשרה "ותן שכר טוב – אין טוב אלא תורה – לכל הבוטחים בשמך באמת", ומהלך הדברים קשים, שזוכה בתורה כ"היכי תימצי" לזכות בשמירה שמגיע לו ממק"א – אולם נראה שההסבר הוא, שהתורה עצמה היא היא גוף השמירה, "חדרי תורה", שם "עיר המקלט", הרי דע"י בטחנו זוכה בשמירה שהיא התורה עצמה.

פרק ו

"מן"

מוצא פי ה' יחיה האדם ה' אלוקיך עמך - לא חסרת דבר.

כמה תמיהות בעניני 'מן'. < חידושים מיוחדים לגבי הטעמים הרבים שהיה במן. > המקור ל"הרבה טעמים" הוא מהפסוק "ה' אלוקיך עימך לא חסרת דבר", לא יתכן להיות בכזו קירבת אלוקים וחסר לך משהו. < ביאור הפסוק "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם - כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם". > ב' חידושים במן, מצד אחד 'נסיונות' ומצד שני מאמר פי ה'. < תגובה ראשונה "מן הוא", תגובה אחרונה "ויקראו בית ישראל את שמו מן". > מציאות של גוף שכל כך בטל לנשמה, שהגוף מאבד את הכללים הרגילים שלו. < גופו של משה הוא בגדר 'לא ידע איש', והמן הוא בגדר 'לא ידעת ולא ידעון אבותיך' > "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר כי פי ה' דבר". < כשמתחברים למאמר פי ה' - בדרגת "ה' אלוקיך עמך", אז המן מתקרב לפתח האוהל. > לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. < למען אנסנו - מצוות המן.

כמה תמיהות בעניני 'מן'.

יש כמה וכמה תמיהות בעניני 'מן' שצריכים ביאור והבנה.
א] מבואר בגמרא [יומא ע"ה] שבירידת המן היו שינויים לפי מעשה האדם, והיינו - שכמו שהמעשים והדרגה הרוחנית של האדם משתנים מיום ליום, כך בהתאם המן היה מתקרב או מתרחק ממנו - ובזה כולם ראו כל יום ויום - מי הם הרשעים ומי הם הצדיקים והאם האדם הוא בעלייה או בירידה - הרי ברור שחיים כאלו הם לא קלים - ואף שברור שהקב"ה עשה כן לתועלת הרוחנית שלהם אכן סו"ס צריכים להבין את צורת הדברים - הרי מה כל המהלך הזה שייך לענינו של מן - ודווקא דרך המן מתגלה לכולם הפנימיות הרוחנית של כל אחד ואחד - הלא דבר הוא - וצ"ע.
ב] למה היו צריכים שיהיה להם את כל הטעמים השונים בתוך המן - והכל לפי המחשבה, האם הקב"ה היה צריך לפתח את התאוות של כלל ישראל - ודווקא במן, וצ"ע.
ג] עו"ק - הרי המן הוא לחם של מלאכי השרת, והרי ברור שהמלאכים לא צריכים את כל הטעמים של כל המאכלים וגם ברור שלא היה להם שהרי כל המציאות הזו לא שייך להם - ואיך המן של מלאכים משתנה למן שיש בו הרבה טעמים - וצ"ע.
ד] בפרשת בשלח כתוב בפסוק שהקב"ה הוריד להם מן מן השמים - 'דבר יום ביומו - למען אנסנו' - והיינו שמפורש שהתכלית של המן היה 'עבור נסיונות', ולעומת זאת - בפרשת עקב [דברים ח', ג'] כתוב "למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" - וצ"ע - דכפשוטו משמע שיש בזה סתירה דמה היתה באמת התכלית של ירידת המן - וצ"ע.

חידושים מיוחדים לגבי הטעמים הרבים שהיה במן.

עוד יש לעיין - דמצאנו דבר משונה במן - הרי יש הרבה תכונות למן, א] לחם של מלאכי השרת, ב] לחם מן השמים דבר יום ביומו, ג] המן היה נבלע באברים, ד] היה לו הרבה טעמים שונים.
אולם כשנתבונן נראה שיש חילוק בין המהלך של 'הרבה טעמים' לכל שאר התכונות, שהרי מצאנו תכונה זו של 'טעמו של מן' באופנים ומצבים אחרים שלא קשור למן:
א] כבר לפני המן - היה טעם של מן בעוגות שהוציאו ממצרים - כן מבואר בחז"ל [קידושין לח] - וקשה דלמה מהלך זה של כמה טעמים מתקיים בעוגות הללו לעומת שאר התכונות של המן שלא היו בעוגות הללו.
ב] בים סוף היה להם את כל הפירות שרצו לאכול כמו שהיה להם את כל הטעמים במן - ומבואר בחז"ל [מדרש רבה בשלח] דילפינן להו זמ"ז - דיליף מהפסוק - 'ויוליכם בתהומות כמדבר' - שיש היקש ביניהם - 'מה מדבר לא חסרת דבר אף תהומות לא חסרת דבר' - והיינו שכמו שלא היה חסר להם שום טעם במן שהרי טעמו את כל מה שרצו לטעום בו - כמו כן היה להם את כל הפירות בים סוף - וקשה תרתי, א] מאי

שנא 'הרבה טעמים' שהתקיים בים סוף לעומת שאר התכונות של המן שלא התקיימו במן – ב] מה שייד לדמות הרבה סוגים שונים של פירות להרבה טעמים במן – הרי תרתי נינהו – וצ"ע.

המקור ל'הרבה טעמים' הוא מהפסוק 'ה' אלוקיך עימך לא חסרת דבר', לא יתכן להיות בכזו קירבת אלוקים וחסר לך משהו.

ונראה לבאר את הדברים כך:

המקור שהיו הרבה טעמים במן הוא מהפסוק "זה ארבעים שנה ה' אלוקיך עימך לא חסרת דבר" – ומבואר בחז"ל [מדרש בשלח] שלמדנו מהלשון 'לא חסרת דבר' שלא היה חסר להם אפילו 'דבור' דבמחשבה בעלמא יכלו לטעום את כל הטעמים⁸⁹, ונראה שמהפסוק הזה יש ללמוד שבאמת המהלך הזה הוא מהלך בפני עצמו בלי שייכות לגופו של מן, והיסוד במהלך הזה הוא שיש דרגא של קירבת אלוקים ברמה של 'אהבת כלולותיך', 'חתן וכלה', הדרגא הזו נקראת "ה' אלוקיך עימך", ומהלך כזה מחייב מהלך של "לא חסרת דבר".

לא יתכן להיות בכזה קירבת אלוקים ועדיין חסר לו משהו – בבני המדינה יש כאלו שחסר להם יותר ויש כאלו שחסר להם פחות אבל מי שנמצא בארמונו של המלך – במטבח של המלך – ע"כ שלא חסר לו כלום – כך המהלך בדרגת ה' אלוקיך עמך – זה מצב שמחייב הנהגה של 'לא חסרת דבר', ונמצא שהתכונה הזו של 'כל הטעמים' שתלוי במחשבה שלהם הוא 'דבר דמילא'.

ולכן מצאנו שהמהלך הזה היה קיים בכל מצב של ה' אלוקיך עמך – לאו דווקא בחפצא של מן – וכדמצאנו כן נמי בעוגות וגם בים סוף, והיינו משום שבאמת תכונה זו שונה מכל התכונות האחרות שהיו במן – שהרי לפי הנ"ל תכונה זו אינה מגופו של מן עצמו.

ובזה מבואר נמי האיך מצאנו שבים סוף המהלך הזה מתבטא באופן אחר – והיינו שהיו הרבה סוגים שונים של פירות ולא הרבה טעמים בתוך המן – וזה משום שהמצב הכללי של ה' אלוקיך עמך יכול לחייב צורות שונות של 'לא חסרת דבר' כיון שאינה תכונה בעצם המן – וברור.

והנה – מן' הוא לחם של מלאכי השרת – ומצד אחד פשוט שלמלאכי השרת לא היה את כל הטעמים – ומצד שני לכלל ישראל היו הרבה טעמים – ולפי הנ"ל זה לא קשה – שבאמת גם אצל כלל ישראל במן עצמו לא היה את כל הטעמים – אלא שהגדר בזה הוא שהמצב הכללי מחייב שלא יהיה חסר להם כלום ולכן ממילא שהיה להם את כל הטעמים – אכן במלאכים מעיקרא לא היה חסר להם ולא היו צריכים את כל הטעמים ולכן לא היה להם – וממילא שאין כאן שום סתירה.

ביאור הפסוק "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם - כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם".

הבאנו את הפסוק בעקב [דברים ח', ג'] "למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" – והביאור בפסוק הזה הוא כך – ונקדים – בדברי הנפש החיים [ש"א פ"ב] שביאר את מה שאנו אומרים בברכת יוצר אור "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", דהיינו שהקב"ה מחדש את כל הבריאה תמיד, בכל רגע ממש, והראיה לכך היא כמו שאנו אומרים בסיום הברכה, "כאמור לעושה אורים גדולים", בלשון הווה.

עוד הוסיף בזה בנפש החיים [ש"ג פ"א], שהעשרה מאמרות שבהם נברא העולם, עדיין עומדים ומקיימים את העולם, דהיינו דיבורו של הקב"ה הוא נצח, ויש לו קיום לעולם, והוא המעמיד והמחדש את הבריאה. וזהו הביאור בקרא [ישעיה מ', ה'] "וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר", שלעתיד לבוא תזדכך הראיה שלנו, ונראה שדבר ה' קיים לנצח, והוא המעמיד את כל חלקי הבריאה.

והמלבי"ם ביאר בזה את הפסוק [תהילים קי"ט, פ"ט] "לעולם דברך ה' ניצב בשמים", דקאי על המאמר של תחילת הבריאה, ומאמר זה ממשיך להיות עומד לעולם, וכן הוא בשפת אמת [ר"ה תרל"ב], וע"ד זה ביאר בעל ההפלאה [בפנים יפות בראשית ריש פ"ב] את הפסוק [תהילים ל"ג, ט'], "כי הוא אמר ויהי הוא ציוה

⁸⁹ ז"ל המדרש – ה' אלוקיך עמך לא חסרת דבר – שלא היו חסרים אלא להזכיר דבר והוא נברא לפניו, רבי שמעון אומר אפילו דבור לא היו חסרין אלא מי שהיה מהרהר בלבו דבר והוא נעשה שנאמר [תהילים עה] וינסו אל בלבבם לשאל אוכל לנפשם".

ויעמוד", שציווי ומאמר הבריאה ממשיך להעמיד ולקיים את הבריאה, והוסיף לבאר בזה את הפסוקים [תהילים קמ"ח, ה'-ו'] "כי הוא ציוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור", ועיין בכל זה במדרש שוחר טוב תהילים [קי"ט].

על פי כל הנ"ל נחזור לפסוק הנ"ל - "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם", והביא בזה ברוח חיים [פ"ג מ"ג] בשם ר' חיים ויטאל שהביאור בזה הוא שהמאמר פי ה' שהתחיל בתחילת הבריאה עדיין נמצא בלחם - והוא הכח המזין והוא הכח שמחיה את האדם, והיינו כנ"ל שבאמת המאמרות מתחילת הבריאה ממשיכים עוד ועוד לקיים את הבריאה - וכאן למדנו שהמאמר הזה של 'כח התזונה' גם ממשיך עוד ועוד - ולא על הלחם לבדו אפשר לחיות שצריכים גם מאמר נוסף.

במשנת ר"א [ח"א עמוד ח'] העיר ע"ד זה עוד עפ"י המבואר שאחרי המאמר שבו נבראו הדשאים היה מאמר נוסף שחידש בריאה נוספת בדשאים [בראשית א', כ"ט], "הנה נתתי וכו' לכם יהיה לאכלה", וקשה הרי יש כבר דשא ומה היו צריכים לחדש בדשא עוד - וביאר - שבמאמר זה נתחדש בעשבים את הכח לזון ולהחיות את האדם - וזה חידוש בפני עצמו אחרי הבריאה של המן, ועל זה נאמר בפסוק - "לא על הלחם לבדו" - יש כבר לחם - אבל הלחם לבדו לא מהני כלום - אלא "על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" - שהמאמר הזה המסויים למדנו מהמן - ועיין היטב באדרת אליהו [בראשית שם].

ונראה להוסיף על דבריהם עוד ולבאר בזה את תחילת הפסוק "ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך", והיינו - דלכאורה קשה דלמה הקב"ה היה צריך להזין את כלל ישראל דווקא ע"י המן - שזו בריאה חדשה שאין לנו שום ידיעה בה - ולמה לא סגי לן בלחם רגיל, והתשובה היא, "למען הודיעך כי לא על הלחם וכו'" והיינו דע"י זה אנו לומדים שהלחם מצד עצמו אין בו כח לזון ולהחיות, ורק מאמר פי ה' שבו הוא המחיה את האדם, והראיה לזה היא מהמן, שאין לו שום 'כח הזנה' לפי הידיעה שלנו ולפי הידיעה של אבותינו, ואפי"ה הוא מזין - ומוכרח שהכח התזונה הטבעי לא שייך לתזונה.

ונוסיף - "לא ידעת ולא ידעון אבותיך" פירושו שבמעבדות זה נבדק והוא יוצא ב'אפס תזונה' - לא חלבונים ולא ויטמינים, ומכאן למדנו שאם יש אפשרות של תזונה ע"י אוכל שהוא 'אפס תזונה' - הרי זה דומה לאומה שלימה שבמשך ארבעים שנה אוכלים 'פלסטיק' וכולם חיים ובריאים ושלמים, ותופעה כזו היא הוכחה ברורה בגדר 'למען הודיעך' שרק המאמר פי ה' שיש בכל אוכל הוא המחיה את האדם - ולא האוכל עצמו, וכך נמי המהלך בכל אוכל רגיל.

ב' חידושים במן,

מצד אחד 'נסיונות' ומצד שני מאמר פי ה'.

שאלנו בתחילת הדברים - שמצד אחד כתוב בפרשת בשלח בפסוק שהקב"ה הוריד להם "לחם מן השמים - דבר יום ביומו - למען אנסנו" - והיינו שמפורש שהתכלית של המן היה 'עבור נסיונות', ולעומת זאת - בפרשת עקב [דברים ח', ג'] כתוב "למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" - וצ"ע - דכפשוטו משמע שיש בזה סתירה דמה היתה באמת התכלית של ירידת המן - וצ"ע. והתשובה שיש ב' חידושים שונים במן - שמצד אחד היה חידוש באופן הנתינה שזה היה "דבר יום ביומו מן השמים" - והחידוש השני היה בגוף המן עצמו - שגוף המן היה 'סוג אוכל' - אוכל מחודש שלא ידעת ולא ידעון אבותיך ויצא בבדיקה במעבדות באפס תזונה.

כל חידוש הוא חידוש נפרד - שמצד אחד היה שייך סוג אכל באפס תזונה שלא היה מגיע דבר יום ביומו אלא שבתחילת כל שנה היה מגיע לכל השנה, ומצד שני היה שייך אוכל רגיל שהיה מגיע בנס מן השמים דבר יום ביומו - ובמן נתחדשו שני החידושים כאחד.

ויש לומר שבאמת כל חידוש בא לתכלית אחרת - דאופן הנתינה של 'דבר יום ביומו' גרם להם נסיון גדול והיינו - שצריכים להיות סמוכים על הקב"ה כל רגע ורגע - ולחיות בדרגה של 'לבם לשמים' - כל יום אין להם את האוכל של מחר, ומאידך - הסוג אוכל היה אוכל של 'לא ידעת ולא ידעון אבותיך' - אפס תזונה - וזה בא להורות שגם הכח התזונה שיש באוכל רגיל אינו מהאוכל עצמו אלא מהמאמר פי ה' בתחילת הבריאה.

והדברים מדוקדקים היטב בפסוקים - דמצד אחד בפרשת בשלח ששם כתוב שהתכלית היא 'למען אנסנו' - שם מצאנו שתחילת הפסוק הוא 'הנני ממטיר לכם לחם מן השמים דבר יום ביומו' - ובזה מסיימים 'למען

אנסנו' - ומצד שני, הפסוק בפרשת עקב מתחיל 'אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך' ובוה מסיימים 'למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו' - ב' חידושים וב' הוראות שונות.

תגובה ראשונה "מן הוא", תגובה אחרונה "ויקראו בית ישראל את שמו מן".

מיד כשקבלו את המן אמרו [שמות ט"ז, ט"ו] "מן הוא כי לא ידעו מה הוא", ואח"כ בסוף פרשת המן נאמר [שמות ט"ז, ל"א] "ויקראו בית ישראל את שמו מן", וקשה דמה נתחדש בפסוק הזה שכאן נאמר שקראוהו "מן", הרי כבר אמרו מיד בראייה הראשונה 'מן הוא' ומה נתוסף להם כאן.
ונראה שבפסוק זה נתחדשה קריאת שם, והיינו שהשיגו דעיקר החפצא של מן הוא מציאות שאין לנו בו שום ידיעה, המן הוא מציאות של "אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך", וכשהשיגו שזוהי כל מציאותו, קראו את שמו "מן".

מתחילה האמירה של 'מן הוא' היה בגדר 'תגובה ספונטני' - 'מן הוא' - 'לשון שאלה' - אבל לאחר מכן נתחדש להם שהשאלה היא התשובה - השאלה היא מסקנה וקריאת שם - שזה מן.
והיינו ש'קריאת שם' היינו 'הגדרה' - ובו לומר בזה שההגדרה המדויקת במן הוא שאין לו הגדרה, יש דברים שכל ההגדרה שלהם היא שהם בלתי מוגדרים - וזו הקריאת שם של 'מן' - 'ההגדרה בלי הגדרה'.
ונראה שכתוב בזה עמקות גדולה - וכדיבואר.

מציאות של גוף שכל כך בטל לנשמה, שהגוף מאבד את הכללים הרגילים שלו.

המושג של חיבור של 'גוף ונשמה' קיים בכל העולמות - 'אין לך עשב שאין לו מזל למעלה בשמים - ויותר למעלה מזה מצאנו שיש לכל עשב 'מלאך' מעליו - וכל הוא בכל הבריאה כולה - וכל עולם הוא הנשמה של העולם שמתחתיו וכבר האריך בזה בנפש החיים.

אולם נראה שיש סוגים שונים של מערכת יחסים בין גוף לנשמה - שבמערכת יחסים בין גוף לנשמה אצל משה רבינו שונה מכל אדם.

אצל משה כתוב "ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה" [דברים ל"ד - ו'], ובספרי כתוב, "אין איש אלא משה שנאמר והאיש משה עניו מאד", והדברים צריכים ביאור, וביאר במשך חכמה [שם, וביתרו כ' - י"ח] עפ"י מה דאמרינן בירושלמי סוף יבמות "דנפשא טייסא על גופא" ג' ימים אחרי הקבורה, ובשבת [קנ"ב] אמרינן "כל י"ב חודש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת, לאחר י"ב חודש הגוף בטל ונשמתו עולה ושוב אינה יורדת", וזהו החיבור בין הגוף לנשמה לאחר מיתה, וידיעה מלשון חיבור, וכלישנא דקרא "ידע אדם", והך "ידיעה וחיבור" לא היה קיים אצל 'האיש משה', והיינו שמיד כשנסתלקה נשמתו מגופו לא היה ביניהם שום קשר - עכת"ד.

ונסיף קצת בביאור הדברים - דרגת משרע"ה בתור מקבל התורה היתה שחלבו דמו ובשרו - כל גופו ממש - נגרר לגמרי אחרי נשמתו ונתבטל אליו לגמרי - עד כדי כך שגופו לא היה "מאן דאמר" כלל וכלל, ולא היה אצל גופו מושג של "אדעת" דנפשי' קעביד" ולכן נשמתו בכל ימי חייו לא היתה צריכה להתייחס אליו כלל, אלא אדרבה, גופו השתעבד לגמרי לנשמתו, וממילא, שברגע שהנשמה הסתלקה, אז כבר לא היה ביניהם חיבור, שגופו של משרע"ה בלי נשמתו אינו כלום, אין לו אפילו "קביעת מקום", אין כאן שום "מקום קבורה" - אין לו 'כתובת' לעצמו - הוא לא קיים כלל מצד עצמו וכל מציאותו נהפך למציאות של "לא ידע" - דבר בלי הגדרה עצמית - דבר בלי קיום עצמי - דבר בלי קביעת מקום עצמית.

כך נראה מערכת יחסים בין גוף לנשמה באופן שהגוף בטל וטפל לגמרי לנשמה - אין לו לעצמו כלום - והוא בגדר 'לא ידע איש'.

כל אוכל רגיל הוא גוף - האוכל הוא מציאות ששייכת לעולם הגשמי - אפשר לבדוק אותו במעבדות לדעת כמה כח תזונה יש בו - ויטמינים חלבונים וכו' - והנשמה שיש בגוף הזה הוא המאמר פי ה' שיש באוכל הזה - וזה הכח התזונה הרוחני שיש בו - יש בו ב' כחות נפרדים - כח רוחני וכח גשמי שהתחברו ביחד.

אבל במן המערכת יחסים בין הגוף לנשמה היתה אחרת - במן - הכח הרוחני שהיה בו היה כל כך עיקרי עד כדי כך שהכח הגשמי איבד את המציאות הגשמית הרגילה שלו, הגוף היה כל כך בטל וכל כך טפל למציאות

הרוחנית שבו - עד כדי כך - שהגוף נהפך למציאות של 'לא ידעת ולא ידעון אבותיך' - אין לגוף הזה את החוקים הרגילים והכללים הרגילים של העולם הגשמי שיש בכל המאכלים שיכולים להבדק במעבדות.

גופו של משה הוא בגדר 'לא ידע איש',

והמן הוא בגדר 'לא ידעת ולא ידעון אבותיך',

והמושג 'נבלע באברים' באברי הגוף של שמה לתוך אברי נשמה שלו.

המהלך של 'לא ידע איש את קבורתו' שיש בגוף של משה מתגלה גם במן בזה שמן הוא בגדר 'אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך' - ויתכן שזה משום שהמן בא בזכותו של משה - ולכן זה בא לפי דרגתו של משה - סוג גוף שכל כולו בטל וטפל לנשמה - עד כדי כך שאין 'כתובת' ומציאות נפרדת לגוף בתור מציאות בפי עצמה - נפרדת מהנשמה - לקבוע לעצמה מקום שהוא מיוחד לו, וזה הקיום של לא ידע איש את קבורתו - דרגת מן כפי דרגת משה.

ויתכן עוד - הרי המושג של אוכל שנבלע באברים מראה שאין פסולת באוכל, אבל נראה שההגדרה היותר עמוקה ומדויקת היא כך:

אם כל החלקים השונים של האוכל מכוונים ביחד אך ורק למטרה המרכזית של האוכל - והיינו שכל כולו מכוון אך ורק לתזונה - להזין את האדם ולתת לו חיות, א"כ ברגע שהתקיימה התכלית והמטרה - ע"כ שכבר לא נשאר כלום מהאוכל - שהרי כל כולו בטל ומבוטל למטרה ההיא - וזה כל מציאותו - ואין לו קיום ומציאות אחרת מלבד זה.

ובתוספת עומק - כל כולו מיוחד ומכוון למאמר פי ה' שקובע שהאוכל יתן תזונה לאדם - המאמר הזה הוא החלק הגבוה הרוחנית של האוכל - והוא דורש תזונה מהחלק הגשמי של האוכל - וכשהחלק הגשמי מתבטל לחלק הרוחני - אז הוא נבלע כל כולו באברים - כל כולו נותן תזונה.

הגוף מורכב מהרבה חלקים - חלק מהם הם רחוקים ונמוכים ורדודים - רחוקים מאד מענינו של נשמה - המידות רעות שבגוף רחוקים וגם מרחיקים את האדם מחיים של נשמה - והחלקים הללו קובעים לעצמם 'כתובת' בפני עצמו לאחר הפרדת הנשמה - הרי תמיד הם עמדו לעצמם וכש"כ בהפרדת הנשמה מהם.

הגוף של משה רבינו הוא אחרת - כל כולו מכוון ומיוחד למטרה חת - כל כולו בטל לחיים של נשמה - וממילא שכל החלקים כולם נבלעים באברי הנשמה - וכמבואר בהתחלת שערי קדושה לר' חיים וויטאל שיש רמ"ח אברים ושס"ה גידים לנשמה - והרמ"ח אברים ושס"ה גידים של הגוף הם בגדר 'לבוש' לחלקים המקבילים בנשמה - ובגוף של משה הכל 'נבלע' ובטל למציאות הרוחנית והפנימית שבנשמה - בגדר נבלע באברי הנשמה.

"ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר כי פי ה' דבר".

מצאנו בפסוק [ישעיה מ', ה'] "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר" והבאנו לעיל מהנפש החיים שהביאור בזה הוא שהמאמר פי ה' שיש בכל בריאה יתגלה דווקא בעולם הבא - אפילו לעיני בשר - ויראו כולם את הכל של פי ה' דבר בכל מציאות גשמית - אז כל המציאות הגשמית תהיה טפלה ובטלה לכה הפנימי שבו.

במן נתחדש מציאות כזו שהמאמר פי ה' מתגלה לעין כל גם בעולם הזה - והדברים מדויקים בפסוקים - שהרי לשון הפסוק במן הוא [בשלה פרק ט"ז - ז'] - "ובקר וראיתם את כבוד ה'", המן מתגלה לעין כל ובגילוי הזה מתגלה כבוד ה' - וזה גם ממש הגילוי שבעולם הבא של "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר כי פי ה' דבר" - אותו כבוד ה' שמתגלה לעתיד לבא שזה המאמר בפי ה' שיש בכל הבריאה - זה מתגלה במן בעולם הזה.

דבר גשמי יכול להתחבר לדבר רוחני - גוף מתחבר לנשמה - אבל ככל שהגוף הוא יותר מזוכך כך הוא יותר בטל וטפל לנשמה - הגוף של עולם הבא בטל וטפל לגמרי לנשמה עד שהוא לא תופס שום מקום - וכן הוא במן בעולם הזה - כל המציאות הגשמי של המן לגמרי בטל וטפל למאמר פי ה' שבו עד שחסר לו הגדרה מדויקת בעולם הגשמי - מציאות של "כבוד ה'".

כשמתחברים למאמר פי ה' - בדרגת "ה' אלוקיך עמך", אז המן מתקרב לפתח האוהל.

במן באו לפונדק אחד כמה וכמה חידושים - א] כל הטעמים היו בו, ב] לחם של מלאכי השרת, ג] לחם שלא ידעת ולא ידעון אבותיך, ד] לחם שירד מן השמים דבר יום ביומו.
כל הטעמים היו בו - ונתבאר לעיל שזה משום שהמן הגיע להם בתוך מהלך של - ה' אלוקיך עמך - שזה מהלך שמחייב 'לא חסרת דבר'.
"לחם שלא ידעת ולא ידעון אבותיך" בא מחמת המהלך של מאמר פי ה' שהוא המציאות העיקרית שיש במן.
'לחם שירד מן השמים דבר יום ביומו' הוא מהלך שגרם נסיונות - האדם צריך להיות בתלות מוחלטת על הקב"ה - לבו לשמים כל רגע ורגע.
עולמו של מן הוא עולמו של מלאכי השרת - לבו לשמים - ה' אלוקיך עמך - והזדהות מוחלטת עם מאמר פי ה'.
שאלנו שאלה - הרי בירידת המן היו שינויים לפי מעשה האדם, שכמו שהמעשים והדרגה הרוחנית של האדם משתנים מיום ליום, כך בהתאם המן היה מתקרב או מתרחק ממנו - וקשה דמה הצורך במהלך כזה, ועוד שמה כל המהלך הזה שייך לענינו של מן - שלמה דווקא דרך המן מתגלה לכולם הפנימיות הרוחנית של כל אחד ואחד - הלא דבר הוא - וצ"ע.
ולפי הנ"ל הדבר פשוט - המרחק בין המן לאדם הוא פועל יוצר ותוצאה דממילא מכל המהלך של מן - לא הנהגה חדשה ומחודשת.
ככל שהאדם מתקרב למאמר פי ה' - כך מאמר פי ה' מתקרב אליו - וככל שהאדם מתרחק ממאמר פי ה' כך זה מתרחק ממנו, אין זה 'דין נוסף' במן אלא חלק מכל המהלך של המן, זה מתייחס לעצם מהותו ומציאותו. לחיות עם מן היינו לחיות במצב של לבו לשמים - במצב של ה' אלוקיך עמך - ובמצב של מאמר פי ה' - והזדהות מוחלטת עם מן מקרב את המן לאדם - פתח אהלו ממש.

'לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן', "כפירים רשו ורעבו - ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב".

"כפירים רשו ורעבו - ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב" - [תהילים ל"ד יא] - כל אלו שיש להם כח לדאוג לאוכל של עצמם ככחו של האריה שטורף ואוכל - אבל אנחנו מוצאים אותו לפעמים במצבים של "רשו ורעבו" - ולעומת זאת - 'דורשי ה' לא יחסרו כל טוב'.
וזה לשון הרד"ק [תהילים שם] - "כי תראו כי הכפירים שיש להם גבורה בבקשת טרפם, פעמים רשו ורעבו ולא תועיל להם גבורתם - אבל דורשי ה' לא יחסרו כל טוב".
החיים של בן תורה שונה מהחיים של כל אדם אחר - הגשמיות שלו שונה - אין בחיים שלו את הכללים והחוקים הרגילים של עולם הגשמי - החיים שלו הם בגדר לא ידעת ולא ידעון אבותיך - החיים שלו הם לא מוגדרים במעבדות הרגילות של עולם הגשמי - הוא חי לפי חוקים וכללים שונים של אמונה ושל בטחון הוא חי עם הזדהות מוחלטת למאמר פי ה' - זה תופס לו את כל המציאות.
המציאות שלו מוגדרת בתור "כי לא ידע מה הוא" זה ה'קריאת שם' - זו ההגדרה - הגדרה שמגדיר את הרבה מהחלקים של חייו כמהלך שאינו מוגדר - אין הסברים להרבה תופעות בחיי היום יום שלו.
החיים בעולם מתנהל אחרת - כולם מסודרים - כל צרכי עולם הזה מסודר מראש, דואגים דאגת מחר ומחרתיים - דואגים דאגת הדורות הבאים על כל הצרכי עולם הזה שלהם - הם מרגישים מבוססים מכל הצדדים - לעומת החיים של בן תורה - שהכל הוא בגדר חיים של 'לבו לשמים' - וכך צריך להיות - לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן - זה המהלך של מי שחי בתוך תורה - השגחה פרטית וקירבת אלוקים אחרת.
חיים של לבו לשמים וחיים של ה' אלוקיך עמך ממש - הוא מהלך של 'לא חסרת דבר' - וזה תוכן הפסוק 'לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם'.
הרי מצד אחד 'כפירים רשו ורעבו' [תהילים ל"ד יא] - כל אלו שיש להם כח לדאוג לאוכל של עצמם ככחו של האריה שטורף ואוכל - הם יכולים לסדר לעצמם את כל הצרכי עולם הזה של כל הדורות הבאים בחיים

גשמיים על רמה גבוהה - כמו האריה שהוא מלך - אין אף אחד מעליו - אין כנגדו מחסומים - כל האפשרויות פתוחות לפניו - ואעפ"כ אנחנו מוצאים אותו לפעמים במצבים שאין לו כלום - "כפירים רשו ורעבו".

לעומת זאת - 'דורשי ה' לא יחסרו כל טוב' - הוא תמיד נמצא במצב של 'לא חסרת דבר' - הוא חי בתוך עולמו של ה' אלוהיך עמך - הוא מזדהה לגמרי עם המאמר פי ה' - 'לא חסרת דבר'. והן הן דברי הרד"ק - "הכפירים שיש להם גבורה בבקשת טרפם, פעמים רשו ורעבו ולא תועיל להם גבורתם" - זה מדצ אחד - אבל מצד שני "דורשי ה' לא יחסרו כל טוב". הברכה הראשונה של ברכת המזון היא כנגד ירידת המן - ולכן הנוסח שם הוא "ובטוב הגדול תמיד לא חסר לנו ואל יחסר לנו מזון לעולם ועד" - ביחד עם הקב"ה יש מהלך של 'לא חסרת דבר'. זה כל הברכה המזון - מתחילים ברכת המזון - "ובטוב הגדול תמיד לא חסר לנו ואל יחסר לנו מזון לעולם ועד" - ומסיימים - "כפירים רשו ורעבו - ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב".

בטחון מהמן,

הקב"ה "מפרנס ונותן טרף לכל הדברים החלושים" [כד הקמח].

בספר כד הקמח [בטחון] מצאנו תוספת עומק בפסוק "כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב" ביחס למן.

הוא מביא שחז"ל דרשו בענין הבטחון שכל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה - וז"ל: "ומן הטעם הזה היה המן יורד לישראל דבר יום ביומו לא לחדש אחד ולא לשנים כדי שימצאו עצמן חסרי מזון וישאו עיניהם תמיד לאביהם שבשמים וכדי שתתחזק מדת הבטחון בלבם ולא היה אפשר באחד מהם להותיר ממנו עד מחרתו, וכבר ידעת באותן שהותירו ממנו שהיו קטני אמנה שהזכיר בהן הכתוב [שמות טז] וירם תולעים ויבאש".

עוד הביא שם - "כתוב יראו את ה' קדושי כי אין מחסור ליראיו כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב, ביאור הכתוב כי הוא יתעלה מפרנס ונותן טרף לכל הדברים החלושים כענין העובר בבטן האשה והאפרוח בתוך הביצה שאין שם מקום מפולש שיעבור המזון לשם ומפרנס העוף באויר והדגים בים והנמלה הפחותה והחלושה שברמשים, והוא המונע הטרף מן האריה התקיף בכל החיות - וזהו שכתוב כפירים רשו ורעבו אבל דורשי ה' לא יחסרו כל טוב".

וביאר דלכן במן היה מהלך של דבר יום ביומו "כדי שימצאו עצמן חסרי מזון וישאו עיניהם תמיד לאביהם שבשמים".

המהלך בכפירים רשו ורעבו אינו מקרה - אלא כלשונו "שמונע הטרף מן האריה התקיף בכל החיות" - הם מתעסקים כל ימי חייהם לסדר את עצמם עד סוף כל הדורות - כוחי ועצם ידי - ממש "כמו האריה התקיף בכל החיות" - והקב"ה דווקא 'מונע' - הוא עוזר דווקא לאלו שלבם לשמים ומונע בכח מהכפירים.

הגאון ר' מרדכי פגרמנסקי זצ"ל.

עיין להלן [שער ז פרק ד] בדיבורים על הגאון ר' מרדכי פגרמנסקי זצ"ל - חיים של מאמר פי ה' - לראות את החיים תחת הרציחות של הנאצים כמאמר פי ה' - הוא רק רואה 'פסוקים בתורה' - המושג של 'תועה בדרך' הוא מושג של חזרה לגילולי בית אביה - הוא חי חיים של לא ידעת ולא ידעון אבותיך - אין כללים ואין חוקים לקיום הטבעי שלו - וכעדות אשתו - הוא ישן בלילה על מיטתו אבל הוא קם באמצע הלילה להסתובב ולחשוב בלימוד - עד שנופל בלי כחות ונרדם לכמה דקות - ושוב עומד על רגליו במחשבה חדשה - וזה קורה שוב ושוב - פעם אחד היא ספרה שקרה לו שבע עשרה פעם בלילה אחד - 'אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך'.

פרק ז

כח התפלה של פורים, תפלת עני כי יעטוף, מתוך בבטחון ותלות גמורה.

דברי המהרש"א בביאור מזמור א-לי אלי למה עזבתני < "עליך השלכתי מרחם בטן אימי אלי אתה" > קיום כלל ישראל הוא מתוך התפלות מתוך צרות < "שושנת יעקב צהלה ושמחה" >

דברי המהרש"א בביאור מזמור א-לי אלי למה עזבתני

מזמור כ"ב הוא תפלתה של ההצלה של פורים, תפלת מרדכי ואסתר, אילת השחר, ולמדנו מהתפלה של אסתר מהיכן נובע עיקר הכוח של תפלת עני, ומה היה טמון בתפלתה שלכן היא זכתה בתפלתה להציל את עם ישראל.

"א-לי א-לי למה עזבתני", וביאר המהרש"א [ט"ו] "ואתה קדוש יושב תהילות ישראל" - שיעקב אבינו היה נרדף מלבן ועשיו וכל שנותיו אצל לבן עבד כל היום, ומבואר במדרש שכל הלילה היה אומר תהילים להצלה, ואמנם זכה להצלה גדולה עד שמיטתו שלימה - בחיר שבאבות, וזה רק אחרי הרבה דמעות והרבה תהילים, והמהרש"א ביאר את הפסוק "ואתה קדוש יושב" - מחכה, תהילות - תהילים, ישראל - ישראל סבא", ושם במדרש מבואר ששנותיו של יעקב הם קמ"ז שנים כמנין הפרקים בתהילים.

עוד מבואר במהרש"א - "בך בטחו אבותינו בטחו ותפלטמו", והיינו שהבטחון בכוח התפלה הצילו והוסיף שמזה לקח מרדכי חיזוק להתפלל להצלה, ולכן בלילה ההוא נדדה שנת המלך, והיינו שהיתה הצלה דווקא בלילה מכח התפלות שבליילה.

עוד מבואר שם שכשהיא אמרה 'כלב' נסתלקה שכינה וכשאמרה 'אריה' חזרה השכינה, ושמעתי בשם הגר"ש רוזובסקי זצ"ל שגם כשמפחד מכלב אבל הוא מרגיש 'מאן דאמר' ורק כשעומד לפני אריה אז האדם יודע שאין לו אלא את הקב"ה בלבד, ואז הקב"ה אומר - שאם אחשוורוש הוא אצלך ככלב אז תסתדר לבד, אבל אם אתה מרגיש שאין לך אפשרות כלל וכלל - שהוא אצלך כאריה - אז יש לך תלות גמורה בהקב"ה ורק אז הקב"ה חוזר אליך - ולכן חזרה השכינה כשאמרה כאריה - זה תפלה ובטחון.

"עליך השלכתי מרחם בטן אימי אלי אתה"

ממשיך המהרש"א - "עליך השלכתי מרחם בטן אימי אלי אתה" שאין לה אב ואם, והתייתמה ברחם מאביה ובלידה התייתמה גם מהאם, ונשארה מושלכת בידיים של הקב"ה לכל אורך החיים שלה.

ויש להקשות - דמה שייך עובדא זו של יתמות בלי אב ואם לתפילת הצלה של כלל ישראל בפורים - הלא זה כבר ענין פרטי בחיים של אסתר ומה זה שייך לתפלת עני בפורים.

ונראה דאדרבה - עובדה זו היא עובדה מרכזית בכל התפלה של פורים - עובדה זו נחוצה מאד לכוח התפלה של תפלה לעני, שהרי תפלתו בוקעת רקיעים יותר מכל תפלה אחרת, כיון שבתפלתו יש תלות גמורה על הקב"ה - וכל זה התקיימה אצל אסתר אך ורק מחמת היתמות שלה - המצב של "עליך השלכתי מרחם בטן אימי אלי אתה" - מצב של 'מושלכת לגמרי בידיים של הקב"ה' פעל אצלה את הכח של תפלת עני, תפלה של תלות גמורה בהקב"ה.

בכל תקופת הילדות של אסתר היא היתה במצב של 'כי אין לה אב ואם' - וכל המצב הזה היה נצרך ונחוץ מאד לנס פורים - הרי הפרט הזה של "עליך השלכתי מרחם בטן אימי אלי אתה" - 'מושלכת לגמרי בידיים של הקב"ה' - הוא חלק מהנוסח התפלה של הצלת כלל ישראל, ובלי כך פרט לא היה לנו את הנוסח המסויים הזה.

בכל הילדות שלה כל הציבור ריחמו עליה - ובפרט בלוויית של אביה ואימא בלידתה, אכן למפרע מתברר שכל הבכיות וכל האבלות וכל הקשיים וההתמודדות - מכל זה יצא כוח התפלה שהיה בה כוח של הצלת כל

כלל ישראל, מחושך עמוק לאור גדול, ונהפוך הוא - הבכיות של אסתר בכל תקופת היתמות שלה נהפכו לששון ושמחה של כלל ישראל בפורים לדורות.

קיום כלל ישראל

הוא מתוך התפלות מתוך צרות

רק בהרגשה כזו של תלות מצאנו מעלת תפלה לעני - הוא מרגיש שבלי הקב"ה אין לו כלום, ולמדנו א"כ שהצרות פעלו בתוך כלל ישראל את הכח של תפלות שעל ידם נבנה כלל ישראל, הרי נמצא שהיום אנחנו קיימים וחיים מכח הצרות של יעקב אצל לבן והצרות של היתמות של אסתר - הצרות הללו יצרו ובנו את כלל ישראל.

שני בנינים נבנו על ידי תפלות מתוך צרות - הבנין הראשון של שבטי ישראל אצל יעקב שזכה למיטתו שלימה נבנה על ידי 'תפלה לעני', ושוב אח"כ בבנין של ההצלה של כל העם בימי פורים נבנה הבנין על ידי התפלה לעני של אסתר.

כך המהלך גם אצל כל יחיד ויחיד במשך כל הדורות - כל אחד בונה את הכלל ישראל שלו בהתמודדות שלו - אודך כי עניתני - וזה עצמו הגורם למצב של 'ויהי לי לישועה', ומהאי טעמא יש כח עצום בתפלתו עד שהביטוי של הכח הזה הוא "אבן שמאסו בו כל הבונים" ודווקא "הוא נהיה לראש פינה".

'שושנת יעקב צהלה ושמחה'

יעקב הוא היחיד באבות שהוא הלך לגלות, ועיין משך חכמה למה הקב"ה נגלה אליו בלילה, והארכנו במק"א, הסמל לצרות ולהצלה מצרות הוא יעקב, ולכן במצב של 'הסתר אסתר' פונים דווקא ליעקב לקבל חיזוק ובטחון.

ועיין בתחינה בסליחות של תענית אסתר ששם מובא תפלת יעקב 'פן יבא והיכני אם על בנים', וכנראה שזה גם הכוונה ב'שושנת יעקב צהלה ושמחה', כל זה גדל ב'שושנה של יעקב', גידולים מיוחדים מתוך צרות, האור גדל מתוך החושך, ואז התשועה היא לנצח - לדור ודור, והיינו שאם גם בדורות של הסתר פנים יש מהלך לבטוח ולחיות עם הקב"ה אז התשועה תהיה לנצח ויש תקוה בכל דור ודור, וזה מודיע לנו שכל קוויך וכל החוסים בך - בטחון - לא יכלמו לנצח.

פרק ח

"פותח את ידיך",

דרך האלף בית - בעולם הטבע.

הגדלות שיש בפרנסה, דווקא בדרך הטבע < "ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא". > השגה של אברהם אבינו מהארץ למטה עד השמים למעלה. < "כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו", קודם טבע ולאחר מכן נס. > "וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו". < מהולל בפי עמו משובח ומפואר בלשון חסידיו ועבדיו. > 'מעשה שהיה כך היה' < לגדולתו אין חקר - דור לדור ישבח. > השתדלות ופרנסה <

הגדלות שיש בפרנסה,

דווקא בדרך הטבע.

"כל האומר הלל הגדול כל יום הרי זה מחרף ומגדף" [שבת קי"ח], ולעומת זאת מצאנו - "כל האומר תהילה לדוד בכל יום הרי הוא מובטח שהוא בן עולם הבא" [ברכות ד':] וביאר המשך חכמה [ריש בחוקות] ביסוד גדול, וזה מפתח להבנת גדולתו של הטבע מעל הנס. ויסוד דבריו הם כך:

יש ב' דרכים בבריאה, במבט הראשון הכל טבע ולא רואים את הקב"ה כלל, ולכן יש ניסים גלויים נגד הטבע, לגלות שבאמת כל ה"מכונה" נמצאת בידים של אדון הכל, אבל אחרי הנס צריכים להתבונן ולראות שבאמת הטבע עצמו הוא אך ורק ניסים רצופים שהתרגלנו להם.

אולם יש לדעת - שהברכה האמיתית שמעידה על חכמת הבורא נמצאת דוקא בתוך ה"חוקות שמים וארץ" עצמם, שהרי הכח הפנימי שלהם הוא "אם בחוקותי תלכו", וכשחוקות התורה מתחזקות ומתקיימות, אז יש ברכה בבריאה עצמה, ואמרו בתו"כ ריח בחוקותי, שבימי שמעון בן שטח היו גשמים בעיתם, "עד שנעשו חיטים ככליות, ושעורים כגרעיני זיתים", מה עשו, "צורו מהם חכמים והניחום לדורות הבאים, להודיע מה החטא גורם", וזה היסוד של כל הברכות בפרשת בחוקותי.

יש סדר לבריאה - ממש כמו הסדר של "אלף בית" - סיבה ומסובב, והכל בחכמה כזאת שכל פרט משלים פרט אחר, החיסרון באחד הוא החיות בשני, הגשם מצמיח והפרי גדול, החיטה מזין והאדם חי, האדם חורש והגשם מוסיף, זה מתפרנס וזה מפרנס, בדרך טבעי יש מזון לאלף אלפי ברואים, כל אחד ממש כצרכיו. הרבה יותר פשוט להוריד 'מן' מהשמים, אבל אדרבה - עיקר חכמתו מתגלה דווקא בתוך הבריאה עצמה, וזה המעלה של "פותח את ידיך ומשביע" דוקא בדרך "אלף בית" בדרך סיבה ומסובב וטבע - ולא בדרך נס כמו מן.

ולכן אמרו [ברכות שם] שמעלת אשרי הוא 'משום דאיתא באלפא ביתא' - שענין 'אלפא ביתא' מורה על סידור טבעי, שאינו מדלג, רק הולך מאלף עד תיו.

והוסיף - "ולכן בברכת המאורות בחול ושבת סדרו באלפי ביתא, והוא כמו סידור הטבע, שמתנהג בלא מרוצה, רק שהולכין הסבות קשורות והעלולים מסודרים, ובאופן הסידור הטבעי אם נותן מזון להנמצאים, אז הוא ענין פלא. וזה "ומשביע לכל חי רצון".

מהאי טעמא אמרו ש'הקורא הלל בכל יום' - שהוא מראה בזה שראוי להודות רק על הפעולות שהם 'דרך נס', אבל על הפעולות שהם בדרך הטבע אין צריכים להקב"ה אחרי שבראן - בזה אמרינן שהוא 'מחרף ומגדף'. אבל 'כל האומר תהלה לדוד בכל יום' - שזה מדבר על הפעולות של הקב"ה בסדר הטבעי אשר בכל יום - 'מובטח שהוא בן העולם הבא'.

'ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא'.

יש כאן תוספת חילוק - שבדרך הטבע צריך גם את המעשים של האנשים - חרישה וקצירה וזריעה - אלא שהאדם מוצא את הכל מוכן לפניו לפעול את פעולותיו, וכל העולם עומד מוכן לשרת אותו - וזה לשון הברכה - 'ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא' - הכנת המזון לפני הברואים הוא חלק מהחכמה עצמה

שהפעולות עצמן עומדות לפניו שמתוכם הוא יוכל להוציא מזונותיו - לעומת נס שהכל מתרחש בעצמו בלי האדם כלל.

והמשך חכמה דייק שאלו דברי רש"י [בברכות ד: ד"ה - משום דאית ביה תרתי] כשבא לבאר את מה שאמרו בגמרא שיש ב' מעלות באשרי - גם המעלה של אלף בית וגם המעלה שכתוב - פותח את ידיך - וכתב רש"י "דאתי באל"ף ב"ת, ויש בו שבה הכנת מזון לכל חי" - רש"י מדגיש את הלשון של הכנת מזון מלבד המזון עצמו - והיינו שהכל מוכן לו גם במה שהוא בעצמו מכין לעצמו את מזונותיו - אבל בהלל הגדול [תהלים קלו, כה] - "נותן לחם לכל בשר" - הכל פלא נגד הטבע.

השגה של אברהם אבינו

מהארץ למטה עד השמים למעלה.

בפסוק בבראשית כתוב - "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם - ביום עשות אלקים ארץ ושמים" [בראשית ב, ד] - ברישא שמים ואח"כ ארץ ובסיפא איפכא - קודם ארץ ואח"כ שמים. חז"ל אמרו [במד"ר שם] שאותיות בהבראם היינו באברהם - וביאר במשך חכמה [בחוקותי שם] שבפסוק הזה למדנו שיש הבדל בהשגת ה' בין הדורות עד אברהם כמו אדם ושם ועבר להשגת ה' של אברהם אבינו עצמו.

הרי אמרו חז"ל במדרש [בראשית רבה יז, ד] "אני ה' - הוא שמי, הוא שמי שקרא לי אדם הראשון" אולם אצל אברהם מצאנו שלא היה אדם שקרא להקב"ה 'אדון' עד שבא אברהם - וההבדל ביניהם הוא כך - שאדם הראשון קרא שמו ה', כיון שהוא ראה את הפעולות עצמן איך נעשו והיסודות עצמן איך נבראו, שזה מה שמורה איך השם הוא נותן הצורות והבריאה ביסודות.

אולם אברהם אבינו הכיר את הטבע עצמו והתבונן בה, ומדרכי הטבע והליכותיה הבין את המפעלות של תמים דעים, והכיר את היוצר מתוך הצורה, ואמר - 'יש מנהיג לבירה זו' [בראשית רבה לט, א] - ועל זה מורה שם "אדנות" - אדון של הבריאה עצמה, ולכן לא היה אדם שקרא להקב"ה אדון עד שבא אברהם - שהרי שם ועבר ומתושלח ידעו את הויות הנמצאים בחידוש העולם מהקב"ה מקבלה מאדם הראשון, והשיגו דרכי ה' מן הסבה אל המסובב - מהבורא לבריאה - מהעילה להעלול - מן המוקדם אל המאוחר - אבל אצל אברהם זה היה הפוך - שאברהם השיג מן המסובב אל הסיבה ומן המאוחר למוקדם, ובזה הוא השיג את היוצר האמיתי, שהוא בראן וחדשן מן האפס וההעדר המוחלט, ועל זה יורה שם 'אדנות', והשגה זו העיקרית בכוונת הבריאה.

זה סדר הפסוק - "אלה תולדות השמים והארץ" - ההשגה הראשונה היתה מלמעלה - השמים - וממנו מגיעים להשגה למטה - בארץ - אבל האותיות של אברהם באים להראות איפכא שיש השגה מלמטה עד למעלה - "ביום עשות אלקים ארץ ושמים" קודם ארץ ואח"כ שמים.

אברהם אמר אשרי כל יום - אלף ב' - סדר הבריאה מוכיח על הפותח את ידיך בדרך הטבע - לעומת אמרית הלל הגדול של הדורות עד אברהם - מהנס לטבע - מהשמים עד לארץ.

"כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו",

קודם טבע ולאחר מכן נס.

בפרק של אשרי מצאנו - שמשבחים את הקב"ה על מלכות ועל גבורות - אלא שמצאנו בזה ב' דרכים בסדר הדברים, מלכות לפני גבורות וגבורות לפני מלכות.

מלכות היינו טבע של הבריאה - שכל הבריאה כולה מתפקדת תחת מלכותו יתברך - על ידי כל השלוחים ומשרתים שלו - שהם הכחות של הבריאה שהוא שולט על כולם לעומת גבורות שהוא נס שבזה הוא משדד דרכי הטבע.

הרי מתחילה אמרו "יודוך ה' כל מעשיך וחסידך יברכוכה" - "כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו" - והיינו שבברכות של חסידך מקדימים מלכות לגבורות.

לעומת זאת בפשוטי העם מצאנו איפכא - "להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו" - וזה משום שההשגות שלהם משתנות.

וזה לשון ⁹⁰ המשך חכמה [בראשית - זה ספר תולדות האדם]: "כי החסיד הדבוק להשם יתברך באמת וכלי מסך מבדיל, יבטלו ממנו כל הדמיונים החומריים והטבעיים, והוא אל מבדיל בין הצורה ליוצרה. בראייה שלו הוא רואה שכל הנבראים וכל המציאות בכללה, הוא שפע נשפע מזוהר רצונו יתברך בלי הפסק, כל הבריה כולה אינה אלא אורות מאירים מההשגחה העליונה כל רגע - הראייה הזו ממלא את חדרי נפשו.

בראייה הזו הוא משיג את 'כבוד הבורא' על ידי הבריאה הוא רואה את הבורא ב'ראייה מושכלת', וזה 'התפעלות נפשו' - ולכן תחילת ההתפעלות שלו הוא המלכות ורק לאחר מכן הגבורות. אבל בכני אדם הפשוטים המהלך הוא איפכא - שהרי מרוב תדירותם של הטבע - וההרגל אשר הורגלו בהם, כבר לא יתבוננו אל מעשה ה' - ותחילת ההתבוננות תהיה דווקא כאשר הבורא יתברך שמו משנה את ההנהגה התדירית בניסים גדולים, והוא מתנהג לזמן מועט בהנהגה חדשה - הרי הנס לא יתמיד, כי אם יתמיד הוא כבר יחזור להיות הטבע, וכמבואר בדברי הרמב"ם - ורק לאחר מכן הוא מתפעל מהטבע עצמו. בדרך זו מבאר המשך חכמה את סדר הפסוקים - "חסידך יברכוכה וכבוד מלכותך יאמרו", ואח"כ "וגבורתך ידברו", אבל "להודיע לבני האדם" [הפחותים במעלה] - "גבורותיו", "וכבוד הדר מלכותו" - שהמה יתבוננו מגבורותיו כבודו והדרו.

"כי לחולשת ראיית עיני שכלם, יפרידו בין ההנהגה להבורא, וכאילו העולם עומד בפני עצמו ואינו מכיר כבוד הבורא - רק על ידי ההערה שהעיר הבורא יתברך עליהם במה שמשנה הטבע ומשדד המערכה, בזה יודעו כי אלקים הוא המנהיג, ובהשגחתו מסובב כל הסיבות, וכל ההנהגה הטבעית ממנו הכל. וזה שאמר, "שלבני אדם" מוכרח "להודיע גבורותיו". וזה גם כוונת הפסוק "לספר בגויים כבודו, בכל העמים נפלאותיו".

"וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו".

הפרק של הללו את ה' מן השמים מתחיל במרומים במלאכיו וכו' - ומסיים בתהלה לכל חסידיו - אבל בכל הפרק הזה מצאנו שיר ושבח של כל הבריאה כולה - ויש בזה מעגל - מתחילים מלמעלה עד למטה ושוב חוזרים למעלה - מתחילים במרומים במלאכיו - יורדים קצת לשמש וירח - שוב יורדים עוד עד לארץ ממש - תנינים - אש וברד - רוח סערה עד ההרים וגבעות - מלמעלה עד למטה ממש. אלא ששוב מתחילים את העלייה - עולים מלמעלה עד למעלה לעליונים - יש סדר עלייה - מדומם לצומח לחי ולמדבר - עץ פרי וכל ארזים - חיה וכל בהמה - ציפור - מלכי ארץ שרים בחורים עם בתולות - והפסגה היא "וירם קרן לעמו" - תהילה לכל חסידיו - לבני ישראל עם קרובו" בזה כבר חזרנו לתחילת המעגל - "מלאכיו במרומים".

יש השגות של המלאכים - כמו אדה"ר - משורש הבריאה למעלה עד הבריאה של הטבע למטה - והסיבה למסובב - אבל האדם מתחיל הפוך - מלמעלה עד למטה - הוא רואה את הבורא מהבריאה - כדרגת אברהם אבינו.

"אלה תולדות השמים והארץ בהבראם - ביום עשות אלקים ארץ ושמים" [בראשית ב, ד] - המלאכים משיגים מתחילה את השמים ורק אח"כ בארץ אבל האדם מישראל - התהלה של חסידיו - כאן זה איפכא - קודם ארץ ואח"כ שמים - וזה הרווממות של עם ישראל - "וירם קרן לעמו" - תהלה לכל חסידיו" - בזה החסיד מתרומם מעל כל הבריאה כולה בזה שהוא מחזיר את הבריאה הפשוטה לייחסו לבורא - יש מנהיג לבריאה.

מהולל בפי עמו

משובח ומפואר בלשון חסידיו ועבדיו.

מהולל בפי עמו - משובח ומפואר בלשון חסידיו ועבדיו - יש כאן חלוקה - ההילול מתחלק לב' סוגים שונים של הילול - וכנראה שהביאור כנ"ל - שיש הלל בפה של הבני אדם הפשוטים - להודיע לבני האדם - שהם

⁹⁰ בשינויים קלים.

תופסים רק את הניסים שבהלל הגדול - אבל השבח והפאר היום יומי שמתמשך בכל הרגעים של היום - משובח ומפואר תמיד תמיד - זה ההילול של חסידיו - כאן ההתפעלות היא מהמלכות ה' בטבע - בכל רגע של היום - ומשם הם עולים לשמים להשגות גבוהות - חלוקה ברורה - ב' סוגים שונים. יש חילוק נוסף - בפי עמו לעומת בלשון חסידיו - יתכן שלשון מרומז על לשון הקודש - שיש בזה את הסדר של האלף בית שזה סדר הבריאה ובאותיות האלו נבראו שמים וארץ - וזה סדר הבריאה של האלף בית של המזמור של אשרי שזה מורה שהכל בידו של הבורא - לעומת הפה של המון העם שהם רואים רק את הניסים שלא קשורים לסדר הבריאה ולא מתייחסים לאלף בית שבהם האותיות שבהם הקב"ה בורא - וברא את העולם.

'מעשה שהיה כך היה'

כל אחד יש לו סיפורי השגחה בפרנסה - בדידי הוי עובדה - הסיפור עצמו הוא ארוך - ויש בזה הרבה פרטים של השגחה פרטית - וכאן הבאנו את הדברים בקצרה ממש. לאשתי היה גן ילדים לפרנסה - וכמה ימים לפני תחילת השנה ילד אחד נסע עם הוריו לרוסיה ללמד תורה לעם ישראל - לאותה שנה - ובזה הפסדנו חלק מהפרנסה ולא היה שייך למצא ילד אחר להשלים את המספר של הילדים - כולם היו מסודרים במקומם - אלא שבהשגחה עליונה - ברגע האחרון - הגיע ילד אחר מאמריקה - שהגיעו משפחתו לא"י לשנת שבתון - והגיע להשלים את החסר - אלא שסוף השנה - בחודש האחרון היה צריך לחזור לאמריקה - ושוב היה חסרון של חודש אחד - אלא שהמשפחה שנסעו לרוסיה היו צריכים לחזור חודש מוקדם ללידה - ושוב בא זה והשלים את זה. עוד סיפור של השגחה פרטית בפרנסה - בשנה אחת שאשתי לא יכלה לפתוח גן - שקלתי לעזוב את ישיבת מיר ששם המשכורת היתה מאד נמוכה - ואז בדיוק נפתח כולל חדש ששילמו מאד טוב - וקבוצה של החברים הטובים שלי הלכו לשם - והייתי מוכרח להצטרף - אלא שמאד לא רציתי לעזוב את הלימוד המיוחד והעליה המיוחדת שהיה לי בישיבת מיר וברגע האחרון החלטתי לא להצטרף. באותה שנה הזדמן הקב"ה דבר משונה מאד - לקבוצה קטנה של אברכים - שמונה אברכים - והייתי בתוכם - שתלמיד חכם גדול מרביץ תורה שהיה גם עשיר - החליט לקחת שנת שבתון מהרבצת תורה שלו - עבור שנה של עלייה בלימוד עם אברכים במיר - והוא קבע את לימודו בפרק לא יחפור וחזקת הבתים כמונו - וההסכם היה שהוא יאמר לנו חבורות ואנחנו גם נאמר חבורות - פעם בשבוע - ועל זה הוא שילם לנו. המשכורת שהוא שילם לנו - ביחד עם כולל שישי שבת שהצטרפתי אליו באותה שנה - ביחד עם המשכורת של מיר - הצירוף של שלשתם הגיע פרוטה לפרוטה - למשכורת של הכולל החדש שהייתי צריך להצטרף אליו - ושוב לשנה הבאה אשתי יכלה לפתוח גן ילדים - ובאותה שנה שאשתי היתה צריכה לגמרי להפסיק את הגן ילדים - אז בדיוק קיבלתי משרה של מגיד שיעור בישיבת בית שמואל. בשתי הסיפורים יש מאות אלפי סיבות ותוצאות - בכל מיני תחומים ועולמות לא קשורים - האיש עסקים מאמריקה מהאיש חינוך ברוסיה - שנת שבתון מעסקים ושנת שבתון לעלייה בלימוד - הקב"ה מחבר את כל העולמות השונים - כל אחד עם אלפי פרטים משלו - מחברם יחד לפרנסה של אחד מברואיו - מכין מזון לכל בריותיו. פותח את ידיך בסדר של האלף בית.

השתדלות ופרנסה

השתדלות ובטחון בפרנסה - סוגי קשה - יש חלקים גדולים של ההשתדלות שלכא' רואים ברור את הפירות של ההשתדלות בפרנסה עצמה בצורה ישירה - והכל נראה ככחי ועוצם ידי - אבל לאחר התבוננות - רואים שיש מאות אלפי פרטים שלא קשורים לאדם. ועיין בזה לעיל [שער ד פרק א] שהבאנו איך שאחד שהצליח בגלל הרבה פרטים של השתדלויות נכונה - אבל אחרי הכל - יש כל כך הרבה פרטים אחרים שלא היו קשורים אליו שהכל בטל ומבוטל תחת ההשגחה עליונה.

והן דברי המשך חכמה - שדייק מדברי רש"י שעל ידי האל"ף בי"ת של סיבה ומסובב רואים את השבח של "הכנת מזון לכל חי" - יש הדגשה בלשון של "הכנת מזון" מלבד המזון עצמו - והיינו שהכל מוכן לו גם

במה שהוא בעצמו מכין לעצמו את מזונותיו - חרישה וזריעה מוכנים לו לפעול ולעבוד - כאילו שזה הוא שמביא לעצמו את הכל.

פרק ט

לגדולתו אין חקר דור לדור ישבח מעשיך.

לגדולתו אין חקר - דור לדור ישבח. < "ברוך פודה ומציל" של החפץ חיים. > ברוך חי לעד וקיים לנצח ברוך פודה ומציל. < הכפרי מול החכם. > השגחה פרטית במצות תפילין.

לגדולתו אין חקר - דור לדור ישבח.

גדול ה' ומהולל מאד ולגדולתו אין חקר - דור לדור ישבח מעשיך וכו' - יש גדלות ועמקות שאחרי הרבה חקירות תופסים את המהלך, אבל יש גדלות שגם אחרי הרבה חקירות עדיין לא מגיעים למהלך להבין מה מתרחש כאן.

יש גדלות שרק אחרי כמה דורות הכל עומד ברור ואז תופסים את המהלך שהתחיל לפני כמה דורות - יש מאות אלפי סיבות ותוצאות - בכל מיני תחומים ובכל מיני עולמות לא קשורים - ורואים את התמונה הרחבה והברורה אחרי כמה דורות - ואז מבינים את הגדלות שהיתה כאן.

אלוף העולם משחק 'שחמט' - אתה לא יכול להבין את הכוונות והמהלכים - לאיזה כיוון הוא חותר, אחרי כמה שעות תבין אחורה מה היה מונח בפסיעות הראשונות - והכל משתלב.

יש משחק יותר משוכלל שהמשחק עצמו כולל כמה משחקים שונים ביחד - ובסוף כל המשחקים משתלבים ביחד למשחק אחד - זה גדלותו אין חקר ממש - ורק אחרי כמה דורות יודעים לשבח על הטובות שהיו כבר בתחלת הדרך - מחכים לדור לדור ישבח מעשיך כדי לקלוט איך כל המשחקים משתלבים ביחד למהלך אחד מכוון.

יש משחק של 'שחמט' - שהכל התחיל בבראשית ברא - ויגמר בביאת המשיח בגילוי מלכותו - וכל מה שמתרחש באמצע מיתלי תלי במהלך אחד ארוך וגדול - סיבה ומסובב עם אלף חשבונות לכל כיוון - 'גדלות אין חקר'.

הבאנו בפרק הקודם את הסיפור של ההשגחה פרטית בגן ילדים של אשתי - עם הילד שנסע לרוסיה ובמקומו הגיע ילד מאמריקה - והשלים לנו את השנה - ובחודש האחרון ההוא חזר לאמריקה ובמקומו הילד חזר מרוסיה חודש מוקדם - ושוב בא זה והשלים את זה.

אבל לסיפור הזה היה כמה השתלשלויות - המשפחה ההיא נסעו לרוסיה לקרב רחוקים, ומכאן הקירוב רחוקים הזה הגיע אלי תלמיד - ולמדנו ברמה גבוהה שנים רבות ביחד - הקשר הזה בלימוד נמשך עד היום הזה בהזדמנויות שונות - על הפסוק נפשו קשורה בנפשו כתוב הבעל הטורים - 'קשורה' גימטרי' 'תורה' - זה סוג הקשר שנוצר בינינו במשך השנים.

הרי פשוט שאין ערך כלל וכלל להשגחה פרטית של הפרנסה של אותה שנה לעומת ההשגחה פרטית לזכות בתלמיד קרוב כזה.

השלב הבא של הסיפור הוא הזכות הגדולה שמכאן אותו קשר של רב ותלמיד נסע אותו תלמיד לרוסיה להעמיד תלמידים משלו בשיבה שם, ושוב זכיתי בזכייה גדולה עד מאד - שותפות ברוחניות של כל התלמידים שלו - והשלב האחרון היה לאחר כמה שנים - שדיברתי ברבים בשיבה מסוימת - וסיפרתי את הסיפור הזה - וניגש בחור ואמר שהוא תלמיד של התלמיד.

הסיפור הזה הוא דוגמה של גדלות עד אין חקר - שרק מתגלה בתקופות אח"כ - רק אחרי "דור לדור ישבח מעשיך" תופסים איך הגדלות הראשונה היתה עד אין חקר - בהתחלה רואים גדלות עצומה של שנה של פרנסה - לאחר מכן חוקרים עוד במשך השנים ומגלים גדלות של השגחה פרטית לתלמיד מיוחד - ולאחר מכן מגלים שלבים עוד יותר גדולים - עד אין חקר ממש.

הסיפור הזה הוא המחשה של המשחק של 'שחמט' - לא מבינים את הפסיעות הקטנות שלפנינו - שהרי הם מלאים בעוצמות אדירות - הרי הכל התחיל בבראשית ברא - והכל יגמר בביאת המשיח בגילוי מלכותו.

יש גדלות מיוחדת בפרק הזה של "אשרי יושבי ביתך" - עד כדי כך שמי שאומרו ג' פעמים ביום הוא זוכה להיות בן עולם הבא - והבאנו לעיל בפרק הקודם שהמעלה המיוחדת היא שהכל מחושבן בסדר האלף בית - כך היא סדר ההשגחה פרטית בבריאה - פסיעה גוררת פסיעה - המשחק של 'שחמט' - שהתחיל בבראשית ברא - ויגמר בביאת המשיח בגילוי מלכותו.

"ברוך פודה ומציל"

של החפץ חיים.

כך היה מעשה עם מו"ר הגאון רבי אריה זאב גורביץ זצ"ל - ראש ישיבת גייטסהעד - שסיפר בנו מו"ר הגאון רבי אברהם גורביץ שליט"א בשעת הלוויה שלו. כשהציעו לאביו מו"ר הגאון זצ"ל את הבת של הגה"צ ר' אלי' לופיאן זצ"ל לשידוך - והם היו גרים בלונדון שאז היה מקום שומם מתורה - ואמר לו הגה"צ ר' ירוחם זצ"ל לשאול את החפץ חיים. מו"ר הגאון זצ"ל הגיע אליו ולפני שהספיק לשאול התחיל החפץ חיים לומר ברוך שאמר ועצר בברוך פודה ומציל - ושוב התחיל לשאול - ושוב התחיל החפץ חיים לומר ברוך שאמר ועצר ב'ברוך פודה ומציל' - ואמר לו הגה"צ ר' ירוחם זצ"ל שכנראה שהשידוך הזה הוא ההצלה שלך - וכך היה שניצל מהשואה ע"י השידוך הזה.

אולם כמה דורות אח"כ - בשעת הלוויה של מו"ר הגאון זצ"ל - אז אמר בנו מו"ר הגאון שליט"א שמגלים פירוש חדש ב'ברוך פודה ומציל' של החפץ חיים, שלא רק שהוא הציל ופדה את עצמו מהחורבן של כלל ישראל בשואה, אלא שפדה והציל דורות של בני תורה באירופה - הוא זכה להעמיד תלמידים גדולים בתורה בישיבת גייטסהעד - והציל בזה את חלק גדול מכלל ישראל - ביאור חדש בפודה ומציל של החפץ חיים.

הנה עוד דוגמה של "גדלות אין חקר" - שרק מתגלה אח"כ - רק אחרי "דור לדור ישבח מעשיך" תופסים איך הגדלות הראשונה היתה "עד אין חקר".

ברוך חי לעד וקיים לנצח

ברוך פודה ומציל

בברכת ברוך שאמר - בתחילת פסוקי דזמרה - יש רשימה ארוכה של שבחים על הקב"ה - ברוך אומר ועושה - ברוך גוזר ומקיים - ברוך מרחם על הארץ - ברוך מרחם על הבריות - ברוך משלם שכר טוב ליראיו - ברוך חי לעד וקיים לנצח - ברוך פודה ומציל.

אם נתבונן ברשימה יש אחד שהוא סוג אחר מכולם שלכאורה לא מתאים לשאר הרשימה - הרשימה מתעסקת עם פעולות גדולות של הקב"ה במערכת היחסים בינו לעולמו - לארץ ליראיו לבריות, מרחם פודה מציל משלם שכר גוזר ומקיים - וכך בכולם.

"ברוך חי לעד וקיים לנצח" שונה מכולם, כאן לא מתעסקים במערכת יחסים בין הקב"ה לעולמו - אלא שזה 'שבח עצמי' - כאן באים לתאר את הגדלות שלו מצד עצמו - הוא חי לעד! והוא קיים לנצח! נשאלת השאלה - איך משתלב השבח המסויים הזה באמצע רשימה של כולה מתעסקת במערכת אחרת - כנראה שהשבח המסויים הזה יכול להביא תוכן ומשמעות אחרת לכל הרשימה - וצ"ע.

ונראה שהן הן הדברים - יש פודה ומציל במבט מצומצם שלנו - ויש פודה ומציל במבט של "חי לעד וקיים לנצח" - כמבט רחב אופקים של "חי לעד וקיים לנצח" הכל משתנה והכל מקבל משמעות אחרת - אחרי כמה דורות מגלים פירוש חדש ב'ברוך פודה ומציל' של החפץ חיים, יש מבט מצומצם של הצלה מהחורבן של השואה, ויש מבט של "חי לעד וקיים לנצח" שפודה ומציל את עולם התורה באירופה.

הגדלות "אין חקר" - מתגלה אחרי "דור לדור ישבח מעשיך" שרק אז תופסים איך הגדלות הראשונה היתה "עד אין חקר" - במבט של "חי לעד וקיים לנצח".

יש רשימה ארוכה של שבחים - ברוך גוזר ומקיים - ברוך מרחם על הארץ - ברוך מרחם על הבריות - ברוך משלם שכר טוב ליראיו - בכל אחד ואחד יש מבט מצומצם - אבל כולם מקבלים עוצמה אחרת בתור חלק מהשבח של "ברוך חי לעד וקיים לנצח".

הכפרי מול החכם.

הכפרי הפשוט - עובד אדמה - קבע פגישה עם חכם גדול שהוא בעל יכולת גדול מאד ובעל חסד עצום - והוא יושב ומתעסק איתו על כל הבעיות שלו, הוא לא מבין את השפה שלו ולא את העומק שלו ולא את המושגים שלו - אבל דבר אחד ברור אצלו - הוא יודע ומאמין שהרווחים שיכולים לצאת מפגישה כזו הם גדולים ומרוממים הרבה יותר מכל העולם שלו - הוא מכיר את עצמו והוא יודע שהוא חי בכזה צמצום של חשיבה - שברור לו שפגישה כזו יכולה להפוך עליו את כל עולמו ולהביא אותו למקומות ומושגים חדשים - מהפגישה הזו הוא יתחיל את הכל מחדש - זה כח התפלה.

מתעסקים עם גדלות של "אין חקר" - גדלות של "דור לדור ישבח" - ואין לנו מושג היכן הדברים הולכים - ועיין לעיל [שער א סוף פרק ד] על תפלת אברהם אבינו להצלת סדום - שגם שם הכל מתחיל במבט מצומצם שבמשך הדורות הכל מתרחב עד המבט הרחב של דוד המלך שליח ציבור של כל יוצאי חלציו של אברהם שניצל מסדום - וכעין זה ממש בתפלת כלל ישראל שהתחננו להנצל מהמכות של השוטרים - מבט מצומצם - וזה מתרחב עד המבט הרחב של יציאת מצרים מתן תורה.

ועיין עוד לעיל [שער א פרק ז] שסיפרנו על הכפרי שיושב מול הרופא - שהמהלך של "הרופא לשבורי לב" מתנהל עפ"י קנה מידה של "גדול אדונינו ורב כח לתבונתו אין מספר" - הכל במבט רחב וגדול.

השגחה פרטית**במצות תפילין.**

אבי שליט"א זכה להחזיר הרבה יהודים בתשובה - אחד מהם סיפר לו שהוא קיבל מאבי שליט"א תפילין לפני הרבה שנים אלא שכבר נגנבו ממנו - ואז הוא ביקש מאמא שלו 800 דולר לתפילין חדשים, ואמא שלו שלא היתה שומרת תורה ומצוות אמרה לו שאין לה סכומים כאלו - והציע לו לקנות יותר פשוטים בכמה שקלים.

למחרת אמא שלו מצלצלת אליו ואומרת לו שהוא קיבל עכשיו 800 דולר בדואר מחברת ביטוח שהיו חייבים לו על דברים שנאבדו לו בטיסה לפני כמה שנים באירופה, והוא כבר התייאש מלראות את הכסף - וכעת בדיוק הם שלחו לו את הכסף - כנראה עבור התפילין.

בהזדמנות זו סיפר אבי שליט"א סיפור אחר עם השגחה פרטית בתפילין - דרכו של אבי שליט"א לבא לארץ ישראל לישיבת אור שמח לתקופה שמגיעים סטודנטים חילונים מכל רחבי העולם - ואבי שליט"א מקרב אותם ומלמד אותם.

היה סטודנט אחד שאבי שליט"א הרגיש שכל הדיבורים לא היו למעשה - והגיע היום שסטודנט ההוא חוזר למדינה שלו - הוא הזמין כבר את המונית שחיכה לו לקחת אותו לשדה תעופה ואבי שליט"א בא ללוות אותו עד המונית.

היו כמה פסיעות להגיע למונית - ואבי שליט"א חשב לעצמו בדקות הספורות הללו - איך הוא יוכל להפוך אותו בצורה מעשית לשומר תורה ומצוות - אבי שליט"א שאל אותו, אם אני משיג לך זוג תפילין, האם תניח אותם כל יום, וההוא ענה בנחרצות - בודאי!

יש כמה פסיעות עד המונית ואין שום תפילין בהישג יד - מצטרף אליהם הרב גפן - מרבני ישיבת אור שמח - ואבי שליט"א מספר לו שהוא צריך תפילין דחוף - אבל רגע אח"כ כבר מגיעים למונית, מכניסים את הכל למונית, הסטודנט כבר מתיישב במונית - ופתאום מגיע מונית אחרת ועוצרת בחריקה לפני המונית שלו - יוצא בן אדם שאומר להרב גפן שקיבלתי ממך תפילין לפני הרבה שנים וכבר קניתי לעצמי זוג חדש, תקח אותם בחזרה למסור למישהו אחר - הוא שם את התפילין בידיו של הרב גפן, הרב גפן מעביר אותם לאבי שליט"א ואבי שליט"א מעביר אותם לסטודנט במונית - והוא נוסע לשדה תעופה.

אשרי יושבי ביתך מחושבן בסדר האלף בית - כך היא סדר ההשגחה פרטית בבריאה - פסיעה גוררת פסיעה - המשחק הגדול של 'שחמט' - לא יאומן - "גדולתו אין חקר".

שער ה

הוי' ואדנות - בטחון עדי עד.

פרק א

הוי' ואדנות – ביטחו בה' עדי עד.

עוה"ז ועוה"ב הוי' ואדנות, והמקדש והמחשבה כמו עוה"ב. < גדול העונה אמן יותר מן המברך – צירוף אדנות והוי'. < אדנות והוי' – רחמים ודין. < עוה"ז ועוה"ב – קרי וכתוב – פנים וחיצון. < דברי המשך חכמה שרק בחלום עם הסולם מתגלה ליעקב אבינו שם הוי'. < ביאור בפסוק 'אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי'. < יעקב אבינו בבית המקדש אני ה' במקום הזה דווקא וכן הוא בכוונות בתפלה. < "בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים".

עוה"ז ועוה"ב הוי' ואדנות, והמקדש והמחשבה כמו עוה"ב.

נפסק בשו"ע [סימן ה'] שיכווין בשם הוי' גם כהכתיבה וגם כהקריאה, והיינו כוונת אדנות [קריאה] וכוונת היה הוה ויהיה [כתיבה], ועיין במ"ב בשם הגר"א. איתא בפסחים [נ'] על הפסוק ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, שהכוונה בזה לשם הוי' - שבעוה"ב גם הקרי וגם הכתיב הם בלשון הוי', ודלא כעוה"ז שהקרי הוא בלשון אף שהכתיב הוא בלשון הוי', ויליף כן גם מקרא דכתיב – זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור, וביאר בשיח יצחק על התפלה [יהי כבוד] את הפסוק - ה' שמך לעולם - ה' זכרך לדור דור - דלשון "לעולם" קאי על עוה"ב ובעוה"ב יש "שמך" שזה השם ככתבו, לעומת עוה"ז שזה לדור דור, וזה רק הקרי, והיינו "זכרך" – השם שמזכירים. כעין זה פירש הגרי"ז [עה"ת - שמות] על הפסוק - "זה שמי לעולם" והיינו לעוה"ב, משא"כ "זה זכרי לדור דור", דהקרי הוא רק בעוה"ז, וזה לשון זכרי שהוא רק לדור דור. כעין זה פירש המהרא"י אלגאזי "ממעמקים קראתיך ה' [לשון אדנות], ה' [לשון הוי'] שמעה בקולי", דמתחיל באדנות ומסיים בהוי', דבתוך הצרה של המעמקים בעוה"ז יש רק לשון אדנות, אבל לעתיד כשיצא מהצרה אז כבר ישמע בקולי, שהקרי ג"כ יהיה לשון הוי'. ובאמת דגם בעוה"ז מצאנו שבמקום המקדש יש לשון הוי' ככתבו, ועוד מצאנו שבעולם הזה בזמן הזה יש מקום ששם ההוי' ואדנות הם כהדדי וזה בשכל ובלב, והיינו דאף שהדיבור הוא כמו ה"קרי" אבל עיקר הכוונה בלב הוא עדיין כה"כתיב" והיינו בלשון הוי', וכדהבאנו מהשו"ע [או"ח סימן ה'], וכן הוא במהרש"א בקידושין [ע"א] ויליף כן מקרא וכדיבור, ובדרך זו פי' בשיח יצחק [על התפלה] דלהכי אמרינן "נשמת כל חי" שזה מתיחס לכוונה שהיא בנשמה, "תברך את שמך ה' אלוקינו" שזה השם ככתבו, אבל "רוח כל בשר" שזה הרוח ממללא והוא כח הדיבור, הכא רק "תפאר ותרום זכרך", והיינו הקרי, וכדאמרינן "זה זכרי". ויתכן שהטעם שהכוונה בליבו היא בלשון הוי' אף שהלשון בדיבורו הוא בלשון אדנות, כדמצינו שה"נשמת כל חי" הוא עדיין כה"כתיב" אף ד"רוח כל בשר" הוא רק "זכרך", והביאור בזה, דבתפלה אמרינן דלעולם יכוין ליבו לק"ק, ונמצא דאף בדיבורו הוא בגבולין במקום תפילתו, אבל מחשבתו כוונתו ונשמתו הם במקדש, ושם במקדש כולו בשם הוי', ולכן הנשמה מתפללת כדין המקדש. וכמבואר בשו"ע [סי' צ"ה סעיף ב'] "ויחשוב כאילו הוא עומד בבית המקדש", וע"ע לעיל מינה [סי' צ"ד סעיף א'] "היה עומד בחו"ל יחזיר פניו כנגד א"י ויכוין גם לירושלים ולמקדש ולבית ק"ק, וכו', היה עומד בירושלים יחזיר פניו למקדש ויכוין ג"כ לבית ק"ק, וכו'", ועיין במשנה ברורה, "ר"ל, יכוין לבו אעפ"י שא"א לו להחזיר פניו נגדם, ור"ל, שיחשוב בליבו ורעיונו כאילו הוא עומד בביהמ"ק אשר בירושלים במקום ק"ק", עכ"ל. ויתירה מזו, הרי יש לומר שהפירוש במה שאמרו חז"ל ושכנתי בתוכם - בתוך לבו של כל א' וא', היינו שהשראת השכינה בלב ובכוונה היא היא השראת השכינה שבמקדש, וכמו שכתוב בנפש החיים שמי שמביא מחשבה זרה ללבו הרי זה כמעשה טיטוס שהביא זונה לביהמ"ק, וכיון שהשראת השכינה בק"ק והשראת השכינה בלב כל אחד ואחד היא 'אחת', לכן תרומתו היה בשם הוי' ככתבו, הקרי כמו הכתיב. ונראה, דזהו דאמרינן "אתר די ביה יחדון רוחין ונפשין", והיינו דהכא מתייחדין נשמה ורוח כאחד, דבמקדש היה רק שם הוי', גם ברוח ממללא וגם בנשמה.

גדול העונה אמן יותר מן המברך – צירוף אדנות והוי'.

והנה, אמרינו [בברכות] גדול העונה אמן יותר מן המברך, וק' דלמה הוא כן, ועוד יש להקשות – דאיתא [סוטה מ'] דבמקדש ליכא עניית אמן, אלא אומרים שם ברוך שם כבוד מלכותו, וק' דמ"ש מקדש מגבולין לענין זה, וביאר המהרש"א [סוטה מ'], דאמן הוא בגמטרי' צ"א והוא כמנין אדנות והוי' כהדדי ⁹¹, ומעתה נמצא דאף דהמברך בירך רק באדנות, אכן העונה אמן עשאו לשם הוי', שצירף אדנות להוי', ולכן במקדש שלא אמרו אדנות רק הוי', התם לא שייך אמן ושם אמרו "ברוך שם כבוד" דהיינו השם ככתבו, עכתו"ד, ונראה להוסיף דזהו הביאור ברש"י בברכות [מ"ז. ד"ה עד] דאף עניית אמן מן הברכה היא, [ועיין בזה בהעמק שאלה סוף שאילתא קכ"ה] והביאור הוא כנ"ל, דע"י האמן משתנית הברכה עצמה, וע"ע בזה בחידושי ר' ארי' לייב מאלין [ח"א סימן ה'], וע"ע מה שכתבנו בזה באמרות אברהם מצוות ומועדים [ח"א - ענינא דשומע כעונה].

אדנות והוי' - רחמים ודין.

ונוסיף בזה עוד, שבמהרש"א בקידושין [ע"א] מבואר דשם הוי' הוא רחמים ושם אדנות הוא דין, ואותיות אדנות א' מתחילה וי' בסוף הם ר"ה [א' תשרי] ויוה"כ [י' תשרי], וביניהם אותיות דן שהם הימים שביניהם שהם ימי הדין, והוסיף עוד שמה שבעה"ז יש בו "קרי וכתוב", היינו שמי זכרי, ולכן יום הדין נקרא יום הזיכרון, שזה יום של "זכרי" שהוא השם של אדנות, והיינו דהנהגת כל זמן עוה"ז הוא כבריאתו ששיתף רחמים לדין, הוי' ואדנות, וזה שיתוף הקרי וכתוב, מצד אחד הדיבור שהוא בשם אדנות ומאידך המחשבה וכוונת הלב שהם בשם הוי' שהוא הרחמים, אבל לעתיד לבא כולו רחמים, וזה גם דיבור וגם מחשבה בלשון הוי', עכתו"ד.

וכעין זה ביאר במשך חכמה [בשלח] את מה שאמרו בפסחים [נ'] דלא כעוה"ז עוה"ב, דבעוה"ז יש ב' ברכות, דיין האמת והטוב והמטיב, אבל בעוה"ב יש רק הטוב והמטיב, והיינו דגם המושג של 'דיין האמת' נראה כהטוב והמטיב – והיינו שרואים את הדין שהיה כולו רחמים, וכן ביאר את מה שאמרו במדרש [שמות כ"ג - ט"ו], "אמר להם הקב"ה לישראל, בעוה"ז אמרתם לפני פעם אחת זה א-לי, אבל לעתיד לבא אתם אומרים שתי פעמים, שנא' ואמר ביום ההוא הנח אלוקיני זה קוינו לו, וכו' זה ה' קוינו לו וכו'", והיינו דגם "אלוקינו זה" שהוא מידת הדין, גם על זה אומרים "זה ה'" שהוא רחמים.

ובשם הח"ח אמרו בביאור הפסוק, "דימינו אלקים חסדיך בקרב היכלך", דבקרב היכלך, דהיינו ה"פנים" שהוא העוה"ב, שם גם את הדין שהוא בלשון "אלוקים" רואים שהוא כולו חסד.

"כי שם ה' אקרא ה' גודל לאלוקינו", ועי' ברש"י בברכות דמבואר דקאי נמי על עניית אמן, ונראה דהביאור בזה עפ"י הנ"ל, דאלוקינו הוא דין, ונותנים "גודל" למידת הדין שמונה באדנות, היינו ע"י עניית אמן, ואז נהפך להוי', וזהו הביאור בקרא "כי שם ה' אקרא", מתי נהפך קריאתו לקריאת שם הוי', היינו באופן ש"ה' גודל לאלוקינו" בעניית אמן.

עוה"ז עוה"ב – קרי וכתוב – פנים וחיצון.

אולם יש בזה תוספת עומק:

אנחנו מבינים שיש ב' מושגים ואנחנו מחלקים אותם לשנים, עוה"ז עוה"ב – קרי וכתוב – הוי' ואדנות – דין ורחמים – מחשבה דיבור – מקדש וגבולין.

אולם אינו כן, ונקדים בדברי המשך חכמה [בשלח] שהביא מחז"ל דשם הוי' הוא כ"חרכ בתוך נרתיק", וביאר דה"קרי" הוא הנרתיק ל"כתוב", והיינו דלשון אדנות מחזיקה בתוכה את הלשון הוי' כנרתיק לחרב, ולכן אמרינו "וה' בהיכל קדשו", והיינו דהיכל הוא הנרתיק, ו"היכל" בגמטרי' "אדנות", ולעתיד לבא כשכל הרשעה כולה כעשן תכלה, אז "ותמלוך אתה ה' לבדך" והיינו שם הוי' בלי הנרתיק.

⁹¹ וע"ע בכעין זה ברמ"א בשו"ע או"ח [סימן ס"א סעיף ג] לגבי החשבון של הווי' של ויציב ונכון.

והן הן דברי הח"ח - "דימינו אלקים חסדיך בקרב היכלך", דבקרב היכלך, דהיינו ה"פנים" שהוא העוה"ב, ודווקא בקרב היכלך - דהיינו בלי לשון אדנות שהוא היכל העוה"ז, אלא בקרב ההיכל. והוסיף לי ידידי הרה"ג ר' יוסף שלמה קאהן שליט"א, דסוף האי קרא "וה' בהיכל קדשו, הס מפניו כל הארץ", והיינו "הס" מלהזכיר שמו יתברך ב"כל הארץ" והיינו מדור דור, ו"הס" בגמטריה "אדנות", דהשם אדנות הוא הוא עצם השתיקה מהזכרת שמו יתברך. ודברי המשך חכמה מבוארים עפ"י מה שכתב הגר"א במשלי [ט"ז - י"ט] "בכל מקום הקרי הוא נגלה והכתיב הוא נסתר, אך במקומות מועטים הוא להיפך", והיינו החרב בתוך הנתיק, דהמחשבה והכוונה הם בנסתר, והדיבור הוא בנגלה, ובעוה"ב ליכא חיצון, והכל פנים. ועי' מהרש"א [קידושין שם] שכתב "דרשו את ה' בהמצאו" והיינו דה"כוונות" שהם בכלל ה"דרשו" יהיו ככתבו וזהו "בהמצאו", אבל "קראוהו" והיינו לשון ה"קרי", בהיותו קרוב, והיינו בלשון שהוא הגילוי, והוא הקרוב והוא ההיכל, עיי"ש בסוף דבריו, והיינו שזה קרוב לתפיסת האדם. למדנו מכל הנ"ל, שאין כאן ב' מושגים שונים, אלא שזה לפנים מזה, הוי' היא הפנים של האדנות, המחשבה היא הפנים של הגוף, הק"ק הוא הפנים של העולם, לפני ולפנים כפשוטו, והכתיב הוא הפנים של הקרי. עולם הבא אינו עולם ב'מקום אחר' אלא עולם יותר פנימי ויותר מרומם, והתפיסה שם היא התפיסה האמיתית. מידת הדין שנראית לנו כמו התוכן של הברכה של 'דיין אמת' היא רק לפי התפיסה שלנו, הקרובה אלינו, אבל בפנים, בקרב היכלך, הכל נראה אחרת, והמצאותה היא מציאות של הטוב ומטיב, "דימינו אלקים חסדיך", הכל בגדר דמיון, וזה אחרי שה"כל כעשן תכלה", הכל לא קיים, עולים לעולם יותר פנימי, ושם "ותמלוך אתה ה' לבדך", בתוך ההיכל, הוי' עצמה כמו ה'כתיב'.

דברי המשך חכמה

שרק בחלום עם הסולם מתגלה ליעקב אבינו שם הוי'.

וע"ד זו מתבאר נמי במשך חכמה ריש ויצא [פסוק טז] שביאר על פי הנ"ל את מה שאמר יעקב אחרי שישן במקום המקדש - ואמר "אכן יש ה' במקום הזה - ואנכי לא ידעתי" - וביאר שאחרי שכתוב בפסוק כאן שאצל האבות היתה התגלות דווקא בא-ל ש-די, אבל "ושמי ה' לא נודעתי להם" - לכן בכל ספר בראשית לא תמצא הלשון "אני ה'", רק "אני א-ל ש-די" [בראשית פרק יז פסוק א], והיינו כנ"ל - שאף שברור שהשם הוי' נמצא בספר בראשית אבל ההתגלות של שם הוי' בלשון "אני ה'" לא נמצא - ורק אחרי יציאת מצרים שכבר נתקיימה הגזירה של "ועבדום וענו אותם" אז התחיל הקב"ה להראות בשם הוי'. אולם הקשה שם במשך חכמה - שהקב"ה אמר לאברהם בפרשת לך לך [פרק טו פסוק ז], "אני ה' אשר הוצאתיך וכו'", ולכא' זו סתירה לכלל הזה, ותירץ דאדרבה - שהן הן הדברים, שהרי מיד אח"כ אמר אברהם "במה אדע כי אירשנה", ובזה נגזר עליו השעבוד של מצרים - וכמבואר בנדרים [לב]. שהוא חטא בשאלתו "במה אדע", ולכן נגזר השעבוד - ונמצא שבה הוא גרם שיפסק ההתגלות לאבות בשם ה', רק בשם "ש-די" - ונראה מדבריו שהאבות יכלו להגיע לדרגת ההתגלות של אני ה' בלי שהיתה גזירה של גלות מצרים, ולכן גם אצל משרה רבינו ההתגלות רק מתחל ביציאת מצרים. וממשיך המשך חכמה שמהזמן של הגזירה ההיא של גלות מצרים לא מסר אברהם ליצחק אלא שם "ש-די" בלבד, והורה על דרכי השם בהוראת שם ש-די, והוסיף שביצחק כתוב "אני אלקי אברהם" [בראשית פרק כו פסוק כד], ולא כתוב אני ה' - וכן יצחק אמר ליעקב "ויתן לך האלקים" [שם כז, כח] - ואמר עוד "ואל-ש-די יברך אותך" [שם כח, ג]. אולם הקשה שמצאנו ביעקב בפרשת ויצא במחזה עם הסולם שהקב"ה אמר לו "אני ה' אלקי וכו'" - וזה קשה - וביאר שזה משום שבמחזה "שתא דרגי וכו'" - וכמבואר בזה הקדוש [עיין שם].

ביאור בפסוק

'אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי'.

ועל פי זה ביאר את המשך הפסוקים מיד לאחר המחזה - "וייקץ יעקב וכו' ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי" - וכוונה בלשון 'לא ידעתי' - היינו שלא קיבלתי מידה זו מאבותי, ולא הורו לי דרכי השם בזה השם הנורא, עכתו"ד.

ולכאול' צריכים להבין - דלמה דווקא כאן מתגלה ליעקב שם הוי' וכמו שאמר - "אכן יש ה' במקום הזה" - ומדוקדק שהתגלות קשורה דווקא למקום הזה - אף שלפי האמת לא היה אמור להיות ההתגלות הזו לאבות - וכאן המקום גורם - ומלשון הפסוק היה משמע שגם בדרגא המסויימת הזו בחלום לא היתה התגלות כזו במקום אחר - הלא דבר הוא.

יעקב אבינו בבית המקדש**אני ה' במקום הזה דווקא****וכן הוא בכוונות בתפלה.**

ונראה שהתשובה ברורה - שבאמת גם האבות שייכים להנהגה הזו - אלא שהיא במהלך של לפני ולפנים - הנהגה נסתרת - וביציאת מצרים היה גילוי של הוי' - אני ה'.

ונראה שבמקום המקדש שכולו 'פנים' שם מתגלה 'החרב שבתוך הנתיק' - שם הקרי והכתיב הם אחד - ולכן גם אצל האבות במקום המקדש - התם יש דרגות וגילויים בשם הוי' - וזה מה שאמר - אכן יש ה' במקום הזה' בדווקא.

במשך חכמה מבואר שדווקא בדרגת 'מחזה' היה שייך התגלות זו ליעקב והביא מהזוהר שיש זה כמה דרגות, אכן י"ל שהסוד בזה הוא שזו כבר דרגא יותר פנימי - ולכן שייך התגלות זו.

נתבאר שגם בתפלה יש כוונה לשם הוי' כיון שבמחשבה הוא נמצא בביהמ"ק - ונראה שזה מה שאמר יעקב אבינו באותו מעמד - "וזה שער השמים" - והיינו שכאן מתגלה שהשערים לתפלה הם דווקא דרך מקום המקדש ומשם הם עולים - עיין רש"י שם - ובגילוי הזה ליעקב מתחדש שגם הגילויים בתפלה הם דווקא בשם הזה - בכוונותיו - ודו"ק.

"בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים".

"בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים" - שנינו כאן שיש 'שיעור' למידת הבטחון והשיעור לזה הוא 'עדי עד' - אין סוף - וההמשך הוא הנתינת טעם לשיעור הזה של בטחון - אין סוף - משום ש"כי ביה ה' צור עולמים" - וצ"ב השייכות והנתינת טעם בזה - וצ"ב גם המשך הפסוק - "ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך ה'" - למה תוספת בטחון תלויה ב'יודעי שמך'.

והנראה בזה על פי הנ"ל - דהרי למדנו שבעולם הבא הכל רחמים - והשיתוף של רחמים לדין היינו דווקא בעולם הזה שהרי בעולם הבא הכל רחמים.

והנה יעויין במנחות [כ"ט] וברש"י בראשית [ב'ד'] שמבואר ד"כי ביה ה' צור עולמים", היינו ב' עולמים, ושייכים לב' אותיות מהשם של הקב"ה - אות ה' לעוה"ז ואות י' לעוה"ב - וזו הכוונה "כי ביה ה' צור עולמים".

ומעתה מבואר הפסוק "בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים" - הרי העולמות עוה"ז ועוה"ב מחוברים - שנוצרו כיצירה אחת - צור עולמים - ב' עולמים, וא"כ האדם שבטוח בהקב"ה במידת הרחמים אינו יכול להתיימש - צריכים לבטוח בהקב"ה 'עדי עד' - 'עדי עד' פירושו 'אין סוף' של בטחון, 'עדי עד' כפשוטו.

אולם - איזה כלים יש לאדם כדי לבטוח 'עדי עד' - והתשובה היא - שגם עכשיו בעולם הזה אנו מחוברים למקום של עולם הבא - אנו מחוברים ל'קרב היכלך' ושם המקום הוא מקום שכולו רחמים - ולכן בעולם הזה הכוונה בלב הוא בשם הוי' - שזו הדרישה להקב"ה מתוך הלב - 'דירשו - בהימצאו' [מהרש"א] - וממילא שזה גם הבטחון שהוא בגדר 'עדי עד', שהרי בעולם הבא אין גבולות כלל וכלל - הכל רחמים מתחילה ועד סוף ואנחנו מחוברים ל'אין סוף' של רחמים הזה.

כנראה שזה גם הביאור בהמשך הפסוק – "ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשך ה'" – המהלך של 'יודעי שמך' הוא מהלך של 'כתיב בתוך הקרי' – הם יודעים שבמחשבה גם בעולם הזה אנו נמצאים בעולם של רחמים – אנחנו דבקים ומחוברים בתוך תוכינו לעולם ההוא של כולו רחמים – ויש הבטחה – ונוסח ההבטחה הוא - לא עזבת דורשך ה' – את אלו שהם בכלל 'דירשו - בהימצאו' - דירשו בשם הוי' שכולו רחמים, הם בכלל ההבטחה.

פרק ב

פנחס - עולם הבא בתוך עולם הזה, הלכה ואין מורין כן.

הרבה דברים זכה פנחס על ידי מעשה אחד, כהונה מלאך מחייה מתים לעתיד לבא להחזיר את הקבלה, והכל מתוך מעשה אחד של הלכה ואין מורין כן. < המציאות של העולם נקבעת לפי התפיסה של העולם ההוא, יש עולם יותר עמוק ויותר פנימי בלי לשנות מקום. < יש עולם אחד פנימי שהוא מובדל מאיתנו, וזה כולל עולם המלאכים, ועולם השכל, וקודש הקדשים שהוא מובדל ע"י הפרוכת, ויה"כ וכהן גדול שהוא שייך ליה"כ ולק"ק, מקום וכהונה מובדלת, אבל משה רבינו פורץ את הגבול הזה, אצלו חיצון נהפך ובטל לפניו. < מעשה קנאות אמיתי הוא מעשה מעולם פנימי. < המעשה של פנחס היה מעשה שכל כולו היה מעשה של פנימיות, החיצון בוטל כנגד הפנים. < "הלכה ואין מורין כן", היינו בגדר "כתיב" בלא "קרי", פנים בלי חיצון – כהונה גדולה לכל הדורות, ונהפך למלאך אלוקים, משיב לב אבות על בנים לקראת עולם הבא, ומשוחזר ממיתה. < אליהו בתוך פנחס כמו מלאך בתוך אדם – אליהו הוא יסוד האש מתוך הארבע יסודות של פנחס. < יסוד כמו להחזיר את הקבלה ולפשוט את כל הספיקות והמחלוקות. < סוג כהונה של עולם הבא, כהונה מחודשת. < כהונה שנוצרת על ידי מעשה רציחה שתמיד פוסל כהן לעבודה – היה כאן מעשה רציחה שבא בתולדה מאוהב שלום של אהרן הכהן – זה לא פוסל כהונה – רק בעולם הבא יש מעשים בלי 'צדדים' וסתירות, אחדות השלימה. < גדלות עולם הבא בתוך עולם הזה. < בנות מדין ובלעם מול פנחס וציץ הקודש. < השלמה – איש ואישה שכינה שרויה ביניהם

הקדמה

נתבאר לעיל [פרק א] שעוה"ז ועוה"ב מתחלקים זמ"ז אבל יש ביניהם שייכות גם עכשיו – וכך השם הוי' ואדנות מתחלקים בהנך ב' עולמות – ואעפ"כ גם עכשיו הם שייכים זל"ז, ונתבאר עוד שהמקדש ועולם השכל והנשמה הם כנגד עוה"ב – ולכן בכוונה ובמחשבתו האדם מכין בשם הוי' אף שבפיו הוא אומר אדנות, והיינו משום שבמקומות הללו יש לו נגיעה כבר בעולם הזה בשם הוי'. ונתבאר עוד שגדול העונה אמן יותר מן המברך מחמת הצירוף של אדנות והוי', וזה לא היה נצרך בבית המקדש – עוד נתבאר שאדנות והוי' – הם רחמים ודין. עוד הוספנו לבאר שהמערכת יחסים בין עוה"ז לעוה"ב היא מערכת יחסים של 'חוץ ופנים' – וזה גם המערכת יחסים בין הקרי לכתיב בשמות של אדנות והי' – פנים [כתיב] וחיצון [קרי]. כל זה נתבאר לעיל [שם] בארוכה – ונראה שיש דרך להוריד ולהמחיש את הדברים מתוך מעשה פנחס – כדי שהדברים יוכלו להצטייר בתפיסה שלנו.

הרבה דברים זכה פנחס על ידי מעשה אחד

כהונה, מלאך, מחייה מתים, לעתיד לבא להחזיר את הקבלה, והכל מתוך מעשה אחד של הלכה ואין מורין כן.

פנחס זכה במעשה אחד להרבה דברים, זכה ל'בריתי שלום' וזה כולל הרבה דברים, דיעויין בספורנו שכתב 'שלום ממלאך המוות' והוסיף שזה בגדר 'עושה שלום במרומי', ולכן חי לעולם⁹², וכמבואר בחז"ל שנכנס חי לגן עדן, עוד מצאנו בזה ביונתן בן עוזיאל שבריתי שלום הוא מלשון מלאכי השלום, והיינו שהוא נהיה למלאך אלוקים, עוד מבואר שם שהוא עתיד לגאול אותנו לפני המשיח, וכן מבואר בילקוט עיין בהערה⁹³,

⁹² זה לשון הספורנו "את בריתי שלום. ממלאך המות כענין עושה שלום במרומיו כי אמנם ההפסד לא יקרה אלא בסבת התנגדות ההפכים וזה אמנם נתקיים בפנחס שהאריך ימים הרבה מאד מכל שאר אנשי דורו עד שהיה הוא משמש במשכן שילה בזמן פלגש בגבעה שהיה בלי ספק אחרי מות יהושע ושאר הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע וכל שכן אם היה בזמן יפתח שכתב למלך בני עמון בשבת בני ישראל בחשבון ובבנותיה כו' שלש מאות שנה וכבר ספרו ז"ל שפינחס לא רצה ללכת אז אל יפתח להתיר נדרו וכל שכן לדברי האומר אליהו זה פינחס והוא עדיין חי וקיים".

⁹³ ילקוט שמעוני פנחס [רמז תשעא] "אמר רבי שמעון בן לקיש פינחס הוא אליהו, א"ל הקדוש ברוך הוא אתה נתת שלום בין ישראל וביני בעולם הזה אף לעתיד לבא אתה הוא שעתידי ליתן שלום ביני לבין בני שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' וגו' והשיב לב אבות על בנים".

וכנראה שזה מצד זה שהוא ה"מבשר שלום", ועיין בבעל הטורים שמה שהוא משיב לב אבות על בנים מרומז באות ו' קטיעא שמרמז על האות ו' החסרה בהנה אנכי שולח את אליה הנביא [שלקחו יעקב למשכון עד סוף הימים], עוד מצאנו אצל פנחס אליהו שהוא מגיע לתחיית המתים לעתיד לבא וכמבואר בחז"ל [ירושלמי שבת], עוד מבואר שהוא זכה לכהונת עולם דהיינו כהונה גדולה וזה לכל הדורות, וכמבואר בתוס' בזבחים [ק"א], [ועיין שם ברש"י שהקשה שהיו כמה שלא היו מבני בניו], ולשון כהונת עולם היינו כהונה גדולה [נצי"ב], עוד זכה פנחס שהוא זה שהוא מחזיר את הקבלה בסוף הדורות, הוא מיישב ומכריע את כל המחלוקות וכל הספיקות – 'תיקו – תשבי יתריץ', הוא מיישב את הכל, ולזה הוא זכה כאן כמבואר בגרי"ז, ועיין בהערה ⁹⁴.

יש כאן מכלול של מעלות מיוחדות, מעלות שהופכות אותו להיות ציר מרכזי במציאות של כלל ישראל לדורות עולם, לחברם לעולם התחייה לעולם הבא בכל האופנים ולהשתנות להיות מלאך וחי לעולם עם כהונה גדולה לדורות עולם.

יש כאן פלא גדול – מעשה אחד מביא את הכל, ולא מעשה בעלמא אלא מעשה של הלכה ואין מורין כן, מה הכח המיוחד דווקא של הלכה ואין מורין כן שכחה גדול עד כדי כך להעלותו לדרגות כאלו, והאיך כלולים כל כך הרבה מעלות שונות זמ"ז כולם במעשה אחד.

המציאות של העולם נקבעת לפי התפיסה של העולם ההוא, יש עולם יותר עמוק ויותר פנימי בלי לשנות מקום.

נעמיק עוד בדברים שנתבארו לעיל [פרק א].

ראיתי משל בשיעורי דעת ⁹⁵, ב' נרות עומדים לפני 'מראה' אבל רואים ד' נרות, הרי לפי האמת יש כאן ב' נרות כיון שחוש המישוש מגלה לנו ששני הנרות הנוספים לא קיימים במציאות, אבל מבחינת הראייה שלנו יש ד' נרות כיון שה'מראה' מטעה אותנו, אבל בעולם שכל התפיסה שלנו הוא אך ורק בחוש הראייה ואין שם חוש המישוש, הרי כפי התפיסה של העולם ההוא באמת קיימים ד' נרות, והאריך עוד בדברים הללו. המילה 'גדול' שייכת לאנשים שהמעשים שלהם הם מעשים של גדלות ברוחניות, והמילה 'גדול' שייכת גם להר גדול, וסו"ס הרי זה מילה אחת והמשמעות היא אחת, אלא שהמילה והמשמעות הזו מתחלקו לב' עולמות שונות, שבעולם של דומם גדלות נתפסת בהר, ובעולם של רוחניות גדלות נתפסת בגדולי ישראל, ולמדנו א"כ שהמושג עצמו משתנה כפי העולם שבו הוא נמצא, ועיי"ש בדבריו בארוכה ובתוספת עומק בענינים הללו.

ונוסיף לזה משל נוסף – הנמלה והאדם מסתובבים במטבח אחד ומשתמשים ביחד בשקית אחת של סוכר, הנמלה מבינה שזה 'מכרה זהב' – יש לו בזה אוכל לדורי דורות – והאדם מבין שזה החלק המתוק של האוכל הוא לא יחזיק ליותר משבוע.

⁹⁴ הגרי"ז עה"ת [פרשת פינחס, ובארוכה בסטסיל מלאכי] הקשה שיש לעיין במה שהובטח שתחזור הקבלה לישראל באחרית הימים, איך תחזור הא 'קבלה' הנמסרת מאיש לאיש עד משה רבינו, הא נפסקה כבר כמה דורות מסירת התורה, וביאר דאליהו הנביא היה ממקבלי התורה וכמבואר בהקדמת הרמב"ם ליד החזקה, והוא אשר יבוא וימסרנה לישראל, וביאר דזהו מה שמבואר במלאכי, 'בריתי היתה אתו החיים והשלום' והיינו פינחס שהיתה אתו ברית זו, וע"ז סיים "כי שפתי כהן ישמרו דעת", דהא איתא פינחס זהו אליהו, והוא שומר תורה לישראל ולכן "ותורה יבקשו מפיהו", דממנו יבוקש ותחזור התורה לישראל, [וכשאמר הרב זה לפני הגר"ח הוסיף הגר"ח שמה שהמלמדים מבארים לתלמידים ש"תיקו" הוא ר"ת תשבי יתריץ קושיות ואבעיות, היא כוונה לנטוע בלב הילד אמונה זו, בחזרת התורה ע"י אליהו הנביא].

והוסיף דלמה זכה אליהו לזה, וביאר, לפי מה דאיתא בחז"ל [סנהדרין פ"ב] במעשה זמרי, דנתעלמה הלכה משה רבינו ומכל הסנהדרין, ופינחס ראה מעשה ונזכר הלכה, אמר למשה מקובלני ממך הבעל ארמית קנאין פוגעין בו, א"ל קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא, מיד ויקח רמח בידו וגו' [עי' בפרש"י סוף פרשת בלק, וסנהדרין פ"ב], ובשביל זה שהוא החזיר אז את ההלכה זכה שגם באחרית הימים הוא יחזיר את ההלכה בישראל, והוסיף דזהו המבואר כאן, "תורת אמת היתה בפיהו וגו' ורבים השיב מעון" לכן "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו" גם לימות המשיח הוא אשר תורה יבקשו מפיהו, עכתו"ד.

ובדברינו הכא יבואר בעזה"ת מהלך אחר בזה האיך הוא מחזיר את הקבלה ומיישב ומכריע את כל הספיקות והמחלוקות. ⁹⁵ שיעורי דעת ח"א נשמת התורה [עמודים 57-59], ח"ב כי כל בשמים ובארץ – א' – [עמוד ס"א], ח"ב כי כל בשמים ובארץ – ב' – [עמודים מ"ט – נ"א], ועוד.

יש כאן ב' דעות חלוקות בנוגע למציאות אחת שעומדת לפנייהם – ולו יצויר והיתה מתפתחת שיחה ביניהם אודות השיקת הזה, אז הנמלה היתה חושבת שהאדם מדבר לא לענין, והיינו שלפי תפיסת העולם של הנמלה היא יודעת את האמת לאמתו – אלא שלפי תפיסת העולם שלנו אנחנו גם יודעים את האמת לאמתו, וזה האמת גם בנוגע לארבע נרות על יד ה'מראה'.

נמלה שהופכת להיות אדם נכנסת לעולם חדש, למרות שהמקום הוא אותו מקום ממש, היא נכנסת לעולם יותר עמוק ויותר פנימי בלי לשנות מקום רק משנה תפיסת עולם.

המעבר מגוף וגשמיות למחשבה ונשמה, מעולם הזה לעולם הבא, מדין לרחמים, הוא שינוי בתפיסה ובעומק.

למדנו מכאן שהמציאות של העולם נקבעת לפי התפיסה של העולם ההוא, יש עולם יותר עמוק ויותר פנימי בלי לשנות מקום.

יש עולם אחד פנימי שהוא מובדל מאיתנו, וזה כולל את עולם המלאכים, ועולם השכל, וקודש הקדשים שהוא מובדל ע"י הפרוכת, ויה"כ וכהן גדול שהוא שייך ליה"כ ולק"ק, מקום וכהונה מובדלת, אבל משה רבינו פורץ את הגבול הזה, אצלו חיצון נהפך ובטל לפניו.

בספר משך חכמה בכמה מקומות [ריש אחרי מות ושם ט"ז - ג' : אמור כ"ב - ט' : בהעלותך ח' – ו'] רבינו מאיר שמחה זצ"ל מאריך ומרמז ליסוד גדול – שבאמת יש הרבה דרגות בעולמות, ויש עולם פנימי אחד מובדל, עולם המלאכים שא"א לגשת אליו, והמקבל לזה הוא עולם השכל שהוא מובדל מהגוף, והמקביל להם הוא העולם של קודש הקדשים שהפרוכת מבדילה אותנו משם, וכן בעולם של זמן – יה"כ עומד בתור עולם בפני עצמו שא"א להגיע לשם בתורת אדם – ודווקא בלי אכילה ושתייה בתור מלאך הוא מגיע לעולם ההוא, וכנגדם יש כהן גדול שהוא בעצמו שייך ליה"כ ולק"ק, מקום וכהונה מובדלת.

כל המקומות הללו, עולם המלאכים – עולם השכל – יה"כ – ק"ק – כהונה גדולה, כולם הם בחינה אחת "לפני ולפנים".

מוסיף המשך חכמה – שבכל הנ"ל מצאנו שהיחס של משרע"ה לעולם הפנימי הזה הוא שכלפיו אין את הגבולות הללו, ובוהו הוא שונה מכל אדם אחר, דמבואר בתו"כ דמשה נכנס לק"ק בכל עת גם בלי סדר יה"כ, והיינו דגם בלי דין וקדושת יה"כ יוכל להיכנס, וא"צ אפי' את קרבנות היום, ומבואר מזה שמשמע"ה יכול "לפרוץ" את הגבולות בין קודש לק"ק, הוא גם פורץ לתוך הזמן של יה"כ ולתוך מעלת כהונה גדולה – תמיד בכל מצב.

את הכת המיוחד הזה משרע"ה קיבל במתן תורה, ששם הוא פרץ גבולות ונכנס לעולם המלאכים ותמהו "מה לילוד אשה בינינו", מ' יום בלי אכילה ושתייה, ועולם המלאכים הוא בדרגת ק"ק וכתבאר, ולכן הוא גם פורץ לתוכו בלי יה"כ, והיינו הך.

והוסיף המשך חכמה [בהעלותך שם] שזהו מה שאמר משה להם "והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין ק"ק", והיינו "לכם" דאצל משה ליכא הבדלה, שהוא פורץ לק"ק תמיד כמו שפרץ לעולם המלאכים, ומה"ט מצאנו עוד דאיכא חידוש ונפ"מ למעשה במשה יותר משאר כל אדם, דשאני חטאת דמשה משאר חטאות, ובביאור הדברים יש לומר כך.

דהנה, בכל חטאת דמזבח החיצון מצאנו דנאכל לכהנים ולעומת זאת חטאת הפנימית על הפרכת נשרפת, חוץ מפר המילואים דאהרון ובניו ופר הלויים, דבדידהו אף דמקריב במזבח החיצון, אכתי היה נשרף, והוראת שעה היתה, והטעם לזה ביאר המשך חכמה, דהכתוב תלה להקריבה דידהו במשה, ובכל מקום שמשה הקריב היה לזה דין ק"ק, כפי דרגת נבואתו, ומצאנו [בריייתא דמלאכת המשכן] דמשה היה שומע קול ה' ממזבח החיצון, דאצלו גם זה כק"ק, ומה"ט היה להנך פרים דין חטאת הפנימית דהכל כפנימי אצלו, דמשה לוקח איתו את קדושת ק"ק למזבח החיצון.

הרי לנו דאף דאיכא גבולות בין הקדושות, יש עולם פנימי מובדל, פרוכת מבדילה, אבל במשה רבינו איכא מהלך חדש, דכלפיו ליכא גבולות ואין הבדלה ד"לכם" ולא לו, ופורץ לתוך עולם המלאכים ולתוך ק"ק ולתוך כהונה גדולה בלי סדר יה"כ דכלפיו אין הבדלה, ואין גבולות, וכל זה התחיל באחיזה בכסא הכבוד בעולם המלאכים.

הגדר בזה הוא שמזבח החיצון נהפך אצלו להיות למזבח של פנים וחטאת החוץ היא חטאת הפנים, כיון שהוא לוקח את הפנים לחוץ והחוץ בטל לפנים, קה"ק נמצא איתו בכל מקום, אצלו הכל הוא בבחינת לפני ולפנים - עכתו"ד המשך חכמה.

מעשה קנאות אמיתי הוא מעשה מעולם פנימי.

מעשה קנאות הוא מעשה שכל כולו הוא מעשה של פנימיות, מרן הרב שך זצ"ל לא נתן לגאון מפורסם לעשן - כששניהם היו צעירים - והיו ביחד בישיבה אחת [סלוצק] - על אף שמרן הרב שך זצ"ל בעצמו עישן הרבה - ואעפ"כ הוא מנע ממנו, והוא לא הסביר לו על אף שהיה תמיד הפציר בו להסביר לו מה הפשר של ההנהגה המוזרה הזו - והוא סירב להסביר לו - עד שלעת זקנותם הוא אמר לו כך: "היית בעל כשרון גדול ותמיד חששתי עליך שיתכן שהמשכילים ילכדו אותך, ואם היית ח"ו יוצא מחלל שבת אז תדע לך שהחילול שבת של מעשן ולא מעשן הם שני דברים שונים, הרבה יותר חמור ולזה דאגתי וחששתי".

מרן הרב שך זצ"ל היה ידוע כקנאי - אבל כאן רואים את ההבדל בין קנאי אמיתי לקנאי סתם, קנאי סתם מקנא משום שההוא עושה נגד האמונה שלי' ונגד 'השבת שלי' ונגד 'התורה שלי', אבל קנאי אמיתי מקנא קינאת ה' - כיון שההוא עושה נגד הקב"ה, כנגד השבת של הקב"ה - מי שחי ככה הוא חי בעולם אחר בעולם יותר פנימי.

המעשה של פנחס היה מעשה שכל כולו היה מעשה של פנימיות, החיצון בוטל כנגד הפנים.

המעשה של פנחס היה מעשה שכל כולו היה מעשה של פנימיות ואך ורק פנימיות, הוא מסר את נפשו וגופו ועולמו, נשיא בישראל קיבץ אלפים מישראל ועמד לפני משה, משה עמד ובכה, וכולם לא ידעו מה לעשות, ומגיע 'בן פוטי' - צחקו עליו, עמד ומסר נפשו, הכל בטל, ורק דבר אחד היה קיים, הפנים של הפנים. מעשה כזה הוא מעשה של עולם הבא בתוך עולם הזה, מעשה כזה הוא להיות בעולם הבא באותו זמן שאתה נמצא בעולם הזה.

"הלכה ואין מורין כן", היינו בגדר "כתיב" בלא "קרי", פנים בלי חיצון - כהונה גדולה לכל הדורות, ונהפך למלאך אלוקים, משיב לב אבות על בנים לקראת עולם הבא, ומשחרר ממיתה.

ונראה לי לחדש: ד"הלכה ואין מורין כן", היא כגדר "כתיב" בלא "קרי", פנים בלי חיצון, וכאן בעולם הזה אין לנו אחיזה ב"כתיב" בלי ה"קרי", ורק מי שדבק בפנים ובווערת בו קנאת ה' בפנים שבפנים, הוא מגיע להק' עולם של "כתיב" אף שאין בו "קרי", ושם זה הלכה ממש, ובעולם הפנים הזה הוא מגיע למקדש ששם יש "כתיב" בלי "קרי" בשם הוי', וזהו שזכה פנחס להיות מעובדי המקדש בכהונת עולם. בזה הוא זכה להיות בכהונה גדולה בכל הדורות, ונהפך למלאך אלוקים, "מלאכי השלום", כל העולמות של לפני ולפנים נפתחו לו.

הוא עשה מעשה של עולם הבא בתוך עולם הזה, הגיע לכתיב בלי הקרי, הלכה ואין מורין כן, ולכן הוא מתקן ומרומם את כלל ישראל לקראת הגאולה העתידה, והוא יביא את עם ישראל לדרגה של והשיב לב אבות על בנים, מי שמקשר עולם הבא לעולם הזה הוא גם מחבר את כלל ישראל בין שני העולמות. הוא גם זכה לשלום ממלאך המוות - בגדר עושה שלום במרומיו, כי מוות הוא המעבר בין עולם הזה לעולם הבא והוא לא שייך לאלו ש'עוברים' מעולם הזה לעולם הבא שהרי הוא בעולם הבא בתוך עולם הזה, אצלו אין 'מעבר', ולכן הוא הגיע בחיים לגן עדן. כהונה גדולה היא הפנים והלפני ולפנים, לשם הוא מגיע ולכן הוא זוכה לדורי דורות בכהונה גדולה.

אליהו בתוך פנחס כמו מלאך בתוך אדם, אליהו הוא יסוד האש מארבע היסודות של פנחס.

ראיתי בפירוש רבינו אפרים [בן דורו של הרוקח] על התורה שכתב שהגמטרי' של פנחס עם י' - הוא 'בן' כפול ארבע, ואליהו הוא בגמטרי' בן, והיינו רביעית ממנו, ולאדם יש ד' יסודות, ונמצא שאליהו היה כנגד אחד מהארבע יסודות שיש בפנחס, והיינו כנגד אש, שנאמר עליו ויעל אליהו בסערה השמימה, וכתוב על פנחס שבשעה שהרג את זמרי פרחו נשמתו, והכוונה שאז הוא היה בבחינת אליהו, חלק מהארבע יסודות - והיינו יסוד האש - יסוד האש של פנחס, והן הן הדברים, שהמעשה של קנאות הוא מעשה של אש, מעשה של מלאך בלי גוף, ולזה זכה להיות אליהו - אליהו בתוך פנחס הוא כמו מלאך בתוך אדם.

יסוד כחו להחזיר את הקבלה ולפשוט את כל הספיקות והמחלוקות.

איך הוא מחזיר את הקבלה ואיך הוא זוכה לפשוט את כל הספיקות ומחלוקות. יתכן והביאור הוא כך, אומרים שהיה תלמיד לרמב"ן שהלך לעולמו וביקש ממנו הרמב"ן שיענה לו על כמה שאלות כפי מה שיבין שם בעולם האמת.

הוא חזר אליו ואמר ששם אין שאלות ותשובות, שם הכל ברור, אין צדדים, הכל בהירות אין קץ. מי שחי כאן את העולם הבא, מי שרואה את הבהירות של שם כאן, הרי אין בכלל צדדים, וזוהו הוא מרומם את כלל ישראל לקראת ביאת הגואל ללמדם תורה ולפשוט את כל הספיקות, מרומם אותם לדרגה שהכל ברור מעצמו.

בעולם פנימי יש תפיסה אחרת, כמו שהרבה מהצדדים שיש לנו לא היו אצל הראשונים, ומאידך כל הצדדים שלהם לא היו קיימים אצל התנאים, וזה מחמת הבהירות שהיתה אצלם - דרך זו קיימת בהרבה דרגות, עד שמגיעים לדרגת אלי' הנביא שמעלה אותנו למקומות בלי ספקות.

וברמב"ם [הקדמה לפירוש המשנה] מבואר דנתרבו מחלוקות בישראל, שזה בא בירידת הדורות שלא יכלו להשיג את הדברים בדרגה של הדור הקודם, וזה לשונו: "וכאשר נתמעט למוד תלמידיהם ונחלשו אצלם דרכי הדין בהשוואה לשמאי והלל רבותיהם נפלה מחלוקת ביניהם בשעת המשא ומתן בהרבה ענינים, לפי שכל אחד מהם דן לפי כח שכלו ולפי הכללים הידועים לו. ואין להאשימם בכך, כי לא נוכל אנחנו להכריח שני בני אדם המתוכחים שיתוכחו לפי [רמת] שכלם של יהושע ופינחס, וגם אין אנחנו רשאים לפקפק במה שנחלקו בו מפני שאינם כשמאי והלל או למעלה מהם, כי לא חייב אותנו בכך ה' יתעלה. אלא חייב אותנו לשמוע מן החכמים חכמי איזה דור שיהיה, כמו שאמר או אל השופט אשר יהיה בימים ההם ודרשת. ועל אופן זה נפלה מחלוקת", ועיין היטב בהערה ⁹⁶ שהבאנו כל לשונו בזה.

⁹⁶ וזה לשונו: "אבל סברת מי שחשב שגם הדינים שיש בהם מחלוקת קבלה ממש, ונפלה בהם מחלוקת מחמת טעות בקבלה או שכחה, ושהאחד צודק בקבלתו והשני טעה בקבלתו, או ששכח, או שלא שמע מרבו כל מה שצריך לשמוע, ומביא ראיה לכך מה שאמרו [סנהדרין פ"ח:] משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבתה מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות, הנה זה חי ה' דבר מגונה ומוזר מאד, והוא דבר בלתי נכון ולא מתאים לכללים, וחושד באנשים שמהם קבלנו את התורה, וכל זה בטל. והביא אותם לידי השקפה נפסדת זו מיעוט ידיעת דברי חכמים הנמצאים בתלמוד, לפי שמצאו שהפירוש מקובל ממש וזה נכון לפי הכללים שהקדמנו, אבל הם לא הבדילו בין הכללים המקובלים והחדושים שנלמדו [בדרכי העיון].

אבל אתה אם תסתפק במשהו ודאי לא תסתפק במחלוקת בית שמאי ובית הלל באמרם מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידיים או נוטלין לידיים ואח"כ מכבדין את הבית, שאין אחת משתי הסברות מקובלת ממש ולא שמעה מסיני, וסבת מחלוקתם כמו שאמרו שאחד מהם אוסר להשתמש בעם הארץ והשני מתיר, וכן כל הדומה למחלוקות אלו שהם סעיפי סעיפי סעיפים.

אבל אמרם [סנהדרין פ"ח:] משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבתה מחלוקת בישראל, ענין דבר זה ברור מאד, כי שני אנשים שהם שווים בהבנה ובעיון ובידיעת הכללים שלמדים מהם לא תהיה ביניהם מחלוקת במה שלומדים באחת המדות בשום פנים, ואם תהיה תהיה מועטת, כמו שלא מצאנו מחלוקת בין שמאי והלל אלא בהלכות אחדות, לפי שדרכי למודם בכל מה שהיו לומדים אותו באחת המדות היו קרובים זה לזה, וגם הכללים הנכונים שהיו אצל זה היו אצל השני. וכאשר נתמעט למוד תלמידיהם ונחלשו אצלם דרכי הדין בהשוואה לשמאי והלל רבותיהם נפלה מחלוקת ביניהם בשעת המשא ומתן בהרבה ענינים, לפי שכל אחד מהם דן לפי כח שכלו ולפי הכללים הידועים לו. ואין להאשימם בכך, כי לא נוכל אנחנו להכריח שני בני אדם המתוכחים שיתוכחו לפי [רמת] שכלם של יהושע ופינחס, וגם אין אנחנו רשאים לפקפק במה שנחלקו בו מפני שאינם כשמאי והלל או למעלה מהם, כי

ונסיף בזה, הרי אמרו חז"ל [עירובין נ"ג.] "אמר רבי יוחנן, רבי אושעיא בריבי בדורו - כרבי מאיר בדורו, מה רבי מאיר בדורו לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו - אף רבי אושעיא לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו. אמר רבי יוחנן, לבן של ראשונים כפתחו של אולם, ושל אחרונים כפתחו של היכל - ואנו כמלא נקב מחט סידקית. ראשונים - רבי עקיבא, אחרונים - רבי אלעזר בן שמוע. איכא דאמרי, ראשונים - רבי אלעזר בן שמוע, אחרונים - רבי אושעיא בריבי. ואנו כמלא נקב מחט סידקית. אמר אביי, ואנן כי סיכתא בגודא לגמרא. אמר רבא, ואנן - כי אצבעתא בקירא לסברא, אמר רב אשי, אנן כי אצבעתא בבירא לשכחה," עכ"ל.

הרי זה פשוט שכל החילוקים הללו הם חילוקים בדרגות של הבנה, ואי לעתיד לבא נגיע לדרגא של ומלאה הארץ דעת את ה' כמים לים מכסים, הרי פשוט שפתחו של אולם אינו כלום כנגד הדעת הזו של כמים לים מכסים, וממילא שכל שיהיה יותר פתוח - הכל יותר בהיר, ופשוט.

זה כחו של פנחס - הוא רואה את הבהירות של כמים לים מכסים כאן, הרי כבר אין צדדים, ובזה הוא מרומם את כלל ישראל לקראת ביאת הגואל ללמדם תורה ולפשוט את כל הספקות, מרומם אותם לדרגא שהכל ברור מעצמו.

סוג אחר של כהונה ששייך לעולם הבא, כהונה מחודשת.

ראיתי מקשים [אור גדלי'], האיך זכה לכהונה על יד מעשה כזה, הרי מי שהרג את הנפש אפילו בשוגג אינו נושא את כפיו, ותירצו דא"נ שאם היתה לו כהונה לפני כן אז באמת היה מפסיד אבל כיון שזכה במעשה ידיה - שוב אינו בכלל הכהונה רגילה.

ויתכן לומר שזה גם סוג מחודש של כהונה גדולה - סוג חדש בגדר 'הלכה ואין מורין כן', כהונה בגדר 'כתיב בלי קרי', כהונה ששייכת לעולם הבא, ובאמת שכוונתו נקרא 'כהונת עולם' וכתב הנצי"ב שזה כינוי לכהונה גדולה, [והוא לא מביא מקום אחר שנקרא כן], ויתכן שהלשון 'עולם' על שם "זה שמי לעולם", וכמו שביאר הגרי"ז - וזה בגדר כתיב בלי הקרי - שהכוונה לעתיד לבא.

ואולי מקור לזה מהספרי שכתוב על הפסוק "ויכפר על בני ישראל שעד עכשיו לא זו אלא עומד ומכפר עד שיחיו המתים", ועיין בהערה ⁹⁷ שהבאנו כל לשונו, כפרה של כהונה גדולה 'עד עולם' - עד תחיית המתים, כהונה כזו אינה כהונה גדולה רגילה, זה סוג כהונה גדולה של "כתיב בלי קרי".

כהונה שנולדה על ידי מעשה רציחה שתמיד פוסלת כהן לעבודה - היה כאן מעשה רציחה שבא בתולדה מאוהב שלום של אהרן הכהן - זה לא פוסל כהונה - רק בעולם הבא יש מעשים בלי 'צדדים' וסתירות, אחדות השלימה.

ובאופן אחר היה נראה שאינה כהונה אחרת אלא רציחה אחרת, והיינו שיש גם גדר של מעשה רציחה שלא מקלקלת את הכהונה, וכאן היה מעשה רציחה שונה, וביארו [אור גדלי'] שמעשה רציחה זו בא בתולדה מאהרן הכהן, יחסו הכתוב אחרי אהרן, והיינו רציחה שנעשה מתוך רודף שלום ואוהב שלום [ועיין בשיחות מהגר"ח שמולביץ], ולכן אין כאן חסרון של רציחה לכהונה.

ונראה שרק בעולם הבא יש מעשים כאלו, א'עולם הבא דיקע' מעשה הוא מעשה בלי צדדים, מעשה עם שלימות, בהירות, וכמו ששם לא שייך מחלוקות, אז גם כל מהות המעשים היא שלימות, עד כדי כך שמעשה שכל כולו נובע מאוהב שלום ורודף שלום מגיע ומביא לידי מעשה רציחה לפני עם ועדה, וכבר

לא חייב אותנו בכך ה' יתעלה. אלא חייב אותנו לשמוע מן החכמים חכמי איזה דור שיהיה, כמו שאמר או אל השופט אשר יהיה בימים ההם ודרשת. ועל אופן זה נפלה מחלוקת, לא שטענו בקבלתם וקבלת האחד אמת והשני בטלה. וכמה ברורים דברים אלה למי שמתבונן בהם, וכמה גדול היסוד הזה בתורה," עכ"ל.

⁹⁷ זה לשון הספרי בלק פיסקא קל"א "לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום, מלמד שעמדו ממנו בבנין ראשון שמונה עשר כהנים גדולים [אבל בבנין אחרון עמדו ממנו שמנים כהנים] ובשביל שהיו שוכרין אותה בדמים התחילו שנותיהם מתקצרות וכו', והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם, אלו עשרים וארבע מתנות כהונה שניתנו להם לכהנים, תחת אשר קנא לאלהיו, תחת אשר הערה למות נפשו [ישעיה נג יב], ויכפר על בני ישראל, לכפר לא נאמר כאן אלא ויכפר על בני ישראל שעד עכשיו לא זו אלא עומד ומכפר עד שיחיו המתים".

אמרו [תנחומא] שכל המרחם על האכזרים סופו להיות מתאכזר על הרחמנים, אלו מעשים של עולם הזה, בלי שלימות ומלאים נגיעות, אבל רחמנות אמיתית ושלום אמיתי יכול להביא לרציחה של קנאות. ועיין בספורנו "את בריתי שלום - ממלאך המות כענין עושה שלום במרומיו - כי אמנם ההפסד לא יקרה אלא בסבת התנגדות ההפכים - וזה אמנם נתקיים בפניחס שהאריך ימים הרבה מאד מכל שאר אנשי דורו". "בסבת התנגדות ההפכים" - בעולם הבא אין מתנגדים ואין מחלוקות ואין ספקות ואין צדדים - ה' אחד ושמו אחד - שם ה'קרי' וה'כתיב' הם אחד - אחדות בלי "התנגדות ההפכים", ושם מעשה של רציחה ומעשה של אוהב שלום חדא נינהו ולכן שם סתירות - שם אין 'מיתה'. והן הן דברי הפירוש יונתן [על היונתן בן עוזיאל] שפנחס הוא מלאך והיינו 'מלאכי השלום' - בריתי שלום' - כיון שאין ביניהם קנאה ושנאה רק שלום.

גדלות - היינו עולם הבא בתוך עולם הזה.

גדלות מגיעה על ידי "עולם הבא בתוך עולם הזה", מי שחי בעולם הזה במבט של עולם הבא, אז כל העולם מתהפך אצלו, כל מה שחשוב כאן אינו חשוב לו כלל, כל המושכל ראשון שלו משתנה, כל המהלך שלו מסתובב סביב מה חובתו בעולמו ותו לא, גדלות נמדדת ברמה שהוא מצליח להביא את העולם הבא למציאות חיה בתוך העולם הזה בכל מעשה ומעשה שלו.

בנות מדין ובלעם מול פנחס וציץ הקודש.

ונסיים: הנה בפרשת בלק מסופר המעשה של בנות מדין, ומבואר שם ברש"י מהגמרא בסנהדרין שזו היתה עצת בלעם, אלוקיהם של אלו שונא זימה, עוד מבואר בילקוט [בלק רמז תשס"ה ד"ה ויבא אלוקים] שלמדו מהפסוק "וגרשתיו" שבלעם שנא אותם יותר ובלעם רצה לגרש את כלל ישראל גם מעולם הזה וגם מעולם הבא, ויתכן שזו היתה כוונתו בבנות מדין לגרשם מעולם הבא, עוד מסופר בפרשת מטות שפנחס עמד בראש המלחמה נגד מדין, ומבואר בחז"ל שזה מצד שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור, הרי שכאן היה הסוף והסיום של תחילת המצווה, עוד ראינו ברש"י במטות שהשתמשו בכלי הקודש - דהיינו ציץ הקודש - נגד בלעם ומלכי מדין שפרחו באויר, וע"י הציץ הורידם, עוד הביא רש"י שדנו את בנות מדין לדעת מי ראויה לביאה ע"י הציץ.

ואשר נראה בכל זה: שציץ הקודש הוא בגד שיש בו שם של הקב"ה, הציץ גם שייך לכהן גדול, וזה הכח של פנחס, כח של העולם הפנימי של כהן גדול, ובזה הוא מגשר בין עולם הזה לעולם הבא. בלעם רצה לפרק את החיבור בין ב' העולמות, בלעם יש לו ג' מידות שהצד השוה של כולם הוא עולם הזה לשם עולם הזה, בלי אפשרות לחבר בין העולמות, והעצה של מעשה זנות בנות מדין היה עולם הזה לשם עולם הזה, ניתוק החיבור של העולמות, ובזה הוא מקיים את המעשה שלו נגד ישראל, "וגרשתיו": היינו לגרש את כלל ישראל גם מעולם הזה וגם מעולם הבא, והיינו החיבור בין העולמות.

הכח של כהן גדול וציץ הקודש, שמותיו של הקב"ה בעולם הזה שמחברים אותנו לעולם הפנימי של ק"ק כהונה גדולה, זה הכח שמתגבר על כחו של בלעם ובנות מדין.

במספר בנ"י מיד לאחר מעשה פנחס אנו מוצאים שיש ב' אותיות של הקב"ה על שמות כל המשפחות, אות ה' ואות י', וזה עדות על כשרותם של משפחות ישראל, שמותיו של הקב"ה מתחבר למשפחה, ויתכן שזה איפכא ממעשה זנות של בנות מדין, מה ששמרו עצמם במצרים, ואותיות ה' וי' הם אותיות של עולם הזה [ה'] ועולם הבא [י'] וכמבואר במנחות "כי ביה ה' צור עולמים" עולם הזה ועולם הבא, והיינו שאף שהשתלטו על הגוף ועולם הזה שלהם במצרים, אבל על החיבור לעולם הבא לא השתלטו, וזו החתימה של שמו יתברך על המשפחות של ישראל לאחר מעשה פנחס, שה'כתיבה' היתה במצרים אבל כל עוד שכלל ישראל לא עומדים בנסיון נגד האומות בזה אכתי אין חתימה, ומעשה פנחס השלים את החתימה של הק' כתיבה שהתחילה במצרים.

השלמה - איש ואישה שכינה שרויה ביניהם.

איש ואישה שכינה שרויה ביניהם, ומבואר בסוטה [י"ז] דהיינו יו"ד באיש וה"א באישה, והנה, במנחות [כ"ט] וברש"י בראשית [ב'-ד'] מבואר ד"כ ביה ה' צור עולמים, היינו ב' עולמים, ה' לעוה"ז וי' לעוה"ב, הרי דצירוף שמו יתברך באיש ואישה הוא כצירוף השמות בעוה"ז ועוה"ב, ונראה דגם הכא האשה הוא ה"קרי" והיינו מבחוץ והאיש הוא ה"כתיב" והוא הפנים, וזהו שאמרו [יבמות ס"ב] "שרוי בלא חומה", שזה החוץ, [וכן מבואר במהר"ל שם], וכדילפינן שם מקרא "נקבה תסובב גבר", הרי דזהו ההיכל, וזהו החומה, ששניהם מחזיקים בתוכם את ה"פנים".

וגם במקרא זו - כבר פירשו שהנקבה היינו עוה"ז לעומת הגבר שהוא לעולם הבא, ועיין בזה ברש"י [ירמ' ל"א] בשם ר"י הדרשן, דאשה יש לה עישור שבנכסים, ואיש יורש הכל, וזה כעוה"ז שירשו "ז' עממין" כנגד עוה"ב שירשו "ע' אומות", וע"ד זה הוסיף התוס' יו"ט בסוף עוקצין דכבשו "ל"א מלכים", ולעיתיד לבא יירשו "ש"י עולמות".

והן הן דברי הקרן אורה [יבמות שם] שכל הו' ברכות בשבע ברכות [חוץ מפרי הגפן] הם כנגד הנך ו' דברים ששרוי בלי שמחה ובלי תורה וכו', ובלי חומה היינו כנגד "בנין עדי עד" שזה העוה"ב, והיינו שהחומה שומרת ומחזיקה ונותנת תפיסה ב"פנים".

פרק ג

בדברי הרמב"ן

בהנהגה בשם הוי' ביציאת מצרים,

לעומת אדנות אצל האבות - ומתן תורה שורשו בשם הוי',
ומידת הרחמים תלוי גם בחילוק הזה בין השמות.

החילוק בין האבות למשה רבינו ביציאת מצרים שלא נתגלה להם בשם הוי'. < חילוק השמות הא שבהוי' הוא 'בורא חדשות בשנוי התולדות' לעומת אדנות שזה 'כח אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי' ומתמה בזה. < מבאר דבשרה היה בגדר 'עשייה' ולא בגדר 'בריאה' - ותלוי בעולמות. < מתן תורה מיתלי תלי בשם הוי' כיון שבשם הזה נברא העולם - וזו סיבת ההנהגה בשם הזה במצרים ותמוה - דמה הקשר בין הדברים. < דברי התורה חיים - שעמלק בא כנגד חתימת הבכורה בשעת יציאת מצרים וזה כנגד גילוי של בראשית - בשביל ישראל נקראו ראשית. < דברי רבינו ירוחם בבאור מכת בכורות שבא כנגד גילוי הראשית. < דברי ר' צדוק הכהן בכל הנ"ל. < במכת בכורות מתגלה בראשית ברא אלוקים בשביל ישראל שנקראו ראשית. < דברי המהר"ל בזה. < מבאר למה דווקא כאן נאמר אני ולא שלי. < ביאור ברמב"ן שהמהלך של שם הוי' בתחילת הבריאה ובמתן תורה וביציאת מצרים שבכולם יש גילוי הראשית שבהם הבריאה מגיע לתכליתה. < העולם עובר מהפך סדר חדש מהלך חדש נגמרו כ"ו דורות של חסד וכעת דורות של תורה, וכלל ישראל במרכז. < הראשית של מצרים נדחה הצידה והראשית האמיתי נכנס לבריאה. < עשרה מאמרות הם הקליפה החיצונית של עשרת הדברות הסדר של העולם משתנה כשמגיעים עשרת הדברות ולכן חששו שמא הגיע מבוול לעולם. < במכת ברד מרומזים גם מכת בכורות וגם מתן תורה. < יש חמישים יציאות ממצרים ובהם נכנסים לחמישים שערי בינה, ויום החמישים בכלל הספירה. < החלק של חמישים בתוך מכת בכורות שייך להקב"ה וזה יום החמישים של אנוכי ה' אלוקיך.

החילוק בין האבות למשה רבינו ביציאת מצרים

שלא נתגלה להם בשם הוי'.

כתוב בפסוק 'וארא אל אברהם ואל יצחק וכו' בא-ל-ש-די, ושמי ה' לא נודעתי להם" - הרי לנו ב' הנהגות - ועיין ברמב"ן שביאר שבאבות היתה הנהגה של "שמי ה' לא נודעתי להם", וביאר שהגילויים למשה היו בשם הוי', ובאבות הגילויים היו בשם אדנות - עיין בהערה ⁹⁸ הבאנו לשונו. ועיין במלבי"ם שמביא מהזוהר שכתוב בפסוק הקודם - 'וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ה'" - ויש שינוי שמתחילים בשם אלוקים ושוב עולים בדרגא לשם הוי' - והמלבי"ם הביא על זה את הזוהר שכתוב "דרגא בתר דרגא", ופירש בזה המלבי"ם, "כי יש הבדל בין בהנהגת העולמות בין בהשפעת הנבואה בין שם הוי' ליתר השמות".

מדבריו מתבאר שהפסוק לאחר מכן שמחלק בין הדרגות של האבות לדרגת משה בין הוי' לאדנות הוא המשך למה שמתבאר בפסוק כאן שמשה עצמו עולה מדרגא לדרגא - עד דרגת נבואה בשם הוי' - עוד יש לדייק בדבריו שרואים שההבדל ביניהם נמצא דווקא בלשון "אני ה'" שזה לא נמצא אצל האבות - [ועיין בהערה ⁹⁹ דלא משמע כן ברמב"ן], והיינו דאף דשם הוי' נמצא בספר בראשית - אבל הלשון אני ה' לא נמצא - וע"ד זו מתבאר נמי במשך חכמה ריש ויצא [פסוק טז] - הבאנו דבריו בארוכה לעיל [פרק א].

⁹⁸ וז"ל: "האבות ידעו ה' המיוחד [הוי'] אבל לא נודע להם בנבואה, ולכן כשידבר אברהם עם השם - יזכיר השם המיוחד עם אלף דלת, או אלף דלת לבדו".

⁹⁹ ויש להעיר שברמב"ן בהערה הקודמת נראה דאיירי בדיבור של האבות להקב"ה - וכאן משמע דאיירי דווקא בלשון אני ה' - והמשך חכמה תפס כהמלבי"ם - וכדיבואר - ולשיטתו נתקשה ביעקב - אכן הרמב"ן כתב בהדי' דקאי על השמות שהזכירו האבות וכתב בהדי' שהשם הוי' לא הוזכר ע"י יעקב.

**חילוק השמות הא שבהוי' הוא 'בורא חדשות בשנוי התולדות'
לעומת אדנות שזה 'כח אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי'
ומתמה בזה.**

והנה מבואר ברמב"ן שיש חילוק בין הנהגת ה' עם האבות להנהגה ביציאת מצרים - שבאבות ההנהגה היתה בשם אדנות וביציאת מצרים היה בשם הוי'.

וביאר את החילוק בין השמות - שביציאת מצרים יש הנהגה של 'בורא חדשות בשנוי התולדות' לעומת אצל האבות שמתגלה 'כח ידי - אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי'.

וז"ל: "והנה אמר האלוקים למשה נראיתי לאבות בכח ידי אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי, אבל בשמי של יו"ד ה"א אשר בו נהיה כל הווה - לא נודעתי להם 'לברוא להם חדשות בשנוי התולדות', ולכן אמור לבני ישראל אני ה', ותודיע להם פעם אחרת השם הגדול כי בו אני עושה עמהם להפליא, וידעו כי אני ה' עושה כל".

הרי לנו שבאבות ליכא מהלך של 'בורא חדשות' - וכלשונו לעיל מיניה "כי נראה לאבות בשם הזה שהוא מנצח מערכות שמים ולעשות עמם נסים גדולים שלא נתבטל מהם מנהג העולם, ברעב פדה אותם ממות ובמלחמה מידי חרב, ולתת להם עושר וכבוד וכל טובה" - והיינו בלי שינוי הטבע - ורק ביציאת מצרים מתחדש מהלך כזה.

מבאר דבשרה היה בגדר 'עשייה' ולא בגדר 'בריאה' - ותלוי בעולמות.

ולכא' קשה - דאף שהיו עשרה מכות ביציאת מצרים וכן נס של קריעת ים סוף, לעומת המהלך באבות שאינו אלא בגדר "ברעב פדה אותם ממות ובמלחמה מידי חרב, ולתת להם עושר וכבוד וכל טובה" - אולם קשה ממה דמצאנו שהאימהות היו עקרות וילדו - ושרה חזרה לנערותה - ואברהם ניצל בכבשן האש - ואטו אין בזה 'בורא חדשות בשנוי התולדות'.

ונראה שכאן מתגלה העומק בהנהגה של 'בורא חדשות' - שנראה שיש חילוק בין 'עושה חדשות' ל'בורא חדשות', שעשייה היינו גמר התיקון הסופי של הכלי - ובריאה היא ההתחלה שהיא גוף הבריאה עצמה, וכן כתב הגר"א בביאור הפסוק "אשר ברא אלוקים לעשות" - תחילתו בריאה וסופה עשייה.

והנה אצל שרה היה בגדר 'עושה חדשות' ולא בגדר 'בורא חדשות' - דיעויין בילקוט שמעוני [וירא רמז פ"ב]: "היפלא מה' דבר רבי יודן בר רבי סימון אמר משל לאחד שהיו בידו שני קופליות [שלשלאות] הוליכן אצל נפח אמר ליה יכול אתה לתקנם אמר ליה לבראתן כבתחלה אני יכול ולתקנם איני יכול, כך לבראתן כבתחילה אני יכול ולהחזירן לימי נערותן איני יכול" - הרי חלוקה ברורה בין בריאה לתיקון - שאצלה התקיימה התיקון והטענה היתה שהיא אמורה לדעת על הבריאה ולכן יש טענה כלפי העשייה.

מי שברא כלי הוא לא ממשיך לברא אותו - אלא שמכח הבריאה הראשונה הוא ממשיך להיות קיים, אלא שיש ראייה שהוא יכול לתקן אותו, כיון שבאותו כח שבראו ברור שהוא יכול לתקנו - הרי לנו שבשרה לא ראו את הבורא חדשות - רק אתה עושה חדשות, אבל ביציאת מצרים ראו בריאה ממש.

אולם במצרים היה באמת בגדר 'בורא חדשות' וכמדוייק בלשון הרמב"ן "לא נודעתי להם 'לברוא להם חדשות' בשנוי התולדות".

וזו כוונת הרמב"ן במה שהוסיף - "אבל בשמי של יו"ד ה"א אשר בו נהיה כל הווה - לא נודעתי להם לברוא להם חדשות בשנוי התולדות" - והיינו שבורא חדשות קשור לשם "אשר בו נהיה כל הווה" - הבריאה בעצמה

אולם סו"ס קשה דמאי שנא כל הניסים במצרים משרה - דלמה כולם הם בגדר 'בורא חדשות' ואצל שרה זה בגדר 'עושה חדשות' - וצע"ג.

מתן תורה מיתלי תלי בשם הוי'**כיון שבשם הזה נברא העולם - וזו סיבת ההנהגה בשם הזה במצרים ותמוה - דמה הקשר בין הדברים.**

והנראה בזה - ונקדים כך - הרי בדיבורים בין הקב"ה למשה בסנה כתוב ברמב"ן שמשה שאל "מה שמו" - וביאר הרמב"ן שהתוכן של השאלה הוא האם יהיה הנהגה בשם אדנות או הנהגה בשם הוי'. וז"ל: "לפי דעתי היה משה גם בעת ההיא אב בחכמה גדול במעלת הנבואה, ודרך שאלה בקש שיודיעוהו מי השולח אותו, כלומר באי זו מדה הוא שלוח אליהם וכו' - והנה אמר - ישאלוני על שליחותי אם היא במדת א-ל ש-די - היא שעמדה לאבות, או במידת רחמים עליונית שתעשה בה אותות ומופתים מחודשים ביצירה וכו'".

והקשה הרמב"ן - למה משה התחיל לשאול על ההנהגות השונות והשמות הללו - וביאר בזה - שכיון שהקב"ה אמר לו בכללות אנוכי אלוקי אברהם אביך - ולא פירש איזה שם משמותיו הקדושים כלל - לכן הוא התחיל להסתפק בזה כיון שהקב"ה הזכיר את ההבטחה על מתן תורה שזה בשם הוי' דווקא. וז"ל הרמב"ן - "ושמע משה שהבטיחו על מעמד הר סיני ומתן תורה, והוא היודע כי התורה לא תנתן בשם א-ל ש-די, הנזכר באבות רק השם הגדול שבו היה העולם, ועל כן שאל מה אומר אליהם" - והיינו שמפורש כאן שכל הנידון הזה התחיל משום שהגילויים במתן תורה הם גילויים של "השם הגדול שבו היה העולם" - וזו שייך "במידת רחמים עליונית שתעשה בה אותות ומופתים מחודשים ביצירה". מתבאר מזה שאותה סיבה שבראית העולם היא בשם הוי' היא הסיבה שמתן תורה הוא בשם הוי' והיא היא הסיבה להנהגה המיוחדת ביציאת מצרים בשם הוי' - וכל זה צ"ב.

דברי התורה חיים - שעמלק בא כנגד חתימת הבכורה בשעת יציאת מצרים**וזה כנגד הגילוי של בראשית - בשביל ישראל נקראו ראשית.**

ונקדים בדברי התורה חיים [צב.] - וז"ל: "בשעה שיצאו ישראל ממצרים בא עמלק להילחם עמהם ולא שום עובדי כוכבים כי נפל עליהם פחד לפי שבשעה שיצאו ישראל ממצרים חתם הקדוש ברוך הוא על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו דלכך קראם אז בני בכורי ישראל כדאיתא במדרש. והענין הוא כי ישראל ראשית אוננו של הקדוש ברוך הוא הן שבשעה שבא להראות את כח מעשיו לברא את העולם - העלה את ישראל בראשית מחשבתי וע"י כן ברא העולם ומלואו - כמ"ש בראשית ברא אלוקים בשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו - והכי איתא בהדיא בתרגום שיר השירים גבי אחזו לנו שועלים דעמלק לא בא להלחם אלא בשביל הבכורה והברכה - וז"ל בטר דעברו ית ימא אתא עליהון עמלק רשיעא די נטר להון דבכו על עיסק בכרותא ובורכתא די שקל יעקב אבונא מן עשו", עכ"ל התורה חיים - ועיין בהערה ¹⁰⁰ שהבאנו את מה שביאר עפ"י הנ"ל למה יהושע לחם בעמלק. למדנו מדבריו יסוד גדול - שחתימת הבכורה היתה בשעת יציאת מצרים כשהקב"ה קבע "בני בכורי ישראל" - וזה הגילוי של 'בראשית' - והיינו שכאן מתגלה בבראיה את תכלית הבראיה - "בשביל ישראל שנקראו ראשית".

דברי רבינו ירוחם בביאור מכת בכורות**שבא כנגד גילוי הראשית.**

יסוד דבריו מתבארים היטב בדברי המשגיח ר' ירוחם זצ"ל - דהנה - הפסוק מפרש את הטעם של מכת בכורות - באמרו [פרק ד, פסוק כב] "כה אמר ה' בני בכורי ישראל" - "הנני הורג את בנך בכורך". ופירש

¹⁰⁰ וז"ל: "ובהכי ניחא מה שאמר משה ליהושע צא והלחם בעמלק ולא יצא הוא עצמו לפי שאמר משה בלבו הריני מעמיד נגדו להלחם מי שירש בכורתו של יעקב אשר לקח מיד עשו כדי שיגין עליו זכותו של יעקב בעל הבכורה לפי שהבכורה אשר לקח יעקב מעשו נתנה ליוסף בנו שנאמר ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי ויהושע זכה לבכורתו של יוסף שנאמר בכור שורו הדר לו ופירש רש"י ז"ל מלך היוצא ממנו והוא יהושע שורו שכחו קשה כשור לכבוש כמה מלכים הרי יהושע נקרא בכורו של יוסף. וכיון שהבכורה באה ליעקב מן הדין והקב"ה הסכים על ידו לכך נצחו יהושע לעמלק".

רש"י [שם]: "לשון גדולה וכו', ומדרשו: כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח מעשיו" - וביאר בזה המשגיח ר' ירוחם זצ"ל - בספרו בדעת תורה [פרשת בא עמוד קז] שכאן מתגלה עמקות נוראה בעיקר ההבנה בענין "בני בכורי ישראל", ובביאור ענין "מכת בכורות", וכן ביסוד ההבנה במהות הבכורה והראשית.

וביאר שעיקר הענין ביסוד של בכור, אשר מצינו בו הרבה דינים, וזכות עבודה ועוד, הכל זה על כי הוא היה הראשון, ומצאנו שיעקב אבינו אמר בבראשית [פרק מט פסוק ד] לראובן בכורו - ראוי אתה להיות יתר על אחיך בכהונה ובמלכות מפני כי אתה "כחי וראשית אוני" - ומבואר שהראשית ראוי הוא וזוכה בכל מכל כל, והוא בגדר אשר מצינו בחז"ל "בראשית ברא אלוקים - בשביל התורה שנקראת ראשית, בשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו - ובשביל משה רבינו שנקרא ראשית, ובזכות חלה שנאמר ראשית עריסותיכם, ובשביל מעשרות שנקראו ראשית דגן, ובשביל ביכורים שנקראו ראשית ביכורי אדמתך. ולמדנו שסוד הראשית, כי הכל הולך אחר ההתחלה, בראשית בה היצירה והמהוה של כל העצם, ראשיתו של דבר הוא יסודו והוא עיקרו, כי על כן הנה ראשית של כל דבר מעלה לה וחשובה היא על הכל - ומעלה זו של ראשית היא בכל דבר ודבר, כן בחלה וכן בתבואה, כן בפירות וכן בבעלי חיים, ראשיתם של היות הדברים קדש הם, מפני זו המעלה כי הם ראשיתם והתחלתם של הדברים, ובאמרו ראשית עריסותיכם תתנו לה, אין זה רק כסימן בעלמא, אלא קריאת שם העצם של המעלה, היא הראשית אשר היא הנה המהוה את זו הקדושה.

זה הוא הענין של בכור - בכורה היא מעלה, מעלה של ראשונות. יעקב ועשו לחמו כל כך על הבכורה, ובחוכמתא רבתא הגדיל יעקב על עשיו וזכה בבכורה, ולבסוף אמנם בכה עשיו מרה על אובדן בכורתו, ולא לחמו על סתם איזה דבר בעלמא, וגם לא אפילו על דבר גדול מאוד, אלא המלחמה היתה על הכל, כי בכורה בכל היא.

הראשית היא עיקרן וכולן של דברים, ובזכיות מעלת הראשית קונים הכל - ועל כן לוקח הבכור פי שנים, כי הרי יש לו המעלה של ראשית, והראשית היא העיקר, כאלו יתר כל הבנים נקראים רק כטפלים לו. ובזה ביאר את מה שמצאנו שהקב"ה קובע ואומר - "בני בכורי ישראל", והיינו שהכלל ישראל הוא ראשית הבריא, כל מציאותו של הכלל ישראל היא במעלת הראשית, הכלל ישראל נקרא ראשית אצל הקב"ה, הוא ראשית תבואתו, והוא הבכור באמת.

וממילא שהנוגע בהם כאלו נוגע בבת עינו של הקב"ה וכמבואר בגיטין [נז], כי ראשית היא החביבות, ועל כן כל אוכליו יאשמו, כי נוגעים הם בהראשית, ונגיעה בראשית היא נגיעה בכל מכל כל. זה מה שאומרים לפרעה - "כה אמר ה' בני בכורי ישראל" - "הנני הורג את בנך בכורך" - והיינו שבאו לומר שראשית הוא ישראל, ואם כן הלא פרעה נוגע ופוגע בהראשית, וממילא שאתם נוגעים בכל היסוד והעיקר, ועל כן הנה אנכי הורג את בנך בכורך - אנכי אהרוג את הראשית שלך - אם יש בכור אם הוא נהרג, ואם אין פטר רחם, היה בכור אב נהרג, ואם אין בכור אב, גדול הבית היה נהרג, כולם אשר במעלה של ראשונות היו נהרגים, ובהריגת הראשית, הנה זה הריגת כל מצרים, "כי אין בית אשר אין שם מת", לפי הכלל של דברינו, כי ראשיתו של דבר הוא כולו של דבר, ובהעדר הראשית העדר הכל, והוא בדיוק המדה כנגד מדה - וביאר שזו כוונת הפסוק "וה' הכה כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה וגו' עד בכור השבי וגו' וכל בכור בהמה" שהאריכה התורה לבאר שיש כאן מכה במצרים - והמכה חלה על כל ענינו של הראשית כולו - וסיים שם - וז"ל: "נפלאים הדברים מאד בענין הבכורה, ובביאור מכת בכורות, ולא ניתנים הדברים להאריך בהם יותר" - עכתו"ד העמוקים.

דברי ר' צדוק הכהן בכל הנ"ל.

יסוד הדברים כתובים קצרה בדברי ר' צדוק הכהן בכמה דוכתי - דיעויין בדבריו בפרי צדיק [פרשת בא אות ב] וז"ל: "והנה מכות בכורות היה כנגד ראשית דקליפה שהוא כנגד כ"ע. שאז נתבררו ישראל שנקראו בני בכורי ישראל שקשורים בראשית המחשבה בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית - ומכה הט' הוא הוצאת מדה ט' דקדושה מהקליפה והוא מדת חכמה שהוא מאמר דיהי אור כידוע - ועל כן לכל בני ישראל היה אור במושבותם שנתגלה האור אז. ולהם היה על ידי זה חושך - וישראל יצאו מהקליפה והשיגו האור".

וכ"כ בפרי צדיק [פרשת כי תשא אות א], וכ"כ בפרי צדיק [חג הפסח אות מז] - ושם הוסיף בקצרה דמהאי טעמא אמר הקב"ה בתחילת המכות הנני הורג את בנך בכורך - אף דעדיין לא התחילו את המכות - אלא ע"כ שכאן כתוב ששורש הכל הוא גילוי הראשית של ישראל שמתגלה במכת בכורות - והיינו כדהבאנו מר' ירוחם לעיל.

ועיין עוד בפרי צדיק [סעודת פדיון הבן אות ב] וז"ל: "הנה אנכי הורג את בנך בכרך דבקליפה גם כן הבכור ראשית דקליפה ובמכה עשירית נתבררו ישראל שקשורים בשורש בני בכורי ישראל - וכמו שאמרנו שהמכות נגד עשר המדות שבכל מכה נתבררו ישראל במדה אחת מתתא לעילא בסוד נגוף למצרים ורפוא לישראל שיצאו ישראל מקליפה אחת ונכנסו לקדושה" - והיינו ככל הנ"ל.

במכת בכורות מתגלה בראשית ברא אלוקים בשביל ישראל שנקראו ראשית.

הרי שלמדנו מדבריו שיש קשר בין הבכור של מצרים לעובדה שכלל ישראל הם בכורו של הקב"ה, ובאמת שכן אנו אומרים בתפלה, "את בכורהם הרגת ובכורך גאלת" - ולמדנו מהכא שהמכה הזו בבכורות של המצריים לא היתה מכה בעלמא אלא שהיא פעלה ביציאה של הבכור של הקב"ה - דהיינו עם ישראל, והיינו ע"ד מה שמבואר בתורת חיים - שכאן מתגלה הבראשית - בשביל ישראל שנקראו בראשית - וזה השורש במכת בכורות.

הרי שלמדנו הכא שבמכת בכורות מתגלה בראשית ברא אלוקים - בשביל ישראל שנקראו ראשית - ראשית הבריאה.

ובנוסח אחר - כשהקב"ה אומר במכת בכורות - "כה אמר ה' בני בכורי ישראל" - הרי זה מקביל לדברי הנביא "קודש ישראל לה' ראשית תבואתו", ועיין במדרש שמות רבה פרשת בא [פרשה ט"ו סימן ה'] שמכת בכורות הוא משל של כהן [הקב"ה] שנכנס לבית הקברות [מצרים מקברים - אין בית שאין שם מת] להציל ממנו תרומה [שזה האבות], וזה גם מקביל לדברי חז"ל בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית, ועיין עוד בשמות רבה פרשת משפטים [פרשה ל"א סימן ט'].

למדנו א"כ שהלידה והיצירה של עם ישראל בתור ראשית היתה בתחילת הבריאה, אכן אז היתה בתורת מחשבה ובמכת בכורות בתורת מעשה.

יש כלל גדול של 'סוף מעשה במחשבה תחילה', וזה התקיים ביצירת כלל ישראל בתור ראשית, שהם הגיעו לעולם אחרי כל הע' אומות, אבל בעולם המחשבה הם היו קודם לכולם, בראשית הבריאה - ממש 'בראשית'.

וראיתי באור גדליהו שהביא שכל הי' מכות הם כנגד הי' מאמרות - השני מהסוף הוא חושך וזה נגד השני מהתחלה נגד ויהי אור - ומכת בכורות כנגד בראשית - עיי"ש שהאריך בזה - והיינו כדהבאנו לעיל מהפרי צדיק בקצרה.

דברי המהר"ל בזה.

שו"ר שתחילת הדברים כבר מבואר במהר"ל בגבורות ה' [פרק נז] וז"ל: "אמנם המכה העשירית מכת בכורות עומדת בפני עצמה שקולה נגד כל המכות, מפני שהיא מכה לבכורות שנקראים ראשית אונם, שכל דבר ראשית שקול נגד הכל מפני שהוא ראשית הכל כמו שמבואר למעלה".

ובהמשך הדברים שם הוסיף - "מכת בכורות ראשית אונם הוא נגד מאמר בראשית - שהבכור ראשית לבאים אחריו, והוא נגד מאמר בראשית שהוא ראשית הבריאה גם כן ושניהם ראשית הם, וכמו שמכות בכורות שקולה נגד כל המכות כך מאמר בראשית שקול נגד כל המאמרות שכן יש במדרשות" - וכל זה מתבסס על דבריו שם שהעשרה מכות כנגד העשרה מאמרות.

מבאר למה דווקא כאן נאמר אני ולא שליח.

ונראה שעל פי זה יבואר להלן נמי למה דווקא במכת בכורות בעינן מהלך של 'אני ולא שליח' - וזה משום שכאן קובעים את עיקר המטרה והנקודה המרכזית בבריאה - ונבאר את הדברים בהמשך.

ביאור ברמב"ן

שהמהלך של שם הוי' בתחילת הבריאה ובמתן תורה וביציאת מצרים שבכולם יש גילוי הראשית שבהם הבריאה מגיע לתכליתה.

ונראה שהן הן דברי מהרמב"ן שכל מה שקשור ליציאת מצרים קשור לשם הוי' - ועוד מתבאר מדבריו שמאותה סיבה שבריאית העולם היא בשם הוי' - היא היא הסיבה שמתן תורה בשם הוי' - והיא היא הסיבה להנהגה ביציאת מצרים בשם הוי'.

ופשוט וברור לפי כל הנ"ל שהצד השווה בין כולם הוא שכולם 'בריא' וכולם 'ראשית' - אסתכל באורייתא וברא עלמא - בשביל ישראל שנקרא ראשית, ובשביל התורה שנקרא ראשית. ומבואר כאן ברמב"ן שהגילוי של ראשית בבריאה - תחילתו ביציאת מצרים במכת בכורות, והשלמתו במתן תורה - והרי יש כ"ו דורות של חסד ואח"כ מתחילים דורות של תורה - וההבנה בזה היא, שהקב"ה ברא את העולם שהנקודה המרכזית שלו היא גילוי כבוד שמים - שהכל ברא לכבודו, וזה התגלה דרך כלל ישראל ודרך התורה - והצירוף של שני הכחות הללו ביחד התחיל ביציאת מצרים והושלם במתן תורה - ולכן עד אז היו הדורות דורות של חסד שחיים בלי המטרה המרכזית בבריאה - ורק מאז הדורות הם דורות של תורה - שאז הבריאה עומדת בצורתה הנכונה.

העולם עובר מהפך

סדר חדש מהלך חדש

נגמרו כ"ו דורות של חסד וכעת דורות של תורה,

וכלל ישראל במרכז.

ביאור הדברים:

בית חרושת חדשה ומיוחדת במינה נפתחת - ותכליתה ליצור יצירה חדשה שעל ידה הולך להיות 'מהפכה' גדולה בכל התחומים השונים של החיים בעולם - מהפכת עולם ממש - כלכלה ורפואה ובריאות וחינוך במהלך חדש - וזה ישתלט על כל העולם - ויגרום מהפכה בכל העולם - הבית חרושת הולך להיות באמצע הים - באמצע 'אי' שומם - שלא נמצא שם נפש חיה.

יש אלפי אנשים קשורים לבנות ולפתח את הבית חרושת הזה - אבל יש הרבה מאד תחומים מסביב שצריכים לסדר ולדאוג כדי שהנקודה המרכזית של העסק יתקיים - עד כדי כך שרובם הגדול של האנשים מקבלים תפקידים שונים להעמיד ולהכין את המקום בכל התחומים מסביב - בלי שום קשר לנקודה המרכזית של הבית חרושת.

הנקודה המרכזית שייכת אך ורק לחמש אחוז מהעובדים - והעסק פורח ומתנהל באופן שרובם לא מכירים אותם ולא מכירים את תפקידם - וגם לא יודעים שתפקידם הוא הנקודה המרכזית בבית חרושת. החמש אחוז הללו עוברים קורסים כבדים - ורק מגיעים לבית חרושת עשר שנים אחרי שהבית חרושת כבר קיים - וכעת מתחיל מהומה גדולה - הרי מכאן ואילך הכל יתנהל סביב החמש אחוז של העובדים שפתאום נהפכו להיות הנקודה המרכזית בבית חרושת וכל החשובים ואנשי המעמד בתחומים אחרים אוטומטי מאבדים את מעמדם ואת כחם.

המנהל הראשי לא מגיע לבית חרושת - הוא הגיע בהתחלה לפתוח את הכל - התחלת היצירה שייכת אך ורק אליו, אבל מאז הכל מתנהל ע"י שליחים, אבל יש סבה מיוחדת שיגיע ב' פעמים - הוא בכבודו ובעצמו. א[כשהעובדים המרכזיים הללו מגיעים למקום אחרי שגמרו את הקורסים - עכשיו הוא מלווה אותם לתפקידם - הרי כאן הוא גומר את כל היצירה האישית שלו - סדר הבית חרושת וכל המהלך שלו משתנה

כעת - מכאן והלאה הכל מתחיל להתנהל כפי העובדים הללו - זו יציאת מצרים - יצירת עם ישראל - ראשית הבריה, ולכן הקב"ה מגיע בכבודו ובעצמו - אני ולא שליח.
 ב] כשכל המכשירים המיוחדים מגיעים למקום - שאיתם העובדים הללו יתעסקו לפתח את היצירה המיוחדת, גם אז הוא מגיע ללוות אותם בצורה מעשית לתוך תפקידם - זה מתן תורה, גם כאן הקב"ה בכבודו ובעצמו אומר את שתי דברות הראשונות, שלא ע"י שליח - מפי הגבורה שמענום.
 בראשית - בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראת ראשית - כאן משלימים את בריאת העולם, וכמו שבמאמר הראשון הקב"ה היה לבד בעולמו - ואז עמדה הבכח של הראשית הזו, הראשית של ישראל והראשית של התורה - וכאן הוא משלים את מחשבתו בפועל - וגם בהשלמות הללו הוא לבד.

הראשית של מצרים נדחה הצידה והראשית האמיתי נכנס לבריה.

הראשית של מצרים נאבדה מן העולם - כל התפקידים וכל החשיבות והמעמדות של כולם מתפוררות - הכח הטומאה והכישוף של מצרים - היה להם שליטה בכחות עליונים - שרו של מצרים - אבל כל זה בעולם של דורות של חסד שהתורה אינה מרכז העולם - הראשית עדיין לא הושלמה - כעת הראשית האמיתי מתגלה, וזה המהומה הגדולה במצרים, מכת בכורות וגילו הבכור של הקב"ה - והיינו ישראל שהוא ראשית הבריה - העולם עובד לסדר חדש ולמהלך חדש.
 זה המהלך של "בכוריהם הרגת ובכורך גאלת" - שמכת בכורות היא גילוי הראשית וזה מושלם במתן תורה - והראשית תלמיד אחד נ"י דברים מפורשים בשבת [פט:] "בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע, קראת להם בני בכורי", וקשה שזה היה במכות בכורות - ופירש רש"י "קראת להן בני בכורי ישראל - שהיה גלוי לפניך שהן עתידים לומר לפניך בסיני נעשה ונשמע, לקבל עולך מאהבה כבנים", קביעת הבכור היינו מחמת המתן תורה יבא אח"כ.
 ונראה שהן הן דברי הרמב"ן שמתבאר מדבריו דהך שם הוי' שנצרך ביציאת מצרים מצד זה שבשם הזה הקב"ה מהוה את כל העולמות, כמו כן נצרך במתן תורה - שניהם בכלל בריאת העולם - בריאת הבראשית של העולם שייכת לשם הוי'.
 בכ"ו דורות של חסד העולם מתנהל בצורה אחרת ולפי מהלכים וכללים אחרים - ומעכשיו יש בריאה שהתחדשה מכל הראשית של תורה ושל ישראל.

עשרה מאמרות הם הקליפה החיצונית של עשרת הדברות הסדר של העולם משתנה כשמגיעים עשרת הדברות ולכן חששו שמא הגיע מבול לעולם.

אסתכל באורייתא וברא עלמא, ומהאי טעמא העשרת הדברות הם הכח הפנימי של העשרה מאמרות - וביאר בזה בפחד יצחק שלכן שאר החכמות מיקרי חכמות חיצוניות שהם בגדר חיצון לגבי הפנים של העשרה דברות.
 העולם היה משותק לגמרי בשעת מתן תורה - אפילו ציפור לא צפצף, העולם מתחדש - כללים חדשים, העשרה מאמרות שהחזיקו את העולם עד עכשיו מקבלים מנוע וכח פנימי חדש - עשרת הדברות, דורות של חסד החזיקו את העולם בצורה חיצונית וכעת העולם קיים במנוע חדש - קוב"ה ישראל ואורייתא כיחידה וכח אחד.
 והנה עיין לעיל בדברינו בפרשת וארא [הוי' ואדנות] - שהבאנו שם מדברי חסיד יעבץ [אבות פ"ה מ"ה] בשם הר"י בן שושן, שפירש במשנה שמבואר שהעולם נברא בעשרה מאמרות, וכן היו עשרה דורות מאדם עד נח, ועשרה דורות מנח ועד אברהם, ועשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו, ועשרה מכות הוכו המצרים, ועשרה ניסים נעשו לאבותינו במצרים, ועשרה ניסים היו בבית המקדש - ופירש שכל השבעה ענינים האלו שייכים זה לזה.
 והיינו משום שהעשרה מאמרות קיימים בעולם ומקיימים את העולם, ובחטאי עשרת הדורות הראשונים לבריאת העולם נפגם בכל דור מאמר אחד מהעשרה מאמרות, עד שבעשרה דורות נפגמו כל העשרה

מאמרות, ולכן בימי נח הביא הקב"ה מבול להחריב את העולם, וכך היה צריך להיות בעשרה דורות שמנח עד אברהם, שחטאו וקלקלו את במעשיהם קיום עשרת המאמרות, אלא שהקב"ה החזיר את השראת השכינה לעולם ע"י העשרה נסיונות שנתנסה בהם אברהם אבינו, ובכל נסיון חיזק מאמר אחד, עד שהחזיר את כח כל עשרת המאמרות - עיי"ש המשך הדברים.

ונראה שזה הביאור בסוגית הגמרא בזבחים [קטז]. "כשניתנה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל [מלכי] עובדי כוכבים אחזתו רעדה בהיכליהן ואמרו שירה, שנאמר ובהיכלו כולו אומר כבוד, נתקבצו כולם אצל בלעם הרשע ואמרו לו: מה קול ההמון אשר שמענו, שמא מבול בא לעולם, אמר להם, ה' למבול ישב, אמר להם וישב ה' מלך לעולם, כבר נשבע הקדוש ברוך הוא שאינו מביא מבול לעולם, אמרו לו: מבול של מים אינו מביא, אבל מבול של אש מביא, שנאמר כי הנה באש ה' נשפט, אמר להן כבר נשבע שאינו משחית כל בשר, ומה קול ההמון הזה ששמענו, אמר להם חמדה טובה יש לו בבית גנזיו שהיתה גנוזה אצלו תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם, וביקש ליתנה לבניו, שנאמר ה' עוז לעמו יתן, מיד פתחו כולם ואמרו ה' יברך את עמו בשלום".

במבול היתה פגיעה בעשרה מאמרות - וזה שורש החורבן של מבול - גם כאן נעשה שינוי פנימי בכל העשרה מאמרות - חל כאן שינוי עמוק - שיתוק מוחלט של העולם - עד העשרה מאמרות - גם ציפור לא צפצף, זה מזכיר להם את המבול - חורבן כללי - והתשובה היתה שכעת זה מתרחש במהלך אחר, בצורה חיובית - כעת זה שונה - העולם מתחדש - מתחילים מחדש עם כללים חדשים, העשרה מאמרות שהחזיקו את העולם עד עכשיו מקבלים מנוע וכח פנימי חדש - עשרת הדברות - לא חורבן במאמרות אלא התחדשות - יש חורבן של העולם הקודם - הרי המהלך בכ"ו דורות של חסד שהחזיקו את העולם בצורה חיובית באמת מפסיק - וכעת העולם קיים במנוע חדש - קוב"ה ישראל ואורייתא כיחידה וכח אחד.

במכת ברד מרומזים

גם מכת בכורות וגם מתן תורה.

במכת ברד הקב"ה מזכיר את "כל מגפותי" - ופירש רש"י "את כל מגפתי - למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות", ומבואר שהיה כאן רמז על מכת בכורות, והעירני בזה ידידי הגאון רבי יצחק ערנפלד שליט"א שבסוף מכת ברד כתוב "הקולות יחדלון והברד לא יהיה עוד" ודייק בזה בבעל הטורים שיש שינוי לשון בין הברד לקולות - לשון "יחדלון" לעומת "לא יהיה עוד" - וכתב בזה - "אבל לא אמר על הקולות שלא יהיה עוד, כי יהיו במתן תורה - עי' זבחים [קטז]", הרי לנו שהקולות הללו שחשבו שיש מבול חזרו - וביאר - שאם מרומז גילוי הראשית של מכת בכורות בברד, אז ע"כ שגם גילוי הראשית של מתן תורה נרמז ביחד.

יש חמישים יציאות ממצרים

ובהם נכנסים לחמישים שערי בינה,

ויום החמישים בכלל הספירה.

והנה - עיין באדרת אליהו בלק [מהדורא רביעאה סוף פסוק ח'] וז"ל, "משרע"ה גילה בתורה נ' פעמים יציאת מצרים וכמ"ש נ' שערי בינה נבראו בעולם, כולם נתגלו למשה חסר א' והוא אנוכי ה' אלוקיך שאמר הקב"ה בעצמו, אבל לנביאים רק נתגלו מ"ח לכולם בכללם כמ"ש שכתוב רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה", עכ"ל.

וביאר בזה באור גדליה [שבועות אות ב'] דמבואר הכא כמה יסודות:

א] כל כניסה לשער בינה היא יציאה משער של טומאת מצרים, ונמצא שיש נ' יציאות ממצרים, והביא דכן מבואר בשם הזוהר על הפסוק וחמושים עלו בני"י מארץ מצרים שהיו באמת נ' יציאות ממצרים.

ב] היציאה האחרונה היתה באנוכי ה' אלוקיך, דכאן היתה כניסה לשער בינה החמישים.

ג] כמו שמבואר בר"ה שמושה לא היה לו השגה בשער החמישים של בינה, כמו כן נתחדש הכא דלא היה לו השגה ביציאת מצרים משער הנ'.

ד] למדנו ביאור חדש בקרא ד"אנוכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", דהייצאה האחרונה נשלמה בדיבור של "אנוכי".
ה] הביאור בחידוש זה הוא בשני אופנים, או שב"אנוכי" חל השעבוד הגמור להקב"ה, וזו ממילא הפקעה גמורה משעבוד מצרים, או דכיון דיצאה נשמתן, א"כ כל החיות שלהם חיילא ע"ה דיבור, וכבר ליכא שום שעבוד למצרים, נמצא דהאנוכי והייצאה ממצרים חיילו בבת אחת, עכתו"ד.
ובאמת דכן מבואר נמי ברמח"ל במאמר החכמה [סוף ספירת העומר] שימי העומר הם ימים של יציאת מצרים מהמ"ט שערי טומאה, ויום חג השבועות הוא הכניסה לשער הנ', ובאור החיים [שמות ג' – ח'] מבואר שתורה היא שער הנ' ומהני להוציא גם משער הנ' של טומאה, ורק במצרים לא יכלו ליפול לשער הנ' שעדיין לא היה כח התורה אבל בעקבתא דמשיחא יפלו גם שם, ויצאו בכח התורה.

החלק של חמישים בתוך מכת בכורות שייך להקב"ה וזוה יום החמישים של אנוכי ה' אלוקיך.

במשנת ר"א [שבועות - מתן תורה] יש כמה הוספות חשובות בזה:
א] יש שיטה שכל מכה במצרים היתה מחמש מכות, וממילא שהיו חמישים מכות במצרים.
ב] החמישים מכות הם החמישים דרגות ביציאת מצרים.
ג] נמצא שמכת בכורות היה בה עוד ד' מכות נוספות חוץ מגוף המיתה של הבכורות, וי"ל שהקב"ה בעצמו בלי שליח עשה רק את המיתה עצמה ולא את הד' הנוספים, ובזה מובן שלא יתן המשחית לבא אל בתיכם - שהכוונה למשחית של הד' מכות שהצטרפו למיתה עצמה.
ד] נמצא שהדרגא הכי גבוהה של מיתת הבכור היא היתה בהקב"ה בעצמו - וזה מקביל לאנוכי ה' אלוקיך - מפי הגבורה בלי שליח.
וביאר שלמדנו כאן - שמשא רבינו היה שליח בכל המכות - חוץ ממכת בכורות - וגם במתן תורה חסר לו בותחסרהו מעט - שזו דרגת החמישים שחל ע"י התורה - ע"י הראשית של התורה - אנוכי ה' אלוקיך - וזה שייך להקב"ה בלבד.

פרק ד

דברי הבית הלוי בחילוק בין שני סוגים של ניסים, ובדברי הנצי"ב בביאור כי גאה גאה בקריעת ים סוף.

דברי הבית הלוי לגבי השלשלות העולמות ובהנשא החיות ינשאו האופנים - ואש הגהינם הוא אש התאווה. < כל הניסים רק לפי העולם התחתון ולכן מה שהאש לא שרף את אברהם היה יכול להיות ע"י גבריאל. > מבאר שהצלת כלל ישראל היה 'יד חזקה' ולא שייך ע"י מלאך. < עונש למצרים בתוך העולמות וזה כל המכות שהיו בהסכמתם של מלאכים אבל הגאולה לישראל היא רק בהקב"ה. > ביאור בכל הנ"ל בנוסח אחר. < דברי הנצי"ב כי גאה גאה - סוס ורכבו רמה בים. > במה שיש לתמוה בסוגי' בחולין שבאים להשוות בין הנס של קריעת סוף, לנס של ר' פנחס בין יאיר כשקרע את הנהר. < חילוק בין כל המכות למכת בכורות. > הנפ"מ ביניהם הוא דבאיזה עולמות נמצא הנס.

דברי הבית הלוי לגבי השלשלות העולמות

ובהנשא החיות ינשאו האופנים - ואש הגהינם הוא אש התאווה.

למדנו ברמב"ן שיש הבדל בין הניסים שנעשו לאברהם ושרה לניסים שנעשו ביציאת מצרים - שביציאת מצרים הניסים היו בשם הוי' שקשורה לבריאת העולם - לעומת האבות שאין בו אלא שידוד המערכות - וזה בשם אדנות.

וכבר ביארנו - שרק העמדת עיקר הבריאה בתור 'יצירת הראשית' מיקרי 'בריאה' - וזה בשם הוי', ושאר הדברים שמשתנים ומתחדשים בבריאה אינם בגדר 'יצירת הראשית' - וזה כבר שייך לשם אדנות. אולם נראה להעמיק בהבנת הדברים עפ"י יסוד גדול שמצאנו בתורתו של הבית הלוי [פרשת בא על הפסוק ועברתי בארץ מצרים] - והקדים במה שאמרו - "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור" - ודרשו חז"ל [ילקוט רמז קצט] "ועברתי אני ולא המלאך והכיתי כו' ולא שרף כו' אני ה' ולא אחר". וביאר בזה עפ"י מה שיש להקדים שידוע שיש הרבה עולמות - גבוה מעל גבוה וגבוה עליהם [קהלת ה] ובדרך זו העולמות נבראו באופן שהם קשורים יחד זה בזה - והנהגת כל א' תלויה בהנהגה בעולם שלמעלה ממנו - ולא יפרדו - וזה כמאמר הכתוב ביחזקאל [א] ובהנשא החיות ינשאו האופנים כו', וכל א' נמשך הנהגתו משלמעלה ממנו.

בנוסף לזה צריכים לדעת שבכל עולם נשתנו הפעולות לפי טבעו של אותו עולם הקבוע לו בעת הבריאה, והיינו שבעוה"ז האש שורפת - אלא שעיקר כחו של האש נמשך משרשו בעולם שלמעלה ממנו, אולם שרשו שם אינו אש ממש - רק היא בחינה ומציאות אחרת שממנו נשתלשל בעוה"ז כח האש אבל בשרשו הוא בחינה אחרת, וזה הביאור במה שמצאנו שאש הגיהנם נמשכה מאש התאווה - וזה מה שמבואר בזוה"ק [תרומה קנ ע"ב] שאש של גיהנום הוא מהחיות של הרשעים בעוה"ז ולכן מצאנו שכשכבשו אנשי כנה"ג להיזהר [יומא טז:] נכבה אש של גיהנם.

כל הניסים רק לפי העולם התחתון ולכן מה שהאש לא שרף את אברהם היה יכול להיות ע"י גבריאל.

עפ"י הקדמה זו ביאר שזה ההבדל שבין נס מצרים להנסיים שנעשו לשארי צדיקים - והיינו שכשהשליכו את אברהם אבינו לכבשן וניצול, אע"ג שזה נס גדול - אולם לא היה הנס אלא בעולם התחתון - שכאן טבע האש להיות שורף, אבל לפי טבע של עולם העליון לא היה נס כלל כי על פי הנהגת עולם ההוא אין לו להיות נשרף כיון שאברהם אבינו היה נקי מכל פגם, וממילא שיש כאן סתירה בין העולמות - שהרי מהעולם העליון נמשך כחו של האש להאי עלמא - ובעולם ההוא ליכא נס - ורק בהאי עלמא אין הבדל בין אברהם אבינו לשאר האנשים - ונמצא שבאמת הנס היה יכול להיות עי"ז שיתחדש בהאי עלמא בלבד טבע והנהגת עולם העליון שמעליו - ולא צריכים שהנס יעלה לעולמות יותר גבוהות ששם אינו נס כלל. והוסיף שזו כוונת חז"ל בפסחים [קי"ח] כשירד אברהם אבינו לכבשן - שאמר גבריאל "ארד ואצלו", והביאור בזה שגבריאל הוא שר אש כמבואר שם, והכוונה בזה שכשהוא ירד - אז תהיה הנהגה כאן

כמו הטבע של מעלה - וממילא ינצל שהרי כח האש בשרשו אין לו מקום לשלוט באברהם, רק הקדוש ברוך הוא הצילו בעצמו כמבואר שם אבל ההצלה היה יכולה להיות ע"י המלאך.
וביאר - שכן הוא בכל הניסים שנעשו לצדיקים - שאע"ג שהיו נסים גדולים - מ"מ לא היה הנס רק בזה העולם - אבל בעולם העליון היה כטבעו.

מבאר שהצלת כלל ישראל היה 'יד חזקה' ולא שייך ע"י מלאך.

על פי זה ביאר למה לא נאמר בכל הניסים לשון "יד חזקה" - ורק ביציאת מצרים נאמר יד חזקה - שכאן הדברים שונים - והיינו שביציאת מצרים נתקלקלו כלל ישראל כל כך - עד שגם בעולמות העליונים היה מגיע להם השיעבוד במצרים ולא היה להם סיבה לצאת.

ונמצא כי הנס היה למעלה ג"כ כמו בעולם התחתון, והביא שזה מה שאמרו בזה"ק "חבר תרעין", והיינו שכל הפתחים היו נעולים בעדם - וה' ברחמיו שידד גם הנהגת העולם העליון למען ישראל וזהו שנקרא "ביד חזקה".

וע"כ לא היה אפשר לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף, כי היה גם נגד טבעם והנס היה בכל העולמות דגם עולם המלאכים יש להם גבול וכמו שאמר המשורר בשיר היחוד ליום ג' "כל היצורים בגבול שמתם".

עונש למצרים בתוך העולמות וזה כל המכות שהיו בהסכמתם של מלאכים אבל הגאולה לישראל היא רק בהקב"ה.

והנה במצרים היו שם שני דברים העונש למצריים והגאולה לישראל, והעונש למצריים היה אפשר להיות ע"י שליח כי היה מגיע להם אלו היסורין ע"פ טבע והנהגת עולם העליון, וזהו שאמרו במדרש [שמו"ר יד א] שלח חושך ויחשיך ולא מרו את דברו אמר הקב"ה למלאכים ראויים הם המצריים ללקות בחושך מיד הסכימו כולם ולא מרו אחד מהם את דברו.

וביאר הבית הלוי שברור שלא היו צריכים להסכמת המלאכים חלילה - וגם אין ביכולתם למרות דברו חלילה - רק הכוונה כמש"כ - כי בכל מקום לפי הנהגתו וטבעו היה ראוי להיות נמשך להם העונש.

וזהו כוונת המדרש שאמר שכל המלאכים הסכימו לזה - אולם במכת בכורות היתה התנגדות - והיינו שאז היתה הגאולה לישראל ולכן אמרו בזה לא ע"י מלאך, וכן בים דעיקר הנס של קריעת ים סוף היתה להצלתן של ישראל - דהא מה שהמצריים טבעו אינו נס שכל מי שישקע במים יהיה נטבע ועיקר הנס היה שישאל יעברו בים וינצלו, ומש"ה אמרו במדרש [ילקוט שמות רלה] שהמלאכים היו תמהים ואמרו אנשים עובדי ע"ז הולכים בים, וזהו כמש"כ", עד כאן תוכן דברי הבית הלוי.

ביאור בכל הנ"ל בנוסח אחר.

ונראה שעל פי מה שנתבאר לעיל יש לפרש את כל הנ"ל בדרך אחרת - שבמכת בכורות היתה יצירה ובריאה של ראשית - ולכן היה דווקא ע"י הקב"ה - שזו בריאת העולם ממש - ולכן גם מתן תורה היה על ידו - ובשניהם לא היה למשה כח לפעול - וכתבאר לעיל - אכן בחושך לא היה כאן בריאה של ראשית - וכן אצל אברהם אבינו לא היה מהלך של ראשית הבריאה - ודו"ק - והן הן דברי הרמב"ן כפשוטם ממש.

במתן תורה היה גילוי של הראשית והיה ע"י הקב"ה בעצמו, וכן במכת בכורות שגם זה בגדר יצירת הראשית - ונראה שגם קריעת ים סוף עומדת בדרגה הזו.

והדברים מתבארים בדברי חז"ל בילקוט שמעוני [שיר השירים רמז תתקפ"ו] - "דומה דודי לצבי - אמר רבי יצחק - מה הצבי הזה מדלג ומקפץ מאילן לאילן ומסוכה לסוכה ומגדר לגדר, כך הקדוש ברוך הוא מדלג ומקפץ - ממצרים לים ומים לסיני, במצרים ראו אותו ועברתי בארץ מצרים, בים ראו אותו וירא ישראל את היד הגדולה, בסיני ראו אותו ויאמר ה' מסיני בא" - הרי לנו שהגילוי של הקב"ה בעצמו שלא ע"י שליח במתן תורה ובמכת בכורות חוזר על עצמו בקריעת ים סוף.

ונראה שהביאור בזה הוא שבקריעת ים סוף יש גילוי לכל העולם שהם ראשית הבריאה - שזה הרי שורש הפחד של כל העולם כולו - חיל אחז יושבי פלשת וכו' - וזה סוד האמבטיה רותחת שמתגלה בקריעת ים סוף ונגד אמבטיה זו עמלק באו ללחום - והיינו כדהבאנו לעיל מחז"ל שבאו ללחום נגד החתימה של הבכורה - והגילוי לכל העולם שיש חתימה של הבכורה מתגלה בקריעת ים סוף - ולכן זה לא שייך למלאכי השרת - כמו שעצם הבריאה לא שייכת להם.

דברי הנצי"ב

כי גאה גאה - סוס ורכבו רמה בים.

הדברים מתבארים מתוך שירת הים - דהנה - כל הבריאה מורכבת ממערכות ע"ג מערכות - "אשירה לה" כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים" - וביאר הנצי"ב שסוס הוא הכח והרכב על הסוס מנהיג ומנווט את הכח הזה לפי רצונו - ויש חייל אחד שסוס אחד בשליטתו - אבל יש מאה חיילים תחת שר של מאה - וכולם בגדר סוס כלפיו שהרי הוא מנהיג ומנווט את הכח של כל המאה לפי רצונו והוא הרכב וכולם בגדר סוס כלפיו - וכן למעלה בשר האלף עד פרעה עצמו שהוא הרכב של כל חיל מצרים שכולם הסוס שלו - אבל כל זה בהסתכלות חיצונית אבל האמת הוא שיש שר של מצרים למעלה שמקטרג והוא הכח הפנימי של מצרים נגד ישראל - ונגדו לוחמים - הוא הרכב האמיתי וכל מצרים בעולם הזה אינו אלא סוס כנגדו.

הקב"ה גאה גאה על הכחות כולם - כל הכחות בבריאה כולם בידו - והוא מתגאה על כולם - וכולם מתבטלים - כל מידת הדין של הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז מתבטלת במידת הרחמים על כלל ישראל - ואת כל הקטרוג הגדול "רמה בים" להציל את ישראל מידם - מלאכי השרת היו מקטרגים את הקטרוג של "הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז" - והנהגה של 'גאה גאה' באה להעלותם מעל מלאכי השרת - הרי לנו "גאה גאה" בדרגת "מתגאה על חיות הקודש" להגיע למידת הרחמים של לפני כבודו.

והנה - מבואר בחז"ל [מדר"ר בשלח] שהשטן קטרג על כלל ישראל בקריעת ים סוף והיו נתונים בדין - ואז הקב"ה שלח את השטן לטפל באיוב ובין כך הקב"ה העביר את כלל ישראל והטביע את המצרים - ויש להעיר דמה כל המהלך הזה שמעסיקים אותו בענינים אחרים.

ונראה שגם כאן צריכים לפרש כנ"ל - שכאן היה בריאה חדשה ממש - בריאה של ראשית - שכחות הרע לא יכולים להצטרף ולהסכים - שכעת הכל מתחיל מחדש - והיינו שכאן המהלך הוא גבוה מעל גבוה.

במה שיש לתמוה בסוגי' בחולין

שבאים להשוות בין הנס של קריעת סוף,

לנס של ר' פנחס בין יאיר כשקרע את הנהר.

עיקר יסוד זה מצאנו נמי בדברי הפחד יצחק [פסח מאמר מ' ומאמר ע"ד] בארוכה - ובתוך הדברים הוא מעיר ממה דמצאנו בחולין [ז'] שר' פנחס בן יאיר קרע את הנהר ועבר ג' פעמים, ותחלה רצו לומר דנפיש זכותיה יותר ממשוה בקריעת ים שהוא קרע רק פעם אחד, והסיקו, שגם ר' פנחס בן יאיר רק קרע פעם אחד ולכן הם שוין, והקשה - שכל זה תימא גדולה, הרי דקריעת ים סוף היא נס לדורות כחלק מהותי של כל הרוחניות שלנו, לעומת ר' פנחס בן יאיר שהיה איזה נס צדדי והאיך באו להשוותם כלל וכלל.

להמחיש את השאלה, הרי פשוט ששפחה שראתה את קריעת הנהר של ר' פנחס בן יאיר לא ראתה יוצר מיחזקאל בן בוזי, כמו שהיה בקריעת ים סוף - והוסיף עוד - הרי מבואר בחז"ל שכל המים שבעולם נבקעו בזמן קריעת ים סוף, ופשוט שזה לא היה אצל ר' פנחס בן יאיר - והוסיף עוד - שאם כבר באים להשוות בין ר' פנחס בן יאיר לקריעת ים סוף, א"כ אדרבה ר' פנחס בן יאיר עדיף שהרי בקריעת ים סוף היה תנאי במעשה בראשית שיבקע, וזה לא היה אצל ר' פנחס בן יאיר, הרי דאלימא טפי ר' פנחס בן יאיר ממשוה.

וגם הוא חילק בין ב' הסוגים של ניסים - ע"ד הבית הלוי - עיי"ש בארוכה - והביא כן מהכאת הסלע והדיבור לסלע שהחילוק ביניהם הם כנ"ל, והגדיר את הסוג נס שהוא רק בהאי עלמא בתור נס שהוא בגדר רצון יראיו יעשה - כעין הנס של ר' פנחס בן יאיר וכן של רחב"ד שמי שאומר לשמן שידלוק יאמר לחומץ שידלוק, דהכא כל הנס מתחיל ונגמר בגוש הגשמי שבו נעשה הנס, בגוף החומץ אצל רחב"ד ובנהר עצמו אצל ר' פנחס בן יאיר וכדומה, ותו לא, ולא נשאר מזה כלום לדורות, אין בזה שום רושם לשום כיוון - חוץ

מהעובדא שהתקיימה כאן רצון יראיו ושהם פועלים מעל הבריאה, וביאר שהכאת הסלע להוציא מימיו שייכת לסוג נס הזה.

לעומת קריעת ים סוף ששם הנס היה בכל העולמות הרוחניות ששייכים לענין הזה של קריעת ים סוף, והים סוף עצמו שהוא מקומו של הנס בפועל אינו אלא תחנה אחרונה של הנס, יש שרשרת גבוה מעל גבוה, שהנס הזה פעל בו, והתוצאה של הכל הוא קריעת ים סוף, ודיבור אל הסלע שייך דווקא לנס מהסוג הזה. דהיינו - שדיבור אל הסלע היה משפיע על הנשמות של כלל ישראל לדורות לשמוע ולהיות נמשכים אחרי דיבור של נביא בשם ה', וזה משום דעיקר הפעולה של הנס היה בעולמות עליונים למעלה, ולכן הוא פעל בנשמות של כלל ישראל בכח הזה של דיבור של נביא בשם ה' למעלה למעלה - ששם מקומו האמתי של הנס, ונמצא שהסלע עצמו היה רק תחנה אחרונה בשרשרת של הנס הזה - שהרי מקומו האמתי של כל השרשרת היה גבוה מעל גבוה - ולכן זה סוג אחר של נס שיש לו השפעה לדורות בכל העולמות השייכים לנס הזה.

ומעתה ברור - שמה שמצאנו בקריעת ים סוף שכל מימות שבעולם נבקעו בזמן קריעת ים סוף, זה מבחן והוכחה שמקומו האמתי של הנס לא היה בגוש הגשמי הזה ששמו ים סוף, אלא בכל העולמות הרוחניות שייכים לקריעת ים סוף, ודו"ק.

חילוק בין כל המכות למכת בכורות.

ועיי"ש שהאריך נמי בחילוק בין מכת בכורות לשאר המכות ע"ד זו - שבמכת בכורות, מלבד גוף המכה היתה כאן קביעת המציאות של 'בני בכורי ישראל' בתור 'ראשית הבריאה' - וכנתבאר לעיל מדברי המהר"ל והתורת חיים ור' צדוק הכהן - מובא לעיל [פרק ג].

הנפ"מ בין כל הניסים הוא

דבאיזה עולמות נמצא הנס.

בדרך זו הוא ביאר את החילוק בין קריעת ים סוף לר' פנחס בן יאיר לגבי התנאי במעשה בראשית, ששאלנו בהתחלה שלכאור' ר' פנחס בן יאיר עדיפא שהרי בקריעת ים סוף היה תנאי במעשה בראשית שביקע, וזה לא היה אצל ר' פנחס בן יאיר, הרי דאלימא טפי ר' פנחס בן יאיר ממש.

והתשובה - שבאמת בקריעת ים סוף עצמה איכא תרת, א] יש את הנס המסויים של הפיכת ים ליבשה בגוש החומרי הזה של ים סוף, מעין הפיכת ים ליבשה אצל ר' פנחס בן יאיר, והיינו דלא גרע מכל נס בגוש חמרי כעין רחב"ד וכדומה, ב] יש את המקום האמתי והתוכן האמתי של פעולת הנס עצמו - שזה גבוה מעל גבוה בכל העולמות, [ובאמת שיש כאן חידוש מסויים שעדיין צריכים להגיע למהלך של הנס הפשוט - שיחול בגוש של הים ויבשה גם אחרי שהמקור של הנס הוא למעלה למעלה].

והנה זה פשוט שהתנאי במעשה בראשית שייך דווקא לנקודה השניה שיש בנס, והיינו זה שהנס הוא נס גבוה מעל גבוה בכל העולמות - ולכן הנס היה בו תנאי כבר במעשה בראשית כדי שתוכל לפעול גבוה מעל גבוה בכל הבריאה כולה, אבל בחלק של הנס שפעל בים סוף עצמו, הרי בזה לא היה צורך לתנאי ובוזה לא היה תנאי, ודו"ק.

ומעתה פשוט שכשבאים להשוות את הנס של ר' פנחס בן יאיר יותר ממש בקריעת ים סוף, הרי פשוט שכל ההשוואה הזו אינה אלא בנס המסויים בגוש החומרי של הים סוף והנהר עצמו שרק את החלק הזה של הנס באו לדמות ולהשוות, ותו לא, והרי בחלק הזה באמת לא היה תנאי במעשה בראשית וכל התנאי אינו אלא כלפי פעולתו האמתית של הקריעת ים סוף בכל העולמות, ולכן אין להקשות שאצל ר' פנחס בן יאיר הוא עשה נס בלי תנאי ואצל משה היה צורך בתנאי שהרי עד כמה שדנים את הנס מצד הפעולה בגוש הגשמי של הים סוף עצמו, בזה באמת לא היה צורך של שום תנאי, והרי מעיקרא רק בחלק הזה איכא השוואות, ופשוט למה לא עדיף מחמת זה.

וכעין זה פשוט נמי שעיקר מה שמצאנו שראתה שפחה על הים מה שלא ראתה יחזקאל בן בוזי, שזה גם שייך לנקודה השניה בנס, והיינו כלפי פעולתו האמתית של הקריעת ים סוף בכל העולמות, אבל כלפי הנקודה הראשונה של הנס המסויים של הפיכת ים ליבשה בגוש החומרי הזה של ים סוף, הרי בזה לא עדיפא מר' פנחס בן יאיר ובתרווייהו ליכא שום ראיה שפחה על הים.

פרק ה

החילוק בין הוי' לעומת אדנות מקביל לחילוק בין 'בורא חדשות' לעומת 'שודד מזלות', וזה מקביל לחילוק בין 'רחמים' לעומת 'דין' [רמב"ן].

ג' חילוקים בין השמות - א] הוי' לעומת אדנות, ב] 'בורא חדשות בשנוי התולדות' לעומת 'כח ידי אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי', ג] רחמים לעומת דין - וכולם שייכי זל"ז. < איך משתלבים מידת הרחמים ביחד עם המידה שבשם הוי' שבו הוא מהווה את הכל בבריאת העולם. > מחדש בטובו מעשה בראשית היינו מידת הרחמים שהשתתף במעשה בראשית כשראה שאינו יכול להתקיים. < הטוב כי לא כלו רחמים - בלי עיכובים. > חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמים, חדשים לבקרים רבה אמונתך. < "את גדלך" פירש"י "זו מדת טובך". > בקשת משה להכנס בתור ציפור. < ועתה יגדל נא כח ה'. > סיכום הקשר בין מידת הרחמים לשם הוי' של בורא חדשות.

ג' חילוקים בין השמות - א] הוי' לעומת אדנות, ב] 'בורא חדשות בשנוי התולדות' לעומת
'כח ידי אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי', ג] רחמים לעומת דין - וכולם שייכי זל"ז.

יש להמשיך לעיין בדברי הרמב"ן שנתבאר לעיל [פרק ד ופרק ה] - דהנה - יש כאן ב' הנהגות - אצל האבות ואצל משה רבינו ביציאת מצרים - ויעויין היטב ברמב"ן הנ"ל שמתבאר מתוך דבריו שיש ג' חילוקים בין השמות הללו:

א] שם הוי' מתגלה למשה ביציאת מצרים לעומת שם אדנות שמתגלה לאבות - וכנתבאר לעיל.

ב] ביציאת מצרים יש הנהגה של 'בורא חדשות בשנוי התולדות' לעומת אצלה אבות שמתגלה 'כח ידי - אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי' - וכנתבאר לעיל.

ג] אולם יש דבר שלישי - והוא - שהנהגה היתה במידת הרחמים ביציאת מצרים לעומת מידת הדין הרפה שהיתה אצל האבות - אלא שכל השלש ענינים כולם אחד - ותלויים זה בזה - שהרי גם מידת הרחמים וגם הנהגה של 'בורא חדשות' תלויים בשמו הגדול - שם הוי' - דיעויין בלשונו דמתחילה כתב כן לגבי בורא חדשות "בשמי של יו"ד ה"א אשר בו נהיה כל הווה - לא נודעתי להם 'לברוא להם חדשות בשנוי התולדות', ולכן אמור לבני ישראל אני ה', ותודיע להם פעם אחרת השם הגדול כי בו אני עושה עמהם להפליא, וידעו כי אני ה' עושה כל", ולאחר מכן כתב כן לגבי מידת הרחמים, "והענין, שהאבות היה גלוי השכינה להם והדבור עמהם במדת הדין רפה ונהג עמהם בה, ועם משה יתנהג ויודע במדת הרחמים שהוא בשמו הגדול".

וגם בהמשך דבריו מבואר שהרמב"ן משלב את המידת הרחמים ביחד עם הנהגת 'בורא חדשות' - שכתב - "וגם הקימותי את בריתי אתם ושמעתי נאקת בניהם בעבורם, אף כי אתה שידעתי בשם הגדול והבטחתך בו, שיש לך לבטוח ברחמים ולהבטיח ישראל בשמי שאעשה עמהם אותות ומופתים" - והיינו שם שיש בו רחמים ויש בו אותות ומופתים נגד הטבע.

איך משתלבים מידת הרחמים ביחד

עם המידה שבשם הוי' שבו הוא מהווה את הכל בבריאת העולם.

למדנו כאן שנס לעומת טבע מקביל למידת הרחמים לעומת מידת הדין, והדברים מבוארים בדברי המפרשים ריש בראשית - דבאמת מידת הדין מתפרשת בתרי אנפי:

א] כשיש קטרוג מחמת חטאים להענישו - ובמצב כזה יש תביעה מצד ההנהגה במידת הדין.

ב] בנוסף לזה - הרי כל חוקי הטבע שהטביע הקב"ה בעולמו לא מאפשרים סטייה קטנה מחוץ לגבולות של הבריאה - וגם זה נקרא מידת הדין שבבריאה, ומאידך - מידת הרחמים היא המידה של השגחה פרטית שמאפשרת שינויים ליחידים שמושגחים באופן אחר מהבריאה, ורק כך יכול העולם להתקיים - והדברים מתבארים במלבי"ם [תחילת בראשית] - הבאנו דבריו לעיל [שער א פרק ב] - עיי"ש היטב - וכן הבאנו נמי מדברי הנצי"ב [ריש בראשית] שחוקות הטבע וחוקות התורה - שניהם נקראים מידת הדין, ואדרבה

חוקות הטבע נחקקו מתוך חוקות התורה, ופירש שזה גם הפירוש בברכה "אשר יצר אתכם בדין והמית אתכם בדין" – הכל בטבע הבריאה, ולמדנו א"כ שמדת הרחמים היא המידה שיוצרת הנהגה של השגחה פרטית שלא כדרך הטבע.

מחדש בטוב מעשה בראשית היינו מידת הרחמים שהשתתף במעשה בראשית כשראה שאינו יכול להתקיים.

ונסיף ביאור בדברים:
ונקדים - 'מידת טובך' היינו מידת הרחמים שהרי בפרשת כי תשא מצאנו שהקדמה לגילויים של ה'יג' מידות רחמים היא "אני אעביר כל טובי על פניך", וזו גם כוונת התפלה - "הטוב כי לא כלו רחמיך". והנה מבואר בלשון זה "כי לא כלו" שאין שום עיכובים למידה הזו, וזה חידוש גדול, האם יתכן שבאמת אין שום מעכב - וכי בכל מצב תמיד יש אפשרות להגיע למדת הרחמים, וצ"ב הגדר בזה. ונראה דהגדר בזה הוא כך, דכתיב "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", והיינו שיש כח שמחדש את הבריאה בכל יום תמיד, והכח הזה טמון במדת "טובו", "המחדש בטובו". הרי דלמדנו תרתי, א] מדת טובו הוא המהלך של חידוש הבריאה, "המחדש בטובו", ב] מדת "טובו" הוא שורש המהלך של "כי לא כלו רחמיך", "הטוב כי לא כלו רחמיך", והנך תרתי תלויים זה בזה, דבמדת הרחמים בלי סוף ובלי שום עיכובים שהיא מדת טובו, שורשו בהך כח עצמו של חידוש הבריאה. היסוד בכל זה הוא כך, [ונתעוררתי לדברים מכתבי הגאון ר' אהרן קרייזר זצ"ל] עפ"י מה שפירש רש"י [תחילת בראשית וכן להלן פרק ב' פסוק ד'] ש"בתחילה עלה במחשבה לברא במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים שיתף עמה מדת הרחמים", הרי שקיומו של הבריאה תלוי ברחמים, שכל מקום שהבריאה מגיע לגבולה שאין שום אפשרות של המשך, שהרי דין יש לו גבולות, ובזה מגיע הכח של הרחמים להוסיף עוד אפשרות ועוד תקווה, והיינו שמונח ברחמים בריאה אחרי גמר הבריאה, מציאות אחרי סוף המציאות עצמה, התחנה אחרונה אחרי האחרונה.
עפ"י זה פשוט איך מתחדשת הבריאה כל רגע ורגע עפ"י מדת הרחמים, שהרי מידת הרחמים היא היסוד של כל הבריאה, וכשם שבכח זה נבראה העולם מתחילתה, כך כל רגע ורגע מתחדשת הבריאה ע"י כח זה, וזה החידוש של "המחדש בטובו כל יום תמיד מעשה בראשית", דטובו היינו רחמים, ופשוט.
אכן נראה להוסיף עוד - דכיון שראשית הבריאה יש מאין מתחילה בשם הוי' שבזה הוא מהווה את הכל - ורק לאחר מכן יש הגבלות ע"י מידת הדין בשם אלוקים להעמיד את חוקי הטבע, א"כ כלול בהנהגה של שיתוף הרחמים לדין את האפשרות שהכחות הראשונים בראשית הבריאה - שהם כחות של שפע אין סופיים וכדהבנו מהמלבי"ם - הרי אם הכחות הללו יבואו לידי ביטוי במידה מסויימת שוב יתאפשר בריאה חדשה ממש - אלא שזה לא מחייב שכל ביטוי של מידת הרחמים הוא ע"ד זו, ודו"ק.

הטוב כי לא כלו רחמיך - בלי עיכובים.

כעת מובן נמי איך יתכן מהלך של "הטוב כי לא כלו רחמיך", והיינו דאין שום מעכב ובכל מצב תמיד יש אפשרות להגיע למדת הרחמים, לאין סוף של רחמים, והביאור עפ"י הנ"ל, דכיון שבמהלך הזה של רחמים בלי סוף מתחדשת הבריאה כל רגע ורגע, א"כ מה שייך בזה מעכבים, הרי כל מעכב היא בתוך הבריאה, ואחרי שהבריאה מתחדשת מחדש עפ"י המידה הזו, הרי שוב לא שייך שיעמדו עיכובים בתוך הבריאה כנגד הך מידה, דכנגד הך מעכב תמיד יתחדש בריאה חדשה שאין בה את המעכב הזה, ופשוט.

חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, חדשים לבקרים רבה אמונתך".

ונראה דכל המהלך בזה מפורש בפסוקים באיכה, דכתיב "זאת אשיב אל ליבי על כן אוחיל, חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, חדשים לבקרים רבה אמונתך", הרי שהכח להווחיל לבטוח ולצפות בכל מצב ומצב, הכח של "על כן אוחיל" נמצא בתוך המהלך של "כי לא כלו רחמיו", והיינו דכיון שאין שום עיכובים שוב

שייך לצפות בכל מצב ומצב, והמהלך בזה הוא "חדשים לבקרים", שכל בקר ובקר מתחדשת כל הבריאה, וממילא פשיטא למה "כי לא כלו רחמיו", וזה היסוד של "רבה אמונתך", אמונה ובטחון בלי סוף ובלי הגבלה.

"את גדלך" פירש"י "זו מדת טובך".

משה רבינו התחיל תפלת ואתחנן בהאי לישנא: "אתה החילות להראות את עבדך את גדלך", "את גדלך" פירש"י "זו מדת טובך", ולא איתברר מה יסוד הך מדה ולמה מדת טובו היא היא הביטוי של גדלות אצל הקב"ה, וכי איך יתכן להגדיר את א' ממדותיו כ"גדול", הרי כל מדותיו בכללותם הם הם גדלותו בהאי עלמא, הרי זה פשוט דלעצמותו יתברך שמו אין לנו שום שייכות, וכל שייכותו אלינו בהאי עלמא הוא רק במדותיו, וכדהאריך בזה הנפש החיים, וע"כ דהכוונה למדה א' ממדותיו של גדלות, ועל זה נאמר שמדת טובך היא הביטוי לגדלות, וקשה דמה נתחדש במסויים במדה זו שנקראת "גדלך". אלא דהן הן הדברים, כל המידות יש להם מהלכים והגבלות, מתי הקב"ה מפעילם ומתי הם מתעכבים, אבל הביטוי של גדלות נמצא במקום של "כי לא כלו", והיינו היכא שלמידה עצמה ליכא שום מעכב, כשנמצא מידה שנקודתה המרכזית עומדת על הציר שבו מתחדשת הבריאה מרגע לרגע הרי במידה זו ליכא שום עיכובים, וזו הגדלות של "מדת טובך", גדלות של "כי לא כלו". ומוסיף משרע"ה גדלך וידך החזקה פירש רש"י שמידת הרחמים כובשת את מידת הדין, הרי שיש כאן תפלה שנויה על "כי לא כלו רחמיו" שזה מידת טובך בלי הגבלות ועיכובים.

בקשת משה להכנס בתור ציפור.

בספרי סוף האזינו מבואר שמשה רבינו ביקש בתפלת ואתחנן להכנס לארץ ישראל בתורת הדיוט או כציפור, ותמוה הרי איזה תפלה משונה זה, הרי משה הוא אדם ולא ציפור ומה שייך כזו תפלה אלא דהן הן הדברים, שהיה כאן מהלך של בריאה חדשה ממש, הרי כל תפלתו היתה בתורת "את גדלך" שפירש"י "זו מדת טובך", בתורת "הטוב כי לא כלו רחמיו", בתורת "מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", במהלך כזו אין נפ"מ בין בקשה בתורת בריאה חדשה או בריאה שכבר קיימת שכל בריאה היא בריאה חדשה.

ועתה יגדל נא כח ה'.

משרע"ה מתפלל במרגלים ועתה יגדל נא כח ה' – מה פשר תפלה זו, ורש"י בואתחנן שפירש את גדלך זו מידת טובך – וממשיך רש"י, והביא מהתפלה של ועתה יגדל נא כח ה', ומה שייך להגדיל כח, והתשובה – גדולה היינו מידת רחמים שזה בלי גבול וזה יגדל כחו, וברור. אצל הי"ג מידות רחמים כתוב בפרשת כי תשא – "אני אעביר כל טובי על פניך" – הרי שי"ג מידות רחמים הם "טובי", וגם במרגלים כשכתוב ועתה יגדל נא כח – ומיד אח"כ כתוב י"ג מידות רחמים, הרי בהדי' שי"ג מידות רחמים זה מידת טובך, וזה הטוב כי לא כלו רחמיו כי לא כלו – היינו יגדל כחו.

סיכום הקשר בין מידת הרחמים לשם הוי' של בורא חדשות.

למדנו את הקשר בין מידת הרחמים לשם הוי' של בורא חדשות – שניהם שייכים לאותו מהלך – מחדש בטובו מעשה בראשית – ולכן שניהם מתגלים בתור דבר אחד ביציאת מצרים – ועיין עוד לעיל [שער א פרק א ופרק ב] שהבאנו את דברי הרמב"ן הללו – והוספנו בהם ביאור.

שער ו

'ברכת אבות
'הגדול הגבור והנורא'

פרק א

ברכת אבות - הגדול הגבור והנורא,

שורש התפלה - לעורר את הכח של י"ג מידות הרחמים.

ג' ברכות הראשונות - דברי שבת. < בדברי המהר"ל דדוקא מחמת הזכרת האבות הוא דהוי עיקר לגבי צרכו של עולם. < הגדול הגבור והנורא - עיקר השבחים, ובהם כלול הכל, והם כנגד האבות הקדושים. < דברי הרמח"ל - עיקר ההשפעות במידות הללו דרך האבות - ושאר הברכות האמצעיות הם פרטים. < ג' ראשונות כנגד האבות. < כל כח התפלה בברכה ראשונה ובג' ראשונות - והי"ב הם ענפים מהם. < ג' ראשונות כנגד אבות וי"ב אמצעיות כנגד השבטים. < שורש הי"ג מידות רחמים - הוא בשבח - 'הגדול הגיבור והנורא'. < כל התפלה היא כנגד הי"ג מידות רחמים - והשורש של כולם הוא בשבח - 'הגדול הגיבור והנורא'. < ברכת שמע קולינו - סיום הי"ג מידות רחמים. < שמע קולינו - כנגד הד' מאות עולמות של רחמים. < מבאר - שבברכה ראשונה אין כאן 'חפצא של תפלה' אבל יש כאן 'כח של תפלה' - שזה הכח שבו מרוכז כל הי"ג מידות רחמים. < במה שיש לתמוה בדברים - האם העיקר הוא הזכרת האבות או שהעיקר הוא הזכרת המדות.

ג' ברכות הראשונות - דברי שבת.

הברכה הראשונה של השמו"ע היא אבות והיא העיקרית ולכן מי שאינו מכוין באבות לא יצא ידי חובת תפלה - עיין בזה בהערה ¹⁰¹ המקור לזה - ויעויין במהר"ל [נתיבות עולם - עבודה פרק י] שמזה למדנו שהברכה של אבות היא עיקר התפלה ולכן לא יצא בלי שמתכוין בה, וכלשונו - "כי בכח הברכה הזאת היא כח כל התפלה".

והנה - כל הג' ברכות הראשונות אינם בקשות אלא דברי שבח - וכמבאר בברכות [לב:]: וע"ז [ז:]-, "לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואח"כ יתפלל - מנא לן ממש" - והיינו ממה שבתפילת ואתחנן הוא התחיל בדברי שבח - ופירש רש"י [ע"ז שם] "יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא - שלש ברכות ראשונות - אבות גבורות וקדושת השם - שאין בהן תפלה אלא שבח ואח"כ בשאר ברכות יש דברי תחנון ותפלה" - הרי לנו שהתוכן של הג' ראשונות הוא שבח ולא תפלה ותחינה - וכלשונו - "שאין בהן תפלה" אלא שבח".

והדברים מוכרחים שהרי החפצא של תפלה - היינו 'בקשת רחמים' - וכדהארכנו בזה לעיל [שער א ריש פרק א] להוכיח כן - ודברי שבח אינם בקשת רחמים - ומוכרח א"כ שאינם בגדר תפלה. ולכא' קשה דאין אומר המהר"ל "כי בכח הברכה הזאת היא כח כל התפלה" - הרי הברכה הזו אינה בגדר תפלה - וכפשוטו אינו אלא הכשר לתפלה - ואיך היא מעכבת, ואף אי נימא שהכוונה בהכשר הזה היא יותר חשובה מהכוונה בגוף התפלה - אכן סו"ס עדיין קשה - דאין נוכל להבין שבכח הברכה הזאת מונח הכח של כל התפלה - הרי אין כאן חפצא של תפלה כלל בברכה זו - ומה שייך כח של תפלה כשאין כאן תפלה - וצ"ע.

ויעויין באבני אליהו [סידור הגר"א¹⁰²] שהביא שיש י"ח שבחים בברכה ראשונה כנגד הי"ח ברכות בשמו"ע - וזה משום שתמיד בהתחלה מונח כל ההמשך - שמצות מילה שקול כנגד כל המצוות כיון שהיא המצוה הראשונה, וכן שבת שקולה כנגד כל המצוות ל"ת, וע"ד זה פירש נמי שהברכה הראשונה 'מחזיקה בתוכה' את כל הברכות - והיינו ע"ד המהר"ל - וסו"ס טעמא בעי שלכא' היה נראה שבברכה זו חסר

¹⁰¹ יעויין בברכות [לד:]: - "המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן, ואם אינו יכול לכוין בכולן - יכוין את לבו באחת, אמר רבי חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי - באבות" - ועיי"ש בשטמ"ק - "מה דאמרינן לעיל אם יכול לכוין את לבו יתפלל ואם לאו לא יתפלל - הכי קאמר אם יכול לכוין את לבו באבות יתפלל ואם לאו לא דודאי ברכת אבות צריכה כונה, אבל אם אינו יכול לכוין את לבו בכל התפלה אין לו להניח מלהתפלל כיון דבדיעבד לא בעי כוונה אלא באבות", ויעויין ברמ"א [או"ח ריש סימן קא] "והאידינא אין חזרין בשביל חסרון כוונה, שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין, אם כן למה יחזור [טור]".

¹⁰² שמו"ע של שלש רגלים.

בעיקר החפצא של תפלה - וכמדויק בלשון רש"י וכהפשטות בסוגי' ההיא - ומה שייך שבברכה זו מונח כל הברכות אי חסר בעיקר הכח של תפלה בברכה זו - וצ"ע.

בדברי המהר"ל דדוקא מחמת הזכרת האבות הוא דהוי עיקר לגבי צרכו של עולם.

ועיין במהר"ל שכתב בטעמא דמילתא - למה כח הברכה הזאת "היא כח כל התפלה" - שזה משום שמזכירים את האבות, אלוקי אברהם וכו' - "והאבות הם השתלשלות לעולם כי הם התחלה לעולם ובכח ההתחלה הוא הכל ובפרט ישראל שהם זרע האבות".
ולעיל מיניה ביאר עוד - "כי ברכה ראשונה שהיא נקראת ברכת האבות - אשר האבות הם השתלשלות העולם - ראוי שיתן השם יתברך ג"כ צרכו של עולם וכמו שמסדר את העולם כך הוא יתברך מסדר צרכו של עולם מה שצריך אליו" - ועיין בהערה ¹⁰³ שהבאנו כל לשונו.
למדנו מדבריו שכח של 'התחלה' שיש לאבות בבריאה - היא היא הכח שעל ידו הקב"ה נותן צרכי העולם - ובפרט לבניו - ולזה ברכה זו מיקרי עיקר הברכה בכל בקשות צרכיו.

הגדול הגבור והנורא,

עיקר השבחים, ובהם כלול הכל, והם כנגד האבות הקדושים.

והנה - מבואר בברכות [ל"ג:] שאחד ירד לפני התיבה ואמר האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעזוז והחזק והאמין והודאי והנכבד, והקפידו חכמים עליו משום דהיה במשמע שסיים לכולהו שבחיו של הקדוש ברוך הוא, אשר באמת אין להם גבול וקצבה - ולמדנו א"כ דהנך ג' הם השבחים העיקריים, הלכך אין להוסיף עליהם.
ובפירושי סידור התפלה לרוקח [תפילת שמונה עשרה] מבואר עוד שהמידות הללו הם כנגד האבות - עיין בהערה ¹⁰⁴ שהבאנו לשונו - וכן הבאנו להלן מהרמח"ל.
והוסיף בכל זה באבני אליהו לר' אברהם בן הגר"א [סידור הגר"א בשו"ע על שלש רגלים] שבאמת אין לנו להוסיף יותר מהנך ג' שבחים הגדול הגיבור והנורא - וכמבואר בסוגי' הנ"ל שזה גנאי להקב"ה - ואומרים רק את השבחים הללו שאמרם משה, ומזה מוכרח שכל השבחים בברכה ראשונה הם פירושים של הנך ג' - עיי"ש בארוכה - ופשוט שלפי דבריו א"ש למה אברהם יצחק ויעקב מוזכרים כאן בתור זה שהם כנגד הנך ג' - גדול גיבור נורא - וכן כל שאר השבחים שהוזכרו שם.

¹⁰³ וז"ל המהר"ל - "ויש לך לדעת כי ברכה ראשונה שהיא נקראת ברכת אבות אשר האבות הם השתלשלות העולם, ראוי שיתן הש"י ג"כ צרכו של עולם, וכמו שמסדר את העולם כך הוא יתברך מסדר צרכו מה שצריך אליו. לכך קאמר שם אמר ר"א לעולם ימוד עצמו אם יכול לכוין באבות יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד כאן.
ומפני מה אמרו שתהיה כיון תפלה באבות ולא שאר ברכות, אבל הפירוש כמו שאמרנו כי בכח הברכה הזאת הוא כל התפלה כי ברכה זאת נזכר שהוא יתברך אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב והאבות הם השתלשלות העולם כי הם התחלה לעולם ובכח ההתחלה הוא הכל ובפרט ישראל אשר הם זרע האבות.
ולפיכך בברכה זאת האדם קרוב אל השם יתברך ואז הוא לפניו, כי אין האדם כורע לפני המלך ואינו לפני המלך אבל כאשר מתקרב אל המלך כורע לפניו, לפיכך קודם שמזכיר השם שאז הוא קרוב אל השם יש לו לכרוע לפניו ולמסור נפשו אל השם יתברך כי אין נמצא עם השם יתברך שום מציאות והכל אפס זולתו יתברך, כי זה ענין הכריעה שהוא כורע לפניו שמוסר נפשו אליו ומבטל מציאותו אליו", עכ"ל.
¹⁰⁴ דיעוין שם שפירש - הקל הגדול הגיבור והנורא - "האל החזק, כמו אילי הארץ, אילי מואב. ואומר הגדול על שם אברהם האדם הגדול בענקים, הגיבור על שם יצחק גיבורי כח עושי דברו שנעקד, וכת' ויחפור את בארות המים, והנורא על שם יעקב מה נורא המקום הזה ששכב במקום בית אלוקים שנאמר נורא המקום אלוקים ממקדשיך".

דברי הרמח"ל,

עיקר ההשפעות במידות הללו דרך האבות,
ושאר הברכות האמצעיות הם פרטים.

הרמח"ל בדרך ה' [ח"ד פרק ו - פרטי סדר היום והתפלה] הוסיף עוד בכל הנ"ל - והעמיד כמה יסודות בבנין כח התפלה שיש בברכה זו בפרט ובכל השמו"ע בכלל - ועיין בהערה ¹⁰⁵ שהבאנו את כל לשונו - ולהלן תמצית דבריו.

א[עיקר ההשפעה מלמעלה הם בשלשה מידות הללו - הגדול הגבור והנורא - "שבהם נמשך השפע העליון בכלל".

ב[המידות הללו הם כנגד הג' אבות.

ג[מהאי טעמא מקומם של הג' מידות הללו הם בברכה ראשונה של שמונה עשרה.

ד[מהאי טעמא נתקנו נמי ג' ברכות ראשונות - כנגד הגדול הגבור והנורא.

ה[עיי"ש שהוסיף עוד - די"ב האמצעיות הם המשכת ההשפעה לפרטים כפי הצורך.

מתבאר מדבריו שיש 'צינור מרכזי' של השפעה העליונה - וזה מורכב מהנך ג' כחות, שהם המידות הללו שהם כנגד האבות - והצינורות הללו מתחלקים לאחר מכן לצינורות פרטיים לפי הבקשות הפרטיות.

יש 'צינור מרכזי' שדרכו מביאים כל צרכי העיר - מים לחם חשמל ועוד - ושוב מתחלקים הצינורות לפרטים שונים כפי צרכי העיר כל דבר במקומו - כך הבנין של השמו"ע - השפעה העליונה מתחילה דרך הג' ברכות הראשונות - ולאחר מכן מתחלקת ההשפעה לכל הצרכים הפרטיים.

כמובן שמי שלא מחזק את הצינור המרכזי לא עשה כלום, ולכן כוונה דווקא באבות מעכבת - והיינו משום - שכל הצרכים השונים של העולם באים דרך צינורות הללו של הגדול הגבור והנורא - ונמצא שהעולם וצרכי העולם עומדים מכח ההנהגה וההשפעה דרך המידות הללו - והרי הכחות הללו בבריאה השתלשלו דרך האבות - כל אחד כי עבודתו - ולכן מכח האבות הקדושים עומדים וקיימים כל צרכי הבריאה - והבנים מבקשים ומקבלים ומושפעים בזכותם ב"ב האמצעיות.

ג' ראשונות כנגד האבות.

עוד מבואר ברמח"ל שהג' ראשונות כולם שייכים לאבות והם כנגד האבות - והם כנגד הגדול הגיבור והנורא - וכן מבואר באבני אליהו - ולכן בברכה ראשונה יש פירוש של גומל חסדים טובים נגד הגדול שזה חסד, ובברכה השנייה ברכת 'אתה גיבור' כנגד 'הגיבור' - ובאמת שמפורש בראשונים שכל הג' ברכות ראשונות הם כנגד הג' אבות - עיין בזה בסדר היום [כוונת שמונה עשרה] שהבאנו לשונו בהערה ¹⁰⁶, וכן

¹⁰⁵ דרך ה' [חלק ד פרק ו] - "והנה צריך שתדע, שסוגי ההשפעה העליונה, שתחתיהם נכללים כל מיני ההשפעות ופרטיהם הם שלשה, והם הנרמזים בשלש אותיות השם ב"ה, וחיבורם ביחד להשלמת הבריאה כלה נרמזת בה' אחרונה - וכנגדם שלשה הכנויים, הגדול הגבור והנורא, והממשיך אותם כראוי הוא זכותם של אברהם יצחק ויעקב - והממשיך ההשלמה היוצאת מחיבורם הוא זכותו של דוד המלך, שמתחבר עם האבות ומשלים תיקונם של ישראל - והנה כנגד שלשה הסוגים האלה נתקנו שלש ברכות ראשונות של התפלה, ובהם נמשך השפע העליון בכלל, ואחר כך באמצעיות נמשך לפרטים כפי הצורך, ובג' אחרונות מתחזק ומתיישב במקבלים על ידי ההודאה שנותנים עליו - וזה כלל תיקון התפלה כולה", עכ"ל.

¹⁰⁶ ח"ל: "ענין זאת הברכה גדול עד מאד ועל זה אמרו חז"ל אם לא כיון באבות יחזור ויתפלל כי בה תלוי עין כל התפלה ואמרו רז"ל כי הג' ראשונות הוי כעבד שמסדר שבת לרבו וצריך לעמוד ביראה ואימה והם כנגד ג' אבות העולם.

האחד - מגן אברהם - שפדאו הקדוש ברוך הוא מאור כשדים מכבשן האור ומן המלכים.

מחיה המתים - כנגד יצחק שפרח נשמתו והחיהו וכן עתיד להחיות מתינו.

האל הקדוש - על שם והקדישו את קדוש יעקב והוא היה שרש הקדושה שהיה משולש בקדושה מכח אברהם ויצחק - והוא השלישי.

ולזה אנו מקדשים שם שמים בברכה הזאת על שם שנתקדש בקדושת שלשה אבות וכולם קדשו אותו והודיענו טבעו ושמו בעולם ומאז לא נפסק קדושתו מן העולם".

מבואר נמי בשו"ת הרשב"א [חלק ה סימן קטו] - הבאנו לשונו בהערה ¹⁰⁷ - ולהלן יבואר כן בשם הזוהר - וכן מתבאר נמי בדברי הפני" - ועיין בהערה ¹⁰⁸ שהבאנו לשונו. וע"כ שהברכה ראשונה היא כנגד אברהם ויש בה את הכח של כל הג' אבות - שכולם השלימו עבודתו בכחות ובמידות שלהם, ומלבד זה נקבעו ברכות נפרדות כנגדם וכנגד המידות שלהם - ואלו הג' ראשונות - שהם חלוקת הברכה ראשונה לג' ברכות - ובזה הושלמה הכח של הג' מידות הללו דרך האבות - ולאחר מכן מתחיל הי"ב אמצעיות שהם בקשות פרטיות מכח הכחות של השפעה שנמשכות בברכות הראשונות.

כל כח התפלה בברכה ראשונה ובג' ראשונות - והי"ב הם ענפים מהם.

יתכן מאד שזו כוונת המהר"ל במה שכתב שכח הברכה הזאת "היא כח כל התפלה" - שזה משום שמזכירים את האבות, אלוהי אברהם וכו' - "והאבות הם השתלשלות לעולם כי הם התחלה לעולם ובכח ההתחלה הוא הכל ובפרט ישראל שהם זרע האבות" - ועוד - "שהאבות הם השתלשלות העולם - ראוי שיתן השם יתברך ג"כ צרכו של עולם וכמו שמסדר את העולם כך הוא יתברך מסדר צרכו של עולם מה שצריך אליו" - ויתכן שהכוונה בכל הנ"ל על פי הרמח"ל הנ"ל.

ולסיכום - הרי מתורתם של הרמח"ל והמהר"ל למדנו שאבות והג' ראשונות אינם חפצא אחרת וסוג אחר מהי"ב אמצעיות, שהי"ב הם הבקשות והג' ראשונות שבח - אלא כולם במהלך אחד - וברמח"ל מפורש עוד שהי"ב בקשות הם בגדר 'פירוט' בעלמא של הכח הכללי שיש בג' ראשונות - וע"כ שהכל כח אחד - וכן נמי המשמעות בדברי המהר"ל שיש כח בתפלה - והכח של כל הברכות מונח בכח שיש בהתחלה - ומוכרח שהכל כח אחד - וההסבר לכל זה הוא שהכח שבהם חל השפע בעולמות מרוכז בג' מדות הללו - וכולם מיוחסים גם לעבודה של האבות - וזה כח התפלה.

ג' ראשונות כנגד אבות וי"ב אמצעיות כנגד השבטים.

הרי שנתחדש שהי"ב בקשות האמצעיות הם ענפים לג' ראשונות שהם השורש של הבקשות - ונראה שהדברים מפורשים עוד במה דמצאנו דהי"ב אמצעיות הם כנגד השבטים והג' ראשונות הם כנגד האבות. וחדוש זה ראיתי בשפת אמת [פרשת וישב - תרמג] "ויש לנו להבין כי השבטים הם עמודי עולם - כמו שיש ג' אבות ובחינויותיהם מקיימים העולם - כן בחי"י"ב שבטים - וע"כ נתקן י"ב ברכות אמצעיות בתפלת שמ"ע - האבות הם בחי' סידור שבחו של הקדוש ברוך הוא - והשבטים הבקשות", וע"ע בהערה ¹⁰⁹ תוספת דברים שהוסיף בזה.

והראני חכם אחד שליט"א שהדברים מפורשים כבר בדברי הזוהר - [רעיא מהימנא - ויקרא ג:] - ומתבאר שם עוד - שהברכה ראשונה הוא כנגד אברהם וברכת עבודה של רצה היא כנגד אהרן - הברכה השניה של

¹⁰⁷ וז"ל: "וג' ברכות אלה, הראשונה נתקנה כנגד אברהם, שהוא איש חסד, כאומרם: חסד לאברהם. השנית, כנגד יצחק, איש פחד, והוא איש גבורה, שנתגבר לפשוט צוארו לאהבתו יתברך, ולהעקד, וכאילו מת, וכאילו חיה אחר המות. והג' כנגד יעקב, שהוא איש אמת כאומרו תתן אמת ליעקב וגו' ובזרעו נתאמת כי אמתת השלטון והנצחון לשי"ת, לא לגלגל ולא למלאך, כי שרה עם אלהים ועם אנשים ויוכל. וזרעו שיצאו ממצרים, כנגד המזל שהיה כנגדם, כאילו עומדים בכור חזק כבדול. והוא אומר: ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים. ואומר: ויוציאך בכחו הגדול, ממצרים".

¹⁰⁸ יעויין בפני יהושע [ברכות לב.] - "דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא כו' מנא לן ממש כו'. נראה דעיקר מלתא דר' שמלאי היינו לענין שלא ישאל אדם צרכיו בשלש הראשונות ויליף לה שפיר ממש - דמה שאמר את גדלך היינו מעין ברכת מגן אברהם שהיא נגד מדת הגדולה שהיא מדת אברהם ומה שאמר ואת ידך החזקה היא נגד ברכת אתה גבור שהיא מדת הגבורה דמש"ה מזכירין בה גבורות גשמים והיא נגד מדת פחד יצחק ומה שאמר אשר מי אל בשמים ובארץ היא מעין ברכת האל הקדוש שהיא נגד מדת יעקב וא"כ שלשה דברים הללו שהזכיר משה הן מעין ג' ברכות הראשונות של י"ח ואח"כ אמר אעברה נא שהיא שאלת צרכיו, כן נראה לי".

¹⁰⁹ "האבות הם בחי' סידור שבחו של הקדוש ברוך הוא - והשבטים הבקשות - וכל אלה המה דרכים מיוחדים שמתחדשין בכל יום - כי אין הדברים במקרה רק הם עמודים שהכל עומד עליהם - והקב"ה וב"ש פותח בכל יום אלה הדרכים והשערים שער סליחה ורפואה ותשובה ופרנסה כו' - לכן נתקן ברכה בסוף כל בקשה ואם ה' בקשה בלבד מה ענין הברכה רק שיש להאמין כי בכל יום נותן הקדוש ברוך הוא אלה הברכות לעולם רק בכח בנ"י לעורר אלה הדרכים - ויהודה בחי' שמע קולינו - כמ"ש שמע ה' קול יהודה והיא בחי' דוד המע"ה נעים זמירות ישראל".

וע"ע בדבריו [ויחי תרמט] שכתב שברכת שמע קולינו הוא בחי' יהודה ודוד, ושים שלום הוא בחי' יוסף הצדיק.

גבורות היא כנגד יצחק וברכת הודאה היא כנגד דוד - הברכה השלישית היא כנגד יעקב וברכת שים שלום היא כנגד שלמה - והי"ב אמצעיות הם כנגד השבטים - ועיין בהערה ¹¹⁰ שהבאנו את לשון הזוהר. הרי לנו כדברי הרמח"ל שבג' ברכות הראשונות של התפלה מזכירים את המידות שבהם נמשך השפע העליון 'בכללו', ואחר כך באמצעיות נמשך לפרטים כפי הצורך - ומבואר שהג' ראשונות הם שרשים והי"ב הם ענפים - וגם הכא אנו רואים כן שכיון שהג' ראשונות הם כנגד האבות - וכדהבאנו מלעיל מהראשונים - לכן הם השרשים לי"ב בקשות שהם כנגד התולדות שהם השבטים. והוסיף לי בזה ידידי הגאון רבי יצחק עהרנפלד שליט"א שמצאנו שהי"ב שבטים נעשו לי"ג שבטים - אפרים ומנשה - וגם בהוספת ברכת ולמלשינים נהפך הי"ב ברכות לי"ג - אלא שיש לעיין בחידוש זה שהרי בזוהר [שם] הקשו על ברכת ולמלשינים - ועיי"ש מה שאמרו בזה.

סליחות - י"ג מדות

כנגד תפלת שמונה עשרה.

שוב מצאתי בסייעתא דשמיא מקור נאמן ודברים מפורשים בזה - דהנה יעויין בלבוש [או"ח סימן תקפא] שהביא את ההלכה שאחרי סליחות אומרים קדיש שלם עם 'תתקבל' - ותמה בדין זה - שהרי בכל ימות השנה אין אומרים 'תתקבל' אלא אחר תפלת שמונה עשרה - והוסיף לבאר "שכן הוא המשמעות בלשון 'צלותהון' שפירושו 'תפלה', וסתם תפלה רצה לומר תפלת שמונה עשרה". ויישב בזה הלבוש - וז"ל: "שאני סדר הסליחות שנתקנו כולם על סדר התפלה של כל היום, כי הפסוקים שקודם הסליחות הם כנגד פסוקי דזמרה, והסליחות עם הי"ג מדות שאומרים בין כל אחת ואחת הם במקום תפלת י"ח, שעיקר התפלה הוא י"ג מדות, ואח"כ נופלין על פניהם כמו אחר כל התפילות ומסיימין ואנחנו לא נדע, לכך אומרים אחריהם קדיש שלם עם תתקבל כמו אחר גמר כל תפלות השנה", עכ"ל. הרי לנו דברים מפורשים שחידש "שעיקר התפלה הוא י"ג מדות" - סתם ולא פירש למה עיקר התפלה הוא הי"ג מדות - אכן לדברינו הן הן הדברים שהכח של התפלה מתבסס על י"ג מידות וכתבאר.

שורש הי"ג מידות רחמים,

הוא בשבח של 'הגדול הגיבור והנורא'.

הרמח"ל פתח לנו פתח לבאר שהגדול הגיבור הנורא הוא השבח המרכזי - ושאר הבקשות הם הפרטים שיוצאים מהם - ונראה שיש כאן תוספת עומק לדברים וכדיבואר: דהנה - יעויין ברבינו בחיי [פרישת כי תשא] שביאר את הי"ג מידות של רחמים בכמה דרכים - ובדרך אחת הביא שכל המידות הללו כלולים בהא-ל הגדול הגיבור והנורא. וז"ל - "ועוד יש בענין י"ג מדות דרך אחרת לקצת בעלי הקבלה, כי כל המדות כולם הולכות על ארבע ארבע, והוא כי אחר השם הזה הראשון העליון [ה' ה'] שהמדות מתאחדות בו - והוא אינו מדה - תמצא י"ב מדות והן מיוסדות לארבע ארבע, הזכיר תחלה ארבע מדות למדת רחמים, ואחרי כן הזכיר ארבע מדות למדות החסד, ואחרי כן ארבע מדות למדת הדין". הרי לנו שהי"ג מידות הם י"ב שמורכבות מג' שרשים - רחמים חסד ודין - והשם בהתחלה אינה מידה אלא שם העצם שהמידות כלולות בו. ועוד הוסיף שם - וזה לשונו - "והנה זה על דרך שלשת הספירות שהם שלשת האבות שאמרו עליהם חכמי האמת [ב"ר מז, ח] הם הם המרכבה, ומכאן תבין כי משה כששבח את ה' בג' שבחים, והוא שאמר [דברים

¹¹⁰ ז"ל הזוהר - "פתח ואמר 'באתי לגני אחותי כלה' איהי מלכות אד-ני - 'אריתי מורי' דא חסד דרגא דאברהם דאתמר עליה אלך לי אל הר המור, 'עם בשמי' דא נצח דרגא דאהרן, דכתיב ביה [שם ל] ואתה קח לך בשמים ראש, ואינון דרועא ימינא בירכא ימינא ורוא דמלה [תהלים טו] נעיונות בימינך נצח, אינון תרין ברכין לקבליה, חד מגן אברהם ותניינא עבודה דהוא רצה. 'אכלתי יערי' דא גבורה פחד יצחק 'עם דבשי' הוד דרגא דדוד, והיינו דרועא שמאלא עם ירכא שמאלא. 'שתיתי ייני עם חלבי' גוף וברית יעקב עם שלמה, לבתר 'אכלו רעים' שתו ושכרו דודים' - י"ב שבטים בי"ב ברכין, תוספת ברכת המינין, מאן אכיל לה - ההוא דאתמר ביה באתי לגני אחותי כלה", עכ"ל.

י, יז] "הא-ל הגדול הגבור והנורא", כל י"ג מדות אלו כלל בשלשתן, כי הא-ל הזהזכיר כנגד ה' ראשון שהוא עצם ולא מדה, וכשהזכיר "הגדול" כלל בו ארבע מדות של חסד, וכשהזכיר "הגבור" כלל בו ארבע מדות של מידת הדין, וכשהזכיר "הנורא" כלל בו ארבע מדות של מידת רחמים, והא למדת בג' שבחים אלה למשה הם כל י"ג מדות שנאמרו לו בסיני, עכ"ל.

למדנו מדבריו - שכמו שהי"ג מדות הם י"ב שמורכבות מג' שרשים - חסד רחמים ודין - והשם בהתחלה אינה מידה אלא שם העצם - כמו כן הגדול הגיבור והנורא הם הם הג' מידות הללו, וחסד דין ורחמים הם כנגד האבות, וכמו ששם ה' הוא ההקדמה לי"ג מדות כמו כן הא-ל הוא ההקדמה להנך ג'.

ויש להעיר שגוף החידוש שכתוב ברבינו בחיי שהי"ג מידות רחמים מורכבים מחסד דין ורחמים - כן מתבאר נמי מדברי הרמח"ל [תקט"ו תפלות - תפלה שפח] - עיין בהערה ¹¹¹ שהבאנו לשונו.

עוד יש לדעת - שמה שנתבאר כאן שעיקר ההנהגות והשפעות הם ע"י המידות של חסד דין ורחמים - כן מתבאר בדברי הרמח"ל גם בספר קנאת ה' צבאות [כלל יא] - עיין בהערה ¹¹² שהבאנו לשונו.

כל התפלה היא כנגד הי"ג מידות רחמים,

והשורש של כולם הוא בשבח - 'הגדול הגיבור והנורא'.

ונראה שלמדנו מכל הנ"ל כמה יסודות:

א] נראה לי לומר שבדבריו יש השלמה גדולה לדברי הרמח"ל בדרך ה' - שכאן למדנו למה עיקר ההשפעה מלמעלה הם דווקא בשלש מידות הללו, שהרי הנך ג' הם השרשים של הי"ג מידות רחמים - ועל ידם מתקיים העולם - שהרי אין לנו קיום בלי מידת הרחמים - וכדברי רש"י בבראשית שראה שאין העולם מתקיים במידת הדין ולכן הוא שיתף עמו מידת הרחמים וזה לקיום העולם.

ב] למדנו עוד - דלמה מקומם של הגדול הגיבור והנורא הוא דווקא בברכה ראשונה - שהרי תפלה היא בקשת רחמים - וא"כ הנך ג' שהם השרשים של הי"ג מידות רחמים הם הכח המרכזי שעל ידם יש לעורר רחמים לצרכי כלל ישראל.

ג] ונראה עוד - הרי הרמח"ל כתב שם שהי"ב ברכות האמצעיות הם "המשכת ההשפעה לפרטים כפי הצורך" - ונתבאר שהם ענפים מג' ברכות ראשונות שמבוססות על הגדול הגיבור והנורא - ולפי הנ"ל יש מקום גדול לומר שהי"ב אמצעיות הם הם הפרטים של הג' מידות - הגדול הגיבור והנורא - והיינו שהם בעצמם עומדים כנגד הי"ג מידות רחמים - והם י"ב ברכות כיון שה' ה' הוא ההקדמה - ואחריו יש י"ב.

שוב ראיתי ראייה גדולה ומקור מפורש לכל דברינו - דיעויין בלבוש [ריש הלכות ר"ה] בביאור טעמא שאנו אומרים קדיש תתקבל בגמר הסליחות, וביאר שכל הסדר של הסליחות הוא סדר של תפלה - אשרי חצי קדיש תחנון וקדיש - והי"ג מידות הם כנגד שמונה עשרה - וביאר בטעמא דמילתא - "כיון שעיקר תפלה י"ג מידות" - וזו ראייה גדולה ומקור מפורש לכל דברינו!!

¹¹¹ יעויין ברמח"ל - תקטו תפלות - [תפלה שפח] וז"ל: "אל אחד יחיד ומיוחד הרי רחום אתה שאתה כובש מידת הדין בי"ג מדות של רחמים כלל שלהם אחד, שהרי בחסד בנית את העולם ונתפשט מדריגות שלך, אל ודאי, ואח"כ רצית בדין להקים כל דבר בתחומו, ומפני התחתונים שיהיו מקבלים שכר ועונש לפי מעשיהם, וברחמנותך אתה מגביר חסד על דין ומתמלא רחמים על ברואיך שאתה שליט על כל, ויחודך אנחנו יודעים במדה זאת שהיא רחום שאתה יכול על כל היכולות, ואין שום חק עומד לפניך, שאתה למעלה מן כל חק.

ובשעה שאתה רוצה אתה עובר עליהם לרחם על עמך בי"ג מדות אלה בסוד [יחודך] יחודך, אחד ודאי, רבון כל העולמים כמו שאנו מקוים ליחודך באמת, כן תגלה לנו את אמתך, ולא לעד יחשך אור עלינו, כי לפניך כחשיכה כאורה, ותאיר חשכנו, ה' אל תאחר, לישועתך קייתי ה'."

¹¹² דברי הרמח"ל בקנאת ה' צבאות [כלל יא] וז"ל: "אמנם ההשגחה צריכה להשתנות לפי מעשי התחתונים, כי לפעמים יהיה פועל חסד לשלם טוב, ולפעמים דין להעניש לראוי לו, על כן נסדרה ההנהגה בחסד ודין, ובאמת יש לפעמים שיהיה הקב"ה פועל חסד גדול וגמור למחול כל פשע, ויש לפעמים שפועל דין תקיף, שיקוב הדין את ההר ולדקדק אפילו כחוט השערה. ויש מידה אמצעית בין החסד והדין, ונקרא רחמים. הרי ההנהגה מתחלקת לחסד דין רחמים, ולפי החילוקים האלה כך תהיה השגחתו הכללית הנ"ל", עכ"ל.

ברכת שמע קולינו - סיום הי"ג מידות רחמים.

הרי לנו חידוש נורא בעוצמה המיוחדת ובכח העצום שיש בשמו"ע בתור 'בקשת רחמים' - בקשת רחמים סביב הכח המיוחד שקיים ב"ג מידות רחמים שעל זה קבעו חז"ל בר"ה [יז:] "אמר רב יהודה ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם, שנאמר הנה אנכי כרת ברית".

ויתחדש עוד - שהברכה האחרונה של האמצעיות שהיא ברכת שמע קולינו - בברכה זו מסתיימת הי"ג מידות - ולכן יש בברכה זו הרבה לשונות של בקשת רחמים - חוס ורחם - קבל ברחמים וברצון - שהרי כאן מגיעים לשלמות של כל הי"ג מידות רחמים.

והוסיף לי ידידי הגאון רבי יצחק עהרנפלד שליט"א דבר נפלא ממש - הרי מוסיפים בברכה זו תפלה - "ומלפניך מלכינו ריקם אל תשיבנו" - ופירש שזה כנגד מה שאמרו חז"ל - ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם - הרי לנו שהלשון "ריקם אל תשיבנו" - קאי על מה שאמרו "אינם חוזרות ריקם" - והתפלה היא שתפלתנו תתקבל ע"י הכח של הי"ג מידות שיש בה - והכח הזה יחול בתפלתנו.

ועיין לעיל [שער א פרק א] שמוכא מהסידור הגר"א [אבני אליהו] שכל הבקשה הזו של "ריקם אל תשיבנו" הוא מהלך לפני כבודו מעל עולם המלאכים ששם הרחמים הוא של הקב"ה בלבדו.

שמע קולינו**כנגד הד' מאות עולמות של רחמים.**

ובאמת שיש להוסיף עוד שמתבאר בספרים הקדושים ששמע קולינו ראשי תיבות 'שק' - ד' מאות - וזה כנגד הד' מאות עולמות של רחמים שעומדים כנגד עשוי עם הד' מאות איש שבאים כנגד יעקב - ויש בזה דברים נשגבים - ולפי הנ"ל א"ש שכאן מסתיים הי"ג מידות רחמים.

המקור לכל הנ"ל הוא - בראשית חכמה [שער התשובה פ"ג אות כ"ד] - מובא בשל"ה [מסכת ראש השנה הגה פרק נר מצוה] - שהביא הרבה מדברי חז"ל לגבי תשובה ותענית דווקא בלבישת שק - ומבואר שמדרכי לא היה מוכן להוריד את השק אפילו לרגע אחד - ועיין בהערה ¹¹³.

וז"ל הראשית חכמה: "ואני שמעתי מהמקובלים [שער רוח הקודש; חסד לאברהם מעין ד' נהר מב], כי 'שק' עולה ארבע מאות - והענין, כי יש בקליפות ארבע מאות כתות, שעליהם נאמר בעשו [בראשית לב, ז] 'וארבע מאות איש עמו'. ויש למעלה ארבע מאות עולמות של רחמים, כדפירשו בריש האידרא [זהר ח"ג דף קכ"ח ע"ב]. ובלבישת שק זוכה להכפות ארבע מאות דסטרא אחרא, ולזכות לעולם הבא לארבע מאות עלמין דכסופא, שהם נקראים 'ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר' [בראשית כג, טז] - ועוד שמעתי, כי נרמז בשם מ"ב בשם אחרון - 'שקוצי"ת' - 'צית' בלשון תרגום - שמיעה - והכוונה, כי השק גורם שמיעת התפלה. וזהו 'ושק צית'".

וסיים בזה "וכן 'שמע קולנו' ראשי תיבות - שק" - הרי לנו שבברכה זו כלולות הד' מאות עולמות של רחמים - שעומדים כנגד עשוי עם הד' מאות איש שבאים כנגד יעקב - ועיין בהערה ¹¹⁴ מה שהוסיף בזה.

¹¹³ שאמרו "שיוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו, וראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו", עוד אמרו במדר"ר [וזאת הברכה פ"א ס"י] "כיון שראה משה שנחתם גזר דין, גזר עליו תענית ועג עוגה קטנה, ועמד בתוכה ואמר איני זו מכאן, עד שתבטל אותה גזירה, באותה שעה מה עשה משה, לבש שק ונתעטף שק, ונתפלג באפר, ועמד בתפלה ובתחנונים לפני המקום, עד שנודעו שמים וארץ וסדרי בראשית", עכ"ל.

והביא מהילקוט שמעוני [ח"ב רמז תתרנ"ו] על הפסוק [אסתר ד, ד] 'ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר שקו מעליו ולא קבל', וכתבו שם "אמר, איני מזיז את השק, עד שיעשה הקדוש ברוך הוא עמי נסים, כשעשה לראשונים - ביעקב כתיב [בראשית לו, לד] 'וישם שק במתניו', ובאחאב - לא תלה לו ג' שנים, וכן ביהורם - לא כלה שקו רעב משומרון".

¹¹⁴ ומורי ע"ה [פרדס רמונים, שער כ"ה שער התמורות פ"ו] כתב, במה שאמרו ברעיא מהימנא [ח"ג דף רכ"ז ע"א], שקש ותבן הם הקליפות, וקש בהיפוך הוא שק. והכוונה, כי כיון שהבעל תשובה חטא ונמשך אחר הקליפה, ראוי שיעלה שק על בשרו, וזוהו יכנע יצרו שהוא הקש. ואני אומר, שהרי בגלות נאמר [ישעיה נ, ג] 'אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם'. הרי הקדוש ברוך הוא, שנאמר בו [מלכים א - א, ח, לב] 'ואתה תשמע השמים' מתלבש בשק, ושכינה נאמר בה [יואל א, ח] 'אלי כבתולה חגרת שק על בעל נעוריה'. וכיון שזה בחטאו גרם להלבישם שק יותר על מה שהיה להם, שהרי כשאנו חוטאים, מאריכין הגלות וממליכין את השק שהוא העבד יותר מהראוי, וכן הנשמה כולה מתלבשת בשק שהיא הקליפה, ולכן לתיקון השכינה ולתיקון נשמתו, יעלה השק עליו, ובפרט בימי צער ובכיה ראוי ללבוש שק, עכ"ל הראשית חכמה.

יעקב מידת הרחמים

אחרי חסד של אברהם ודין של יצחק.

למדנו שיש ד' מאות עולמות של רחמים - והם עומדים כנגד עשיו עם הד' מאות איש שבאים כנגד יעקב - ותפלתו של יעקב מעוררת את הנך ד' מאות עולמות של רחמים - למדנו בזה שיעקב אבינו הוא כנגד מידת הרחמים.

והנה הבאנו לעיל מרבינו בחיי שהגדול הגבור והנורא הם כנגד חסד דין ורחמים והם כנגד אברהם יצחק ויעקב - ולמדנו א"כ שאם אברהם הוא חסד ויצחק הוא דין - א"כ שוב למדנו הכא שיעקב הוא רחמים - וכן מפורש ברבינו בחיי [פרשת תזריע] על הפסוק "אדם כי יהיה בעור בשרו" שכתב בהד"ל שמידתו של יעקב היינו רחמים.

ודבר זה מבואר בדברי חז"ל שאמרו - "אין תפלה נשמעת אלא אם כן יש בה מזרעו של יעקב" - ופירש בזה המהר"ל בנצח ישראל [פרק ז] - "זה סוד נפלא, כי התפלה היא רחמים, וזהו מדת יעקב שמדתו הרחמים".

ויעיין עוד במגלה עמוקות פרשת וישלח [ויהי לי שור וחמור] שכתב שמה שאמר יעקב אחרי החלום - "אכן יש ה' במקום הזה" - והרי ידוע ששם הוי' היא מידת הרחמים - וכאן נקבע מידה זו של הקב"ה כמידתו של יעקב - וביאר שזה גם התפלה של יעקב שאמר שם - "והיה ה' לי לאלוקים" - והיינו שמידת הרחמים [הוי'] יתייחד אצלו.

כל זה מתגלה ליעקב במקום המקדש שהוא שכב - ואז נודע לו שזה שער השמים המקום לקבלת תפלות - מקום רחמים - וע"ע במגלה עמוקות [ויחי - המלאך הגואל] - ונראה דהן הן דברי המהר"ל שתפלה נשמעת מכחו של מידת הרחמים שהתייחד אצל יעקב, ודבר זה מתגלה בחלום של יעקב.

השלמה לדברים מצאנו במהר"ל בנצח ישראל [פרק נב] שהביא את הג' מידות של האבות - ויעקב היינו רחמים, והוסיף שרחמים עושה חיבור ודבקות ואהבה, והרי יש ג' הגדרות של האבות לבית המקדש, הר שדה ובית, והחיבור והדבקות בשלמותה היא במצב של 'בית', יותר ממצב של הר ושדה, ויש להעיר שהזמן שקראו יעקב לבית המקדש 'בית' - היינו אחרי הגילויים הללו של מידת הרחמים במקום הזה - "והאבן הזאת וכו' יהיה בית אלוקים".

ודע שהמקור לכל דברי רבותינו - שמידתו של יעקב היינו רחמים הוא מדברי הזוהר חדש [חוקת] שמביא את הפסוק "ואל-ש-די יתן לך רחמים לפני האיש" - ודרשו שם "ואל-ל" זה אברהם, "ש-די" זה יצחק, יתן לך "רחמים" זה יעקב, "לפני האיש" זה יוסף.

ויש תוספת דברים לכל הנ"ל - הרי המלחמה בעמלק היתה סביב הבכורה כמבואר בתרגום שיר השירים על הפסוק אחזו לנו שועלים - והרי כתוב בסוף פרשת בשלח שתפלתו של משה בזמן המלחמה היתה "עד בא השמש" - וביאר האלשיך [שם] שאברהם תקן תפלת שחרית, ויצחק מנחה, ויעקב ערבית, ומשה התפלל כל היום - "ידיו אמונה" כנגד אברהם ויצחק שחרית ומנחה - עד הזמן של "כי בא השמש" שזה הזמן של יעקב - וביאר האלשיך "כי אז רחמים של מדת יעקב יגיבו על בניו".

ועיין להלן [שער ו פרק ז] שהרחבנו עוד בכחו של יעקב להגיע לעולמות של רחמים במאבק עם המלאך - וא"כ נראה להוסיף על דברי האלשיך הנ"ל - שבאמת כחו של יעקב במלחמה עם שרו של עשיו להגיע עד כסא הכבוד - שהוא מקום רחמים - הוא הכח שעומד כנגד עמלק במעשה אבות - והמלחמה עם עמלק בפועל אינו אלא הסימן לבנים שבמלחמה זו, ולכן זה בכחו של יעקב - וע"ע בהערה ¹¹⁵ מקורות נוספים שיעקב הוא מידת הרחמים.

והוסיף השל"ה [שם] - "הרי שאין יפה לתשובה כלבישת שק. וסימנך 'השקפה' [דברים כו, טו] - השק יפה - עוד היה נותן האר"י ז"ל [שער רוח הקודש דף ח'] סימן: 'בד קודש ילבש' [ויקרא טז, ד], 'בד' בא"ת ב"ש - שק".
¹¹⁵ עיין באלשיך דברים [פרק א פסוקים ו-ח] שחזר על זה - חסד דין רחמים, אברהם יצחק ויעקב, ועי"ש מה שביאר בזה, וכ"כ החת"ס [וירא] על הפסוק "אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן", והחת"ס בריש וישב למד שזה עומק הפשט בדברי הרמב"ן בויגש [מו א] כשירד יעקב למצרים שכותב על הפסוק "ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק" שאעפ"י שמדתו של יעקב היא רחמים אעפ"כ הוא זבח לאלקי אביו - שהוא פחד - שרצה להשלים עמו כל המדות - שגם מידת הדין יסכים עמו - ולכן זבחים ולא עולות כי זבחים הם שלמים להשלים כל המדות.

**מבאר - שבברכה ראשונה אין כאן 'חפצא של תפלה'
אבל יש כאן 'כח של תפלה',
שזה הכח שבו מרוכז כל הי"ג מידות רחמים.**

שאלנו בתחילת דברינו הרי בסוגי' בברכות ובע"ז מבואר שאבות הוא בגדר יסדר אדם שבחו - והוסיף רש"י "שאין בהן תפלה אלא שבח ואח"כ בשאר ברכות יש דברי תחנון ותפלה" - ומאידך מבואר במהר"ל וברמח"ל שעיקר הכח של התפלה מונח בכח של ברכה זו - וזה תמוה - דאיך נוכל להבין שבכח הברכה הזאת מונח הכח של כל התפלה - הרי אין כאן חפצא של תפלה כלל בברכה זו - ומה שייך כח של תפלה כשאין כאן חפצא ומציאות של תפלה - וצ"ע גדול.

והתשובה - הכח של תפלה היינו לעורר רחמים ולבקש רחמים - והתעוררות זו היא בכח הי"ג מידות רחמים שמונח בתפלה - בכל ברכה וברכה - ובזה ברור שהכח שיש בברכה ראשונה כולל את הכח של כל הברכות - שכאן הכל עומד על המידות של הגדול הגבור והנורא - שאלו עומדות כנגד הי"ג מידות כולם - הלכך עיקר הכח כאן.

ומעתה נראה שכוונת רש"י והסוגי' שם היא שבאבות אין כאן 'דרך תפלה' ואין כאן 'נוסח תפלה' ואין כאן 'צורת תפלה' כיון שאין כאן בקשות - אכן אף ש'חפצא של תפלה' אין כאן אבל 'כח של תפלה' יש כאן - כיון שהכח של תפלה היא לעורר רחמי שמים לצרכי בני אדם - והברכות הללו מעוררות רחמי שמים לצרכי בני אדם ככח שמרכז בו את כל הי"ג מידות - אף דחסר בבקשה המפורטת.

במה שיש לתמוה בדברים,

האם העיקר הוא הזכרת האבות או שהעיקר הוא הזכרת המדות.

אולם אכתי יש לעיין בעיקר הדברים - הרי בברכה ראשונה איכא הזכרת ג' אבות ואיכא הזכרת ג' מידות - ויש לעיין - דמה העיקר ומה התולדה - הרי מהרמח"ל והאבני אליהו היה נראה שעיקר הברכה ראשונה היינו הזכרת המידות של הגדול הגבור והנורא - חסד דין ורחמים - אלא שגם האבות שייכים למידות הללו - כל אחד ואחד כפי עבודתו - ולכן הם שייכים לברכה זו - ונמצא שהעיקר הוא המידות והאבות בתולדה.

אולם מכל דברי המהר"ל היה נראה איפכא - דאדרבה - העיקר הוא הזכרת האבות עצמם ולא רק בתור היכי תימצא להזכיר את המידות הללו - וכדבריו - "והאבות הם השתלשלות לעולם כי הם התחלה לעולם ובכח ההתחלה הוא הכל ובפרט ישראל שהם זרע האבות" - וכמו שכתב עוד "כי ברכה ראשונה שהיא נקראת ברכת האבות - אשר האבות הם השתלשלות העולם - ראוי שיתן השם יתברך ג"כ צרכו של עולם וכמו שמסדר את העולם כך הוא יתברך מסדר צרכו של עולם מה שצריך אליו" - ומשמע שיש כאן זכות מצד האבות עצמם - ולא רק בתור הזכרת המידות הללו.

ובאמת שכדברי המהר"ל מפורש בחז"ל - דיעויין במגילה [יז:] ור"ה [לב] "תנו רבנן מניין שאומרים אבות - שנאמר הבו לה' בני אלים, ומניין שאומרים גבורות וכו'" ופירש רש"י בר"ה שהאבות קרויים אלים ע"ש שהם תקיפי - עכ"פ מבואר שהעיקר הוא הזכרת האבות - וצ"ע - ועיין להלן [פרק ב] שביארנו את עומק הדברים.

עוד יש לעיין - דאיך נוכל להבין שחסד דין ורחמים הם הג' חלקים של י"ג מידות רחמים - שהרי מה שייך מידת הדין למידת הרחמים להיות חלק מהי"ג מידות - ועיין להלן [פרק ב] שביארנו את עומק הדברים.

ועיין עוד בספר תיבת גומא [הפטרה במדבר] על הפסוק "וארשתיך לי בצדק ומשפט בחסד ורחמים", ופירש כי אברהם חסד יצחק דין ויעקב רחמים והביא על הפסוק "וזכרתי את בריתי יעקב", שבית ראשון ושני היה ממוזג דין ורחמים, אבל לעתיד לבא בית שלישי היא בזכות יעקב וזה 'רחמים גדולים', וכתב שזה כדוגמת קנין חופה אחרי קנין כסף שהחופה גומרת בה, וכדברי רב הונא דחופה קונה אחר כסף - והביא נמי מהרי"ף בפרק הבא על יבמתו שגם ביאה אחר כסף גומר, וממילא שלעתיד לבא בזכות האמונה שידבקו בה' ממש יחוד ה' ויהיה לעולם - שהרי ארוסה אדם מגרש, שאין לבו גס בה משא"כ אשתו נשואה.

פרק ב

ברכה ראשונה - אבות, לעורר את האהבה - 'ימינו תחבקני', וכיבוש הדין תחת החסד.

ג' ברכות הראשונות - הכח לעורר רחמי שמים במידות של האבות - הגדול הגבור והנורא - כנגד הי"ג מידות רחמים. < צנור מרכזי' שדרכו מביאים את כל צרכי העיר - ברכה ראשונה. < מתמה בעיקר הדברים. < ימינו תחבקני - זו תפלה - אהבת עולם. < תפלה - עולם של רחמים - מעל המלאכים - במקום כבודו ממש. < ימינו תחבקני - אהבת עולם - רחמים גדולים - הוא הוא הכח של תפלה < אהבה ורחמים שייכים זה לזה. < הזכרת האבות היא התעוררות של המידה של ימינו תחבקני - בגדר אני לדודי ודודי לי. < הזכרת אהבת האבות פותח את הצינור המרכזי להשפעות של רחמים דרך אהבה. < הזכרת ג' אבות והזכרת ג' מידות - מה העיקר ומה התולדה. < "ומביא גואל לבני בניהם". < ברכת אתה גבור - כנגד הדין - וזה 'הגבורה המתוקה הנקשרת בחסד'. < החסד של אברהם מתחבר עם הדין של יצחק - והגבורה של יצחק לכבוש את יצרו. < דברי הראשית חכמה - שבשקידה - יצחק מעמיד את הדין להיות כבוש תחת החסד של אברהם.

ג' ברכות הראשונות - הכח לעורר רחמי שמים במידות של האבות - הגדול הגבור והנורא - כנגד הי"ג מידות רחמים.

לעיל [פרק א] למדנו שהברכה הראשונה של השמו"ע היא 'אבות' - והיא העיקרית - ולכן מי שאינו מכוין באבות לא יצא ידי חובת תפלה - והבאנו מהמהר"ל שהברכה של אבות היא עיקר כח התפלה וכלשונה - "כי בכח הברכה הזאת היא כח כל התפלה".

ונתבאר - דאף שתפלה היינו בקשת רחמים - והרי בסוגי' בברכות ובע"ז מבואר שאבות הוא בגדר 'יסוד אדם שבחו' - ואין בהן תפלה אלא שבח - אכן היסוד בזה הוא שאף שבאבות אין כאן 'דרך תפלה' ואין כאן 'נוסח תפלה' ואין כאן 'צורת תפלה' כיון שאין כאן בקשות - אכן אף ש'חפצא של תפלה' אין כאן אבל 'כח של תפלה' יש כאן - כיון שהכח של תפלה היא לעורר רחמי שמים לצרכי בני אדם - והברכות הללו מעוררות רחמי שמים לצרכי בני אדם כח שמרכז בו את כל הי"ג מידות - אף דחסר בבקשה המפורטת - ונמצא שבכל הי"ב ברכות יש בקשה מפורשת וזו דרך תפלה ונוסח תפלה אכן בהנך ראשונות האדם מעורר רחמי שמים בהזכרת האבות.

ונתבאר עוד שהמידות של הגדול הגבור והנורא הם כנגד חסד דין ורחמים - ומבואר עוד שהג' הללו הם עיקר דרכי ההשפעה בכל העולמות - ומבואר עוד שהגדול הגבור והנורא הם השורש לכל הי"ג מידות רחמים - ומבואר עוד שכל התפלה היא בגדר 'ענפים' מהג' שרשים הללו, וזה מבואר עוד בזה שהראשונות הם כנגד הכחות של האבות והאמצעיות הכחות של הי"ב שבטים.

'צנור מרכזי' שדרכו מביאים את כל צרכי העיר - ברכה ראשונה.

יש 'צנור מרכזי' שדרכו מביאים את כל צרכי העיר - מים לחם חשמל ועוד - ושוב מתחלקים הצינורות לפרטים שונים כפי צרכי העיר כל דבר במקומו - כך הבנין של השמו"ע - השפעה העליונה דרך הג' ברכות הראשונות - ולאחר מכן מתחלקת ההשפעה לכל הצרכים הפרטיים.

כמוכן שמי שלא מחזק את הצינור המרכזי לא עשה כלום, ולכן דווקא הכוונה באבות מעכבת - והיינו משום - שכל הצרכים השונים של העולם באים דרך צינורות הללו של הגדול הגבור והנורא - חסד דין ורחמים - ונמצא שהעולם וצרכי העולם עומדים מכת ההנהגה וההשפעה דרך המידות הללו - והרי הכחות הללו בבריאה השתלשלו דרך האבות - כל אחד כפי עבודתו - ולכן מכת האבות הקדושים עומדים וקיימים כל צרכי הבריאה - והבנים מבקשים ומקבלים ומושפעים בזכותם.

המשך התפלה היא לבקש על הפרטים - כל בקשה ובקשה בפני עצמה - דעת סליחה רפואה ופרנסה - וכל אלו הם הצנורות הפרטיים - שבהם אנו מעמידים את הבקשות בתור הפרטים המעשיים.

מתמה דמה העיקר - הזכרת הג' אבות או הזכרת הג' מידות.

אולם שאלנו שיש לעיין בעיקר הדברים - הרי בברכה ראשונה איכא הזכרת ג' אבות ואיכא הזכרת ג' מידות - ויש לעיין - דמה העיקר ומה התולדה - הרי מהרמח"ל והאבני אליהו היה נראה שעיקר הברכה ראשונה היינו הזכרת המידות של הגדול הגיבור והנורא - חסד דין ורחמים - אלא שגם האבות שייכים למידות הללו - כל אחד ואחד כפי עבודתו - ולכן הם שייכים לברכה זו - ונמצא שהעיקר הוא המידות והאבות בתולדה. אולם מדברי המהר"ל היה נראה איפכא - דאדרבה - העיקר הוא הזכרת האבות עצמם ולא רק בתור היכי תימצא להזכיר את המידות הללו - וכדבריו - "והאבות הם השתלשלות לעולם כי הם התחלה לעולם ובכח ההתחלה הוא הכל ובפרט ישראל שהם זרע האבות" - וכמו שכתב עוד "כי ברכה ראשונה שהיא נקראת ברכת האבות - אשר האבות הם השתלשלות העולם - ראוי שיתן השם יתברך ג"כ צרכו של עולם וכמו שמסדר את העולם כך הוא יתברך מסדר צרכו של עולם מה שצריך אליו" - ומשמע שיש כאן זכות מצד האבות עצמם - ולא רק בתור הזכרת המידות הללו. ובאמת שכדברי המהר"ל מפורש בחז"ל - דיעויין במגילה [יז:] ור"ה [לב] "תנו רבנן מנין שאומרים אבות - שנאמר הבו לה' בני אלים, ומנין שאומרים גבורות וכו'" ופירש רש"י בר"ה שהאבות קרוים אלים ע"ש שהם תקיפי - עכ"פ מבואר שהעיקר הוא הזכרת האבות - וצ"ע.

ימינו תחבקני - זו תפלה - אהבת עולם.

ונראה לבאר את הדברים על פי כמה הקדמות:

הקדמה א' - יש מושג ומציאות של 'ימינו תחבקני' - וזה מוגדר בדברי חז"ל כהנהגה של 'אהבה שאין לה הפסק' - וחז"ל באו לחלק בזה בין ב' הנהגות - שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני - וביארו חז"ל שהחרון אף של הדחייה בשמאל הוא לרגע ממש - אבל קירבה של ימינו תחבקני הוא הרחמים והוא 'חסד עולם' - יש כאן עוצמה אדירה של ב' מושגים ביחד - מציאות של "חסד עולם רחמתיך, וברחמים גדולים אקבצך" ומציאות של "אהבה שאין לה הפסק" בתוך המסגרת של 'ימינו תחבקני' - ועיין בהערה ¹¹⁶ שהבאנו את דברי חז"ל בפסיקתא זוטרותא בזה.

הקדמה ב' - מבואר בחז"ל שהזמן שאנו זוכים ל'חסד עולם' של 'חיבוק השכינה' הוא בתפלה - שהרי תפלה בא לעורר את החסד הגדול של הרחמים האין סופי - וכמבואר בדברינו לעיל [שער א' פרק א] - ודבר זה מבואר בדברי חז"ל במדרש [שיר השירים רבה פרשה ב] "שמאלו תחת לראשי, זו קריאת שמע, וימינו תחבקני, זו תפלה" - והיינו תפלה באה לעורר את הרחמים הגדולים שיש בהנהגה של 'ימינו תחבקני'. ומצאנו עוד - שקירבת אלוקים בתפלה היא בלי חציצה - ועיין בסדר היום [כוונת שמונה עשרה] שכתב "ולא יהיה חוצץ בינו לבין הקיר שיסיר כל המחשבות ולא יהיה דבר מפסיק ומבדיל בין כוונתו לתפלתו לא יהיה קרוב בשפתיו ורחוק מכליותיו - וקיר היינו שכינה - כד"א ויסב חזקיה פניו אל הקיר" - והיינו 'ימינו תחבקני' כפשוטו.

תפלה - עולם של רחמים - מעל המלאכים - במקום כבודו ממש.

הקדמה ג' - עיקר הכח של תפלה הוא שהקב"ה שומע תפילתנו ואנו זוכים על ידי התפלה להינצל מצרותינו ולקבל צרכינו, והכח של תפלה הוא לעורר את מידת הרחמים שיתגבר על הקטרוג של הדין - וכבר הרחבנו בזה [ריש שער א'] שתפלה היינו בקשת רחמים. והנה נתבאר לעיל שהמהלך בזה מתקיים בתפלה כיון שתפלה הוא 'מהדברים שעומדים ברומו של עולם' - וכתב רבינו יונה בברכות [כ"ה] שבעת התפלה "יחשוב בליבו כאילו שהוא עומד בשמים" והן הן הדברים - הוא לא נתון תחת הכחות והשפעות של המלאכים - אלא הוא עומד לבד עם הקב"ה למעלה למעלה -

¹¹⁶ אמרו חז"ל [פסיקתא זוטרותא - לקח טוב - שיר השירים פרק ח] "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני - דחני בשמאל וחבקני בימין, שנאמר [תהלים ל, ו] כי רגע באפו חיים ברצונו. ואומר [ישעיה נד, ח] בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך, וברחמים גדולים אקבצך [שם ז], ואומר [שם] ברגע קטון עזבתיך - שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני - זה חיבוק שכינה, אהבה שאין לה הפסק, שנאמר [יואל ב, כו] ולא יבושו עמי לעולם", עכ"ל.

בתפלה אנו עולים מעל מקום המלאכים - ואנו עולים למקום 'כבודו' ממש - וזה המקום המיוחד של חסד ורחמים - "ממקומו הוא יפן ברחמים" - וזה מעל מקום המלאכים ולכן הם "שואלים זל"ז איה מקום כבודו" - וכל זה נתבאר בארוכה בדברינו לעיל [שער א' פרק א].

ימינו תחבקני - אהבת עולם - רחמים גדולים - הוא הוא הכח של תפלה.

למדנו מכל הנ"ל את עיקר הכח של תפלה - והוא שכל המושגים הללו - ימינו תחבקני - אהבת עולם - רחמים גדולים - מקום כבודו מעל המלאכים - ממקומו הוא יפן ברחמים - כולם ביחד הם המרכיבים של הכח של תפלה.

הרי זה ברור שבמקום המיוחד הזה - המקום מעל המלאכים - שם ודאי קיימת הנהגה של כלל ישראל ביחד עם והקב"ה לבדם - בגדר 'ימינו תחבקני' - ופשוט שבהנהגה זו אין מקום לקטרוג של המלאכים - דווקא ביד שמאל יש קצת ריחוק ודווקא שם קיים הקטרוג הזה - לא כן בימינו תחבקני - הרי לנו שדווקא בתוך המערכת יחסים של אהבה - אז האדם נמצא במקום הרחמים - וזה כח התפלה. המקום ששם קיים הרחמים הגדולים - הוא הוא המקום של האהבה והימינו תחבקני - והוא הוא המקום של תפלה - "כאילו שהוא עומד בשמים".

אהבה ורחמים שייכים זה לזה.

ובאמת שהדברים יותר פשוטים - הרי מבואר במהר"ל בנצח ישראל [פרק נב] שאהבה ורחמים שייכים זה לזה - וזה לשונו "כי ענין הרחמים - האהבה והחיבור - שכבר ביארנו זה כי "אוהב" תרגומו 'מרחמוהו' [בראשית כה, כח], וכן בלשון חכמים בכתובות [קה]: 'לא לדין איניש מאן דמרחם ליה', ודבר זה ידוע - והאהבה היא הדיבור והחיבור בעצם, שכאשר דבק נפשו, כמו האב לבן והאם לבנה, מרחם עליו, ולפיכך מדה זאת בעצמה הוא סיבה לחיבור שיש אל השם יתברך לתחתונים, ודבר זה ידוע למבינים", עכ"ל. הרי לא רק ש'המקום' גורם - והיינו ש'המקום' ששם קיים הרחמים הגדולים הוא 'המקום' של האהבה והימינו תחבקני - אלא שמה שהאב אוהב את בנו ומרחם על בנו הוא מהלך ומציאות א' - הרי לנו ברור שהחיבור של הקב"ה להשפיע עלינו את כל צרכינו קיים דווקא מתוך המהלך הזה. הבאנו לעיל מחז"ל את ב' המושגים של "ברחמים גדולים אקבצך" ו"אהבה שאין לה הפסק" כאחד בתור פירוש למצב של 'ימינו תחבקני' - כל זה מציאות א' - רחמים ואהבה - וזו תפלה.

הזכרת האבות היא התעוררות של המידה של ימינו תחבקני,

בגדר אני לדודי ודודי לי.

על פי כל הנ"ל נראה שבזה מובן איך ההשפעות של תפלה דרך התעוררות של רחמים באות דווקא על ידי הזכרת האבות - אברהם יצחק ויעקב.

ונקדים במה שמבואר בראשית חכמה [שער האהבה פרק ז ס"ק לו] שכל הברכה הראשונה מתעסקת בחיזוק האהבה של הקב"ה אלינו - והזכרת האבות היא הזכרה של אהבה להם ולנו - "רק באבותיכם חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם" - וכל הברכה הזו הולכת סביב התעוררות האהבה הזו. והדברים מבוארים נמי ברוקח - דיעויין בפירושי סידור התפלה לרוקח [תפילת שמונה עשרה] שכתב כמה רמזים בברכה הראשונה - וכתב שם שהגדול הגבור והנורא הם ג', וכן עוזר ומושיע ומגן הם ג' - וביאר שהסידורות של ג' באות כנגד ג' פסוקים של אהבה בין הקב"ה לישראל - א [אני לדודי ודודי לי, ב] דודי לי ואני לו, ג [אני לדודי ועלי תשוקתו].

עוד הוסיף בזה שמצאנו בתורה שהקב"ה קרא לאברהם בשמו ג' פעמים, וגם לאידך גיסא - אברהם קרא בשם ה' ג' פעמים - ונמצא שכל הסידורות הללו של ג' - הם הביטוי של המערכת יחסים של אהבה שקיימת בין כלל ישראל להקב"ה ששורשה באהבה של הקב"ה לאברהם אבינו.

כמדומני שהן הן דברי המהר"ל - הבאנו לעיל מהמהר"ל שכתב "שהאבות הם השתלשלות העולם כי הם התחלה לעולם ובכח ההתחלה הוא הכל ובפרט ישראל אשר הם זרע האבות" - וזה חשיבותם בברכה ראשונה - וממשיך המהר"ל - "ולפיכך בברכה זאת האדם קרוב אל השם יתברך ואז הוא לפניו, כי אין

האדם כורע לפני המלך ואינו לפני המלך אבל כאשר מתקרב אל המלך כורע לפניו" - הרי מה שמזכירים את האבות מקרב אותנו אליו וזה מחייב כריעה - והיינו כנ"ל שבוה מתעוררת האהבה הגדולה של הקב"ה אלינו.

ועיין להלן [פרק ה] שהוספנו לבאר על פי הגדרה זו [שהכח של תפלה הוא בגדר ימינו תחבוקני] - שבוה מובן הכח המיוחד של תפלות שבת, עיי"ש.

הזכרת אהבת האבות פותח

את הצינור המרכזי להשפעות של רחמים דרך אהבה.

למדנו מדבריו תוכן חדש לכל הברכה הראשונה סביב הגדול הגבור והנורא - חסד דין רחמים - שכל הברכה באה לעורר את האהבה בין הקב"ה לישראל - והרי הביטוי המעשי של האהבה הזו היא ב'ימינו תחבוקני' - וזה כל התעוררות הרחמים שיש בתפלת שמו"ע - בקשת צרכיו על ידי רחמים גדולים, א"כ המקור הגדול של השפעות בצינור הזה הוא בהזכרת האבות שעל ידם מתעוררת אהבה זו שבהם נאמר "רק באבותיכם חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם" - ובמקום אהבה יש רחמים - וכדברי המהר"ל. והנה - הדבקות של האבות בהקב"ה היתה בזה שהם הלכו בדרכי ה' - והם דבקו בה' דרך המידות הללו - שראו את דרכי ה' בבריאה והלכו בהם - דרכים של 'חסד דין ורחמים' - והרי כל ההשפעות לעולם נמשכות דרך המידות הללו - ונמצא שההזכרת המידות הללו איכא תרתי שהם אחד - א] הזכרת המידות עצמם מעוררת רחמים כיון שהם כוללים את כל ה"ג מידות רחמים, ב] המידות הללו אצל האבות הם היסוד של האהבה הגדולה של הקב"ה לאבות - וזה בעצמו גורם התעוררות של רחמים גדולים - בזה מתעוררת ומתחזקת האהבה והרחמים ביחד.

וכתב בראשית חכמה [תוצאות חיים אותיות קפ"ג - קפ"ה] שכל מה שהקב"ה מיקרי אלוקי אברהם הוא מחמת זה שאברהם תפס את מידת החסד של הקב"ה להיות גומל חסד לכל באי עולם - והקב"ה קראו "בעל חסד" בשם המידה של הקב"ה - והביא עוד מספר הבהיר שהקב"ה אומר - וז"ל: "כל ימי היות אברהם בעולם לא הוצרכתי אני לעשות מלאכתי שהרי אברהם עומד במקומי - שנאמר וישמור משמרתי - שזאת היא מלאכתי - שאני מזכה את העולם ואפילו נתחייב, ועוד שהוא משיבם ומביא לבם לעשות רצון אביהם - כל זה עשה אברהם" - ושוב הביא מהזוהר שיצחק היה מודיע לכל באי עולם שיש דין ויש דיין והוא מעניש ונפרע מהרשעים.

הרי לנו שהמידות הללו - הם מושכים את האלקות לעולם - להשפיע ולמשוך שפע בכל העולמות - ואלו הכחות של האבות שבמידות הללו גופא הם דבקו בבורא עולם.

כח התפלה בברכות הראשונות.

כשבאים לפתוח ולחזק את הצינורות של ההשפעה של תפלה ב"ג מידות רחמים - הרי הכח השפעה הוא בימינו תחבוקני - וככל שיתחזק ויתעצם עבותות האהבה כך יתחזקו ההשפעות. נמצאנו למדים שמצד אחד יש ברכות אמצעיות שבהם יש בקשות מפורשות - ומאידך יש ברכות כלליות של הזכרת האבות והמידות של רחמים לעורר את האהבה - ואף שיש כאן ב' נוסחאות - נוסח ב'דרך בקשה' ונוסח ב'דרך ההתעוררות עצמה' - אכן התוכן הוא אחד - שאנו מתחברים עם הקב"ה לרחם עלינו בכל פרט ופרט של החיים שלנו לדאוג לנו, כאב שדואג לבנו מרוב אהבתו ורחמיו עליו.

בתפלה אנחנו נכנסים אצל הקב"ה לפני ולפנים בגדר בן שנכנס אצל אביו - ובוה אנו מחזקים את המערכת יחסים שקיימת באהבה הגדולה בין הקב"ה לאברהם אבינו ולכל האבות - שבהם הוא חשק - ואנו ממשיכים עוד את האהבה הזו בתור "אני לדודי ודודי לי" - ואהבה זו מעוררת את המידות של רחמים שכוללה באהבה זו.

הזכרת ג' אבות והזכרת ג' מידות, מה העיקר ומה התולדה.

יש כאן הזכרת ג' אבות ויש כאן הזכרת ג' מידות - ויש לעיין - דמה העיקר ומה התולדה - הרי לעיל [פרק א] הקשינו שמהרמח"ל והאבני אליהו היה נראה שעיקר הברכה ראשונה היינו הזכרת המידות של הגדול הגבור והנורא - חסד דין ורחמים - שבהם נמשכים כל ההשפעות - אלא שגם האבות שייכים למידות הללו - כל אחד ואחד כפי עבודתו - ולכן הם שייכים לברכה זו - והיה משמע מזה שהעיקר הוא המידות והאבות הם רק בתולדה.

אולם מכל דברי המהר"ל היה נראה איפכא - דאדרבה - העיקר הוא הזכרת האבות עצמם ולא רק בתור היכי תימצי להזכיר את המידות הללו - וכדבריו - "והאבות הם השתלשלות לעולם כי הם התחלה לעולם ובכח ההתחלה הוא הכל ובפרט ישראל שהם זרע האבות" - וכמו שכתב עוד "כי ברכה ראשונה שהיא נקראת ברכת האבות - אשר האבות הם השתלשלות העולם - ראוי שיתן השם יתברך ג"כ צרכו של עולם וכמו שמסדר את העולם כך הוא יתברך מסדר צרכו של עולם מה שצריך אליו" - ומשמע שיש כאן זכות מצד האבות עצמם - ולא רק בתור הזכרת המידות הללו - וצ"ע.

ובאמת שכדברי המהר"ל מפורש בחז"ל - דיעויין במגילה [יז:] ור"ה [לב] "תנו רבנן מניין שאומרים אבות - שנאמר הבו לה' בני אלים, ומניין שאומרים גבורות וכו'" ופירש רש"י בר"ה שהאבות קרויים אלים ע"ש שהם תקיפי - עכ"פ מבואר שהעיקר הוא הזכרת האבות - ואיך זה מתאים לכל הנ"ל.

אולם לפי הנ"ל א"ש - אדרבה - הרי הזכרת האבות מעוררת האהבה ורחמים וזה משום שיש מערכת יחסים של אהבה - "רק באבותיכם חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם", אולם התוכן הפנימי של האהבה הזו קיימת סביב המידות הללו - שבמידות הללו הם דבקו בהקב"ה ובוזה גופא הם קרויים על שמו - ונמצא שהמציאות של 'אלוקי אבותינו' היא אלקות שנמשכת מכח המידות הללו של הגדול הגבור והנורא - חסד דין ורחמים, והכל אחד.

ובאמת שכן מפורש בראשית חכמה [תוצאות חיים אות קפן] - שכתוב שם על 'הגדול הגבור והנורא' - שזה בגדר - 'תנא והדר ומפרש' - והיינו שאחרי שמזכירים אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב, אז 'הגדול הגבור והנורא' הוא בגדר 'תנא והדר ומפרש' - וזה כנ"ל - שהמציאות שנקרא אלוקי אברהם - מתבססת על פרסומו של הקב"ה דרך מידת החסד של אברהם - והיינו הך.

"ומביא גואל לבני בניהם" - בגדר 'אהבת עולם אהבתיך'.

בברכה זו אנו אומרים - "ומביא גואל לבני בניהם" - ופירש בזה באבודרהם וז"ל: "וכל זה הלשון הוא הווה על העבר ועל העתיד - כלומר - בכל יום גומל חסד וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם - כי גאל את ישראל ממצרים והם היו בני בניהם של אבות - וגם גואלנו בכל יום - ועתיד לגאלנו" - ועיי"ש שהוסיף עוד - "באהבה - ע"ש [ירמ' לא, ג] ואהבת עולם אהבתיך".

"אהבת עולם אהבתיך" - היינו שרשרת אחת שכוללת עבר הווה ועתיד - גאולה ראשונה וגאולה אחרונה כלולים ביחד עם הגאולות הפרטיות של כל אחד בכל יום ויום בהווה - ועם הכח הזה ניגשים לבקש בכל הענינים כולם.

ולהלן [שער ז פרק א] נתבאר שבאמת יש כאן שרשרת אחת של הטבה מהקב"ה - וזה עומק ברכה הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב - הוא הטיב מתייחס לעבר - מהדורה קמא של כלל ישראל מציאת מצרים עד בנין הבית - הוא יטיב מתייחס לעתיד - מהדורה בתרא של כל ישראל בגאולה אחרונה עד הבית השלישית - והוא מטיב מחדש שהמהדורה האמצעית אינה מציאות אחרת - אלא שיש כאן שרשרת אחת עם ג' חוליות - 'הטיב מטיב יטיב' - יחידה אחת ומציאות אחת - המצב של 'מטיב' קיים אתנו בכל תוקפו כחלק מהשרשרת אלא שהוא מוסתר - והיינו שגם במצבים של הסתר פנים אין שינוי באהבה עצמה - אלא שהיא במצב של הסתר - בבחינת מציץ מן החרכים - אחר כתליו ולכן גם בחורבן של הרוגי ביתר שייך ברכה של הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב - עיי"ש.

[יש להעיר שיש מהלך בפני עצמו בענין הנך ג' מידות בזמן הסתר פנים - ועיין במשך חכמה [איכה] שמחלק ביניהם בין זמנים של גלות וגאולה - מובא בהערה ¹¹⁷, וע"ע בדברים הנפלאים של הגרי"ז דמה השו"ט אי אומרים את המידות הללו בזמן החורבן - דבריו מובאים בהערה ¹¹⁸, עיי"ש].
הרי לנו שהמהלך של ימינו תחבקני ברמה של "אהבת עולם אהבתיך" מצטייר במהלך מתמשך ומתחדש עוד ועוד לדורי דורות של גאולה אריכתא שמתמשכת - גאולה שתחילתה ביציאת מצרים בתור בני בניהם של האהבה שהיתה אצל האבות - וגאולה זו מתמשכת ומתייחסת לכל צרה של כל אחד ואחד בכל הדורות יום יום - והגאולה העתידה צומחת ומתמשכת מתוך המשך אהבה זו - וזה התוכן של הברכה ראשונה - "אהבת עולם אהבתיך".

הרי לנו צינור מרכזי של השפעה של אהבה וחסד כל הימים לכל עניני צרכי עמך בית ישראל - ואח"כ הכל מתחלק לפרטים רבים בברכות האמצעיות.

ובדברי הראשית חכמה [שער אהבה פרק ז ס"ק לו] יש תוספת דברים - וכל דבריו שם באים להראות שכל התוכן של הברכות ראשונות הם לעורר אהבת הקב"ה אלינו - וז"ל: "הגדול הגבור והנורא - א-ל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל וכו' - וכל הפעולות האלו מורים על 'התמדת החסד' בנבראים - 'בלי הפסק' - שלא אמר 'גמל' חסדים אלא 'גומל' - שלעולם גומל, וכן קונה הכל לא אמר קנה הכל ויזכור חסדי ויביא גואל אלא קונה זוכר ומביא שמורה ודאי על התמדת פעולות החסד", עכ"ל - הרי שיש כאן דגש על 'התמדת פעולות החסד'.

ברכת אתה גבור - כנגד הדין,

וזה 'הגבורה המתוקה הנקשרת בחסד'.

בעיקר הדברים יש לעיין - דאיך נוכל להבין שחסד דין ורחמים הם הג' חלקים של י"ג מידות רחמים - שהרי מה שייך מידת הדין למידת הרחמים להיות חלק מהי"ג מידות.

ובדברי הראשית חכמה [שם] - בהמשך דבריו - למדנו תשובה לקושי' זו - שבאמת יש ב' סוגים של דין - והכא איירי בדין שקשורה לרחמים וכלשונו - 'הגבורה המתוקה הנקשרת בחסד' - וזה המידת הדין שמוזכרת בברכת 'ואתה גבור' - וזה מתבאר בברכה השניה - ונעתיק לשונו כאן.

דברי הראשית חכמה באים להראות שכל התוכן של הברכה הראשונה היא לעורר אהבת הקב"ה אלינו - וכדבאנו לעיל את כל לשונו בזה - וממשיך בזה בברכה שניה.

¹¹⁷ דיעויין שם שהוסיף שאף שמבואר בגמרא שהמידות של הגדול הגיבור והנורא - קיימים גם בגלות ובתוך המצב של חורבן - והיינו בזה שהוא שותק לנכרים בהיכלו - ולזה מיקרי אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה - אכן סו"ס המידות הללו מושגות לנו בגלות דווקא לאחר התבוננות - אבל לאחר בנין בית המקדש המידות הללו יהיו בגלוי - ובזה ביאר את הפסוקים בתהלים [צט, ב] 'ה' בציון גדול ורם הוא על כל העמים' ואז [שם פסוק ג] "יודו שמך גדול ונורא קדוש הוא", ופירש בזה שיהיה בית המקדש - ואז יש את כל ההנהגות הללו בגלוי וכמו שאמרו בתהלים [סח, לו] "ונורא אלקים ממקדשך" - "ועוז מלך משפט אהב", והכוונה שעוז מלך - היינו גבורתו של הקדוש ברוך הוא במה שמשפט אהב - ועל איזה משפט קאי - אלא על מה שאומרים בתהלים [קמט] "לעשות נקמה בגוים וכו' לעשות בהם 'משפט' כתוב" - והיינו כמו שאמר [שמות טו, ו] "ימינך ה' תרעץ אויב" - אבל כעת אינו נתגלה כבוד השי"ת, רק אחרי ההתבוננות ששה אחת קיים בין שבעים זאבים וכו', אבל כשיעשה השי"ת "משפט", אז יקויים בקשתנו 'אלה כבוד מלכותך עלינו מהרה', והיינו בלא שום צורך להתבוננות כלל.

¹¹⁸ דהקשה הגרי"ז - "אתה גיבור לעולם ה' - וצ"ע מהו 'לעולם' וכי ס"ד שמדת גבורתו יתרך מוגבלת חלילה, ונראה עפ"ד הגמרא יומא [ס"ט:] - למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה וכו' משה אמר הא-ל הגדול הגיבור והנורא, אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו לא אמר נורא, אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו לא אמר גבור, אתו אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורתו וכו' שנותן ארך אפים לרשעים ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא האין אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות ע"ש.

וברור דדעת ירמיה ודניאל לא היתה חלילה שאין מידות אלו קיימות אלא סברו שבזמנה לא נראו מידות אלו ולא הנהיג אז הקדוש ברוך הוא את עולמו במידות הגבורה והנורא ולכן לא שייך היה שישבחו להקב"ה במידות שאינם משמשות ופועלות בהנהגת העולם, [וכדרך שאומרים המלך הקדוש בעשי"ת ולא בכל השנה, דאז הקדוש ברוך הוא מנהיג עולמו במידת מלך], ואנשי כנה"ג באו ואמרו שבכל עת ובכל שעה מונהג העולם במידות ובהנהגות גבור ונורא דכל עוד שקיימים רשעים אות היא שהעולם מונהג במידת גבור ועצם קיום עם ישראל מוכיח עם מידת נורא, ולכן אנשי כנה"ג שתיקנו תפילת שמו"ע קבעו הנוסח אתה גיבור לעולם ה' והיינו דמידת גיבור פועלת בהנהגת הבריאה לעולם".

וז"ל: "וכן בברכת אתה גבור - עם היות שהיא דומה לגבורה - היא 'הגבורה המתוקה הנקשרת בחסד' שהרי אנו רואים שכל מפעלות החסד נזכרו בה, מחיה מתים, מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים ומקיים אמונתו ולא נזכר ענין הדין בפירוש אלא במילת 'מלך ממית' וסמוך לה אמר 'ומחיה', שאפילו ענין המיתה שהוא הדין היותר הקשה כוונתו יתברך לטובה אל האדם כדי להחיותו כדי שיצא העולם מקללותיו - שאז ישמח ה' במעשיו - ופרטי עניינה שנזכר בה כמה פעמים ענייני המיתה ושאר פעולותיהם יתבאר בענין התפלה - נמצא שברכה היא הגבורה הקשורה בחסד", עכ"ל. ויש להאריך טובא בדבריו הקדושים - וכן בביאור ברכת אתה גיבור - ובכחו של יצחק בעקידה בברכה זו - ועיין בכל זה להלן [שער ו פרק ו] מה שהארכנו בזה.

פרק ג

כח האבות

'הבו לה' בני אלים',

עמידה בנסיונות.

מעלת בני אלים בברכה הראשונה של אבות. < דרגת האבות שעמדו בנסיונות - ולכן נקבע אצלם המושג של אלוהי אברהם בברכות ראשונות. < דוד המלך אינו בדרגת האבות - כיון שלא עמד בנסיונות - ותיקון חצות מתייחס לדוד שהוא למטה מדרגת האבות. < האהבה של הקב"ה לאבות דווקא דרך העמידה בנסיונות. < עשרה מאמרות עשרה נסיונות. < ביאורים נוספים בכח של 'בני אלים'.

מעלת בני אלים בברכה הראשונה של אבות.

יעויין במגילה [יז:] "תנו רבנן מניין שאומרים אבות - שנאמר הבו לה' בני אלים, ומניין שאומרים גבורות וכו'" - פירש המהרש"א [ר"ה לב.] "האבות קרוים אלים ע"ש תקיפי - כפרש"י - ומלת 'בני' [בני אלים] נמשך אדלעיל - כלומר הבו והזכירו בני לה' את - 'אלים' - האבות' - ונראה שקראום במקום הזה אלים ע"ש א-ל וכח אלוהים שנתקיים באבות" למדנו מהכא כמה נקודות:

א) עיקר השבח של הברכה הראשונה היינו האבות.

ב) מעלת האבות הוא דקרינן להו 'אלים' ופירש רש"י דהיינו 'תקיפי'.

ג) הזכרת האבות הוא משום שאנחנו המתפללים מיקרי 'בנים' של התקיפים הללו - 'בני אלים'.

ד) הלשון 'אלים' פירש המהרש"א שהוא על שם 'א-ל' והיינו הכח אלוהים שנתקיים באבות.

ונראה לומר שמה שהם 'תקיפי' כדעת רש"י בביאור הלשון 'אלים' - ומה שיש בהם כח אלוהי כדעת המהרש"א בביאור הלשון 'אלים' - מיתלי תלי זב"ז.

דרגת האבות שעמדו בנסיונות - ולכן נקבע אצלם המושג של אלוהי אברהם בברכות ראשונות.

ונקדים בסוגי' בסנהדרין [קז.] שדוד שאל מהקב"ה - למה באבות אומרים אלוהי אברהם יצחק ויעקב ולא אומרים גם אלוהי דוד - והקב"ה אמר שהם עמדו בנסיונות, ודוד לא עמד בנסיונות - ולשון הגמרא בזה - "אמר אינהו מינסו לי, ואת לא מינסית לי, אמר לפניו רבונו של עולם, בחנני ונסני" - עיי"ש המשך הסוגי'. ומבואר דדווקא מחמת העמידה בנסיונות של האבות הוא שאומרים אלוהי אברהם וכו' וכנראה שלכן הם נקראים תקיפי - וכנראה שלכן חל בהם הכח האלוהי - ודברי רש"י ודברי המהרש"א עולים בקנה אחד.

דוד המלך אינו בדרגת האבות

כיון שלא עמד בנסיונות,

'תיקון חצות' מתייחס לדוד שהוא למטה מדרגת האבות.

עוד מבואר התם שכל הצדקות של דוד המלך לא הועילו לו בזה - ועייין באור זרוע [הלכות תפלה סימן קן] שהאריך לכתוב דברים מבהילים בצדקותו של דוד - ועייין בהערה ¹¹⁹ שהבאנו לשונו - ואעפ"כ לא זכה

¹¹⁹ יעויין באור זרוע [הלכות תפלה סימן קן] שהביא את הסוגי' בסנהדרין הנ"ל שדוד שאל להקב"ה למה אומרים אלוהי אברהם יצחק ויעקב ולא אומרים גם אלוהי דוד - והקב"ה אמר שהם עמדו בנסיונות, ודוד לא עמד וכלשון הגמרא "אמר אינהו מינסו לי, ואת לא מינסית לי, אמר לפניו רבונו של עולם, בחנני ונסני" - עיי"ש המשך הסוגי'.

והעיר בזה האור זרוע ז"ל: "הרי אפילו דוד המלך שיוצאין כנגדו שבעה ברקים ורוגשים כל אופנים ושרפים ואוצרות ברד וענני כבוד ומזלות וכוכבים ומלאכי השרת ולוהטי זבול אומרים למנצח מזמור לדוד. וקול רעש גדול בא מגן עדן ואומר ימלוך ה' לעולם

להיות בברכת אבות - והסיק שם האור זרוע - "שמע מינא שהיה צדיק וקדוש ומופלא - ואעפ"כ לא הגיע לצדקותו וחסידותו של אבות שלשה - כש"כ השבטים שלא הגיע צדקותם וחסידותם". ולמדנו שיש דרגא מסוימת של עמידה בנסיונות בדרגת האבות שמחמת זה נקבע עליהם הלשון אלוקי אבותינו בברכה ראשונה - ומעלה זו ליתא בדוד המלך וכש"כ שבשבים ליתא לדרגא זו. והנה - מפורש בראשונים שכל הג' ברכות ראשונות הם כנגד הג' אבות - עיין בזה בסדר היום [כוונת שמונה עשרה] ובשו"ת הרשב"א [חלק ה סימן קטן] - הבאנו דבריהם לעיל [פרק א] - וכן הבאנו מהזוהר - והרי גם הכא לא מצאנו את זכותו של דוד המלך - וע"כ שכל הג' ברכות שייכות לעמידה בנסיונות. והנה הבאנו שם את דברי הזוהר שמבואר שהברכה של מודים בג' אחרונות מתייחסת לדוד המלך, ומבואר עוד שכל הי"ב אמצעיות מתייחסות לכח של השבטים - והי"ב אמצעיות אינם אלא פירוט של הג' ראשונות ואינם עומדים לעצמם - וזה מדוקדק בדברי האור זרוע שחילק ביניהם, שפשוט שהי"ב שבטים לא שייכים לברכה ראשונה ונתחדש שגם דוד לא שייך לזה - אלא דלא נכלל בי"ב אמצעיות כמו השבטים אלא שעומד לעצמו בתרו השלמה בג' אחרונות - ודו"ק.

וז"ל הדרך ה' [ח"ד פרק ו] לגבי דרגת תיקון חצות שהיא דרגא פחותה מהג' תפלות - וז"ל: "והנה תראה כי השלש תפלות אבות תקנום, ומצד זה מוטל על כל ישראל לסדרם. ואולם תיקון חצי הלילה האחרונה דוד נזדרז בו, וכמ"ש, חצות לילה אקום להודות לך, והוא המשלים עם האבות תיקונם של ישראל - וכמ"ל - אך לא נקבע הענין להטילו על כל ישראל, כי אם על חסידיהם, להיות במדרגה קצת למטה מן האבות". והרמח"ל כתב בזה עוד לעיל מיניה [שם] לגבי ברכה ראשונה - "וכנגדם שלשה הכנוים, הגדול הגבור והנורא, והממשיך אותם כראוי הוא זכותם של אברהם יצחק ויעקב - והממשיך ההשלמה היוצאת מחיבורם הוא זכותו של דוד המלך, שמתחבר עם האבות ומשלים תיקונם של ישראל - והנה כנגד שלשה הסוגים האלה נתקנו שלש ברכות ראשונות של התפלה, ובהם נמשך השפע העליון בכללו, ואחר כך באמצעיות נמשך לפרטים כפי הצורך, ובג' אחרונות מתחזק ומתישב במקבלים על ידי ההודאה שנותנים עליו. וזה כלל תיקון התפלה כולה".

האהבה של הקב"ה לאבות

דווקא דרך העמידה בנסיונות.

ונראה לבאר את הדברים ביותר עומק:

הבאנו לעיל [פרק א] את דברי המהר"ל - שכתב שכח הברכה הזאת "היא כח כל התפלה" - וזה משום שמזכירים את האבות, אלוקי אברהם וכו' - "והאבות הם השתלשלות לעולם כי הם התחלה לעולם ובכח ההתחלה הוא הכל ובפרט ישראל שהם זרע האבות" - ועוד - "שהאבות הם השתלשלות העולם - ראוי שיתן השם יתברך ג"כ צרכו של עולם וכמו שמסדר את העולם כך הוא יתברך מסדר צרכו של עולם מה שצריך אליו".

הבאנו לעיל [פרק א] שהמידות הללו של הגדול הגיבור והנורא - חסד דין ורחמים - הם הם עיקר הכח שבהם נמשכת ההשפעה ושפע מהעולמות למעלה לעולמינו.

הבאנו לעיל [פרק ב] שכל האבות דבקו בהקב"ה דרך מידה אחרת של הקב"ה ומחמת זה מיקרי אלוקי אברהם אלוקי יצחק - והבאנו עוד מהספר הבהיר שהקב"ה אומר - וז"ל: "כל ימי היות אברהם בעולם לא

אלוקיך ציון לדור ודור הללויה - ואז דוד בא וכל מלכי בית דוד אחריו וכל אחד כתרו בראשו - וכתרו של דוד מובהק ומשונה מכל כתרים וזיוו הולך מסוף העולם ועד סופו - וכשעולה לבית המדרש הגדול שברקיע - הוכן לו כסא של אש שהוא ארבע מאות פרסה גובהו כפלים אורכו וכפלים רחבו - וכיון שבא דוד יושב על כסא שמוכן לו כנגד אותו הכסא של אש לקונו - וכל מלכי בית דוד יושבין לפניו וכל מלכי בית ישראל עומדין מאחוריו מיד עומד ואומר שירות ותשבחות שלא שמעתן אוזן מעולם וכשפותח ואומר ימלוך ה' לעולם אלקיך וכו' מיד פותח מיטטרון שר הפנים וכל פמליא של עולם ואומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו - וחיות משבחין ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו ורקיעים אומרים ימלוך ה' לעולם אלקיך ציון וכו' והארץ אומרת ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד - וכל מלכי בית דוד אומרים והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד - וזכה לכל הכבוד באותו עולם - ש"מ שהיה צדיק וקדוש ומופלא אעפ"כ לא הגיע לצדקותו וחסידותו של אבות שלשה כש"כ השבטים שלא הגיע צדקותם וחסידותם", עכ"ל.

הוצרכתי אני לעשות מלאכתי שהרי אברהם עומד במקומי - שנאמר וישמור משמרת - שזאת היא מלאכתי - שאני מזכה את העולם ואפילו נתחייבו, ועוד שהוא משיבם ומביא לבם לעשות רצון אביהם - כל זה עשה אברהם".

הרי לנו שהעמידה בנסינות של האבות היתה בדרגא כזו שהם גילו את כבוד ה' במידות של הגדול הגיבור והנורא - חסד דין ורחמים - ברמה ובדרגא כזו שיש גילוי מושלם במידה זו - עד כדי כך שלכן מקרי אלוקי אברהם - וכן הוא ביצחק ויעקב.

ונראה שהן הן הדברים - שהאבות הם 'תקיפי' בעמידה בנסינות - והתקיפות היא שיעור ודרגא ורמה של עמידה בנסינות - שלכן חל בהם הכח אלוקי שמתגלה בגילוי מושלם הכח האלוקי - ולכן לשון 'אלים' הוא גם כפירוש רש"י וגם כפירוש המהרש"א - והתקיפי והכח אלוקי מיתלי תלי זב"ז.

ונראה דבזה מובנים דברי המהר"ל - "שהאבות הם השתלשלות לעולם כי הם התחלה לעולם ובכח ההתחלה הוא הכל" - הרי זה שהקב"ה מתגלה במידותיו בהאי עלמא הוא ע"י האבות - ולכן הם ההתחלה של קיום העולם - שעל ידם הוא מתגלה במידות הללו בהאי עלמא - ולכן דרכם ובזכותם נמשכות כל ההשפעות לכל העולם - ובפרט לבניהם.

ונראה שזה דרגא נוספת של השילוב בין תקיפי וכח אלוקי - שהם הצנורות של הכח של אלקות וכל השפעתו בבריאה - שהכל מתגלה ונמשך דרכם ועל ידם.

עשרה מאמרות עשרה נסיונות.

אולם נראה להוסיף - בעשרה מאמרות נברא העולם - וכן לאברהם היה עשרה נסיונות - והחסיד יעב"ץ האריך לבאר האיך תלויים זה בזה - והיינו משום שהמשך של התחדשות העשרה מאמרות כל רגע ורגע לקיום הבריאה הוא על ידי אברהם - ולכן הוא חשוב כשותף בבריאה והוא מקיימו ממש - 'בהבראם' אותיות 'באברהם' - והארכנו בדבריו לעיל [שער ד' פרק ד] - ויש לומר דגם מצד זה מוסבר החידוש "שהאבות הם השתלשלות לעולם כי הם התחלה לעולם".

ביאורים נוספים בכח של 'בני אלים'.

יש להוסיף - "הבו לה' בני אלים" קאי על ברכת אבות - ואיכא בזה כמה פירושים במדרש - עיין בזה במדרש תהלים [מזמור כט], שבפירוש אחד פירשו שבני אלים, היינו "בני אילמים וחרשים" - והיינו "שיש להם להשיב להקב"ה ואין משיבין, אלא שסובלין עול האומות בעבור קדושת שמו" - ודבר זה הוא סיבה שהקב"ה יעזור ויציל אותנו בכל הצרות - ובזה הם דומים לאבות - ועיין בהערה ¹²⁰ הרחבה בלשון המדרש בזה - ומסיים שם שאברהם ביקש "שכשיבואו בני לידי עבירות, זכור להם זו השעה". עוד פירשו במדרש - "דבר אחר בני אלים - בניהון דתקיפיא, כמה דאת אמר ויקח את אילי הארץ [יחזקאל יז יג].

"דבר אחר בני אלים - בניהם של אותן הנשחטים כאילים, אברהם אמר אני שוחט, יצחק אמר אני נשחט". הדרך הראשונה היא סיבה שהאהבה של הקב"ה אלינו תהיה אהבת עולם - גם במצב של עבירות - וזה כנתבאר לעיל שבברכה זו מתגלה על ידי האבות מהלך של ימינו תחבקני וזו אהבת עולם - והיו גם במצב של עבירות.

הדרך השניה - בני תקפיא - היינו כנתבאר מצד העמידה בנסינות - וכן"ל.

¹²⁰ ז"ל המדרש תהלים [מזמור כט] "מהו בני אלים, בני אילמים וחרשים, שיש להם להשיב להקב"ה ואין משיבין, אלא סובלין עול האומות בעבור קדושת שמו, וכן ישעיה אמר מי עור כי אם עבדי וחרש כמלאכי אשלה מי עור כמשולם ועור כעבד ה' [ישעיה מב יט].

וכן הוא אומר ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה [בראשית כב יד], מהו יראה, אמר ליה ה' ראה מה יש לי להשיב, אמר ליה אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע [שם כא יב], ועכשיו אמרת לי קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת [שם כב ב], אמר ליה איזה מהם, אמר לו את יחידך, אמר ליה זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו, אמר לו אשר אהבת, אמר ליה שניהם אני אוהב, כשאמרת את יצחק, לא היה להשיבך ולומר לך ואת בריתי אקים את יצחק [שם יז כא], היכן היא הברית. אלא כשם שהיה לי להשיבך ולא להשיבך, כך כשיבואו בני לידי עבירות, זכור להם זו השעה, לכך נאמר הבו לה' בני אלים".

הדרך השלישית שנשחטים לפניו - היינו כנתבאר לעיל [פרק ב] שבזה הוא כובש את הדין תחת הרחמים.

פרק ד

לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא, ואח"כ יתפלל.

ג' ברכות הראשונות - דברי שבח. < בטעמא דיסדר שבחו של מקום מתחילה מצאנו כמה טעמים. > מתמה - דלכאוי' אינו אלא הכשר לתפלה ולמה חשיב כעיקר עד כדי כך דכוונה מעכבת דווקא בה - ומביא שיש בברכה זו כח התפלה של כל התפלה כולה. < מוכיח שיש ב' דינים וב' מקורות - מדיון כח של כל התפלה וזה כחו של האבות - ומדיון יסדר שבחו של מקום. > נפ"מ בין הנך ב' דינים, לגבי פסוקי דזמרה. < עוד נפ"מ אי הוי בגדר הכשר בעלמא וכן לגבי תפלת יחיד.

ג' ברכות הראשונות - דברי שבח.

הג' ברכות הראשונות אינם בקשות אלא דברי שבח - "לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואח"כ יתפלל - מנא לן ממשא" [ברכות לב: ע"ז ז:], והיינו ממה שבתפילת ואתחנן הוא התחיל בדברי שבח - ופירש רש"י [ע"ז שם] "יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא - שלש ברכות ראשונות אבות גבורות וקדושת השם שאין בהן תפלה אלא שבח ואח"כ בשאר ברכות יש דברי תחנון ותפלה", ומבואר עוד בברכות [לד] - "אמר ר' יהודה אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות אלא באמצעיות - אמר רב הונא ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח לרבו אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו אחרונות דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו".

וכל זה מרומז בפסוקים אצל משרע"ה - יעויין בבעל הטורים [ריש פרשת ואתחנן] - שהביא את הגמרא "לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואח"כ יתפלל, מנא לן ממשא" [ברכות לב]. - ודייק כן בפסוקים "את גדלך זה הא-ל הגדול, ואת ידך החזקה זה אתה גבור, אשר מי אל בשמים כנגד אתה קדוש, אעברה נא מכאן שאל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות [שם לד]. - ועיין בהערה ¹²¹ מה שהוסיף בזה בפנ"י.

בטעמא דיסדר שבחו של מקום מתחילה מצאנו כמה טעמים.

ובטעמא דיסדר שבחו של מקום מתחילה מצאנו כמה טעמים, וכדלהלן:
 א] יעויין בספר המחכים ¹²² שכתב "שאחרי שסידר שבחו של מקום יש לו להתחיל תפלתו שכן תכסיסי מלכות כשצריכין מן המלך שולחין לו דורון ואח"כ מבקשין".
 ב] בספורנו [לך לך] אצל תפלת הגר כתוב הטעם בזה - "כי בזה יכוין המתפלל לא-ל יתברך, כענין שויתי ה' לנגדי תמיד" - עיין בהערה ¹²³ שהבאנו דבריו.
 ג] עוד מצאנו ברלב"ג [שמואל ב פרק כב פסוק ד] אצל תפלת חנה שהקדמת שבחו גורמת לדבקות בה' - ובזה תפלתו תהיה נשמעת - עיין בהערה ¹²⁴ שהבאנו לשונו.

¹²¹ יעויין בפני יהושע [ברכות לב]. - "דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא כו' מנא לן ממשא כו'. נראה דעיקר מלתא דר' שמלאי היינו לענין שלא ישאל אדם צרכיו בשלש הראשונות ויליף לה שפיר ממשא דמה שאמר את גדלך היינו מעין ברכת מגן אברהם שהיא נגד מדת הגדולה שהיא מדת אברהם ומה שאמר ואת ידך החזקה היא נגד ברכת אתה גבור שהיא מדת הגבורה דמש"ה מזכירין בה גבורות גשמים והיא נגד מדת פחד יצחק ומה שאמר אשר מי אל בשמים ובארץ היא מעין ברכת האל הקדוש שהיא נגד מדת יעקב וא"כ שלשה דברים הללו שהזכיר משה הן מעין ג' ברכות הראשונות של י"ח ואח"כ אמר אעברה נא שהיא שאלת צרכיו, כן נראה לי".

¹²² מבעלי התוס' - מובא בכמה דוכתי בב"י.
¹²³ הרי אצל הגר כתוב [לך לך] - ותקרא שם ה' - ופירש שם הספורנו "הנה קריאת שם ה' היא התפלה, אשר בה שבחו של הקדוש ברוך הוא במחשבת המתפלל או בדבריו, כאמרם ז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל [ברכות לב]., כי בזה יכוין המתפלל לא-ל יתברך, כענין "שויתי ה' לנגדי תמיד" [תהלים טז, ח], וכן "קראתי שמך ה'" [איכה ג, נה], וכן "ושמואל בקוראי שמו" [תהלים צט, ו], וכן "כי שם ה' אקרא" [דברים לב, ג]. אמר א"כ שכאשר התפללה סדרה שבח האל יתברך שדבר אליה, באמרה - "אתה א-ל ראי", אתה אל של ראייה בכל מקום, לא בביתו של אברהם בלבד, כאמרם ז"ל כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה [ב"מ נט.]."

[ד] עוד מצאנו בכלי יקר [ריש פרשת ואתחנן] שכתב שזה כדי שבכל התפלה והתחינה לא יבקש כי אם מתנת חנם, ועיין בהערה ¹²⁵ מה שהוסיף בזה, וקרוב לזה בראש יוסף [מגילה ד] - עיין בהערה ¹²⁶ שהבאנו לשונו.

**לכא' אינו אלא הכשר לתפלה ולמה חשיב כעיקר
עד כדי כך דכוונה מעכבת דווקא בה,
ומביא שיש בברכה זו כח התפלה של כל התפלה כולה.**

וכפשוטו היה נראה שלפי כל הנך טעמים אינו אלא 'הכשר' בעלמא לתפלה, אי מחמת טעמא דשולח דורון, או מחמת כוונה וגם דבקות לה' שישמע תפלתו או מחמת כוונה למתנת חנם או לכוין על פי מידותיו - אלא דא"כ קשה למה מי שאינו מכוין באבות לא יצא ידי חובת תפלה, הא אינו אלא מכשיר. וכבר הבאנו לעיל [פרק א] מהמהר"ל [נתיבות עולם - עבודה פרק י] שמזה שהדין כוונה היא לעיכובא בברכה זו של אבות - מזה מוכרח דברכה של אבות היא עיקר התפלה ולכן לא יצא בלעדיו, וזה לשונו - "כי בכח הברכה הזאת היא כח כל התפלה" - וזה תמוה - הרי כאן למדנו שהג' ראשונות אינם בגדר תפלה אלא בגדר שבחו של מקום - ואיך עיקר כח הברכה מונח בו - ויעויין במשנה ברורה [סימן קא ס"ק ג] שמבאר למה הכוונה באבות מעכבת - וז"ל: "כי הוא סידור שבחו של מקום ע"כ אינו בדין שיהא אז פונה לבבו לדברים אחרים" - וזה דלא כהמהר"ל שכתב "כי בכח הברכה הזאת היא כח כל התפלה". ויעויין באבני אליהו [סידור הגר"א ¹²⁷] שהביא שיש י"ח שבחים בברכה ראשונה כנגד הי"ח ברכות בשמו"ע - וזה משום שתמיד בהתחלה מונח הכל - שמצות מילה שקול כנגד כל המצוות כיון שהוא הראשון, וכן שבת כנגד כל הל"ת, וה"ה ברכה זו מחזיקה בתוכה את כל הברכות - והיינו ע"ד המהר"ל - וקשה - דהכא למדנו שאינו בגדר תפלה אלא בגדר יסדר שבחו של מקום - ועיין לעיל [פרק א ופרק ב] שביארנו האיך כח התפלה מונח בברכה זו - אף שאינה חפצא ואינה מציאות של תפלה - 'חפצא' של תפלה לחוד ו'כח' של תפלה לחוד - עיי"ש - ומצד הכח של תפלה שמרוכז בברכה זו צריך כוונה - ודו"ק.

**מוכיח שבברכה ראשונה יש ב' דינים וילפינן מב' מקורות
מדין כח מרכזי בכל התפלה וזה כחו של האבות - ומדין יסדר שבחו של מקום.**

אולם אכתי צריכים להבין - דסו"ס מה דינו ומה גדרו של ברכה זו - ברכה בתור יסדר אדם שבחו של מקום תחילה - וכזה' טעמים שהביאו - והמקור ממש רבינו או ברכה בתור העמדת עיקר כחו של התפלה - וכדהבאנו מהמהר"ל - וצ"ע. ובאמת שכבר הבאנו לעיל [פרק ג] שהמקור לברכה של אבות היינו ממה שכתוב הבו לה' בני אלים - ונתבאר שזה מחמת הכח המיוחד של האבות בתור אלו שעמדו בנסיונות - ונתבאר שזה כח התפלה - הזכרת כחם של האבות במידות של רחמים - הגדול הגבור והנורא - ודרכם חל כל השפעות - וכמבואר ברמח"ל. ונראה שמכל הנ"ל מוכרח שבאמת יש ב' דינים שונים בג' ראשונות, א' מדין יסדר שבחו של מקום, ב' מצד הכח המיוחד של אבות שהם המקור לרחמים לכלל ישראל - וכתבאר.

¹²⁴ ח"ל הרלב"ג [שם] "מהלל אקרא ה' - ר"ל כשאקרא לשם יתעלה ואתפלל לו הנה יהיה קודם זה מהולל ר"ל שאסדר שבחיו תחלה כי בזה יתכן שתהיה התפלה נשמעת כי בספור השבחים ישלם לאדם הדבקות עם הש"י ואז יתכן שתהיה תפלתו נשמעת מפני דבקות ההשגחה בו".

¹²⁵ ועיי"ש מה שהוסיף בזה - "ולכן המקור הוא ממה דמצינו במשה שקודם שאמר אעברה נא אמר אתה החילות וגו' - הורה כי הקדוש ברוך הוא המתחיל בכל טובות ואין לו שום חוב עליו וביקש מתנת חנם, וזה שפירש רש"י את גדלך זו מדת טובך ואת ירך החזקה הכובשת מדת הדין".

¹²⁶ ז"ל הראש יוסף [שם] - "יראה לי ע"ד שכתב רמ"א ושאר ספרי מוסר דודאי אין לאדם לבקש צרכיו דרך חוב כ"א דרך תחנונים עפ"י מדותיו יתברך - לכן מסדר שבחו שהוא רחום וחנון ועפ"י שואל מתנת חנם".

¹²⁷ שמו"ע של שלש רגלים.

והם באמת ב' סוגיות שונות, שהסוגי' בברכות [לב] היא סוגי' של "מסדר שבחו" לפי הבקשות - ויש לזה כמה טעמים כדהבאנו מכל המפרשים - ודין זה יליף ממשותף בתפילת ואתחנן - והכא לא הוזכר דווקא מעלת האבות אלא העיקר הוא השבח.

ומאידך הסוגי' במגילה [יז:] "תנו רבנן מנין שאומרים אבות - שנאמר הבו לה' בני אלים, ומנין שאומרים גבורות וכו'" ושם לומדים את הסדר של הי"ח ברכות בכל השמו"ע - ולגבי הסדר הזה יש ענין מיוחד של הזכרת האבות דווקא - וזה לא שייך לנידון של לעולם יסדר שבחו - ותרתי נינהו. הרי לנו שיש ב' ענינים שונים שבאו לפונדק אחד - א] עיקר הענין של הקדמת שבח וזה באמת לא בעי דווקא אבות - ודין זה לא מגדיר את הברכה הראשונה כעיקר התפלה שכל הברכות תלויות בה, ב] יש ענין מיוחד להתחיל דווקא בבני אלים - אבות - ולגרור אחריה את כל הברכות האחרות, וסדר זה הוא סדר של כל השמו"ע - וזה בא להגדיר את הברכה הראשונה כעיקר התפלה שכל הברכות תלויות בה.

נפ"מ בין הנך ב' דינים, לגבי פסוקי דזמרה.

ונראה שיש כמה נפ"מ בין הנך ב' דינים - וכדלהלן:
מצאנו בפוסקים שצריכים להקדים פסוקי דזמרה לפני שמו"ע - דיעויין במחזור ויטרי [סימן מ] - "שאלו מקמי רב נטרונאי גאון - הנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שמתפללין ועדיין לא קרא פסוקי דזמרה מהו שיתפלל עם הציבור ואחר כך יאמר פסוקי זמרה - והשיב כשתקנו חכמים תקנו לומר פסוקי דזמרה ואחר כך יתפלל כדרש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הק' ואחר כך יתפלל", וכ"ה בסמ"ג [עשין סימן יט] "אין לומר זמירות אחר תפלה דדרש רבי שמלאי [שם לב.] לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל כעין שמצינו במשה בפרשת ואתחנן - והכי אמר רבי משה גאון מי שאיחר לבא לבית הכנסת בבקר עד שאמרו זמירות יאמר ברוך שאמר ומדלג עד תהלה לדוד וגומר ומדלג עד הללויה הללו א-ל בקדשו".
ונראה שפסוקי דזמרה לא שייכי ולא מצטרפי לעיקר התפלה של שמו"ע - ופשוט דליכא מעלת אבות בפסוקי דזמרה וליכא דין של הזכרת האבות ומידותיהם בפסוקי דזמרה שכל כולו אינו אלא דין של יסדר אדם שבחו קודם.

נפ"מ - אי הוי בגדר הכשר בעלמא.

עוד היה נראה שפשוט שכל הטעמים שהוזכרו בלעולם יסדר אדם שבחו מגדירים את הדין הזה בתור 'הכשר' בעלמא לתפלה, אי מחמת טעמא דשולח דורון, או מחמת כוונה וגם דבקות לה' שישמע תפלתו או מחמת כוונה למתנת חינם או לכוין על פי מידותיו - ונראה שמה שכוונה מעכבת אינו ענין לכל הנך טעמים, וכמו שכוונה לא מעכבת בפסוקי דזמרה מחמת זה כך נמי היא לא מעכבת בסידור שבחו שיש בשמו"ע עצמה ורק מחמת הדין המסויים של אבות הוא דאיכא דין כוונה מעכבת - וכן למד המהר"ל - ודלא כהמ"ב.

נפ"מ לגבי תפלת יחיד.

עוד יש לדון בדברי הראש יוסף בברכות [לב.] שכתב - "יראה - אף תפלת יחיד לעצמו כ"ש שצריך שיסדר שבחו ואח"כ יתפלל דהרי במשה כן היה תפלת יחיד וצריך לזהר בזה".
ויש להעיר שזה ברור שבתפלת יחיד לעצמו לא יצטרך דווקא אבות - שכמו שלא צריכים בתפלת יחיד את כל הי"ב ברכות האמצעיות כפי הסדר שלמדו בהבו לה' בני אלים - כמו כן א"צ ברכת אבות.
ויתכן שיש לדייק כן בדברי רש"י [ע"ז ז:] שכתב "שלש ברכות ראשונות אבות גבורות וקדושת השם שאין בהן תפלה אלא שבח ואח"כ בשאר ברכות יש דברי תחנון ותפלה".
הרי שרש"י הוסיף - שאחרי השבח יש ברכות שהם "דברי תחנון ותפלה" - ויתכן שלשון 'תחנון' והלשון 'תפלה' מתייחסים לב' מיני תפלות, והיינו שחוץ מהברכות הקבועות בנוסח התפלה הרגילה יש גם תחינות שהם בקשות פרטיות - ובמשך חכמה [בראשית מח כב] חילק בין הנך תרי לשונות בחילוק הזה - וביאר בזה את הפסוק - "שמע ה' תחינתי" שזה מתייחס לבקשות הפרטיות - ומאידך - "ה' תפילתי יקח" שזו התפלה הקבועה - וביאר שיש ק"ו שהתפלה הקבועה יוקח מעצמה - שהרי זה הסדר תפלה כתיקונה

ואי נימא שזו כוונת רש"י "דברי תחנה ותפלה" - א"כ יש לדייק בדבריו שבא לחדש שגם התפלות של הבקשות הפרטיות צריכות את ההקדמה של ברכת השבח - והיינו ע"ד מה שנתבאר בראש יוסף, אבל הברכה של 'אבות' לא נצרך לזה - ודו"ק.

פרק ה

כח המיוחד של תפלות שבת.

במעלה של תפלות שבת - יותר עוצמה מכל התפלות של השבוע - ומתמה בזה < מבאר מעלת ימינו תחבוקני בברכת אבות. < מעלת בית גנזי בשבת. < דברי הגר"א בכחו הגדול של תפלות שבת. < דברי הרשב"א בעת רצון של תפלות שבת. < דברי הפרי צדיק בתפלות שבת.

במעלה של תפלות שבת - יותר עוצמה מכל התפלות של השבוע - ומתמה בזה.

ראיתי מובא בשם האריז"ל שתפלות של שבת שונים בכח תפלה שלהם מהתפלות של ימות החול - שבימות החול התפלות דומות "למעין הנובע טיפין טיפין" לעומת התפלות של שבת שדומות "לארובות השמים שנפתחו".

ויש להעיר - הרי תפלה היינו בקשת רחמים וכמעט אין שום בקשות בתפלות שבת - וכתב בזה הרמח"ל בדרך ה' [ח"ד פרק ו] "אולם בימות החול נמשך הדבר כפי סדר זה, ובימות הקדש לא הטריחו חכמים את האדם ביותר מז' ברכות. כי הנה היום מקודש ומבורך בעצמו ועוזר בהמשכת השפע, ודי שישתדל האדם על הכלל, והיינו שבע ברכות, שלש ראשונות על שלשה הסוגים, וכן שלש האחרונות וכמש"ל, והאמצעית על כלל קדושת היום שתתחזק ותאיר ותמשול, והיא העוזרת ומשלמת לכל הפרטים" - הרי לנו שיש עוצמה מיוחדת בתפלות של שבת שלכן ההשפעות נמשכות באופן כללי בלי הבקשות הפרטיות.

מבאר מעלת ימינו תחבוקני בברכת אבות.

ונראה כך - כבר נתבאר לעיל [פרק ב] שכל ענינו של תפלה היינו 'ימינו תחבוקני' - עוד נתבאר שזו ממעלת האבות שהיו אהובים אצל הקב"ה - ונתבאר עוד דממילא דזו נמי מעלת ברכה ראשונה של שמו"ע - אבות - ברכה מעולה גם בלי בקשות - כיון שבברכה הזו אנו מעוררים את המצב של 'ימינו תחבוקני' - והאהבה הראשונה לאבות ממילא נמשכת לבני בניהם באהבה.

והביאור יותר עמוק - תפלה היינו להיכנס לפני כבודו למקום חסד ורחמים - במקום למעלה ממקום המלאכים - במקום ששם הוא 'מתגאה על חיות הקודש' - במקום שמשרתיו שואלים זל"ז איה מקום כבודו - וזה המקום של 'ימינו תחבוקני' - וכל זה מבואר לעיל [שער א' פרק א] בארוכה.

מעלת 'בית גנזי' בשבת

ואחרי הקדמה יבואר מעלת תפלת שבת - ונקדים בדברי הגמרא [שבת י:]: - "אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל - לך והודיעם" - הרי שלמדנו ששבת היא בדרגא גבוהה של 'בית גנזי' של הקב"ה.

ופירש בפנים יפות [פרשת כי תשא] "ויש לפרש מה שאמרו 'בבית גנזי' - שהוא למעלה מעולם המלאכים, והוא מה שתיקנו בקדושת מוסף שבת כבודו מלא עולם משרתיו שואלים זה לזה" - הרי לנו שזו ממש דרגת שבת - האדם מתרומם למקום של לפני כבודו מעל המלאכים - וזו קדושת שבת - וממילא דבמקום הזה תפלתו עומדת בעצמה בדרגת "ימינו תחבוקני".

עוד הוסיף בזה בפנים מאירות - "ויש לפרש מה שאומרים בשבת - 'כבודו מלא עולם' - מפני שאמרו חז"ל שהנשמה יתירה היא מעולם שאין בו פגם וחסרון ח"ו, כי אין כח באדם לפגמה - שהיא מסתלקת בנטות האדם לחשוב בהרהור החטא - מיד היא מסתלקת, כי היא מן העולם החכמה שהיא מסתלקת, כמ"ש חז"ל [פסחים סו:]: - אם חכם הוא חכמתו מסתלקת, הרי שכבודו הוא במליאתו ושלמתו לעולם, והיינו 'כבודו מלא עולם' והוא למעלה מעולם המלאכים, לכך שואלים איה מקום כבודו".

הרי לא רק שקדושת שבת היא בדרגת בית גנזי מעל המלאכים במקום כבודו אלא שזה כל מהות הנשמה יתירה בשבת - נשמה ששייכת לעולם מעל המלאכים - וממילא פשוט שתפלה שמיוחסת לנשמה עליונה כזה השפעתה מרובה - שאצלה מתקיימת ימינו תחבקני בדרגות הכי גבוהות.

עוד הוסיף בזה הפנים יפות - שיש להעיר על הלשון בהמשך "והוא ישמיענו ברחמי שנית לעיני כל חי" ולשון זה קשה - דהאריך שייך שמיעה בעין - ותיירץ "שהוא כענין המלאכים שרואים את הנשמע כמו שפירש"י בפסוק [סוף יתרו] - וכל העם רואים את הקולות - וכמו כן היה במתן תורה - והיינו דקאמר 'וישמיענו שנית' - וכיון דשכר שבת הוא 'מעין עוה"ב' מזכירין אותו בשבת, והיינו דכתיב לעתיד [במדבר כג, כג] כעת יאמר ליעקב ולישראל".

והיינו שהנשמה העליונה שהיא מעל המלאכים - שייך בה רואים את הקולות כמו המלאכים עצמם - וזה משום שזו דרגת שבת והדרגה הזו של שבת מישך שייך לעולם הבא - ולעתיד לבא יהיה דרגת 'רואים את הקולות' - 'ישמיענו שנית' כמו השמיעה של רואים את הקולות בהר סיני - והרי שבת היא מעין עולם הבא ושפיר שייך שמיעה זו בעינים.

דברי הגר"א

בכחו הגדול של תפלות שבת.

עיין במאיר עיני ישראל להגרי"א ויינטרוב זצ"ל [ח"א עמוד יג] שהביא בשם הגר"א שכמוש אמרו חז"ל שתפלת יחיד מתקבלת בין ר"ה ליוה"כ ואינה חוזרת ריקם - וכמו כתפלת ציבור, שנאמר "דרשו את ה' בהמצאו", כן תפילת יחיד בשבת קודש מקובלת, שסגולת תפלת השבת שוה לתפלה בין ר"ה ליוה"כ - והוא ביאר שזה משום שחיי הנשמה בהכרת אין עוד מלבדו - שזה החיים של שבת - הוא התקשרות עם מקור החיים עצמו, ואין לך "בהמצאו" יותר גדול מזה, הלכך גם תפלת יחיד בשבת אינה חוזרת ריקם.

דברי הרשב"א

למה יש עת רצון מיוחד

לקבל תפלות שבת.

עיין בשו"ת הרשב"א [חלק ה סימן א] ששאלו - על מה שאנו נוהגין לומר פסוק ואני תפילתי לך ה' בשבת במנחה, וביאר בזה הרשב"א - שיש בזה ב' דרכים - וכדלהלן:

הדרך הראשונה - "כי יום שבת מן הראוי להיות בו הרצון, יותר משאר הימים, לפי שבו נגמרה כל מלאכת מעשה בראשית, והוא חמדת ימים. כמו שכתוב: ויכל אלקים והוא מלשון ותכל דוד, כתרנום ירושלמי ויכל - 'וחמדת', והוא אומרנו חמדת ימים אותו קראת ועל כן הברכה בו יותר, וכאומרו על כן ברכ' ה' את יום השבת".

הדרך השניה - "מצורף לזה עוד, כי יום השבת הוא יום מנוחה מכל מלאכה, ואפילו ממלאכת אוכל נפש - ועתות המנוחה מוכנים לבטלה, וירבו השותים במזרקי יין ומשיחין בדברי הבאי, ונגינות שותי שכר, וכל שאחרים משיחין בדברי הבאי ובטלה, ומתוכם יפרוש מי שיפרוש להיות נעצר לפני ה', ולהתפלל ולעסוק במצוה, יותר ראוי להתקבל תפלתו - וזה מבואר להם בכמה מקומות במדרש ובהגדה, ועל זה אמר דוד ישיחו בי יושבי שער, ונגינות שותי שכר, ואני תפילתי וכו", עכ"ל.

דברי הפרי צדיק

במעלת תפלות שבת.

ראיתי בפרי צדיק [נח סוף אות ג] שכתב ר' צדוק הכהן בענין תפלת שבת - וז"ל: "תפלה שבשבת - עיקר התפלה קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך וטהר לבנו לעבדך באמת. ואין מתפללין כלל על צרכי הגוף רק על צרכי הנפש לזכות לטהרת הלב ולהנצל מקטרוג היצר הרע", עכ"ל, והוסיף [שם סוף אות ד] עוד וז"ל: "והתפלה בשבת רצויה שהיא רק על צרכי הנפש על מצות ותורה וטהרת הלב לעבודת השם יתברך באמת", עכ"ל.

פרק ו

ברכת אתה גיבור

תחיית המתים בעקידת יצחק

המקור לשילוב של דין ורחמים בשופר של ר"ה

מתמה דברכת אתה גיבור היא כנגד יצחק והיא כנגד דין - וקשה דכל תוכן הברכה היינו חסד ורחמים. < מבואר שהברכה של אתה גיבור שייכת ליצחק מחמת התחיית המתים אחרי העקידה מחמת מידת הדין - וקשה - דהאין משתלבים זה עם זה. < בעקידה התחברו חסד ודין - שהדין של יצחק נעקד תחת חסד של אברהם. < על פי יסוד הנ"ל מבאר הראשית חכמה את הברכה של אתה גיבור - שמדובר בסוג 'גבורה המתוקה - הנקשרת בחסד'. < מבאר עוד שהחסד של אברהם מתחבר עם הדין של יצחק והגבורה של יצחק לכבוש את יצרו. < כשם שכבש אברהם אבינו את רחמיו - כן יכבוש רחמיו את כעס מעלינו. < שופר של העקידה - כלול בו רחמים ודין - והרחמים סביב הדין להגביל אותו - והיינו כנ"ל. < בתחיית המתים בעקידה נתחדשה ליצחק נשמה חדשה - ורק מחמת זה הוא יכל להוליד. < כשהדין עקוד בידיים של חסד - כאן הדין מתהפך להיות כלי לרחמים רבים - כמו בכל תחיית המתים. < אברהם ויצחק - מרכבה לשכינה - מייצגים את החסד ודין של הקב"ה בעולמו. < מתיר אסורים של יוסף. < ממית ומחיה - ומצמיח ישועה. < על חיינו המסורים בידיו - הטוב כי לא כלו רחמיו. < ויוסף ישית ידו על עיניו. < שופר - עקידה - עקדתם את עצמכם. < בטוחים שיעשה להם הקב"ה נס. < "ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור". < יצחק כנגד ר"ה ויעקב כנגד יוה"כ - אף שליחת יצחק בדווקא אינה בתשרי. < בדברי הרמב"ן - "ראש השנה יום דין ברחמים ויום הכפורים יום רחמים בדין" - יצחק ויעקב. < זה היום תחילת מעשיך. < שופר לפני ולפנים - כמו העקידה - משך חכמה.

מתמה דברכת אתה גיבור

היא כנגד יצחק והיא כנגד דין

וקשה דכל תוכן הברכה היינו חסד ורחמים.

הבאנו לעיל [פרק א] שהג' ברכות הראשונות בשמו"ע הם כנגד האבות - וכמבואר בסדר היום [כוונת שמונה עשרה] ובשמו"ת הרשב"א [חלק ה סימן קטן] - וכן הבאנו [שם] מדברי הרמח"ל בדרך ה' [ח"ד פרק ו - פרטי סדר היום והתפלה] מה שהוסיף בזה - ומדבריו מבואר שהם כנגד האבות וגם הג' שבחים של הגדול הגבור והנורא הם כנגד האבות - והם גם כנגד הג' ברכות ראשונות.

והנה - ברכת אתה גבור היא כנגד יצחק כמבואר בדבריהם - ויש לעיין דאיזה נקודה מצאנו ביצחק שעליה תיקנו ברכה זו - ויש בזה כמה דרכים.

ונקדים בדברי רבינו בחיי [פרשת כי תשא] שהאריך לפרש את היסוד של הי"ג מדות רחמים - ובדרך השלישית חילק את הי"ג מידות לג' קבוצות, וכולם תחת הגדול הגיבור והנורא - והיינו חסד דין ורחמים, וממילא שהמידות הללו הם כנגד הג' האבות כיון שאברהם הוא חסד ויצחק הוא דין ויעקב הוא רחמים, וכבר הבאנו דבריו לעיל [פרק ב] - ולמדנו מדבריו ב' חידושים: א] מידת הדין כלולה בתוך הי"ג מידות - וזה כנגד יצחק וזה כנגד גיבור, ב] הרי כפשוטו הג' ברכות הם כנגד הגדול הגבור והנורא - ונמצא שברכת אתה גיבור עומדת כנגד הגיבור - וכמבואר ברמח"ל הנ"ל, א"כ מתבאר שהברכה הזו היא כנגד יצחק וזה משום שגיבור היינו מידת הדין - ופשוט, אלא שקשה בזה תרתי:

א] עיקר דברי רבינו בחיי קשים - דמה שייך מידת הדין להיות חלק ממידות הרחמים, ובאמת שכדבריו מפורש כבר בילקוט [פרשת כי תשא רמז שצה] - "ויאמר אני אעביר כל טובי - כל טובי, זה מדת הטוב ומדת פורענות", והכוונה שטובי היינו רחמים, אבל הלשון 'כל' בא לרבות גם מידת פורענות - הרי שזה כלול ברחמים, וכנ"ל וצ"ע.

ב] הרי למדנו מתוך דבריו שברכת אתה גיבור קאי על מידת דין - וקשה שהרי בכל הברכה לא מוזכרת מידת הדין חוץ מ"מלך ממית" - אבל שאר הברכה היינו "מחיה מתים ברחמים רבים" - וגם סומך נופלים רופא חולים ומתיר אסורים - הרי כולה חסד ורחמים - וצ"ע.

מבואר שהברכה של אתה גיבור שייכת ליצחק**מחמת התחיית המתים אחרי העקידה וגם מחמת מידת הדין,****וקשה - דהאיך משתלבים זה עם זה.**

והנה יש סיבה אחרת שהברכה הזו היא כנגד יצחק, דמבואר בילקוט [וירא - פרשת העקידה] וכ"ה בפרקי דר"א [פרק ל] שיצחק בירך ברכת מחיה המתים אחרי העקידה שפרחה נשמתו, ועיין בסדר היום - מובא לעיל [פרק א] - ומבואר דלכן תיקנו ברכה זו בשמו"ע כנגד יצחק - מחמת התחיית המתים שהיה לו בעקידה.

הרי לנו שמצד אחד ברבינו בחיי מבואר שהברכה שייכת למידת הדין של יצחק ומצד שני בחז"ל מבואר שזה שייך לתחיית המתים.

ובאמת שכבר הבאנו לעיל [פרק א] את לשון הרשב"א שמבואר שב' הנקודות נכונות בברכה זו - שהביא גם את מידת הדין, וגם את התחיית המתים שהיתה בעקידה, ותרווייהו שייכי ליצחק - וז"ל "השנית, כנגד יצחק, איש פחד, והוא איש גבורה, שנתגבר לפשוט צוארו לאהבתו יתברך, ולהעקד, וכאילו מת, וכאילו חיה אחר המות" - ומבואר שסביב הנך תרתי נקבע הברכה - ולהלן יבואר שגם בראשית חכמה משתלבים הנך ב' נקודות כהדדי בברכה זו.

אולם סו"ס קשה דמה ענין תחיית המתים אצל מידת הדין - הרי אדרבה - "מחיה מתים ברחמים רבים" - ואיך משתלבים להיות תוכן אחד של ברכה אחת - ואף דתרווייהו היו אצל יצחק אכן סו"ס מסברא לא נראה שהם שייכים זה לזה - זה רחמים וזה דין - וצ"ע.

בעקידה התחברו חסד ודין**שהדין של יצחק נעקד תחת החסד של אברהם.**

ובביאור הדבר נקדים ביסוד גדול - דבאמת מצאנו כמה מקורות שמבואר שבעקידה התחברו חסד ודין - והיינו שידוע שמידת החסד היא מידתו של אברהם ומידת הדין היא מידתו של יצחק והתחברו ביחד בעקידה - והיינו שהדין של יצחק נעקד תחת החסד של אברהם.

א] כן הביא החת"ס בשם האר"י הקדוש¹²⁸ שמידת החסד כבשה את מידת הדין - וז"ל - "איתא בכתבי האר"י ז"ל דעיקר ענין עקידה היה להמשיל בעל חסד על בעל הדין - דאברהם הוא חסד ויצחק הוא גבורה דהיינו מדה"ד והוצרך בעל חסד להתאכזר ולמשול על יצחק כדי שיהי' מדה"ד עי"ז כבוש תחת מדת הרחמים, ולכן אמר יצחק לאברהם 'אבי' הלא אתה הוא בעל החסד - והשיבו ויאמר הנני 'בני' - היינו אני צריך עכשיו לעשות מדה"ד כמו בני, ועל זה אנו מתפללים כמו שכבש את רחמיו כן יכבוש ה' עכשיו את וכו'".

ב] ז"ל התולעת יעקב על תפילת מוסף בר"ה - "עקידת יצחק מורה לנו כבישת מידת הדין של מעלה לפני החסד העליון, ולפיכך אברהם עקד את יצחק שהוא הפחד והדין הגדול, לבל ישרוף העולם באש, וזהו שכבש רחמיו ונהפך לדין לעשות רצונו, כן יכבשו רחמיו את כעסך ביום זה, ויגולו רחמיו מלמעלה ממקור החיים על מדותיו וכו' ותכנס לנו לפנים משורת הדין בסוד [שמות לד, ו] רב חסד, מטה כלפי חסד", עכ"ל. ג] בספר עקידת יצחק עה"ת [תולדות - שער כג] הוא מעיר שבכל הפרשיות שבתורה שנוגעות לסיפורים סביב יצחק תמיד הם בלשון אלוקים שזה לשון דין - מתחילת לידתו כתוב "צחוק עשה לי אלוקים" - אולם בשעת העקידה כתוב ב' פעמים שם הוי' - מלאך ה' - בי נשבעתי נאום ה' - והיינו משום שכאן מידת הדין התחילה להיות כבושה תחת מידת הרחמים.

ד] יעויין במשך חכמה [בראשית פרק כב פסוק יד] וז"ל: "והנה עד העקידה נזכר 'אלקים', ואח"כ 'הויה', מפני שצדיקים מהפכים מידת הדין למידת הרחמים [סוכה יד]. - ובפרט ליודע סוד העקידה שעקד יצחק לאכללא אשה במיא, כמד"א בזה"ק, ואכמ"ל", והיינו שמתחברים אש ומים - דין וחסד.

¹²⁸ דברי החת"ס מובא במאמרים על ספר בראשית מפנקסו ולשונו של הג"מ מרדכי אפרים המכונה ר' פישל סופר ז"ל ששמע מרבו החתם סופר זצ"ל, בשנות תק"פ - תקפ"א [פרשת נח].

ה] יעויין בפנים יפות [בראשית פרק כב פסוק ב] וז"ל "מבואר בזוהר [וירא קיט:] שענין העקידה היה לכלול מדת הגבורה במידת החסד, והוא כי אברהם היה כולו בבחינת החסד לבד והיא בחינת האהבה, כמ"ש [ישעיהו מא, ח] זרע אברהם אוהבי, ויצחק היה במדת הגבורה כמ"ש [להלן לא, ג] וישבע יעקב בפחד אביו יצחק, והיא בחינת היראה, והרמז כי יראה וגבורה מספר א' הן".

ו] ע"ע בפנים יפות במדבר [שלח - ועתה יגדל נא כח ה'] "ענין עקידת יצחק שבתחילה היה יצחק בחינת דין, ואברהם היה בחינת חסד וע"י עקידתו שהוא הגבורה שכבש את רחמיו מכן יחידו המתיק את גבורת יצחק כמבואר בזוהר [וירא קיט:]".

ז] בהמשך הדברים יבואר שהדברים מבוארים היטב גם בספר ראשית חכמה.

על פי יסוד הנ"ל מבאר הראשית חכמה את הברכה של אתה גיבור שמדובר בסוג 'גבורה המתוקה - הנקשרת בחסד'.

על פי יסוד הנ"ל מבאר הראשית חכמה את כל הברכה של אתה גיבור - דהנה - יעויין בדברי הראשית חכמה [שער אהבה פרק ז ס"ק לו] - שכתב שבאמת יש ב' סוגים של דין - ובברכה זו איירי בדין שקשורה לרחמים וכלשונו - 'הגבורה המתוקה הנקשרת בחסד' - וזה המידת הדין שמוזכרת בברכת 'ואתה גבור' - ודבריו באים להראות שכל התוכן של הברכה הראשונה של שמו"ע היא לעורר אהבת הקב"ה אלינו - וממשיך בדרך זו גם בברכה שניה של שמו"ע.

וז"ל: "וכן בברכת אתה גיבור - עם היות שהיא דומה לגבורה - היא 'הגבורה המתוקה הנקשרת בחסד' שהרי אנו רואים שכל מפעלות החסד נזכרו בה, מחיה מתים, מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים ומקיים אמונתו ולא נזכר ענין הדין בפירוש אלא במילת 'מלך ממת' וסמוך לה אמר 'ומחיה', שאפילו ענין המיתה שהוא הדין היותר הקשה כוונתו יתברך לטובה אל האדם כדי להחיותו כדי שיצא העולם מקללותיו - שאז ישמח ה' במעשיו וכו' - נמצא שברכה היא הגבורה הקשורה בחסד", עכ"ל.

מבאר עוד שהחסד של אברהם מתחבר עם הדין של יצחק והגבורה של יצחק לכבוש את יצרו.

ובסוף דבריו שם כתב הראשית חכמה - "וכן הוא על דרך שפירש הרשב"י ע"ה [והעתקנו בפרק א משער זה] דאברהם רחם ליצחק ויצחק לאברהם מתחבן דא בדא", עכ"ל - והיינו שהחסד של אברהם והדין של יצחק מתחברים זה לזה.

למדנו כאן שהמידות הללו קיימות ופועלות אצלנו כפי שהם היו אצל האבות - וכיון שהחסד של אברהם והדין של יצחק מתחברים זה לזה - שוב מתחברים זה לזה גם אצלנו - ולכן אנו זוכים בברכה זו דווקא לסוג דין של 'גבורה המתוקה הנקשרת בחסד'.

עוד כתוב בראשית חכמה [תוצאות חיים ס"ק קפה] - דמלבד מה שיצחק הוא דין - וכמו שהביא מהזוהר שיצחק היה מודיע לכל שיש דין ויש דיין והוא מעניש ונפרע מהרשעים - ולכן הוא כנגד 'גבור' - אכן יש עוד נקודה ביצחק - וזה מה שיצחק פשט את צווארו ע"ג המזבח וזה מיקרי כבישת היצר - וזה גבורה - איזהו גבור הכובש את יצרו.

וכפשוטו היה נראה שיש ב' ענינים שונים של גבורה ביצחק - א] מידת הדין של הקב"ה שיצחק היה מודיע לכולם, ב] כיבוש היצר של יצחק עצמו הוא גם סוג גבורה.

אולם הראשית חכמה הוסיף עוד נקודה עמוקה לחברם יחד להיות דבר אחד - וביאר בזה שהרי הקב"ה בתחילת הבריאה שיתף רחמים לדין כדי שהדין יהיה 'מזוג ברחמים' ואל"כ אין לעולם קיום בדין, והמהלך הזה התקיים גם אצל יצחק.

וז"ל: "והקב"ה כובש כעסו ונותן מקום לרחמים שיעשו את פעולתם - והיינו מה שאמרו - ה' הוא האלוקים - והיינו שאין מידת הדין מתנהגת בפני עצמה לפעול הדין כראוי דא"כ יחרב העולם - אלא שם הוי' שהוא בעל הרחמים משתתף עמו שיהיה דין מזוג ברחמים - ויצחק תפס לו מידה זו להיותו כובש את יצרו - ופשט את צווארו ע"ג המזבח להיות כבוש תחת אברהם שהוא בעל חסד", עכ"ל.

הרי לנו שהאבות עצמם חיברו ביחד דין וחסד - שיצחק הוא 'דין' - אבל הוא סוג דין שכובש את עצמו תחת אברהם שהוא החסד - ובזה חל עלינו מידת הדין באופן כזה שהוא מידת הדין שכבושה תחת החסד ורחמים - ודו"ק - והיינו כדבריו דלעיל - 'הגבורה המתוקה הנקשרת בחסד'.
ובדברים הללו מתבאר יותר מה שהעיר לעיל שבכל הברכה מוזכר ענינים של חסד - מכלכל חיים בחסד וכו' - 'ולא נזכר ענין הדין בפירוש אלא במילת 'מלך ממת' וסמוך לה אמר - ומחיה', והיינו כנ"ל - דין שכבושה תחת החסד.

כשם שכבש אברהם אבינו את רחמיו, כן יכבשו רחמיו את כעסך מעלינו.

בתפלה אנו מתפללים - "כשם שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך - כן יכבשו רחמיו את כעסך מעלינו" - ויש לעיין - שאצל אברהם הדבר הכבוש היה רחמיו והכח הכובש היה עשיית רצונו יתברך - והתפלה היא שהקב"ה ישתמש ברחמים בתור 'כובש' - והדבר הכבוש הוא מידת הדין - וא"כ מה השייכות ביניהם - ומה הלשון 'כשם' - וצ"ע.

ואם נאמר שרק באים לחפש מקום שיש לנו זכות אבות שהאבות כבשו את רצונם לעשות רצון ה' - ולכן גם הקב"ה יכבוש את הדין ברחמיו - א"כ יכולנו להביא את כל אחד ואחד מהעשרה נסיונות שאברהם אבינו כבש את הרצונות שלו לעשות את רצון הקב"ה - כמו שמצאנו בלך לך מארצך, וגם בהכנסת אורחים ביום שלישי למילתו - ועוד - ולמה באים להדגיש את הרחמים של אברהם שהוא הכבוש - ועיין בהערה ¹²⁹.

שופר של העקידה - כלול בו רחמים ודין והרחמים סביב הדין להגביל אותו - והיינו כנ"ל.

ונראה להוסיף עוד מקור לענין זה - דהנה - ר"ה הוא יום הדין ומעמידים את האדם לדין על כל מעשיו של כל השנה - ויש קטרוג גדול - אבל יש גם מהלכים של רחמים בדין - ובתפלת מוסף אנו מתפללים שנזכה לרחמים - "כן יכבשו רחמיו את כעסך מעלינו" - ותפלה זו באה בזכות העקידה שהיא המקור של רחמים לכל הדורות.

השופר מזכיר את העקידה וזה מעורר רחמים בדין - וכפשוטו הדברים נתפסים אצלנו כב' כחות מנוגדים - רחמים ודין - ב' הנהגות סותרות - והיום מחייב משפט ודין והעקידה היא זכות בפני עצמה לעורר את הרחמים להתגבר על הדין - ועיין בהערה לשון הסדר היום ¹³⁰ בזה.

וכעין זה מבואר בחז"ל [ויקרא רבה פרשת אמור פרשה כ"ט ג'] שבשעה שישראל נוטלין שופר הקדוש ברוך הוא עומד מכיסא דין ויושב על כיסא רחמים שנאמר ה' בקול שופר, ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם והופך מדת הדין למדת הרחמים, אימתי בחודש השביעי - הרי לנו שינוי ההנהגה - היום של ר"ה מחייב כיסא של דין - שהרי יש משפט - והשופר של העקידה מעוררת את מידת הרחמים - ויש כיסא אחרת - כיסא רחמים.

¹²⁹ והיה אפשר לומר שהכוונה כאן הוא שבאים להראות את גדול עוצמת הכיבוש שאנחנו מבקשים מהקב"ה - אומרים להקב"ה - שגם אם מידת הדין מתוחה עלינו בצורה עוצמתית - אנחנו מבקשים עוצמה גדולה של מידת הרחמים שיכבוש את מידת הדין הקשה - והזכות שלנו היא מכח אברהם אבינו - הרי כמו שאברהם אבינו כבש את רחמי האב לבן - הרי כח הכיבוש הנצרך לזה הוא עוצמתי ביותר - שהאב בעצמו יתאכזר ברמה כזו לבנו יחידו - לשחוט אותו - הרי יש כאן עוצמה אדירה של כיבוש הרחמים - ואנו מבקשים את העוצמה הזו של כיבוש הדין ע"י רחמיו.

אכן ידידי הגאון ר' אשר דומב שליט"א העירני שבאים לומר שבשניהם למדנו יסוד אחד - שרחמים ודין פועלים ביחד ומשלימים זה את זה - שום מידה לא עומדת לבד - וזה ה'כשם'.

¹³⁰ וז"ל הסדר היום בשחרית של שבת - "ויתחיל בפרשת העקידה מפני שאין לנו סמך על מה לסמוך אלא על זכות אבותינו הקדמונים והוא המקיים אותנו בגלותינו, ומפני שענין העקידה היה גדול במאד מאד בין מצד העוקד בין מצד הנעקד, עד שהקדוש ברוך הוא הבטיח לישראל שביום הדין שישראל עומדים בצער מפני המקטרגים והמבקשים עלינו רעה שנזכור עקידת יצחק ובוזה לא נפחד משום ענין, ואפילו ענין העקידה אין צריך לזכור אלא שנתקע בשופר, ומתוך אותו שופר יזכור לשופר של איל, ומהאיל יזכור ליצחק, ומיצחק הרי העקידה ומתמלא רחמים בזה על כל עם ישראל אין שטן ואין פגע רע שיוכל עם ישראל, ואם כן ראוי הוא לזכור ענין העקידה כל יום ויום קודם שנסדר תפלתנו כדי שיתמלא עלינו רחמים".

הרי לנו שיש מצב קיים של דין בר"ה - ויש כח נוסף וכח חיצוני של שופר ועקידה כעין סניגור שבא כנגד המצב של קטרוג - לעורר את מידת הרחמים ובה יכבשו את הדין ואז המצב הקיים של דין ישתנה. אולם אינו כן - שהרי מצאנו ששני הכחות הללו של דין ורחמים משתלבים ביחד בשופר - שהרי מבואר בדברי הראשונים - שתקיעה ותרועה הם רחמים ודין - תרועה דין ותקיעה רחמים, והתקיעה של רחמים באה לפני ואחרי התרועה - הרי לנו ששני הכחות ביחד באים מכח השופר - גם הדין וגם הרחמים. ומבואר עוד בדבריהם שזו באמת הכוונה בלשון הפסוק "זיכרון תרועה" - שהזיכרון היינו התקיעה - שזה כנגד הזכרונות וכנראה שהכוונה בזה שמבואר בגמרא שהזכרונות עולות לפנינו "לטובה" - "ובמה בשופר" - והיינו שזכרונות לטובה היינו מידת הרחמים - וזה ע"י השופר - וא"כ מבואר בפסוק שכאן מצאנו חיבור של דין ורחמים בתוך השופר.

יסוד זה מתבאר בדברי הרמב"ן ובדברי רבינו בחיי - עיין בהערה ¹³¹ שהבאנו את דבריהם - ולהלן הבאנו מהמהרש"א [ר"ה י:] "שהתקיעה מורה על הרחמים על שם ימינך פשוטה". אולם סו"ס גוף הדברים צ"ב - דהיכן מצאנו דין ורחמים בעקידה ובשופר - הרי כפשוטו זכות העקידה וכח השופר באים לעורר רחמים עלינו - והאיך מצטרף כח התרועה שזו מידת הדין לשופר של העקידה. ונראה דאדרבה - שמכאן מקור לכל הנ"ל - והיינו שעצם המושג של דין שעקוד תחת רחמים - שביאר הראשית חכמה שזה יוצר מצב של 'גבורה המתוקה' - הנקשרת בחסד' - יסוד זה התחדש בעקידה - והביטוי של דין שעקוד תחת רחמים מצאנו בתרועה שמסובבת סביבה תקיעה של רחמים בב' צדדיה - וכלשון רבינו בחיי "כשם שמדת הפחד למעלה - הרחמים מקיפין אותה, שאלמלא כן היה מחריב ושורף את העולם כלו בשלהבותיו כן התרועה - פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה". למדנו כאן שעומק המושג של תרועה בין תקיעה לתקיעה הוא שהדין 'מסובב' ברחמים - הדין 'עקוד' תחת רחמים - ובנוסף אחר יס לומר - התרועה 'עקודה' תחת התקיעה.

בתחיית המתים בעקידה נתחדשה ליצחק נשמה חדשה

ורק מחמת זה הוא יכל להוליד.

הדברים הם מעל המושגים שלנו - אבל יש דרך לקרב אותם למושגים שלנו - ונקדים ביסוד גדול של האור החיים הקדוש [בראשית פרק י"ח פסוק י' / פרק כ"ב פסוק כ'] שהרחיב עוד בענין הפרחה נשמתו והתחיית המתים של יצחק בעקידה.

¹³¹ יעויין בספר כד הקמח ראש השנה [ב] - "ושתי מדות אלו הן רמוזות במצוה זו של תקיעת שופר, התקיעה כנגד מדת רחמים, התרועה כנגד מדת הדין לכאן שהעולם שנברא בתשרי נברא בשתי מדות אלו, ובתקיעת השופר אנו מעוררין הלב למטה ומעוררין הכוונה במידות למעלה, ולעולם התקיעה בראש ובסוף כדי שתתגבר מדת רחמים על מדת הדין, וזהו שאומרים בתפלה ויגולו רחמיו על מדותיך שיתגלגלו רחמיו ויהפך מדת הדין למדת רחמים", עכ"ל.

וז"ל רבינו בחיי [ויקרא פרק כג פסוק כד] - "כי תקיעות ראש השנה רמז למדות - וכשם שמדת הפחד למעלה - הרחמים מקיפין אותה, שאלמלא כן היה מחריב ושורף את העולם כלו בשלהבותיו, כן התרועה - פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה, ואילו היינו תוקעין תרועה לבדה היה נראה בזה קצוץ נטיעות - ולפי הדרך הזה הרי בכתוב מפורש כי יום ראש השנה יום הדין הוא מלשון "תרועה", והוא ברחמים מלשון "זכרון", וא"כ יהיה "זכרון תרועה" כמו להלן [כה, ט] שופר תרועה, [במדבר כט, א] יום תרועה, וזה מבואר", עכ"ל.

רבינו בחיי חזר על דבריו שתקיעה ותרועה היינו דרחמים ודין - אלא שביאר שזה הכוונה בלשון "זיכרון תרועה" - והיינו שכאן נאמר שהדין הוא ברחמים וכוונתו שהתקיעה שבאה עם התרועה היא מידת הרחמים שבא עם התרועה - וזו הכוונה "זיכרון תרועה" - וכנראה שהטעם שלשון זיכרון הוא לשון רחמים - היינו משום שיעלו זיכרוננו לפניו לטובה ע"י השופר וכמו שאמרו - ובמה בשופר - וזיכרוננו לטובה - היינו ברחמים.

כל זה מבואר נמי בדברי הרמב"ן [שם] שמבאר את לשון הפסוק "זכרון תרועה יהיה לכם" - וכתב בתוך הדברים "ומפני זה הזכיר הכתוב התרועה, שכבר קבלה ביד רבותינו וכל ישראל רואים עד משה רבינו שכל תרועה פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה. ולמה יזכיר הכתוב תרועה ולא יזכיר התקיעות כלל לא בראש השנה ולא ביום הכפורים, אבל התקיעה היא הזיכרון והוא השופר, והתרועה כשמה, ומפני שהיא כלולה מן הרחמים תקיעה לפניו ולאחריה" - וכנראה שהכוונה שהזיכרון שמחובר לתרועה היינו תקיעה דהיינו רחמים - וכל זה כלול בזיכרון - והיינו ממש כדברי רבינו בחיי - ובהמשך סיים שם הרמב"ן - "ראש השנה יום דין ברחמים ויום הכפורים יום רחמים בדין" - וכנראה שהכוונה שיהיה"כ היינו יום של רחמים, ור"ה הוא יום הדין - אבל ביום הדין של ר"ה יש רחמים - שעל ידי השופר הקב"ה עולה מכיסא של דין ויושב על כיסא של רחמים.

דיעוויי"ש שביאר שיצחק מתחילת בריאתו לא היה ראוי להוליד ולהתחתן כיון שהיה כנקבה בנשמה שלו, ובעקידה נתחדשה בו בריאה חדשה ובזה הוא נהיה ראוי להוליד, ולכן המלאך שבישר לשרה על הלידה של יצחק אמר לשון כפול - "שוב אשוב אליך", שהרי לפי האמת היה כאן שתי פקידות. למדנו כאן מושג חדש - בבריאה של יצחק היו ב' יצירות, יצחק מהדו"ק ויצחק מהדו"ב - ב' מהדורות שונות בגברא אחד.

האור החיים הוסיף - דלכן מיד אחרי העקידה התורה מספרת על לידת רבקה - והיינו משום שעד אז הוא לא היה יכול להוליד ולהתחתן - וממילא שכל ההמשך של בניית בית התחדש לאחר מכן - בתור בריאה חדשה אצל יצחק.

בליקוטי אור החיים [פרק י"ח פסוק י'] הביאו ממדרש תלפיות שהוסיף שפרחה נשמתו של יצחק בעקידה ונכנסה לאיל - ולכן שחיטת האיל באמת היתה שחיטת יצחק, אלא שנתחדשה לו נשמה חדשה - והיינו כנ"ל.

עוד מבואר באור החיים [לך לך] דמחמת זה שאמר אברהם להקב"ה 'לו ישמעאל יחיה לפניך' נענש, ולכן גם אחרי שהקב"ה שמע תפילתו וזכה בלידת יצחק, אבל הזכייה לא היתה מושלמת - הוא זכה בכך שלא יוכל להעמיד דורות, ורק על ידי העקידה הושלמה המתנה טובה של יצחק לדורות - דברים נפלאים.

כשהדין עקוד בידיים של חסד כאן הדין מתהפך להיות כלי לרחמים רבים כמו בכל תחיית המתים.

המבט הפשוט על העקידה הוא שמתגברת מידת הדין על יצחק - תוקף הדין היינו מיתה - ועוד שהחסד הגדול של ההבטחה של "כי ביצחק יקרא לך זרע" הולכת ונגמרת ומתבטלת - הרי יצחק ימות בלי זרע - זה המבט הפשוט על העקידה.

אולם האמת היא איפכא ממש - הרי מתברר שלפי האמת ההבטחה של "כי ביצחק יקרא לך זרע" עדיין לא הגיע לקיומו כל זמן שיצחק לא יכול להוליד - ואדרבה - דווקא המהלך של העקידה שיש בה 'גזירת מיתה' ומתחדשת אצלה תחיית המתים - דווקא המצב הזה הוא זה שחידש את ההבטחה של "כי ביצחק יקרא לך זרע" - ועל ידה ממש תתקיים ההבטחה.

נראה לי לומר שכאן מתגלה מצב של "דין עקוד תחת רחמים" - הרי בכל תחיית המתים יש "רחמים רבים" - והבאנו מהראשית חכמה שכתב שלמדנו חידוש בברכה זו של אתה גיבור בענין תחיית המתים מהסמיכות של 'מלך ממית' וסמוך לה אמר 'ומחיה' - וז"ל: "שאפילו ענין המיתה שהוא הדין היותר הקשה - כוונתו יתברך לטובה אל האדם כדי להחיותו כדי שיצא העולם מקללותיו - שאז ישמח ה' במעשיו".

ויסוד זה מצאנו ביותר תוקף אצל יצחק - שכל החיות שלו במהדורה חדשה שיוכל להוליד ולהתקיים אצלו הבטחה של "כי ביצחק יקרא לך זרע" - חידוש זה הוא מהברכות של תחיית המתים שנתחדש בעקידה. מיתה היא תוקף הדין - ומיתה בלי קיום של "כי ביצחק יקרא לך זרע" היא תוספת בתוקף של מידת הדין - אבל החידוש של העקידה הוא שהדין עקוד תחת הרחמים - ובזה נעשה הדין לכלי בידיו של החסד שהדין עצמו יחדש רחמים רבים - רחמים בלי סוף.

אברהם ויצחק - מרכבה לשכינה מייצגים את החסד ודין של הקב"ה בעולמו.

ונוסיף ביאור - כשאומרים שיצחק הוא דין ואברהם הוא חסד - וחסד שולט על דין - והדין עקוד תחתיו - הכוונה בזה היא - שבאמת - הרי המידות שלהם אינם שלהם מצד עצמם אלא שהתפקיד של שניהם בעולם היה להשרות שכינה בעולם - שניהם היו מרכבה לשכינה - ולגלות את המידות של הקב"ה לעולם. כל אחד הנהיג את עצמו במידה אחרת מהבורא עולם - שראו שבמידה זו הוא מנהיג את העולם - וכאן בעקידה נפגשים במעשה של יצחק ואברהם הנך ב' מידות של הקב"ה בעולמו - זה עקוד תחת זה.

מתיר אסורים של יוסף.

בברכה של אתה גיבור יש הרחבה של רחמים רבים בתחיית המתים - ואין זה סתירה למידת הדין של יצחק - דאדרבה - לדברי הראשית חכמה ברכה זו מתעסקת בכח של רחמים של תחיית המתים להפוך את הדין של מיתה לרחמים - וכמו שהיה אצל יצחק.

כל שאר הברכה מתעסקת ברחמים - "סומך נופלים רופא חולים מתיר אסורים" - הרי מצאנו מתיר אסורים של יוסף וגם זה היה בר"ה כשמשלבים דין ורחמים - וכאן אנו רואים שוב את המחזה הזה - הרי לא החזירו את יוסף לפוטיפר כמו שהיה קודם לפני המידת הדין של בית האסורים - אלא אדרבה - המתיר אסורים הוא תהליך מהפכני - מבירא עמיקתא לאגרא רמה - הוא נעשה למלך מצרים ושליט על כל הכלכלה של כל העולם - חיים חדשים ממש - ובלי להכנס לבית הסוהר הוא לא היה מגיע לפסגות הללו - הרי שיש כאן תהליך שדומה לתחיית המתים של יצחק - שמתברר שהחסד הגדול של גדלותו של יוסף באה כתולדה וכתוצאה של הדין של י"ב שנה בבור וזה עיקר המהלך של כל מחיה מתים שזה בגדר רחמים רבים - אין סוף בלי שום הפסק.

ממית ומחיה - ומצמיח ישועה.

בתפלה אנו משבחים את הקב"ה - 'ממית ומחיה' - ומצמיח ישועה - ישועות צומחות מתוך צרות, אור צומח מתוך חושך - כמו שעץ צומחת מתוך מצב גרעין זרע - דווקא אחרי שכבר התרקב באדמה - כך הישועות - מתוך מידת הדין גודלת מידת הרחמים - מידת הרחמים כובשת ומכוונת את מידת הדין לכיוונים של רחמים - ובזה הישועה צומחת - גדלות של יוסף צמחה מתוך מצב של דין - חושך - צמצום.

על חיינו המסורים בידך - הטוב כי לא כלו רחמיך.

יש מהלך אחד - שתחילתו "על חיינו המסורים בידך" - וסופו "הטוב כי לא כלו רחמיך" - האדם פוגש את מידת הדין - התמודדות, קשיים, אין לו דרך לצאת - ואז הוא מוסר את החיים שלו וכל המסתעף לתוך ידיו של הקב"ה - "על חיינו המסורים בידך", הוא עושה כן כיון שהידים של הקב"ה הם ידים שכולו חסד וכולו רחמים - וזה התקוה היחידה שיש לו במצב של דין.

התוצאה היא "הטוב כי לא כלו רחמיך" - והיינו שיש מציאות של אין סוף רחמים - "לא כלו" כפשוטו - כאן מתגלה מחיה מתים ברחמים רבים - והיינו שרואים את הרחמים רבים של תחיית המתים, ואת הרחמים רבים של מתיר אסורים ואת הרחמים רבים של כל מידת הדין במכל מצב ומצב - דווקא כאן מתחדשת מציאות של כי ביצחק יקרא לך זרע וכאן מתחדשת מציאות של יוסף מלך מצרים.

ויוסף ישית ידו על עיניך.

ונסיף בזה עוד - שבאמת כל המציאות של יציאת מצרים מסתובבת סביב החידוש הזה. הרי בירידה של יעקב למצרים נאמר בפרשת ויגש "אנכי ארד עמך מצרימה ואנוכי אעלה גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך", והאי לישנא ד"יוסף ישית ידו על עיניך" צ"ב דמה ענינו של שימת ידים על עינים¹³² - וביאר שם המשך חכמה שיש פרשיות בחיים שאין אנו יודעים מה המטרה מה הכיוון מה התועלת מה המהלך, כשאומרים לאברהם אבינו ללכת לארץ ישראל, אף אם יש בזה נסיון אכן סו"ס יש בזה מהלך וכיוון ומטרה, אבל מה ענינו של ירידה למצרים למקום שעבוד ולמקום טומאה, גלות רוחני וגופני. ועל זה התשובה - נתבונן בחיים של יוסף, הוא ירד למצרים כעבד, היה סיפור עם אשת פוטיפר, הוא היה במאסר י' שנים, אבל מכל החושך הזה זרח אור גדול, והיום הוא מושל בארץ מצרים, הרי מהסיפור של יוסף ניתן להבין שטמון השגחה עמוקה בכל המהלך, ולמדנו שבמצבים של חושך וחוסר הבנה, אז א"צ לעשות חשבונות ומחשבות - רק לקבל את הכל בתמימות.

¹³² ועיין במפרשי הפשט, או שיהיה מופקד על העינים שלך או שהו יסגור את עיניך כשתמות, והיינו שהוא יחיה אחריו.

וזה לשונו הטהור של המשך חכמה - "בל יחקור בעינו ובעינו השכליים על תכלית ומהות הענין שצריך לירד מצרימה ולעלות, כי מה זה תכלית וסיבה לאיזו שלמות", הקב"ה אומר ליעקב שילמד את הלימוד הזה מיוסף, וכלשונו - "כי הענין של יוסף ישית ידו על עיניו, שזה הענין שיעצום עיניו שבל תחקור ובל תסתכל אחרי דרכי ההשגחה כי רמו", עכתו"ד.

הרי כאן למדנו שמידת הדין מחייבת אותנו לבטוח בהקב"ה - ובזה מתגלה מה שלא היה בלי מידת הדין - וכך באמת נהפכה גלות מצרים שהיא חושך ואפילה ליציאת מצרים - והיינו אפילה לאור גדול.

שופר - עקידה,

עקדתם את עצמכם.

והנה - יעויין בר"ה [טז] "אמר רבי אבהו למה תוקעין בשופר של איל - אמר הקדוש ברוך הוא, תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני" - יש כאן ב' הערות בפשט - א] מה הפירוש "עקדתם את עצמכם", ב] מה הדגש בלשון "יצחק בן אברהם".

ולפי הנ"ל הביאור כך - אם נגשים לדין של ר"ה במהלך של "על חיינו המסורים בידך" - הרי בזה הוא מוסר את החיים שלו וכל המסתעף לתוך הידים של הקב"ה - בטחון גמור של "על חיינו המסורים בידך" כפשוטו, בזה נתקיים "עקדתם את עצמכם" - דין של יצחק בידים של חסד של אברהם - וזה הדגש בדברי חז"ל - "עקידת יצחק בן אברהם" - יצחק דין ואברהם חסד ודין עקוד תחת חסד.

בטוחים שיעשה להם הקב"ה נס.

כתב הטור [סימן תקפא] בשם המדרש - "אבל ישראל אינו כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ומחתכין צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחים בר"ה לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס לפיכך נוהגין לספר ולכבס בער"ה ולהרבות מנות בר"ה", הרי לנו שבר"ה אנו בטוחים שיעשה לנו הקב"ה נס - ואעפ"כ יש פחד הדין בר"ה - איך משתלבים זה ביחד עם זה.

אלא שהביאור בזה הוא כנ"ל - נס פירושו שעל פי הטבע אין לו שום אפשרות לחיות - אבל סו"ס יש מהלך של נס שבזה הוא ינצל - זה המהלך של דין ורחמים - מצד הדין והתרועה אין לו אפשרות לחיות, אבל נתחדש מכח התקיעה משני הצדדים שיזכה בדין.

זה ממש המהלך של העקידה - הרי בסוף הוא חי ואדרבה - הרי דווקא בסוף מתקיימת ההבטחה של כי ביצחק יקרא לך זרע, אבל הוא עובר מהלך של פריחה נשמתו להגיע לזה.

"ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור".

נראה שלמדנו כאן ביאור חדש בנוסח הברכה במוסף בר"ה בסוף זכרונות - "ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור" - מה הדגש בלשון "זרעו" ולמה לא כתוב "לנו תזכור" - ונראה שבאו לומר שבאמת כל המציאות של "זרעו" של אברהם ויצחק התחדשה על ידי העקידה - והיינו ע"י הרחמים הגדולים שמתגלה בתחיית המתים שיצרה את ההבטחה של כי ביצחק יקרא לך זרע - והתפלה היא - שאותו הרחמים ממש ימשיך להאיר לנו בדין של כל שנה ושנה - כשם שהרחמים בעקידה כבשה את הדין כנגד כי ביצחק יקרא לך זרע - כך היא תמשיך כנגד כל דין שבאה כנגד המשך זרעו של יצחק - ודו"ק.

יצחק כנגד ר"ה ויעקב כנגד יוה"כ

אף שלידת יצחק בדווקא אינה בתשרי.

והנה - יעויין במגלה עמוקות [ואתחנן אופן קג] שכתב וז"ל - "יש לנו ג' זמנים של תשובה שתיקנו לנו ג' אבות העולם, ראש השנה, וצום כפור, והושענה רבה. ראש השנה כנגד יצחק, בהוא יומא אתעטיר יצחק לריש אבהון - כדאיתא בזוהר [ויקרא ח"ג, עמוד נ"ב / זוהר ח"ג ל"ב ע"א], יום כיפור לקביל יעקב, יום ה' גדול ונורא הוא, שהוא יעקב מה נורא המקום הזה [בראשית כח יז], הושענה רבה לקביל אברהם, שהוא היה בדור כ"א [כדאיתא במדרש רבה] - וכן הושענה רבה הוא יום כ"א בחדש", עכ"ל.

והנה יעויין דברים נפלאים במהרש"א [ר"ה י:] "בתשרי נברא העולם כו' - יצא לנו מאלו דברים כי לכך נקבע ראש השנה באחד בתשרי לפי שהעולם נברא בו - דהיינו האדם ובו בא האדם לדין על שחטא ושב אדם הראשון - והקב"ה ברחמים שברא העולם מחל לו וע"כ בו ביום נבראו אבות אברהם ויעקב ע"ש מדת חסד ורחמים - והוא סימן לבניהם לבא עמם ברחמים בדין ביום הזה - אבל יצחק שהוא מדת הדין נברא בפסח שבו היה שולט מידת הדין על המצריים במכת בכורות וישראל נגאלו בו ע"י מידת הדין הקשה על המצריים".

עוד הוסיף המהרש"א - "ואמר - בתשרי עתידין ליגאל - כי בעתיד יבואו הרחמים הגמורים לישראל כמה שכתוב ברחמים גדולים אקבצך גו' - ומייתי ליה מדכתיב יתקע בשופר דהתקיעה מורה על הרחמים ע"ש ימינך פשוטה וגו'".

למדנו מדבריו שהתקיעה היא הרחמים - וזה כל המהלך של דין בר"ה - שמעורב בו רחמים - שכך היה הדין של ר"ה הראשון של אדם הראשון - ולכן אברהם ויעקב שייכי לתשרי. והעירני תלמיד אחד בהערה גדולה - הרי הבאנו שמבואר בחז"ל דאדרבה - שר"ה הוא דווקא כנגד יצחק - וביאר - דאדרבה - דווקא לפי הנ"ל א"ש שזה דווקא נגד יצחק של המהדו"ב אחרי התחיית המתים - יצחק חדש - והרי הדין של יצחק התחבר לרחמים בעקידה - ורק במצב החדש נכנס יצחק ליום הדין - וא"ש.

בדברי הרמב"ן

"ראש השנה יום דין ברחמים ויום הכפורים יום רחמים בדין"

יצחק ויעקב.

והנה לעיל הבאנו בהערה מדברי הרמב"ן לגבי תקיעה שזו רחמים לעומת תרועה שזו דין - והבאנו שבהמשך דבריו סיים הרמב"ן - "ראש השנה יום דין ברחמים ויום הכפורים יום רחמים בדין" - וכנראה שהכוונה שיוה"כ היינו יום של רחמים, ור"ה הוא יום הדין - אבל ביום הדין של ר"ה יש מהלך לשלב רחמים - שעל ידי השופר הקב"ה עולה מכיסא של דין ויושב על כיסא של רחמים - ומשתלבים ביחד. והנה ידוע שאברהם הוא מידת החסד ויצחק הוא מידת הדין ויעקב הוא מידת הרחמים - והנך ג' הם השבחים של "הגדול הגבור והנורא" - וכמבואר ברבינו בחי בכי תישא בי"ג מידות - וקשה שכאן אנו רואים שביצחק מתחבר החסד והדין לרחמים של תחיית המתים בברכה של אתה גיבור. אלא שיש רחמים של יוה"כ ויש רחמים של ר"ה - ומבואר ברמב"ן שהם ב' עולמות שונות של רחמים, והבאנו שיוה"כ זה יעקב ור"ה היינו יצחק וא"ש.

זה היום תחילת מעשיך.

לחדד את דברי המהרש"א של ר"ה היינו דין ברחמים - ראיתי הערה חשובה מהגה"צ ר' ישראל אלי' ווינטרוב זצ"ל - הרי ר"ה היא תחילת מעשיך - והיינו היצירה של אדה"ר - והיינו בנין האדם תחילת מעשיך - והקשה - הרי ביצירה ההיא היה גם בנין וגם חורבן - ביום ההוא היה גם חטא של אדה"ר וגם נגזרה עליו מיתה - הרי לנו יום של "סוף מעשיך" - לא רק "תחילת מעשיך". והעיר דאדרבה - כיון שבמיתה הזו של החטא - הרי ניתנה תוך כדי העונש גם אפשרות של חיים מחוץ לגן עדן - הרי שיש כאן מיתה שבה בעצמה יש חיים חדשים - וזה ממש תחיית המתים של יצחק בעקידה - והן הן דברי המהרש"א.

שופר לפני ולפנים

כמו העקידה - משך חכמה.

שופר הוא לפני ולפנים - וכמבואר בר"ה [כו.]. - ויעויין בריטב"א [שם] שכתב - "ששופר בא להתנאות ולהרצות אל אדוניו - שופר כיון דלזיכרון אתי ולהכניס תפלתן של ישראל לפני ולפנים - כלפנים דמי" - הרי שבריתב"א מבואר שכח המיוחד של 'לפני ולפנים' - שבשופר - היינו כח התפלה - ותפלות היינו בקשת רחמים.

והנה כמו שכל הכח של רחמים בדין הגיע מהעקידה - וכנ"ל - הרי גם הכח של לפני ולפנים בהך רחמים - גם זה הגיע מהעקידה - והמקור מהמשך חכמה שביאר שהיה דין קודש הקדשים בהר המור' בזמן העקידה ואברהם היה כהן גדול ולכן לא הגיעו שום המלאכים להר כמו שלא נכנסים לקודש הקדשים ומהאי טעמא גם השופר מכח העקידה היה לו דין של לפני ולפנים - עיין בהערה ¹³³ שהבאנו לשונו.

---

¹³³ יעויין במשך חכמה [בראשית פרק כא פסוק יז] - "ויקרא מלאך אלקים אל הגר מן השמים. הנה בפרשת לך לך כתוב "ויאמר מלאך ה'". כי היתה מדברת עמו כעם אדם, מפני שהיתה רגילה עם מלאכים, כי בבית אברהם היו מצויים, והיא היתה צריכה לשוב לבית אברהם. אבל כאן שנתגרשה מביתו ולא שבה אליו עוד, כתוב "מן השמים", שרק קולו שמעה אבל לא ראתה אותו, ומה שכתוב בעקידה ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים" - והינוש הוקשה לו דלמה לא ירדו המלאכים להר.

וביאר "לפי שבעת העקידה שהיה מקריב אברהם בנו להשם יתברך, היה אז התגלות אלוקית כמו שהיה לכהן גדול ביום הכיפורים לפני ולפנים, שעל זה נאמר "וכל אדם לא יהיה באוהל מועד" [ויקרא טז, יז], ופירש בירושלמי [יומא א, ה], אפילו אותן שכתוב "פניהם פני אדם". לכן לא היו יכולים להיות על ההר אז, רק קרא מן השמים, שהמלאך לא היה יכול לגשת אל ההר. לכן אמרו בבראשית רבה [נה, י] כי אברהם היה ככהן גדול אז בעת העקידה, ולכן לא היו יכולים המלאכים לבא שמה, ודו"ק בזה. וזה שאמר "אשר יאמר היום בהר ה' יראה".

ובזה אתי שפיר מה דאמר בפסיקתא, ארץ המוריה - כשתבוא למקום אני מקדישך לכהן גדול - "המוריה" לשון חליפין, כמו "ואם המר ימיר", תמורתו של שם כהן גדול. היינו דכמו דאמרו אצל שופר בפרק ראווה בית דין, כיון דלזכרון אתי - כמאן דאתי בפנים דמי - אם כן, כאן דכל העקידה לזכרון, וכמו דאמרו 'כאילו עפרו צבור על גבי מזבח', וכמו דאמרו בראש השנה [טז, א], אמר הקדוש ברוך הוא, 'תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור להם עקידת יצחק בן אברהם'. אם כן, הך עבודה כאילו עשויה בפנים דמי בקודש הקדשים, ובעי להיות כהן גדול. ולזה 'כשתבא למקום אני מקדישך' - שעבודתו מחנכתו, כמו שאמרו ביומא [י"ב, ב] בנטמא כהן גדול, ובא אחר תחתיו, יעויין שם. וכאן, סודר המערכה מקדשתו, ודו"ק, עכ"ל.

פרק ז

ברכת 'אתה קדוש' - כנגד יעקב אבינו,
קדוש קדוש קדוש לפני המלאכים מכת עיקב אבינו,
והכל מכת הסולם שראשו בשמים,
ומכת המאבק עם המלאך עד כסא הכבוד.

ברכת אתה קדוש - ברכה שלישית - וקדושה לפני המלאכים כמה תמיהות בעיקר הפרשה של המאבק של יעקב עם המלאך.
 < דרכו של התורת חיים - שבא לבטל את השבועה על הבכורה וממילא לבטל את הברכות. > < בכף ירכו' - גמטרי' < לפוסלו מן העבודה'. > < מעלת בכורה - מעלה רוחני שדומה להקב"ה, ומעלה שראויה יותר לברכה > < מלחמת עמלק < הוא המושך למלחמה הזו עם המלאך - שביציאת מצרים הקב"ה חתם על הבכורה. > < סוגית יעקב ועשיו היא סוגי' של הפרדת הרע מהטוב - להחזיר את יעקב אבינו עד דרגת אדה"ר קודם החטא - והמאבק הוא סביב דרגא זו של אדה"ר - שהיא למעלה מהמלאכים שהם רק סביב הכסא, וכן בסולם של יעקב. > < בדברי הרמב"ן שדרגת יעקב היא שמירה מיוחדת מעל המלאכים. > < קדימה של ישראל באמירת קדושה ושירה - לפני המלאכים - וזה כלול במאבק הזה. > < ונשגב ה' לבדו - ויותר יעקב לבדו - שורש המאבק. > < מעשה אבות סימן לבנים - 'בני בכורי ישראל' היא התחימה על הבכורה ביציאת מצרים. > < בזה נקבע דרגת 'אני ולא מלאך' ביציאת מצרים, ויציאה מבית לבן מקבילה ליציאת מצרים. > < ההודאה על הברכות והשירה של מלאך שניהם שייכים זל"ז. > < ברכת אתה קדוש בשמו"ע - היא כנגד יעקב אבינו. > < מה נורא המקום הזה - "כי הוא לבדו פועל גבורות" > < "אתה קדוש ושמוך קדוש" ולאחר מכן "וקדושים בכל יום יהללוך". > < כת התפלה לעורר רחמים לפני ולפנים - לפני כבודו. > < "וירם קרן לעמו תהילה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו". > < יעקב מידת הרחמים - וזה מתגלה אחרי הגילויים בסולם במקום המקדש. > < זעקה גדולה ומרה של מרדכי - כנגד צעקה של עשיו.

ברכת אתה קדוש - ברכה שלישית - וקדושה לפני המלאכים.

ברכת אתה קדוש היא הברכה האחרונה מהג' ראשונות - ומיד אחרי הברכה הזו אנו ניגשים כל הברכות האמצעיות - לבקש כל צרכינו ולעורר רחמים על כל הענינים שלנו.
 נראה פשוט - שאם נעיין ונתבונן בתוכן האמתי ובאוצר הגדול שטמון עמוק בתוך ברכה זו - נוכל דרכה לגשת לכל הבקשות של התפלה בצורה אחרת - הרבה יותר גבוה והרבה יותר עוצמתי - וברכה זו תרומם אותנו למושגים חדשים ולרוממות אחרת.
 והנה הרשב"א [שו"ת חלק ה קטו] כתב על ברכה זו שהיא מתייחסת ליעקב אבינו - וביאר "שבזרעו של יעקב נתאמת - כי אמתת השלטון והנצחון לשי"ת, לא לגלגל ולא למלאך - כי שרה עם אלוקים ועם אנשים ויוכל" - הרי שהשרשים של ברכה זו נמצאים במאבק עם המלאך ששם נקבע "כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל".

כמה תמיהות בעיקר הפרשה של המאבק של יעקב עם המלאך.

ונקדים בזה - במאבק של יעקב עם המלאך מצאנו כמה דברים שצריכים ביאור:
 א[מבואר בחז"ל ובמפרשים שהמלאך רצה להפסיק את המאבק כדי שיוכל לשיר שירה - וזה היה הפעם היחיד שהוא יוכל לשיר שירה ודווקא עכשיו כשהוא באמצע מאבק - הלא דבר הוא - ואז יעקב לא נותן לו בלי שיוודה לו על הברכות שלקח מעשיו, והוא הכריח אותו להודות לו - וזה דבר משונה - שבדיוק כשהוא צריך לשיר שירה אז הוא מתחיל מאבק, והוא לא מצליח להשתחרר - ויעקב מנצל את ההזדמנות לזכות בברכה - וכל זה צ"ב, האם הוא יכול לנצל את ההזדמנות גם לדברים אחרים - וכל זה צ"ב.

ב[עוד קשה - דלמה נגע המלאך בכף ירכו של יעקב דוקא ולא במקום אחר - ועיין במדרש "ויגע בכף ירכו - נגע בצדיקים ובצדיקות בנביאים ובנביאות שעתידין לעמוד ממנו" - ומה משמעות הדברים האלו, הרי המלאך רוצה שירה ויעקב רוצה ברכות וכך הוא מצליח כנגדו, וכדי שלא

יצליח לגמרי המלאך פוגע בצדיקים ובצדיקות שעתידין לעמוד ממנו - ומה התוכן של כל המלחמה הזו שמתחלקת לכל כך הרבה נושאים שלא נראים כנושאים ששייכים זל"ז.

ג] ויותר יעקב לבדו - ויאבק איש עמו, ומבואר שהמצב הזה שמוגדר בתור "ויותר יעקב לבדו" הוא המצב שבו מתקיים "ויאבק איש עמו".

והנה - כתוב במדרש רבה [פרשתא עז - א] - וז"ל: "אין כאל ישורון רוכב שמים בעזרך, ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר' סימון אמר אין כא-ל, ומי כא-ל, ישורון - הנאים והמשובחין שבכם, אתה מוצא כל מה שהקב"ה עתיד לעשות לעתיד לבא, הקדים ועשה ע"י הצדיקים בעולם הזה וכו' - ר' ברכיה בשם ר' סימון אמר אין כא-ל, ומי כא-ל, ישורון - ישראל סבא, מה הקדוש ברוך הוא כתוב בו [ישעיה ב] ונשגב ה' לבדו, אף יעקב ויותר יעקב לבדו" - ועיין בהערה ¹³⁴ שהבאנו את הלשון במלואו.

מבואר במדרש שיש השוואה בין יעקב אבינו להקב"ה בתור "רוכב שמים בעזרך" - והביטוי של ההשוואה הוא שדרגת "ונשגב ה' לבדו" אצל הקב"ה שייכת גם אצל יעקב שכתוב בו "ויותר יעקב לבדו" - והדברים צ"ב - אלא שבעיקר נתחדש כאן נושא חדש שמצטרף למאבק, שדווקא בתוך מצב כזה של "לבדו" מתחדש כל המאבק.

ד] בחז"ל מצאנו דברים נוראים על החשיבות והעוצמה שקיימת לנו לדורי דורות מכח האבק שהיה במאבק ההוא - עד כדי כך - שכתוב בשיר השירים [פרק ג פסוק ו] "מקטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל", ודרשו חז"ל במדרש רבה [פרשה ג] דקאי על האבות הקדושים - "מקטרת מור" מתייחס לאברהם - עיי"ש בטעמא דמילתא, "ולבונה" מתייחס לאבינו יצחק, שנתקרב כקומץ לבונה על גבי המזבח, "מכל אבקת רוכל" מתייחס ליעקב אבינו.

'אבקת רוכל' מתייחס ליעקב אבינו מב' טעמים, א] מטתו שלמה לפניו ולא נמצא בהן פסולת, ב] קופת הרוכל יש בה כל מיני בשמים, וגם אצל יעקב היה כהונה לוייה ומלכות.

עוד הוסיפו שם שיצחק קיבל מאברהם כל אשר לו - אבל "רוכלותיו של יעקב לא היתה אלא מאותו האבק שתחת רגליו".

עוד הוסיפו שיעקב קיבל את כל העתיד שלו בזכות האבק שהיה לו במאבק עם המלאך, והמדרש מפרט כמה וכמה הצלחות של כלל ישראל לדורותיה שכולם בזכות האבק, א] ההצלחות של כל הרוכלות של ישראל בעולם הזה, ב] ההצלחות של כל הפרקמטיא של ישראל בעולם הזה, ג] ההצלחות בכל המלחמות שלהם, ד] "כל תורה שישאל עושין בעולם הזה בזכות יעקב אבינו" - וכל זה צ"ב.

מכל זה למדנו את העוצמה של המאבק הזה, ובעיקר למדנו שכל התוצאות הללו הם נושאים נוספים שקשורים בצורה מסויימת למאבק - וצ"ב.

ה] המדרש מסיים - "אותו האבק נטלו הקדוש ברוך הוא ונתנו תחת כסא הכבוד שלו" - וכעין זה מצאנו בחולין [צא]. אמר ר' יהושע בן לוי: "מלמד שהעלו אבק מרגלותם עד כסא הכבוד, כתיב הכא בהאבקו עמו וכו'" - וכל זה צ"ב - דמה שייך כסא הכבוד למאבק.

¹³⁴ כתוב במדרש רבה [פרשתא עז - א] - וז"ל: "אין כאל ישורון רוכב שמים בעזרך, ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר' סימון אמר אין כא-ל, ומי כא-ל ישורון - הנאים והמשובחין שבכם, אתה מוצא כל מה שהקב"ה עתיד לעשות לעתיד לבא, הקדים ועשה ע"י הצדיקים בעולם הזה, הקדוש ברוך הוא מחיה המתים ואליהו מחיה את המתים, הקדוש ב"ה עוצר גשמים ואליהו עוצר גשמים, הקדוש ברוך הוא מברך את המועט ואליהו מברך את המועט, הקדוש ברוך הוא מחיה את המתים ואליהו מחיה את המתים, הקדוש ב"ה פוקד עקרות ואליהו פוקד עקרות, הקדוש ברוך הוא מברך את המועט ואליהו מברך את המועט, הקדוש ברוך הוא ממתיק את המר ואליהו ממתיק את המר, הקדוש ברוך הוא ממתיק את המר במר, ר' ברכיה בשם ר' סימון אמר אין כא-ל, ומי כא-ל ישורון ישראל סבא, מה הקדוש ברוך הוא כתוב בו [ישעיה ב] ונשגב ה' לבדו, אף יעקב ויותר יעקב לבדו".

ו] למדנו כאן שהמאבק עם המלאך שייך וקשור והוא מגיע עד כסא הכבוד - וע"ד זה מצאנו עוד בחלום של יעקב עם הסולם דיעויין בחולין [שם] - "והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו, עולים - שנים, ויורדים - שנים וכו' - תנא, עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה, ויורדין ומסתכלין בדיוקנו של מטה - ופירש רש"י - "בדיוקנו של מעלה - פרוץ אדם שבארבע חיות בדמות יעקב" - והיינו שדמותו של יעקב חקוקה על כסא הכבוד.

"בעו לסכונה" - ופירש רש"י שרצו לסכן אותו מחמת קנאה, "מיד, והנה ה' נצב עליו, אמר רבי שמעון בן לקיש אלמלא מקרא כתוב, אי אפשר לאמרו - כאדם שמניף על בנו" - גם כאן יש איזשהו סוג מלחמה עם מלאכים סביב זה שדמותו של יעקב אבינו שייך לכסא הכבוד - וכל זה צ"ב.

ז] צריכים לדעת שכל הדרגות והרוממות שהיו שם במאבק עם המלאך קשורים אלינו בתפלת שמו"ע - ג' פעמים כל יום - הרי ברכת אתה קדוש הוא כנגד יעקב וכמבואר בשו"ת הרשב"א [חלק ה סימן קטן] - ופירש שם שזה קשור למאבק של יעקב שבזה הוא נעשה לשר על המלאך ועל אנשים, גם המידה של 'נורא' [הגדול הגבור והנורא] מתייחס ליעקב וכמבואר ברוקח על הסידור, ופירש שזה מחמת הגילויים בחלום עם הסולם שאז הוא אמר "מה נורא המקום הזה" - כל הדברים הגבוהים הללו שייכים לתפלת שמו"ע כל יום - ושורשם במאבק הזה ובחלום עם הסולם, ועד כמה שנוכל לגעת בדברים כך נוכל להרגיש אותם בתפלה.

דרכו של התורת חיים

שבא לבטל את השבועה על הבכורה וממילא לבטל את הברכות.

והנה בחולין [צב.] כתוב - כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל - וביארו שם שיעקב נעשה שר למלאך - והקשה בתורת חיים בחולין [צב.] שלא יזה ענין נעשה יעקב שר למלאך, עוד הקשה דלמה נגע המלאך בכף ירכו של יעקב דוקא ולא במקום אחר והביא מהמדרש "ויגע בכף ירכו - נגע בצדיקים ובצדיקות בנביאים ובנביאות שעתידין לעמוד ממנו".

וביאר את הדברים כך שבאמת תחילת המאבק היה גם בשביל הבכורה וגם בשביל הברכה שלקח מעשו והמלאך שהוא שרו של עשו התנגד ולא רצה להודות לו עליהן - וחדש התורת חיים שהבכורה והברכה תלויות זו בזו - והוכיח כן ממה דמבואר במדרש רבה ויחד יצחק חרדה גדולה היה מצטער וכו' אמר עכשיו לבכור ברכתי גם ברוך יהיה.

על פי זה הוא ביאר למה הוא נגע בכף ירכו שבזה הוא רמז לו שהוא לא מסכים על השבועה שנשבע לו עשו ליעקב בשעה שמכר לו הבכורה כמ"ש וישבע לו וימכור את בכורתו ליעקב דסתם שבועה בימים ההם היתה בדרך זה שהנשבע שם ידו תחת ירך המשביע כדאשכחן גבי אברהם וביעקב שהשביע את יוסף.

והטעם שהיו משביעין כך ביאר האבן עזרא שהוא רמז שהנשבע הוא ברשותו של המשביע ותחת ידו כאלו הוא עבדו - וכך היו משביעים כל מלכי עכו"ם - ומסתמא נשבע עשו גם הוא כמו המנהג. וכעת המלאך הגיע לקעקע את ירכו של יעקב כאלו הוא בא לבטל את השבועה ולערער על הבכורה והברכה.

ועיקר ההתנגדות לבכורה היא כמבואר ברמב"ן שע"י הבכורה הוא נוחל "מעלת האב ושררתו עליו - שיהיה לו כבוד ומעלה על צעירו" - וזה הביאור בגמרא - שכיון שעל כרחו של מלאך הוצרך להודות לו ליעקב על הברכה והבכורה - נמצא שנעשה שר גם לעשו וגם למלאך דהא בהא תליא, וזה הביאור בגמרא "דיעקב נעשה שר למלאך", עכ"ד התורת חיים.

'בכף ירכו' - גמטרי' 'לפוסלו מן העבודה'.

יש לחזק את עיקר החידוש של התורת חיים שהברכות תלויות בבכורה - וממילא שהמאבק מתייחס גם לבכורה - מדברי הבעל הטורים שכתב - 'בכף ירכו' - גמטרי' 'לפוסלו מן העבודה' - והיינו כנגד הבכורה שזו העבודה שקנה בבכורה, הרי לנו שהבכורה מרומזת כאן שזו עיקר המלחמה.

ויש להוסיף - הרי בדרשות הר"ן [דרוש שני] מבואר שהבכורה מגיע מעיקר הדין ליעקב כיון שענינו של בכורה מיתלי תלי בהמשך בדרכי האב - ובזה הוא מבאר את כל הענין האיך באמת יעקב השיג מעשיו את הבכורה עבור נזיד עדשים - הרי יש כאן אונאה ממש - אלא ע"כ שעשיו עצמו הכיר מכל דרכו באותו היום שכל הבכורה וכל ההמשך באמת מתאים ליעקב, ואדרבה - כל הטענה על הבכורה מתעוררת אצל יעקב דווקא ב"ויעקבני זה פעמיים" - והיינו כשהבין שהברכות תלויות בזה - שלא היה לו כלום בבכורה מלבד הברכות - ומעתה א"ש - דביקש הודאה על הברכות מכח הבכורה שהרי ממילא בכורה אמורה להיות שלו - ושר של עשיו באמת לוחם על שניהם - כמו עשיו בעצמו - וא"ש.

מעלת בכורה**מעלה רוחנית שדומה להקב"ה,****ומעלה שראויה יותר לברכה.**

בעיקר מעלת בכורה יש לדעת שמדובר על מעלה רוחנית גבוהה בעבודת ה' ובקירבת אלוקים - וכ"כ רבינו בחיי [פרשת כי תשא פרק לד פסוק כ] - וז"ל - "כל בכור בניך תפדה ולא יראו פני ריקם - מי שזוכה שהוא בכור מעלה גדולה היא, והוא רמז להקב"ה שהוא בכורו של עולם, ועבודת הקרבנות מימות עולם בבכורות היתה, ולכך קנאה יעקב אבינו, ומכרה עשו הרשע שביזה עבודת הש", ואחרי כן נפסלו הבכורות במעשה העגל והופרשו הלויים במקומם שתהיה העבודה בהם ולא בבכורות.

ואף על פי שאין העבודה בהם יש להם מעלה ויתרון על שאר בני אדם מצד שהם בכורות, דרשו רז"ל, [ויקרא ב, ב] כל דבר שנאמר בו "לי" הוא בעוה"ז ובעוה"ב, ישראל הם בעוה"ז ובעוה"ב, שנאמר [ויקרא כ, כן] "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי", הלויים, שנאמר [במדבר ג, מה] "והיו לי הלויים", הארץ שנאמר [לעיל יט, ה] "כי לי כל הארץ", בכור, שנאמר [במדבר ג, יג] "כי לי כל בכור", בעוה"ז ובעוה"ב", עכ"ל.

ומעלת הבכור היא מעלה ששייכת לברכה - יעויין במהר"ל [בראשית פרק מח פסוק כ] "ברכה לא תליא בחשיבות כלל במי שלמד תורה, אלא אותו שהוא יותר ראוי לברכה, והבכור בשביל שהוא בכור יותר ראוי לברכה", עכ"ל.

מלחמת עמלק הוא המשך למלחמה הזו עם המלאך**שביציאת מצרים הקב"ה חתם על הבכורה.**

בתורת חיים יש הוספה גדולה לזה - וז"ל: "ואגב אורחא נראה לפרש דלכך בשעה שיצאו ישראל ממצרים בא עמלק להלחם עמהם ולא שום עובדי כוכבים כי נפל עליהם פחד לפי שבשעה שיצאו ישראל ממצרים חתם הקדוש ברוך הוא על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו דלכך קראם אז בני בכורי ישראל כדאיתא במדרש.

והענין הוא כי ישראל ראשית אוננו של הקדוש ברוך הוא הן שבשעה שבא להראות את כח מעשיו לבראת את העולם העלה את ישראל בראשית מחשבתו וע"י כן ברא העולם ומלואו כמ"ש בראשית ברא אלהים בשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו והכי איתא בהדיא בתרגום שיר

השירים גבי אחזו לנו שועלים דעמלק לא בא להלחם אלא בשביל הבכורה והברכה, וז"ל בתר דעברו ית ימא אתא עליהון עמלק רשיעא די נטר להון דבבו על עיסק בכרותא ובורכתא די שקל יעקב אבונא מן עשו, עכ"ל.

הרי לנו מקור נוסף שהבכורה והברכות תלויות זב"ז - ועמלק בא ללחום על שניהם כאחד. וממשיך התורת חיים - "ובהכי ניחא מה שאמר משה ליהושע צא והלחם בעמלק ולא יצא הוא עצמו לפי שאמר משה בלבו הריני מעמיד נגדו להלחם מי שירש בכורתו של יעקב אשר לקח מיד עשו כדי שיגין עליו זכותו של יעקב בעל הבכורה, לפי שהבכורה אשר לקח יעקב מעשו נתנה ליוסף בנו שנאמר ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי, ויהושע זכה לבכורתו של יוסף שנאמר בכור שורו הדר לו ופירש רש"י ז"ל מלך היוצא ממנו והוא יהושע שורו, שכחו קשה כשור לכבוש כמה מלכים, הרי יהושע נקרא בכורו של יוסף, וכיון שהבכורה באה ליעקב מן הדין והקב"ה הסכים על ידו לכך נצחו יהושע לעמלק", עכ"ל.

**סוגית יעקב ועשיו היא סוגי' של הפרדת הרע מהטוב
להחזיר את יעקב אבינו עד דרגת אדה"ר קודם החטא,
והמאבק הוא סביב דרגא זו של אדה"ר,
שהיא למעלה מהמלאכים שהם רק סביב הכסא,
וכן בסולם של יעקב.**

והנה עיקר סוגית יעקב ועשיו היא תהליך של הפרדת הרע מהטוב שהתערבבו בזוהמא של החטא של אדה"ר - ועל ידי הפרדה זו יעקב יכול לחזור לדרגת אדה"ר קודם החטא - וזה מתבאר בכל המהלך של ויתרוצצו הבנים, וכן בהמשך כשהוא לוקח את הבכורה, וכן בהערמה בקבלת הברכות מיצחק - שזה היה דומה להערמה של הנחש לאדם הראשון בחטא - וכל זה מבואר בדברינו במאמרים על התורה [פרשת תולדות], והבאנו [שם] מהגר"א שהרבה פרטים בהשגת הברכות שייכים לדרגת יעקב אבינו בתור אדה"ר.

ובב"מ [פד] מבואר שדרגת יעקב הגיע לדרגת אדה"ר - ולכן אמרו "שופריה דיעקב מעין שופריה דאדם" - ועיין במהר"ל [שם] - ועל פי זה ביאר המהר"ל בחולין [שם] שלכן צורתו של יעקב חקוקה תחת כסא הכבוד, וזה משום שהאדם נברא בצלם אלקים - ודרגת הצלם אלוקים שהיתה אצל אדם הראשון התקיימה בשלמותה אצל יעקב - וזו הכוונה דשופריה דיעקב מעין שופריה דאדם, שהרי אדם הראשון בודאי נברא בצלם אלקים, והרי כתוב ביחזקאל [א] שעל הכסא יש דמות כמראה אדם - ולכן צורת יעקב חקוקה שם.

וביאר שם שדרגא זו של צלם אלוקים שמתייחס לכסא הכבוד עצמו ליכא במלאכים, וסביב זה היה המאבק עם המלאך, וכלשונו - "ויעקב צורתו חקוק בכסא והמלאכים עצמם קרובים אל הכסא". והוסיף שלכן גם בחלום עם הסולם הם רצו להזיק אותו, והקב"ה בעצמו שמרו - וכתב המהר"ל - "וה' יתברך שמו נצב עליו לשמרו, כי יעקב דבק בו יתברך ונכנס תחת שמירת הש"י עד שאין המלאכים שהם מתנגדים אל יעקב יכולים לו, ולכך אמר והנה ה' נצב עליו כאדם המניף על בנו ושומר אותו, וכך יעקב הוא בנו של הקב"ה והוא מבריח הזבובים, הם כחות המלאכים נקראים זבובים נגד קדושת יעקב כי הזבובים הם חיצונות, וזה שאמר ריש לקיש כביכול כאדם שמניף על בנו".

ובנדרים [לב] הוסיף המהר"ל עוד - שדרגת יעקב היא דרגת 'תמימות' - איש תם - ובדרגא זו כותב המהר"ל לבאר את הסוגי' שם - "שמכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה שאין המלאכים יכולים לכונוש שם וכו' כמו שאמרו בחולין [צא] 'צורת תם חקוקה בכסא הכבוד', כיון שאמר 'צורת תם' חקוקה בכסא הכבוד מוכח כי מצד התמימות זכה לזה - ובמחיצה זאת אין המלאכים יכולים

לכנוס, כי המלאכים 'סובבים את הכסא' ואין חשוב מדריגה שהם 'תחת הכסא', אבל מעלתו של יעקב מגיע עד עצם הכסא, ומפני זה היה יעקב יכול למלאך שהיה מתאבק עמו כדכתיב כי שרית עם אלוקים וכו'".

בדברי הרמב"ן שדרגת יעקב

היא שמירה מיוחדת מעל המלאכים.

ועיין ברמב"ן בפרשת ויצא שכתב שיעקב אבינו בחלום עם הסולם זכה לברכה מיוחדת שהקב"ה ישמרנו, וביאר הרמב"ן, דמבטיחו בהבטחה גדולה, ד"גדול מעלתו משאר הצדיקים" שנאמר בהם "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך", והוא לא יהיה ביד המלאכים, אבל יהיה "חלק ה' עמו", ויהיה עמו תמיד, שנאמר "והנה אנכי עמך ושמרתיך", עכתו"ד, ועיין לעיל [שער ד פרק ה] מה שביארנו בזה בדברי הרמב"ן.

ונראה שדברי הרמב"ן מבוססים על הסוגי' בחולין שמבואר שכאן התחדשה שמירה מיוחדת לפנים ממחיצת המלאכים כנגד הנזק של המלאכים - "כאדם המניף על בנו".

קדימה של ישראל באמירת קדושה ושירה

לפני המלאכים - וזה כלול במאבק הזה.

והנה אמרו בחולין [צא:] שאין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה, עד שיאמרו ישראל למטה, שנאמר, "ברן יחד כוכבי בקר, והדר - ויריעו כל בני אלקים", ומדברי המהרש"א [שם] למדנו שקדימת ישראל הוא משום שמחיצתם היא לפנים ממחיצת המלאך - וזה משום שיעקב אבינו חקוקה על כסא הכבוד - והוסיף שזה גם מקומו של נשמותיהן של צדיקים - והביא שכן מבואר בלשון הפייט בקדושה של פרשת זכור - והביא מחז"ל שכל זה מגיע ממה שהצדיקים מקדישים עצמם למטה - ובזה הם שולטים על היצר הרע - וזה לא מצאנו במלאכים - וזו מעלת ישראל על המלאכים לענין הקדימה בקדושה - ועיין בזה בהערה ¹³⁵ שהבאנו כל לשונו.

ונוסיף עוד - המהר"ל בחולין [שם] מבאר "שמלאך זה הגיע זמנו לומר שירה דוקא אחר שנצח אותו יעקב, מפני שיעקב הוא ישראל, וישראל אומרים שירה תמיד, ובאותו יום שהיה המלאך מתאבק עם יעקב להתגבר עליו - באותה שעה היה דומה המלאך ליעקב - ולפיכך היה מתאבק עמו, ולפיכך באותו יום הגיע זמנו לומר שירה כמו יעקב וישראל שאומרים שירה תמיד" - ומבואר שכל כחו ללחום עם יעקב היה בגלל שאז הגיע זמנו לשירה ובזה גופא יש לו שייכות לדרגת יעקב שהרי ישראל תמיד אומרים שירה.

ביאור הדברים - הרי דרגת יעקב להיות דמותו חקוקה על כסא הכבוד מגיע ממה שאצלו פסקה הזוהמה של החטא של אדם הראשון ובזה נקבע אצלו שופרי' דאדה"ר - וזה הפרדת הרע מהטוב

¹³⁵ והוא הענין בעצמו שכתבנו בשם ב"ר וכוונת הדרוש כפי מה שאמרו במדרשות למלאכים ניתן קדושה א' שנאמר בגזירת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא ולישראל ב' קדושות שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים ג' העליונים שאין היצה"ר שולט בהן דיין קדושה א' ולתחתונים שהיצה"ר שולט בהן ב' קדושות ולזה אמרו הצדיקים המקדישים עצמן מלמטה מחיצתן לפנים ממלאכי השרת ומלאכים שואלין אותם מה הורה א-ל כדכתיב כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל, כמו שיסד הפייט בקדושתא דפרשת זכור "ושרפי קודש המעולים כתלמיד לרב שואלים מה פעל א-ל א-לים אלה חוצה פונים ואלה לפני ולפנים בצל ש-די ולזה מבואר כי ישראל הם לפנים ממחיצת המלאכים וצורת יעקב חקוקה תחת כסא הכבוד גם שם נשמתן של צדיקים וע"כ הם הורשו בכל שעה לומר שירה לפניו יתעלה ואחריהם המלאכים היותר קרובים אל השכינה והם מיכאל וגבריאל שאינן מתחלפין יש להן רשות פעם א' בכל יום ואחריהם כתות מתחלפות כפי מעלתן ניתן להם לומר שירה עד הכת שמתחדשים בכל יום ואין אומרים שירה אלא פ"א בעולם וכו', ואמר דאין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה. הוא כפי מה שאמרנו לפי שהם לפנים ממחיצת המלאכים ראויים הם להתחיל בשירה ואח"כ המלאכים כמ"ש קדמו שרים אחר נוגנים קדמו שרים אלו ישראל ואח"כ נוגנים הם המלאכים כמו שיסד הפייט בקדושתא דפרשת החודש ע"ש וכו", עכ"ל.

היפך החטא הזה העירבוב של הרע וטוב - וזה המקור לכחם של ישראל לשליטה מוחלטת של הטוב על הרע - והרי רק מחמת זה הם יכולים להקדים את המלאכים בקדושה - וכמו שהביא המהרש"א מחז"ל - שבזה הם מקדישים עצמם גם למטה, מה שאין להם למלאכים, שאין בהם התמודדות כנגד הרע.

המהרש"א הביא שהצדיקים מקדישים עצמם מלמטה ולכן מחיצתן לפני מלאכי השרת והמלאכים שואלים - מה הורה א-ל והביא את הפסוק "כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל" - והביא כן מהפייט בקדושתא דפרשת זכור - וזו ההתנגדות של המלאך לדרגת אדה"ר בצדיקים בכלל ישראל שהם נקיים מהתערובת של רע ומהזהמה של החטא של אדה"ר - עם יכולת לשלוט לגמרי על הרע.

הקירבת אלוקים שיש לכלל ישראל באמירת קדושה, שייכת לזה שדמותו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד.

ובאמת שמפורש שהקירבת אלוקים שיש לכלל ישראל באמירת קדושה שייכת לזה שדמותו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד - דיעויין במ"ב [סימן קכה ס"ק ה] שכתב "כתבו בשם ספר היכלות ז"ל - ברוכים אתם לד' שמים ויורדי מרכבה אם תאמרו ותגידו לבני מה שאני עושה בשעה שמקדישים ואומרים קדוש קדוש קדוש - ולמדו אותם שיהיו עיניהם נשואות למרום לבית תפלתם - ונושאים עצמם למעלה כי אין לי הנאה בעולם כאותה שעה שעניניהם נשואות בעיני ועיני בעיניהם - באותה שעה אני אוהז בכסא כבודי בדמות יעקב ומחבקה ומנשקה ומזכיר זכותם וממהר גאולתם" - עכ"ל, וכן הוא בטור ובפרישה [שם].

הרי לנו שהקירבת אלוקים שיש לנו באמירת קדושה שייכת לעובדה דמות יעקב חקוקה בכסא הכבוד - וכאמור הקירבת אלוקים שיש בתפלה היא לפני ממצחית המלאכים - ולכן הם מעוכבים מלומר קדושה עד שכלל ישראל אומרים קדושה - והכל אחת - וכן"ל.

ונשגב ה' לבדו - ויותר יעקב לבדו - שורש המאבק.

הבאנו מחז"ל שאף "שאין כאל ישורון" אבל ישורון הם כאל-ל - והיינו הנאים והמשובחים שבכם - וזה התחיל אצל יעקב שיש השוואה בין יעקב אבינו להקב"ה בתור "רוכב שמים בעזרך" - והביטוי של ההשוואה הוא שדרגת "ונשגב ה' לבדו" אצל הקב"ה שייכת גם אצל יעקב שכתוב בו "ויותר יעקב לבדו".

כאן למדנו שהמצב והדרגה הזו היא תחילתו של המאבק עם המלאך - לבדו היינו לפני ממצחית המלאכים ששם הקב"ה לבדו - ולפנים ממחיצה זו נכנסו כלל ישראל, לתוך המהלך של "רוכב שמים בעזרך" - ודרגה זו תלויה בשליטה מוחלטת על רע.

במדרש [שם] מבואר שגם הנאים והמשובחים שבכלל ישראל בדורות הבאים זכו לדרגת "לבדו" - ומבואר מה שאמרו חז"ל במדרש "ויגע בכף ירכו - נגע בצדיקים ובצדיקות בנביאים ובנביאות שעתידין לעמוד ממנו" - וקשה שמה כל זה שייך למאבק - והתשובה - שכל מה שקשור לדרגת "לבדו" נכלל במאבק.

מעשה אבות סימן לבנים

'בני בכורי ישראל'

היא החתימה על הבכורה ביציאת מצרים.

מעשה האבות סימן לבנים - וביאר הרמב"ן בתחילת ספר שמות שכל ספר בראשית הוא ספר היצירה דמלבד מעשה בראשית שהיא יצירה ממש - הרי כל המעשה אבות הם יצירה - והיינו

משום שהאבות יוצרים ובונים את הדרגות והפנימיות של כלל ישראל - וכל הכחות הרוחניים והמהות הפנימית שלהם קובעת ובונה את התוכן והדרגא של כלל ישראל לדורות - כל החסד - כל המסירת נפש - כל האמת וכו' - הכל מגיע אלינו מהאבות. הדרגות של יעקב אבינו בבכורה - והדרגות שהוא השיג להיות שר על המלאכים במאבק הזה שבזה הוא עולה מעל דרגת המלאכים - כל זה נקבע לדורות בעצם היצירה של כלל ישראל. דרגת כלל ישראל בתור 'בני בכורי ישראל' הגיע על ידי החתימה על הבכורה ביציאת מצרים - וכל זה נקבע ונוצרה בתור המשך ותוצאה מקביעת הבכורה של יעקב - וההתנגדות של שרו של עשיו היא התנגדות לכל המהלך - מיעקב בתור 'פרט' עד כלל ישראל בתור 'כלל' ביציאת מצרים - וזה מלחמת עמלק ביציאת מצרים וכדהבאנו מהתורת חיים, ונמצא שדרגת כלל ישראל בתור לפנים ממחיצת המלאכים כלולה בזה שהם בגדר "בני בכורי ישראל".

בזה נקבע דרגת 'אני ולא מלאך' ביציאת מצרים, ויציאה מבית לבן מקבילה ליציאת מצרים.

ונראה להוסיף - המהלך שהתחדש ביציאת מצרים - "אני ולא מלאך" - נראה שגם זה שייד למעשה אבות סימן לבנים, וזה נקבע בחלום של יעקב ששם הקב"ה אומר לו "והנה אנוכי שמרתך" - והבאנו מהרמב"ן שכאן הובטח לו ש"גדול מעלתו משאר הצדיקים" שנאמר בהם "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך", והוא לא יהיה ביד המלאכים, אבל יהיה "חלק ה' עמו", ויהיה עמו תמיד, שנאמר "והנה אנכי עמך ושמרתך", עכתו"ד - וזה מישך שייד לדברי חז"ל כאדם שמניף על בנו - ששייד לזה שדמותו חקוק בכסא הכבוד - והסימן לבנים בזה היה "אני ולא מלאך".

הרמב"ן אומר שהשמירה הזו אצל יעקב מיתלי תלי בדרגת "כי חלק ה' עמו" - והרי ברור א"כ שכאן נקבע לדורות כל המציאות של "חלק ה' עמו" - לפנים ובתוך מחיצתו ממש, ודו"ק. עוד נראה להוסיף - הרי מבואר בגר"א [תיקוני זוהר] שהמעשה אבות של גלות ויציאת מצרים היה בבית לבן וביציאה מבית לבן, וזה סוד היציאה ברכוש גדול לרוקן את בית לבן וגם את מצרים, ומטה של משה ומקלות של יעקב, ונדוע לפרעה ביום השלישי להשיג אותם ביום השביעי וכן בלבן - ועוד כמה דוגמאות, ועיין מה שנתבאר בזה בדברינו במאמרים על התורה [פרשת ויצא] - ולכן בהגדה של פסח מתחילים בארמי אובד אבי - שלבן בקש לעקור את הכל. ונראה שחלק מהמעשה אבות הוא שביציאה מבית לבן מתעוררת מלחמה סביב הבכורה מכח עשיו - באבות זה מתקיים אצל יעקב והמלאך, ובבנים זה מתקיים במלחמת עמלק אחרי יציאת מצרים.

ההודאה על הברכות והשירה של מלאך שניהם שייכים זל"ז.

נחזור לתחילת הדברים:

בפתח דברינו הבאנו שהרבה נושאים שלא נראים קשורים זל"ז - ואעפ"כ כולם באו לפונדק אחד ביחד במאבק הזה - וכדלהלן:

א] המלאך רצה להפסיק את המאבק כדי שיוכל לשיר שירה - הלא דבר הוא - ואז יעקב לא נותן לו בלי שיודה לו על הברכות שלקח מעשיו, והוא הכריח אותו להודות לו על הברכות והבכורה - וזה דבר משונה - השירה של המלאך והברכות ובכורה של יעקב.

ב] זה היה הפעם היחיד שמלאך יוכל לשיר שירה - ודווקא עכשיו הוא באמצע מאבק - הרי ברור שזה התוכן של המאבק - ומה זה שייד לבכורה ומברכות.

ג] ויגע בכף ירכו - "נגע בצדיקים ובצדיקות בנביאים ובנביאות שעתידין לעמוד ממנו" - גם זה נכלל במאבק - המלאך צריך שירה, יעקב צריך ברכות, והפשרה היא פגיעה בצדיקים ובצדיקות שעתידין לעמוד ממנו.

ד] "ויותר יעקב לבדו" דרגת יעקב בדומה למציאות של "ונשגב ה' לבדו" וזה גם קיים ב"נאים ומשובחים" של כלל ישראל - וגם זה נכנס למאבק.

ה] מבואר בחז"ל שיעקב קיבל את כל ההצלחות העתידיות של כלל ישראל בעולם הזה בזכות האבק שהיה במאבק עם המלאך, הצלחות של כל הרוכלות של ישראל, ושל כל הפרקמטיא שלהם, ובמלחמות שלהם - כנראה שגם זה מסתעף מהמאבק.

ו] אמרו חז"ל "אותו האבק נטלו הקדוש ברוך הוא ונתנו תחת כסא הכבוד שלו" - וכעין זה אמרו עוד "מלמד שהעלו אבק מרגלותם עד כסא הכבוד - גם כסא הכבוד נכנס למאבק.

ז] בדומה לזה מצאנו בחלומי של יעקב שג"כ קשורה לזה שדמותו חקוקה על כסא הכבוד - וגם הכא צריכים שמירה מיוחדת מעל המלאכים.

התשובה - ההודאה על הברכות והשירה של מלאך שניהם שייכים לנקודה אחת, שהרי השליטה של כלל ישראל על המלאכים באמירת שירה נקבע כאן כשהמלאך מעוכב מלשיר שירה בלי הרשות של יעקב - וכן נראה בשל"ה עיין בהערה ¹³⁶ - ובזה הוא נעשה לשר על המלאך - והרשות של יעקב כוללת את ההודאה על הברכות - שזה כולל את הבכורה שזו עבודה של הקרבת קרבנות - התקרבות לבורא עולם - והיינו הך - שיש כאן דרגת כי חלק ה' עמו - דרגת לפנים ממחיצת המלאכים נקבע כאן - וכל המאבק מתחיל כשיכול לומר שירה שאז הוא קשור לדרגת יעקב וכלל ישראל שתמיד אומרים שירה.

זו דרגת "לבדו" - ודרגא זו שייכת לקשר של כלל ישראל לכסא הכבוד - והמלחמה והאבק של המלחמה מגיע עד למעלה, כל המאבק וכל מה שנקבע במאבק הזו בגדר מעשה אבות סימן לבנים נקבע גם אצל הבנים, ולכן המלאך נגע בדורות הבאים - צדיקים וצדקניות, שהנאים והמשובחים שלהם ג"כ שייכים לדרגת לבדו - וכמבואר בחז"ל, וכל ההצלחות העתידיות של כלל ישראל בעולם הזה מסתעפות מהאבק שהיה שם, שכל זה כלול בברכות שעליהם הודה ביחד עם הבכורה. כל המהלך מתחיל בדרגת יעקב שמתקן את הרע שבחטא של אדה"ר ומתקרב לדרגא זו, שהרי מה שהצדיקים מקדשים את עצמם למטה שולטים על הרע היא היא המעלה שלהם שלכן הם לפנים ממחיצת המלאכים, וזו מעלת הקדושה והשירה שלהם לפני המלאכים.

ברכת אתה קדוש בשמו"ע,

היא כנגד יעקב אבינו.

נחזור לתחילת דברינו - ונבאר את הברכה הזו של ברכת אתה קדוש - הרי ברכת אתה קדוש היא הברכה האחרונה מהג' ראשונות - ומיד אחרי הברכה הזו אנו ניגשים כל הברכות האמצעיות - לבקש כל צרכינו ולעורר רחמים על כל הענינים שלנו - ונראה שאחרי עיון והתבוננות בתוכן האמתי של ברכה זו אפשר לגשת לכל הבקשות בצורה אחרת - יותר גבוה ויותר עוצמתי.

ונקדים בזה - לעיל [שער ו פרק א] הבאנו שהג' ראשונות של שמו"ע הם כנגד האבות - וכל הכח תפלה שלנו הוא מכחם ומהכחת ברוחניות שהם הנחילו לנו, ובראשונים מבואר מה באמת הכחות שקבלנו מיעקב אבינו - שעל ידם אנחנו נגשים לתפלה.

¹³⁶ נראה שכן מבואר בדברי השל"ה הקדוש [מסכת שבועות - תורה אור ל] שאחרי שהביא את הגמרא - שלכן אין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה רק אחר שאמרו ישראל למטה - סיים שם "וזו - שלחני כי עלה השחר", ונראה שכוונתו שיש ליעקב שליטה עליו בשירה - ולכן הוא צריך רשותו לזה.

דהנה - יעויין בסדר היום [כוונת שמונה עשרה] שכתב וז"ל: "כי הג' ראשונות הם כנגד ג' אבות העולם, האחד - מגן אברהם - שפדאו הקדוש ברוך הוא מאור כשדים מכבשן האור ומן המלכים, מחיה המתים - כנגד יצחק שפרח נשמתו והחיהו וכן עתיד להחיות מתינו, הא-ל הקדוש - על שם והקדישו את קדוש יעקב והוא היה שרש הקדושה שהיה משולש בקדושה מכח אברהם ויצחק - והוא השלישי, ולזה אנו מקדשים שם שמים בברכה הזאת על שם שנתקדש בקדושת שלשה אבות וכולם קדשו אותו והודיענו טבעו ושמו בעולם ומאז לא נפסק קדושתו מן העולם".

וע"ע בשו"ת הרשב"א [חלק ה סימן קטן] שכתב שברכת אתה קדוש היא כנגד יעקב, "שהוא איש אמת כאומרו תתן אמת ליעקב וגו' ובזרעו נתאמת כי אמתת השלטון והנצחון לשי"ת, לא לגלגל ולא למלאך, כי שרה עם אלהים ועם אנשים ויוכל - וזרעו שיצאו ממצרים, כנגד המזל שהיה כנגדם, כאילו עומדים בכור חזק כברזל, והוא אומרו ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים, ואומר ויוציאך בכחו הגדול, ממצרים" - וכל זה צ"ב.

למדנו מדבריהם שהשליטה המוחלטת של הקב"ה היא מעל המלאכים - וההשגה הזו התקיימה אצל יעקב בנצחון שלו במאבק עם המלאך שהעלה אתנו מעל דרגת המלאכים לעולמו של הקב"ה לבד - וזה גרם שמתאמת אצל כל זרעו של יעקב שיש שליטה מוחלטת של הקב"ה בבריאה - וזה ראינו ביציאת מצרים שיכולה להיות כנגד המזל - נגד "כור חזק כברזל" - וכל זה נובע מקדושת יעקב שנתקדש בקדושה של כל האבות ומאז לא נפסקה קדושה זו מן העולם.

יש הוספה לזה בפירושי סידור התפלה לרוקח [תפילת שמונה עשרה] שמבואר שהמידות הללו - הגדול הגבור והנורא הם כנגד האבות - "הגדול על שם אברהם האדם הגדול בענקים, הגיבור על שם יצחק גיבורי כח עושי דברו שנעקד, וכת' ויחפור את בארות המים, והנורא על שם יעקב מה נורא המקום הזה ששכב במקום בית אלוקים שנאמר נורא המקום אלוקים ממקדשיך".

מה נורא המקום הזה

"כי הוא לבדו פועל גבורות"

הרי כשיעקב אמר "מה נורא המקום הזה" - אז המקום נקבע כמקום תפלה - שער שמים, וכל התפלות שלנו הם דרך המקום הזה - וכאן הובטח יעקב אבינו שהקב"ה לבד שומרו - בלי מלאכים - וזה כחנו בתפלה - להיות לבד ביחד עם הקב"ה במצב של 'ונשגב ה' לבדו' - כאדם ובנו. מיד לאחר הקדושה בברכת קריאת שמע - ברוך כבוד ה' ממקומו - מתחילה תפלה לא-ל ברוך וכו' - והתוכן של התפלה היא "כי הוא לבדו פועל גבורות עושה חדשות וכו' אדון הנפלאות" - נפתח פתח גדול של 'מהפכות עולם' בתוך מצב של "כי הוא לבדו" - זה הדרגה של כלל ישראל במצב של קדושה.

"אתה קדוש ושמך קדוש"

ולאחר מכן "וקדושים בכל יום יהללוך".

נוסח הברכה הוא - "אתה קדוש ושמך קדוש" ולאחר מכן "וקדושים בכל יום יהללוך" - ופירש הנפש החיים שכאן כתוב שהמלאכים [קדושים] מקדשים את הקב"ה אחרי שאנחנו כבר קידשנו את ה' ואמרנו "אתה קדוש ושמך קדוש" - הרי שהרוממות הזו שאנחנו לפנינו ממחיצה המלאכים מתחברת לברכה זו כחלק מהותי בנוסח הברכה.

כח התפלה לעורר רחמים לפני ולפנים - לפני כבודו.

האדם מתפלל להקב"ה ובזה הוא מעורר רחמים - שכל המושג של תפלה היינו לעורר רחמים על העניינים שלנו, ויש עולמות מאד גבוהות של רחמים.

הרי אנחנו אומרים בתפלה - זכות ומישור לפני כסאו, חסד ורחמים לפני כבודו - וזה מלמד אותנו שבאמת יש ב' מקומות נפרדים בעולמות העליונים, מקום של 'לפני כסאו' ומקום של 'לפני כבודו' - והמחיצה של 'לפני כבודו' היא מחיצה מעל המלאכים - וזו דרגא שנקראת "המתגאה על חיות הקדוש" - ולשם נכנסים לבקש רחמים - חסד ורחמים לפני כבודו - ואצל המלאכים יש זכות ומישור - קטרוגים וטענות וזכויות ומשרים - זה לפני כסאו, וכן היה בתפלת מנשה שחתר חתירה תחת כסא הכבוד - ובזה הוא עקף את כל הקטרוגים של כל המלאכים - וחתירה זו תמיד נמצאת כדי להגיע לרחמי של הקב"ה וזה כל המושג של "כיסא של רחמים" - וכל זה נתבאר בארוכה בדברינו לעיל [תחילת שער א].

מהאי טעמא מצאנו שהמלאכים שואלים זה לזה "איה מקום כבודו" - והיינו משום שמקום כבודו שהוא מקום של רחמים הוא מעל המלאכים שהם לפני כסאו - ושם יש הנהגה של זכות ומישור - וכיון שהוא מתגאה על חיות הקדוש שוב הם שואלים איה המקום הזה. וזו באמת התשובה לשאלת המלאכים - "ממקומו הוא יפן ברחמים" - והיינו שהמקום הזה הוא מקום של רחמים - לפני כבודו - ומשם הוא מרחם "על עם המייחדים שמו" - והיינו שכלל ישראל שייכים למקום הזה - מקום של רחמים לפני ממצית המלאכים. ועיין ביסוד ושורש העבודה [שער החמישי שער הקרבן] בכוונה על ברוך כבוד ה' ממקומו - וז"ל: "שיכוין 'ממקומו' - ממקום שהוא - שאפילו המלאכים אינם משיגים מקום כבודו ית"ש - ולכן שואלים זה לזה איה מקום כבודו", עכ"ל.

מכח זכותו של יעקב אנו יכולים להגיע למקום של 'לפני כבודו' - מקום רחמים.

ע"י הכחות שקיבלנו מיעקב אבינו אנו מגיעים למקום הזה שנקרא "יותר יעקב לבדו" - ושם נפגשים עם מהלך של "ונשגב ה' לבדו" - לתוך מהלך של "רוכב שמים בעזרך". יעקב קובע - אחרי כל הגילויים עם השמירה המיוחדת של הקב"ה - שהמקום ההוא הוא "שער השמים" - ופירש רש"י - "מקום תפלה לעלות תפלתם השמימה" - ויש לשאול - דבמה ראה יעקב אבינו את המקום תפלה כאן.

התשובה - "מה נורא המקום הזה" - והיינו שהרי הקב"ה הבטיחו שהוא לבדו שומרו - מעל ונגד הקטרוגים של המלאכים - והרי זה ממש כל הענין של תפלה - להגיע למקום הזה - "לבדו" עם הקב"ה.

אין שום הצלחות בחיים בלי תפלה - ויש קטרוגים ומעכבים כנגד הכל - אלא שיש לנו אפשרות לעלות מעל הכל בכח המיוחד של תפלה ולהיכנס דרך השער של תפלה שהוא שער השמים - וסביב זה תלוי כל ההצלחות שלנו.

יעקב אבינו הוא "קופת הרוכל שיש בה כל מיני בשמים" - והבאנו מחז"ל שהוא קיבל את כל העתיד שלנו בזכות האבק שהיה לו במאבק עם המלאך, והמדרש מפרט כמה וכמה הצלחות של כלל ישראל לדורותיה בזכות האבק, ההצלחות של כל הרוכלות, של כל הפרקמטיא, של כל המלחמות - וסיימו שם "ואותו האבק נטלו הקדוש ברוך הוא ונתנו תחת כסא הכבוד שלו" - זה המקום של לפני כבודו ששם מתקבלים הבקשות על כל הנ"ל.

תחת כסא הכבוד האדם נמצא לבדו עם הבורא עולם ומתחנן לרחמים, הצלחות בכל התחומים כולם - הכל נקבע לדורות במעמד הגדול של ויאבק איש עמו.

"וירם קרן לעמו תהילה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו".

בפסוקי דזמרה יש דרגות שונות של שירה - "הללו את ה' מן השמים", מרומים - מלאכיו - שמש וירח - אש וברד - כל הבריאה כולה משוררת - עד שמגיעים לשירה הגדולה של "ונשגב ה' לבדו".

מיד לאחר מכן מתחיל מהלך יותר גבוה - "וירם קרן לעמו תהילה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו" - מעלים אותנו לדרגות יותר גבוהות - כאן חלה מציאות חדשה של שירה - שמרומים אותנו עד כדי שאנחנו מוגדרים - "עם קרובו" - לפנינו ממחיצת המלאכים - גם לנו יש דרגא של "לבדו" - "ויותר יעקב לבדו" וכאן זכינו לדרגת "עם קרובו" שמיוחס למצב של השירה הגדולה של הבריאה - "ונשגב ה' לבדו" - ודו"ק.

ואז במזמור הבא מתחדש כבר "שיר חדש" - "בקהל חסידים" - והיינו "התהילה לכל חסידיו" של "עם קרובו" שהוזכרה בסוף הפרק הקודם - וכמבואר כל זה במלבי"ם [שם].

אנו מוצאים דברים מיוחדים בשירה הזו שמצליחים במלחמות - לאסור מלכיהם בזיקים - חרב פיפיות בידם - שירה זו היא כבר השירה של הנשמה - לאחר מיתה ופרידה מהגוף - בתור "שפתותיו דובבות" - וכלשון הפסוק - "ירננו על משכבותם" - ועיין לעיל [שער ב' פרק ד'] הרחבה בזה - זו השירה שמושכת עמה את כל ההצלחות של אבקת רוכל - יעקב אבינו, הצלחות במלחמה, בפרקמטי' וכו' השירה של עם קרובו מעל עולם המלאכים.

יעקב מידת הרחמים**וזה מתגלה אחרי הגילויים בסולם במקום המקדש.**

לפי מה שנתבאר למדנו שיעקב אבינו פתח לנו את השערים לרחמים גדולים - לרחמים בדרגת "לפני כבודו" - זה שער השמים מקום תפלה.

דבר זה מובן על פי מה שאמרו חז"ל - "אין תפלה נשמעת אלא אם כן יש בה מזרעו של יעקב" - ופירש בזה המהר"ל בנצח ישראל [פרק ז] - "זה סוד נפלא, כי התפלה היא רחמים, וזהו מדת יעקב שמדתו הרחמים".

תחילת המהלך הזה קורה אחרי הגילויים בחלום עם הסולם - דיעויין בזה במגלה עמוקות פרשת וישלח [ויהי לי שור וחמור] שכתב שמה שאמר יעקב אחרי החלום - "אכן יש ה' במקום הזה" - והרי ידוע ששם הוי' היא מידת הרחמים - וכאן נקבע מידה זו של הקב"ה כמידתו של יעקב - וביאר שזה גם התפלה של יעקב שאמר שם - "והיה ה' לי לאלוקים" - והיינו שמידת הרחמים [הוי'] יתייחד אצלו.

כל זה מתגלה ליעקב במקום המקדש שהוא שכב - ואז נודע לו שזה שער השמים המקום לקבלת תפלות - מקום רחמים - וע"ע במגלה עמוקות [ויחי - המלאך הגואל] - ונראה דהן דברי המהר"ל שתפלה נשמעת מכחו של מידת הרחמים שהתייחד אצל יעקב, ודבר זה מתגלה בחלום של יעקב.

השלמה לדברים מצאנו במהר"ל בנצח ישראל [פרק נב] שהביא את הג' מידות של האבות - ויעקב היינו רחמים, והוסיף שרחמים עושה חיבור ודבקות ואהבה, והרי יש ג' הגדרות של האבות לבית המקדש, הר שדה ובית, והחיבור והדבקות בשלמותה היא במצב של 'בית', יותר ממצב של הר ושדה, ויש להעיר שהזמן שקראו יעקב לבית המקדש 'בית' - היינו אחרי הגילויים הללו של מידת הרחמים במקום הזה - "והאבן הזאת וכו' יהיה בית אלוקים".

והנה הג' שבחים - הגדול הגבור והנורא הם נגד אברהם יצחק ויעקב - ונורא הוא נגד יעקב כיון שאמר מה נורא המקום הזה, אולם ברבינו בחיי מבואר שהגדול הגבור והנורא היינו חסד דין רחמים - ונמצא שנורא הוא רחמים וזו מידתו של יעקב אבינו - עיין בהערה ¹³⁷ שהבאנו כל דבריו - ובאמת שכן מפורש ברבינו בחיי [פרשת תזריע] על הפסוק "אדם כי יהיה בעור בשרו" שכתב בהדי' שמידתו של יעקב היינו רחמים - למדנו עכ"פ דמידת הרחמים נכנסת לשמו"ע מכחו של יעקב אבינו.

ודע שהמקור לכל דברי רבותינו - שמידתו של יעקב היינו רחמים הוא מדברי הזוהר חדש [חוקת] שמביא את הפסוק "וא-ל ש-די יתן לך רחמים לפני האיש" - ודרשו שם "וא-ל" זה אברהם, "ש-די" זה יצחק, יתן לך "רחמים" זה יעקב, "לפני האיש" זה יוסף.

ויש תוספת דברים לכל הנ"ל - הרי המלחמה בעמלק היתה סביב הבכורה - וכתוב בסוף פרשת בשלח שתפלתו של משה בזמן המלחמה היתה "עד בא השמש" - וביאר האלשיך [שם] שאברהם תקן תפלת שחרית, ויצחק מנחה, ויעקב ערבית, ומשה התפלל כל היום - "ידי אמונה" כנגד אברהם ויצחק שחרית ומנחה - עד הזמן של "כי בא השמש" שזה הזמן של יעקב - וביאר "כי אז רחמים של מדת יעקב יגינו על בניו".

ונראה להוסיף על דברי האלשיך - שבאמת כחו של יעקב במלחמה עם שרו של עשיו - להגיע עד כסא הכבוד - מקום רחמים - הוא הכח כנגד עמלק במעשה אבות - והמלחמה עם עמלק אינו אלא הסימן לבנים במלחמה זו, ולכן זה בכחו של יעקב - וע"ע בהערה ¹³⁸ מקורות נוספים שיעקב הוא מידת הרחמים.

הרוממות של ברכת 'אתה קדוש' - כניסה לעולמו של רחמים.

יש רוממות מיוחדת לברכת 'אתה קדוש' - זו הכניסה לעולמו של רחמים - הרי האדם מתייחס לעולמו של הקב"ה כעולם מופרש לגמרי מכל הכחות בבריא - שליטה מוחלטת - "קדוש קדוש קדוש" היינו מופרש מג' עולמות וכמבואר במפרשים - וכשאנו מקדשים שמו אנו מוסיפים

¹³⁷ דהנה, יעויין ברבינו בחיי [פרשת כי תשא] שביאר את הי"ג מידות של רחמים בכמה דרכים - ובדרך אחת הביא שכל המידות הללו כלולים בהא-ל הגדול הגבור והנורא.

ה"ל - "ועוד יש בענין י"ג מדות דרך אחרת לקצת בעלי הקבלה, כי כל המדות כולם הולכות על ארבע ארבע, והוא כי אחר השם הזה הראשון העליון [ה' ה'] שהמדות מתאחדות בו - והוא אינו מדה - תמצא י"ב מדות והן מיוסדות לארבע ארבע, הזכיר תחלה ארבע מדות למדת רחמים, ואחרי כן הזכיר ארבע מדות למדות החסד, ואחרי כן ארבע מדות למדת הדין".

הרי לנו שהי"ג מידות הם י"ב שמורכבות מג' שרשים - רחמים חסד ודין - והשם בהתחלה אינה מידה אלא שם העצם שהמידות כלולות בו.

ועוד הוסיף שם - וזה לשונו - "והנה זה על דרך שלשת הספירות שהם שלשת האבות שאמרו עליהם חכמי האמת [ב"ר מז, ח] הם הם המרכבה, ומכאן תבין כי משה כששבח את ה' בג' שבחים, והוא שאמר [דברים י, יז] "הא-ל הגדול הגבור והנורא", כל י"ג מדות אלו כלל בשלשתן, כי הא-ל שהזכיר כנגד ה' ראשון שהוא עצם ולא מדה, וכשהזכיר "הגדול" כלל בו ארבע מדות של חסד, וכשהזכיר "הגבור" כלל בו ארבע מדות של מדת הדין, וכשהזכיר "הנורא" כלל בו ארבע מדות של מדת רחמים, והא למדת בג' שבחים אלה למשה הם כל י"ג מדות שנאמרו לו בסיני", עכ"ל.

¹³⁸ עיין באלשיך דברים [פרק א פסוקים ו-ח] שחזר על זה - חסד דין רחמים, אברהם יצחק ויעקב, ועי"ש מה שביאר בזה, וכ"כ החת"ס [וירא] על הפסוק "אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן", והחת"ס בריש וישב למד שזה עומק הפשט בדברי הרמב"ן בויגש [מו א] כשירד יעקב למצרים שכותב על הפסוק "ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק" שאעפ"י שמדתו של יעקב היא רחמים אעפ"כ הוא זבח לאלקי אביו - שהוא פחד - שרצה להשלים עמו כל המדות - שגם מידת הדין יסכים עמו - ולכן זבחים ולא עולות כי זבחים הם שלמים להשלים כל המדות.

ועיין עוד בספר תיבת גומא [הפטרה במדבר] על הפסוק "וארשתיך לי בצדק ומשפט בחסד ורחמים", ופירש כי אברהם חסד יצחק דין ויעקב רחמים והביא על הפסוק "וזכרתי את בריתי יעקב", שבית ראשון ושני היה ממוזג דין ורחמים, אבל לעתיד לבא בית שלישי היא בזכות יעקב וזה 'רחמים גדולים', וכתב שזה כדוגמת קנין חופה אחרי קנין כסף שהחופה גומרת בה, וכדברי רב הונא דחופה קונה אחר כסף - והביא נמי מהרי"ף בפרק הבא על יבמתו שגם ביאה אחר כסף גומר, וממילא שלעתיד לבא בזכות האמונה שידבקו בה' ממש יחוד ה' ויהיה לעולם - שהרי ארוסה אדם מגרש, שאין לבו גס בה משא"כ אשתו נשואה.

"וקדושים בכל יום יהללוך" - היינו שהמלאכים הם אחרינו - ואנחנו לפנינו ממחיצתם - וזה נקבע מכאן אבינו יעקב במאבק ההוא - לפנינו ממחיצתם אנחנו דבקים בכח הזה לבקש בקשות במצב של "חסד ורחמים לפני כבודו" - מצב של "לבדו" ממש.

זעקה גדולה ומרה של מרדכי - כנגד צעקה של עשיו.

הכח תפלה המיוחדת של פורים הוא המשך של המלחמה הזו - והתפלות הגיעו מהכח ההוא עצמו - וכל זה מבואר בתורת חיים בחולין [שם] - שמצאנו הוספה גדולה לכל דבריו - וז"ל: "איתא בתרגום מגילת אסתר גבי וראות המן את מרדכי בשער המלך ולא קם ולא זע ממנו וז"ל ומרדכי כי לא קם וכו' אלהין פשט ית רגליה ימיניה ואחוי ליה שטר זבינתא דאזדבן ליה בטולמא דלחם דמכתבא באסטרקליליה כל קבל ארכובתיה וכו' ותימא למה זה קשר מרדכי שטר המכירה על רגלו לכאורה נראה שקשרו קבל ארכובתו למעלה על ירכו לפי שכך היה מנהגן כדאשכחן בפרק מי שמת מי שמת ונמצא דייתיקי קשורה על ירכו.

ולפי מה שפירש נראה משום דהמן נתקנא במרדכי על דבר הבכורה והברכה שלקח יעקב מעשו כדאיתא בתרגום מגילת אסתר גבי ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו וז"ל ארום מויאו ליה דמרדכי אתי מיעקב דשקל מן עשו אבא דאבוי דהמן ית בכורתא וית ברכתא וכן יסד הפייט המן הודיע איבת אבותיו וכו' ואולי מרדכי ניצוץ וכן גילו דיעקב הוה ולהכי איתא במדרש רבה פרשת תולדות ובמגילת אסתר כשמוע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה אמר רבי חנינא כל האומר רחמנא ותן הוא יוותרו בני מעיו אלא מאריך אפיה וגבי דיליה זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו דכתיב ויצעק צעקה גדולה ומרה והיכן נפרע לו בשושן הבירה דכתיב ויצעק צעקה גדולה ומרה הענין תמוה דמה ענין צעקת מרדכי לצעקת עשיו.

לכך נראה דהכי קאמר דכיון דגרם יעקב לעשו לצעוק צעקה גדולה ומרה בשביל הבכורה והברכה אף על גב דלבסוף הסכים הקדוש ברוך הוא על ידו מ"מ מעיקרא אבק מרמה מיהא הוי לכך נענש מרדכי שהיה מבני בניו וכן גילו שהוצרך ג"כ לצעוק צעקה גדולה ומרה על דבר הבכורה והברכה מדה במדה דשנאת המן על מרדכי בשביל הבכורה וברכה הוה כדפירשתי והיינו דנקט במדרש וגבי דיליה דיליה ממש אותו הדבר עצמו גבה והמן נמי נראה דבן גילו דעשו הרשע הוה והיינו דאיתא במדרש רבה ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו בזוי בן בזוי להלן כתיב ויבז עשו את הבכורה וכאן כתיב ויבז בעיניו. כי היכי דיעקב קנה מעשו את הבכורה דהיינו השררה בלחם ונזיד ככה מרדכי נמי שקנה את המן לעבדא בטולמא דלחם ולהכי קשר מרדכי את שטר המכירה על ירכו מקום השבועה אשר נשבע לו עשו ליעקב על מכירת הבכורה וכאשר זחה דעתו של המן על מרדכי פשט את ירכו בשטר מכירתו אשר עליו להראות לו שגם הוא גם אבותיו וכל אומתו כולם המה עבדיו מימים קדמונים ע"י הבכורה שקנה יעקב מעשו נשבע לו בשימת יד תחת ירכו ולהכי קשרו על ירך ימינו דנראה לומר כי גם עשו שם ידו תחת ירך ימינו של יעקב בשבועתו שהרי המלאך לא נגע בכף ירכו של יעקב אלא כדי לבטל השבועה כדפירשתי והמלאך בכף ירך ימינו נגע כדאמר לעיל הירך המיומן שבירך.

ונראה דהיינו דאיתא בפרק קמא דעבודת כוכבים - אחת לשבעים שנה מרכיבין אדם שלם על חגור כלומר בא להראות שאין ממש בבכורתו של יעקב שלא הסכים המלאך על ידו דלכך נגע בכף ירכו ועשאו חגור לבטל השבועה כדפירש"י, עכ"ל התורת חיים.

הזעקה הגדולה של מרדכי היא התפלה שעל ידה מרדכי הקיש על דלתי רחמים - וכמבואר בגמרא במגילה - ובזה הוא עקף את כל מה שנחתם בבית דין של מעלה על השמדת כלל ישראל לגמרי - והתפלה היא עקפה את כל בי"ד של מעלה - וזה מכח הבכורה - בדרגת "לבדו" - מתגאה על חיות הקודש.

הבאנו מהמהרש"א שהביא מהפייט בקדושתא דפרשת זכור שמלאכים שואלים למה כלל ישראל לפניו ממחיצת המלאכים בקדושה - ויתכן דדווקא בפרשת זכור שמתעורר מחדש הקטרוג על כלל ישראל - וכמבואר הכא - כאן שוב הם שואלים על הדרגא הזו של כלל ישראל.

שער ז

בגיא צלמוות - אתה עמדי
'הטיב מטיב יטיב'.

פרק א

שרשרת אחת שיש בה ג' חוליות, 'הטיב מטיב יטיב' - וכולם אחד.

ברכת הטוב והמטיב - מה מקומו של הנס של הרוגי ביתר בברכת המזון. < יסוד המשך חכמה בזה. > שרשרת אחת שיש בה ג' חוליות - 'הטיב מטיב יטיב' - וכולם אחד. < "ומביא גואל לבני בניהם". > חסדי ה' כי לא תמנו. < "גם כי אלך בגיא צלמוות - אתה עמדי". > שבטך ומשענתך - המה ינחמוני. < קריעת ים סוף לכל תקופה - גם בתוך ההסתר פנים. > שירת הים כוללת גם את הגאולה העתידה. < שירת הים כוללת גם את הגאולות במצב של הסתר פנים, במצב של 'אלמים'. > < "מסמך גאולה לגאולה" > "פורים לפסח". < אגרא רמה לבירא עמיקתא - הוא מהלך להגיע לאגרא רמה הבאה. < מתוך מצב של שפלות - "עפר הארץ" - מתרוממים למעלה - "ופרצת". < בכל מאודך - כל מידה ומידה. >

ברכת הטוב והמטיב

מה מקומו של הנס של הרוגי ביתר בברכת המזון.

מבואר בברכות [מ"ח:] שברכת "הטוב והמטיב" בברכת המזון נתקנה ביבנה על הנס של הרוגי ביתר שהביאום לקבורה - ויש לשאול - הרי אם היום היו מביאים את הרוגי השואה לקבורה - הרי ודאי שיש בזה חסד עם המתים ובודאי שיש בזה גם נס - אבל סו"ס הנס הזה היה נס שמעורב בו הרבה מאד צער - והיתה בזה הרגשה של 'מלח על הפצעים' - והנה - הרוגי ביתר היה 'שואה' כפשוטו - נחלים של דם זרמו מהעיר - והקבורה שלהם קרה הרבה שנים אח"כ - וברור שגם בנס שהוא היה מעורב הרבה צער וכאב - וקשה - דלמה דווקא על נס מהסוג הזה נקבע לדורות פרסום גדול ברמה כזו שכל ברכת המזון כוללת בה את הנס הזה - וצ"ע.

במשך חכמה [דברים ח' - ואכלת ושבעת וברכת] מצאתי שעמד על נקודה אחרת בברכה זו - שמסיבה אחרת הנס הזה לא מתאים כאן במסויים בתוך ברכת המזון.

וטענתו כך - הרי הנס הזה היה ענין פרטי של נס שקרה פעם אחד לחלק קטן של כלל ישראל - נס פרטי במצב פרטי - נס חד פעמי - וזה לבד סיבה שהנס הזה לא מתאים לברכת המזון.

הרי ברכת המזון הם ברכות קבועות שנקבעו על דברים מרכזיים בתור עמודים ושרשים של הבנין של כלל ישראל - הברכה ראשונה באה על 'מן' - במן היה גילוי של אהבה מיוחדת של הקב"ה לכלל ישראל - היה מצב של 'ה' אלוך עמך לא חסרת דבר' - ע"י המן נזדככו נפשותם כל ארבעים שנה, ולמדו מושכלות אלקים, וכמאמרם [מכילתא בשלח י"ז] לא ניתנה תורה אלא לאוכלי מן - ובזה נבנתה הקומה הראשונה של כלל ישראל בצאתם ממצרים - הקומה השניה היתה מה שקיבלו את ארץ ישראל - מצב של קירבה גדולה וגילוי של אהבה - מצב של 'עיני ה' אלוך בה מראשית השנה' וכנגד זה תיקנו את הברכה השניה, ברכת הארץ - הקומה שלישית הוא הגילוי הגדול של קירבת אלוקים ושכינה תמידית בבית המקדש - עשרה ניסים גלויים כל יום - וכנגד זה תיקנו את הברכה השלישית - על ירושלים ועל המקדש.

הצד השווה בין כולם הוא שכל הג' דברים הם עמודים מרכזיים שהעמידו את כלל ישראל על מעמדם לדורי לדורות - גוף הבנין עצמו של האומה - והקבורה של הרוגי ביתר אינו נס ברמה כזו - נס שקרה פעם אחד לחלק קטן של כלל ישראל - נס פרטי במצב פרטי - נס חד פעמי - ומה שייך לצרף נס כזה לברכת המזון ולברכות הקבועות שנקבעו על דברים מרכזיים בכלל ישראל.

יסוד המשך חכמה בזה.

וביאר בזה המשך חכמה ביסוד גדול - דאדרבה - זה נכון שהתוכן של ברכת המזון נתקנה אך ורק על 'בנין האומה' שהולך ונבנית קומה אחרי קומה - מן א"י ירושלים - אולם דווקא מחמת זה נצרכת ההוספה של ברכת הטוב והמטיב על הרוגי ביתר.

הרי כלל ישראל נבנה בג' קומות - גילויים של אהבה והשגחה גלויה שאין כדוגמתה - אולם אחרי החורבן יש מחשבה אחרת - שכעת מתחילה תקופה ומציאות חדשה של כלל ישראל - 'מהדורה תנינא' - כאן הכלל ישראל יפסיק להיות קיים - כאילו שהקב"ה אומר להם שכעת הם יהיו אחראים על המצב שלהם - וירד כל

הכבוד ונכבדות של העם - וכלשונו של המשך חכמה "שעתידה לכלות ולנדוד כהצוענים בלא תפארת אדם".

לאפוקי ממחשבה זו באו לתקן ברכת "הטוב והמטיב" להראות שאינו כן - אלא אדרבה - יש קיום מיוחד של האומה גם בתוך הגלות - גם אז לא נאבדה ממנה הודה כבודה ותפארתה - וכלשון המשך חכמה - "האומה הבודדת במועדיה הולכת בגולה זה אלפיים שנה, והיא קיימת ברוחה ובהודה ותפארתה - "כל כלי יוצר עליה לא יצלח" [ע"פ ישעיה נ"ד - י"ז].

חידוש זה מתגלה דווקא בקבורה של הרוגי ביתר - היתה בביתר מלכות בן כוכבא שהיה כח גדול מאד והוא החזיק את ביתר בקיומו נ"ב שנה אחרי חורבן ירושלים, וגדולי עולם היו טועים בו לומר שכחו גדול - ובסוף גם הם נפלו - ואז כולם חשבו שכעת כבר אין תקומה לכלל ישראל.

אולם הרבה שנים לאחר מכן ראו כי עמד מלך חסד וגזר עליהם קבורה, [ירושלמי תענית], ואז הבינו כי אף שישראל הם שה אחד בין שבעים זאבים, אכן בחסד ה' הוא שולח עליהם 'מלכי חסד' מתקופה לתקופה - ובזה הם יחליפו כח ויוסיפו דעת, וזה קיום האומה - וכלשונו - "כאשר יהמיון גלי ים לשוטפם - יבוא הרוח וישקטם על ידי מושלי ויועצי ארץ אשר לבכם ביד ה' המלאה חסד".

ופירש בזה שזו סיבת התקנה שתיקנו "ברכת הטוב והמטיב" על קיום האומה ולחזק את האמונה הזו שהקב"ה ממשיך להשגיח עלינו לדורות.

וסיים דבריו שם "ומקיום האומה הפלאי למדנו כי נאמנו דברי נביאינו ודברי אבותינו אשר הנחילו לנו מורשה באמונת אומן כל ההנהגה האלקית בבנין ירושלים וארץ, לכן המלכיות של הני ברכות תיקנו להזכיר ב"הטוב והמטיב" - עכ"ל, עיי"ש בהערה ¹³⁹ שהבאנו מה שהוסיף בזה

שרשרת אחת שיש בה ג' חוליות

'הטיב מטיב יטיב' - וכולם אחד.

ונראה למשוך את הדברים עוד בנוסח אחר:

ההסתכלות הרדודה על כלל ישראל היא שיש ג' מהדורות שונות:

א] מהדורה קמא היא החיבה יתירה וגילויי אהבה ביציאת מצרים - כמה שלבים זה אחר זה - מהמצב של והוצאתי עד ולקחת וגאלתי - עד והבאתי - וזה כולל בית המקדש שבזה מושלם הכל.

ב] מהדורה בתרא - שלעתיד לבא הכל חוזר לנו - גאולה אחרונה עם ניסים גלויים עד השלמת השראת השכינה בבנין שלישי.

ג] המהדורה האמצעית - וזו המהדורה הנוכחית - כלל ישראל בתוך גלות - שכאן אנחנו אמורים להיות אחראים על המצב שלנו - בלי השגחה מלמעלה.

בהרוגי ביתר התחדש שגם בתקופה האמצעית עדיין קיימת כל האהבה וכל החיבה יתירה ודאגה לכל אחד ואחד - הקב"ה הוא בגדר מציץ מן החרכים אבל משם הוא משגיח עלינו בפרטי פרטים.

בסוגי' בחגיגה [ה':] - "אחוי ליה ההוא אפיקורסא, עמא דאדרינהו אפיה מיניה", האפיקורוס הראה לרבי יהושע ב"ר חנינא ברמיזא, שהקב"ה החזיר פנים מכלל ישראל, והוא מסתיר מהם פנים ולמה כלל ישראל עדיין רצים אחריו.

השיב לו ריב"ח, "אחוי ליה - עוד ידו נטויה עלינו", וזה כדיליף לעיל מיניה בגמ' "שנאמר בצל ידי כסיתך" ¹⁴⁰, ופירש"י "ידו נטויה - להגן עליו" - ריב"ח אומר לו שכל האהבה של 'ידו החזקה' שהיה פעם בגלוי לא הפסיק והוא עדיין קיים - אלא שזה במצב חדש - במצב מוסתר - 'בצל ידו' - 'מכוסה'.

¹³⁹ "ולכן על יין תיקנו 'הטוב והמטיב', כי זה מפלאות תמים דעים אשר אומה כזו בנימוסים כאלה, אשר אסר להם החיתון, וכמו שאמרו [מדרש איכה רבה א', כ"ט] על קרא [איכה א', ג'] "גלתה יהודה", עכו"ם אינם גולים, אלא אע"פ שגולים אין גלותם גלות, עכו"ם שאוכלים מפתם ושותים מיינם אין גלותם גלות, אבל ישראל שאין אוכלים מפתם ואין שותים מיינם - גלותם גלות. עכ"ל, וישראל, שאם נגע עכו"ם ביינו אסור לו לשתות, ומדיח כוסו ג' פעמים, כמו שאמר המן ובכל זאת הם מתקיימים בגולה - אין זה רק צדקת פזרונו בישראל, ובעל הבית יודע להפקיד כליו, ושכינה גלתה עמהם [מגילה כ"ט, א'] לסוכך עליהם בגדין דילה, הוא כבוד השי"ת ויתעלה".

הברכה הרביעית נותנת מבט חדש על כל הג' ברכות - אין כאן הנהגה שתלויה בתקופות - אין כאן הנהגה דמיתית תלי בזמנים שונים - 'מהדורות שונות' של כלל ישראל - הברכה הרביעית מלמדת שיש כאן הנהגה אחת קבועה שמגדירה את היחס בין הקב"ה לכלל ישראל כמציאות אחת מוכרחת בלתי ניתנת לשינוי. בלי הברכה הרביעית היינו אומרים שהנהגה של 'מן' ארץ ישראל 'ירושלים' תלויים בתקופות - והברכה הרביעית הפכה את כל ההנהגות הללו למושגים קבועים וקיימים - גם בתוך החורבן. יש הנהגה מוסתרת מהעין - אבל גם בתוך חושך ויסורים עדיין כל יחיד ויחיד יכול למצא את הישועות שלו - את האהבה הגדולה שהתגלה בכל ההנהגות והמצבים של 'מן' ארץ ישראל 'ירושלים' - כל אותה אהבה קיימת גם בסתר וגם בגלות הזו - לא השתנה כלום - זה למדנו מהקבוצה של הרוגי ביתר. הג' ברכות ראשונות קיבלו פנים חדשות אחרי הברכה הרביעית - נהפכו לחלק מהמציאות של כלל ישראל ואינם כדבר חיצוני שמתחבר אליהם מזמן לזמן. יתכן לומר שזה כל התוכן וכל הנוסח של הברכה - 'הוא הטיב' מתייחס למצב של העבר של כלל ישראל - מהדורה קמא מיציאת מצרים עד בנין הבית - 'הוא יטיב' מתייחס לעתיד של כלל ישראל - מהדורה בתרא בגאולה אחרונה עד הבית השלישית - וכאן למדנו שהמהדורה האמצעית אינה מציאות אחרת - אלא שיש כאן המשך אחד. נוסח הברכה מעמיד לנו 'שרשרת אחת עם ג' חוליות' - 'הטיב מטיב יטיב' - יש יחידה אחת ויש מציאות אחת - המצב של 'מטיב' קיים אצלנו בכל תוקפו חוליה אחת מתוך השרשרת - אלא שהחוליה הזו מוסתרת.

"ומביא גואל לבני בניהם".

הברכה הראשונה של שמו"ע היא המרכזית - ועל ידה אנו פותחים ודרכה אנו נכנסים לכל הברכות של שמו"ע - מכח הברכה הזו אנו מבקשים רחמים וחסד בכל החלקים ובכל התחומים של החיים שלנו - זו הפתיחה וזה היסוד של כל הבקשות - ועיין מה שנתבאר בזה [שער פרק א וב]. בברכה זו אנו אומרים - "וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה" - ופירש בזה באבודרהם "וכל זה הלשון הוא לשון 'הוזה' - על העבר ועל העתיד - כלומר - בכל יום גומל חסד וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם - כי גאל את ישראל ממצרים והם היו בני בניהם של אבות - וגם גואלנו בכל יום - ועתיד לגאלנו" - ועיי"ש שהוסיף עוד - "באהבה - ע"ש [ירמ' לא, ג] ואהבת עולם אהבתיך". הרי בני בניהם של האבות זכו לגאולת מצרים מכח הזכות של "וזוכר חסדי אבות" - והרי לעתיד לבא תהיה גאולה גם בלי הזכות אבות אלא "למען שמו באהבה" - ושתי הגאולות כהדדי מוזכרות כגאולה אחת ביחד עם הגאולות של כל יום ויום - זו עדות על "אהבת עולם אהבתיך" - "באהבה" - אין מצבים שונים אלא הכל שרשרת אחת שכוללת עבר הווה ועתיד - שרשרת שכוללת את הגאולה ראשונה וגאולה אחרונה ביחד עם הגאולות הפרטיות של כל אחד בכל יום ויום בהווה - ועם הכח הזה אנו ניגשים לבקש תחנונים ותפלות בכל העניינים כולם. רפאנו - אתה חונן דעת - סלח לנו - ברחמי עלינו - הסייעתא דשמיא נצרכת בכל תחום ותחום בכל רגע ורגע - הכח והעוצמה הפנימית לבקש ולהתחנן על כל פרט ופרט בחיים יוצא מהאהבה שראינו ונראה בכל הגאולות.

חסדי ה' כי לא תמנו.

יש לתמוה - הרי בפרק ג' במגילת איכה יש פסוק - 'חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו' - וקשה שהרי מגילת איכה היא כל כולו מידת הדין - בכייה חורבן אסונות ודמעות - מתחילה ועד סוף - אין בו פסוקי נחמה - הרי נוהגים לדלג על פסוקי נחמה בתשעה באב - וא"כ מה מקומו של פסוק זה דווקא באמצע איכה.

¹⁴⁰ דאמרו שם "אמר רבה, אמר הקב"ה אעפ"י שהסתרת פני מהם, בחלום אדבר בו, רב יוסף אמר ידו נטויה עלינו, שנאמר בצל ידי כסיתיך".

והתשובה - חסדי ה' כי לא תמנו הוא הפסוק שנמצא דווקא באמצע איכה - הרי המבט על איכה בלי הפסוק הזה הוא מבט של ג' מהדורות שונות - כעת כלל ישראל אמורים להסתדר לבד - והפסוק הזה בא לחדש לנו שזו טעות - ואדרבה - יש כאן שרשרת אחת - מעולם לא נגמר האהבה והרחמים - אהבה תמידית שלא נגמרת וזה לא מפסיקה - 'כי לא תמנו' כפשוטו - כעת האהבה היא במצב של 'נסתר' - אבל היא קיימת בכל תוקפה.

"גם כי אלך בגיא צלמוות - אתה עמדי".

אמר דהמע"ה - "גם כי אלך בגיא צלמוות - אתה עמדי" - ורגילים לדייק שיש כאן שינוי לשון - מתחילה כתוב לשון 'על מי מנוחות ינהלני' וזה אינו לשון 'נוכח' ולאחר מכן כתוב בלשון נוכח - "כי אתה עמדי" - והיינו דווקא בתוך המצב של המידת הדין הקשה - בתוך ההליכה של "גיא צלמוות" - אז אנו מרגישים את הקב"ה בלשון 'נוכח' - מרגישים את "האתה עמדי" ממש. האדם מסתובב עם צרה, בריאות - שידוכים - פרנסה - קשיים בחינוך הילדים - בעיות ברוחניות - יצר הרע וכדומה - המצב יכול להכניס אותו ליאוש - לדכאון - לעצבות - אבל מי שרואה את הקב"ה לפניו ממש - אב הרחמן שדואג לו בכל המצבים והוא 'כל יכול' - הוא לא מפחד - "לא אירע רע - כי אתה עמדי".

שבטך ומשענתך - המה ינחמוני.

כתוב בפסוק - "גם כי אלך בגיא צלמוות לא אירא רע כי אתה עמדי שבטך ומשענתך המה ינחמוני" - והקשה הגרי"ז דבאמת קשה - דבשלמא משענתך מבינים כי מה שהקב"ה נשען עליו מוכח מזה שלא עזב אותו, אבל שבטך שהקב"ה מכה אותו, מה הראיה שלא עזב אותו. וביאר בזה הגרי"ז וז"ל:

"והביאור בדרך משל אדם הולך במדבר בלילה, חושך ואפילה ופחד מלויים אותו כל הדרך, ולפתע הוא רואה לצל הלבנה כי מרחוק הולך איש ואז גדל פחדו יותר, והולך בצד השני ושוב הוא רואה דהלו הולך אחריו לצד השני ופחדו גובר בו ביותר, ולפתע הוא מרגיש שנותן לו מכה חזקה ונתעלף מרוב פחד, אלא שבמכה זו הרגיש שזה אביו, והפחד נהפך לו לשמחה כי הוברר הדבר כי אביו ליווה כל הדרך ומשמרו, ומן המכה ראה זה והבינו.

והנמשל כי אנו הולכים בגיא צלמוות, ואיך אנו יודעים דהקב"ה שומר אותנו, זהו מתוך המכות שנותן לנו" - וממשיך הגרי"ז לבאר - "וזהו הביאור, גם כי אלך בגיא צלמוות לא אירא רע כי אתה עמדי, ומה הראיה, שבטך, מתוך המכות שאתה נותן לי, זה הראיה שאתה הולך עמי כל הדרך, וע"כ המה ינחמוני", עכ"ל.

קריעת ים סוף לכל תקופה

גם בתוך ההסתר פנים.

מצאנו בנביא שלעתיד לבא בגאולה העתידה "יעמדו רגליו על הר הזיתים" - ומבואר שם שההר יבקע לשנים והאלשיך פירש שזה יהיה כעין קריעת ים סוף - והיינו שהאויב ירדוף אחרי כלל ישראל וההר יסגר עליהם - וכלל ישראל יצאו מהצד השני.

ויעויין בדרשות נח"ד שהביא את האלשיך והוכיח כדבריו מהפסוקים [שם] - וביאר בזה שנמצא שיש ב' סוגים שונים של קריעת ים סוף - ביציאת מצרים הקריעה היתה בים ולעתיד לבא הקריעה תהיה בהר - והחילוק הוא שזה מים וזה עפר - וביאר שכשיש ישועה לכלל ישראל נגד האויב - אז הכח שניתן לכלל ישראל צריך להתייחס לכח של האויב להפילו - והנה במצרים הכח שלו הוא 'התנין הגדול בתוך היאור' - ונמצא שעיקר כחו במים אכן לעתידי לבא עיקר כחו של האויב יהיה בעפר שזה אדום ועמלק שהם כנגד הנחש הקדמוני ועליו נאמר שנתקלל שעפר יאכל כל ימי חייו - והיינו יסוד העפר ולכן הנס של הישועה להפיל את האויב מתייחס לעפר.

ונוכל להוסיף שכאן מצאנו שההטיב בגאולה הראשונה והיטיב בגאולה האחרונה מתאימים ומשלימים זה את זה - הכח של קריעת ים סוף לא היה כח מסויים דווקא בגאולה ראשונה אלא שזה כח שחוזר על עצמו - וממילא שצריכים להוסיף עוד - שאם בהטיב וביטיב אפשר למצא קריעת ים שמתאימה לכל תקופה - א"כ -

כמו כן כל יחיד ויחיד יכול למצא את הקריעת ים סוף שמתאימה למצב הנוכחי שלו במצב של 'מטיב' - בתוך המגילת איכה הפרטית של צרות ויסורים האישיים שלו הוא ימצא שחסדי ה' לא תמנו וגם שם יש קריעת ים סוף.

שירת הים כוללת

גם את הגאולה העתידה.

בשירת הים מתחילים במצרים - מרכבות פרעה - אמר אויב ארדוף אשיג וכו' - והסוף של השירה כבר מתייחסת לגאולה אחרונה - ה' ימלוך לעולם ועד - ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו. והרמב"ן בסוף השירה מפרש שהפסוק "השם ימלוך לעולם ועד" קאי לעתיד לבא וז"ל: "כי הראה עתה כי הוא מלך ושלטון על הכל, שהושיע את עבדיו ואבד את מורדיו, כן יהי הרצון מלפניו לעשות בכל הדורות לעולם, לא יגרע מצדיק עיניו, ולא יעלימהו מן הרשעים המריעים. ובאו כזה פסוקים רבים, כגון ימלוך ה' לעולם אלוֹקִיךָ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּ-ה', יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם" - אף שהביא מהאונקלוס שפירש באופן אחר, וכדרכו של הרמב"ן מצאנו נמי רבינו בחיי [שם] על הפסוק ה' ימלוך לעולם ועד - שכתב "כשם שהראה מלכותו עתה בקריעת ים סוף שהוא מציל את יראיו ומאבד את המורדים בו, כן יהי רצון מלפניו שיעשה כן בכל הדורות לעולם".

הרי לנו שהשירה הזאת מתייחסת נמי לעתיד לבא - ועיין בהערה ¹⁴¹ תוספת דברים בזה, ובאמת שכבר הביא רש"י דרשת חז"ל בסנהדרין [צא:] "שר לא נאמר אלא ישיר, מכאן לתחיית המתים מן התורה", וכנראה שהכוונה בזה שהוא עצמו יגאל אותנו וישיר את השירה.

והמקור לזה הוא ממה שמצאנו ברמב"ן באמונה ובטחון [פרק יא] - שהביא את הפסוק "עד כי יבא שילה", וז"ל - "מאשר נכתב בה"א שני רמזים, שיל"ה בגימטריא משה - שינהיג את ישראל, ואונקלוס תרגם משיחא - רוצה לומר לא יסור שבט מיהודה עד שיכוא משה שינהיג את ישראל ותהיה הממשלה לבית לוי - ועוד תשוב הממשלה למשה בימי גאולתנו, כי הוא יוציא את ישראל כמו שאמרו זכרונם לברכה".

אלא שיש תוספת דברים ברבינו בחיי [בראשית פרק מט] "עד כי יבא שילה, נכלל הגואל הראשון והגואל האחרון שיהיה בנו של יהודה ומזרעו, ויזכה אז להכנס בארץ הקדושה ולרעות צאנו של מקום, וזהו מאמר רז"ל בסנהדרין [צא:] שר לא נאמר אלא ישיר, מכאן לתחיית המתים מן התורה", עכ"ל, וכנראה שכוונתו עפ"י הרמב"ן הנ"ל שזו תהיה הגאולה של משה - ובגאולת משה העתידית הוא ישיר את השירה - וזה מה שמרומז בלשון 'ישיר' בלשון עתיד.

שירת הים כוללת

גם את הגאולות במצב של הסתר פנים,

במצב של 'אלמים'.

והנה - זה ששירת הים מתחילה במצרים ובסופה היא מתייחסת לגאולה אחרונה - הוא דבר ברור - שהרי השורש של כל קריעת ים סוף הוא אחד - שהרי יש שרשרת אחד של גאולות - הטיב מטיב יטיב - וממילא ששורשו של האחרונה הוא בראשונה - וממילא שגם שירת הים מתייחסת לכולם ביחד. ונראה עוד - שגם המצב של 'מטיב' - בתוך ההסתר פנים - גם ביחס למצב הזה יש השגחה בהסתר ויש שירה למצב הזה - וכ"כ בשפת אמת שהלשון 'אז ישיר' כולל את כל המצבים שכולם במצב של שירה מכח השירה הזו - גם בהסתר פנים - וזה מה שדרשו חז"ל בגיטין [נו:] "מי כמוך באלמים" שזה כנגד הקריעת ים סוף של המצבים של הסתר פנים שגם שם הקב"ה משגיח עלינו - ועיין בהערה ¹⁴² שהבאנו כל דבריו.

¹⁴¹ ועל שירת האזינו מביא הרמב"ן בדברים [פרק לב] מהספרי [שם] "גדולה שירה זו שיש בה עכשיו ויש בה לשעבר ויש בה לעתיד לבוא ויש בה בעולם הזה ויש בה לעולם הבא".

¹⁴² ז"ל השפת אמת [ויקרא פסח] - "וזה לשון ישיר כמו שדייק רש"י ז"ל עלה בלבם - פי' בכל ימי הגלות היו משתוקקים להוציא אלה הדברים ולא היו יכולין עד עתה - כדאיתא בזה"ק שהדיבור ה' בגלות - פי' הנהגתו יתברך את העולם היתה בהסתר - וז"ש 'ויאמינו' - פירושו - 'כבר' - והיינו שהאמינו למפרע על ימי הגלות וחושך - וכדכתיב מי כמוכה באלים מי כמוכה נאדר כו' - פי'

ועיין בתורה תמימה [עקב פרק י הערה כ] שהביא את הגמרא הנ"ל - 'מי כמוך באלמים' לגבי הסוגי' ביומא [סט:] שמבואר שם שאנשי כנסת הגדולה חידשו ששייך לשון "נורא" אצל הקב"ה גם בגלות - דאדרבה - "אלו הן נוראותיו" - שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות" - ועיין בהערה¹⁴³ שהבאנו את כל לשון הגמרא - ועיין במהרש"א [שם] שפירש שאנשי כנסת הגדולה היו גם בסוף שבעים שנים של גלות בבל - וז"ל: "וראו באותן השנים שניצולו ישראל מכמה צרות כגון מעשה המן שניצולו ע"י מרדכי שהיה מכלל כנסת הגדולה חזרו לומר הרי בכל השנים הללו שהאריך אף הקדוש ברוך הוא לרשעים זו היא גבורתו שכובש את יצרו וזו היא מוראו שאומה אחת יכולה להתקיים בין האומות וכמאמרם כבשה אחת בין שבעים זאבים", עכ"ל.

ונראה דקאי גם על גבורותיו גם על נוראותיו - שהכח הגדול להציל את כלל ישראל בימי מרדכי ואסתר הוא כח כעין קריעת ים סוף אבל בשתיקה - והיינו שגם בזמן של הסתר פנים יש סוג בפני עצמו של קריעת ים סוף - והשירה מתייחסת גם לסוג הזה של קריעת ים סוף.

וכל זה מרומז בדברי רבינו בחיי שהבאנו לעיל על הפסוק ה' ימלוך לעולם ועד שפירש - "כשם שהראה מלכותו עתה בקריעת ים סוף שהוא מציל את יראיו ומאבד את המורדים בו, כן יהי רצון מלפניו שיעשה כן בכל הדורות לעולם" - ופשוט שהלשון הזה "בכל הדורות לעולם" כולל גם את הדורות של 'מי כמוך באלמים'.

"מסמך גאולה לגאולה" "פורים לפסח".

והנה בשנה מעוברת נקבע פורים באדר שני כיון שזה האדר שסמוך לחודש ניסן - וכמבואר במגילה [ו:] - ופירשו שם "דמסמך גאולה לגאולה עדיף" - ופירש רש"י "פורים לפסח" - הרי לנו שיש סמיכות בין פסח לפורים והיינו שהפורים צריך את הפסח.

והביאור בזה נראה עפ"י הרמב"ן סוף פרשת בא שההתבוננות בניסים הגלויים של יציאת מצרים מביא אותנו להתבוננות בניסים הנסתרים בטבע - הרי לנו שהנס נגלה של פסח מגלה לנו איך להתבונן על הנס נסתר של פורים - ולכן הם סמוכים זל"ז - אכן ביותר עומק נאמר שהנס של פורים טמון בנס של פסח - שרשרת אחת של הטיב מטיב יטיב.

אגרא רמה לבירא עמיקתא הוא מהלך להגיע לאגרא רמה הבאה.

יש תקופות שונות בחיים של האדם - לפעמים קורה שרואים אדם ברומו של עולם בכל התחומים - וברגע אחד נהפך עליו הגלגל - אגרא רמה לבירא עמיקתא - אבל המאמין יודע שהכל נמצא כמו תמיד - הבוס שולח לו צ'ק בכל חודש - וזה מפסיק לכמה חדשים - בסוף מודיעים לו שהיה כאן תהליך לשדרג אותו יותר גבוה בעבודה - ומכאן ואילך יש לו מצב פננסי חדש - מידת הרחמים משתלב עם מידת הדין - אלא שכעת לזמן מסויים יש לו עיכוב צדדי - גם כעת יש 'מטיב' אבל הוא קשור והוא מתגלה ב'מטיב' של מחר. במסכת חייו של הגרשש"ק הוא היה מספר שהיה לו עליות וירידות - בתקופת הבחירות היה ברומו של עולם - עומד להיות מרביץ תורה גדול וחשוב - והציעו לו שידוך מתאים שיכול להמשיך ללמוד [כיון שלא

חז"ל באלים באלמים ששומע גדופי הרשעים ושותק - והוא ב' התנהגות שיש בעולם - בחינת הסתר תוך הטבע והגלות וזה באלים - ויש עתים שמתגלה הנהגה שלו בפועל ממש והוא נאדר בקודש נורא תהלות עושה פלא - ובנ"י העידו עכשיו כי הכל אחד והוא ית' מנהיג כל העולם לפעמים בהסתר בטבע ולפעמים בהתגלות - והי' נצרך להיות השתנות הטבע לפעמים - להיות דבר שהי' בכלל ויצא מן הכלל - וזהו עדות על כל הכלל שהכל מאתו ית' - ובודאי הי' יכול השי"ת להוציאנו ממצרים בדרך הטבע ג"כ - אך שהוצרך לנו לסייע לנו לעבודתינו אותו ית' להיות התגלות עולם הנסים ושינוי הטבע", עכ"ל.
¹⁴³ "אמר רבי יהושע בן לוי - למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה - שהחזירו עטרה ליושנה. אתא משה אמר הא-ל הגדול הגיבור והנורא, אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו לא אמר נורא - אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו לא אמר גבור - אתו אינהו ואמרו אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו, שנותן ארך אפים לרשעים - ואלו הן נוראותיו - שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות".

היו כוללים] - וחמיו היה עשיר גדול מאד והבטיחו להחזיקו להרבה שנים - אבל פתאום הוא ירד מנכסיו לפני החתונה.

כל ידידיו ויועציו אמרו לו שהוא חייב לטובת כלל ישראל לבטל את השידוך - כיון שהוא יהיה מוכרח לצאת מהלימוד לעסקים בלי שום אפשרות לגדול להיות המרביץ תורה של כלל ישראל - והוא הרי לא בעלים על התורה של כלל ישראל לוותר על זה - כולם ידעו שהוא היה הכי טוב בוולאזין והיה צריך להיות המרביץ תורה של הדור הבא, ובזה הוא גורם לעצמו להפסיד את הכל.

הגרשש"ק זצ"ל לא שמע להם - הוא אמר - שלא יתכן שהקב"ה לוקח את הכל מחמיו חוץ מהחתן המיוחד - והוא בעצמו יקח לו גם את זה - בסוף היה להם מצוקה גדולה כספית שהרי אישתו היתה בת עשירים ולא ידעה לנהל חנות, והיה להם הרבה גניבות וירדו מנכסיהם ט' חדשים אחרי החתונה עם הרבה חובות, והגרשש"ק כבר לא היה יכול ללמוד - והיה עסוק כל היום עם החנות, וזה גופא היתה טענת כל היועצים והידידים, מאגרא רמה לבירא עמיקתא ממש.

אולם אדרבה ואדרבה - זה גופא היתה ההשגחה עצמה שבזה הוא זכה לכל כך הרבה שנים של הרבצת תורה, שהרי הגאון רבי אליעזר גורדון - ראש ישיבת טעלז - היה דוד של הכלה ובגלל זה הוא היה בחתונה, ובחתונה הוא שמע את הגרשש"ק אומר שטיקל תורה - והוא גילה התפעלות רבה על העתיד שלו הגדול - ומחמת זה ניגשו אליו ואמרו לו על המצוקה הגדולה שלו ט' חדשים אחרי החתונה, ואז הוא החליט לקחת אותו מיד להיות מרביץ תורה בישיבת טעלז, ונמצא דאדרבה - דווקא השידוך הזה העמיד לו הרבה יותר שנים של הרבצת תורה יותר מכולם.

ה'הטיב' של ימי הבחרות וה'יטיב' של ההרבצת תורה שלו - הופכים את התשע חדשים באמצע להיות בכלל המטיב - התקופה הזו מצד עצמה היתה נראית כבירא עמיקתא - ואדרבה - זה החוליה בשרשרת - חוליה של 'מטיב' - ולמדנו א"כ שאגרא רמה לבירא עמיקתא - הוא 'הכי תימצא' להגיע לאגרא רמה הבאה.

מתוך מצב של שפלות - "עפר הארץ" - מתרוממים למעלה - "ופרצת".

כתוב בפרק ב' דאיכה "השליך משמים ארץ תפארת ישראל" - ופירש רש"י "לאחר שהגביהם עד לשמים השליכם לארץ בבת אחת ולא מעט מעט מאגרא רמה לבירא עמיקתא" וכתב בזה הבית הלוי [פרשת ויצא] שהקב"ה הבטיח ליעקב בחלומו "והיה זרעך כעפר הארץ" ופרצת' ימה וקדמה" - לשון 'פרצת' היינו שאמר - שלא יעלו 'בהדרגה' - רק כשיהיה בשפלות המדרגה 'כעפר הארץ' ממש - אז - 'ופרצת ימה וקדמה', שכמו שבחורבנה היתה נפילתה 'מאגרא רמה לבירא עמיקתא' - כן יהיה עלייתם ממדרגה התחתונה לרום המעלה.

הרי שלמדנו כאן שמצב של 'עפר הארץ' גורר מצב של 'ופרצת' - ונמצא שהאגרא רמה לבירא עמיקתא - הוא מהלך להגיע לאגרא רמה הבאה - מצב של הסתר פנים בגדר 'עפר הארץ' - הוא אך ורק כדי לטפס ולעלות מיד ולגלות שוב את האהבה הנסתרית שקיימת אצלו תמיד.

בכל מאודך - כל מידה ומידה.

מחשבה נוספת בנידון זה מתבארת מתוך דברי המשך חכמה [פרשת ואתחנן] שהביא את דברי חז"ל על הפסוק "ובכל מאודך" - "ר' עקיבא אומר, אם נאמר "בכל נפשך" קו"ח "בכל מאודך" - אלא בכל מידה ומידה שהוא מודד לך, בין במידת הטוב בין במידת הפורענות וכו' וכן באיוב הוא אומר - ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך" - [ספרי פיסקא לב] - ויש להעיר דהיכן מרומז בלשון מאודך בכל מידה ומידה - וביאר במשך חכמה כך:

"הלשון "מאוד" הוא הנוסף, וזה היתרון שיש לאדם יותר מהבעל חי, דמצאנו שהאדם מוכן לסכן את עצמו והוא סובל דברים המזיקים לגופו, כמו קור וחום וטלטול דרכים, ועובר ארחות ימים, בשביל סוגים שונים של תועלות עתידיות - לא כן הבעל חי, שהוא מתרחק מכל מה שנגד טבעו, ולא עוזר לו שום ציפיה על הטוב העתידי - ולכן ציוונו לאהוב את השי"ת בזה היתרון, בזה ההרגשה של "מאד" שהיא התוספת שיש באדם, שאפילו אם הקב"ה מעניש אותו, הוא ירגיש שהכל לטוב עתידי, או למחילת עון, או לזכך החומר וכדומה - ושאר דברים הנסתרים אל ההשגחה", עכ"ל [בשינויים קלים].

ונראה שיש להוסיף בזה עוד - הרי הכח הזה לראות יחידה אחד של הטיב מטיב יטיב - זה הכח המיוחד של כל מאוּדך - האדם רואה את המצב שלו מעבר לגבולות שעומדים לפניו - במבט יותר רחב ויותר עמוק - המבט ששייך למאוד של האדם - ואז הרע שעומד לפניו במצב מצומצם נהפך לחלק משרשרת ויחידה ומציאות א' של 'הטיב מטיב יטיב'.

פרק ב

בית המקדש בחורבנו - 'בית תפלה'.

'שרשרת אחת עם ג' חוליות' - 'הטיב מטיב יטיב'. < ב' מצבים של בית המקדש - בנין בסתר ובנין בגלוי. < בית המקדש - מקום קרבנות או מקום תפלה, סתירת הפסוקים בזה. < כמה מקורות וחידושים בצירוף בבנין ביהמ"ק בין דוד לשלמה. < הכפילות בבנין, וביאור בלשון הכפול שכתוב אצל שלמה המלך - "בנה בניתי" - הן שמי השמים לא יכלולך - ורק מתוך הבנין בלב של דוד נבנה הבית בעולם המעשה - מעצמו. < עיקרו של ביהמ"ק, קרבנות או בית תפלה, בנינו של דוד הוא בית תפלה ושל שלמה הוא בית קרבנות. < עולמו של רוח הקודש לעומת עולמו של נבואה. < בעולמו של תפלה הבית קיימת גם בחורבנו. < הר המוריה, אפר של יצחק תחת האיל. < ספר תהילים - הלב של דהממע"ה. < חזון של הרב מפוניבז - הוא ראה את עולם התורה של מחר 'מוסתר' בתוך המצב של חורבן של היום. < ג' חוליות של שרשרת אחת של 'בנין' - בגלוי בסתר ושוב בגלוי - 'הטיב מטיב יטיב'. < ג' פעמים בכל יום כלל ישראל מגיעים לארץ ישראל ונכנסים לתוך קודש הקדשים. <

'שרשרת אחת עם ג' חוליות' - 'הטיב מטיב יטיב'.

לעיל [פרק א] נתבאר יסוד גדול על פי המשך חכמה בביאור הברכה רביעית - הטיב מטיב יטיב - שבאמת נתחדש כאן שלא נסתכל על כלל ישראל בהסתכלות רדודה - שיש בהם ג' מהדורות שונות, מהדורה קמא היא החיבה יתירה וגילווי אהבה ביציאת מצרים, והמהדורה בתרא - שלעתיד לבא הכל חוזר לנו - גאולה אחרונה עם ניסים גלויים עד השלמת השראת השכינה בבנין שלישי - ולעומת זאת - המהדורה האמצעית - וזו המהדורה הנוכחית - שכלל ישראל הם בתוך הגלות - שכאן אנחנו אמורים להיות אחראים על המצב שלנו - בלי השגחה מלמעלה.

הברכה רביעית היא כנגד הנס של הקבורה של הרוגי ביתר - ושם התחדש שגם בתקופה האמצעית עדיין קיימת כל האהבה וכל החיבה יתירה ודאגה לכל אחד ואחד - הקב"ה הוא בגדר מציץ מן החרכים אבל משם הוא משגיח עלינו בפרטי פרטים.

הברכה הרביעית נותנת מבט חדש על כל הג' ברכות - אין כאן הנהגה שתלויה בתקופות - אין כאן הנהגה דמיתלית תלי בזמנים שונים - 'מהדורות שונות' של כלל ישראל - הברכה הרביעית מלמדת שיש כאן הנהגה אחת קבועה שמגדירה את היחס בין הקב"ה לכלל ישראל כמציאות אחת מוכרחת בלתי ניתנת לשינוי.

בלי הברכה הרביעית היינו אומרים שהנהגה של 'מן' 'ארץ ישראל' 'ירושלים' תלויים בתקופות - והברכה הרביעית הפכה את כל ההנהגות הללו למושגים קבועים וקיימים - גם בתוך החורבן.

יש הנהגה מוסתרת מהעין - אבל גם בתוך חושך ויסורים עדיין כל יחיד ויחיד יכול למצא את הישועות שלו - את האהבה הגדולה שהתגלה בכל ההנהגות והמצבים של 'מן' 'ארץ ישראל' 'ירושלים' - כל אותה אהבה קיימת גם בסתר וגם בגלות הזו - לא השתנה כלום - זה למדנו מהקבורה של הרוגי ביתר.

הג' ברכות ראשונות קיבלו פנים חדשות אחרי הברכה הרביעית - נהפכו לחלק מהמציאות של כלל ישראל ואינם כדבר חיצוני שמתחבר אליהם מזמן לזמן.

ביארנו שזה כל התוכן וכל הנוסח של הברכה - 'הוא הטיב' מתייחס למצב של העבר של כלל ישראל - מהדורה קמא מיציאת מצרים עד בנין הבית - 'הוא יטיב' מתייחס לעתיד של כלל ישראל - מהדורה בתרא בגאולה אחרונה עד הבית השלישית - וכאן למדנו שהמהדורה האמצעית אינה מציאות אחרת - אלא שיש כאן המשך אחד.

נוסח הברכה מעמיד לנו 'שרשרת אחת עם ג' חוליות' - 'הטיב מטיב יטיב' - יש יחידה אחת ויש מציאות אחת - המצב של 'מטיב' קיים אצלנו בכל תוקפו חוליה אחת מתוך השרשרת - אלא שהחוליה הזו מוסתרת.

ב' מצבים של בית המקדש - בנין בסתר ובנין בגלוי.

אולם נראה שיש כאן תוספת דברים - וזה עפ"י דברי המשך חכמה [שמות ג'- י"ג, ובסוף פקודי בהפטר] שחידש לנו הסתכלות חדשה על חורבן הבית.

והביא שם את דברי הגמרא בסוטה [ט'] שמבואר שם שבחורבן לא שלטו האויב במעשה ידיו של דוד שהרי על השערים שעשה דוד נאמר "טבעו בארץ שעריה" ולא שלטו בהם.

וייסד בזה יסוד גדול - שהרי אנו אומרים - מזמור שיר חנוכת הבית לדוד - ונקראת על שמו משום שמסר נפשו עליה - וביאר - שבאמת יש כאן בנין שמיוחס לדוד - אלא שבנינו של דוד היה במחשבה והמחשבה היא בסתר, הלכך בנינו הוא הבנין הנסתר שהיה בנוי בלבו של דוד - ובנין זה אין לה חורבן - ורק הבנין שבגלוי ששלמה בנה את הבית בגלוי - הבית שהיה בסתר בלב של דוד מתגלה ונבנה בבנין של שלמה - רק בזה שלטה אויב.

נבאר את דבריו - הרי גם הבית בחורבנה מיקרי בית - וזה מבואר ביומא [ל"ט] "אמר ר' יהושע בן קרחא, סח לי חכם א' פעם א' הלכתי לשילה והרחתי ריח קטורך מבין כותליה", והיינו שהיה המשך למשכן שילה גם אחרי חורבנה, וזהו הריח, וכן מבואר בזבחים [ס"ב] שכשעלו עולי בבל לבנות את הבית השני הריחו את הריח של הקרבות ממקום המזבח.

למדנו מכל הנ"ל שהמקדש בחורבנו הוא ממש מקדש - וזה הבית הפנימי שקיים בלב של דוד והוא מעולם לא נחרב - משם הריחו את ריח הקרבות והקטורת.

נמצא שבביהמ"ק איכא שני בנינים - בחורבנה ובבנינה - ואיכא גם שני בונים, דוד ושלמה, וזהו שאומרים חנוכת הבית לדוד.

עוד הוסיף שם - שבזה מבואר הפסוק במלכים "ויאמר ה' אל דוד אבי, יען אשר היה 'עם לבבך' לבנות בית לשמי, הטיבות כי היה עם לבבך", והביאור - "הטיבות", היינו שפעלת במחשבה את הבנין במחשבה וזה נשאר גם אח"כ.

בית המקדש – מקום קרבות או מקום תפלה, סתירת הפסוקים בזה.

יש מקום להרחיב עוד על היסוד הגדול של המשך חכמה - ונקדים בקושי עצומה. הגאון ר' אהרן קרייזר זצ"ל הקשה, הרי דברור דבנין ביהמ"ק הוא בנין של הקרבת קרבות, וכדברי הרמב"ם בריש הלכות בית הבחירה: "מ"ע לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבות", וכן הוא בספר המצוות [מצוה כ'], וכן מבואר נמי בקראי, דאף דהרמב"ם [שם] הביא המקור למצות בנין ביהמ"ק מ'ועשו לי מקדש' בריש תרומה, אכן הסמ"ג [מובא בכס"מ שם] הביא כן מקראי דריש ראה, "והיה המקום אשר יבחר ה' אלוהיכם בו לשכן שמו שם, שמה תביאו וכו' עוליכתם וכו'", ובסנהדרין [כ':] ג"כ הביאו פסוק זה, עכ"פ בקרא זה מפורש דעיקר המצוה היא להקריב קרבות, וכדכתיב שם "והבאתם שמה". אכן מאידך מצאנו שהוא מקום תפלה וכדמצאנו בתפילת שלמה המלך במלכים א' [פרק ח' פסוק י"ב עד פרק ט' פסוק ג'] עיי"ש היטב, ולהלן שם כתוב [פסוקים כ"ח – ל'] "ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו וגו' לשמוע אל הרנה ואל התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך היום להיות עינך פתוחה אל הבית הזה לילה ויום אל המקום אשר אמרת יהיה שמי שם וגו' ושמעת אל תחנת עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו אל המקום הזה וגו'", ולהלן [פסוק מ"ח] "ושבו אליך וגו' בארץ אויביהם אשר שבו אתם והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתתה לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר בניתי לשמך", ועוד [פ"ט פסוק ג'] "ויאמר ה' אליו שמעתי את תפלתך ואת תחנתך אשר התחננתה לפני הקדשתי את הבית הזה אשר בנית לשום שמי שם עד עולם והיו עיני ולבי שם כל הימים", וכל הענין נמצא בארוכה גם בדברי הימים ב' [פרק ו'], והיינו דכל האריכות של שלמה המלך לפני בנין הבית היה רק בענין בנין המקום למקום התפלה, וע"כ צ"ל שיש כאן שני ענינים שונים בבנין הבית, למקום קרבות ולמקום תפלה – וצריכים להבין מה השילוב של הנך תרתי, והאם באו לפונדק אחד שני דברים שונים או ששורשם אחד.

ויתירא מזו - דקשה מאד מדברי רש"י שכתב על הפסוק בדברי הימים [פרק ו' פסוקים י"ח–י"ט], "אף כי הבית הזה אשר בניתי ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו וגו'", ופי' רש"י – "ולמה בניתי - להתפלל לפני האלקים ולפנות הוא אל תפילתינו וכו' למדת שלא בנאו אלא לדעת כן להוריד בו שכינה כדי לשמוע ממכון שבתך אל התפלות שיתפללו בו", הרי דברים מפורשים שאין כאן יותר מכוונה אחת ותכלית אחת בבנין הבית, והיינו להוריד השכינה לשמוע את התפלות, וקשה שהרי ברור דעיקר יסוד המקדש הוא מקום שכינה להקרבת קרבות, כן הק' הגאון ר' אהרן קרייזר זצ"ל, וקושי' זו הניח בצע"ג.

כמה מקורות וחידושים בצירוף בבנין ביהמ"ק בין דוד לשלמה.

ונראה שעל פי דברי המשך חכמה הדברים מתבארים - ונקדים - שמצאנו כמה פסוקים שמתארים את הבנין של שלמה ובפסוקים הללו אנו רואים את הקשר בין דוד לשלמה בעצם הבנין.

[א] בבנין ביהמ"ק כתוב במלכים א' [פ"ח פסוקים י"ב - י"ג] "אז אמר שלמה וגו', בנה בניתי בית זבול לך", וקשה דמה הכפילות בבנין.

[ב] בפסוק בדברי הימים [א' - פרק י"ז פסוק י'] כתוב שאמר ה' לדוד, "ובית יבנה לך ה'", וביאר הגר"א באדרת אליהו [שם] שגם כשלמה בנה את הבית, עיקר הבנין לא היה שלו, שהכל כבר היה בנוי בלבו של דוד, וכמוש"כ חנוכת הבית לדוד, ואמרו חז"ל שהאבנים עלו מעצמן.

[ג] בדברי הימים [ב' - פרק ו'] אומר שלמה "ואקום תחת דוד אבי וגו' ואבנה הבית לשם ה'", ומבואר שכל כחו בבנין זה היה בתורת ברא כרעי' דאבוה - וצ"ב.

[ד] מצאתי במדרש רבא נשא בנשיאים [י"ד] אצל קרבנו של נחשון "ושניהם בנו בית המקדש דוד עשה היסוד ושלמה בנאו".

[ה] מבואר בחז"ל במדרש שהשראת השכינה בביהמ"ק היתה מכחו של דוד, ועל זה נאמר "זכרה לחסדי דוד עבדך" ומיד ככלות שלמה להתפלל אל ה' האש ירדה מן השמים מכח "חסדי דוד אביו" - עיין בזה בהערה ¹⁴⁴ שהבאנו לשון חז"ל, עוד מבואר בחז"ל שישערים נבדקו זה בזה כשבאו להכניס אתה ארון וניסו הרבה אופנים והרבה זכויות לפותחם - ובסוף נפתחו השערים להכניס את הארון אך ורק בזכותו של דוד - עיין בזה בהערה ¹⁴⁵ שהבאנו לשון חז"ל.

[ו] בדברי הימים [ב' - פרק ו' פסוק י"ח] מקשים קושי' - "הנה שמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי" - והיינו שאם שמי השמים לא יכלכלוך, א"כ איך שייך לבנות בית לצמצם את השכינה - ועל זה הביא רש"י שהתשובה מבואר בפסוק - ופירש - "אלא מחמת חסד שגמלת לדוד אבי צמצמת שכינתך" - ועיי"ש בפסוקים.

הכפילות בבנין, וביאור בלשון הכפול שכתוב אצל שלמה המלך - "בנה בניתי" - הן שמי השמים לא יכלכלוך - ורק מתוך הבנין בלב של דוד נבנה הבית בעולם המעשה - מעצמו.

ונראה שהמהלך הוא על פי דברי המשך חכמה שהבית של דוד היה בלבו ובעולם המחשבה והבית של שלמה היה בעולם המעשה.

דלכא' יש לתמוה - למה על הבית של דוד לא קשה הך קושי' - "הנה שמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי" - ונראה שהביאור כך:

הרי הלב של 'כלל ישראל' יכול לקבל שכינה - ושכנתי בתוכם - בתוך כל אחד ואחד - הנשמה של ישראל קשור לכסא הכבוד ושם השכינה.

הבנין של דוד הוא בנין בלב - וזה בנין בלי הגבלה - ונוסיף עוד - הבאנו לעיל מהמשך חכמה שמצאנו בסוטה [ט'] דלא שלטו האויב במעשה ידיו ועל השערים שעשה דוד נאמר "טבעו בארץ שעריה" - ונראה שהן הן הדברים.

¹⁴⁴ דיעויין במדרש רבא בכי תישא [מ"ד ב'] "ושבח אני את המתים שכבר מתו [קהלת ד'], כנגד מי אמר שלמה מקרא זה ריב"ל ור' שמואל בר נחמן, ר' יהושע אומר לא אמרו אלא כנגד דוד אביו כיצד אתה מוצא כשבנה שלמה בית המקדש התפלל לפני האלהים שתדך האש ולא נענה, אלא כיון שהזכיר את המת דוד אביו מיד נענה, שנאמר [דברי הימים ב' ו'] זכרה לחסדי דוד עבדך מיד וככלות שלמה להתפלל אל ה' [שם ו'] והאש ירדה מן השמים, כיון שראה שלמה שהזכיר אותן תפלות ולא נענה וכיון שהזכיר דוד אביו מיד ירדה, התחיל אומר ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה על עצמו אמרו, עכ"ל.

¹⁴⁵ עיין בסוגיא בסנהדרין [ק"ז:], "בשעה שבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה, אמר עשרים וארבעה רגנות ולא נענה, אמר שאו שערים ראשיכם והגשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד מי זה מלך הכבוד ה' עוז וגבור ה' גבור מלחמה, ונאמר שאו שערים ראשיכם ושא פתחי עולם ויבא מלך הכבוד וגו' ולא נענה, כיון שאמר ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה, באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה, וידעו כל ישראל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו העון", עכ"ל

'שערים' הוא הביטוי של הכניסה שמחברת בין האדם ה'משתוקק' להתקרב לעולמו של מקדש – דרכו הוא נכנס לעולם חדש – הרי גם כשהוא בחוץ אבל אכתי יש לו 'שייכות' וקשר 'לפנים' דרך השערים הללו. ההשתוקקות הזו – היא היא הלב של דוד – דוד משתוקק לבית המקדש לפני בנינו – מסר נפשו עליה, חנוכת הבית לדוד, וזה הרי הלב של דוד שבו נבנה בית המקדש.

מהא טעמא ראינו גם בחז"ל – מובא לעיל בהערה – בסוגי' בסנהדרין [ק"ז:] – שרק זכותו של דוד פתח את השערים שדבקו זה בזה – השערים שנפתחו בזכותו הם הכח של ההשתוקקות לשכינה – וזה מכילה את השכינה.

ללב של השתוקקות לקירבת אלוקים אין גבול – וכל השכינה נמצאת שם – וממילא דכבר לא קשה הקושי – הן שמי השמים לא יכלולך.

דוד בנה בית המקדש בלב – במחשבה – ושלמה בנה מכח דוד – הרי כאמור א"א לבנות בית לצמצם שכינה אלא מכח דוד שהיה לב שצמצם בו שכינה בתור מקדש במחשבה – מכח זה ממשיך שלמה לבנות את הבית בעולם המעשה – וזה לא נקרא בית נפרד ובונה נפרד.

הן הן הדברים, בגדר "בנה בניתי" – בנין מתוך בנין, בנין בתור המשך של בנין, והן הן דברי הגר"א באדרת אליהו שהקב"ה בנה את הבנין שהיה כבר בנוי בלב של דוד, "בית יבנה לך ה'" והאבנים כאילו עולים מאליהן, הן הן דברי המדרש "ושניהם בנו בית המקדש דוד עשה היסוד ושלמה בנאו", הן הן הפסוקים "ואקום תחת דוד אבי ואבנה בית", מדין המשך וכרעי' דאבנה – וכל זה ליישב קושי' – הן שמי השמים לא יכלולך.

עיקרו של ביהמ"ק, קרבנות או בית תפלה, בנינו של דוד הוא בית תפלה ושל שלמה הוא בית קרבנות.

וכעת נראה עוד – דבאמת יש הגדרה ברורה לתוכן מסויים של הבנין של דוד ושלמה – שכל אחד מתייחס לכח אחר שיש בבנין – בית תפלה ובית קרבנות – וכדלהלן:

הבאנו את קושי' הגאון ר' אהרן קרייזר זצ"ל הקשה קושי' עצומה, דאף דבפסוקים וברמב"ם מפורש דבנין ביהמ"ק הוא בנין של הקרבת קרבנות, אכן מאידך מצאנו שהוא מקום תפלה וכדמצאנו בתפילת שלמה המלך במלכים א' בארוכה, וכל הענין נמצא גם בדברי הימים ב' [פרק ו'], וע"כ צ"ל שיש כאן שני ענינים שונים בבנין הבית, למקום קרבנות ולמקום תפלה.

ונראה לחדש דכמו שיש שני בונים, דוד ושלמה, כמו כן יש שני בנינים, בחורבנה ובבנינה, וכמו כן נראה דמתחלקים עיקר מהותם של הנך בנינים למקום תפלה ולמקום קרבנות, הבית בלבו של דוד הוא בית תפלה, וע"י הכפלות ב"בנה בניתי" של שלמה הוא עשאה לבנין של קרבנות.

והדברים מבוארים היטב במזמור של דוד בחנוכת הבית – שם אין זכר לקרבנות – וכל הנידון שם איז אלא סביב תפלה – "שועתי אליך ותרפאני" – וגאולות וישועות מכח התפלה, הוי אומר שהוא בנה את הבית והבנין של תפלה.

כאמור – שלמה המלך בנה את הלמעשה מתוך המחשבה של דוד, תפלה היא עבודה שבלב, "תפלה במקום קרבן" וכמו שאנו אומרים "ונשלמה פרים שפתינו", אבל סו"ס אינו אלא המחשבה של הלמעשה, הקרבן הוא ה'בפועל' מבחינה מציאותית בעולם המעשה לעומת התפלה שהוא בעולם המחשבה, כמו שבנינו של שלמה הוא הלמעשה של בנינו של דוד.

עיקר יסוד זה – שבית תפלה ובית קרבנות שייכי זל"ז – כמו שקרבנות ותפלה שייכי זל"ז – מבואר ברבינו יונה בשערי עבודה – וכלשונו – דלהכי מיקרי בית המקדש בית תפלה, וכלשונו "כי נבחר מקום בית המקדש לעבודת התפלה כמו שנבחר לעבודת הקרבנות" – עיין בהערה ¹⁴⁶ שהבאנו שם כל לשונו.

¹⁴⁶ רבינו יונה בספר 'שערי עבודה' ביאר בארוכה דכל ענינו של קרבן הוא התפלה ביחד עם הקרבן שמתפלל להקב"ה שיקבל קרבנו במקום נפשו, וביאר דכן הוא ענינו של כל קרבן, נפש תחת נפש, דגם בקרבן נדבה הוא מרגיש שהוא חייב את נפשו להקב"ה על כל הטובות וניסים שעשה עימו, וכעת הוא מקריב את קרבנו במקום נפשו, ונמצא דבכל קרבן התפלה הוא חלק מהקרבן, שמתפלל שיקבל קרבנו במקום נפשו, והוסיף שם רבינו יונה, דלהכי מיקרי בית המקדש בית תפלה, וכלשונו "כי נבחר מקום בית המקדש לעבודת התפלה כמו שנבחר לעבודת הקרבנות", וזה גם ענין השירה על הקרבנות, וכלשונו, "שהיו מהללים ומשבחים

ברש"י בפרשת עקב על הפסוק "ולעבדו בכל לבבכם" הביא מהספרי שתפלה היא עבודה שבלב מדאמר דוד המלך תכון תפילתי קטורת לפניך, ומדמצינו בדניאל שפתח חלונות כנגד ארץ ישראל להתפלל לכיוון ביהמ"ק.

למדנו מרש"י דבר גדול:

הרי הביאור הפשוט בעבודה שבלב בתפלה היא שתפלה בעי כוונה, וכ"כ החרדים, אכן ברש"י מבואר באופן אחר, דמבואר דעבודת הלב של תפלה היא בתרתי, א] מה שנחשב כקרבן אף דאינו אלא בלבו בלבד, ב] מה שתפלתו חשובה כמו עבודה בביהמ"ק אף דרק מכין לבו כנגד ביהמ"ק, הרי שתפלה היא ה'לב' של ה'מעשה קרבן' כמו שבית תפלה של דוד היא הלב של הבית קרבנות של שלמה.

דוד בנה רק במחשבה ולכן בנין זה מעולם לא נחרב, וכמו כן השראת השכינה של בנין זה הוא כמקום תפלה, וזה לא נחרב, דתפלה היא כמו קרבן וכמו שהיא בביהמ"ק גם בלי ביהמ"ק, דלא זזה שכינה מכותל המערבי, "תלפיות- תל שכל פיות פונים אליה", ומדוקדק אפילו כשהוא תל, והיינו לאחר החורבן הוא עדיין נשאר כמקום תפלה, זה בנינו של דוד.

למדנו א"כ שהבית תפלה והבית של קרבנות אינם שני כחות וב' ענינים שונים – אלא שרשם אחד – זה בפנים מזה, זה ב'בכח' וזה 'בפועל', שכמו שהתפלה היא הפנים של הקרבן, כמו כן הבית תפלה הוא הפנים של הבית של הקרבנות, והבית של שלמה הוא רק לגלות את הבית של דוד.

רבינו יונה [בשערי עבודה] ביאר בארוכה דכל ענינו של קרבן הוא התפלה ביחד עם הקרבן – מובא בהערה לעיל – והוסיף בענין השירה על הקרבנות, וכלשוננו, "שהיו מהללים ומשבחים בשירי דוד מלך ישראל במקדש על הקרבנות", ונראה דדוקא בשירי דוד היו שרים, שזה מתייחס לבנינו של דוד, "חנוכת הבית לדוד", וזו השלמת השראת השכינה בעבודת הקרבנות.

שלמה המלך מדבר רק על הבית תפלה של דוד כשהוא עצמו בא לבנות את הבית של קרבנות – וזה כדלעיל – הרי הבנין של קרבנות הוא צמצום שכינה – וזה לא שייך – החלק הזה נעשה מעצמו – וכדלעיל וכל הבנין הוא אך ורק להעמיד ולהפוך את הבנין שבלב לבנין במציאות – לחזק ולעשות את הכח תפלה ליותר מעשי ומציאותי – זה בכוחינו – אבל הבית של קרבנות כבר "יבנה ה'".

וזו נמי כוונת חז"ל דהשראת השכינה בביהמ"ק היתה מכחו של דוד, ועל זה נאמר "זכרה לחסדי דוד עבדך" ומיד ככלות שלמה להתפלל אל ה' האש ירדה מן השמים מכח "חסדי דוד אביו", ונפתחו השערים בזכותו של דוד.

עולמו של רוח הקודש לעומת עולמו של נבואה.

בעיקר היסוד של המשך חכמה מצאנו תוספת דברים:

המשך חכמה דייק שיש שינוי בלשון הפסוקים בין מלכים לדברי הימים ביחס לבית המקדש - שבמלכים כתוב "והבית הזה יהיה עליון" ובדברי הימים כתוב "והבית הזה אשר יהיה עליון" - ומדויק שיש בזה ב' דרגות - דרגת נבואה ודרגת רוח הקודש - והמציאות של הבית המקדש בחורבנו משתנה בין הנך ב' דרגות. והיינו שבמלכים שזה חלק מנביאים - וממילא שזה כתוב בדרגת 'נבואה' - לעומת בדברי הימים שזה 'כתובים' וזה דרגת רוח הקודש - וזה החילוק בין הנך ב' פסוקים.

והביאור בזה שבנביאים יש 'דרגה עילאה' ולכן כתוב "והבית הזה יהיה עליון" שקדושתו 'קיימת' אף בזמן שהוא חרב - לא כן בכתובים שהוא 'דרגא תאה' דהיא באיתגליא, כתוב "והבית הזה אשר היה עליון" פירוש ואינו עליון בקדושתו בעת חורבנו.

בעולמו של נבואה בית בחורבנו מיקרי 'בית גמור' - אבל בעולמו של רוח הקודש בית בחורבנו הוא 'בית חרב' - ב' דרגות וב' הסתכלויות.

בשירי דוד מלך ישראל במקדש על הקרבנות, והוסיף רבינו יונה דכך היה ממש בהקרבנות האיל תחת יצחק בעקידה, דאברהם אבינו התפלל כל הנך תפלות שמתפלל בעל הקרבן על קרבנו, והאיל עלה במקום יצחק – הרי לנו דברים מפורשים.

בעולמו של תפלה הבית קיימת גם בחורבנו.

ונראה להוסיף - הרי מצד אחד ראינו שבעולמו של נבואה יש בית גם בחורבנה - ומאידך גיסא - בעולם של רוח הקודש ראינו אין בית בחורבנה - ונראה ברור - שבעולם של תפלה ודאי שיש בית גם בחורבנו - כיון שהעולם של תפלה הוא עולם למעלה מעולם הנבואה.

והמקור לזה - שהרי מבואר בברכות [י'] "בימים ההם חלה חזקיהו למות, ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו, כה אמר ה' צו לביתך, כי מת אתה ולא תחיה" ומבואר שם שאמר לו הנביא בשם ה' "מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא" - והנביא ממשיך ואומר לו "כבר נגזרה עליך גזירה".

אמר לו חזקיהו המלך - "כלה נבואתך וצא" - כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים" - ואז 'ויסב פנו אל הקיר' - התפלל, ונתקבלה תפלתו.

ורבינו בחיי [עקב פרק י"א פסוק י"ג] דייק ממה שאמר חזקיהו לישעיהו - "כלה נבואתך וצא" - שנתחדש חידוש גדול, וז"ל: "הודיענו כאן שהתפלה הוא למעלה מן הנבואה, כלומר מן המקום שמשם תוצאות הנבואה לנביאים", חזקיהו עלה למעלה בתפילתו מעל המקום של נבואה - וזה התוכן בדבריו - שאמר לו "כלה נבואתך וצא".

והדברים מוכרחים - הרי בתפלה יש דין שיחשוב כאילו שהוא עומד בתוך הק"ק - עיין בזה בהערה ¹⁴⁷, וקשה דלמה יש דין כזה - הרי אין כבר ק"ק בזמן החורבן - והתשובה היא דאדרבה - בודאי שיש בית ובודאי שיש ק"ק בעולם התפלה יותר ממה שיש בעולם הנבואה.

והן הן הדברים הבית המקדש בלב של דוד הוא בית המקדש של תפלה - ולכן בעולמו של תפלה הבית המקדש הזו ודאי קיים.

הר המוריה, אפר של יצחק תחת האיל.

יש להוסיף עוד - הרי אברהם אבינו חידש את הר המורי' כמקום מקדש, ועיין במשך חכמה [בראשית פרשת וירא - ה' יראה], דשם נתחדש מחשבה כמעשה כיון דאז נפש הישראלי מסר נפשו להיות קרבן, והטוב נהיה חלק מעצם מציאותו, וזהו מה שנאמר שם, "ה' יראה", דרק הקב"ה רואה את המחשבות. אכן נראה להוסיף בזה עוד, אפר יצחק מונח לפניו יתברך, והיינו שאפר יצחק הוא כמו אפר האיל שהאיל בא תחת בנו, יצחק הוא המחשבה של האיל שהוא הלמעשה, הרי לא היה אפר של יצחק וע"כ דמחשבה כמעשה, וזה יסוד והשורש של ההר הזה, וזה נקבע לדורות ע"י דוד ושלמה, מקום תפלה כנגד יצחק ומקום קרבנות כנגד האיל.

ספר תהילים - הלב של דהמע"ה.

הבית המקדש בלב של דהמע"ה הוא הבית המקדש של 'הספר תהילים' - דמעו'ת ובכיות תחינות ובקשות לפני הבורא עולם להציל אותו ממסכת ארוכה של יסורים ובזיונות ורדיפות מכל הכיוונים - ברוחניות ובגשמיות - דברים שהוא עבר כל ימי חייו.

מכאן כל התפלות שלו זכינו בספר תהילים תפלות - 'כלו תפלות דוד בן ישי' - והתפלות הללו הם קנין גדול לכלל ישראל - הרי א"א לתאר את כלל ישראל במשך ימי הגלות בלי ספר תהילים - בספר הזה מרגישים את הבורא עולם קרוב אלינו - מרגישים את בית המקדש בנוי בלב של דוד - מרגישים את ה'ושכנתי בתוך כל אחד ואחד'.

¹⁴⁷ דיעויין בשו"ע [סי' צ"ד סעיף א'] "היה עומד בחו"ל יחזיר פניו כנגד א"י ויכוין גם לירושלים ולמקדש ולבית ק"ק, וכו', היה עומד בירושלים יחזיר פניו למקדש ויכוין ג"כ לבית ק"ק, וכו'", ועיין במשנה ברורה, "ר"ל, יכוין לבו אעפ"י שא"א לו להחזיר פניו נגדם, ור"ל, שיחשוב בליבו ורעיונו כאילו הוא עומד בביהמ"ק אשר בירושלים במקום ק"ק", עכ"ל.

חזון של הרב מפוניבעז
הוא ראה את עולם התורה של מחר
'מוסתר' בתוך המצב של חורבן של היום.

מִרְן הַגִּרִי"ש כְּהֵנֶמֶן זצ"ל - הרב מפוניבעז - היה לו הרבה תקופות שונות בחיים שלו - מתחילה היה ברומו של עולם - היה לו רבנות והיה ראש ישיבה בעיר ואם בישראל - וביום אחד נהפך עליו הגלגל בחורבן של השואה - אז הוא הפך להיות 'ניצול שואה' שהסתובב בארץ ישראל - כולם חשבו עליו שרוב החלומות שלו לבנות את עולם הישיבות נובעות מהמצב של 'מסכנות' שבה הוא שורה - היה נראה כאומלל וכמסכן - הוא איבד את כל משפחתו - הוא נפל מ'אגרא רמה' לתוך העמקות של 'בירא עמיקתא'.

כֵּן הָיָה נִרְאֶה לְעֵינֵי כֻלָּם - אֲבָל הַהִיפֵךְ הָיָה אֲצִלוֹ בִּלְבָב שְׁלֹ - הוּא בִּאֲמַת הָיָה חֵי עִם הַסְתַּכְלוּת לַעֲתִיד - הוּא הַסְתַּכַּל עַל הַמִּצָּב שֶׁל בִּירָא עֲמִיקָתָא כִּאֲגָרָא רִמָּה' עֲתִידִית - אֲלֵא שֶׁהָאֲגָרָא רִמָּה הִיא עֲדִיין בִּסְתֵר - הוּא רָאָה אֶת הַבְּנִין הָעֲתִידִי שֶׁבְּנוֹי בִּסְתֵר בְּתוֹךְ הַמִּצָּב שֶׁל חוֹרְבָן - הוּא רָאָה אֶת עוֹלָם הַתּוֹרָה שֶׁל מָחָר 'מוֹסְתֵר' בְּתוֹךְ הַמִּצָּב שֶׁל חוֹרְבָן שֶׁל הַיּוֹם - הוּא רָאָה אֶת בְּנֵינֵנו שֶׁל דוֹד בְּתוֹךְ בְּנֵינֵנו שֶׁל שְׁלֵמָה בְּזִמָּן הַחוֹרְבָן.

בְּזִמָּן הַנַּחַת אֲבָן הַפִּינָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל פּוֹנִיבֵעֵז הִבִּיאוּ פְּסִיכִיאָטֵר לִהְיוֹת צְמוּד אֵלָיו - חֲשִׁשׁוּ שְׂמָא יִקְרָה לוֹ מִשְׁהוּ - וְלֵאחֲרָיָם כְּמָה שְׁנִים בִּהְנַחַת אֲבָן הַפִּינָה בִּישִׁיבַת גְּרוּדָנָה - אֵז כֻּלָּם רָאוּ שֶׁהַחֲלוּמוֹת הָיוּ אֲמִיתִיִּים - וְאֵז הוּא שָׁאֵל - הֵיכֵן הַפְּסִיכִיאָטֵר.

ג' חוליות של שרשרת אחת של 'בנין' - בגלוי בסתר ושוב בגלוי - 'הטיב מטיב יטיב'.

נִסְיָיִם אֶת הַדְּבָרִים בְּמִבְטָ חֲדָשׁ - הָרִי כְּפִשׁוּטֹו אֲנִי רֹאִים ג' מִהַדּוּרוֹת שׁוֹנוֹת בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, מִהַדּוּרָה קֵמָא 'בְּנִין' מִהַדּוּרָה שְׁנִיָּה 'חוֹרְבָן' וּמִהַדּוּרָה אַחֲרוֹנָה 'בְּנִין' - אֲבָל הַמִּבְטָ הַיּוֹתֵר עֲמוּק הוּא שִׁישׁ כָּאֵן ג' חוֹלִיּוֹת שֶׁל שְׂרֵשֶׁרֶת אֶחָת שֶׁל 'בְּנִין' - בְּגִלּוֹי בִּסְתֵר וְשׁוּב בְּגִלּוֹי.

נִתְחַדֵּשׁ כָּאֵן מִבְטָ חֲדָשׁ וְעֲמוּק עַל הַשְּׂרֵשֶׁרֶת אֶחָת שֶׁמִּצְאָנוּ בְּבִרְכָּה רְבִיעִית שֶׁל בְּרַכַּת הַמְּזוֹן - 'הַטִּיב מְטִיב יְטִיב' - הָרִי מִצְאָנוּ עֲמוּק חֲדָשׁ בְּפִסּוּק שֶׁל 'חֲסִדֵי ה' כִּי לֹא תִמְנֹו כִּי לֹא כָּלוּ רַחֲמֵיו' שֶׁנִּמְצָא בְּאֲמִצָּע מִגִּילַת אִיכָּה - וְהַדְּבָרִים כְּפִשׁוּטֵם מִמֶּשׁ.

ג' פעמים בכל יום
כל כלל ישראל מגיעים לארץ ישראל
ונכנסים לתוך קודש הקדשים.

הָרִי בִּאֲמַת לֹא הַפְּסִיקָה לְרַגֵּעַ כָּל גּוֹדֵל הָאֵהָבָה וְקִירְבָּה שֶׁל בְּנֵין יְרוּשָׁלַיִם - יֵשׁ מִצָּב תְּמִידִי שֶׁל 'אֵהָבַת עוֹלָם אֵהָבִתִּיךְ' - הַבְּנִין עֲצֻמוֹ עֲדִיין קִיִּים - הָרִי כָּל ג' פְּעָמִים בְּכָל יוֹם כָּל כָּלֵל יִשְׂרָאֵל מְגִיעִים מִכָּל ד' כִּנְפוֹת הָעוֹלָם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - בְּלִי מְטוֹסִים בְּלִי דְּרָכוֹנִים - וְנִכְנָסִים לְתוֹךְ קוֹדֵשׁ הַקְּדָשִׁים - נִכְנָסִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל דוֹד וּמִתְפַּלְלִים שָׁם.

הַקֵּב"ה הַטִּיב לָנוּ בְּבְנִין הַבֵּית - קִירְבַּת אוֹתָנוּ אֵלָיו מֵאֵד מֵאֵד - וְאֵת הַקִּרְבָּה הַזֶּה מִמֶּשׁ אֲפֻשֶׁר לְמִצּוֹא עֲדִיין הַיּוֹם - יֵשׁ מִצָּב תְּמִידִי שֶׁל 'הַטִּיב מְטִיב יְטִיב' בְּבְנִין הַבֵּית - הַטִּיב בְּנִין הָרֵאשׁוֹן וְיְטִיב בְּבְנִין הָאַחֲרוֹן - וּמְטִיב בְּבְנִין הַנוֹכַחִי - שׁוּזָה בְּנִין שֶׁל תְּפִלָּה.

פרק ג

תפילין - גלות וגאולה, של ראש בגלוי ושל יד בסתר.

יסוד גדול מהמשך חכמה. < תפילין של ראש ושל יד ביחד זה מ"ב שמות, וביחד וראו כל עמי הארץ ויראו ממך. > גם בשבת יש מ"ב שמות. < תפילין של יד ושל ראש מרמז על שני הנהגות בכלל ישראל, ביהמ"ק בבנינה ובחורבנה, ולכן הנהגת הסתר פנים מרומז ב"עוד ידו נטויה עלינו". < "אה-יה אשר את-יה", ו"אה-יה שלחני עליכם", הם ב' הנהגות, של יד ושל ראש, כנגד השם מ"ב. < "עיני ולבי שם כל הימים", שני הנהגות, עין ולב הם בבנינה, בזמן הבנין. < אהבה שונה מהשגחה, שבאהבה כולם שוין - אהבה מקלקלת את השורה. < למה י"א שרק מניחים של יד בט' באב, ביאור במזמור שיר ליום השבת. < הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב. >

יסוד גדול מהמשך חכמה.

נמצאנו יסוד גדול בספר הנורא 'משך חכמה' - היסוד מתגלה טיפין טיפין בכמה מקומות שונות - שמות [ג] - י"ג, בא [י"ג - ט], סוף וזאת הברכה [ולכל המורא הגדול], סוף פקודי [בהפטרות], ובעזתי"ת נבאר את הדברים כפי הבנתנו בתוספת ביאור:

תפילין של ראש ושל יד ביחד זה מ"ב שמות, וביחד וראו כל עמי הארץ ויראו ממך.

היסוד הראשון:

המשך חכמה חידש שמה שכתוב בגמ' "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", ועל זה אמרו חז"ל [מנחות ל"ה] "אלו תפילין שבראש", דהכוונה בזה בתפילין "של ראש" בצירוף התפילין "של יד", והיינו דתמיד איכא של יד, ואח"כ מוסיפים את השל ראש, ומורידים את השל ראש קודם, דהכלל בזה, "כל זמן שבין עיניך יהיו שנים" [מנחות ל"ו], דהשל ראש הוא סימן שיש גם את השל יד, וזו כוונת חז"ל "אלו תפילין שבראש", בשל ראש איכא תרתי, ובתוספת ביאור, מבואר כאן שהשל ראש הוא השלמה למצוותו של השל יד חוץ ממה שהוא מצוה בפני עצמו, ובהשלמה זו נאמר החידוש של "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך".

והביאור, עיין רמב"ם [תפילין י"ד ד'] שלא להסיח דעת מהתפילין דקדושתן יותר מהציץ, שהציץ יש בו שם א' ובתפילין איכא מ"ב שמות, כ"א בשל יד וכ"א בשל ראש, ונראה שהענין במ"ב שמות היינו כמבואר בחז"ל קידושין [ע"א] שכל מי שיודע את השם של הקב"ה שיש בו מ"ב אותיות אז אימתו מוטלת על הבריות, וממילא דה"ה בתפילין שיש בו מ"ב שמות, בצירוף של ראש ושל יד, אז "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", והיינו "אלו תפילין שבראש", והביאור, דאז איכא גם של יד, ותרווייהו כהדדי איכא מ"ב שמות, הרי דדוקא בדין נוסף של השל ראש שהוא השלמה של השל יד, התם דוקא נאמר החידוש של מ"ב שמות והתם נאמר "וראו כל עמי הארץ" ¹⁴⁸.

גם בשבת יש מ"ב שמות.

היסוד השני:

¹⁴⁸ ויתכן להוסיף בזה עוד, דבקריאת התורה של מסעי בשני וחמישי יש מנהגים שונים האם מפסיקים באמצע המסעות או לא, וכן בשבת יש צד לא להפסיק באמצע גם אם בשני ובחמישי מפסיקים, והטעם לכל זה מבואר במג"א דאיכא מ"ב מסעות כנגד השם מ"ב [וכבר הקשו שכאן רק הוזכרו מ"א, ועיין בחומש הגר"א], ואין מפסיקים באמצע השם מ"ב. ונראה דגם בין תפילין של יד לשל ראש לא מפסיקים ביניהם מהאי טעמא, אבל זה רק במניח את שניהם, לא כן כשלכתחילה הוא רק בא להניח אחד, דאז לכתחילה אין כאן שם מ"ב ולא אכפת לן, וזו הנפ"מ בין קריאת התורה בשבת שיקראו את כל המ"ב והנדון להפסיק באמצע [כמו מניח שניהם וחמפסיק], לקריאה של שני וחמישי ששם הנדון הוא לא לקרא את הכל כהדדי, [ובענין זה שמעתי שאין מפסיקין באמצע אלא בכוח, כיון שגם בזה מרמז השם מ"ב בראשי תיבות].

אמרו חז"ל ששבת יש בו אות ולכן לא מניחים בו תפילין, וביאר - שגם בשבת יש אות של מ"ב שמות, דכתוב בחז"ל בירושלמי [תענית ב'-ב'] שיש ז' ברכות בשמו"ע של שבת כנגד מזמור שיר ליום השבת שיש בו ז' שמות, ומבואר שכל ברכה היינו שם של הקב"ה, נמצא שבארבע שמו"ע יש כבר כ"ח שמות, וחוק מזה בתפלה אומרים עוד ב' פעמים מזמור שיר ליום השבת ¹⁴⁹, הרי לנו י"ד, וביחד יש מ"ב, והיינו הך ¹⁵⁰.

תפילין של יד ושל ראש מרמז על שני הנהגות בכלל ישראל, ביהמ"ק בבנינה ובחורבנה, ולכן הנהגת הסתר פנים מרומז ב"עוד ידו נטויה עלינו".

היסוד השלישי:

הקשר של הקב"ה לכלל ישראל בא לידי ביטוי במצות תפילין, בשל ראש ושל יד, וכמו שבתפילין שלנו כתוב "ה' אלוקינו ה' אחד" כך בתפילין של הקב"ה כתוב "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" [ברכות ו']. ¹⁵¹

והנה - לעיל [פרק ב] הרחבנו ביסוד גדול מהמשך חכמה שבאמת גם בית המקדש בחורבנה היא בית המקדש - בית של דוד ובית של שלמה, הבית של דוד קיימת במקום סתר - 'אחר כתלינו' - מציץ מן החרכים. וממילא שלמדנו א"כ שכיון שתפילין הוא הקשר בין הקב"ה לכלל ישראל - א"כ ע"כ שבקשר הזה מצאנו ב' הנהגות, והיינו הנהגה של התפילין של יד בפני עצמו - לפני שמניחים את השל ראש, ואחרי שמורידים את השל ראש, והנהגה נוספת של תפילין של יד בצירוף עם השל ראש, ואלו שתי הנהגות, כנגד הגאולה וההנהגה הגלויה בבנין ביהמ"ק, וכנגד הבניה שהנהגה היא בסתר.

של יד הוא בסתר, מוצנע כנגד הלב, ושל ראש הוא בגלוי על הראש, בצירוף של שניהם ביחד איכא שם מ"ב, וזה כנגד המקדש בבנינה, ששם אנו רואים בגלוי את העשרה ניסים בגלוי, והיינו שיש מצב של "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עלך", כמו התפילין של ראש.

בחורבנה יש רק תפילין של יד, וזה בסתר, מוצנע כנגד הלב, ושם אין מצב של מורא עמי הארץ עלינו, הכל בהסתר פנים, שכינתא בגלותא.

והנה עיין בסוגי' בחגיגה [ה':] "אחוי ליה ההוא אפיקורסא, עמא דאדהרינהו אפיה מיניה", האפיקורוס הראה לרבי יהושע ב"ר חנינא ברמיזא, שהקב"ה החזיר פנים מכלל ישראל, ומסתיר מהם פנים, והשיב לו, "אחוי ליה - עוד ידו נטויה עלינו", וזה כדיליף לעיל מיניה בגמ' "שנאמר בצל ידי כסיתך" ¹⁵², ופירש"י "ידו נטויה - להגן עליו", וצ"ע דמאי קאמר ליה ואיזה תשובה זו.

ועפ"י הנ"ל - הרי פשוט שזו התשובה לאפיקורוס, הוא שאל על הסתר פנים והשיבו לו "עוד ידו נטויה עלינו", וכדיליף מקרא ד"ובצל ידי כסיתך", והיינו כנגד תפילין של יד, שזה בסתר מכוסה, בצל, כסיתך, מכוסה ומוצנע כנגד הלב.

יתכן להוסיף, התפילין של יד הם כנגד הבנין בחורבנה והיינו כנגד הלב וזה הבנין של דוד בבחינת "הטיבות כי היה עם לבבך", כנגד הלב.

"אה-יה אשר אה-יה", ו"אה-יה שלחני עליכם", הם ב' הנהגות, של יד ושל ראש, כנגד השם מ"ב.

היסוד הרביעי:

¹⁴⁹ צ"ב שיש כאן שלוש, בקבלת שבת בפסוקי דזמרה ובשיר של יום, ויתכן דשיר של יום כבר שייך לקרבן של שחרית, והיא היא תפלת שחרית עצמה וחדא נינהו.

¹⁵⁰ ויתכן לומר דמה"ט אמרו שבברית מילה מניחים תפילין כיון שזה אות כמו תפילין, וקשה דבשבת זה כבר סיבה לא להניח, והתשובה, ששבת זה האות של תפילין עצמו, ולא עוד אות בפני עצמו.

¹⁵¹ ועיינו נפש החיים [ש"ב פי"א בהגה"ה] שביאר את דברי חז"ל בסנהדרין [מ"ו] שכהאדם בצער אז השכינה אומרת "קלני מראשי קלני מזרועי", וביאר דענין התפילין הוא הדבקות בין הקב"ה לישראל, ושהאדם בצער אז חסר בהך דבקות, וממילא דכביכול שבמקום התפילין חסר הדבקות, והיינו בראש וביד, "קלני מראשי קלני מזרועי".

¹⁵² דאמרו שם "אמר רבה, אמר הקב"ה אעפ"י שהסתרת פני מהם, בחלום אדבר בו, רב יוסף אמר ידו נטויה עלינו, שנאמר בצל ידי כסיתך".

בגילוי הראשון של הקב"ה למשרע"ה אמר הקב"ה שני דברים, "אה-יה אשר אה-יה", ושוב אמר "אה-יה שלחני עליכם", [שמות ג' - י"ג], ודרשו בזה חז"ל [רש"י שם] שהקב"ה אמר "שאהיה עימם בצרה זאת אשר אהיה עימם בשעבוד שאר מלכויות", הרי שבזה גילה הקב"ה את ההנהגתו עם כלל ישראל לדורות. יש כאן גילוי על אלו שני ההנהגות ביחד, היינו דעיקר ההנהגה היא "אה-יה אשר אה-יה", שזה הגלוי, ואה-יה היינו בגמטריה כ"א, ותרווייהו כהדדי היינו מ"ב, וזה בגלוי, של יד בצירוף השל ראש, ואז "וראו ויראו ממך", אז יש "עשרה ניסים" שזה הגילוי של עשרה מאמרות, ושוב אמר שיש הנהגה אחרת של "אה-יה שלחני עליכם", דזה בזמן הגלות, רק כ"א, בלי הצירוף של עוד כ"א, והיינו בסתר, כנגד תפילין של יד. זו כוונת חז"ל קשר תפילין הראה לעניו, שהקב"ה הראה למשרע"ה את הקשר של תפילין של ראש, שהרי זה כבר "אה-יה אשר אה-יה", הקב"ה בגלוי.

"עיני ולבי שם כל הימים",

שתי הנהגות,

עין ולב הם בבנינה, בזמן הבנין.

היסוד החמישי:

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", שורש השראת השכינה במקדש מוגדר בפסוקים בנביא [מלכים א' פרק ט' פסוק ג'], "הקדשתי את הבית הזה אשר בניתם, לשום שמי שם לעולם - והיו עיני ולבי שם כל הימים", וצ"ב מה זה "עיני ולבי", ומה זה "כל הימים".

ועפ"י הנ"ל ביאר המשך חכמה - "עיני" הקב"ה היינו השגחה הגלויה, ו"לבו" של הקב"ה היינו הנהגה בסתר בפנימיות, [מלבי"ם מלכים שם], עיני היינו השגחה גלויה, והיינו כנגד תפילין של ראש וזה בין עיניך, ולבי היינו כנגד הלב, בפנימיות, וזה כנגד תפילין של יד כנגד הלב.

זה כוונת הפסוק ד"לשום שמי שם לעולם", הכוונה בזה דגם בחורבנו בימי הגלות עדיין שמי שם, "לעולם" כפשוטו, אבל בכל זאת יש נפ"מ, שיש ימים ויש לילות, "אמונתך בלילות", שזה הזמן של חושך והסתר פנים וגלות, לעומת הימים שהכל בגלוי, ועל זה אמר הקב"ה, "לשום שמי שם לעולם" וזה כולל גם את הלילות, אבל "והיו עיני ולבי שם כל הימים", דרך "בימים" אז יש גם את ה"עיני ולבי" כהדדי וזה "כל הימים", אבל בלילות זה רק הלב בלי העינים.

אהבה שונה מהשגחה,

באהבה כולם שוין - אהבה מקלקלת את השורה.

היסוד השישי:

מוסיף בזה המשך חכמה, התפילין של יד והתפילין של ראש חלוקים, בשל יד כל הפרשיות הם ביחד ובשל ראש יש חלוקה, בהשגחה פרטית התם יש נפ"מ בין כל א' וא', וכמבואר ברמב"ם במורה נבוכים. ונוסיף בזה עוד מדברי התד"א פי"ה [מובא בנפש החיים שער ד'], "אם יש באדם דרך ארץ ומקרא מוסרים לו מלאך א' לשומרו, קרא אדם תנ"ך מוסרין לו ב' מלאכים לשומרו שנא' כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך, אבל קרא אדם תורה נביאים וכתובים ושנה משנה ומדרש הלכות ואגדות ושימש ת"ח הקב"ה שומרו בעצמו, שנא' ה' שומרך ה' צלך".

ולמדנו מכאן שיש חילוקי מדרגות בהשגחת ה' על בראיו, וכן מבואר ברמב"ן ריש ויצא שתלוי בדרגת הצדיקים האם המלאך שומרו או הקב"ה לבד, הנ"ל, ומבואר כן עוד ברמב"ן בראשית [י"ח י"ט] שיש אפי' שניתנים תחת מיקרים, וכן מבואר בפסוק, "ישראל בטח בה' עזרם ומגינם הוא בית אהרן בטח בה' עזרם ומגינם הוא, יראי ה' בטחו בה' בטח בה' עזרם ומגינם הוא", כל א' כפי דרגתו יש לו השגחה אחרת.

כל זה בהשגחה אבל באהבה אינו כן, באהבת ה' לכלל ישראל אין חילוקים שהרי אהבה מקלקלת את השורה, כל הפרשיות הם ביחד, אין הבדלים, ורק בשל ראש בהשגחה יש הבדלים, עכתו"ד המשך חכמה, והדברים נפלאים.

המנהג להניח תפילין של יד בט' באב.

יש כמה תוספות ליסוד דברי המשך חכמה:
 א] הוסיף לי בזה אחי הרה"ג ר' יהודה שליט"א דמבואר בטור שיש שיטה שבט' באב שרק מניחים תפילין של יד בלי תפילין של ראש, וזה כמבואר כאן, שהשל יד הוא בזמן החורבן והשל ראש הוא בבנינה, ולכן בט' באב בזמן החורבן עצמו אז רק מניחים של יד בלי השל ראש, והדברים נפלאים.
 ב] נראה להוסיף בזה עוד, גם במזמור שיר ליום השבת יש ב' הנהגות, "להגיד בבקר חסדך", בגלוי פנים, אבל יש בזה "גם אמונתך בלילות", בהסתר פנים, "בפרוח רשעים כמו עשב" היינו הסתר פנים, אבל "צדיק כתמר יפרח" היינו הגלוי פנים, כמון שבתפילין יש שני ההנהגות, כמו כן בתפילין של שבת עצמה יש ג"כ שני מהלכים.
 ג] עוד העיר לי ידידי הגאון ר' צבי האס שליט"א מהמהרש"א בכורות [ח':] שמבואר שיש כ"א ימי פורענות בחורבן, מי"ז בתמוז עד ט' באב, וכנגדן יש כ"א ימים של קירבת אלוקים מר"ה עד שמחת תורה, ושניהם בגדר כפרת עוונות.

הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב.

בתוך המצבים של חורבן - בתוך הגלות - כאן נמצא כל ההנהגה עצמה של אהבה - כנגד הלב - "אהבת עולם" - ומביא גואל לבני בניהם - אין הפסק כלל וכלל - שרשרת אחת של 'הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב' - אלא שלפעמים זה מכוסה - כתפילין של יד אבל הפנימיות הוא אחד.

פרק ד

ר' מרדכי פגרמנסקי - בתוך גטו קובנא, "כי אתה עמדי".

ציור חי של 'גם כי אלך בגיא צלמות - כי אתה עמדי'. < הדרגא בתורה של ר' מרדכי פגרמנסקי. < דקדוק המצוות שלו. < בין אדם לחבירו. < 'ותלך ותתע' - לעומת הליכה של 'אתה עמדי'. < רואה את הפסוקים של התוכחה. < לעלות לדרגות גבוהות מתוך נסיונות. < הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב. < עמידה בנסיונות בתוך הצרות והגלות. < "ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים" - אפילו דמעות הבאות מחמת שמחה. <

ציור חי של 'גם כי אלך בגיא צלמות - כי אתה עמדי'.

החיים מלא בנסיונות - הרבה פעמים מרגישים שאנחנו מתמודדים עם מצבים קשים שאין לנו בהם מהלך - מרגישים לבד - "הבט ימין וראה ואין לי מכיר - אבד מנוס ממני אין דורש לנפשי" - אז אומר דהמע"ה שההרגשה הזו מחייבת זעקה להקב"ה שהרי רק הוא נמצא אתך ברגעים הללו - זעקתי אלך ה'. צריכים לצייר לעצמינו איך האדם יכול לגדול דווקא במצבים הללו מתוך ההרגשה של 'גם כי אלך בגיא צלמות - כי אתה עמדי'.

הדרגא בתורה של ר' מרדכי פגרמנסקי.

נקדיש כמה שורות של 'הקדמה' לדמותו הגדול של הגאון האמיתי - תלמיד חכם מופלג - צדיק קדוש וטהור - רבי מרדכי פגרמנסקי זצ"ל שעבר את הגטו של קובנא - והשנים הללו גידלו אותו עוד ועוד. החזון"א אמר עליו שחז"ל חידשו שיש דרגא של 'לא פסק פומי' מגירסה' - אבל ר' מדרכי חידש דרגא של לא פסק מוחו מלהיות שקוע בדברי תורה. הוא היה עמקן הדור בשקיעות תמידית בתורה - פעם אמר לתלמיד אחד שבימי צעירותו הוא יכל להתרכז בסוגי' א' ליותר מי"ב שעות רצופות, והוא שאל אותו האם זה היה מערכה שלימה ושטיקל תורה - והוא דחאו - "מערכה שלימה ושטיקל תורה נקרא 'טיול' - אני מתכוין למחשבה רצופה בנקודה אחת". במלחמת עולם השניה הוא היה בתוך הגטו של קובנא - ובכל התקופה ההיא הוא למד יום ולילה בלי ספרים - ואמרו כן לדבר אברהם - והוא אמר שהוא יודע שר' מרדכי יודע 'כמעט כל התורה כולה' בעל פה - ולכן הוא יכול ללמוד כל כך הרבה זמן בלי ספרים. אחרי המלחמה הוא היה בצרפת - והגאון ר' אהרן קרייזר - אחרי הגלות של ישיבת מיר בשנחיי הוא נסע אליו לצרפת - והוא למד אצלו לתקופה של שנה וחצי - והוא אמר שהוא מעולם לא ראה אותו עם ספר פתוח - כל הזמן הוא למד בעל פה. עוד הוסיף - שתמיד כשהיו מדברים אתו - ובאו לשאול מאיזה ראשון - והיו מזכירים את הריטב"א או הרשב"א או שאר הראשונים, אז הוא היה מיד מפסיק את השואל והיה שם אצבע על המצח - וחושב לשניה - ואז הוא היה מתחיל לומר את הכל כלשוננו.

דקדוק המצוות שלו.

בד בבד הוא זכה לדרגא של דקדוק המצוות שאין אחד שהגיע קרוב אליו בזה - החומרות שלו במלאכת בורר בשבת גמרו לו הרבה פעמים לא לאכל בכל השבת - הוא חייב את עצמו לסדר את כל האוכל שיאכל בשבת בסדר מיוחד ומבורר - כבר בחצות בערב שבת - באופן שלא היה שייך ח"ו להכשל אפילו בחשש רחוק של בורר - ואם לא כן לא היה אוכל. את הכל הוא עשה מתוך מסירות נפש - אף פעם הוא לא ישן על מזרון או כסא מרופד מחשש שעטנז - הוא היה ישן על הרצפה במצבים הכי קשים מחששות הללו.

גם בתוך מחלות קשות היה מחמיר גדול מאד - הוא סירב לקחת תרופות בשבת במחלתו האחרונה אף שהיה לו גירוי קשה - ומחמת זה הוא חשש שמא יחלל שבת ולכן הוא ביקש שיקשרו לו את הידים כל השבת במקום תרופות.

גם בתקופות של המלחמה בתוך גטו קובנה היה לו הרבה חומרות - והוא לא יצא לרחוב של הגטו בשבת כשהיה לו כפתור שלא היה קשור טוב שהיה בזה חשש להוצאה בשבת - אף שלכל הדעות הגטו היה רשה"י ממש - ואז היה סכנת נפשות למי שלא יצא להתאסף, כולם יצאו - ואז הם לקחו את הדבר אברהם שהיה חולה מאד על המיטה - ואת ר' אברהם גרודזינסקי עצרו להוליכו - והוא לא יצא מחמת חשש רחוק של הוצאה בשבת - והתברר בסוף שמעשה זה הביא את הצלתו.

בין אדם לחבירו.

בתוך המצב הזה של גטו שכולם חיפשו אוכל ורעבו ללחם - הרבה חיפשו קולות 'לגנוב' אוכל כדי לא למות ברעב - אבל דווקא כאן הוא החמיר חומרות על גבי חומרות בחשש של גזילה בממון חבירו - הוא הרעיב את עצמו ממש מחמת חששות רחוקות של גזילה.

הוא היה כמעט היחיד שלא היה ברשימה של האסירים בגטו - וגם זה היה מחמת חומרא שסבר שאסור לעשות כן - וממילא שהוא לא היה ברשימה של האוכל - ולכן הוא לא לקח את האוכל שחילקו לכולם, ואף שה'דבר אברהם' התיר לו כיון שהרבה מתו ועדיין היו מביאים אוכל עבורם - והוא עדיין החמיר - וגם כשהביאו לו מאוכל פרטי של מי שכבר מת - אז הוא חשש לבעלות של היורשים.

[כשהודיעו לו שאביו נפטר - הוא היה בשיבה - והוא מיד הוריד את הסדין מהמיטה - שהרי כעת זה בבעלות של היורשים].

גם כשאשה צדיקה - מלאה ביראת שמים - הכינה לו אוכל במיוחד והוא סמך על הכשרות שלה - אבל הוא היה צריך לדעת שהבעל נתן רשות לתת עבורו, והוא אמר שבמקרים הללו א"א לסמוך על חזקה הרגילה שהבעל פעם נתן לה רשות לתת לו - כיון שבימים טרופים כאלו אין את החזקות הרגילות - לא היה כאן סברות בעלמא בלימוד אלא שבכל המצבים האלו שהיה לו חשש רחוק של גזילה הוא הרעיב את עצמו ממש - עד שקיבל אוכל נקי לגמרי מחשש רחוק של גזילה.

הוא זכה לקראת סוף ימיו בגיל ארבעים וחמש להתחתן - תוך חודש הוא נהיה חולה במחלתו האחרונה - והוא נפטר לפני שגמרו את השנה ראשונה - לפני החתונה הוא הדפיס הזמנות - אבל בסוף הוא לא שלח אותם מחשש שמא יפגע במישהו.

פעם הוא ישב אצל הדבר אברהם והגאון רבי אהרן קוטלר נכנס לדבר בלימוד - והם התווכחו בלימוד - ור' אהרן שאל את ר' מרדכי האם הוא צודק - ור' מרדכי שתק כל הזמן - אחרי שהוא יצא ר' מרדכי רץ אחריו והוכיח לר' אהרן שדווקא הדבר אברהם צדק - והתווכחו הרבה ביניהם - אבל משום כבודו של ר' אהרן הוא לא רצה להתווכח אתו בנוכחות הדבר אברהם.

'ותלך ותתע' - לעומת הליכה של 'אתה עמדי'.

פעם בטעות - הוא ירד מהרכבת ביחד עם חבירו במדינה זרה של ידעו את השפה - במקום הלא נכון - החבר שלו נכנס ללחץ והוא איבד עשתונות - ור' מרדכי לא הפסיק להתפעל מנפלאות הבורא בבריאה היפה במקום ההוא - והוא אמר לו - שאין כזה דבר לאבד עשתונות - אפילו באמצע הצרות הכי גדולות שהאדם ימצא בהם - אעפ"כ אין שום הצדקה לאבד עשתונות - שהרי יש מצב תמידי שהקב"ה הולך אתו יד ביד - הרי דהמע"ה אמר - 'גם כי אלך בגיא צלמות - כי אתה עמדי'.

היה שגור על לשונו לפרש את הפסוקים אצל הגר - על הגר כתוב - 'ותלך ותתע במדבר באר שבע' - מהלשון 'תועה בדרך' - פירש רש"י - שחזרה לגילולי בית אביה - וקשה מאד - הרי היכן מצא רש"י את החידוש הזה בפסוק - אלא שסוג הליכה כזו בגדר 'תועה בדרך' לא מתאים למי שהולך עם הבורא עולם ביחד - זה סימן מובהק שכבר חזרה לגילולי בית אביה.

רואה את הפסוקים של התוכחה.

בתוך הגטו כשהנאצים הרגו על ימין ועל שמאל - אנשים נכנסו למצב של יאוש ודכאון - הוא היה אומר - אני לא רואה כלום, לא גרמנים לא נאצים לא רוצחים לא נשק - אני רואה דבר אחד - יש ספר תורה עם הרבה פרשיות בתורה - יש פרשת תוכחה הפרשה של הקללות - ואני רואה את האותיות ואת הפסוקים של פרשת תוכחה שיוצאות מהמסגרות השחורות שלהם בתוך הספר תורה - והאותיות עצמן פורחות באויר - והם מגיעות לגטו קובנא - ושם הפסוקים מסתובבים ופורחים בינינו - הקב"ה 'מדבר אלינו' בכל פרשה ופרשה בתורה וזה כולל גם את הפרשה הזו - חוץ מדבר ה' בתורתו אין כלום - 'אתה עמדי' כפשוטו.

לעלות לדרגות גבוהות מתוך נסיונות.

אצלו המהלך היה עלייה מתמדת לדרגות גבוהות דווקא מתוך נסיונות קשים - דווקא כשאחרים נפלו - כיון שהוא ראה לפניו מאמר פי ה' - פסוקים בתורה מתרצצים סביבו. כאמור - דווקא בתוך המצב שכולם רעבו ללחם וחפשו קולות איך 'לגנוב' אוכל כדי לא למות ברעב - דווקא כאן הוא החמיר בחששות רחוקות של גזילה, אוכל של אחרים מתו ושייך ליורשים. וזה התוכן של הסיפורים שהיו כשהביאו לו אוכל מיוחד מאשה אחת - מובא לעיל - שהוא היה צריך לדעת שהבעל נתן רשות לתת עבורו, והוא אמר שבמקרים הללו א"א לסמוך על חזקה הרגילה שהבעל פעם נתן לה רשות לתת לו - כיון שבימים טרופים כאלו אין את החזקות הרגילות - הוא הרעיב את עצמו ממש עד שקיבל אוכל נקי לגמרי מחשש רחוק של גזילה - והנהגה זו היתה נגד ההתנהגות של כולם - המצב הזה גרם לו להרגיש שהוא חי עם הקב"ה ממש - בגדר 'אתה עמדי' - והוא החמיר עוד ועוד.

הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב.

רבי מרדכי פגרמנסקי זצ"ל זכה לחיות בחוש את המושג הזה של שרשרת אחת של ג' חוליות - 'הטיב מטיב יטיב' - יחידה אחת ומציאות אחת - המצב של 'מטיב' קיים איתו בכל התוקף כחלק מהשרשרת אלא שהוא מוסתר - אבל 'אתה עמדי' ממש.

הוא ניצל בנס ממש כמה פעמים - עין ה' אל יראיו - להציל ממוות נפשם ולחיותם ברעב, פעם הוא היה בפינה אחת של הבית הכנסת ועמד שם לכמה שעות שקוע במחשבות [בלי ספרים פתוחים לפניו - כדרכו תמיד] - ופתאום הוא קם והלך לצד השני של הבית הכנסת - ואז בדיוק נפל פצצה במקום שעמד. כן היה בנס ההצלה מהגטו ביחד עם ר' מרדכי צוקרמן - הרי בסוף הגטו הוא היה באיזה בית - הוא התחבא שם והנאצים חיפשו בתוך הבית עצמו ולא מצאו אף אחד - שמעו אותם מסתובבים כמה מילמטרים מהם - ויצאו - הם היו בתהליך לפוצץ את כל הגטו - בנין אחרי בנין - קושרים חוט ומפוצצים - גם על הבית שלהם הם ניסו - אבל זה לא התפוצץ בנס - אף שהחלק השני של הבית התפוצץ. פעם אחד הוא ניגש לקבוצה של בחורים מסלבודקה שישבו ביחד בגטו - ושאל אותם - מה הקב"ה רוצה מעמנו ברגעים האלו - מרוב יאוש וצער לא הגיבו כלום - אנשים מתים מרעב ונהרגים ונרצחים על ידי הגרמנים בכל רגע - לעיניהם ממש - הם לא ידעו מה הוא רוצה מהם, והוא אמר - תסתכלו מעבר לגדר יש חייל גרמני ויש לו רובה בידיו והוא יכול להרוג אותנו בכל רגע והוא רוצה להרוג אותנו בכל רגע ואין שום מעכב על ידו - אלא שהקב"ה שומר עלינו מידי - "כי מלאכיו יצוה לך לשמך בכל דרכיך". פעם אחרי המלחמה בסעודה שלישית חזר על משפט אחד שוב ושוב - שבמלחמה היה מצב מיוחד - אין כבוד אין ממון אין נכסים אין אבא אין אמא אין משפחה - הכל מת הכל חרב - רק שנים עדיין קיימים - "אני והקדוש ברוך הוא" - אלו השנים שנשארו ביחד - בלי שום דבר אחר.

עמידה בנסיונות בתוך הצרות והגלות.

יש גדלות מיוחדת של עמידה בנסיונות דווקא בתוך הצרות והגלות - דמצינו בזהר חדש [רות מח]. שפירש כמה פסוקים במגילת רות - במעשה שרות הגיעה לבועז באמצע הלילה - ופירשו את הסיפור - שזה מרמז על התקופות של גלות של כלל ישראל.

"והנה אשה שוכבת מרגלותיו" - ופירשו שזה כנסת ישראל שדבוקים בהקב"ה בגלות - והקב"ה שואל - "מי את בתי - בגלות" - ורות עונה "אנכי רות אמתך" - ופירשו הזוהר - רוויה בצער ורוויה במכאובים על בני שהם בגלות וכו' ומחרפים ומקללים אותנו בכל יום ואין לי פה בגלות להשיב להם. "ויאמר ברוכה את לה' בתי - הטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל אם עשיר" - ופירשו שהקדוש ברוך הוא אמר לה - בתי - תזכרי כשדוד משיח ה' יצא מירושלם והוא הגיע עד בחורים ואז יצא שמעי בן גרא מן הימיני וגידף וקילל אותו בקללה נמרצת - והוא שתק לגמרי¹⁵³ - וגם אנחנו בגלות צריכים להתנהג כך - לא לחשוש לחרופין ולגידופין של האומות. "אם דל אם עשיר" - אם דל - זה אספסינוס דלא בר מלכא הוה, "ואם עשיר" - דא נבוכדנצר מלכא בר מלכא רישא דדהבא.

והעירני בזה ידידי הגאון רבי אליהו דיסקין שליט"א - שבשתיקה זו דוד המלך זכה להיות רגל רביעי במרכבה - ומבואר בשבת [קה.]. "והוא קללני קללה נמרצת - נמרצת נוטריקון - נואף הוא, מואבי הוא, רוצח הוא, צורר הוא, תועבה הוא" - וכאן הוא עמד בנסיון ואמר שהקב"ה אמר לו לקלל - הוא לא ראה לפני בשר ודם - הוא ראה את הקב"ה בלבד - ולמדנו מהזוהר שהשתיקה של כלל ישראל בכל הצרות שלהם בגלות היא יותר גדולה מהשתיקה הזו של דוד המלך שכאן נאמר - "הטבת חסדך האחרון מן הראשון" שכאן אנו עומדים נגד כל הכחות של הגלות דל ועשיר. ובזה מסיימים בזוהר הקדוש - "ליני הלילה" שכלל ישראל ימשיכו בגלות בתורה ובמעשים טובים - ובזה יזכו להגאל - "ואם לאו וגאלתיך אנכי חי ה' שכבי עד הבקר" - והיינו שימתינו עד הבוקר - ואז הקב"ה בעצמו יגאל אותנו - גם בלי זכויות.

"ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים" - אפילו דמעות הבאות מחמת שמחה.

מצאנו מדרש על הפסוק בישעיה [כה, ח] "ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים" - אפילו דמעות הבאות מחמת שמחה, ופירש רבי מרדכי פגרמנסקי זצ"ל¹⁵⁴ שהטעם שבוכים בשעת שמחה גדולה, על אף שענין הבכייה מיוחדת לצער ומכאוב, והשחוק מיוחד לשמחה, הוא משום שכשנבנה הבית המקדש ובחר לו הקדוש ברוך הוא דירה בתחתונים - אז ירדה שמחה לכל העולם, שהרי בית המקדש הוא מקור השמחה כדכתיב בתהלים [מח, ג] "יפה נוף משוש כל הארץ" ועיין בתענית [כו:] "וביום שמחת לבו" - זה בנין בית המקדש - ואז העולם היה דומה לאוקיינוס של קול ששון וקול שמחה - השחוק ממלא את כל האדם. אולם כשחרב בית המקדש - אז ניטל המקור של שמחה מן הארץ - וירד צער לכל העולם כולו - אז נהפך כל העולם להיות אוקיינוס של צער ודמעה, ואז נעשו זמני השמחה שבחיי האדם ל'איים שבים' שנמצאים בתוך האוקיינוס הגדול של צער ודמעה - זה המצב שלנו.

ממילא - כשמגיע עת שמחה גדולה - אז מתרבה השמחה על גדותיה והיא פוגעת בגבולותיה אשר בים הצער והיגון - ואז נכנס הצער לתוך השמחה - ובא האדם לידי דמעות של בכייה. ולכן לעתיד לבא - כשיבנה בית המקדש - ואז יחזור העולם להיות אוקיינוס של שמחה - ובעולם כזה יתקיים דברי הנביא "ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים" - וזה ממילא כולל גם את הדמעות הבאות מחמת שמחה - הרי אז כבר אין 'א' באוקיינוס של דמעות - אלא אוקיינוס של שמחה ממש. מקור לדברים הוא הביא ממה שמצאנו שכשכבו יוסף ובנימין אחרי הרבה שנים שלא היו ביחד - ועיין פירוש רש"י שהביא את דברי חז"ל "ויפול על צוארי בנימן אחיו, בכה יוסף על שני מקדשים שעתידיים להיות בחלקו של בנימן ועתידיים ליחרב - ובנימין בכה על משכן שילה שעתידי להיות בחלקו של יוסף ועתידי ליחרב".

ויש להקשות שרש"י תמיד מפרש את הפסוק כפשוטו - ולמה הוא לא פירש את הדברים כפשוטם - שבכו מרוב שמחה כנהוג בעולם - והתשובה - שהרי בזה גופא הראו שעתידי המשכן ושני מקדשים ליחרב - ואמרו חז"ל שראו כל זה כנבואה - והיינו כנ"ל שזה השורש של הדמעות הללו.

153

154 מובא בספר מעין בית השואבה להגר"ש שוואב זצ"ל [פר' ויגש ע' קח].

התוכן של הברכה של הטיב מטיב יטיב הוא - שגם בתוך הצרות של 'הרוגי ביתר' - עדיין יוכלו ליצור בשבילנו 'אי של שמחה' - כל ישועה וגאולה פרטית בתור מביא גואל תמידי הם בגדר 'איי הים' - שמחות של 'הטיב מטיב יטיב'.

פרק ה

שכינה מתוך חורבן וגלות

כחו של יעקב לבניו בתוך הגלות להיות מחוברים למקום שכינה. < כן שרדו היהודים במשך הגלויות – בשואה, בסיביר, והשורש במצרים. > עמוק בתוך מצרים – אבל קשור לאבנים של הכה"ג. < צרת שעבוד מצרים היא "פרשה סתומה", למדנו מפרשת יוסף לסגור את העיניים – "יוסף ישית ידו על עיניו". > "משפטיך תהום רבה" <

כחו של יעקב לבניו בתוך הגלות להיות מחוברים למקום שכינה.

כל אחד מאבותינו – אברהם יצחק ויעקב – נתנו כחות לכלל ישראל – והכח לכלל ישראל לשרוד בצרות וגלויות קיבלנו מיעקב אבינו – שהיה לו צרות רבות [יוסף דינה בנימין לבן עשיו] – ובסוף על ידו התחילה הגלות של מצרים – שגלות זו היא בגדר אב לכל שאר הגלויות – והם תולדות לגלות זו – וכחו בגלות זו הוא הכח שלנו בכל הגלויות.

בדרך זו מסביר בעל המשך חכמה [ויגש פרק מ"ו פסוק ב'] – עיין הערה ¹⁵⁵ הבאנו לשונו, למה אומרים – "יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב" [תהלים כ] – ולא נאמר אלוהי אברהם ויצחק – שדווקא אצל יעקב התחדש גילוי האלוהות במצבים של צרה וגלות, ומהאי טעמא אנו מוצאים שדווקא אצל יעקב הקב"ה דבר אליו "במראות הלילה" – "ויאמר אלקים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב – ולא מצאנו כן אצל אברהם ויצחק ובזה הקב"ה מראה לו "שאף בלילה בחשכת הגלות שורה שכינה בישראל, כמו שאמרנו, גלו לבבל, שכינה עמם [מגילה כ"ט].

והוסיף בזה שלכן אברהם תיקן תפילת שחרית, ויצחק מנחה, ויעקב ערבית [ברכות כ"ו:] – והם האברים ופדרים שהם קרבים בין ביום ובין בלילה [ברכות ב.], וכל מהותם של האברים אינם אלא בתור 'סוף עבודה' – גמר של העבודה של היום – המשך להקרבה של היום, ללמדך – "שכאשר ישראל אוהזים אל הקבלה הנאותה, והולכים בדרכי ולמודי אבותיכם, אז הישראלי הוא 'גוי איתן עתיק יומין', אשר נגלו אליו האלקים בהיות המקדש על מכונו – אז שורה השכינה עמם גם בחוצה לארץ – גם במצבים של לילה". יש התגלות אלוהית מיוחדת בלילה וביום צרה – אלא שכל כולה בנויה על זה שאנחנו "גוי עתיק יומין" – אנחנו מעמידים את עצמינו כהמשך לעבר של התגלות – אנחנו קשורים למקדש בבנינה – קשורים לירושלים של קדושה וטהרה – ולא חלילה לירושלים ש"מושפלת עד שאול תחתייה" – בכל מיני טומאות וכפירה תוך כדי חילול כל דבר שבקדושה.

מוסיף המשך חכמה – שאמרנו חז"ל שאין השכינה שורה בחו"ל רק למי שהיה רואה בארץ ישראל, כמו שאמרנו על יחזקאל סוף מועד קטן [כ"ה.]. – כל ההתגלות האלוהית היא בתור 'המשך' כאברים ופדרים, וזה הכח המיוחד שירשנו מיעקב אבינו, אבל "בזמן ששכחו ברית אבותיהם, ואינם הולכים בדרכיהם, אז כשהם בפני עצמם, הלא אין שכינה שורה בחו"ל – ונסתלקה שכינה מהם, ונתונים למשיסה ולבז, כי אינו חושב עצמו לגוי עתיק 'שכבר ראה', 'והיה דבר ה' אליו', ודו"ק".

¹⁵⁵ "ויאמר אלקים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב – הנה אצל אברהם ויצחק לא מצאנו זה, רק ביעקב כאן ובוניא, היינו מפני שהיה מוכן לצאת לחוצה לארץ לגור, לכן בא אליו התגלות אלקית בלילה, להראות שאף בלילה בחשכת הגלות שורה שכינה בישראל, כמו שאמרנו: גלו לבבל, שכינה עמם [מגילה כ"ט.], ולזה אברהם תיקן תפילת שחרית, ויצחק מנחה, ויעקב ערבית [ברכות כ"ו:] – והם איברים ופדרים שהם קרבים בין ביום ובין בלילה [ברכות ב.], והנה אמרו ז"ל שאין השכינה שורה בחו"ל רק למי שהיה רואה בארץ ישראל, כמו שאמרנו על יחזקאל סוף מועד קטן [כ"ה.]. לכן סוף עבודה, כמו הקטרת איברים – שכבר נשחט ונזרק ביום – נוהג אף בלילה [שם ב.]. בינה זה, ולזה אמר "יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב" [תהלים כ] שנגלה אליו בלילה, ודו"ק, ומזה, יצא לנו מוסר השכל, שכאשר ישראל אוהזים אל הקבלה הנאותה, והולכים בדרכי ולמודי אבותיכם, אז הישראלי הוא גוי איתן עתיק יומין, אשר נגלו אליו האלקים בהיות המקדש על מכונו, אז שורה השכינה עמם גם בחוצה לארץ – גם "בלילה". אבל בזמן ששכחו ברית אבותיהם, ואינם הולכים בדרכיהם, אז כשהם בפני עצמם, הלא 'אין שכינה שורה בחו"ל'! ונסתלקה שכינה מהם, ונתונים למשיסה ולבז, כי אינו חושב עצמו לגוי עתיק – 'שכבר ראה', 'והיה דבר ה' אליו', ודו"ק, עכ"ל הקדוש וטהור.

כך שרדו היהודים במשך הגלויות – בשואה, בסיביר, והשורש במצרים.

הכח המיוחד הזה הוא שגם כשאנחנו נמצאים בגלות – אבל אנחנו לא נמצאים ממש בגלות – והיינו שהגוף הגשמי בפועל נמצא בגלות אבל הרוח והנפש וההשתוקקות קובעות את ה'כתובת האמיתי' שלנו – הכתובת האמיתי הוא מקום המקדש והשכינה – גופו מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

הגאון ר' חצקל אברמסקי, בתחילת הקומוניסטים – תפסו אותו כקרוב להראות את הגזירות נגד רבנים וניסו לגרום לו להודות בכל מיני דברים – ברגעים הללו כשהיה עמוק בתוך החקירות של הק.ג.ב. שזה רגעים של חושך מצרים ממש, ואז נכנסו כמה גברי אלימי והתחילו להרים עליו צעקות נוראות – ובמקום לפחד הוא התחיל לצחוק – השוטרים היו בהלם – ואז הוא קם על רגליו וצעק להם – הקודמים צעקו בקול יותר גדול, החוקרים נבהלו – והסביר להם ר' חצקל, אתה יודע מי אני – אתה יודע מי דבר איתי – אני יהודי – הייתי בהר סיני – בהר סיני היה 'קול ה' בכח' – קול עצום ונורא – וזה הקול היחיד שאנחנו מתייחסים אליו.

הכח המיוחד הזה של כלל ישראל – בו בזמן שהוא יושב בתוך החושך – הגוף בחושך אבל הרוח והנפש קשורות למקומות גבוהים בעולמות עליונים – הם קשורים לקול גדול של מעמד הר סיני, ובכח הזה הוא שרד את הגלות המר של סיביר.

הוא קיבל חתיכות של נייר לסיגריות – במקום לעשן כמו שאר האסירים הוא השתמש בחתיכות האלו לכתוב עליהם חלק מהחידושים של החזון יחזקאל על התוספתא – יהודי בחושך קשור לעולמות של אור.

תלמיד אחד מתלמידי ר' ברוך בער יושב בסיביר – קור קפוא – שלושים מעלות מתחת לאפס – הוא יושב בלי מעיל, בסיביר חייבים לרוץ כדי לא להקפיא – אבל הם שמו אותו לשבוע שלם בתוך צינוק שא"א לזוז כלל וכלל – האיך שורדים – הוא מעיד על עצמו שהוא סגר את עיניו – והעמיד את עצמו בתוך השיעור כללי של ר' ברוך בער – איזה חום איזה אש איזה מלחמתה של תורה – וכך הוא חימם את עצמו – הגוף בתוך צנוק והרוח חזרה להיות תחת השראת השכינה אצל ר' ברוך בער.

ידועים דברי המשך חכמה בפרשת בחוקותי על הפסוק לא מאסתם, הרבי מגור אמר על הדבורים האלו של המשך חכמה שהם נאמרו ברוח הקודש.

ר' מאיר שמחה ראה את השואה שהיא מתחילה מהעיר הבירה של גרמניה – 'ברלין', הוא מדבר על אלו שחשבו שההצלה של עם היהודי הוא להיות יותר גרמני מהגרמנים – וכלשונו – "יחשוב כי ברלין הוא ירושלים" – ושם בתוך דבריו כתוב שכל הכח שלנו בגלות הוא רק בזה שאנחנו היינו שונים ועומדים כגוי לעצמו, ובמצרים לא שינו את לשונם ובגדיהם ושמותם, ורק כך לא התבוללו ולא כמו היהודים בגרמניה שרצו להיות יותר גרמנים מהגרמנים בעצמם.

מאיפוא ינקו את הכח הזה להיות מובדלים מכולם, וביאר שם המשך חכמה שהכח שלהם לא לשנות בגדיהם וכו' קיבלו מיעקב אבינו – יעקב אבינו משביע את יוסף לקבור אותו בארץ ישראל, בהשבעה הזו הוא נתן לכלל ישראל כח להרגיש שאנחנו לא 'מצריים', אנחנו שייכים לאבות הקדושים שמקום קבורתם בארץ ישראל, הם 'אבות האומה' גם כשאנחנו כאן עמוקים במצרים – יש כאן כח מיוחד לא להתנתק מהעבר.

עמוק בתוך מצרים

אבל קשור לאבנים של הכה"ג.

ויש כאן תוספת דברים – כתוב בפרשת פקודי [ל"ט פסוק ז'] על אבני החושן ואפוד "אבני זכרון לבני ישראל", והפשט הפשוט בזה הוא שהקב"ה יזכור אותנו, אולם המשך חכמה [שם] פירש באופן אחר, הרי כתוב בגמרא [סוטה ל"ו] לגבי יוסף, "באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון, אמר לו, יוסף – עתידין בניך שיכתבו על אבני אפד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם ותיקרא רועה זונות". למדנו מהכא שחכם של האבנים האלו הם [כלשונו] "שבהם יזכרו בני ישראל ששמותם חקוקים באפוד לפני ה'", ויתביישו לעשות עבירה" וממשיך המשך חכמה "ובזה יא לבבם דבוק לה' שיזכרו מעלתם שהם נושאים את הכבוד".

למדנו כאן דבר גדול, מי שנמצא בתוך סוגי' ופרשה של חושך וגלות, טמון בתוך החושך עמוק, בתוך הליכלוך של הרחוב, נמשך עמוק לבוץ של טומאה – אשת פוטיפר והמסתעף – אין לו שום דרך לעמוד

בנסיון – והכח שיש לנו הוא להרגיש שמקומך האמיתי הוא עם הכהן גדול, אתה מסתובב איתו ביחד – זה הכתובת האמיתית שלך – זה כחו של יעקב לבניו – להעמיד את יוסף בכתובת אחרת. כלל ישראל קיבלו כח להתרומם מעל החושך – היהודי מסתובב עם הכהן גדול ואז הוא לא בחושך מצרים – הוא מסתובב בקול ה' של הר סיני ולא אצל השוטרים של הק.ג.ב. – הוא מסתובב בשיעור כללי של ר' ברוך בער ולא בצינוק בסיביר.

צרת שעבוד מצרים היא "פרשה סתומה",

למדנו מפרשת יוסף לסגור את העיניים – "יוסף ישית ידו על עיניו".

בתחילת פרשת ויחי – פרשה זו סתומה שנסתמו עיניהם של ישראל מצרת השעבוד – מבואר כאן שהפרשה עצמה סתומה, לא רק שחסר רווח בין הפרשיות אלא דמה"ט הפרשה עצמה סתומה, הוי אומר שצרת השעבוד יצרה פרשה מסוג חדש, פרשה סתומה.

ונראה שיש בזה חידוש גדול, שהרי כל המציאות של תורה הוא אור, והאר עינינו בתורתך, פרשה בתורה היא פרשה של אור – כי נר מצוה ותורה אור – כאן יש חפצא חדשה של 'פרשה' בתורה, 'פרשה' של סתימת עינים, העינים לא רואים כלום, נסתמו, פרשה של תורה שהוא ההיפך של כל התורה. זכורני בלווייה של הגאון הצדיק רבי שמשון פינקוס זצ"ל – עמד אביו והספיד ואמר כך: כשמגיעים לתוס' קשה אז לא עוצרים – הולכים הלאה לתוס' הבאה, כל הסוגי' של מיתת הצדיק הזה היתה פרשה סתומה, תאונת דרכים – הוא ואשתו ובתם – סיפור נורא – א"א לראות וא"א להתבונן, כזו טרגדיה נוראה – פרשה סתומה.

יש סוגיות שכל הסוגי' היא סוגי' מלאה עם קושיות של רעק"א, גם בחיים זה כך, פרשיות עם הרבה קושיות, אבל הולכים הלאה, יש סוגיות מאד עמוקות שהמציאות של הסוגי' היא פרשה סתומה, רק בתורה יש מושג של אור שכל כולו חושך, איך עוברים ואיך חיים בסוגיות הללו.

בירידה של יעקב למצרים נאמר בפרשת ויגש "אנכי ארד עמך מצרימה ואנוכי אעלה גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניו", והאי לישנא ד"יוסף ישית ידו על עיניו" צ"ב דמה ענינו של שימת ידים על עינים, [ועיין במפרשי הפשט, או שיהיה מופקד על העינים שלך או שהו יסגור את עיניך כשתמות, והיינו שהוא יחיה אחריו].

וביאר שם המשך חכמה שיש פרשיות בחיים שאין אנו יודעים מה המטרה מה הכיוון מה התועלת מה המהלך, כשאומרים לאברהם אבינו ללכת לארץ ישראל, אף אם יש בזה נסיון אכן סו"ס יש בזה מהלך וכיוון ומטרה, אבל מה ענינו של ירידה למצרים למקום שעבוד ולמקום טומאה, גלות רוחני וגופני.

ועל זה התשובה – נתבונן בחיים של יוסף, הוא ירד למצרים כעבד, היה סיפור עם אשת פוטיפר, הוא היה במאסר י' שנים, אבל מכל החושך הזה זרח אור גדול, והיום הוא מושל בארץ מצרים, הרי מהסיפור של יוסף ניתן להבין שטמון השגחה עמוקה בכל המהלך, ולמדנו שבמצבים של חושך וחוסר הבנה, אז א"צ לעשות חשבונות ומחשבות – רק לקבל את הכל בתמימות.

וזה לשונו – "בל יחקור בעיונו ובעיניו השכליים על תכלית ומהות הענין שצריך לירד מצרימה ולעלות, כי מה זה תכלית וסיבה לאיזו שלמות", הקב"ה אומר ליעקב שילמד את הלימוד הזה מיוסף, וכלשונו – "כי הענין של יוסף ישית ידו על עיניו, שזה הענין שיעצום עיניו שכל תחקור ובל תסתכל אחרי דרכי ההשגחה כי רמו".

נראה יש מקום להוסיף שהקיום של "ויוסף ישית ידו על עיניו" התקיים בסתימת העינים בפרשה הסתומה בתחילת השעבוד, יש פרשיות שכל כולם הם בבחינת "ויוסף ישית ידו על עיניו", פרשה סתומה.

"משפטיך תהום רבה"

"צדקתך כהררי א-ל משפטיך תהום רבה", העולם אומרים: ההבדל בין תהום רבה להר גדול הוא שבהר גדול ככל שעולים בו יותר ויותר אז ההתפעלות גודלת, ממשיכים עוד ועוד להתבונן עוד ועוד, אבל בתהום רבה א"א להסתכל עוצמים את העינים, 'צדקתך' – החסד של הבורא – ככל שמתבוננים בו עוד ועוד מתפעלים לעוד נקודה ועוד נקודה של גדלות, אבל מדת הדין, א"א להסתכל בכלל, ניצולי השואה היו צריכים להשכיח את הזכרונות מהראש, כש"כ שא"א להתבונן, צרת השעבוד 'פרשה סתומה'.

בתוך העת צרה שלנו – לא יודעים מה ילד יום – כמה זמן יכולים להמשיך להיות בא"י עם הסכנות של בני ישמעאל – מתי נזכה לגאולה העתידה – לא מבינים את המהלך – התשובה – יש מהלך של 'יוסף' – מי היה מאמין יום לפני ששיחררו אותו שלמחרת הוא מלך מצרים – דבר בילתי נתפס – לא מציאותי כלל וכלל – וזה קרה – ולמדנו שהקב"ה עימו בכל רגע בתוך המצב – הוא יודע את מה שצריך להיות איתך. ניצול שואה אחד אמר קדיש על החברים שלו – הוא סיפר שהיו קבוצה של בחורי ישיבה – וכלם התדרדרו ברוחניות – המצב היה נורא והרבה זרקו את האמונה רח"ל – וככל שהמצב נהיה יותר גרוע כך צחקו עוד על זה שהוא נשאר באמונתו – הוא נשאר איתן וחזק באמונה. יום אחד הגיע הסוף – כולם עמדו ביחד בתוך תאי הגז – ואז הוא קם ואמר – גם מפה הקב"ה יכול להוציא אותי – ומיד נפתח הדלת ושוטר נאצי אחד נכנס והוציא אותו – התברר שהמעשה היה שהיתה מריבה בין שני נאצים מי הבעה"ב על התא הגז המסויים הזה – ואחד רצה להראות כחו ושליטתו שהוא יכול להוציא אחד – ובזה הוא ניצל. כשראו אותו יוצא צעקו אליו – היום זה היאר-צייט שלנו – תגיד עלינו קדיש – רואים מכאן את המצב הזה של יוסף במצרים – הצלה וישועה מרגע לרגע – הוא הלך כל התקופה בהסתכלות תמימה ופשוטה של סגירת עיניים – אנחנו בידיים של הקב"ה – ויש להוסיף – הקב"ה הציל אותם ברוחניות שברגע האחרון של החיים שלהם ביקשו קדיש – חזרו לאמונה – הניצוץ הפנימי של היהודי חזר.

פרק ו

"במסתרים תבכה נפשי" "עוז וחדוה במקומו"

מקשה – למה דרגת שכינה כנגדו בלימוד התורה מתגלה דווקא בתוך חורבן. < מצב של בכייה וחדוה ביחד ומחלקים במקומות "בתי גואי-ובתי בראי". < הרבי מקלויזנברגר בשמחת תורה במחנות. < הלומד תורה בלילה שכינה כנגדו – גילוי מיוחד דווקא בחורבן מתוך מצב של – רוני בלילה – שפכי כמים לך נוכח פני ה'. < סיום של דמעות. < שפכי כמים לך נוכח פני ה' לומד בלילה – 'פתיחת דלתות היכל'. < ד' אמות של הלכה.

מקשה – למה דרגת שכינה כנגדו בלימוד התורה מתגלה דווקא בתוך חורבן.

קומי רוני בלילה שפכי כמים לך נוכח פני ה' [איכה פרק ב'] – מכאן לומדים שהלומד תורה בלילה שכינה כנגדו [תמיד ל"ב], ונשאלת השאלה – דווקא בגלות וחורבן ואבלות על המקדש גילו לנו דרגא כזו מיוחדת בלימוד התורה שזה מצב של נכח פני ה', וביותר שפסוק זה בא אחרי שכבר אמרו "מלכה ושריה בגוים אין תורה" – שכלל ישראל נמצאים במצב של "אין תורה" בלי בית המקדש, [ומהאי טעמא מתפללים שיבנה בית המקדש ותן חלקינו בתורתך – הגר"א] דווקא במצב הזה אנו לומדים על הדרגות המיוחדות של גילוי שכינה בלימוד בלילה.

מצב של בכייה וחדוה ביחד ומחלקים במקומות "בתי גואי-ובתי בראי".

והנה - יעויין בחגיגה [ה':] שהביאו את הפסוק בירמיהו [י"ג] – "ואם לא תשמעוהו במסתרים תבכה נפשי" – "אמר רב שמואל בר אינאי משמיה דרב, מקום יש לו להקדוש ברוך הוא ומסתרים שמו" – ומקשינן – "ומי איכא בכיה קמיה הקדוש ברוך הוא - והאמר רב פפא אין עציבות לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר [דברי הימים א' ט"ז] "הוד והדר לפני עז וחדוה במקומו" – ותיצרו "לא קשיא, הא בבתי גואי, הא - בבתי בראי" – והיינו שהבכיה והחדוה מתחלקים לפנינו ולחזק [ויש בזה ב' גירסאות – איזה בפנים ואיזה בחוץ] – הרי לנו שיש מצב של בכייה וחדוה ביחד ומחלקים במקומות "בתי גואי-ובתי בראי".¹⁵⁶ שיש ב' מצבים בכלל ישראל – וביאר בזה במשך חכמה [הפטרות שבת הגדול] – הבאנו לשונו בהערה¹⁵⁶, שיש ב' מצבים בכלל ישראל – זמנים שהוא מקיים מצוות עם כל ההוד וההדר מתוך שלום ושליו וחשק והתלהבות – ויש מצבים של חורבן וגלות ורדיפות, ושם המצוות הם למחצה לשליש ולרביע – בלי כח וכלי התלהבות – אבל שם מתגלה העוז והגבורה של כלל ישראל שעדיין עומדים 'איתן' וחזק עם המצוות גם במצבים הללו. במצבים הללו מתגלה ה"עוז" וה'תוקף' שישאל מחזקין עצמן נגד רדיפות ויש מזה הרבה נחת רוח לרצון השי"ת, ויש בזה התגלות מיוחדת של שמחה – בזה מצטרפין ה"עוז וחדוה במקומו" – וזה 'בבתי גואי', שזה יותר טוב לפני השי"ת מהטוב והצדק שעשו ישראל בזמן שיש שלום, והוא הרצון הפנימי של ישראל, הוא נפלא במסירות נפשו נגד הרדיפות, וזה 'בתי גואי'. אבל באותם רגעים ממש "בבתי בראי" איכא בכייה - שמצב של כלל ישראל שפל בתורה ומצוות מן הרדיפות, אבל ביחד עם זה בבתי גואי מצטרפים כהדדי ה"עוז וחדוה במקומו".

הרבי מקלויזנברגר בשמחת תורה במחנות.

ידוע הריקוד של הרבי מקלויזנברגר בשמחת תורה במחנות – הרי אצלו אהבת תורה היתה בדרגות הכי גבוהות, הוא מעולם לא חיפש שידוכים לילדים שלו ממשפחות של האדמורים – כל השידוכים נמדדו לפי

¹⁵⁶ "זה – עוז - שתוקף שישאל מחזקין עצמן נגד רדיפות ומזה נחת רוח לרצון השי"ת, וזה "חדוה במקומו" [דברי הימים - א, טז, כז], וזה 'בבתי גואי', שזה יותר טוב לפני השי"ת מהטוב והצדק שעשו ישראל בזמן שיש שלום, והוא הרצון הפנימי של ישראל, הוא נפלא במסירות נפשו נגד הרדיפות, וזה 'בתי גואי'. רק בבתי בראי איכא בכיה שמצב ישראל שפל בתורה ומצוות מן הרדיפות, אבל בבתי גואי "עוז וחדוה במקומו", כגירסת ש"ס כתב יד בחגיגה ה', ב יעויין בדקדוקי סופרים ודו"ק בכל זה".

כמות של דפי גמרא שהחתן נבחן בעל פה - ותו לא, וכמובן ששמחת תורה היתה אצלו יום מיוחד של גילוי אהבת תורה.

הוא החליט שביום הזה הוא לא יוצא לעבוד - שמו לב שהוא חסר וחיפשו אותו וגררו אותו לפני כולם ונתנו לו מכות רצח - הוא נפל לתוך שלולית של דם - דם של מכות רצח - חשבו שהוא מת והשאירו אותו שם - אחרי קצת זמן הוא התאושש וחזר לחדר - בסוף היום כשחזרו מהעבודה הם מצאו אותו עושה הקפות סביב שרפרף עם דף קרוע של משנה.

ברור שאין להשוות את השמחת תורה במחנות לשמחת תורה עם ספרי תורה מהודרים ביחד עם מאות חסידים שרקדו בהתלהבות ושמחה בקדושה ובטהרה לעומת הריקוד הזה - לבד במחנה בלי ספרי תורה בלי בית המדרש בלי חסידים - הריקוד הזה מצד אחד היה מלא 'בכייה' כלפי שמיא - אבל אדרבה - דווקא כאן מתגלה העוז המיוחד של כלל ישראל - וזה המקור של עוז וחדוה במקומו - כאן איכא חדוה כלפי שמיא. וכך הסיפור עם אייזנהואר - רמטכ"ל של הצבא של אמריקה - שבא לשחרר את היהודים מהנאצים בסוף המלחמה - הציונים עשו טקס במחנות ונתנו לו לדבר - אמרו לו שידבר לשתי דקות והוא המשיך לשעה שלימה - אייזנהואר לא נתן להם לעצור אותו - הוא דיבר לפניו ולפני כל הציונים על כלל ישראל והצרות וכו'.

אייזנהואר כל כך התפעל - ואז הוא נתן לו בקשה אחת - זה היה כמה ימים לפני סוכות - והוא ביקש ד' מינים לכולם, קשה לתאר - הרי כולם יושבים שבורים ורצוצים בחוסר כל זו בקשתו - בקשה ברוחניות - מה מוטל על יהודי לפני סוכות - להשיג ד' מינים - והם הגיעו בהלקופטרים מאיטליה לפני סוכות - כאן מצטרפים ביחד "במסתרים תבכה נפשי" ביחד עם "עז וחדוה במקומו".

היה פעם סיום על מסכת מועד קטן של ניצול שואה - הוא היה עני מרוד שלא היה לו פרוטה - ואעפ"כ הסיום נעשה ברוב פאר והדר - והוא הסביר - חבירו על הדרגש באושביץ היה ממלמל לעצמו דפי גמרא כל לילה לפני השינה - הוא הגיע עד מועד קטן דף ט', הוא ידע ש"ס בעל פה, הוא רצה לגמור גם את מועד קטן והוא אמר לו שהוא מרגיש כל כך חולה שהוא לא יצליח לגמור - הוא הולך למות - הוא ביקש ממנו בקשה אחרונה - "אם תצא מכאן - תעשה בשבילי את הסיום על מועד קטן" - בא נתאר לעצמינו - כל הסיומים של אותו אחד על כל הלימוד של כל הש"ס - הלימוד ההוא היה בחשק גדול ובהתלהבות ובהבנה ובהשקעה לעומק - נפלא נפלא - אבל כאן על הדרגש - חצי מת - בקושי הוא מצליח לעבור על הדף והוא נרדם באפיסת כחות - אבל אעפ"כ זה הרבה יותר מהכל - דווקא בלימוד הזה שמצטרפים ביחד "במסתרים תבכה נפשי" ביחד עם "עז וחדוה במקומו" - כאן עלה על כולנה.

הלומד תורה בלילה שכינה כנגדו - גילוי מיוחד דווקא בחורבן מתוך מצב של - רוני בלילה - שפכי כמים לך נוכח פני ה'.

קומי רוני בלילה שפכי כמים לך נוכח פני ה' [איכה פרק ב'] - כאן לומדים שהלומד תורה בלילה שכינה כנגדו [תמיד ל"ב], שאלנו שאלה - למה דווקא כאן בגלות ובחורבן ואבלות על המקדש גילו לנו דרגא כזו מיוחדת בלימוד התורה שזה מצב של נכח פני ה', וביותר שפסוק זה בא אחרי שכבר אמרו "מלכה ושריה בגוים אין תורה" - שכלל ישראל נמצאים במצב של "אין תורה" בלי בית המקדש, [ומהאי טעמא מתפללים שיבנה בית המקדש ותן חלקינו בתורתך - הגר"א] ודוקא במצב הזה אנו לומדים על הדרגות המיוחדות של גילוי שכינה בלימוד בלילה.

והתשובה - כאן הנוכח פני ה' מגיע לדרגא הכי גבוהה שלה - כאן הגילוי אלוקי של מראות הלילה של אלוקי יעקב ביום צרה מקבל ממדים חדשים - כאן הנוכח פני ה' בא כשמצטרפים ביחד "במסתרים תבכה נפשי" ביחד עם "עז וחדוה במקומו" - כאן עלה על כולנה.

חז"ל מדברים דווקא על עוסק בתורה 'בלילה' - הוי אומר שכאן מתקיימים אותם גילויים של 'מראות הלילה' של אלוקי יעקב ביום צרה.

סיום של דמעות.

הייתי נוכח בסיום של מסכת בבא בתרא [חודש אב תשעד] - המסיים בכה בדמעות שליש לכל אורך ההדרן - נחנק מדמעות - לא היתה עין יבשה בכל הציבור הגדול [כשבעים איש] שהתאספו לסיום.

מעשה שהיה כך היה - בא' מהשיבות שאני מבקר מידי פעם בשבתות, בחור מספר לי על זה שהוא לא יכול ללמוד סוג' בפנים, כל הלימוד הוא בעל פה - מצד אחד הוא יודע לקרא אבל הוא לא יודע להוציא את הסוג' מהכתב - בעיה שקשורה להבנת הנקרא - והמצב הזה גורר אחריו עוד בעיות. בגלל הבעיה הזו הוא סבל מאד בכל השנים בשנות לימודיו בחדר ובישיבה קטנה - והיה צריך לעבור ממקום למקום - שום מוסד לא החזיק אותו יותר מידי זמן - הוא עבר שמונה מסודות בתקופה של חדר - גם בישיבה גדולה שמצאתי אותו הוא עדיין סבל מאד בגלל הבעיה הזו - והוא לא מצא את עצמו - לא ידעתי מה לייעץ לו.

פעם אחד אני מגיע והוא שואל אותי שאלות במסכת בבא בתרא מיניה וביה בתוך הסוג' - מאד ניכר ובולט שהוא שולט בסוג' בפנים ממש - כל הלשונות של הרשב"ם - מהדפים הקודמים לדפים הבאים - והכל ברור לו בפנים - עד כדי כך שאני כבר הסתפקתי האם זה אותו בחור או שאני מתבלבל - אני מגיע לישיבות שונות וזה רק לשבתות ולכן אני לא מכיר את הבחורים בהכירות אישית - ולכן חששתי שאולי התבלבלתי - מתחילה לא העזתי לשאול אותו מרוב שהיה לי ספק האם זה הוא או לא. בסוף החלטתי שאני שואל - אני שואל - 'האם תמיד ידעת ללמוד' - הוא מוציא עלי זוג עינים - מגמגם - והוא שואל - למה הרב שואל וכו' - ואני מיד מתקן את הדברים ואומר שכנראה שזה בחור אחר מיישיבה אחרת - והוא מתקן אותי ואומר - 'לא - זה באמת אני', ואני שואל - 'האך יתכן' - האם קרה כאן נס. הוא מספר שהוא השקיע תפלות בכל האלול וימים נוראים - הוא וההורים - האמא לפני הדלקת נרות - והתחיל אחרי סוכות את ב"ב - ואז פתאום הראש שלו נפתח - אני הגעתי בקיץ שלאחריו - כשהישיבה אחזו כבר בסנהדרין - והוא ממשיך בב"ב - אז הבטחתי לו שאם הוא מסיים אני מגיע לסיום - הלימוד של המסכתא הזו התמשך במשך שנתיים - וכמובן הסיום היה מעמד מאד מרגש לכל המשתתפים ובפרט למסיים.

אמרו בתד"א רבה [פ' ז'] - "הביאני המלך חדריו, כשם שיש להקב"ה חדר חדרים בתורתו, כך יש להן לתלמידי חכמים לכל אחד ואחד חדר חדרים בתורתו, ואם ראיתה יסורין שהן ממשמשין ובאין עליך, רוך לדברי תורה ומיד היסורין בורחין ממך, שנאמר לך עמי בא בחדריך [ישעיה כ"ו כ'] - לך נאמר הביאני המלך חדריו" - פשוט שכאן למדנו את הדרגא והאופי של ה"נוכח פני ה'" שיש בלומד התורה - בתוך החדרי חדרים ממש.

חדרי חדרים של בבא בתרא כזו - מתוך צירוף של "במסתרים תבכה נפשי" של שנים רבות של כאב וצער ובושות ובזיונות על זה שהוא לא יכל ללמוד - הקב"ה בוכה עימו על הגלות הפרטי שלו - אבל הנוכח פני ה' המיוחד שמצטרף ביחד עם "עז וחדוה במקומו" - זה בונה בנין אדיר של חדרי חדרים מיוחדים של הבבא בתרא שלו.

וכך לכל אחד ואחד בגלות וחורבן הפרטי שלו - בקשיים שלו בטירדות שלו - כל מאמץ קטן הוא גילוי של עוז וגבורה שמלווה אותו בחדוה במקומו - נוכח פני ה' - בתוך הלילה שלו.

שפכי כמים לך נוכח פני ה' לומד בלילה - פתיחת דלתות היכל'.

אבל יש כאן תוספת עוצמה - הרי מצאנו במשך חכמה [ויקרא פרק ג' פסוק ב'] - הבאנו לשונו בהערה ¹⁵⁷ - שיש כאן קיום של עבודה ממש בלימוד התורה - ועד כדי כך שהעבודה מתקיימת ממש בחצר המקדש - ולפני הדלתות הפתוחות של המקדש והיינו כקרבן ממש עם דיני קרבן.

¹⁵⁷ ושחטו פתח אהל מועד. מגיד ששלמים ששחטן קודם פתיחת אהל מועד פסולין. לשיטת רבותינו בתוספות [יומא כ"ט. ד"ה אלא אפילו עולת העוף] הוא הדין בכל הקרבנות, וכמו ששנינו במסכת תמיד [ל':]: לא היה תמיד נשחט עד שהיה שומע קול שער שנפתח. ובזריקה גבי עולה כתוב "וזרקו וכו'" פתח אהל מועד [לעיל א, ה], נמצא דכל התחלת עבודה דמעכבא דוקא כשהיכל פתוח, מה שאין כן הקטרה. והענין, דצריך להיות עבודה דוקא במקום התגלות אלקותו יתברך, ליחד העבודה למקור המקורין, לא לכח נפרד וכיוצא בזה חלילה. אבל כיון שהתחיל בעבודה לשמו יתברך, תו סוף עבודה דלא מעכבא, דכל העושה על דעת ראשונה עושה [זבחים ב.], וסתמא לשמו יתברך מקטיר.

ולכן כל תחילת עבודות אינן כשרים אלא ביום [זבחים צ"ח.], לא בלילה, משום שביום יש התגלות אלקותו יתברך, מה שאין כן בלילה. וכמו שמצאנו שכל דברות שנדבר הקדוש ברוך הוא עם משה לא היה אלא ביום כמו שנאמר "ביום דבר ה' את משה" [במדבר ג', א'] [מכילתא [בא] ותורת כהנים [צו]]. וכן מצאנו במדרש [שמות רבה מ"ז, ה' וכן שוחר טוב י"ט, ז'] שבשעה שלמד

המשך חכמה הביא את מה שאמרו בשלהי מנחות [ק"י]: תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה, מעלה הכתוב כאילו עוסקים בעבודה, עוד הביא שם מסוף תמיד [לב. ב]: כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו, שנאמר "קומי רוני בלילה וכו' נוכח פני ה'" [איכה ב, יט].

וביאר בזה עפ"י מה שמבואר בגמרא בשלמים ששחטן קודם פתיחת דלתות אהל מועד פסולין, דפתח אוהל מועד היינו פתיחת דלתות היכל, וע"כ דהקטרת האברים היינו משום שסוף עבודה נגררת אחרי תחילתה. וא"כ ה"ה שלימוד התורה שיש בזה דין הקרבת קרבנות זמנו ביום וע"כ שלימוד בלילה הוא מדין סוף עבודה, וזו כוונת חז"ל שתלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה, מעלה הכתוב כאילו עוסקים בעבודה. אכן שוב הוסיפו בזה שאין זה מדין סוף עבודה אלא מצד שבלימוד עצמו איכא פתיחת דלתות היכל בגוף הלימוד עצמו, והיינו שאין לך התגלות אלוהית יותר גדול מלפתוח דף גמרא, פתיחת הדף גמרא היא הפתיחת דלתות היכל, התגלות ה', וזה יליף מקרא "קומי רוני בלילה – נוכח בפני ה'". והיינו שבליילה לא מתקיים סוף עבודה אלא דמתקיים גם תחילת עבודה, שתמיד מתקיים בלימוד הפתיחת דלתות היכל, פתיחת הדף גמרא היא הפתיחת דלתות היכל של יום.

אדרבה ואדרבה – דווקא בזמן החורבן – אין מקדש – הכל חרב – כאן מגלים לנו שאפשר לפתוח דלתות היכל בתוף הדף גמרא – עיקר החידוש ב"קומי רוני בלילה וכו' נוכח פני ה'" הוא שכלפי ה' אמות של הלכה מעולם לא היה חורבן – וכאן ההיכל עומד ודלתות פתוחות לעוסק בלילה.

ד' אמות של הלכה.

מיום שחרב הבית אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה – ויש לעיין מה הכוונה בהגדרה הזו של ד' אמות של הלכה – הרי כמה הלכות נכנסות לד' אמות, למשל – אטו יש 'שיעור' של כמות של 'שירים' שנכנסים בתוך ד' אמות, ומה שייך בזה 'שיעור' של כמות של הלכות.

אלא שהכוונה שד' אמות היינו 'רשות' ו'קביעת מקום' ו'כתובת', והיינו שהסוגי עצמה היא הבית ה' היא רשות בפני עצמה, היא החדרי חדרים, היא גופא הפתיחת דלתות ההיכל. הב"ח [או"ח סימן מ"ז] מביא שמה שלא החשיבו את התורה ולכן הם לא בירכו עליה – ולכן נחרב הבית – הכוונה בזה היא שבלימוד התורה האדם נעשה למשכן – וכמאמר הכתוב – "היכל ה' היכל ה' המה" – וזה היה חסר אצלם הלכך הגיע החורבן של ההיכל ה' המה.

ונראה שהביאור שהעולם הפנימי של מקדש – היינו הר סיני כמבואר בכמה דוכתי – ושם נתחדש שאפשר להעתיק את השכינה למקום מקדש – וזה התוכן של הר סיני – ד' אמות של הלכה בתור היכל ה' היכל ה' המה – כשהמשכן של ושכנתי בתוך כל אחד ואחד נחרב – אין בהם את התורה – אז נחרב הבית החיצוני – ואז כל אחד צריך להגיע לבד לבית המקדש שלו בד' אמות שלו.

משה מפי הקדוש ברוך הוא היה יודע שהוא יום, וכשלמד לעצמו [היה יודע שהוא לילה]. ולכן אמרו בשלהי מנחות [ק, א]: תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה, מעלה הכתוב כאילו עוסקים בעבודה, שנאמר "עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות" [תהלים קלד, א]. וסלקא דעתך אמינא דהוי כסוף עבודה דלא מעכבא שכשרה בלילה, קמ"ל בסוף תמיד [ל"ב:]: כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו, שנאמר "קומי רוני בלילה וכו' נוכח פני ה'" [איכה ב, י"ט]. כיון שפתוח לאהל מועד – התגלות אלקותו יתברך – תו הוי כתחלת עבודה שכשרה ביום.

עוד יש לומר דהכוונה של לימוד בלילה הוא שלומד בעת אופל, לא לכבוד רק בסתר, בצנעא בעת הדחק. והלומד על מנת להתכבד או לעשות רב או להשלים את נפשו הוא כזורע, ואחרי כן כשבא לעת התועליות נעשה כקוצר. וזה "הזורעים בדמעה ברינה יקצורו" [תהלים קכ"ו, ה'], נאמר על כל מפעלות האדם, אם לא בא עדיין התכלית נעשה כזורע לאיזה פעולה, ואין זה שעת רינה. אבל העוסק בתורה במסתרים ולבלי לאיזה תכלית, רק התקשרותו לתורה הוא התכלית, אם כן השכר שלו הוא משיג בעת עסקו בתורה! וזה "קומי רוני בלילה" – שתיכף בעת הלימוד ירונו מטוב לב, כי קשור הוא להשם יתברך מדי עסקו בתורה וטועם נועם התורה האלקית ודו"ק:

פרק ז

נחמה על כל צרותיהן של ישראל, וענין הנחמה המיוחדת בנס של פורים.

מכתבי ידידי הרה"ג ר' חיים דוד שטרסבורג שליט"א

בסדר רב עמרם גאון פסק שאין אומרים על הנסים בליל פורים עד לאחר קריאת המגילה, ולכן יש להתפלל ערבית לבתר מגילה, ובהגהות מימוני [סוף הל' פורים] הביא דברי הגאון ותמה על שיטה זו מאי שנא משאר ימים טובים שמזכיר מעין המאורע בערבית, אע"פ שעדיין לא קדשו; נראה כוונתו, שמא תאמר שקריאת המגילה היא מעין קידוש היום, הלא אף לו יהי, אכתי אנו מזכירין בליל ערבית מעין המאורע לפני קידוש¹⁵⁸.

הדברים דלהלן מטרתן להציע טעם והסברה לשיטה הנ"ל, ואולי גם להראות בס"ד מקור אפשרי לדבריו של הגאון, שורש וניקה לגישתו זו.

פתח דבר וראשונה, הערה שמצאנו לרבותינו ז"ל משמשים ביחס לפורים במונח זר, לכאורה. הנה בעל העקידה בהקדמתו למגילת אסתר מגולל בקיצור את תוכן סיפורו, את החומר של המגילה כפי שהוא מכנה לזה, מה אירע ומה היה, וכך הולך ומונה את חלקיה בראשי פרקים, אחשוורש, ושתי, המן .. ואיך שמע תפלתם ודברי צומם, ושלח להם נוחמים.

בוודאי כל מטה אוזנו כראוי יחוש עד כמה זה הביטוי זר לכאורה ביחס לפורים; זר, שכן מידת הנחמה רגילה לשמש בתקופת שנה אחרת דרך כלל, ומה לה לנחמה ולשמחת פורים.

ואמנם אם נפשך וכד דייקת שפיר, הרי מצאנו כן כבר לקדמונים ראשונים, שכך לשון רבי שמעון הגדול ממגנצא, אחי אמו של רש"י [אשר העיר עיני הגולה בפיוטיו] בסליחה לתענית אסתר 'אתה הא-ל עושה פלאות': ... 'וכעשותך נוראות באותן הימים, אתנו הפלא תשועת עולמים, מצוא לפניך כופר ותנחומים', ומבנה המשפט ומשקלו מורה בעליל לאמר, שכמו אז, כפי שנהגת עמנו רבש"ע ועשית לנו באותן הימים, כן עתה הפלא אתנו תשועת עולמים, מצא לפניך כפר ותנחומים; כי על כן העולה מביני השיטין, שאמנם או אז מצאנו לפניך כופר ותנחומים, אשר לכך תחינתנו, שכן נזכה לזה גם עתה, על משקל 'בימים ההם בזמן הזה'.

צריכה איפוא הנחמה הגדרה וביאור בעצם מהותה, מתוכו יולד השכל והבן ענינה וזיקתה ביחס לפורים. והנה מקובל להכיל ענינה, וזה הרגל תפישתה, כדברים ודיבורים הבאים להפיג צערו של אדם הלא המה 'דברי תנחומים' והפקת רגשת השלמה עם המציאות שבעל כורחו, ואמנם כך הוא.

ואולם בקושטא, הנחמה, המושג נחמה לשעצמו, אין תחומו בדוקא בזירת נחמת האבלים המצומצמת ובעלי צער ככלל; נחמה בעצם ענינה לשון מחשבה אחרת, כפי שרש"י מדגיש בפירושו חוזר ושונה; היינו לתפוש ענין בדעתו באופן אחר ובמהות שונה, להשכיל את המאורע בתעודה ובאופי שונה, שזה אחרת מהמבט השטחי והפשוט, זה לא ככה אלא זה ככה, ואותה תפישה אינה שונה בלבד, אלא מהווה היפוך מגמה, וזה משנה אחרת וחדשה לחלוטין, הכל באור אחר ומזווית שונה!

¹⁵⁸ והוסיף שלעולם לא מצאנו חילוק בין תפלת ערבית לתפלת יוצר, אלא לעולם מזכירין בזו ובזו, היינו שלדברי הגאון, באם אין לפניו מגילה – כך נראה – הרי שמתפלל ערבית בלא הזכרת 'על הנסים', ואילו בתפלת יוצר בוודאי לא כן [היא גופא, אולי גם כן, רק שדיבר הגאון הלכה דרך כלל, היינו שיש להקדים קריאת המגילה לפני מעריב, ואין הכי נמי, גם ביום אין או' עה"נ בלא מגילה], והרי לא חלוק זמ"ז לעולם.

ונזכירה לדוגמא מני רבים "ואתם חשבתם עלי רעה, אלקים חשבה לטובה .. וינחם אותם וידבר על לבם" - אל תצטערו, כך אמר יוסף לאחיו, שכן אין הענין כראות עיניכם, אלא היפוכו הוא האמת וכוונת ההשגחה היפך כוונתכם, כי אשר אתם חשבתם עלי רעה, כל כולו היה לטובה.

"הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך", אומר רש"י 'ניחם על האחזה לחשוב מחשבה אחרת, להתנכר לך ולהורגך' - הנחמה שבכאן היא אותה מחשבה אחרת שאינו מתיחס אליך יותר כאח; אח אי אפשר להרוג, אבל הוא מתנכר לך. וכאלה רבות, כהנה וכהנה. "פן ינחם העם", פרש"י 'יחשבו מחשבה על שיצאו ויתנו לב לשוב'.

וברור איפוא ופשוט שכך, כי כל דברי נחמה, בנחמת אבליים הכתוב מדבר, מלבד הגמילות חסד להסיר צער חבירו ולעודדו, ביותר עומק הענין להעלות את המנוחם מתוך הפגת צערו אל הכרה זאת היותר גבוהה, האחרת, כי לא כך, לא כפי שעין בשר מתרשם לכאורה, אלא שזה לא נגמר, היפך הלכאורה, ואמנם החיות נמשכת, והמעבר הזה חיוני אלי הטוב המקווה; לא סוף יש כאן אלא תמורה והמשך. כך בכל נחמת צער באשר הוא, וכך הנחמה ככללה, היתה מחשבה אחרת בעצם.

'אמרו נשלח את נחום איש גם זו, שמלומד בנסים'; הנה בספר החיים לאחי מהר"ל [עמ' ט"ז] כתב לבאר באופן כללי ענין הנס המצוי אצל צדיקים, מה שמצאנו שצדיקים עושים נסים, 'לפי שהם עושים במעשיהם נסים בכל יום, כי על כן ניתן להם הטבע בידם לעשות נסים ונפלאות בקרב הארץ, כענין רבי פנחס בן יאיר שנקרע הנהר לפניו; יעו"ש.

ובמקום אחר [עמ' ק"ח] אף מייחד את הדיבור איך סמך נחום איש גם זו למסור למלך את העפר אשר נתחלף לו תחת הדורון, והרי אין סומכין על הנס.

ועדיין אנו משתאים לדעת במה נתייחד אותו נחום איש גם זו, שדוקא הוא היה מלומד בנסים, ועל שום מה, מתוך הרבה צדיקים תנאים עמודי עולם ששמשו באותו דור, תלו עיניהם דוקא בו.

ונראה פשוט, שהרי אותו האיש היה רגיל בכל מהלכיו ומאורעותיו לראות את יד ההשגחה בלא פקפוק וללא ערער, כי ידע והפנים ברמ"ח עצמותיו ושס"ה גידיו, שכל תנועה וכל מקרה, הכל מאת יתברך שמו, והכל תחת השגחתו הנצחית והתמידית; וכי על כן מרגלא בפומיה 'גם זו לטובה', כל כמה שהדבר נראה לכאורה שיד הרע נטויה עליו ופגעי המקרה בעוכריו, באמת גם זו לטובה. וכיון שכך, הקב"ה החזיר לו הארת פנים אף בשינוי הטבע, דוכי לא סברא היא, שמי שרואה את הרבש"ע אף בעלטה ומתוך החושך, לא יזכה לראותו באור אורו, בחינת מידה כנגד מידה?! וכך יאה, שהרגיל בהלל הגדול יבוא ויקרא את הלל המצרי.

אלא שנראה לצקת נופך בהך עובדא, שכן אמרו בברכות ז' ע"ב, 'מנלן דשמא גרים, א"ר אלעזר, דאמר קרא "לכו חזו מפעלות ד' אשר שם שמות בארץ [מלשון שממות] אל תקרי שמות אלא שמות".'

הרי כי הכוח נתון ורמוז בשמו של אדם, ועל האדם להוציא כוחותיו שהוענקו לו אל הפועל, כאשר יעיד הכתוב ביחס לאבינו הראשון "ושמת שמו אברהם ומצאת לבבו נאמן לפניך", שהמכוון בזה, שאכן הוציא את תוספת הכוח הניתן לו אלי קיום [שפת אמת]. עוד יצוינו בזה דבריו של בעל האור החיים הק' בספרו חפץ ד' וז"ל 'כל שמות שקורין האבות לבניהם, הם השמות העיקריים שקורא ד' לנשמה בעולם העליון, וד' נותן בלב האדם לקרות השם ההוא לבניו; וכך מטינו נמי משמיה דהגאון בעל חסד לאברהם.

היא המידה והוא הדין איפוא באשר לאותו האיש נחום איש גם זו, ששורש נשמתו ויסוד תכונתו - כך מעיד עליו שמו - היה זה להיות בעל נחמה בחינת מחשבה אחרת, הכוח לראות הדברים היפך הלכאורה, בהיפוך ממה שנראה על פניו, וכי על כן מלומד בנסים היה, וכאמור, ובצדק דנו למנותו בשליחותם.

גם את רבי עקיבא, תלמידו של נחום איש גם זו, מצאנוהו בשני מקומות בש"ס [סוף מסכת מכות, ור"ה כ"ה ע"א] מנחם את חבריו - את אשר אתם בוכים אני שוחק אמר להם, וכך איתא במכות 'בלשון הזה אמרו לו עקיבא ניהמתנו, עקיבא ניהמתנו'; וכבר העיר בדין בספר בן יהוידע, ששומעים כאן מלשון חז"ל הדגשה מיוחדת, שהגמרא מעיר את רוחינו אל הסגנון בו ענוהו חבריו 'בלשון הזה אמרו לו'; והבן יהוידע כתב להסביר לפי דרכו את המכוון בזה ביחס לכפל הנחמה שחזרו ושנו על מטבע דבריהם ואמרו לו ניהמתנו ניהמתנו, והיינו שבדבריו האחרונים אליהם נוחמו הם גם בשחוקו הראשון.

ואולם בגמרא דר"ה, הרי גם שם נמצאת אותה הדגשה 'בלשון הזה אמר לו עקיבא ניהמתני, ניהמתני, והרי שם מיירי בנחמה אחת ואין בלתי.

ועכ"פ חשבתי שאולי יש להוסיף פנים, כ'יודא ועוד לקרא', שההדגשה הזאת 'בלשון הזה אמרו לו' באה על שום השימוש בשמו, מה ראו לקרוא לו בכאן ולכנותו בשמו, עקיבא ניהמתנו, עקיבא ניהמתנו, ולא דברו אליו בקיצור האומר ניהמתנו ניהמתנו; ונגלגל מה כדי הסברת המכוון. יעויין בבעל הטורים ריש פ' פנחס, "ונתתי לו את בריתי שלום" – וז"ל 'ו' קטיעא, כי פנחס הוא אליהו, וכן אליה כתיב חסר 'ו' ויעקוב מלא 'ו', שנטל 'ו' מאליהו למשכון עד שיבוא עם המשיח ויגאל את בניו, וזהו יגל יעקב ישמח ישראל, ישמח אותיות משיח, שישמח לימות המשיח ויחזיר את ה' ויהא אליהו שלם'. ודברים אלו בוודאי זקוקים הסברה, ובשתיים. חדא מאי הך מילתא של נטילת משכון? הרי משכון הוא כדי ביטחון על חוב שצריך להשתלם, ומה חוב יש אם כן על אליהו, שכנגדו נטל ממנו את ה' משמו? ועוד במה נתייחדה אות זו בדייקא, ולמה לא אות אחרת משמו [ואולי נאמר, על שום שה' משתבצת בשם יעקב בלי לשנות הברית] ו/או שאינה משנה עצם שמו של אליהו וגם לאחר נטילה ניכר שמו עליו?].

הנה בספרים הרגילים בפי הלומדים מובא, גם מרבנו צדוק הכהן, כי איתא בחז"ל שאות 'ו' נקריא אות האמת – ואם אמנם לו הרשות ניתנה לדבר במבט חיצוני בדברים פנימיים, כמציץ מן החרכים בעלמא, הוה אמינא, שמידת האמת הרמוזה באות הזו במסויים, כי אמנם אמת לא תיתכן אלא בהיקבץ לפונדק אחד כל הפרטים מרישא ועד גמירא. שום משפט שחסר אפילו תיבה אחת, לא זו אף אות אחת, לא יביע אל נכון את אשר הוא בא לומר. כל חיסרון יטשטש, אם לא ישנה כל משמעותו. וכמו כן, שום מאורע לא יובן אלא בידיעת שלמות כל פרטיו. כל שכן תולדות עם עולם, קורות תבל, תעודת הבריאה אל תכליתה לא יושכל רק בהקפת כל סיפורה לאשורה על כל פרטי פרטיה, מקדמתא ועד זיבולא בתרייתא, מבריאתה והטייתה לחטא ולחיסרון משחר יצירתה ועד תיקונה וגאולתה בביאת משיח צדקנו באחרית הימים. ואולם עד אז, הכל נעדר הבנה, משולל הכרה אלי אמת, חידה סתומה ואין פותר לה.

אכן יש תכלית לבריאה ובהכרח שכן; שהרי היוצר יש מאין לתעודה פעל ולא על חנם עשה, בחינת סוף מעשה במחשבה תחילה, וכי על כן מעצם הוויית הבריאה ויצירתה, מניה וביה, כי זאת תכנס אלי מטרה היעודה, להשתלם אל המכוון מעיקרא. ופנחס, שהוא אליהו, זכה במעשהו, ע"י ששם שלום בין הקב"ה לישראל, להנתן לו ברית שלום, להיותו המבשר באחרית הימים על השלום – שלמות והשלמת היצירה כתעודתה – לעם נבחר הלא המה ישראל; וז"ל היונתן "האנא גזר ליה ית קימי שלם ואעבדיניה מלאך קיים ויחי לעלמא למבשרא גאולתא בסוף יומיא". זכות זו שניתנה לו, כמובן גם צוררת חובה ותפקיד בכנפיה, ובדין איפוא שיטול ממנו יעקב אבינו, אשר ממנו י"ב שבטי כ-ה בני ישראל, משכון על מילוי בשורתו, לבוא עם המשיח לגאול בני בניו, ומשכון הלזה כמה יאה ועד מה נאה שיבוא לידי ביטוי באות 'ו', שניטל 'ו' משמו של אליהו בדייקא, כי הלא האות הזאת תוכנה ומהותה להיותה מחברת ואוספת כל הפרטים אל כלל אחד ולאגדם בצוותא, ועל כך מורה 'ו' החיבור, לאמר שהגאולה תוכרז ותוכר בבא העת, כאשר יושלמו כל המעשים וכל המאורעות עד תומם, ומני אז יובן ויושכל האמת שבענין, שאותה אמת מעולם לא נעדרה ולו אף לרגע וכולו אור מההתחלה ועד הסוף, להיות מנהיג הבריה חותמו אמת, אלא שרק לבסוף תאיר מהסוף על ראשיתה, להתברר הכל נהיר בהיר וצהיר.

או אז, באחרית הימים, 'יגל יעקב', בהתחבר כל הפרטים יחדיו ב'ו' המאגדת והמקיפה את הכל, או אז יתגלה מן העקב [יגל יעקב] עומק המשמעות של כל אשר עבר עלינו, ואז 'ישמח ישראל', מידת ישראל, המהלך העליון אשר לפום ריהטא נסתר ונעלם מעינינו, אז תתגלה ותהא בגלוי, בבא המשיח אותיות 'ישמח'. שפת אמת – "בשוב ד' את שיבת ציון היינו כחולמים", נהיה כחולמים מבעי?!! אלא על לשעבר קאי, משך כל גלותינו, אז, בשיבת ציון, נבין אלי נכון שכל משך הגלות רק היינו כחולמים. אבל מעולם לא היה כאן העדר וחושך באמת, אלא אור בהחבא, וכשנקוץ לקראת גאולה זרקור של אור תנהיר את מנהרת העבר.

הגר"ח מוואלז'ין – אמרו חז"ל בסוף תענית 'עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן וכאו"א מראה באצבעו, שנאמר "ואמר ביום ההוא הנה אלקינו" – מידת הדין, "זה קוינו לו ויושיענו", רש"י 'היינו מקוים לו שיושיענו', "זה ד' [מידת הרחמים] קוינו לו", נתבאר שהאלקים יתברך, אליו ייחלנו מעודינו שיושיענו, הוא היה לנו רחמים בכל עת ובכל זמן, "זה ד' קוינו לו". אנחנו חשבנו שאנו תחת דין וממילא למידה זו קוינו וייחלנו שיושיענו, אך בקושטא מעולם ועד עולם מידת הרחמים היא שנהגה עמנו, ולכן נגילה ונשמחה בישועתו. והמחול שנקטו בדבריהם מבטא מעגל הרע הסובב את הטוב ומסתירו, ואמנם היה לסבתו. ומתגלה כי הכל היה אך לטובה כבר מעיקרא דמלתא.

"תנחומיך ישעשעו נפשי" [תהילים צד' יט']. הודגש בכאן שעשוע מיוחד הנובע מתוך התנחומים, כי מתבאר כי כל אשר היה לדין לכאורה וכביכול, אכן בעצם רחמים הוא, כי על כן הנחמה משעשעת את הנפש, וכן מיוחד נסוך על סוד פניה, שיתגלה האור והאהבה שבתוך ההסתר. "והפכתי לששון, ונחמתים ושמחתים מיגונם", המכוון בזה, לא שאחרי בא הנחמה תשרור שמחה בבחינה זה אחר זה, אלא רצה לומר על משקל זה מזה, היינו שהשמחה גופא תופק ותתפרץ מעצם היגון לאור ובאמצעות הנחמה, הכושר למחשבה אחרת שיושפע עלינו, כי אז ובזאת האבל יהפוך לששון, כאשר יבורר כי לא היה כאן יגון וצער כלל, ואדרבא כי הצרות המה היו את הבסיס והקיום לגאולתינו. ועל מידה זו גם "שבתך ומשענתך המה ינחמוני" ועוד. ועל הכרה זו מביע דוד המלך ע"ה רגשת שעשועים מיוחדת – "תנחומיך ישעשעו נפשי".

וכך אומר האיז'ביצער [מי השילוח] – "אני יוסף אחיכם", עתידה הגאולה העתידית להיות בחינת ודוגמת גילוי יוסף לאחיו, שכן לכשנתבונן, לא נשתנה במצבם כלום מקודם, לא קרה כאן מאום! והם באותן נסיבות ממש כפי שהיו, רק לפתע, ברגע קטון, הוברר להם, כי כל הצרה אשר דימו וחישבו להיותם נתונים תחת עולה, האשמתם כמרגלים, אסיפתם אל המשמר, מאסר שמעון, תפישת בנימין בקלקלתו כביכול והודאתם הננו לך לעבדים, כל זה כלא היה – אלא "אני יוסף אחיכם"!; לא אירעה כאן שום תמורה בעצם לעומת מצבם מקודם, רק שתפישת המציאות השתנתה, ואת אשר נדמה להם לצרה, הוברר להיות להם דוקא לרווחה, "כי למחיה שלחני אלקים לפניכם"; כך, כך בדיוק, תהיה הגאולה לעתיד לבוא, בלי שום שינוי בעצם המציאות, רק הסרת הלוט המכסה את פניה, לגלות עפר מעיני בן"ד לשוב לראות ולהבחין באור העליון, כי האדם יראה לעינים וד' יראה ללבב, ואז, אז יתברר, כי מעולם חסד יסובבנו. "והיה ד' לי לאלוקים" [בראשית כ"ח כ"ב] – חייך שכל טובות ונחמות שאני נותן לבניך בלשון הזה אני נותן, והיה ביום ההוא יתקע... [ועוד שם בנבואת זכריה], ובשפ"א אסבר לך מאי האי, שדוקא בלשון הזה של 'והיה' תינתנה כל טובות ונחמות, והוא כי הלא ה' עניינה להפוך את הלשון מן העבר לעתיד ['היה' לשון עבר, 'והיה' לשון עתיד], ובכך נותנת משמעות אחרת וחדשה לעבר. העבר נתפש בצורה שונה; עכ"ד. ואמנם נראה כי מה שה' בכוחה, בהתווספה על לשון היה, להפוכו למובן של עתיד, כי אכן באמצעותה מתחברת מציאות העבר אל כל ההווה עד הלום פעמי הגאולה, ומתוך כך, במבט הכולל, משנה את משמעות קורות עולם לאחרת ולתפישת מחודשת, והיא היא הנחמה, לשון מחשבה אחרת. בהתחבר הכל, יגל יעקב, שיתגלה מן העקב ה'ישמח ישראל'.

וכבר האיר לנו מהר"ל, כי אמת אותיות 'א' 'מ' 'ת', וטמונה בה ההוראה שהיא מן ההתחלה ועד הסוף; והרי הכל בכלל.

הנה בבית א-ל נתבשר יעקב אבינו במיתת אמו, נתבשר על כך ברמיזה, שכך רמוז ב'אלון בכות', יעויין בפירושו רש"י 'אלון' בלשון יוני אחר, לאמר בכות אחר ונוסף שקאי על פטירת אמו; וזהו האמור בפסוק ח' שבפרק ל"ה שם. ויש להתבונן ולהתיישב בענין, שהנה בפסוק ט' שלאחריו מתחילה פרשה-פסוק חדשה, וכך נאמר שם "וירא אלקים אל יעקב עוד בבאו מפדן ארם [היינו פעם שני במקום הזה] ויברך אתו", וביאורו ברש"י שם, שבירך אתו 'ברכת אבליים' [וע' לעיל כ"ה י"א 'והיה אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק בנו' פרש"י 'נחמו תנחומי אבליים', ובגמ' סוטה י"ד כתב רש"י לשני ההתבטאויות הללו]. ובפסוק הסמוך אחריו, פסוק י', כך נאמר "ויאמר לו לא יקרא שמך עוד יעקב, כי אם ישראל יהיה שמך, ויקרא את שמו ישראל". ואנו משתאים אל מול המראה הזה, שכן פסוק ט' המדבר מברכת האבליים ליעקב, בוודאי ראוי להיות חלק בלתי נפרד מהפרשה הקודמת, שדיברה אודות מיתת אמו, הרמוזה באלון בכות, האבל האחר שנתבשר בו, אשר על כך באה ליאע"ה ברכת האבליים מאתו ית' ע"ה. ולא זו אף זו יש להעיר עד מה מוזרה הסכינא חריפתא אשר מפרידה ומחלקת שני ענינים שונים לגמרי, ברכת האבליים וקריאת שמו, אחר שהושמו שניהם בפרשה אחת; פסוק הראשון [ט'] סובב אודות הברכת האבליים, ובפסוק אחריו, ללא קשר לכאורה, נושא אחר וחדש לגמרי, הוספת שמו לישראל. בקיצור הוא אומר כך, שנדמה שמן העריכה הראויה היה להסמיך פסוק ט' לפסוק ח' להיותם בפרשה אחת, ואז להתחיל בפרשה אחרת את הנושא החדש, של שינוי והוספת שם ישראל לשם יעקב אשר מכבר; כן נראה להעיר בעיני המעיר. ואכן ראיתי מי מפרשי המדרש [הרו"ה] שהרגיש בכך, ואמנם כתב וקבע שמפסוק י' מתחיל ענין חדש ונפרד; והתימה בזה ברורה למעיין וכאמור.

והנראה בזה בס"ד לפרש, שהברכת אבליים שנחמו הקב"ה ליעקב אבינו בכאן, הוא ניהו גופא בשם ישראל אשר קראו להוסיף על שמו משכבר, לאמר שנתווסף בו רוח אלקים הנקרא "ישראל", כלשון האור החיים הק', להיות מנוחם כבר הלום בעולם העכור והאפל, אשר הוא מתהלך בו בבחינת יעקב, להשלים תעודת הבריאה צעד אל צעד אלי גאולה השלמה, להיות לו ליעקב שייכות וקשר לאור עליון הסובב מלמעלה, ההשגחה העליונה הפועלת בכל הפעולות וכל הקורות אלי מכון הסופי והאמיתי להוציא אור אמת באחריתה, וכבר מעתה ולעולם ליעקב קשר למהלך העליון הנפעל ומתרחש במקביל להליכותיו כאן בעוה"ז, והכל, כפי לשון הנצי"ב, כפי דרגתו שלו ושל זרעו בכל שעה ושעה.

זו ברכתו ברכת האבליים לו, כך יש לומר, אשר נחמו ליעקב, שעה שנתבשר במיתת אמו ועומד אל מול החידלון לכאורה והחשך אשר חשך על פניו, לשייכו לעולם עליון של נחמה להורות לו ולהאיר בפניו באור עליון, כי בכל עקב ועקב אשר ידרוך כף מנעלו, להיות לו דעת והשכל במהלך העליון של אור עולם, ובלשון בעל הכלי יקר להתקיים בזה מאמר הכתוב [ישעיה מ' ד'] "והיה העקוב למישור", עקב נגזר מן שם יעקב ומישור נגזר מן שם ישראל ישר ק-ל - המציאות הנגללת בפני יעקב ב'טעם תחתון' יש לה מעתה גם קריאה ב'טעם עליון' - ועיין בהערה ¹⁵⁹ תוספת דברים.

והנה כבר העירו מאי שנא שכל הקורא אברהם אברם עובר בעשה ובלאו, גמרא ברכות י"ג ע"א, ואילו הקורא לישראל יעקב אין בו איסור, והן אמנם שכך מבואר, אולם מה פשר הענין להיות כך, ע' מהרש"א מה שכתב בזה. וביאור הענין נראה מבואר מאד, ועיין בחת"ס בתשובה אבה"ע י"ח - שהעיר שמלפנים לא נהגו לקרוא אדם בשני שמות, ולא נמצא שום אדם מעולם, בתנ"ך, בש"ס ובפוסקים, אשר לו שני שמות [ובספר לחקר שמות וכינויים כתב להעיר מהרבה מקומות על עצם הקביעה הזאת, ואכ"מ]. וגם יעקב שנקרא ישראל [היינו בשני שמות], מעולם, כך אומר החת"ס, לא ראינו שישמש הכתוב בשניהם בעו"ע אחת.

העולה מכל האמור והנראה מבואר בענין זה, כי קריאת השם בשם אברהם, הרי הוא שינוי שם בעצם והתפתחות משמו הראשון אברם, לאמר לא עוד אב ארם בלבד אלא אב המון גויים, וכי על כן לא ניתן לקרות יותר בשם אברם, אחרי שכבר נקבע שמו לאברהם, ששם זה הראשון אברם חסר במעלה, וסתירה מניה וביה לאברהם, ואי אפשר שאברהם, שנעשה אב להמון גויים, עוד יקרא אברם, ולכך אכן נאמר בו איסור, וזה מבואר.

לא כן השם ישראל, הלא זהו שם נוסף על גבי שמו הראשון יעקב, ולא בא כלל להחליפו ולעמוד במקומו, אלא להורות על בחינה נוספת שניתנה לו ליעקב, על שייכות למהלך עליון שמתנהל במקביל לעולם שלפניו, לעולם שאכן ובאמת קיים, רק נסתר לפי שעה ומפלא מעיני אדם, לאמר שדרגתו של 'יעקב' יש לה מעתה ממשק כאן בעלמא תחתאה שכולו הסתר, אל אמת הבריאה ותעודתה.

¹⁵⁹ יעויין סוף פרשת חיי שרה כ"ה י"א "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק בנו וישב יצחק עם באר לחי" ושם רש"י פירש ד"ה ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו' - 'נחמו תנחומי אבליים' ולא כתב שברכו ברכת אבליים כמו הכא. ואולי י"ל דאדרבא, דהכא מצאנו, לאמור לעיל, מה היא אותה ברכת אבליים אשר ברכו, והיינו קריאת תוספת שם ישראל, כי שמות בני האדם הם שמות נפשותם, וכדכתב אור החיים הק' גבי יעקב ישראל, והוא ניהו עצם הברכה, כך יש לומר וכו', אשר ברכו ליעקב ברכת אבליים, שנתבשר ונתפשט בחינתו להיות בו רוח אלקים עליון, ואולם בברכת ד' ליצחק הרי כלל לא מפורש כלפי מה הדבר אמור ועל מה קאי להיות הנושא בכאן ברכת אבליים ומה תוכנה [שכן מסתבר שברכת אבליים שהקב"ה מברך הינה דוגמת ברכת האבליים שקיימא לן לאבל, אבל בוודאי לא באותו נוסח והשתוות המלים אלא רק בהגבלת הענין; ודוגמתו ברכות ו' ע"א א"ר אבין ... מנין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר ... א"ל רנב"י לרחב"א הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו, א"ל "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" ... הרי שאמנם זה לעומת זה, ואולם רק באופי הפעולה אך לא בשיוויין המעשה, ופשוט], אשר על כן אולי דרש"י הסיט הפירוש להיות הברכה במובן תנחומים שנחמו, ומהאי טעמא נמי הוסיף שם בפירושו ביאור נוסף עפ"י חז"ל 'אע"פ שמסר הקב"ה את הברכות לאברהם, נתיירא לברך את יצחק מפני שצפה את עשו יוצא ממנו, אמר יבוא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו, ובא הקב"ה וברכו', והיינו מפני דלא ניחא ליה לרש"י להחזיק ביאור ומכוון הברכה שבירך ליצחק במובן של תנחומי אבליים גרידא, שהרי הלשון בכתוב "ויברך", ואילו ביחס לברכת האבליים הרי לא מבואר מזה כלום [וכפי שמבואר אצל יעקב אבינו] מה היא ומה תכונתה, וכו', ולכן ביכר להמציא פירוש אחר ונוסף, להיות המובן ברכה במובנה הכללי, תחת הפירוש של תנחומים, שכן עד הלום לא ברכו אברהם ובא הקב"ה וברכו. איברא דבגמרא סוטה י"ד ע"א שפיר כתב רש"י להני תרי מילתא של ניוחומים וברכת אבליים בחדא מחתא וז"ל בד"ה ויברך אלקים את יצחק - ניוחמו על אביו וברכו ברכת אבליים; ויש להתיישב במפרשי המקרא ורש"י על החומש, ולא באתי אלא כמעיר, וד' יזכה אותנו להאיר עינינו בתורתו.

כי אמנם לכל תמורה ולכל מאורע משמעות ופנימיות אחרת, גבוה מעל גבוה, העומדת להיות נגלית ומבוררת לאחרית הימים. ונתחדש לו ליעקב אבינו להיות לו קשר ודבקות באותה מציאות לא עכשוית ובלתי נתפשת, להתרומם אליה ולהרגישה ולידעה כבר עתה, בעודו בתוך מהלכי העולם כפי שהוא לאחר חטאו של אדם הראשון, ואשר בעטיו הכריזו בבת קול לכל באי עולם, בואו והשלימו את אשר ראשון חסר; והכל לפום דרגא דיליה ודרגתם של בניו בכל דור ודור, פעם יעקב ופעם ישראל. כל איש ישראלי בכחו לצאת מן ה'יעקב' ולהתרומם אלי בחינת 'ישראל'. לעולם האפשרות לכך נתונה ביד כל אחד ואחד מבני בניו, מכוח הוספת שמו ישראל והטמון בזה. אין האמור בשינוי שמו להקנות לו מהות אחרת לצד שמו הראשון 'יעקב', שכן, אם כך, היה נקבע שמו יעקב ישראל, ואשר לא כך אמר קב"ה, וכמבואר בחת"ס, אלא המכוון, שניתן לו הכוח לצאת ממהלך התחתון, מבחינת יעקב, אשר בכדי לאור באור אמת עדיין צריך להלך ולעבור כל טמורי ותמורי עוה"ז עד כי יבא שילה, להיות לו כבר עתה קשר ונגיעה ובית אחיזה בעולם שמתנהל במקביל לעולמינו, לא במקביל אלא בחפיפה גמורה, אך מכוסה ומופלא במעבה סוד, אותו עולם אשר לבסוף יתברר במבט הכולל, שהוא ואין בלתו היה מעודו ועד הלום, ולא מידת הדין של אלקים אלא מידת הרחמים בשם הוויה [וע' באור החיים הק' מה שכ' בענין השם ישראל]; יעקב הוא ניהו ישראל, וישראל הוא ניהו יעקב.

אמור מעתה, כי ברכת האבלים אשר ברכו יתברך שמו, היא בעובדה של קריאת שמו בשם ישראל אשר לו נתווסף; ובהשתייכו בזאת לטעם העליון שבבריאה, למהלך של ישראל, הרי מצא גם טעם תנחומים על מות אמו [וע' נצי"ב, אולי הרגיש בגוף ההערה ושייכות הפסוקים זל"ז, וצריך לעיין] - ועיין הערה ¹⁶⁰ תוספת דברים.

הנה בטורי זהב הביא בשם אבודרהם לומר נחם בהודאה, וכ' על זה הט"ז [העתיקו במ"ב] שוודאי שהוא טעות סופר, כי ההודאה על לשעבר היא, ואילו הנחמה בקשה על העתיד, עכ"ד; ולולי דמסתפינא הוה אמינא לדון בקרקע לפני רבותינו נוחי נפש זכרונם לברכה, שאפשר כי מצאה לה בקשת הנחמה אצל מסדרי התפילה מקום בחלק ההודאה בדוקא, ואכן מדקדוקי סופרים היא. שהרי ידוע שביחס לגאולה מצאנו התבטאויות מנוגדות. מצד אחד איתא בירושלמי ברכות פ"א דף ד' ע"ב 'רבי חייא רבה ורבי שמעון בן חלפתא הוה מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתה וראו איילת השחר שבקע אורה, אמר ... בי רבי [אדם גדול], כך היא גאולתן של ישראל, בתחילה קימעא קימעא, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת, מאי טעמא "כי אשב בחושך, ד' אור לי" [מיכה ז' ח'] - הרי שמהלך התהוות הגאולה בדרך של הולך מעט ומוסיף מעט. מאידך כתוב בנבואה [מלאכי ג' א'] "... ופתאום יבוא אל היכלו האדון, אשר אתם מבקשים ...", והרי כאן ביאת המשיח מתוארת היותה בבית אחת ובפתאומיות, והכיצד איפוא שתי ההצהרות הללו מתיישבות זו עם זו, ואיך "הפתאום יבוא" עולה בקנה אחד עם 'הקימעא קימעא'.

לאור האמור מקום אתנו לחשוב ולפשר, שאמנם נכון, התהוות והשתלשלות הגאולה מתקיימת ומתקדמת אך בצעדי קט הפועלים כולם לקראת בואי כלה, יום שבתון הבריאה והשלמת מלאכתה, ובתוך כך חרוז נשזר אל חבירו, טבעת אל מישנהה, עד השתלם רביד הזהב עלי צוואר להכריז בזוהרו את הגאולה הנכספת והענק מורכב אל נכון ונתון על מקומו להפיץ נהרי אמת. ואולם מלאכת הצורך הלזו אכן טיפין טיפין נעשית, הרחק מקרני האור, ובעל המלאכה רב האומנים, מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, הרחק יושב

¹⁶⁰ פוק חזי, דוק ותשכח, שעשו הרשע, אשר חז"ל כל כך הפליגו במידת כיבוד אב שלו ["עדיין לא הגיע לחצי ..."], בצומת חיונית ויהודית של מערך כיבוד אביו, הוא נעדר העדר גמור וכליל, שכן בה בשעה שיעקב עסוק להברות את האבל לאחר פטירת אברהם אביו דאבא, בשעה זו ממש עשו מתהלך בחוץ ומוסיף חטא על פשע, ואפילו לא מנסה, ומה גדולה באמת התימה, להעמיד פנים של עוסק בדבר מצוה גדולה זו של תנחומי אבל אביו ולגנוב דעתו כהרגלו; ואכן לפלא הוא. ואולם האמת תורה את דרכה, כי מי שאומר "הנה אנוכי הולך למות", ובכך מגלה צפוני לבו, כי אין לו כל שייכות לעתיד תמידי, והוא חי ורואה רק את העכשיו ואין בלתו, מה שיש לפניו כעת הוא אשר ישנו ואין בלתו, וכאומרו "ולמה לי זה בכורה", והוא כשמו כן הוא, עשו, עשוי וגמור, בלי שאיפה לשינוי להתעלות ולדעת את אשר למעלה הימנו, הוא אכן מופקע בעצם מהנחמה האמיתית, מאותו מבט אחר ומאותה מחשבה אחרת, שהיא היא הנחמה לפי תכנה ומהותה; לאיש כזה, ולבר אנוש הלזה, אין לבוא לפני המלך, אביו - אבינו יצחק, אותו יצחק, אשר בהעקדו ע"ג מזבח קנה לו מציאות רוחנית נצחית עליונה, וכאשר אמרו דורשי רשומות ששמו יצחק אותיות קץ חי, ומנין לו לנחם את אביו נחמה לפי האמת, כי מה לו ליצחק אבינו עם פטפוטי נחמה דעלמא כדי הסחת צערו והנחת דעתו, כי לא בזאת ינוחם.

מעניי הבריות אשר תחת מסך החומר, עין לא שזבתו ודעת לא ידעתו, ועוסק בה נאמנה אל גמר תכליתה וכפי אשר קבעתה דעתו עליו, אשר או אז, ב"מכה בפטיש" האחרון, כתר המלוכה יוצא אל הרבים מוצג לרווחה, וכולם לכשיתבוננו יבינו וישכילו שהקולות ששמעו, והרעשים מאחורי הפרגוד שסבלו, וניצוצות האש אשר עפו אל על לשרוף ולכלות, כל אלה היו והיוו חלק מסממי מרקחת הגאולה, מסודי ויסודי האומנות ומלאכת השיבוץ, באמצעותם הוכן והושלם תכשיט הלזה, האחד היחיד והמיוחד. לעת כזאת הכלה תענוד אל ראשה את תכשיטה, את כתר ירושלים שהובטח לה, בירושלים של מעלה מיירינג, ודודי אומר לפמליא ידידה בואו ונצא לקראת כלה, חזו בני דמשתכחין בצערא דילהון ועסקין בחדוותי דילי, והנה שבת חיי נצח, לה ייחלו כל באי עולם מימות עולם, מאז היותה כנסת ישראל לעם למרגלות ההר עם גילוי האלקי עליה.

אמור מעתה, גאולתן של ישראל קמעא קמעא, בכל מאורע ובכל קורותיהם יש בו ממכמי הגאולה, הכל פועל לקראת מטרה זו, ואולם גילוי הנסתר בא יבוא בבת אחת, ובאותה שעה של הסרת המחיצה המכסה ומסתירה את העבר, עם ישראל יוכח בתוכן האמיתי של כל פרט ופרט שעבר עליהם ועל הכל תשרה הנחמה; "היינו כחולמים", "תנחומיך ישעשעו נפשי". בוודאי אין לנו כהיום הזה שום שמץ של תפישה במציאות הזאת, אין מי מאתנו ששכלו ישיג להביט אל מעבר המסך המבדיל. רק משל ודוגמא עמנו ולפנינו, כשם שאז, כך לעתיד לבוא - "אני יוסף אחיכם".

כך, ממש כך, "פתאום יבוא אל היכלו האדון". וכי על כן ישראל, מאמינים בני מאמינים, המובטחים בזאת, פונים המה לרבון כל העולמים מתוך אמונה פשוטה וביטחון ברור, שעם כל קושי השעבוד, סמוכים אנחנו שכל עלילותינו וקורותינו אינם אלא פעולה עבור ולקראת גאולתינו, ועל כך, להורות על ענין כוונה זו והביטחון הפועם בלב לבא של כנס", קבעו לומר תפילת נחם בחלק ההודאה, כי אמנם לפי אמונתנו, למעלה מהשגת השכל, כבר כוללת בתוכה וטומנת בפנימיותה בקשת הנחמה העתידית הודאה על לשעבר, שאם אמנם אין אנו מבינים ואין אנו משיגים, מכל מקום מאמינים אנחנו ויודעים בלבנו, כי כך הובטחנו - "כי אשב בחשך, ד' אור לי", שכל מה שעובר עלינו, וכמה וכמה הרפתקאי דעו עלן שמכבר, כולן המה חלק מהגאולה [גלה - גאל; מהר"ל] ואבן מאבני יסודה, ואין אנו חסרים אלא אותה הנחמה, את כושר המחשבה והתפישה האחרת, שכאשר נזכה לה ברצות ד', עד כי יבא שילה, נראה גלויות את שנסתר מאתנו לעת עתה - ועיין בהערה ¹⁶¹ תוספת דברים.

בספר אור גדלהו פרשת החדש אות א' מביא מתלמידי רבנו יונה במס' ברכות שהקשו מדוע חידוש הלבנה מורה על ענין של התחדשות, הלא אין כל חדש בחידושה, שהוא רק ענין של חשבון פשוט בסדר הטבע ואפשר לדעתו מראש, ואם כן, כך שאלו, על שום מה אנו אומרים בנוסח הברכה בסדר קידוש הלבנה 'שהם עתידים להתחדש כמותה', והלא בה עצמה אין זה כלל חידוש בעצם. ותל' כי לעין האדם נראה כהתחדשות, ולכן מברכין עליה. ובכוונת הדברים כתב האו"ג עפ"י מה שביאר מהר"ל בגבורות ד' פמ"ו, כי כל מה שאנו רואים בסדר הטבע נעשה מעין אותו ענין בעולמות העליונים, ואדרבא הנראה מטה סימן על למעלה, ועל דרך זה לדוגמא בחג האביב, האביב בעולם התחתון מעיד על רוח התחיה המושפעת ויורדת מעולמות העליונים, וכמאמר החכם "כי גבה מעל גבה שומר" [קהלת ה' ז'], ולכן אף שחידוש הלבנה אינה באמת חידוש, מכל מקום מה שנראה עכ"פ כחידוש, זה מורה על רוח החידוש היורד לעת כזאת, עכ"ד.

¹⁶¹ יודגש בכאן, שוודאי עצם משמעות דברי הירושלמי מורה על הוראה אחרת ויותר פשוטה, לאמר כי אור הגאולה ילך ויגבר כל שעה ושעה כהוא שחר שהאור הולך ומבקיע ביתר עוז, וזו פשוט הוראת הדברים; ואולם, מפני שראיתי למאורי ישראל [וזכורני שגם אחרים המשילו על הגאולה העתידית במשל יוסף ואחיו] מדברים על גילוי הגאולה בבת אחת, ולא הגבילו דבריהם כלל, שיתייחסו אל "בעתה אחישנה" בדוקא, לכך ראיתי מקום לפרנס את הדברים וכאמור, לאמר כי המכוון בירושלמי שאמנם הגאולה בכל שלב ושלב הולכת ומתעצמת, מתוך שמעשה אחרון מצטרף למעשה ראשון וריבוי הפעולות והמאורעות מחזקים את העלילה לקראת השלמת הגאולה, אבל אין הכי נמי, לאו למימר, שגילוי אור הגאולה מתעצם בגלויות, שכן באור הגנוז עסקינן, ואם אמנם כשחר יבקיע, זה קאי על האור הפנימי שבתוך מהלך הענינים שכלל שהעלילה הולכת ונרקמת כך חומת הגאולה והתעודה המקויות קמה וגם ניצבה, רק עין בשר לא שזבתה, ואולם בא השמש לזרוח על הארץ בבת אחת תבוא, מחשך גמור אל אור נצח "פתאום יבוא האדון אל היכלו", ואדהכי והכי כל שלב ושלב בקורות עם עולם הוא עוד פיסת חוט הנשזר אל חבל הגאולה, ותוספת נדבך מחבלי לידתה.

ולהאמור נראה דניתן לומר, דמה שעתידין להתחדש כמותה, שכשם שמהלך הלבנה מביא לידי חידושה לפי הנראה לעין, ואמנם החידוש הזה כבר מוכרח וידוע מעיקרא דמלתא, רק שבסוף השלמת מהלכה נראית כחידוש, חידוש בלא חידוש, רק חידוש כמתחדש, וכאילו יש בכאן דבר חדש, כך גאולתן של ישראל, מה שעתידים להתחדש, היינו כאשר יתקיים "הפלאים יבאו..." יהיה זה מעין "להתחדש כמותה", אך ענין החידוש שיהיה, לפי האמת, כבר קבוע ועומד ומתרחש בכל מהלכי העבר שעברו ועוברים עלינו, ולעתידי לבוא יתחדש עלינו משמעות הענין להראות כדבר חדש, אשר אמנם כבר היה מעולם, כענין חידוש הלבנה, שבואה לקראת חידוש היה מוכרח ובידוע כל משך מהלכה, ולבסוף מתגלה במולד הנראה.

בבית מדרשו של רבי צדוק הכהן משמש תדיר יסוד האומר שכל מקום בתורה בו מופיע לראשונה מושג או ערך מסויים, שם עיקרו ושורשו של אותו ענין; והנה הנחמה, בניגוד למה שהיינו אולי מעלים על דעתינו לכאורה, מופיעה בתורה לראשונה דוקא ביחס להקב"ה, שכן כתוב בסוף פרשת בראשית "וינחם ד' כי עשה את האדם בארץ". ונראה טעמא דמלתא, כי באמת הנחמה האמיתית והמושלמת, הנחמה לפי מה שהיא בעצם מהותה ואופיה, אכן לו, בעל העלילות קורא הדורות מראש, לבדו, שעולמו נסתר תמיד ונעלם מעיני הבריות, לא ישיגוהו שכל אנוש, כי לא מחשבותי מחשבותיכם, ורק הוא לבדו ית' יודעו ומבין פשרו, איך הכל מכוון לפי האמת ברחמים גדולים, "זה ד' קוינו לו", עד ביאת גואל צדק; כי על כן הנחמה, לפי תוכנה ותכונתה, שייכת ואפשרית רק אצלו יתברך ויתעלה.

הנה אומרים בקדיש '... יתהדר ויתעלה ויתהלל שמיא דקודשא בריך הוא לעלא מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא...'. והך נחמתא המוזכרת בכאן בשיטה אחת עם כל שאר השבחים, צריך מובן מאי שייטא להכא, אתמהא, וכי איזה שבח היא הנחמה להזכירה בהדי ברכות ושירות ותשבחות. ואולם וכאמור, הנחמה האמיתית, לא זו שרק מנסה להפיק בדיבורה השכחת הצער והפגתו, אלא הנחמה שבתכלית, אשר כוחה לגולל מרישא ועד סופא בתרייתא מהפך בעצם הענין "להראות לעמים יפיה", שמעולם לא שרר שום רע ואף לא צרה, היא לו יתברך השבחה היותר גדול לעלא מן כל ברכתא ושירתא, כי היא מורה על אחדות הבריא, שאמנם היתה הווייה שלמה מעיקרא ללא ריעותא וכלי חיסרון.

כמה מניח את הדעת איפוא שהתורה הקפידה להציב ראשית המושג של נחמה כלפי קודשא בריך הוא, ולא ביחס לבר אנוש, כי אמנם הבן אדם באשר הוא רק יכול לשאוף אלי נחמה, להעיף מבט חטוף אל מולה מבלי היכר פנים, אך לעולם עד התגשם הגאולה השלמה באחרית הימים, הרי שנחמה ממנו והלאה, כי לא אפשר לשכל אדם להבין זאת ולהכיר בזאת, איך כל הרע רק לכאורה ובעצם שורש לבנין הטוב, וכפי שהוזכר ממרנא הגר"ח מוואלווין.

ואכן רגילים אנו למצוא תדיר את הנחמה כשיא ההתבטאות להבעת הכרתנו על פעולתו ית', וכך אנו אומרים '... כי אתה הוא בעל הישועות ובעל הנחמות', '... לישועה ולנחמה', והרי לכאורה הסדר ראוי להיפך, מן הקל אל הכבד, לאמר, כי הישועה מלתא עדיפא מן הנחמה, שבעוד הנחמה רק מנחמת מן הצרה להעביר כאבה ועקאתה, הרי הישועה פותרת עינינו ומביאה לכלל גאולה, כך לכאורה, ואמנם לא כן, כי באמת הנחמה כוחה יפה מן הישועה, שכן הנחמה, לכשנזכר לה וכאשר תגיענו בב"א, תוכיח כאלף עדים שמעולם לא עזבנו, ובשום צרה לא אפפנו חשך רק אור באתכסיא היה עלינו תמיד, אור עליון אשר גנזו לאחרית הימים, נסתר ונעלם, ואך "היינו כחולמים", וכי על כן נקטו עורכי התפילה ומיסדיה בסדר הזה בדוקא, כי אתה הוא בעל הישועות ובעל הנחמות; הישועה מן הצרה, ואילו הנחמה הוראתה שמעולם לא היתה צרה מעיקרא.

הדרן לקמייתא; 'ובלשון הזה אמרו לו עקיבא נחמתנו, עקיבא נחמתנו', הרי שחז"ל דקדקו להסב תשומת לבנו אל סגנון הדברים בו פנו חכמים לרבי עקיבא, וכנ"ל. ונראה להציע מכוון הדגשת הגמרא הזו על שום שימושם לקרותו עקיבא בנקיבת שמו, שאמרו כן בדקדוק ובכוונה יתרה, על כי שמו גרים ליה לראות הכל במבט אחר, במבט של נחמה ומחשבה אחרת, שמה שאנו בוכים, אתה, אתה עקיבא משחק, שמה שאנו רואים את העכשיו, את הלכאורה, אתה מיטיב להבחין במבט כולל מרישא ועד העקב, וזוהי נחמתנו, ושמך מורה על כך, ועל דרך שכתב הבן יהודע, כי עקיבא אותיות 'יעקב' 'א', ונאמר התוכן בזה לראות מן ה'א', מן ההתחלה ועד העקב, עד הסוף. ואכן כך נאה וכך יאה לרבי עקיבא, תלמיד נאמן לתורת רבו, הלא ניהו נחום איש גם זו, שרגיל היה לומר גם זו לטובה, וגם רבי עקיבא היה ביסודו ומשורש נשמתו כוחו יפה להרעיף מבטו אל מעבר לפסגות הנראות לעין, ולדעת כי ללכאורה משמעות אחרת ותוכן יצוק מלא נחמה.

ונוסיף בזה מסמרות, שהנה מצאנו בים של שלמה פ"ד גיטין שהעלה שני אופנים לכתוב את השם עקיבא. אופן אחד עם ה' בסוף השם [עקיבה] ודרך אחרת עם ה' א' [עקיבא]. וכתב היש"ש סימוכין לשני השיטות; סיומת ה' מבוארת באור זרוע, שמספר שבא לפניו מעשה של כתיבת גט ששם המגרש היה עקיבא, ונסתפק רבנו יצחק מווינה האידך לכתוב את שמו, והנה בלילה ראה בחלומו פסוק "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה", ונתבונן בדבר והשכיל כי אותיות סופי התיבות עולות עקיבה ושמח על הארה זו כעל כל הון וגמר בדעתו לקרוא שם ספרו על שום מעשה זה.

וכדולה ומשקה נראה לומר בזה תוכן ורמז, כי 'לצדיק', מי שחי בבחינת צדיק, הרי שה'אור זרוע' לו כבר עתה במציאות שלפניו, כי באמת בחשכת הגלות טמון וקיים אור הגאולה והוא בחינת זרע אשר יצמח ליתן פרי, וכי על כן 'ישרי לב שמחה', הישר לב, מי שדבק בבחינת ישראל, כבר בשמחה ['ישראל' - 'ישר' א'-ל', מבעל כלי יקר].

ואופן השני יסודו נטוע בגמ' ר"ה כ"ג ואיתא שם, 'א'ר יוחנן אוי להם לעכו"ם שאין להם תקנה שנאמר [ישעיה ס'] "תחת הנחושת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף ותחת העצים נחשת ותחת האבנים ברזל", תחת ר"ע וחביריו מאי מביאין, ועליהם הוא אומר "ונקיתי דמם לא נקיתי", ופרש"י 'אם באתי לנקות את העכו"ם משאר עוונות, לא אנקה מדמם של ישראל'; ע"כ דברי הגמרא הדורשת כתובים אלו ביחס לרבי עקיבא וחביריו, שאין כפרה על דמם. וכל היש"ש שבפסוק שמקודם להך מילתא כתוב "... וידעת כי אני ד' מושיעך וגואלך אביר יעקב", 'אביר יעקב' אותיות רבי עקיבא עם "א" בסוף.

והרי שאביר יעקב, היינו 'רבי עקיבא', הוא הקדמה וכוותרת להמשך הנבואה "תחת הנחושת אביא זהב זהב...", שאותה נבואה מוסבית ונדרשת על רבי עקיבא וחביריו, עכ"ל.

ונראה שיש בצורת כתיבה זו עם ה' א' רמז על הנעלם, שהכל טמיר עד שיצטרף הראשית אל האחרית, מ'א' ועד העקב, וכנ"ל, וכשם שיש מקום לומר שהכתיבה עם ה' ה' הוראתה על האחיזה באור הגנוז השרוי בהחבא, היא מידת ישראל העליונה בה נוחם יעקב אבינו להיות לו חלק ודביקות במשמעות העליונה של המאורעות כבר עתה, כך על משקל זה י"ל כי הכתיבה עם ה' א' באה לבטא את עומק ההסתר, שהמציאות לא תבורר ולא תתגלה אלא לבסוף, לעתיד לבוא, בהתגולל כל המהלך בשלומותו, מראש ועד העקב.

ונראה להוסיף בזה טעם לשבח, לפי מה שכתב רבנו בחיי בפסוק "עד חדש ימים, עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרע..." [במדבר יא' כ'], וכתב כי כל תיבה שהצריכה ה' לבסוף והטיל בה ה' ה' הרי זה בא להפלט הענין, וכגון קיראנה לי מרא, עם ה' א'. ועל הפלגת הזרות כתבו הכתוב בכאן עם ה' א', כך דבריו. מעתה מה יפה, כי הבבלי, שענינו ושורש תורתו נדרש מקרא "במחשכים הושיבני" זה תלמודה של בבל [סנה' כ"ד] משמש תדיר בשם עקיבא עם סיומת של ה' א', שהיא הוראה על שהעמיקו בחשך גלותם, ולהפלט ה'עקב' הנדרש והנצרך עד בא אור 'ישראל'. ולעומת זאת הירושלמי, שנחתם מאתיים שנה מקודם ועדיין חשכת הגלות לא העמיקה כ"כ, נוקט תדיר בשם עקיבה ב'ה'.

נשובה לראש, שמצאנו לרבנו נ"ע מייחסים את הנחמה לפורים, וכמו כן מה טעם לסדר רב עמרם גאון להצריך קריאת המגילה לפני אמירת על הנסים בערבית. ואמנם לאור כל האמור ובהקבץ משקל הדברים, דעת לנבון נקל, כאשר באים להודות ולהלל על הנסים ועל הנפלאות שבימי מרדכי ואסתר, וידוע מאמרם ז"ל [חולין קל"ט ע"ב] אסתר מן התורה מנין "ואנכי הסתר אסתיר" [דברים ל"א], אותה עת הסתר שאמר הקב"ה לשלוח לן את אסתר, היינו לא נס גלוי, ולא ישועה מובהקת אלא שתיקון ההסתר מתוך ההסתר מניה וביה, הנה כמה טעם יש בדבר לקרות את המגילה מקודם, להצריך להתבונן מעיקרא האידך כל אותם המאורעות אשר כביכול הובילו והעמיקו צרת ישראל ומצוקתם, באמת ולאמיתו הם עצמם פעלו לגאולתם ולישועתם. הנה המן הרשע, עוד רגע קט ומבוקשו בידו, לנקום ממרדכי היהודי, והוא בא לפני המלך לתלותו על עץ גבוה, והוא ניהו לו עצמו לרועץ, ומחשבתו הרעה עליו נהפכה. אין כאן מאורע של נס הנושא אופי של שינוי הטבע, אשר בימים ההם בזמן הזה אפשר להתייחס אליו להודות ולהלל כהיום, אלא שרשרת קורות והשתלשלות מאורעות, שרק מתוך העמקה בהם לעקוב אחר כל פרט ופרט, וכל מעשה ומעשה והתולדה שיצא מהם בסופו של ענין, וכפי שהפליא אדונינו הגר"א בפירושו ע"ד הנגלה ושאר גאוני המחברים, כולם זכר צדיקים לברכה, להראות ולגלות בכל צעד ושעל של מעשה המגילה, אשר לכאורה הכל אך מקרה הוא, מקרה רע אשר עמד להתרחש עלינו ר"ל, איך שבאמת הכל בהשגחה נפלאה היפך מחשבת השונאים המן ואחשוורוש, וכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, ובכל נקודה ונקודה כבר טמון שורש

ומבצבץ זרע הישועה להצמיח גאולתנו ממזימת המן, הכל במחשבה אחרת מן הנראה כביכול לעין, כי "והעיר שושן נבוכה" חובק בתוכו את "והעיר שושן צהלה ושמחה", וכל אבן צרה על לבן של ישראל בקושטא עוד נדבך בחומת ישועת ורווחתם, וחשך הגזרה צורר בכנפיו אורה ושמחה וששון ויקר, עד שקיימו מה שקבלו כבר, וכי על כן מתוך, ורק מתוך, קריאת המגילה יכולה להבשיל אותה הכרה הפנימית ותחושת גאולה על נס פורים, על ההשגחה הצמודה שנהג עמנו בנעלם ובמופלא, ולזאת ישר ונכון, כי דוקא מתוך התבוננות ולמידת הסוגיא בהעמקה יתרה, בא יבוא האיש הישראלי להודות ולהלל, לאחר שנפרסה לפניו כשמלה את שהיה ומה שאירע, ומסיפא לרישא, מן העקב להתחלה נוכח והפנים איך שכל פרט, אבל ממש כל פרט ופרט פעל להצלת ישראל ותשועתם; אחר כל אלה, או אז יכון דבר, להביע אל נכון ההודאה וההלל על נסים ועל הנפלאות שעשה עמנו, בימים ההם בזמן הזה.

ויש להעלות על הדעת, כי בעל סדר רב עמרם גאון עמד ולמד את האמור בגמרא דמגילה דף יד' 'קריאתה היא הילולא', לא בלבד כתירוץ על שאלת הש"ס מדוע אין גומרים את ההלל בפורים, היינו שיוצאים ידי חובת הלל בקריאת המגילה, אשר זו כוונת הגמ' בפשטות, אלא שנאמר בכאן עדיפא מינה, שקריאת המגילה היא האופן והדרך האחת היחידה והמיוחדת להלל ולהודות על נס דפורים לצאת חובת ההלל שאכן חייב בו; היינו שאמנם חובה של אמירת הלל על נס פורים יש גם יש, וכשאלת הגמרא מעיקרא, ואולם הצורה והדרך המתאימה לצאת ידי חובה זו, היא בדוקא באמצעות קריאת המגילה, ואין בלתי, כי לא הרי חובת הלל על נס גלוי כהרי הלל על נס שהוא בא בגין נס נסתר [של פורים]. שוב ראיתי כדברים הללו בפחד יצחק שכתב להסביר שיטות הראשונים שלא סוברים כדעת המאירי, שבמקום שאין מגילת אסתר מצויה, אכן חובה לקרוא את ההלל, וכשאלת הש"ס, והוא דעת יחיד. וכתב שכפי הנראה שאר הראשונים, שלא העלו פסק כזה, הבינו את כוונת דברי הגמרא, שקריאת המגילה היא הצורה הנכונה והבלעדית המתבקשת לאור אופי הנס, וכן"ל, וברוך שכינותי. ואמנם רצוני להוסיף בזה נדבך לאמר, שאפשר כי בעל סדר רב עמרם גאון ראה בכאן אף יסוד ושורש לדין שהעלה להצריך את הקריאה לפני ערבית ואמירת עה"נ, ומהאי טעמא גופא, דכיון דאנן בנס של פורים עסקינן הרי שתתחייב ההתבוננות דרך הקריאה מקודם לאמירת עה"נ, באותה מידה שקריאת המגילה בפורים עומדת במקום הלל הרגיל, וכפי שנתבאר לעיל.

מעתה נעמוד על כוונתם של רבותינו ז"ל ונאמוד דעתם, כי הם המה הניחומים אשר שלח להם וכדברי בעל העקידה, ואלו התנחומים אשר מצאו לפניו כדברי רבי שמעון הגדול, ניחומים בלשון ובמובן האמיתי והשורשי, היינו לשון מחשבה אחרת, שכל המבט השתנה ונהפך מצד לצד, שכן ואכן ברגע אחד הכל התהפך, והכל נעשה ברור ומבורר, לקיחתה של אותה צדקת אל בית אחשורוש מפתח לגאלתו, "כי המן ... חשב על היהודים לאבדם ... ובבאה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ", והכל התהפך ברגע אחד דוגמת "אני יוסף אחיכם", על משקל שוה וזהה.

ולא מן הנמנע כי את אשר קבע בתשובת הרשב"א, שמעולם לא היתה גזרה על פורים, וכמאמר הכתוב "וזכרם לא יסוף", זאת לנו מיד ההשגחה העליונה, כך יש לומר, להיות הימים הללו של פורים לאומתינו לאור ולאבוקה בחשיכת הגלות בת האלפיים, שנאמין ונסמוך שכל הקורה איתנו וכל המתרגש עלינו, כולו לטובה ונשכיל בזאת האמת למצוא משען ומבטח, וכהא סיפורא דאסתר ומרדכי בימי המן הרשע, שהסוף העיר והאיר על תחילתו, תשועתם היית לנצח ותקומתם בכל דור ודור.

ואולם זאת למודעא, כי כל האמור בתנאי אחד, והוא, שכשם שאמרו אחי יוסף בטרם התהפך שעתם לטובה "אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו", ואסבר לן רמב"ן 'חשבו להם האכזריות לעונש גדול יותר מן המכירה', כך גם קדם תנאי זה בנס של פורים. וכבר ידוע מה שאמר רש"י הירש זצ"ל בפירושו כי 'אכזריות' מנוטריקון אך זר, לאמר שמידה זו של אכזריות שורשה מן הזרות ומחוסר היחס והקשר בין הבריות, בלתי האחוה, ועל כך אחי יוסף התעוררו לעשות תשובה, וברגע שחידשו בעצמם את האחוה והתחרטו מן האטימות כלפי אחיהם ושבנו ממידתם האכזרית, או אז הבשילו הנסיבות להתגלות אליהם, והכל הוברר כי אין ואף לא היה כאן שליט קשה המבקש רעתם, אלא אחיהם משכבר והכל לטובה; "אני יוסף אחיכם".

בה במידה צריכים לדעת אל נכון ולהשכיל דבר אל אמת, שאמנם ואכן היה בכלל ובכוח כל מאורעות המגילה להיותם הם עצמם מובילי הגאולה, בחינת נחמה מחשבה אחרת, ואולם ובלבד שיוקדם לכך ה"שק

ואפר יוצע לרבים" ובמקום "עם אחד מפורז ומפרד", להתקיים בהם "כנוס כל היהודים", לשוב למידת "כאיש אחד ובלב אחד", היותו תנאי ושורש ל"קיימו וקבלו". ורק כאשר זכו להתנחם על אותו מעשה שהיה עילה לגזרה ובעטיו באו לכלל להשמיד להרג, מר כדאית ליה ומר כדאית ליה, כאשר סו"ס בצבץ בלבן להתעורר לשוב אל מלכו של עולם, וכל אחד ואחד זעק והתוודה על חטאו ואמר '... ועשיתי כך וכך, והרי ניחמתי ובשתי במעשיל', כי אז בזאת, בניחמתי אני, זכו, מידה כנגד מידה, לניחומי עולמים, להתהפך עליהם כל המקרים להשגחה נפלאה.

והכל בכלל לשונם של ראשונים ז"ל, שכן כתב בעל העקידה '... איך שמע תפילתם ודברי צומם ושלח להם ניחומים', הרי שדקדק להקדים את התפלה והצום לפני הניחומים, שזכו לאלו הניחומים מתוך אלו שקדמו. והוא הדין והיא המידה באותה הסליחה לתענית אסתר המתחלת בלשון 'אתה הא-ל עושה פלאות', גם שם באה הזכרת הנחמה בעקבות הכפרה, 'וכעשותך נפלאות באותן הימים, מצא לפניך כפר ותנחומים, כן אתנו הפלא תשועת עולמים', שכשם שאז מצאנו לפניך תנחומים לאחר הכפר, היינו תחילת דבר כפרה ותשובה, כך הבקשה שנזכה לזה כהיום הזה. ומותר וחייבים לומר שאילולי כך חלילה, היו נשארים כל אותם הפרטים והמאורעות במשמעותם הפשוטה בטעם ובתוכן של גלות, שלום וחס. אמנם יש מהלך של נחמה, יש תוכן מופלא, ומובטחים אנחנו על הגאולה העתידה שתרחש עלינו, אך נדרש הניחומי, השינוי של כל או"א להגיע אלי הכרה, כי 'אני אחר', כדי לגלות ולגאול את האור הגנוז שבכל הקורות, שבזה נזכה לאור הגאולה ולנחמה באמת במהרה בימינו אמן.

ואחר שזכינו ללמוד ולהוכיח שכל מהלכו של פורים עומד תחת סימן הנחמה, שהתחדש עלינו מחשבה אחרת, להפוך את הכל למשמעות אחרת, וכמאמר הכתוב "... והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב", נראה להוסיף בזה נופך ענין נורא ממש, אילולי כתבו מרנא חת"ס אי אפשר היה לאומרו, שאמנם לא זו בלבד שכל הקורות עלינו הפכו לטובה וקבלו הטיה למוטב, אלא שבנוסף התחולל באותה עת באומה הישראלית תמורה בציפורן נפשה ובלשד עצמיותה ורוח אחרת מדברת מגרונה מני אז. הכיצד? הנה אמרינן בגמ' דשבת 'כפה עליהם הר כגיגית, מכאן מודעא רבא לאורייתא', ותמה בתאו"ח סי' קפ"ה טובא, הרי לפי דברי הרמב"ם [- דברי הר"מ הועתקו אחרי סוף דיבור זה -] שהכפיה על דבר מצוה מגוללת את רצונו הפנימי האמיתי, וסר היצר המסיטו, איך יש מעובדת הכפיה של הר כגיגית מודעא רבא על קבלת התורה, אדרבא תועיל נא הכפיה וכדאמרינן בעלמא 'והרי זה גט כשר'. ומתוך שאותה הלכה של כפיה על גט לא באה לביטוי מעשי אלא לאחר קבלתם ברית התורה קבלה מחודשת ורצונית בימי הפורים, ומאהבת הנס שקיימו מה שקבלו חלה התמורה הזאת בנפש הישראלית לרצות הוא באמת להיות בן לתורה ומצוותיה, ורצון התורה הפך לרצונו העצמאי של כל יהודי ויהודי, ומני אז, שמחשבה אחרת מהדהדת בנימי דעתו ותודעתו והדביקות בו ית' ממלאת את כל חלל נפשו, מאז ורק מאז, יש מקום לכוף על דבר מצוה לקיים תורה והלכותיה, ושפיר קאמרינן שהאונס מגלה את רצונו הכנה והתהומי שנתהווה בו, וממילא משהוכה סר יצרו הרע ומתגלה הרוח האחרת שהוקנתה ובאה לו בעת ניסא דפורים, כי נהיינו ליהודים של מחשבה אחרת בעלי תהום הכרתי תורני מובהק, מחוברים ודבוקים בתורה הקדושה בהווייתנו הצרופה. ודבר שפתיים למותר, כי היא המידה באשר למילה, אותה המילה המכשרת את לב הבשר לדברי תורה, כפי שהביא רעק"א מבעל עוללות אפרים, גם אותה מילה קבלה כמובן משנה משמעות ויתרון הכשר הפעולה כהיום הזה להכין הלב מחול לקדש; "ליהודים היתה אורה זו תורה" ... וששון 'זו מילה'."

[טעם הכשר הגט כתב הרמב"ם בפ"ב מהל' גירושין ה"כ וז"ל 'ולמה לא בטל גט זה, שהרי אנוס הוא בין ביד גוים בין ביד ישראל, שאין אומרים אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב מן התורה לעשותו כגון מי שהוכה עד שמכר או נתן, אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר שאסור לעשותו אין זה אנוס ממנו, אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה ... וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו', עד כאן]

כי על כן וכמו באז, כעשותך נוראות באותן הימים, כן אתנו הפלא תשועת עולמים, מצא לפניך כופר ותנחומים, שבימים אלו של תענית אסתר ופורים נזכה להתעורר להיות ראויים לנחמה ובעלי מחשבה אחרת, לדעת להסתכל על כל דבר בצורה מהותית והיפך הלכאורה הפשוט, ואז ברצות ד' עלינו לטובה, נזכה להתקיים בנו את אשר הפליאו חכמינו ז"ל כל כך יפה בלשונם באיכה רבה על אותו מעשה של רבי

עקיבא וחבריו הנזכר לעיל, שהם השיבו לו על דבריו בזה הלשון 'תנוחם ברגלי מבשר', היינו שתזכה לראות במו עיניך את שאתה משכיל כהיום מדעתך. והיא הנותנת להיות התחינה מלפניו ית' שמו, שיתקיים בנו הבקשה שאחרי ברכת המזון של סעודת מילה 'הרחמן הוא ישלח לנו משיחו הולך תמים, בזכות חתני מילות דמים, לבשר בשורות טובות וניחוים, לעם אדמומתי מפורד ומפורד בין העמים'.

שער ח

תפלה עבודה או בקשת צרכיו.

פרק א

מהות התפלה

**האם הוא מעורר רחמים לבקשת צרכיו,
או שהוא עובד את ה'.**

תפלה בקשת צרכיו. < תפלה מעוררת את מידת הרחמים עלינו. < תפלה בתור עבודה שבלב הוא לברר לעצמו שהכל מהבורא עולם והתפלה פועלת במתפלל. < פשוט שתפלה אינה 'לימוד מוסר' בצורה מעשית. < הרבה ראיות שיש כח לגוף התפלה עצמה. < חלקים שונים של התפלה כנגד עולמות. < סידור שבחו של מקום. < כח בגוף התפלה והשגת צרכיו לעורר רחמים, משתלבים זה בזה.

תפלה בקשת צרכיו.

בבית אלוקים [להמבי"ט] בתחילת שער התפלה הגדיר את מהות התפלה – ומתבאר שם שתפלה היינו בקשת צרכי האדם מהקב"ה – וכן הוא בחינוך [מצוה תלג] בשרשי המצוה "פתח להם פתח באשר ישיגו כל משאלותיהם לטוב, והוא שיבקשו ממנו ברוך הוא אשר בידו ההסתפקות והיכולת כל חסרונן, כי הוא יענה את השמים לכל אשר יקראוהו באמת".

ובאמת שכן מבואר בשבת [י'] "רבה חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה, אמר מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, והוא סבר זמן תפלה לחוד, וזמן תורה לחוד", ופירש"י – "חיי עולם – תורה, תפלה – צורך חיי שעה היא – לרפואה לשלום ולמזונות", ומשמע שעיקר תפלה היינו בקשת צרכיו בגשמיות – לרפואה לשלום ולמזונות.

וכן מתבאר נמי במבי"ט [שם] דלכן ליכא תפלה במלאכים – שתפלה היינו בקשת צרכי עולם הזה וכל מחסוריו וכל זה לא קיים אצל המלאכים.

תפלה מעוררת את מידת הרחמים עלינו.

ועיי"ש עוד בבית אלוקים שהבקשות הן דווקא בדרך רחמים ותחנונים וכמפורש בדברי חז"ל, ובאמת שדבר זה חוזר על עצמו בנוסח התפלה שוב ושוב – "שמע קולנו חוס ורחם עלינו" – שמיעת התפלה עטופה ברחמים, "קבל ברחמים וברצון את תפילתנו" – קבלת התפלה שוב עטופה ברחמים וריצוי – זו תפלה – התעוררות של מידת הרחמים, וחוזרים שוב ושוב, והוא רחום יכפר וכו', זכור רחמך וכו', ה' מלא רחמים רחם עלי וכו', כרחם אב על בנים כן תרחם עלינו, אב הרחמים הוא ירחם וכו', אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו וכו'.

אולם – אין זו הלכה בעלמא שצריכים לבקש דווקא דרך רחמים – אלא אדרבה – כך היא כל הגדרת ומהות התפלה – 'בקשת רחמים' – לעורר מידת הרחמים כנגד מידת הדין – וראיה לכך מהסוג' בברכות [כ:]: דמבואר דנשים חייבות בתפלה כיון דרחמי נינהו – ופירשו התוס' דכיון דכתיב "ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה" הוי כמצות עשה שהזמן גרמא – וקס"ד לפוטרה – אלא דסו"ס אכתי חייבות כיון דרחמי נינהו – [ופירשו דגם במ"ע דרבנן שייך פטור זמן גרמא] – ועיין בלשון הירושלמי – מובא במאירי [שם] "כדי שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו", ועיין עוד במ"ב [סימן קו ס"ק ד], וכן מוכרח נמי ממה דאמרו בסוטה [לג.]: דהא דתפלה מהני בכל לשון הוא משום שתפלה היא רחמים – ופירש"י שלכן יתפלל דווקא בלשון שהוא יודע הכי טוב לכיון.

עוד מוכרח כן ממה דמצאנו בהרבה מאד מקומות בגמרות¹⁶² ובמדרשים שהלשון הפשוטה של חז"ל לתאר תפלה היא – 'בעי רחמי' – 'המבקש רחמים', והיינו שמהותה והגדרתה של תפלה – היינו 'בקשת רחמים' – ועיין בלשון הספרי [ברכה ל"ג יב] "שיהיו מתפללים לפני ואני מתמלא עליהם רחמים".

¹⁶² בכמה דוכתי בברכות ובתענית ועוד.

ועיין ברשב"א בברכות [ז] - מובא בעין יעקב [שם] "ותפלת ישרים רצונו וגורמת לרבות הרחמים על בריותיו - ותפלת הצדיקים כובשת את הכעס - והוא ענין תפלת אברהם בהפיכת סדום - והוא ענין כל התפלות".

וכ"ה בתשב"ץ על אבות [מגן אבות] - שעיקר תפלה שיצטער כמי שמתעטף כי התפלה קרויה רחמים והמבקש רחמים מדבר בתחנונים - והשם ברוך הוא עונה אותו ביום צרתו, כי הוא בעל רחמים ומרחם לכל מי שצריך רחמים שאפילו נגזר עליו רע, ועל ידי בקשת רחמים מתבטל גזר דינו ונקרע - עיין בהערה ¹⁶³ שהבאנו כל לשונו.

מהפסוק של "ויתפלל" אברהם על אבימלך למדו חז"ל [ב"ק צ"ב] - שכל ה'מבקש רחמים' על חבירו וכו' - והיינו שלשון ויתפלל הוא לשון 'בקשת רחמים', ועל התפלה המפורסמת של חזקיהו כשהיה חולה נאמר בחז"ל בלשון - 'אל ימנע עצמו מן הרחמים' [ברכות י'] ותפלת משה בעגל [ברכות ל"ב] נאמרה בלשון 'נתחזק בתפלה וביקש רחמים' - ובלשון הגמרא בחולין [ס] מתארים את התפלה של אדם הראשון על הדשאים "ובקש עליהם רחמים" - ועיין בברכות [ס'] בתפלה על עובר - "שלשה ימים הראשונים - יבקש אדם רחמים שלא יסריח וכו' יבקש רחמים שיהא זכר וכו' יבקש רחמים שלא יהא סנדל וכו' יבקש רחמים שלא יהא נפל וכו' יבקש רחמים שיצא בשלום".

ומצאנו שלשון תפלה אצל יצחק היינו "ויעתר יצחק" - וביארו בחז"ל [סוכה י"ד] שזה לשון של הפיכת תבואה ממקום למקום - וגם הכא "תפלת צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממידת אכזריות למידת הרחמים" - ועיין מהרש"א ביבמות [סד.] - מובא בהערה ¹⁶⁴.

ועיין בארוכה לעיל [שער א' פרק א] בזה שתפלה היינו בקשת רחמים - ומה כחו הגדול של מידת הרחמים שהיא הנהגה למעלה ממלאכי השרת - ועיין עוד לעיל [שער א' פרק ב'] שהוספנו עוד בכח התפלה לעורר מידת הרחמים לערוך מלחמה בין דין לרחמים ע"י התפלה - ועיין עוד לעיל [שער ו' פרק א] שכל הבנין של תפלת שמו"ע בנויה על הכח המיוחד של י"ג מידות רחמים.

ולסיכום - תפלה היא בקשת צרכיו - והכח של תפלה היא לעורר רחמי שמים בכל עניניו - זה מהות התפלה.

תפלה בתור עבודה שבלב

הוא לברר לעצמו שהכל מהבורא עולם

והתפלה פועלת במתפלל.

אולם יש להקשות - הרי התפלה מתוארת בפסוקים כעבודה שבלב - שלומדים מהפסוק ולעבדו בכל לבבכם - שזו תפלה שזו עבודה שבלב - וכמבואר בתענית [ב].

ומצאנו בדברי חז"ל בכמה דוכתי שתפלה דומה ל'עבד שמבקש מרבו' - ומשמע שזה שייך לעבודת ה' שלנו - חלק מהעבודות ממש - ויש לשאול - דלכא' זה תרתי דסתרי - אם אומרים לאדם שבתפלתו הוא משיג את כל צרכי עניני עולם הזה - אטו שייך בזה לומר שזה מעשה עבודה להקב"ה - הרי אין זה אלא עובד את

¹⁶³ כתב התשב"ץ באבות [פרק ב משנה יג] - על המשנה שצריכים לעשות את תפלתו תחנונים - וז"ל: "כי המתפלל צריך שיראה את עצמו כאילו הוא מצטער ומבקש רחמים, וכמו שאמרו בראשון משבת [י.], פכר ידיה ומצלי, כלומר מחבק את ידיו זו עם זו ומתפלל כאדם המצטער - וכן אמרו חכמים במדרש תהלים [מזמור סא ב ד"ה בעטוף] שעיקר תפלה שיצטער כמי שמתעטף, שנאמר 'תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו', [תהלים קב א] כי התפלה קרויה רחמים כמו שאמרו רז"ל בפרק ערבי פסחים [קז:] ובפרק אלו נאמרין בכל לשון [סוטה לב:] ובפרק מי שמתו [ברכות כ:] לחייב נשים בתפלה, שאני תפלה דרחמי גינהו. ובכל מקום מזכירין תפלה בלשון רחמים, בעא רחמי עליה, ולשון הכתוב, 'ורחמין למיבעא מן קדם אל-ה שמיא' [דניאל ב יח]. והמבקש רחמים, מדבר בתחנונים, שנאמר 'תחנונים ידבר רש' [משלי יח כג], והשם ברוך הוא עונה אותו ביום צרתו, כי הוא בעל רחמים ומרחם לכל מי שצריך רחמים. ועל זה אמר הכתוב, 'כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה' [יואל ב יג], שאפילו נגזר עליו רע, על ידי בקשת רחמים מתבטל גזר דינו ונקרע, כמו שאמרו בראשון מראש השנה [טז:], יז:].

¹⁶⁴ ח"ל המהרש"א - "ונראה הדמיון כי כמו שהעתר מהפך התבואה להבדיל המדה הרעה שהוא המוץ שבה ממדה טובה שבה כך תפלתן של צדיקים מהפכת להבדיל מדת הדין ממדת הרחמים ונזכר זה גבי יצחק טפי מבשאר אבות לפי שהיתה מדתו מדת הדין כמ"ש פחד יצחק וישבע יעקב בפחד אביו גו' כידוע לחכמים ואף על פי כן בתפלתו הפך מדת הדין למדת הרחמים לשנות בהם טבע העקרונות וכ"ה בב"ר ר"ל שהפך את הגזירה ולפום כן קריין ליה עתרא דאפיך אדרא וק"ל", עכ"ל.

עצמו וזה גרע טפי מעובד את רבו ע"מ לקבל פרס ששם יש לכל הפחות איזה שהוא מעשה עבודה אלא שהכוונות שלו הם לטובת עצמו - אבל כאן זה כל העבודה שלו מתחילתה ועד סופה - מעשה שהוא 'היכי תימצא' בעלמא איך מקבלים פרס מהאדון.

ורגילים להבין ולפרש שבאמת ענינה של תפלה היינו פעולה שכחה לפעול על המתפלל להביאו להכרה שהכל בא מהקב"ה - ובזה הוא מכשיר את עצמו ובזה הוא פועל בעצמו שינוי תפיסה ומבט חדש על החיים - הוא מעמיד את הבורא עולם במרכז חייו ומוציא את עצמו מהתמונה - ובזה הוא מברר לעצמו שבאמת הקב"ה מנהל את הכל - וכשמגיע להכרה זו אז באמת הוא זכאי לקבל את ההשפעות והמתנות מהקב"ה - והיינו שבלי התפלות אין כאן 'כלי קיבול' לקבל כלום מהקב"ה - ורק ע"י התפלות הוא יכול לקבל ממנו. ולפי ההבנה הזו באמת אין התפלה פועלת כלום מצד עצמה לגרום שההשפעות תגיעו אליו מלמעלה - וכל כחם לפעול על המתפלל לשנות את הדעות וההשקפות והתפיסת עולם שלו.

ומעתה ברור למה תפלה מיקרי עבודה - הרי אין לך עבודה גדולה מזו מהתבטלות מוחלטת כלפי הבורא עולם - הוא עובד את הקב"ה בזה שהוא מברר לעצמו איך שהקב"ה הוא אדון הכל ממש - וברור שהמהלך הזה הוא מהלך של עבודת ה' - לחזק אמונה בהקב"ה - וזו הכוונה לעבדו בכל לבבכם.

פשוט שתפלה אינה 'לימוד מוסר'

בצורה מעשית.

לפי ההבנה הזו נמצא שהתפלה באמת דומה ללימוד המוסר - אלא שבתפלה נוצרה דרך חדשה של 'לימוד המוסר' בצורה מעשית בזה שהוא מעמיד את עצמו כמבקש צרכיו - ובזה הוא עושה 'פעולות' של לימוד המוסר לברר ולהבהיר לעצמו שכל העולם שייך להקב"ה, בזה שהוא משקש צרכיו ממנו.

אולם ברור שזו טעות - ובודאי שאין לומר שהתפלה כל כולה אינה אלא 'עבודה עצמית' שכחה לפעול פעולות במתפלל - ותו לא - שאם נאמר כך - נמצא שבאמת כל התפלה אינה אלא 'הצגה' בעלמא.

הרי באמת אין שום תוכן אמיתי לגוף הבקשה עצמה - וכל התוכן של הבקשה הוא שהבקשות מועילות לו לסדר לעצמו את השקפת עולמו - בתפלה הוא עושה 'כאילו' שהוא מבקש וכאילו שהקב"ה מקשיב לתפלה ומרחם עליו בגלל התפלה - אבל האמת אינו כן - שהאמת היא שהוא יושב עם עצמו ולומד מוסר ודרך זה הוא מגיע לדרגה רוחנית כזו שהוא זכאי לקיום הבקשות - וברור שזו טעות נוראה.

ובאמת שיש הרבה הוכחות דאדרבה - דמוכרח שיש כח לגוף התפלה עצמה - שזו כח רוחני שהקב"ה ברא בבריאה הרוחנית של העולם - וכחה של התפלה בעצמה למשוך אליו את כל מה שהוא מבקש - והוא גורם בתפלתו השפעות מלמעלה - והתפלה עצמה היא זאת שפועלת את פעולתה - וברור שהקב"ה שומע את התפלות לתת לו כל צרכיו, וברור שהתפלה עצמה מעוררת רחמים.

הרי הבאנו לעיל מלשון החינוך ומלשון המב"ט שתפלה היינו בקשת צרכיו - והוכחנו לעיל שכל המהות של תפלה היא לעורר רחמים - 'בעי רחמי' - הרי שזהו הגדרתה של תפלה - לעורר רחמים בבקשת צרכיו.

הרבה ראיות שיש כח לגוף התפלה עצמה.

ונראה להביא ראיות שיש כח בגוף התפלה עצמה לפעול את פעולתה ולמשוך אליו את כל בקשותיו מלמעלה - ולהלן כמה ראיות.

א] בפרשת ואתחנן מצאנו שהקב"ה אמר למשה רבינו שלא יוסיף עוד תפלה אחת - אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, ומוכרח שבלי זה תפילתו היתה פועלת לזכותו במה שהוא ביקש - ומוכרח שיש כח בתפלה עצמה לפעול עד שהקב"ה צריך לומר לו לא להתפלל עוד.

ב] "סכותה בענן לך מעבור תפלה" - הקב"ה בזמן החורבן היה צריך לעשות ענן לעכב את התפלות - ומשמע שבלי זה התפלות עולות ומתקבלות - ואי כל ענינה של התפלה היא שהיא פועלת באדם - א"כ מה כל המהלך בזה דממנפ"ש - או שפעל באדם או לא ומה זה מחייב קיום הבקשות אי אין לה כח עצמי - ולהנך ב' ראיות העירני ידידי הגאון רבי אליהו דיסקין שליט"א.

ג] בפרשת עקב כתוב בפסוק 'הרף ממנו ואשמידם' [פרק ט - פסוק יד] - ועיין ברש"י ובסוגי' בברכות [לב]. ויש בזה כמה סתירות - עכ"פ עיין במהרש"א שכתב "שא"ל הרף ממני וגו' שהודיעו שהדבר תלוי בו ושוב אחר שהתחיל להתפלל תפסו להקב"ה כביכול בתפלתו ולא הניחו עד שימחול ויסלח להם".

למדנו כאן שע"י תפלה, משה רבינו היה כביכול תופס את הקב"ה - ולכן כשהקב"ה אומר למשה רבינו לא להתפלל הוא אומר לו "הרף ממני" - והיינו שלא יתפוס אותו כביכול - הרי למדנו שיש כח בתפלה שבזה הוא תופס כביכול את הקב"ה לעורר רחמים ולתת לו את מבוקשו - ואינו פעולה של האדם עם עצמו שעל ידה הוא יגיע להכרה שהכל בא מהקב"ה.

ד] כן מוכרח נמי מדברי המהרש"א בסוטה - מובא בדברינו לעיל [שער ב פרק ב] לגבי התפלה של בעלי חנופה - שמבואר שם שצריכים לעכב את התפלה שלא תעלה ואוסרים אותה במאסר כדי שהיא לא תתקבל - יש כאן מציאות של תפלה שצריכים לתופסה ולעכבה מלפעול את פעולתה - ואי כל מהותה התפלה אינה אלא פעולה של האדם עם עצמו שעל ידה הוא יגיע להכרה שהכל בא מהקב"ה - לא מובנת כל הסוגי'.

ה] אצל מנשה כתוב בסנהדרין [ק"ג] שמידת הדין התנגדה לקבלו בתשובה - והדרך היחידה היתה לחתור חתירה - והביאו את הפסוק "ויתפלל מנשה אל ה' ויעתר לו" - "מלמד שעשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע, כדי לקבלו בתשובה, מפני מדת הדין" - ובירושלמי - [מובא ביפה עינים שם] מבואר שהמלאכים סתמו את החלונות בשמים כדי שלא ישמעו תפלתו - והקב"ה חתר לו חתירה לשמוע ולקבל את התפלה - הרי שיש כאן כח ועוצמה לגוף התפלות ואי לא סותמים את החלונות התפלה עוברת ופועלת - ומה שייך כל הנושא הזה אי כל כחו של תפלה הוא באדם עם עצמו להגיע להכרה שהכל בא מהקב"ה.

ו] לעיל [שער ב פרק א] הבאנו מהקדמונים שביארו שיש כח מיוחד בתפלה שהקב"ה מקבל את כל התפלות הפגומות על ידי תפלה אחת מעולה - שהתפלה המעולה מושכת איתה את כל התפלות הפגומות - וכולם פועלות ביחד - וכלשון הפסוק "קול צופיך - נשאו קול - יחדיו ירננו" - שכל הקולות של כל התפלות הפגומות מרננים ביחד ע"י קול אחד שמגיע למקום הנכון - וברור שזה רק מובן אם יש כח לגוף התפלה עצמה - ולכן גם תפלה שמצד עצמה חסר לה כח לפעול - אכן ע"י תפלות אחרות גם היא מקבלת כח לפעול - ועי"ש שהארכנו בביאור הדברים - וכמובן שכל המהלך לא מתאים לתפיסה הזו של תפלה שכל ענינה היא אך ורק האדם עם עצמו.

ז] מבואר בדברי הפנ"י בברכות [כח:] "שמספר התיבות והאותיות מצד עצמותם ומצד הסוד שבהם יכולים לעשות רושם למעלה עד כדי שיתקיים המכוון שבאותו ברכה" - ואי כל הלשונות של תפלה אינם אלא היכי תימצא להביא את עצמו להכרה ברורה בגדלות הקב"ה - א"כ אין שום משמעות למספר התיבות וולמספר האותיות.

ח] מבואר בדברי הטור [סימן קטו] שהתיבות והאותיות מכוונות נגד הפרשיות בתורה ששייכות לבקשה הזו - ועיין בדברינו [שער ב פרק א] שביארנו את הדברים - וגם מכאן מוכרח כנ"ל.

ט] עיין בדברינו [שער ב פרק א] שהבאנו את דברי המשך חכמה והבית הלוי לחלק בין בקשה פרטית לנוסח התפלה שקבעו חז"ל - ומכל זה מוכרח שיש כח בדברים עצמם - ואינם היכי תימצא בעלמא להשפיע על האדם.

י] הבאנו שם עוד מהאחרונים שחילקו בין תפלה בלשון הקדוש לתפלה בכל לשון - ושוב מוכרח ע"ד הנ"ל - ופשוט.

יא] כשאדם אחד מתפלל להצלת חבירו - כתפלת אברהם על סדום - הרי ברור שכאן לא נשתנה אצל סדום כלום בהכרתם שהכל מהקב"ה בזה שאברהם התפלל עליהם - וע"כ שזה כח מיוחד של בקשת רחמים לכבוש את הכעס מעליהם - ואולי נימא שזה כבר מספיק בזה שזה השפיע על המתפלל - אולם כבר הבאנו לעיל מהרשב"א בברכות [ז] - מובא בעין יעקב [שם] שכתב על תפלות של אברהם על סדום - "ותפלת ישרים רצונו וגורמת לרבות הרחמים על בריותיו - ותפלת הצדיקים כובשת את הכעס - והוא ענין תפלת אברהם בהפיכת סדום - והוא ענין כל התפלות" - והיינו שמשם מוכרח שיש כח בגוף התפלה עצמה.

יב] הבאנו שם עוד את דברי הזהר הקדוש שפעולתה של התיבות של התפלה היא 'לפתוח ולבקוע' רקיעים - 'ולבנות עולמות' - וכחו נמי 'לעורר את הקול העליון' - וברור שאין שום משמעות לדברים הללו אי באים להשפיע על האדם בעצמו.

יג] הבאנו שם עוד את דברי הנפש החיים שיש דין כוונה שצריכים לכוין בגוף התיבות עצמם כיון שהם פועלים פעולות - ומוכרח כנ"ל.

חלקים שונים של התפלה כנגד עולמות.

ובאמת שיש ראיה גדולה ממה דמצאנו בתפלה שכל חלק וחלק של התפלה מכוונת כנגד עולם אחר - עיין בזה בדרך ה' [ח"ד פרק ו אות יד] שחילק את הדברים כך, דמתחילים בעולם הזה כולל גם את העולם השפל וגם את הגלגלים בשמים, וכנגד זה עומד החלק של הברכות והקרבנות, מעל זה יש את עולם המלאכים וכנגדו תיקנו פסוקי דזמרה, ומעל זה יש את עולם הכחות העליונים שרשי הבריות שזה עולם הכסא וכנגדו תיקנו ברכת קריאת שמע, ומעליו יש עולם האלוקות וכנגד זה תיקנו את תפילת שמו"ע - וע"ע בכף החיים [סימן מח סוס"ק א] בקצרה.

ויעיין נמי בחיי אדם [ריש כלל כ] שהביא גם את הד' חלוקות הללו - אלא שחילק את הדברים קצת באופן אחר - ועיין בהערה ¹⁶⁵ שהבאנו את כל לשונו.

ומהחיי אדם מבואר שאין זה עניני 'קבלה' - אלא שהלכות תפלה בנויות על החילוקים האלו - וז"ל: "כיון שכל חלק וחלק יותר גבוה, ולכן הן נחלקין בענין הפסקות, דעד ברוך שאמר מותר להפסיק בין ברכה לברכה אפי' לדבר הרשות לצורך קצת, ופשיטא לכל דבר קדושה. אבל מברוך שאמר עד אחר תחנון אסור להפסיק לדבר הרשות אפי' לצורך, ועבירה גדולה היא ר"ל", עכ"ל - עיי"ש המשך הדברים.

ועיין עוד בעלי שור [חלק ב - שער השלישי פרק שני] שביאר את הדברים עוד שבאמת האדם המתפלל עולה מעולם לעולם ע"י תפילתו - והוא מתקרב עוד לפני המלך - עיי"ש בכמה מקומות.

סידור שבחו של מקום.

בעיקר יש להוכיח כן ממה דמצאנו הלכה שלעולם יסדר אדם שבחו של מקום תחילה ואח"כ יתפלל - ואי כל ענינה של תפלה הוא להביא את האדם להכרה שהקב"ה שולט בכל - א"כ היה נראה לומר שסידור שבחו של מקום הוא עיקר התפלה.

אולם מצאנו איפכא - דעיין לעיל [שער ו' פרק א] שהבאנו את דברי רש"י בע"ז [ז:] - שכתב - "יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא - שלש ברכות ראשונות - אבות גבורות וקדושת השם - 'שאין בהן תפלה אלא שבח' ואח"כ בשאר ברכות יש דברי תחנה ותפלה" - הרי לנו שהתוכן של הג' ראשונות הוא שבח ולא תפלה ותחינה - וכלשונו - "שאין בהן 'תפלה' אלא שבח".

וקשה דאי כל ענינו של תפלה היא היכי תימצא בעלמא להגיע להכרה הנכונה - א"כ ודאי שבסידור שבחו הוא קובע כן בלבו - ומוכרח כדברינו - שכל החפצא של תפלה - היינו 'בקשת רחמים' - ודברי שבח אינם בקשת רחמים - ולכן אינם בגדר תפלה.

כח בגוף התפלה

והשגת צרכיו לעורר רחמים,

משתלבים זה בזה.

ולסיכום:

א[הבאנו ראיות שהמהות של תפלה היא שהאדם מבקש צרכיו - והוא מעורר רחמי שמים להצילו מכל צרותיו - ולהשיג את צרכיו וכלשון החינוך - "פתח באשר ישיגו כל משאלותיהם לטוב וכו' - כי הוא יענה את השמים".

¹⁶⁵ ז"ל "התפלה נחלקת לד' חלקים - והם נגד ד' עולמות הידועים ליודעי חן - נגד עוה"ז ועולם הגלגלים ועולם המלאכים ועולם העליון שבו שכינת עוזו, ונגד גוף ונפש רוח ונשמה, ועי"ז מעורר הקדושה שבכל עולם ועולם בכל בחי' שמקושר בו חלק גופו ונפשו ורוחו ונשמתו, ועי"ז עולה תפלתו להיות עטרה בראש הקב"ה.

דהיינו מברכת ענט"י עד ב"ש הוא נגד הגוף ועוה"ז, ולכן מברכין הברכות שהם הכל על צרכי גופו והעולם. ומב"ש עד יוצר אור הוא נגד עולם הגלגלים וכנגד הנפש, שהגלגלים והנפש תמיד מזמרים ומשבחים לכבודו יתברך, כמו שכתוב ברכי נפשי כו', וכתוב השמים מספרים, וכל מזמור הללו את ה' מן השמים כו', ולכן נתקנו כל פסוקי דזמרה לעורר הקדושה דשם.

ומן יוצר אור עד י"ח הוא נגד הרוח ועולם המלאכים שהן מקדישין שמו יתברך בסדר קדושה, ולכן אנו אומרים יוצר משרתים כו'. ואז כיון שנתעוררה הקדושה בכל ג' עולמות, אז מתפלל י"ח ועומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה בכבודו, ולכן היא בחשאי כעומד לפי מלך, עכ"ל.

- ב] הבאנו ראיות נוספות שיש כח בתפלה עצמה לפעול את פעולתה - והכח נמצא בגוף התפלה עצמה - במילים ובכוונות ובנוסח.
- ג] פשוט ששני הדברים הללו משתלבים להיות דבר אחד - שהכח העצום שטמון בכח התפלה הוא כח שמעורר רחמי שמים להשיג את צרכיו מהקב"ה.
- ד] שוב חוזרת הקושי' - דלמה תפלה מיקרי עבודה שבלב - הרי זה תרתי דסתרי - אם אומרים לאדם שבתפלתו הוא משיג את כל צרכי עניני עולם הזה - אטו שייך בזה לומר שזה מעשה עבודה להקב"ה - הרי אין זה אלא עובד את עצמו וזה גרע טפי מעובד את רבו ע"מ לקבל פרס ששם יש לכל הפחות איזה שהוא מעשה עבודה [לולב ציצית תפילין] אלא שהכוונות שלו הם לטובת עצמו - אבל כאן זה כל העבודה שלו מתחילתה ועד סופה - מעשה שהוא 'היכי תימצי' בעלמא איך מקבלים פרס מהאדון - וצריך עיון גדול.

פרק ב

דברי הראשונים

שיש ב' ענינים בתפלה,

בקשת צרכיו, והתוצאה מזה

שיש לו הכרה שהקב"ה שומע תפלות.

דברי החינוך שיש ב' ענינים בתפלה, בקשת צרכיו, והכרה שהקב"ה כל יכול. < דווקא כשמגיע להכרה שהקב"ה שומע לתפלותיו אז הוא קיים עבודה זו - ולא דרך הילול ושבח. < דברי הרמב"ן שהוראה שלמה - על המציאות - ועל ההשגחה של הקב"ה מגיע דווקא כשרואים מצב של "יקראוני ואענם" - דרך תפלה. < התפלה עומדת לו בתור 'השתדלות' עיקרית בתוך חיי היום יום. < תפלה מסתובבת אצלו בתוך כל ההשתדלויות < ג' הלכות, בקשה תמידית, בקשת כל צרכים, בקשת כל חפצת לבם. < המחשבה התפלה ככה שעל ידו ממילא מקבלים בקשותינו. < דברי הרמב"ם לתפלה היא "ראשית כללי ועיקרי לכל השתדלותו". < סיכום ב' חלקי התפלה. < שיטת הרמב"ם ב' דינים, תפלה מדין עבודה ותפלה מדין בקשת צרכיו. < ביאורים בדברי ר' שלמה אבן גבירול באזהרות.

דברי החינוך

שיש ב' ענינים בתפלה,

בקשת צרכיו, והכרה שהקב"ה כל יכול.

לעיל [פרק א] שאלנו קושי' במהות התפלה - או שתפלה היא בקשת צרכיו או שתפלה היא עבודה שבלב - ויש בזה סתירה - וצ"ע.

ונראה להקדים שבאמת בתפלה יש שני דברים שונים, השלב הראשון של תפלה היא בקשת צרכיו בזה שמעוררים רחמי שמים, ב] השלב השני הוא התוצאה - שבזה הוא מחזק את ההכרה שלו בבורא עולם - ונמצא שהעבודה שיש בתפלה היא השלב השני.

וכן מבואר בהדי' בדברי החינוך [מצוה תלג] שבתחילת דבריו כתב - "משרשי המצוה וכו' - פתח להם פתח באשר ישיגו כל משאלותיהם לטוב, והוא שיבקשו ממנו ברוך הוא אשר בידו ההסתפקות והיכולת כל חסרונם, כי הוא יענה את השמים לכל אשר יקראוהו באמת".

ושוב הוסיף - "ומלבד ההודעה להם בזאת המידה ציום שישמשו בה ויבקשו ממנו תמיד כל צרכיהם וכל חפצת לבם" - הרי בנוסף לזה יש גם ציווי שהאדם חייב באופן תמידי לבקש צרכיו - והיינו להשיג את צרכיו דווקא דרך תפלה.

ושוב הוסיף עוד "ומלבד השגת חפצי לבנו - יש לנו 'זכות' בדבר בהתעורר רוחנו וקבענו כל מחשבתנו כי הוא האדון הטוב והמטיב לנו, וכי עיניו פקוחות על כל דרכינו - ובכל עת ובכל רגע ישמע זעקתנו אליו לא ינום ולא יישן שומר ישראל, והאמינו במלכותו ויכלתו מבלי שום צד פקפוק, וכי אין לפנינו מונע ומעכב בכל אשר יחפוץ".

הרי לנו תרתי - א] "השגת חפצי לבנו" - ב] "יש לנו זכות בדבר בהתעורר רוחנו וקבענו כל מחשבתנו כי הוא האדון הטוב והמטיב לנו".

ונראה שהדבר השני - מה שהוא קובע במחשבותיו - זה כבר החלק של העבודה שיש בתפלה - שבזה הוא קובע את עצמו בתור עבד שתלוי ברבו.

דווקא כשמגיע להכרה שהקב"ה שומע לתפלותיו

אז הוא קיים עבודה זו - ולא דרך הילול ושבח.

אלא שא"כ יוצא שלא צריכים תפלה לקיים מצוה זו - שמי שגיע להכרה שהקב"ה הוא טוב ומטיב בלי תפלה - שלא יבקש צרכיו אלא שיהלל את הקב"ה בדברי הילול ושבח - א"כ הוא יצא ידי חובת העבודה שבתפלה - אף שלא התפלל - וכבר הבאנו לעיל מרש"י שסידור שבחו בתחילת התפלה אינה 'תפלה' רק שבח - הרי שקיים מצות עבודה של תפלה בלי להתפלל.

אולם כשנדייק בדברי החינוך נראה שדייק בלשונו לומר שבדרך זו הוא באמת לא קיים מצוותו שהוא עדיין לא הגיע להכרה הצרכת לקיום מצוה זו - שמתחילה כתב - שמעוררים רוחנו וקובעים מחשבתנו "כי הוא האדון הטוב והמטיב לנו, וכי עיניו פקוחות על כל דרכינו" - אבל מיד מוסיף בזה שיש נקודה נוספת שנקבעת במחשבותינו - והיא "שבכל עת ובכל רגע ישמע זעקתנו אליו לא ינום ולא יישן שומר ישראל, והאמינו במלכותו ויכלתו מבלי שום צד פקפוק, וכי אין לפנינו מונע ומעכב בכל אשר יחפוץ" - והיינו שהקביעה במחשבה היא לא רק השגחה פרטית בכל ענינו - אלא שעצם ההכרה שהוא שומע לתפלותינו - ואין מי שיכול למונעו מלתת לנו את כל מה שמבקשים ממנו.

ובאמת שהדברים מפורשים ברמב"ן שכתב בהשגות לספר המצוות להרמב"ם [מצות עשה ה] בהגדרת מצות תפלה - "שהיא מצוה לעת הצרות שנאמין שהוא יתברך ויתעלה שומע תפלה והוא המציל מן הצרות בתפלה וזעקה, והבן זה" - ומדויק - שיש הכרה שהקב"ה הוא טוב ומטיב והוא כל יכול - אבל יש הכרה יותר עמוקה שבאה דווקא דרך תפלה - והיא - שהקב"ה "שומע תפלה והוא המציל מן הצרות בתפלה וזעקה".

ומעתה - דווקא כשמשגיג צרכיו דרך תפלה ובקשות מתחזקת הכרה זו - וזו העבודה - וממילא מובן למה בדברי הילול ושבח הוא עדיין לא קיים מצות עבודה.

דברי הרמב"ן

שהוראה שלמה - על המציאות - ועל ההשגחה של הקב"ה מגיע

דווקא כשרואים מצב של "יקראוני ואענם" - דרך תפלה.

השלמה לדברי הרמב"ן הללו נמצאת בדברי הרמב"ן על התורה [שמות פרק ג פסוק יג ד"ה והנה ענהו] - שפירש את מה ששאל משה רבינו מהקב"ה בסנה - שכלל ישראל יאמרו לו מה שמן, וביקש שיוכל להגיד להם "השם שירה הוראה שלמה על המציאות ועל ההשגחה" - והיינו שהם ירצו לדעת את השם שהוא מורה "הוראה שלמה - על המציאות - ועל ההשגחה" - כלל ישראל רוצים לדעת איך רואים את המציאות של ה' ואת ההשגחה של ה' בשלמותם.

ומבאר הרמב"ן את התשובה של הקב"ה - "והקב"ה השיבו - למה זה ישאלו לשמי, אין להם צורך לראיה אחרת - כי אהיה עמהם בכל צרתם - יקראוני ואענם, והיא הראיה הגדולה שיש אלקים בישראל קרובים אלינו בכל קראנו אליו ויש אלוקים שופטים בארץ", עכ"ל.

יש הכרה שהקב"ה הוא כל יכול - אבל זה עדיין בגדר "הוראה שלמה על המציאות ועל ההשגחה" - שדווקא כשיועדים שיש מצב של "יקראוני ואענם" - זה כבר מצב "שיש אלקים בישראל - קרובים אלינו בכל קראנו אליו - ויש אלוקים שופטים בארץ".

התפלה עומדת לו

בתור 'השתדלות' עיקרית בתוך חיי היום יום.

נחיד את הדברים על ידי 'משל' - איך תפלה מביאה את האדם לתלות גמורה בהקב"ה בהשגת צרכיו. היה אחד שהיה לא יוצלח בכל התחומים בחיים - והוא רצה לפתוח חנות לפרנסתו, אלא שהמקום שבו הוא רצה לפתוח את החנות היה מקום מוסתר ורחוק - בלי שום עוברים ושבים, ולא היה שום סיכוי שיבואו לקוחות לקנות בחנות, ובנוסף לזה גם הבנקים לא סמכו עליו שהכירו אותו כאדם לא מוצלח - וגם הספקים של הסחורה לא סמכו עליו מעטעם הנ"ל - והדבר היחיד שהיה לו הוא הדוד שלו שהיה עשיר גדול וכולם סמכו עליו - וכולם גם רצו ליצור קשר איתו.

הוא פתח את החנות, והבנקים והספקים מיד ניצלו את ההזדמנות ליצור קשר עם הדוד העשיר - לברר אם הוא יעזור לו - והוא הבטיח שהוא מסדר לבעל החנות בכל הענינים - הוא אמר - "רק תתן לו את כל מה שהוא מבקש ואני אשלם את החשבונות".

הדוד גם פירסם בכל העיר שכל מי שקונה בחנות היא יכול להגיע למשרד מסויים באמצע העיר ושם הוא יקבל הנחה של חמישים אחוז - וכמובן שהפרסומת הזו גרמה להרבה לקוחות להגיע לחנות - והעסק התחיל לצמוח.

בעל החנות לא התייחס לכל מה שהדוד שלו עושה עבורו - והוא עבד בחנות עם כל הכחות שלו, הוא השקיע הרבה כחות לשמור על קשרים טובים עם הבנקים ועם הספקים, הוא דאג לשמור קשר טוב עם כל הלקוחות שמגיעים לחנות, אבל כל ההשתדלות הזו עבדה לרעתו שהוא לא הבין בזה כלום. הוא היה לא יוצלח בכל התחומים ממש - הוא היה גם נודניק גדול - והוא לא ידע כלל וכלל איך ליצור קשרים בריאים וטובים עם הלקוחות וכל מה שהוא ניסה עבד לרעתו - ולמרות הכל העסק הצליח - לא בגלל הכחות שהוא השקיע בחנות - אלא אך ורק בגלל הדוד העשיר שעמד מאחורי הכל - ובגללו הכל זרם - והעסק הצליח מאד.

אילו היה בעל החנות יודע ומכיר את התמונה האמיתית, אז הוא היה משקיע את כל הכחות שלו בבקשות ובתחזונים לדוד שלו שימשיך להטיב לו בכל התחומים, והוא היה גם ממעט בכל ההשתדלויות בכל התחומים אחרים.

הוא היה משנה את כל המהלך שלו - שמצד אחד - בכל התחומים עם ספקים והבנקים והלקוחות הוא היה ממעט בהשתדלות - והוא היה עובד 'בדיעבד' עבודה של 'לצאת ידי חובה', ולעומת זאת - בתחום השני בהשקעה לחזק את הקשרים לו עם הדוד - שם הוא היה מחזק את הקשרים עוד ועוד כדי שהדוד ימשיך למצא עניין בחנות ולהמשיך להשקיע בעסק שלו.

זו עבודת התפלה - עבודת התפלה לא באה לגרום שינוי במבט שלנו בחיים - אלא שהיא באה לבנות את החיים של האדם מחדש - בצורה אחרת - הקב"ה יצר מערכת של תפלה שבו אנחנו משתפים אותו בכל תחום בחיים, קטן כגדול - ואם האדם מתרגל לשתף את הקב"ה בכל פרט ופרט בחייו ע"י תפלה - אז כל המערכת הזו של תפלה יוצרת תלות בהקב"ה.

המתפלל מחדיר לעצמו שוב ושוב - שבכל פרט ופרט בחיים אנחנו לא יכולים לפעול לבד - האדם מחדיר לעצמו שהוא 'לא יוצלח' לא רק בלפתוח חנות אלא בכל תחום ותחום בחייו - האדם קולט שאין לו שום אפשרות להתעסק בעצמו בלימוד התורה ובחינוך הבנים ובפרנסה ובבריאות ובשידוכים - בכל תחום אין לו מהלך לעצמו - ולכן בתור ההשתדלות הולכים עם הקב"ה בכל צעד ושעל - זו תפלה.

החזון"א היה מתייחס לתפלה בתור ההשתדלות הכי טובה [בלי לפטור את האדם לגמרי מהשתדלות] - הוא היה אומר שהרבה פעמים ההשתדלויות האחרות ממילא אינם ברורות - יש הרבה מצבים של ספקות, אבל התפלה בתור 'השתדלות' היא השתדלות ברורה - וכזה רב.

בלשון התורה תפלה מוגדרת אצל יצחק בלשון "ויעתר יצחק" - והבאנו מחז"ל [סוכה י"ד] שזה לשון של הפיכת תבואה ממקום למקום - וגם הכא "תפלת צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממידת אכזריות למידת הרחמים" - מעשה ופעולה של הפיכה - פעולה שפועלת ממש.

ועיין עוד לעיל [שער א' פרק ט] שהבאנו את דברי רש"י בבראשית שתפלה היא היכי תימצא "להכיר בטובתן של גשמים" - אולם לא מהני ללמוד ולהבין את המושגים סביב "טובתן של גשמים" - וגם לא מספיק 'להודות על הגשם' - אלא צריכים דווקא להתפלל עליהם כדי להגיע להכרה זו - ועי"ש מה שביארנו על פי המשל הזה.

תפלה מסתובבת אצלו

בתוך כל ההשתדלויות

אדם חולה צריך רופא, שולחים אותו לרופא מומחה, אבל ידוע שהרופא הזה עמוס מאד והוא לא תמיד מצליח, המבינים אומרים שאם עושים תור אצלו בבית חולים אז אין לו סבלנות, והוא לא מעיין מספיק בתיק הרפואי, ולכן צריכים לקבוע תור דווקא בביתו, אבל זה מאד קשה להשיג כזה תור.

גם תור בבית הוא לא תמיד מוצלח - שאם הוא קובע לך שם תור קצר - הוא לא מספיק מעיין בתיק - אבל זה מאד קשה להשיג תור ארוך בבית.

בנוסף לכל זה - עיקר הצלחתו הוא רק כשהוא מלווה את כל התיק מתחילתו ועד סופו ורק במקרים בודדים הוא עושה כך.

כמובן שמי שרוצה את הרפואה המושלמת שיש להשיג אצל הרופא הזה, אז הוא צריך להתאמץ ולהשתדל בהרבה תחומים - לפני ואחרי הפגישה עם הרופא - ורק בעזרת העסקנים אפשר להגיע למקסימום - ובלי כל הקשרים וטלפונים מסביב אין הרבה ערך לפגישה עם הרופא.

האדם המתפלל חי את החיים שלו באופן שקבוע בלבו שכל ההשתדלויות שלו בעולם הזה נצרכים, אבל הם לא שווים יותר מקביעת תור אצל הרופא, ואם הוא רוצה להצליח בהשתדלויות שלו - אז עיקר ההשתדלות טמונה בתפלות מסביב לקביעת התור - בלי התפלות הוא יכול להשיג 'תור לא מוצלח' אצל הרופא - וזה לא שווה כלום.

התפלות לא עומדות לעצמם בתור חובת תפלה צדדית מחוץ לחיי היום יום שלו - אלא אדרבה - התפלות מסתובבות אצלו בתוך כל ההשתדלויות - לפני ואחרי ובאמצע - וכך הוא חי כל צעד ושעל ביחד עם הבורא עולם.

ג' הלכות,

בקשה תמידית, בקשת כל צרכיהם,

בקשת כל חפצת לבם.

נחיד את הדברים עוד - לפי האמת אין כאן ב' דברים שונים שבמקרה באו לפונדק אחד - א] מערכת שלימה של כחות רוחניים שעוזרים לו להשיג צרכיו, ב] הרגשת תלות בבורא עולם - אלא אדרבה - כל הצורה המעשית של בקשת צרכיו משתנה בזה שחייבים להגיע להכרה שהכל תלוי בבורא עולם. הרי אם תפלה היתה היכי תימצא בעלמא של בקשת צרכיו - אז האדם היה משקיע בזה כמה שהוא רוצה ובאיזה זמנים שהוא רוצה ובאיזה צרכים שהוא רוצה - הרי אין כאן יותר מעצה טובה להשיג את מה שאתה צריך.

אולם כתוב בחינוך שאינו כן - אלא שנתחדש שאחרי שתפלה היא דרך ועצה להשיג צרכיו - שוב הוסיף החינוך בזה עוד ב' חידושים.

החידוש הראשון הוא שיש ציווי להתפלל - והיינו שתפלה אינה 'עצה טובה' בעלמא אלא 'חובה' - ובחובה הזו יש גדרים ברורים.

החידוש השני הוא שהגדרים של חובה זו הם כך - וכלשונו - "ויבקשו ממנו תמיד כל צרכיהם וכל חפצת לבם".

הרי מלבד עיקר החידוש שתפלה היא חובה ולא עצה - עוד נאמרו בזה ג' הלכות על אופן וצורת הבקשות, א] הבקשות יהיו תמיד, ב] הבקשות יהיו לכל צרכיהם, ג] הבקשות יהיו לכל חפצת לבם.

והיינו כך - שאם האדם חי את חייו בבקשה תמידית ממש מהקב"ה והבקשה תמידית כוללת את כל צרכיו ממש ובנוסף לזה כל רצונותיו כלולים בבקשה התמידית הזו - אז ברור שבזה הוא באמת עובד את הקב"ה. באמצע יום עמוס בדברים גדולים - פתאום הוא נזכר שיש לו איזה טלפון שהוא צריך לעשות לאיזה חבר שיעזור לו באיזה ענין צדדי - אז כשמתפלל גם על זה - הרי בזה הוא מעמיד את עצמו לגמרי בידים של הבורא עולם - זו עבדות מוחלטת - הוא מביא את עצמו להרגשה שמה שקנה עבד קנה רבו - הרי בזה הוא קנה בנפשו קנין עמוק שאין לו כלום לעצמו.

המחשת התפלה

ככח שעל ידו ממילא מקבלים בקשותינו.

שמעתי ויכוח בין שני חכמים, חכם אחד היה מחזק את עצמו ואת אחרים בתפלה - והיה רגיל להמחיש את המציאות הזו איך הקב"ה שומע לתפלתו - וההמחשה לזה היא שנגיע להכרה שתפלה היא דבר כל כך מציאותי כמו 'כספומט' - האדם משיג את כל צרכיו בתפלה כמו בכספומט - וזה גם לא יורד לו מהחשבון שלו - הכל ישר מהקב"ה - מתנות ישר מהקב"ה אלינו - תתפלל ותקבל !

החכם השני התנגד בתוקף - תפלה היא עבודה - ואדרבה - ההתייחסות לתפלה בתור כספומט מורידה את הערך של תפלה - והיא גם גורמת תסכול, הרי הכספומט בבנק עובד מיד - בלי בעיות, ובתפלה אנחנו לא רואים את התוצאות באותה צורה - ההתייחסות לתפלה צריכה להיות עבודה להכיר שהקב"ה מחליט את כל מה שטוב לנו - וכל זה לא שייך כלל וכלל לכספומט.

נראה לי שיש שביל האמצע בין שני הצדדים - כספומט רגיל הוא 'עצה' איך להשיג צרכים מסויימים - על חשבון עצמו - אבל אם היה לאדם כספומט שהיה משתלט לו על כל חלקי החיים שלו - הוא מסתובב תמיד

עם שמונה עשרה כספומטים - כל אחד מכוון לענין אחר, לפרנסה לרפואה לבריאות לדעת וחכמה - ולכל ההצלחות כולם - לכל תחום בחיים היה לו כספומט אחר.

זאת ועוד, הכספומט הזה הוא לא 'עצה טובה' אלא 'חובה' - ג' פעמים ביום הוא עומד עם כל השמונה עשרה כספומטים - ומכוין את כל אחד לענין אחר - הכספומט נכנס אליו לכל התחומים - למצב של הבריאות שלו ולממונות שלו ולנחת מהילדים שלו - לא בטוחים בכלום בלי הכספומטים הללו, אחרי שהוא עבר בשלום חצי יום בכל הענינים - שוב הוא צריך להפעיל את כל הכספומטים מחדש למחצית השניה של היום. זה הכספומט של תפלה - זה כבר מצב אחר לגמרי - זה לא הכספומט שאנחנו רגילים בו - הכספומט תפס מימדים אחרים.

כשכספומט רגיל לא עובד פעם אחרי פעם - אתה מבין שהוא פגום - אתה מחפש כספומט אחר, אבל אחרי שהכספומט של תפלה השתלט לך על כל התחומים בחיים - אז האדם מתחיל להבין שמדובר כאן בכח עליון שחודר למעמקים - הוא חודר לכל מיני תחומים בחיים שלו שהאדם כבר לא יכול להבין איזה עוצמה נמצאת בכח הפעולה שלו - כל הלקוחות שלו בחנות - כל האברים שלו בגופו - כל נשימה ונשימה של כל בני משפחתו - הכל תלוי בכספומטים הללו.

האדם קולט שמדובר בכח שעומד למעלה מכל ההשגות שלנו - הכספומט הזה הפך אותו ברגע אחד לנמלה קטנה שעומדת ומתמודדת מול האדם החכם הגדול ששולט על כל החיים שלו בכל פינה ופינה - אם הכספומט לא עובד אז הוא קולט מיד שאין שום בעיות בכספומט - אלא אדרבה - הבעיות הם בהבנה ובתפיסה שלך בבקשת הצרכים - מה צריך להיות ומה אמור להיות - המהלכים שלו עומדים הרבה יותר גבוהים משלך - "כי לא מחשבותי מחשבותכם" !!

דברי הרמח"ל

שתפלה היא "ראשית כללי ועיקרי לכל השתדלותו".

יעיין בדברי הרמח"ל בדרך ה' [ח"ד ריש פרק ה] "ענין התפלה הוא, כי הנה מן הסדרים שסידרה החכמה העליונה הוא, שלהיות הנבראים מקבלים שפע ממנו ית', צריך שיתעוררו הם אליו ויתקברו לו ויבקשו פניו, וכפי התעוררותם לו כן ימשך אליהם שפע, ואם לא יתעוררו לא ימשך להם".

וממשיך הרמח"ל לבאר שהאדם נמצא בעולם שהוא חייב בו השתדלות בענינים של גשמיות - אלא שהמהלך בזה הוא ירידה עבורו להתעסק בעניני עולם הזה - וז"ל: "מצד אחר צריך שלא תרבה יותר ממה שראוי, כי הנה כפי מה שירבה להסתבך בעניני העולם, כך מתרחק מן האור העליון ומתחשך יותר".

וכאן המקום של תפלה - "והנה הכין הבורא יתברך תיקון לזה, והוא מה שיקדים האדם ויתקרב ויעמוד לפניו יתברך, וממנו ישאל כל צרכיו ועליו ישליך יתברך, ויהיה זה ראשית כללי ועיקרי לכל השתדלותו, עד שכאשר ימשך אחר כך בשאר דרכי ההשתדלות שהם דרכי ההשתדלות האנושי, לא יקרא שיסתבך וישתקע בגופניות וחומריות, כיון שכבר הקדים ותלה הכל בו יתברך, ולא תהיה ירידתו ירידה רבה, אלא תסמך על ידי התיקון הזה שקדם לה", עכ"ל.

הרי לנו שהתפלה היא 'גישה' להשתדלות בגשמיות - וכדברי החזו"א שהבאנו לעיל שהיה מתייחס לתפלה בתור ההשתדלות הכי טובה - והן הן דברי הרמח"ל "ראשית כללי ועיקרי לכל השתדלותו" - ואז ההשתדלות 'נמשכת' מהתפלה וכלשונו "ימשך אחר כך בשאר דרכי ההשתדלות שהם דרכי ההשתדלות האנושי".

תפלה אינה לימוד מוסר בצורה מעשית - אלא שהיא בגדר השתדלות - היא פועלת את פעולתה - אלא שהיא הראשון והראשית בכל הפעולות של ההשתדלות.

ולעיל [שער א' פרק ט] הערנו הערה גדולה - בפסוק כתוב "והאדם אין לעבוד את האדמה" - ורש"י פירש דקאי על תפלה - וקשה שהרי לא כתוב "והאדם אין להתפלל" אלא דקאי על עבודת האדמה - ורש"י הרי מפרש פשוטו של מקרא.

אלא שהן הן הדברים - האדם מתפלל בתור 'חלק מהותי' ובתור 'השתדלות מרכזית' בעבודתו באדמה - לא תפלות של השתוקקות בעולמות העליונים על גלות השכינה - אלא תפלות של השתדלות בעבודת האדמה - ובזה הוא מכיר את הבורא בתוך ההשתדלות - ובתור 'חלק עיקרי' בהשתדלויות שלו בחיי היום יום.

תפלה כזו מצטרפת לחיים של האדם באופן שהיא יוצרת תלות - הוא כבר לא יכול לגשת ברוגע לשום ענין בלי תפלה - הוא צמוד להקב"ה בכל הצרכים שלו.

סיכום ב' חלקי התפלה.

לסיכום - למדנו הכא שיש ב' חלקים לתפלה - בקשת צרכיו בהתעוררות רחמים - וזה משתלב לכל חלקי החיים שלו, עד שהוא חי עם תחושה שהקב"ה מטיב לו כל רגע ורגע. זאת ועוד - בזה הוא יוצר תלות בהקב"ה שהכל בידיים שלו - ולכן ההכרה הזו צריכה לבא דווקא לאמונה שהקב"ה שומע לתפלתו ועונה לו כשהוא זועק אליו - וכמבואר בחינוך - ורק בזה הגענו לחלק השני של תפלה שזו העבודה - שכעת הוא העמיד את עצמו לגמרי בידי של הקב"ה. מי שעובד את הקב"ה ומגיע לאמונה ע"י הלל ותשבחות להקב"ה ובדרך התבוננות בטובות שהקב"ה עושה לנו - הוא עדיין לא הגיע לעבודת התפלה - שהרי הוא עדיין לא יצר תלות בכל עניניו בהקב"ה - הוא עדיין לא הכניס את הקב"ה בפועל ממש לתוך החיים הפרטיים שלו - ורק בתפלה הוא עושה כן - שהרי כעת הוא חי עם תחושה שאין לו אפשרות להתקדם פסיעה אחת בחיים בלי לבקש ובלי שהקב"ה יענה לו על בקשותיו.

שיטת הרמב"ם ב' דינים,

תפלה מדין עבודה

ותפלה מדין בקשת צרכיו.

יסוד זה - שיש ב' חלקים לתפלה - כבר הוכיח הגאון ר' אהרן קרייזר זצ"ל מדברי הרמב"ם ומדברי ר' שלמה אבן גבירול.

דהנה, הרמב"ם בספר המצוות [מ"ע ה'] הביא מצוות תפלה גם מפרשת משפטים מקרא ד"ועבדתם את ה' אלוקיכם וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך", וגם מקרא ד"אותו תעבוד" בספר דברים, ומשמע שיש כאן שני דינים בתפלה.

ורצא לחלק ביניהם כדרך הנ"ל - שאחד מדין עבודה וזה ילפינן מקרא ד"אותו תעבוד", ואחד מדין בקשת צרכיו - וזה ילפינן מקרא ד"ועבדתם וכו' וברך את לחמך ואת מימך", ותרתי נינהו.

והן הן דברי החינוך שבאמת יש ב' דברים בתפלה - וכנ"ל - מצות עבודה ומצות בקשת צרכיו - אלא ששתי המצוות הללו תלויות זב"ז.

ביאורים בדברי ר' שלמה אבן גבירול באזהרות.

לפי יסוד זה יישב הגאון ר' אהרן קרייזר זצ"ל כמה תמיהות בדברי ר' שלמה אבן גבירול באזהרות שלו, דבאזהרה י"ב כתב שיש מצוה ליחד וכו', "להתפלל בכל יום ערבים ושחרים", ואח"כ באזהרה י"ג הוסיף עוד מצוה "לעבדו ולאהבו בלב ולדבקה בו", ולעבדו היינו תפלה - ונראה שכל זה מה"ת. והקשה בזה ב' הערות:

א [איך מנה ב' מצוות מה"ת של תפלה, וכבר תמה עליו התשב"ץ בזהר הרקיע י"ד] בזה. ב [בברכות [כ"ו:] מבואר דתפלות אבות תקנום או חז"ל כנגד הקרבנות, ואף דלהרמב"ם תפלה מה"ת, היינו בכל יום, אבל מנין התפלות ג' פעמים ביום אינו מה"ת כי אם מדרבנן [כמפורש ברמב"ם ריש הלכות תפלה], והך מנין תיקנו האבות או חז"ל כנגד הקרבנות, אבל לפי הר"ש אב"ג שהוסיף במנין המצוות [שזה מה"ת] 'ערבים ושחרים', מדבריו מבואר דגם מנין התפלות הוא מה"ת, וזה קשה כנ"ל. ועפ"י הנ"ל ביאר דהנך ב' מצוות שמנה הר"ש אב"ג הם שני הפסוקים שמוזכרים ברמב"ם, א' מדין עבודה וא' מדין בקשת צרכים, ושניהם מה"ת, ומנין התפלות מצד עבודה אינו מה"ת, דלזה סגי בתפלה

לעיתים רחוקות, ועיין בהערה ¹⁶⁶ שהבאנו הכרח לזה, ועל זה באו האבות ותיקנו ג' תפלות ביום מצד עבודה, אבל מצד בקשת צרכיו היה כבר ג' תפלות מה"ת. והסברא בזה היא, דכיון שצרכיו הם ג' פעמים ביום, כמו כן בקשת צרכיו היא ג' פעמים ביום, וסברא כעין זו מובאת בקרית ספר הובא בלח"מ [ריש פ"א מהל' תפלה] שהביא מקור לשיטת הרמב"ם דחובת תפלה מה"ת בכל יום, דצ"ב היכן מרומז בפסוקים שיש חיוב מה"ת כל יום, וביאר, דכיון שלחם ומים הוא צורך של כל יום ויום, שוב י"ל דהחובת תפלה הוא כעין הצרכים, וע"ד זה י"ל גם לשיטת ר"ש אב"ג, דשחרים וערבים היינו שכן הצרכים, וכמו שאנו אומרים בתפלה "וטובותיך שבכל עת ערב ובקר וצהריים" – ועיין בהערה ¹⁶⁷ תוספת דברים בביאור דבריו.

¹⁶⁶ והביא רא' שמצוה זו אינה בכל יום, שהרי בספרי שהביא הרמב"ם בספר המצוות שהביאו שם את הפסוק של אותו תעבוד, איתא 'עבדוהו במקדשו' – ופירש הרמב"ם ב'תפלה' – וקשה דאטו יש חיוב לעלות לרגל בכל יום ויום, הרי לכאן רק ג' פעמים בשנה, ולא עוד אטו מחוייב לעלות לרגל כדי להתפלל – וא"כ כל הפטורים מראי' יתחייבו בעלייה מצד חובת התפלה, ואם הם פטורים אז איך הם יקיימו חובת תפלה.

וע"כ דצ"ל שקיום מצות תפלה מ'אותו תעבוד' יכול לקיימו פעם בשנה או אולי פעם בחייו, וממילא דכשהוא במקדש מצד חובת ראי' אז ממילא מתקיים ג"כ מצות 'אותו תעבוד' בתפלה.

¹⁶⁷ והוסיף בזה עוד – דהרי לדברי הר"ש אב"ג שהג' תפלות הם מה"ת, וכלשונו "ערבים ושחרים", ו'ערבים' לשון רבים כוונתו למנחה ומעריב, ו'שחרים' היינו שחרית, והנה – מה שהוא הקדים ערבים לשחרים הוא כיון שהיום הולך אחר הלילה [וצ"ל שלא דקדק לגבי הסדר של מנחה שבאה אחרי שחרית], וא"כ קשה מדוע תיקן אברהם שחרית, היה לו לתקן ערבית ואח"כ שחרית ואח"כ מנחה וצ"ע.

ועפ"י כל הנ"ל מיושב דמצד עבודה הסדר הוא מהבקר עד הערב, מזמן קימה עד זמן שכיבה, ומה"ט תיקן אברהם שחרית ואחריו יצחק מנחה ואחריו יעקב ערבית, כפי סדר העבודה, ומה שכתב הר"ש אב"ג דסדר התפלות מעריב קודם לשחרית, זה רק בתפלה מצד בקשת צרכיו שתלויה לפי הזמנים של הבריאה.

פרק ג

מהות התפלה,

עבודה גמורה - תלות גמורה

"אני עבדך בן אמתך".

למה אין העבודה מוגדרת כמשמש את הרב על מנת לקבל פרס < דברי המהר"ל בזה. > בקשת צרכיו מעמיד את האדם כשייך להקב"ה - ותלוי בהקב"ה, וזו העבודה. < עיקר החידוש במהר"ל הוא שזה לא נקרא ע"מ לקבל פרס בעבודה כזו שהוא מעמיד את עצמו בתור עבד. > יש הבדל בין 'עבדך בן אמתך' לעבד שעובד עבור שכר ועבור פרס. < עבודה שיש בתפלה היינו בתור "עבדך בן אמתך" - ודו"ק. > עבד הוא בגדר "עינינו לך תלויות עד שתחננו", וזו סיבה לעורר רחמים. < "אנא עבדא דקודשא בריך הוא" > תפלה מתוך שמחה של מצוה שהקב"ה עוזר ודואג לנו. < נפשו של אדם זו תפלתו, ונפשו של אדם זה רצונו, ונמצא שרצונו של אדם זה תפלתו. > "רצון יראיו יעשה", היינו שאצלו יש תלות גמורה בהקב"ה, ונמצא שהקב"ה כלול בכל הרצונות שלו ביחד. < רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם

למה אין העבודה מוגדרת

כמשמש את הרב על מנת לקבל פרס

נתבאר לעיל [פרק ב] שיש בתפלה ב' שלבים שונים, השלב הראשון של תפלה היא בקשת צרכיו בזה שמעוררים רחמי שמים, ב' השלב השני הוא התוצאה - שבזה הוא מחזק את ההכרה שלו בבורא עולם - שהקב"ה שומע ועונה לתפלותיו - והעבודה שיש בתפלה היא השלב השני - וכן ביארנו בחינוך וברמב"ם וברמב"ן.

אולם אחתי קשה דסו"ס תרתי דסתרי נינהו - אם אומרים לאדם שבתפלתו הוא משיג את כל צרכי עניני עולם הזה - אטו שייך בזה לומר שזה מעשה עבודה להקב"ה - הרי אין זה אלא עובד את עצמו וזה גרע טפי מעובד את רבו ע"מ לקבל פרס ששם יש לכל הפחות איזה שהוא מעשה עבודה אלא שהכוונות שלו הם לטובת עצמו - אבל כאן זה כל העבודה שלו מתחילתה ועד סופה - מעשה שהוא 'היכי תימצא' בעלמא איך מקבלים פרס מהאדון.

אלא שלעיל [פרק ב] ביארנו שע"י תפלה האדם מגיע לתלות גמורה בהקב"ה - הרי כעת הוא חי עם תחושה שאין לו אפשרות להתקדם פסיעה אחת בחיים בלי לבקש ובלי שהקב"ה יענה לו על בקשותיו - אכן סו"ס כל התהליך הזה הוא תהליך של ע"מ לקבל פרס.

דברי המהר"ל בזה.

ונראה שעיקר קושי' זו נמצאת בדברי המהר"ל בנתיבות עולם [ריש נתיב העבודה] שהביא את הפסוק "שתפלת ישרים רצונו של השם יתברך" - וביאר "שאף שהתפלה שהוא מבקש מן השם יתברך הוא לתועלת שלו - כמו שהוא כל תפלה, ועם כל זה עבודה הזאת של הישר היא התפלה היא רצונו".

ושוב הקשה את קושי' הנ"ל - "ואין לשאול - איך אפשר לומר שהתפלה היא עבודה אל השם יתברך, והרי עבודה זאת על מנת לקבל פרס ואם כן למה נקראת התפלה עבודה" - וכוונתו כמו שכתב שם לעיל שבתפלה הוא מבקש מהקב"ה לתועלת שלו.

ותירץ וז"ל: "כבר אמרנו - כי כל ענין העבודה מורה שהכל נקנה אל השם יתברך והוא שלו, וכך מורה העבודה של הקרבנות כמו שהתבאר, וכן התפלה שמתפלל לפניו כמו עבד שמתפלל לפני אדון שלו על צרכיו אשר הוא מבקש ובזה נראה כי האדם צריך לו, ואם כן שהאדם נתלה בו יתברך הוא שלו שכל אשר נתלה באחד הוא שלו - וכמו שיתבאר עוד, ולכך התפלה היא עבודה גמורה שמורה שהאדם נתלה בו יתברך ולכך הוא שלו", עכ"ל - ועיין בהערה ¹⁶⁸ תוספת דברים בזה.

¹⁶⁸ וממשיך המהר"ל וז"ל: "ומפני כך כתיב גם כן 'טרם יקראו ואני אשמע' - ואיך אפשר לומר שהוא שומע טרם יקראו, אבל פירושו 'אני חפץ לשמוע' - והוא 'ואני אשמע' כלומר 'מבקש אני לשמוע תפלתם' - וכל זה רמז הכתוב ותפלת ישרים רצונו, כי הוא

**בקשת צרכיו מעמיד את האדם
כשייך להקב"ה - ותלוי בהקב"ה,
וזו העבודה.**

גם מדבריו נראה כהחינוך שבאמת תרתי אית בה - א] בקשת צרכיו לעורר רחמים - ופשוט שתפלה באמת פועלת את פעולתה - ב] בזה גופא הוא גם עובד את הקב"ה בזה שהוא מבקש צרכיו דוקא אצל הקב"ה שבו הוא מראה שהכל תלוי בו - ובזה הוא קובע בלבו שהשגת צרכיו נמצא בידים של הקב"ה - והכל שלו.

כשהאדם מתעסק בהשגת צרכיו בדרכי ההשתדלות הרגילים - ואומרים לו לעצור לרגע - ושידע שהדרך הנכונה של השתדלות היא בלבקש מהקב"ה - הרי בזה שהוא משנה את הכיוון ואת הכתובת בדרכי השגת בקשותיו - בזה הוא עושה פעולה נוספת - והיא - שכעת הוא תולה את עצמו בבורא עולם. הוא מצהיר בזה שכמו שהטלפון לרופא לקבוע תור נצרך לרפואה, והתרופות נצרכות לרפואה, כך גם התפלות הם חלק עיקרי מכל ההשתדלויות שלו שהרי כלום לא יעזור בלי הבורא עולם והוא תלוי לגמרי באדון הכל.

**עיקר החידוש במהר"ל הוא
שזה לא נקרא ע"מ לקבל פרס בעבודה כזו
שהוא מעמיד את עצמו בתור עבד.**

ונראה שעיקר יסוד המהר"ל הוא שיש מעשה עבודה ויש "עבודה גמורה" - והמהר"ל הגדיר את התפלה בתור "עבודה גמורה" - עיין היטב בלשונו - ועל החילוק הזה מתבסס כל התירוץ שלו. ונראה שכוונתו כך - שכל המצוות הם בגדר 'מעשה עבדות' - 'מעשה שימוש' - הוא 'משמש' את רבו במעשה הזה של לולב או שופר - אכן תפלה אינה כן אלא היא העבדות עצמה - והיינו הקנאת עצמו להיות עבד של האדון - וההקנאה הזו היא הקדמה ושורש לכל המעשים של עבדות - שהרי העבדות כאן היא 'יצירת תלות' והתלות עצמה היא היא הבעלות והשליטה המוחלטת של האדון על העבד בכל הפרטים הכי קטנים שבחיי - בגדר מה שקנה עבד קנה רבו.

התנא מדבר על 'משמש' את הרב ע"מ לקבל שכר - אבל נראה ברור - שעצם העמדת עצמו בתור עבד לא נכלל בתור "המשמש את הרב" - משמש את הרב היינו מצוות פרטיות - אבל עצם העמדת עצמו אינה כלולה בזה - וזה שיש לו שכר וטוב לו להיות תלוי בבורא עולם שרוצה להטיב לו אינו מגרע בגוף העבדות אלא אדרבה - זה מחזק את העבדות - שהרי זה יוצר יותר תלות בזה שהוא צריך את הקב"ה לכל דבר - ואת הכל הוא מקבל ממנו - והוא לא מקבל כלום מאחרים חוץ מהבורא עולם.

**יש הבדל בין 'עבדך בן אמתך'
לעבד שעובד עבור שכר ועבור פרס.**

נתחדש הכא הגדרה חדשה לחלק בין מעשה עבדות לחפצא של עבד - דדווקא במעשה עבדות יש חסרון של 'על מנת לקבל פרס', אבל 'בחפצא של עבדות' ליכא חסרון כזה. ונראה שחילוק זה מפורש ומבואר במפרשי המשנה באבות [פרק א משנה ג] - עיי"ש בדברי הר"י אלשקר - הבאנו דבריו בהערה ¹⁶⁹ - וע"ד זו מבואר נמי בחסיד יעבץ - הבאנו דבריו בהערה ¹⁷⁰ - ועומק דבריהם הם כך:

יתברך רוצה בעבודה אשר העבודה מורה כי הוא יתברך אחד והכל שלו וזה מורה על השלמתו, ולפיכך מתאוה לתפלתן של צדיקים כמו מי שמתאוה אל השלמתו, עכ"ל.

¹⁶⁹ המרכבת המשנה לר"י אלשקר על המשנה באבות [פרק א משנה ג] ביאר שיש ג' סוגים של עבדים המשמשים את הרב - והקדים במה שיש לדייק בלשון התנא - שכתב לשון 'פרס' ולא כתב לשון 'שכר' - וביאר שיש הבדל בין הלשון 'שכר' ללשון 'פרס' שלשון פרס היינו על שם הארוחה התמידית שנותן האדם לבניו ולבנותיו ולנשיו, וכמו שאמרו חז"ל בעירובין [עג.] - "מי שיש לו ה' נשים מקבלות פרס וה' עבדים מקבלים פרס", ופירש בזה - וזה לשונו: "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב, בשביל שהוא

עבד שעושה מעשה שימוש עבור שכר ופרס - הרי חסר בכל העבודות שלו, שכל השייכות שלו לאדון מיתלי תלי בהאי שכר וממילא שכבר אינו משמש אותו אלא את עצמו - וברגע שהוא מרגיש שאין לו את השכר - הוא כבר לא יישמשו - זאת ועוד - שרצונו תמיד לברוח מהאדון - לעומת זאת יש מושג אחר של עבד - והוא

חייב ליתן לך ארוחת תמיד" - דאדרבה - אין לו שום חיוב אליך - "וכל מה שיעשה ה' יתברך עם האדם טוב, אינו כי אם מחסדי ה' יתברך - כמו שכתוב "חסדך ה' מלאה הארץ".

"ועל זה בא התנא - ואמר - אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס, ר"ל שיש להם ארוחה מהאדון שלהם חלף עבודתם, או דוגמת הנשים מבעליהם, אלא תהיה מצד החסד שהוא עושה עמך, והוציאך יש מאין - ולא תחשוב עצמך כעבד המקבל שכר יום, או שכר שנה, וכשיושלם הזמן יסור מעבודת האדון, אלא היו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ שלא לקבל פרס, דוגמת יליד בית, שאעפ"י שלא יתן לו האדם ארוחת תמיד, הוא מחוייב לעבוד אותו מצד חסדו שקדם אליו שגדל אותו בביתו, ועל כן לעולם אינו זו ולא סר ממנו".

הרי לנו שיש ג' מיני עבודות, עבור הארוחה היומית, עבר השכר החודשי, והשלישי הוא יליד בית - והחילוק ביניהם הוא - שכל עבד שהוא נשכר, או שהוא קנוי, ברגע שימצא מקום לנוס - מיד הוא בורח, ורוב העבדים הקנויים ביד האדם מגמת פניהם היא לברוח מפני האדון - אמנם יש סוג אחר של עבד - והוא העבד בן האמה שגדל בבית האדון - ואלו דברי דוד המלך - "אני עבדך בן אמתך" והמציאות הזו גורמת שאעפ"י "שפתחת למוסרי" ואינך שומר אותי, אני עדיין רוצה בעבודתך - וזה המשך הפסוקים - "לך אובח זבח תודה" - והיינו שלעולם לא תזוז אהבתי מאתך, בין מצד אהבתך, בין מצד רוממותך.

ועל כן הזהיר התנא שתהיה עבודתך לה' יתברך מזה האופן, ואחר שהזהיר שתהיה עבודתך לה' יתברך מזה האופן מאהבה, חזר להזהיר על היראה, והוא מורא שמים עליכם, כמו הגרמים השמיים שעבודתם לה' יתברך בלתי הפסק, כך תהיה עבודתך לה' יתברך, ע"ל.

¹⁷⁰ גם בדברי החסיד יעב"ץ [אבות פרק א משנה ג] מצאנו כעין הדברים הללו - אלא שהוסיף - שיש ב' סוגים של עבדים שעובדים ע"מ לקבל פרס - וסביב זה קאי דברי התנא.

וז"ל: "העובדים את הרב הם שני מינים, האחד המקבלים דבר קצוב בעבור עבודתם בכל שנה ושנה, ואלה לא יקוו שכר אחר, ובראותם כי לא יספיק להם השכר ההוא יסורו מעבודת האדון ההוא, הב' ילידי בית הרב וחניכיו, כי אין עבודתם תלויה באותו הפרס כלל אבל יודעים הם בודאי כי בסוף עבודתם יירשו מעלות מופלאות איש איש כפי עבודתו, ואלה לא יסורו מעולם מעבודתו בין ינתן להם פרס בין לא ינתן".

וביאר שיש ביניהם ב' חילוקים, גם מצד העבד עצמו וגם מצד הקב"ה שמעבדים - שמצד הקב"ה שמעבד - הרי המין הא' אינם עובדים לרב כי אם לעצמם, ומצד העובד - הרי כל העבודה מתייחסת אך ורק לדבר הקצוב שנותנים לו כל שנה - אבל המין השני עובדים באמת את הקב"ה, וגם מצד מתן שכרם - הרי "אין קץ למתן שכרם".

וביאר שזו כוונת דוד המלך - "אני עבדך בן אמתך", וביאר "שהנני משועבד לך לעבודתך ולא אסור ממנה לעולם כיליד בית שיעבוד את רבו בתמידות ובשמחה, ולא כעבודת הנקנה שיכרה אם יוכל, כי רוב העבדים הנמכרים הם שבוים או גנובים לא עשו מאומה כי שמו אותם שם ולכן יעבדו את אדוניהם על כרחן ובעצבון - וזה טעם [שם] פתחת למוסרי, לא תצטרך לענות בכבל רגלי כי ברצון נפשי אעבדך בשנים רבות, והמוסרות - היינו הצרות המתרגשות לבוא בעולם לענות את אלו שעוברים על מצוות התורה".

עוד הוסיף שיש הבדל בין המתן שכר שלהם - והביא את הגמרא בפסחים [ג:] שמביא את סתירת הפסוקים - כתיב [תהלים קח] כי גדול 'מעל' שמים חסדך וכתיב [שם נז] כי גדול 'עד' שמים חסדך - 'עד' שמים או 'מעל' שמים, ותירצו דנפ"מ אי עובד לשמה או לא.

לא. החסיד "כי העושה לשמה דבק בא-ל יתברך ואין סוף למתן שכרו, אמנם המאמינים בהש"ת כי הוא משכיר ומעניש ועפ"י"ז הם עוסקים במצותיו - להם יותן שכרן קצוב עד שמים - ולכן אמר דוד ע"ה [תהלים קיט] ראה כי פקודיך אהבתי ה' כחסדך חייני, וכוונתו לומר שאני מן העושים לשמה, ולכן אני אשאל ואבקש שכר מהאוצר אשר אין לו תכלית - והוא חסדך הגדול".

וסיים שם החסיד יעב"ץ לבאר בזה את דברי הנביא בסוף מגילת איכה - א' זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל, ב' חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, ג' חדשים לבקרים רבו אמונתך, ד' חלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו.

והריהו יש לדקדק בכל הפסוקים הללו - אכן בעיקר יש להעיר שמתחלקים הדיבורים הללו, א' "זאת אשיב אל לבי" - דיבור בינו ללב שלו - ב' "חלקי ה' אמרה נפשי" - דיבור בינו לנפש שלו.

וביאר שמדברים כאן על העבודה שלא ע"מ לקבל פרס - ואומר הנביא - שהאדם באשר הוא אדם - קשה לו מאד לצייר עבודה על מנת שלא לקבל פרס, וציור זה לא יתכן אלא לנפש העליונה מצד טבעה, לפי שהיא מן העליונים והיא חושקת בטבע לעבודתו כמלאכי מעלה.

וכעת תלוי איך האדם חי את החיים שלו - שיש אנשים שכל האנושות שלהם נהפכה כולה להיות 'נפשי' - והם אלו שעובדים על מנת שלא לקבל פרס, ולזה אמר - שללב שלו דמצד עצמו הוא עדיין 'אנושי' - אליו הוא מדבר דברים המתיישרים בלב, אמנם לנפש שלו הוא לא יצטרך לומר את כל הטענות הללו - כיון שהיא בעצמה בוחרת בעבודה - מצד עצמה לא מצד דבר אחר - ואלו דבריו האחרונים "חלקי ה' - אמרה נפשי - על כן אוחיל לו", והיינו שהנפש לא צריכה שום טענה אחרת.

אמנם הטענות אשר אמר ללבו הם שמים, א' הקב"ה לא מייסר אותנו מתוך שנאה אלינו - שא"כ הוא היה מכלה אותנו, וזו ראייה שרק מאהבתו הוא מייסר אותנו, ב' הקב"ה מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, והוא חסד גמור, וכל שכן שהוא יקיים את דברו אשר דבר ביד עבדיו הנביאים לקבצנו מארבע כנפות הארץ.

העבד בן האמה שגדל בבית האדון - ועליו אמר דוד המלך - "אני עבדך בן אמתך" - אני קנוי ושייך להקב"ה עד כדי כך שאין לי שום צדדים אחרים, אין לי צד לברוח ואין לי רצון לברוח - ועל זה הוא אומר "פתחת למוסרי" - שגם אם לא תחזיק אותי ותתן לא מקום לברוח, אני עדיין רוצה בעבדותך - וזה המשך הפסוקים - "לך אזבח זבח תודה" - לעולם לא תזוז אהבתי מאתך ! ומתוך דבריהם מתבאר שלא שייך חסרון של ע"מ לקבל פרס בעבדך בן אמתך - שזה תרת דסתרי, שהרי כל החסרון של ע"מ לקבל פרס הוא הצד שהוא רוצה לברוח, וזה שהוא עובד את עצמו - וכל זה לא קיים בעבדך בן אמתך שכל מציאותו תלויה לחלוטין בהקב"ה.

עבודה שיש בתפלה

היינו בתור "עבדך בן אמתך" - ודו"ק.

ונראה לומר - שהעבודה שיש בתפלה - היינו כמו שנתבאר שזו תלות גמורה בהקב"ה בזה שהוא מעמיד את עצמו בתור "עבדך בן אמתך" - ודו"ק.

מציאות כזו מוגדרת 'כעבודה גמורה' בלשון המהר"ל כיון שאין לו אפשרות להוציא את עצמו מכלל העבדות של האדון וכמבואר בדברי המרכבת המשנה והיעב"ץ - שהרי נוצרה כאן תלות גמורה - א"כ הכא אין שום גריעותא בזה שהוא מרויח והוא נהנה להיות נכלל בתוך העבדות להקב"ה שיכול לבקש ממנו כל צרכיו.

עבודת התפלה יוצרת תלות גמורה בהקב"ה ברמה של 'עבדך בן אמתך', וכבר אין להיכן לברוח ופשוט שכבר אין רצון לברוח - הרי כל בקשותיו וכל צרכיו וכל משאלות לבו - כולם מכוונות אך ורק להקב"ה - שהרי ממילא אין לו אפשרות להסתדר לבד בשום תחום - הרי על כל דבר קטן הוא מתפלל - וברור שבדרך זו נקבע עמוק בנפשו שהוא "עבדך בן אמתך".

הוא קובע שגם במצב של "פתחת למוסרי" אין לו רצון לברוח - שהרי אין שום כתובת אחרת בעולם שיעזור לו - במצב כזה נקבע "לך אזבח זבח תודה" - לעולם לא תזוז אהבתי ממך ! ובאמת שפשוט מאד שהעמדת עצמו בתור עבדך בן אמתך אינה כלולה בדברי התנא כמשמש ע"מ לקבל פרס וכמבואר בדבריהם - שהרי כאן - מה שיש לו שכר ומקבל מהקב"ה כל צרכיו וממילא שכבר טוב לו להיות תלוי בבורא עולם - כל זה אינו מגרע בגוף העבדות - אלא אדרבה ואדרבה - היא מחזקת את העבדות - שהרי זה כבר מחזק את התלות יותר ויותר - כעת הוא צריך את הקב"ה יותר - שהרי אין כתובת אחרת כלל וכלל.

הרי אומרים במזמור לתודה - "הוא עשנו ולו אנחנו - עמו וצאן מרעיתו - הודו לו ברכו שמו - כי טוב ה' לעולם חסדו" - האדם קובע שאין מצב יותר טוב מלהיות קנוי לגמרי להקב"ה כיון שהוא כל כולו 'טוב' וכל כולו 'חסד' - פשוט שזה לא דומה למשמש ע"מ לקבל פרס - ששם החסרון הוא שאם הוא לא מקבל את הפרס היום יומי הוא בורח - וכאן אדרבה - התלות בהקב"ה מתחזקת ככל שמבקש על יותר תחומים בחיים.

עבד הוא בגדר "עינינו לך תלויות עד שתחננו",

וזו סיבה לעורר רחמים.

נתבאר שיש כאן ב' דברים - א] בקשת צרכיו - ב] התוצאה שבזה הוא עובד את הבורא עולם להעמיד את עצמו כתלוי בו.

אולם יתכן עוד - שבאמת מה שמעמיד את עצמו כעבד היא גם סיבה לעורר רחמים - הרי בעבדים נאמר "אם כעבדים - עינינו לך תלויות עד שתחננו".

וכך היא עבודת התפלה שהרי בתפלה יש ביטוי של 'תלות' אין סופית באדוניו, וכתוב בספר 'מדרגת האדם' שאם האדם היה אומר להקב"ה שבלי העזרה והישועות שלו - הרי אין אף אחד בעולם שיכול לעזור לו, והאדם היה מאמין בזה באמונה שלימה ממש - והיה ניגש לתפלה בהרגשה כזו - הרי בקשה כזו מחייבת רחמים גם אצל אדם פשוט - וכש"כ אצל 'אב הרחמים'.

זו באמת הרגשת עבד - אין לו כלום מעצמו - מה שקנה עבד קנה רבו, ומהאי טעמא מבואר ברמב"ם בסוף הלכות עבדים שיש מצוה מיוחדת לרחם על העבדים ולא להעבדים בפרך משום שעיני עבדים אל יד

אדוניהם, ועיי"ש שלכן יתנהג עימו במידת הרחמים לפנים משורת הדין – וא"כ כש"כ במי שמעמיד את עצמו לפני הבורא עולם בצורה כזו – שבוודאי שיתנהג עמו במידת הרחמים.

"אנא עבדא דקודשא בריך הוא"

בפתיחת הארון – בתפלת בריך שמיא – אנו אומרים שהקב"ה הוא שליט על הכל וזן והוא מפרנס את הכל – ורק אז הוא יכול לקבוע – "אנא עבדא דקוב"ה" – והוא ממשיך להצהיר את המשמעות של עמידה לפניו בתור 'אנא עבדא' – "לא על אנש רחיצנא וכו' ביה אנא רחיק" האדם קובע עובדה שאין לו על מי לסמוך ולבטוח חוץ ממך – אין לו כתובת אחרת לפנות אליה – זה כל מהותו וכל מציאותו של עבד המתפלל לפני רבו – 'עינינו לך תלויות', הרי מה שקנה עבד קנה רבו ואין לו לעצמו כלום – הוא הגיע לתלות גמורה בהקב"ה.

זה המצב של עבדות בתפלה – לשלב את הקביעה של "אנא עבדא דקוב"ה" ביחד עם הקביעה של "לא על אנש רחיצנא וכו' ביה אנא רחיק" – לא מעשה עבדות אלא מציאות של 'תלות' – 'כעיני עבדים אל אדוני' – אין לו כלום בלי אדונו.

ונראה שלמדנו מכאן דבר חדש – שלא כמו ההבנה הפשוטה – הרי ההבנה הפשוטה היא שמי שמרגיש שהוא שייך ומצליח בעבודת ה' – הוא עולה מדרגה לדרגה בעבודת ה' – אז באיזה שהוא מקום הוא מרגיש שבתור עבד זכותו לבקש מהאדון בקשות יותר מאחרים שלא משקיעים בעבודת ה' שהרי הוא מרגיש יותר את הקביעה "אנא עבדא דקוב"ה".

אולם נראה שפשוט שהרגשה זו היא פסולה בתור הרגשה בתפלה – ואדרבה – המהלך הוא הפוך – שדווקא מי שמרגיש את עצמו שבתור עבד ה' הוא לא במצב טוב והוא לא מצליח והוא לא מחובר לצינונים של המלך כמו שצריך – דווקא הוא זה שיכול לבקש מצד רחמים, שהרי זה תפלה – לבקש דווקא דרך תחנונים ולא דרך תביעה – תחנונים ידבר רש – והרי בתפלה הנושא של קביעת העבודת היא התלות שבעבודת בגדר מה שקנה עבד רבו – ולא העלייה מדרגה לדרגה בעבודת ה'.

ולפי"ז ברור – שדווקא 'הלא מוצלח' יכול לומר "אנא עבדא דקוב"ה" – כל התלות שלי היא עליך ורק עליך שהרי אני מצד עצמי לא זכאי בכלום.

תפלה מתוך שמחה של מצוה

שהקב"ה עוזר ודואג לנו.

יש לדעת שהביטחון של תפלה לא בנוי אך ורק סביב הסוגי' של גדלות ורוממות של הקב"ה בכל הבריאה כולה, אלא שהוא בנוי במסויים סביב זה שהקב"ה דואג לנו ועושה לנו את כל מה שאנו צריכים – וזה מחזק את התלות שלנו בו.

והדברים מפורשים ברש"י – דהנה יעויין בברכות [לא]. שכתוב "אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך שיחה [ליצנות – רש"י], ולא מתוך קלות ראש [חילוף של כובד ראש, מתוך זחות לב ועתק – רש"י], ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה".

בגדר שמחה של מצוה כתב רש"י "כגון דברי תנחומים של תורה – כגון סמוך לגאולת מצרים, או סמוך לתהילה לדוד שהוא של שבח ותנחומים, כגון רצון יראיו יעשה, שומר ה' את כל אוהביו, וכגון מקראות הסדורות בתפלת ערבית כי לא יטוש ה' את עמו, וכיוצא בהן", עכ"ל.

מרש"י למדנו שההקדמה לתפלה אינה רק להכיר בגדלות הבורא – שא"כ כל הפרק של תהילה לדוד שווה בזה – וכל הפסוקים בשחרית וערבית שווים בזה, אלא שרש"י מצא פסוקים מיוחדים שבהם רואים שהקב"ה עוזר לנו ודואג לנו – ובזה יש חלוקה, שיש דברים שמתייחסים באופן כללי לגדלות ולרוממות וליכולות של הקב"ה כלפי כל הבריאה כולה, ויש דברים מיוחדים שבהם הוא מראה שהוא דואג לנו במסויים.

וזהו שכתב רש"י, [א] גאולת מצרים, [ב] רצון יראיו יעשה, [ג] שומר ה' את כל אוהביו, [ד] כי לא יטוש ה' את עמו, ודו"ק.

**נפשו של אדם זו תפלתו,
ונפשו של אדם זה רצונו,
ונמצא שרצונו של אדם זו תפלתו.**

מדברי המהר"ל לעיל למדנו שהנקודה המרכזית בעבודת התפלה היא דווקא התלות של העבד באדון - 'עבודה גמורה' - ונראה שנקודה זו עומדת יותר ברור בדברי המהר"ל במקום אחר. דהנה - רש"י בבראשית [פרק ל פסוק ג] על הפסוק שרחל אמרה "ואבנה גם אנכי ממנה" - הקשה קושי' פשוטה - דמה הלשון "גם אנכי" - 'גם' בא לרבות - וביאר רש"י - "אמרה לו [רחל ליעקב] - זקנך אברהם היו לו בנים מהגר, וחגר מתניו כנגד שרה, אמר לה זקנתי הכניסה צרתה לביתה, אמרה לו אם הדבר הזה מעכב, הנה אמתי בלהה, ואבנה גם אנכי ממנה כשרה". והקשה המהר"ל [שם] "שלא מצינו בפסוק שהיה אברהם מתפלל על שרה" - ומה המקור של רש"י לזה - וביאר בזה המהר"ל שמוכרח מג' הוכחות שהיה מתפלל עליה - וכדלהלן: [א] "שאם לא כן למה הבטיחו על זה, בודאי תפלת אברהם גרם זה, כי מי שאינו מתפלל על טובה אינו נותן לו, והשם יתברך אמר - אבל שרה אשתך תלד - הבטיחו שתלד, ואם לא היה מתפלל וחפץ מאוד - למה הבטיחו" - הרי לנו שיש הוכחה מההבטחה שבדואי הוא התפלל עליה. [ב] "ועוד - כיון שהשם יתברך הבטיחו, אם כן בודאי היה חפץ מאוד בזה, שאין מבטיחים את האדם בדבר שאינו חפץ בו, ואם כן בודאי התפלל, שכל צדיק מתפלל על דבר החסר לו" - הרי לנו שיש הוכחה נוספת שהתפלל - ממה שהיה חסר לו - והרי כל צדיק מתפלל כל מה שחסר לו. [ג] "ועוד כי מה שהוא רוצה - הוא תפלתו, כי רצון יראיו יעשה" - ההוכחה השלישית היא הוכחה עמוקה - שכאן כתוב שהרצון עצמו הוא גוף התפלה - והיינו שלא שיש הוכחה ממה שרצה - שלכן הוא התפלל אלא שהרצון עצמו הוא גוף התפלה בלי להתפלל ונראה שיסוד דברי המהר"ל מבוארים עפ"י דברי רש"י בב' מקומות: [א] ברש"י בברכות [סוף ה:]: שכתב "ומה היא הנפש - זו תפלה, כמו שנאמר ואשפוך את נפשי לפני השם" - עיין בהערה ¹⁷¹ שהבאו את כל הסוגי' - ולמדנו מרש"י שנפשו של אדם היא תפלתו. [ב] עוד למדנו מרש"י שנפשו של אדם היינו רצונו - וכמבואר ברש"י על הפסוק "אם יש את נפשכם" [בראשית כ"ג ח'], ופירש"י שם "נפשכם - רצונכם", וכן הוא בר"ן בנדרים [מ"א:]: גבי "ומרפאהו רפואת נפש" - עיי"ש. הרי שלמדנו מרש"י בברכות שנפשו זו תפלתו - ולמדנו מרש"י בחומש שנפשו זה רצונו - ומוכרח שתפלתו ורצונו חד הוא - וזה מה שלמדנו מהמהר"ל - שרצונו זו תפלתו - וזה מבואר בפסוק 'רצון יראיו יעשה'.

**"רצון יראיו יעשה",
היינו שאצלו יש תלות גמורה בהקב"ה,
ונמצא שהקב"ה כלול בכל הרצונות שלו ביחד.**

למדנו שרצון יראיו יעשה - בנוי על ג' הנחות, א] נפשו זה רצונו, ב] נפשו זו תפלתו, ג] וממילא שרצונו זה תפלתו - וזה הביאור בפסוק רצון יראיו יעשה. ונראה שהביאור בזה הוא כך: התינוק רוצה אוכל - אלא שהרצון הזה לא מסתיים בעצם האוכל, אלא גם זה שאמא שלו תביא לו את האוכל כלול ברצון - והטעם בזה הוא, שכיון שאין לו בעולמו אפשרות אחרת של קבלת אוכל חוץ מעל ידי אמא שלו, הרי שזה שאמא שלו תביא לו את האוכל נכלל בגוף הרצון, לעומת אדם גדול שדואג לעצמו, אצלו רצונו לאוכל מסתיים בגוף האוכל עצמו.

¹⁷¹ דהנה עיין בברכות [סוף ה:]: שאמרו "שנים שנכנסו להתפלל, וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חברו ויצא - טורפין לו תפלתו בפניו" ויליף כן מקרא "טרף נפשו באפו הלמענך תעזב ארץ", ועיין ברש"י שפירש את הפסוק "טרף נפשו באפו" דקאי על תפלה זו"ל: "ומה היא הנפש - זו תפלה, כמו שנאמר ואשפוך את נפשי לפני השם", [שמואל א' א'], עכ"ל.

אבל אדם גדול שצריך רפואה מסויימת, ואמרו לו שאין רופא שיכול לעזור לו חוץ מרופא פלוני, כאן ברצון שלו לרפואה כלול גם הרצון שהרופא הזה ירפא אותו - כיון שבזה הוא כקטן שאין לו בעולמו אפשרות אחרת של רפואה חוץ מעל ידי הרופא הזה.

ולמד המהר"ל שהביאור בפסוק הזה "רצון יראיו יעשה" הוא שאצל ירא אלוקים כל רצון שיש לו אינו רצון מושלם בלי הקב"ה שהרי אין לו בעולמו שום אפשרות להשיג כלום ולהצליח בכלום חוץ מעל ידי הקב"ה - הוא חי בתלות גמורה בהקב"ה - עבדך בן אמתך כפשוטו - ונמצא שהקב"ה כלול בכל הרצונות שלו ביחד.

נמצא שכל המציאות של רצון אצל יראיו - הרי הוא חפצא של תפלה - שרצונו מכוון ותלוי מיד בהקב"ה ולכן "רצון יראיו יעשה".

רצון יראיו יעשה

ואת שועתם ישמע ויושיעם

עכ"פ למדנו ביאור חדש בפסוק "רצון יראיו יעשה" שיש מהלך שהרצון עצמו הוא הוא התפלה - ונראה שבדברי המהר"ל יש ביאור חדש בסיפא דקרא.

דהנה העיקרים [מאמר רביעי פרק כג] הוכיח מסוף הפסוק איפכא מהמהר"ל שכתוב "רצון יראיו יעשה" - ואת שועתם ישמע ויושיעם" ומפורש שצריכים גם תפלה אחרי הרצון - ולא מהני ברצון בלבד - ודלא כהמהר"ל - עיין בהערה ¹⁷² שהבאנו דבריו - וכ"ה במלבי"ם על הפסוק הזה - שהוסיף לבאר שזה החילוק בין יראיו שצריכים תפלה לאוהביו שא"צ תפלה שהקב"ה שומר אותם בלי שום תפלה - ועיין בהערה ¹⁷³ שהבאנו לשונו - אכן מהבית אלוקים נראה כדברי המהר"ל - עיין בהערה ¹⁷⁴ שהבאנו דבריו - ובהמשך הדברים שם הוא ביאר את הסוף של הפסוק 'ואת שועתם ישמע ויושיעם' כדבר בפני עצמו - עיי"ש.

ונראה לפרש שיתכן שבמהר"ל כתוב תשובה לשאלה שלהם - שאף שא"צ תפלה - אבל זה משום שרצונו זו תפלתו - והיינו שאף שמבואר בסיפא דקרא שהוא שומע את תפלתם - אכן אין זה סתירה - דאדרבה - שועתם ותפלתם של יראיו היינו רצונם - וכולה חדא מילתא היא - וכמו שכתב המהר"ל לגבי תפלתו של אברהם אבינו שתפלתו היינו רצונו - ונמצא שהפסוק הוא בגדר 'תנא והדר פירש' - והיינו שבאמת "רצון יראיו יעשה" - אלא דאי קשה לך - הרי היכן התפלה - והתשובה "ואת שועתם ישמע ויושיעם" שתפלתו מתקיימת בזה שהוא שומע את שועתם מתוך רצונם - דכולה חדא מילתא היא - וזה דלא כאוהביו בפסוק שאח"כ שאצל אוהביו לא צריך אפילו 'רצון' - וכמו שכתב העיקרים לגבי אוהביו "שהוא מעצמו שומר אותם - וזהו שאמר אחר זה שומר ה' את כל אוהביו וארז"ל עושה נפלאות לבדו - כביכול אין בעל הנס מכיר בנסו".

אולם יש בענין הזה שיטה אחרת - דעיין לעיל [שער א פרק ה] מה שהבאנו מהרבינו בחיי בכד הקמח שביאר שנגד המערכות יש לאדם כח בלא תפלה ובלא צעקה - והוא למד שזו כוונת הפסוק 'רצון יראיו יעשה' - וכלשונו: "כלומר - ברצון בלבד - שהקב"ה ממלא כל רצונו בלא שישאל כלל" - ומפורש שם שהרצון הזה אין דינו כתפלה - ואדרבה בדברים הצריכים תפלה - והיינו נגד המזל - בכה"ג לא מהני הרצון

¹⁷² ח"ל העיקרים [שם] "ויש מן האנשים מי שיספיק לו עשית התפלה בכונת הלב אמר דוד ע"ה קרוב ה' לנשברי לב [תהלים ל"ד] קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראו באמת [שם קמ"ה], ויש שיהיו במדרגה יותר גדולה שאפילו מה שלא יתפללו עליו ינתן להם והיא מדרגת יראי השם אמר הכתוב רצון יראיו יעשה וגו' [שם], ומ"מ צריך שיתפללו לפניו בפועל - ולפיכך סיים - ואת שועתם ישמע ויושיעם - ויש שיהיו במדרגה גדולה והם אוהבי הש"י - עד שאינן צריכים להתפלל אל הש"י שהוא מעצמו שומר אותם - וזהו שאמר אחר זה שומר ה' את כל אוהביו וארז"ל עושה נפלאות לבדו - כביכול אין בעל הנס מכיר בנסו [גדה ל"א]: - וזאת היתה מדרגת אברהם אבינו עליו השלום, עכ"פ מוכרח מהפסוק שדרגת 'רצון יראיו יעשה' כוללת תפלה בפועל כסיפא דקרא.

¹⁷³ ח"ל המלבי"ם: "רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע, ואז ויושיעם, רק אחר ששועו לישועה אבל שומר ה' את כל אוהביו, את העובדים מאהבה הוא שומר תמיד כל תבא עליהם צרה, ולא יצטרכו לצעוק".

¹⁷⁴ ח"ל שער התפלה [פרק שלישי] - ח"ל: "וג"כ לקצת בני אדם הטובים וישרים בלבותם יועיל להם הרצון והכוונה בלי תפלה בדבור, כדכתיב רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם, כי אותם שהם יראי ה' אין ראוי שיתפללו לה' על רוב הטובה בזה העולם, כי אין הצדיקים יכולים לעמוד בשלוה, אלא קופץ עליהם רוגז" - ובהמשך הדברים שם ביאר את הסוף של הפסוק ואת שועתם ישמע ויושיעם כדבר בפני עצמו - עיי"ש.

הזה - הרי דמצד אחד פירש כהמהר"ל דמהני ברצון בלבד בלי תפילה - אכן מאידך הוא חולק עליו והוא סובר שאין רצונו כתפלה.

פרק ד

תפלה על צער השכינה - בתור עבודה.

דברי הנפש החיים בתפלה על צער השכינה. < מעורר דלפי הרמב"ן כנראה שלא קיים מצות תפלה בתפלה כזו למי שלא עומד בדרגא כזו. < מקור מהנפש החיים שהכל תלוי בדרגתו. < בדיקה פשוטה לאדם אי עומד בדרגא כזו.

דברי הנפש החיים בתפלה על צער השכינה.

עד כאן ביארנו איך בקשת צרכיו מיקרי עבדות גמורה - ולא רק שאין בניהם סתירה אלא שמשלימים זה את זה.

והיה מקום לפרש את הדברים בדרך אחרת - והיא - שהעבודה שיש בתפלה היינו משום שעיקר התפלה היא על צער השכינה - וכמבואר בנפש החיים [שער ב' פרק יא] שהביא את הפסוק ביואל [ב] - "וה' נתן קולו לפני חילו" - שזה מדבר בענין התפלה ופירש - שהלשון "לפני חילו" מרמז על עיקר הגדול של ענין התפלה.

וז"ל: "שכלל כוונתה הוא לכוין רק להוסיף כח בקדושה - שכמו שהאיש מאנשי החיל משליך כל ענייניו וצרכי עצמו מנגד ומוסר נפשו ברצונו רק על כבוד המלך, שישגיג הכתר מלוכה של אותה המדינה ותנשא מלכותו, כן ראוי מאד להאדם הישר לשום כל כוונתו וטוהר מחשבתו בתפלתו רק להוסיף תת כח בהעולמות הקדושים, ולעורר בקולו הקול העליון ואמשכא מניה ברכאן ונהירו לכלא להעביר רוח הטומאה מן העולם ויתוקן עולם במלכותו ית"ש, ולא על ענייניו וצרכי עצמו כלל וכו".

והוסיף עוד "ואף דהלכתא גמירא לה בש"ס שהיחיד רשאי רשאי לחדש דבר בתפלתו על צרכי עצמו וצערו בכל ברכה לפי ענינה, גם בזה צריך שלא תהא תכלית כוונתו על צערו, ולא זו הדרך הנכונה לישרים בלבותם".

והוסיף עוד "אמנם תכלית הכוונה צריכה שתהיה רק צורך גבוה כי במקום שיש חילול שמו ית' כגון צרת כלל ישראל באמור עם ה' אלה והמה מוכים ומעונים מחוייבים לבקש ולשפוך שיח לפניו ית"ש על חילול שמו ית', ואך למען שמו יעשה, וגם היחיד על צערו אף אם אין חילול השם בדבר יש מקום ג"כ לבקש לפניו יתברך על גודל הצער של מעלה בזמן שהאדם שרוי בצער למטה".

ויתכן א"כ שתפלה כזו היא באמת תפלה מדין עבודה - וכך צריכים להתפלל - וכמבואר בדבריו - ויתכן שזה הביאור הפשוט בהלכה של לעבדו בכל לבבכם.

מעורר דלפי הרמב"ן

כנראה שלא קיים מצות תפלה בתפלה כזו

למי שלא עומד בדרגא כזו.

אולם נראה דלא יתכן לפרש כן - דהנה כתב הרמב"ן בהשגות לספר המצוות להרמב"ם [מצות עשה ה] בהגדרת מצות תפלה - "שהיא מצוה לעת הצרות שנאמין שהוא יתברך ויתעלה שומע תפלה והוא המציל מן הצרות בתפלה וזעקה, והבן זה".

והיינו שזו מצות תפלה - לבקש צרכיו מהקב"ה שרק הוא יכול להושיעו וחייבים להאמין שרק הוא המושיע - וקשה - דאיך תפלות על צער השכינה כלולים במצוה זו - הרי אי צער השכינה לא כלולה אצלו בתוך צרכיו הפרטיים - א"כ איך יקיים מצוה זו בתפלה על צער השכינה.

וברור שכוונת הנפש החיים היא רק למי שנמצא בדרגא כזו שאצלו תפלות על גלות השכינה ועל צער השכינה אינם חשובים אצלו בתור 'תחליף' ובתור 'במקום' לתפלות על צרכי האדם, אלא אדרבה - אצלו צער השכינה וצרכיו הפרטיים משתלבים זה עם זה - והרי הם דבר אחד - ואינם שני דברים 'שמחליפים' זה את זה.

והיינו שאדם שעומד בדרגא כזו שצרכיו בטלים ומשתלבים וכלולים בתוך צרכי גבוה מתוך מבט מרומם וגבוה על החיים - לפי דרגתו - אז באמת הבקשה בתפלה מתייחסת לשניהם כאחד - ואז ברור שהוא יכול

לקיים את המצוה בבקשות כאלו – ואל"כ – אלא שצרכיו וצערם נשארו אצלו בנפרד – ולא ביקש עליהם ורק ביקש על גלות השכינה, אז באמת פשוט שהוא ביטל את מצות תפלה – כן נראה פשוט.

מקור מהנפש החיים

שהכל תלוי בדרגתו.

הדברים מפורשים בנפש החיים שהרי המקור לכל היסוד הזה הוא מהפסוק "לפני חילו" – והביא הנפש החיים על זה 'משל' – "שכמו שהאיש מאנשי החיל משליך כל ענייניו וצרכיו עצמו מנגד ומוסר נפשו ברצונו רק על כבוד המלך, שישגיג הכתר מלוכה של אותה המדינה ותנשא מלכותו, כן ראוי מאד להאדם הישר לשום כל כוונתו וטוהר מחשבתו בתפלתו רק להוסיף תת כח וכו'".

וכוונתו ברורה – שחיל בצבא שמבקש את צרכיו הפרטיים שלו – ובלעדיהם הוא לא יכול ללחום בצבא – הרי ברור שצרכיו שלו משתלבים עם צרכי המלוכה – שהרי כך עומדת המציאות אצלו – וה"ה בנד"ד – שמי שחיו הגשמיים כלולים בתוך הצבא של מלכות של הקב"ה – שכל חסרון שיש לו בגשמיות נתפס אצלו כחסרון באפשרות שלו לעבוד את הבורא עולם – אז אה"נ שהוא יכול להתפלל על צער השכינה בכל בקשותיו – שאין כאן שני ענינים אלא שניהם אחד, אבל מי שלא עומד בדרגה הזו, הרי חסר לו בבקשותיו על הצרכים שלו, ולא קיים מצות תפלה.

ובאמת שהנפש החיים דקדק בלשונו – "ולא זו הדרך הנכונה לישרים בלבותם" – הרי רק בדרגה גבוהה של "ישרים בלבותם" – כפי הבנת הנפש החיים בדרגה זו – אז אפשר להתפלל כך.

בדיקה פשוטה לאדם

אי עומד בדרגה כזו.

ונראה שאפשר לבדוק בקלות את דרגת האדם ביחס לנידון הזה – שאם הוא מצטער על עניני גשמיות יותר מעניני רוחניות – אז הרי יש ראייה מוכרחת שאצלו הם שני דברים שונים – מה יותר קשה לו, מה ששכח מקומו של התוספת או מה ששכח היכן נמצא המאה דולר שלו – ואם יותר קשה לו המאה דולר – אז הרי אצלו ההפסד בגשמיות לא עומד בתור צער השכינה – ולא קיים מצות תפלה בזה.

להמחיש את הדברים נביא את לשון רבינו יונה בשעיר תשובה כשמסביר את הדרגה של יגון – שדרגה זו באה אחרי דרגת חרטה – שזו חרטה יותר עמוקה על חטאיו שהוא עשה.

וז"ל: "ישתונן כליותיו ויחשוב כמה רבה רעת מי שהמרה את יוצרו. ויגדיל יגון בלבבו וסער מתחולל ברעיוניו, ויאנח במרירות לב, כי יתכן שיתחרט וירע בעיניו על חטאתו אשר חטא, ולא השלים חקו בזה, כי גם הפסד דינר או איסור קשה בעיני האדם, אך אם אבד עשרו בענין רע ויצא נקי מנכסיו, נפשו עליו תאבל ותכבד אנחתו ונפשו מרה לו. וכן על צרות רעות ורבות כאבו נצח, ויגון בלבבו יומם".

וממשיך רבינו יונה – "ויותר מהמה ראוי שיצטער ויאנח מי שהמרה את השם יתברך, והשחית והתעיב עלילה לפניו, ולא זכר יוצרו אשר בראו יש מאין, וחסד עשה עמו, וידו תנחהו בכל עת, ונוצר נפשו בכל רגע, ואיך מלאו לבו להכעיס לפניו – ואיך טח מראות עיני החוטא מהשכיל לבבו – והמשכיל אשר נפקחו עיניו, יוחקו הדברים האלה בלבבו ויבואו חזרי רוחו".

והנה זה הרי ברור – שאדם שעומד כסדר "בדרגת יגון" – והיינו שכל דברי רבינו יונה הללו הם אצלו בתור המושכל ראשון שלו על החיים שלו – וזו ההרגשה הפשוטה אצלו בכל עניניו – והיינו – שאצלו הפסד צרכיו הגשמיים וצרות רעות ורבות לא עומדות אצלו בתור "כאבו נצח" – ולעומת זאת – עבירה קלה עומדת אצלו בתור "כאבו נצח" – כזה אדם ודאי מקיים מצות תפלה כשמתפלל על צער השכינה – ודו"ק.